

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І.ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

МЕТРОПОЛІЙНІ ФУНКЦІЇ ВЕЛИКИХ МІСТ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

*Серія «Проблеми регіонального
розвитку»*

**МЕТРОПОЛІЙНІ ФУНКЦІЇ ВЕЛИКИХ
МІСТ УКРАЇНИ: ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Львів 2016

Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2016. – 552 с. (*Серія «Проблеми регіонального розвитку»*)

ISBN 978-966-02-7837-0

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

Монографія присвячена поглибленню теоретико-методичних засад активізації розвитку метрополійних функцій великих міст та розробці практичних рекомендацій щодо політики підвищення їх метрополійного потенціалу. З цією метою систематизовано домінантні ознаки метрополізації та основні критеріїв, що детермінують наявність метрополійних функцій великих міст. Розроблено методичні підходи до інтегральної оцінки метрополійних функцій великих міст, відповідно до яких проведене дослідження на прикладі регіональних метрополій України. Запропонований інструментарій оцінювання інтенсивності впливу метрополійного центру на соціально-економічний розвиток адміністративних районів регіону, враховуючи критерій їх територіальної близькості. Проведено кореляційно-регресійне моделювання взаємозалежностей між розвитком окремих метрополійних функцій великого міста та чинниками, які впливають на підвищення потенціалу їх реалізації. Вивчено зарубіжний досвід організаційно-інституційного забезпечення та стратегічного управління розвитком метрополій. Розроблено пріоритетні напрями та інструменти підвищення метрополійного потенціалу великих міст України; обґрунтовано стратегічні пріоритети та заходи політики просторового розвитку на основі використання потенціалу регіональних метрополій.

Для науковців, економістів, керівників і працівників органів управління різних рівнів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться питаннями метрополізації.

Рецензенти:

Бистряков І.К. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділом комплексної оцінки та управління природними ресурсами ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»;

Мокій А.І. – доктор економічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків та стратегічного розвитку Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій;

Шульц С.Л. – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»

Рекомендовано до друку вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України» (протокол № 12 від 25 грудня 2015 р.)

ISBN 978-966-02-7837-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ

1.1. Теоретико-концептуальні засади дослідження процесів метрополізації в контексті сучасних пріоритетів просторового розвитку.....	10
1.2. Сутність та ідентифікація метрополізаційних процесів: просторово-функціональний вимір.....	27
1.3. Домінантні ознаки, види та критерії детермінації метрополійних функцій великих міст.....	40
1.4. Методичні підходи до оцінки метрополійних функцій великих міст – регіональних центрів.....	49
1.5. Критерії та методи оцінки стану метрополійного простору	61
1.6. Метрополійний субрегіон: суть та специфіка делімітації.....	77

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-управлінська метрополійна функція: суть та аналіз проблеми ефективного розвитку.....	84
2.2. Передумови розвитку економічної метрополійної функції на основі аналізу структурних трансформацій.....	93
2.3. Інноваційно-креативна метрополійна функція: особливості та динаміка розвитку.....	101
2.4. Оцінювання розвитку культурної метрополійної функції.....	111
2.5. Тенденції та перспективи розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції.....	119

2.6. Аналіз розвитку науково-освітньої метрополійної функції.....	124
2.7. Особливості та потенціал розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції.....	132
2.8. Розвиток соціально-демографічної метрополійної функції.....	136
2.9. Функціональний зріз рівня метрополійного розвитку обласних центрів Західного регіону України.....	146

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПРОСТОРОВИЙ ВИМІРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ВЕЛИКИХ МІСТ

3.1. Методика оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст – регіональних центрів країни.....	150
3.2. Оцінювання рівня реалізації метрополійних функцій регіональних метрополій України.....	165
3.3. Просторовий аналіз реалізації метрополійних функцій великого міста в контексті впливу на соціально-економічний розвиток прилеглих територій.....	175
3.4. Економетричне моделювання передумов і чинників підвищення метрополійного потенціалу міста Львова.....	188

РОЗДІЛ 4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МЕТРОПОЛІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

4.1. Досвід Королівства Данії.....	200
4.2. Досвід Королівства Іспанії.....	206
4.3. Досвід Королівства Нідерландів.....	215
4.4. Досвід Швейцарської Конфедерації та Федеративної Республіки Німеччини.....	220
4.5. Досвід Португальської Республіки.....	235

4.6.	Досвід Італійської Республіки.....	241
4.7.	Досвід Французької Республіки.....	244
4.8.	Досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.....	249
4.9.	Досвід Республіки Польща.....	262
4.10.	Пріоритети інституційного проектування та стратегічного планування розвитку метрополій: уроки для України.....	273

РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ МЕТРОПОЛІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЕЛИКИХ МІСТ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

5.1.	Пріоритетні напрями та інструменти підвищення метрополійного потенціалу великих міст.....	281
5.2.	Фінансово-інвестиційний потенціал підвищення метрополійного статусу регіональних центрів	295
5.3.	Інструменти розвитку фінансово-інвестиційної та інституційної інфраструктури реалізації метрополійного потенціалу великих міст.....	307
5.4.	Пріоритети регулювання секторальними структурними змінами в контексті перспектив метрополізації.....	324
5.5.	Перспективи реалізації науково-освітньої метрополійної функції	332
5.6.	Визначальні напрями та механізми підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійних функцій.....	341
5.7.	Перспективні шляхи розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції.....	350
5.8.	Модернізація організаційно-управлінської метрополійної функції на основі впровадження електронного урядування.....	365

РОЗДІЛ 6. УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ

6.1. Принципи та методи просторової організації й розвитку метрополійних систем регіону.....	376
6.2. Сучасні імперативи просторової організації метрополійних субрегіонів.....	389
6.3. Конфліктогенність міського простору: підходи до дослідження та шляхи подолання в умовах метрополізації.....	394
6.4. Місцева згуртованість як основний фактор розвитку метрополійного потенціалу території: інституційний аспект.....	401
6.5. Метрополійні мережі ЄС: механізми співробітництва та можливості інтеграції для вітчизняних метрополій.....	407
6.6. Концептуальні засади формування збалансованої просторової політики розвитку регіональних метрополій в Україні.....	414
6.7. Організаційно-економічні та інституційні механізми реалізації політики розвитку регіональних метрополій.....	429
6.8. Метрополійність великих міст в контексті нових викликів української національної ідеї.....	439
ПІСЛЯМОВА.....	453
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	465
ДОДАТКИ.....	500

ПЕРЕДМОВА

Великі міста України як потужні центри локального, регіонального та міжрегіонального рівнів, як фокуси (ядра, точки) розвитку та організації соціально-економічного простору країни, виступають «полюсами росту» і продукують інноваційно-інвестиційний вплив на прилеглу територію, що зумовлено наявним інтелектуальним, науковим і освітнім потенціалом, забезпеченістю інноваційною, фінансовою, інформаційною, транспортною інфраструктурою тощо.

Концентрація економічного, культурного й інформаційного потенціалу розвитку суспільства у великих містах і зонах їх впливу, реалізація ними суспільно значимих функцій на світовому та макрорегіональному рівнях, визначає процеси метрополізації. Від вектора та рівня розвитку таких головних міст-метрополісів, складності та різноманітності їх функціонального навантаження (статусу) залежить розвиток прилеглої території, інтенсивність продукування та ретрансляції управлінських і технологічних інновацій, входження регіонів країни до світового соціально-економічного простору. Нарощення економічного потенціалу регіональних метрополій не лише сприяє збалансованості територіального розвитку України, але й забезпечує: підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів за рахунок передачі метрополіями імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків, на прилеглі території; трансформацію економічної структури, розвиток нових перспективних просторових форм економічної діяльності та організації ділової активності (мережевих, кластерних структур).

Підвищення ролі суспільно-просторових центрів у процесі територіальної (в т.ч. міжнародної) інтеграції забезпечить національний суспільно-економічний простір потужними ядрами росту з високим інноваційним потенціалом (регіональні полюси економічного зростання), а отже сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни загалом та її регіонів.

Дослідженням окремих аспектів впливу процесів метрополізації на просторову трансформацію економіки, зокрема, демографічних, соціально-економічних та інституційних проблем розвитку регіональних метрополій і міських агломерацій займались вітчизняні вчені: І. Бистряков, О. Денисенко, М. Дністрянський, О. Карлова, Т. Мазур, М. Назарук, Ю. Палеха, Г. Підгрушний, У. Садова, Ю. Стадницький, Г. Стеблій, О. Топчієв, В. Чужиков, Л. Шевчук, С. Шульц та ін.; зарубіжні науковці: Е. Глезер, Г. Горжеляк, О. Дружинін, В. Змітрович, Ч. Еданс, Р. Ледрі, Т. Марковський, Т. Маршал, Е. Сойя, Р. Флоріда та ін. Проте, на сьогоднішній день особливо важливими залишаються питання впорядкування термінології щодо метрополізації, вивчення її ролі в організації економічного простору на глобальному, національному й регіональному рівнях, систематизації метрополійних функцій великих міст, визначення їх функціонального статусу у поширенні (продукуванні) імпульсів розвитку в просторовому аспекті, в т.ч. на прилеглу територію, вироблення методичного інструментарію оцінки

економічних ефектів метрополізації. Вирішення цих завдань набуває особливої гостроти в умовах децентралізації управління та необхідності посилення власного економічного потенціалу територій.

Тому в монографії зроблена спроба поглиблення теоретико-методичних засад активізації розвитку метрополійних функцій великих міст та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення регіональної політики просторового розвитку на основі підвищення та реалізації метрополійного потенціалу регіональних метрополій.

У теоретичній частині монографії систематизовано та узагальнено теоретико-концептуальні засади дослідження процесів метрополізації в умовах сучасних викликів просторового розвитку; визначено основні сутнісні характеристики, види та критерії детермінації метрополійних функцій великого міста; узагальнено методичні підходи до оцінки метрополійних функцій великих міст; окреслено критерії та методи оцінки стану метрополійного простору; специфіку делімітації метрополійних субрегіонів.

Другий розділ монографії присвячений аналізу передумов, чинників та особливостей розвитку організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, культурної, туристично-репрезентативної, науково-освітньої транспортно-логістичної та соціально-демографічної метрополійних функцій великих міст Західного регіону України.

В третьому розділі «Національний і просторовий виміри реалізації метрополійних функцій великих міст» розроблена методика оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст, на основі якої здійснене дослідження в розрізі основних регіональних центрів країни. Проведений аналіз просторової реалізації метрополійних функцій великого міста в контексті впливу на соціально-економічний розвиток прилеглих територій. А саме розроблено інструментарій дослідження інтенсивності впливу метрополійного центру на соціально-економічний розвиток адміністративних районів регіону, враховуючи критерій їх територіальної близькості. Це дало змогу встановити, що глибина проникнення імпульсів розвитку, генерованих метрополійним центром, в просторовому аспекті є диференційованою – має відцентрово-зональний характер (інтенсивність впливу знижується із зростанням віддаленості районних центрів від ядра регіональної метрополії). Крім того, рівень соціально-економічного розвитку територій визначається наявним локальним економічним потенціалом та абсорбційною здатністю їх економік до сприйняття технологічних, управлінських і соціальних інновацій, генерованих метрополійним ядром суспільної і ділової активності.

Проведене економетричне моделювання впливу соціально-економічних чинників на розвиток та підвищення ефективності реалізації метрополійних функцій міста, що дозволило виявити взаємозалежності між розвитком його окремих метрополійних функцій (економічної, адміністративно-політичної, інноваційно-креативної, комунікаційної, культурно-інформаційної) та чинниками, які впливають на підвищення потенціалу їх реалізації, а також послужило основою для розробки системи заходів та прогнозування їх ефективності щодо нарощення метрополійного статусу міста в коротко- та середньотривалому періоді.

Окремий розділ присвячений аналізу європейського досвіду організаційно-інституційного забезпечення та стратегічного управління розвитком метрополійних територій, на основі якого визначено пріоритети інституційного проектування та просторового планування розвитку метрополій в Україні.

У п'ятому розділі «Стратегічні пріоритети та механізми підвищення метрополійного потенціалу великих міст Західного регіону України» визначено перспективні напрями розвитку та пріоритетні інструменти підвищення метрополійного статусу великих міст в розрізі метрополійних функцій.

Шостий розділ монографії присвячений питанням удосконалення політики просторового розвитку регіонів в умовах метрополізації, а саме визначені принципи та методи просторової організації й розвитку метрополійних систем регіону, сучасні імперативи просторової організації метрополійних субрегіонів, шляхи подолання конфліктогенності міського простору, механізми співробітництва та можливості інтеграції для вітчизняних метрополій у метрополійні мережі ЄС; розроблено концептуальні засади формування просторової політики розвитку регіональних метрополій в Україні, зокрема, і в контексті нових викликів української національної ідеї.

*Монографія підготовлена за науковою редакцією
доктора економічних наук, професора
Мельник Мар'яни Іванівни*

Авторський колектив:

- Мельник М.І.*, д.е.н., проф. (передмова, п. 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2.2, 2.3, 2.9, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.6, 4.7, 4.8, 4.10, 5.1, 6.6, 6.7, післямова);
Синютка О.М., к.е.н. (п. 1.1, 1.3, 1.4, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.6, 4.7, 4.8, 4.10, 5.1, 6.6);
Щеглюк С.Д., к.е.н., с.н.с. (п. 1.2, 1.4, 2.1, 2.3, 2.8, 4.4, 4.9, 5.1, 5.8, 6.5, 6.7);
Кушнірецька О.В., к.е.н., с.н.с. (п. 1.2, 2.4, 2.5, 5.5, 5.6, 6.3, 6.6);
Лещух І.В., к.е.н., м.н.с. (п. 3.3, 4.4, 4.6, 4.7, 4.8, 4.10, 5.2, 5.3);
Яремчук Р.Є. (п. 2.7, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.10, 5.7, 6.4);
Казьмір Л.П., к.е.н, м.н.с. (п. 1.1, 1.6, 2.6, 6.2);
Габрель М.М., д.т.н., проф. (п. 1.5, 6.1);
Вовканич С.Й., д.е.н., проф. (п. 6.8);
Бартосєвич Б., д-р (PhD), Польща (п. 4.9);
Колодійчук А.В., к.е.н., м.н.с. (п. 2.3);
Синюра-Ростун Н.Р. (п. 5.5);
Мацьків О. (п. 2.2, 5.4, 5.5).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ

1.1. Теоретико-концептуальні засади дослідження процесів метрополізації в контексті сучасних пріоритетів просторового розвитку

В умовах цивілізаційного переходу від індустріального до постіндустріального (інформаційного) суспільства організація економічної діяльності все активніше виходить за межі конкретних держав і здійснюється у глобальній системі координат із залученням розгалуженої мережі економічних агентів та все більше залежить від генерації, обробки та поширення інформації, ефективного використання людського та соціального капіталу. У сучасній просторовій економіці поступово утверджується трактування економічного простору як силового поля, детермінуючими елементами в якому виступають полюси зростання, а процесами – дифузія нововведень. Рушійною силою, що забезпечує постійний розвиток і відтворення економічного простору при цьому вважається перманентна якісна трансформація його центрів (ядер) за рахунок генерування, впровадження та дифузії нововведень¹.

Процеси метрополізації, які пов'язані з підвищенням функціональної ролі міст в аспекті реалізації консолідуючих і прогресовизначальних функцій, відіграють важливу роль у розвитку країн та регіонів, просторовій трансформації їх економік, територіальній організації суспільства.

Основна роль міст-метрополісів у формуванні поліцентричної моделі регіонального розвитку та організації економічного простору визначена в Програмі територіального розвитку Європейського Союзу, Європейській хартії міст – II: Маніфест нової урбаністики, Лейпцизькій хартії збалансованого розвитку європейського міста та ін. Тобто, основна ідея формування поліцентричної моделі регіонального розвитку полягає у використанні переваг створення метрополійних ареалів у різних регіонах країн, що дозволяє знизити негативні наслідки надлишкової концентрації ресурсів у столицях чи окремих світових містах (екологічні проблеми, надмірна соціальна поляризація і територіальна нерівність, в т.ч. щодо цін на ринку нерухомості й ін.).

Особливої актуальності проблематика метрополізації набула у другій половині ХХ ст., і пов'язана з процесами глобалізації та інтеграції, становленням світової метрополітарної мережі. Цей період відзначався активізацією наукових досліджень з даної проблематики. Тому, на сьогоднішній день сформувався низка наукових теорій та концепцій у межах яких здійснено наукове осмислення об'єктивних процесів метрополізації. Ми зупинимося лише на принципових положеннях, які мають безпосереднє відношення до проблематики дослідження.

¹ Krätke S. Metropolisation of the European economic territory as a consequence of increasing specialisation of urban agglomerations in the knowledge economy / S. Krätke // European Planning Studies. – 2007. – Vol. 15. – No 1. – P. 1-27.

У дослідженні рушійних сил, чинників і закономірностей метрополізаційних процесів слід опиратись на теорії просторового розвитку, зокрема формалізовані моделі економічного простору і розселення населення.

Зокрема, Й. Тюнен (1783-1850) вперше ввів поняття «економічного простору» і обґрунтував роль такого чинника як економіко-географічне положення, а його модель просторової організації сільського господарства представлена системою концентричних кілець із власною спеціалізацією. Вчений доводив, що рівень продуктивності сільськогосподарського виробництва зростає з наближенням його розміщення до міста-центру, зважаючи на основний чинник розміщення – транспортні витрати. Тобто, ближче до центру розташовані кільця з виробництвом овочів, фруктів, у даліні – лісове, молочне, зернове господарства, а на окраїнах – екстенсивне скотарство і необроблені землі².

Просторова модель «локаційного трикутника» В. Лаунхардта у роботі «Визначення раціонального місця розташування промислового закладу» (1882) побудована таким чином, що дві вершини трикутника відповідають місцезнаходженню джерел сировини, енергії, а третя – ринку збуту продукції підприємства. При цьому ідеальна локалізація виробництва (розташування підприємства) знаходиться на перетині ліній, які з'єднують кути трикутника. Вирішальним фактором розміщення виробництва є транспортні витрати, а точка оптимального розміщення підприємства знаходиться в залежності від вагових співвідношень перевезених вантажів і відстаней³. Вчений обґрунтував залежність просторової форми і розмірів ринкових зон від різниці у виробничих витратах і цінах у містах-центрах виробництва, а також різниці в транспортних тарифах.

Німецький економіст і соціолог А. Шеффле (1831-1903) розробив просторову модель, за якою визначив, що промисловість розвивається переважно у великих містах або біля них. За його теорією, великі міста притягують до себе промислові підприємства із силою тяжіння, обернено пропорційною квадрату відстані між ними (містами і підприємствами). Локалізація промисловості тим більша, чим більша кількість населення міста, чим менша відстань до ринків збуту і чим тісніше розміщені великі міста⁴.

У праці «Теорія розміщення промисловості»⁵ А. Вебер (1868-1958) вперше включив «фактор розміщення» («штандортний фактор») як економічну вигоду господарської діяльності, а тому розміщення промисловості обумовлюється співвідношенням транспортних витрат і затрат

² Тюнен фон И.-Г. Изолированное государство / Й.-Г. фон Тюнен. – М.: Эконом. жизнь, 1926; Липец Ю.Г. География мирового хозяйства : учеб. пособие для студентов / Ю.Г. Липец, В.А. Пуляркин, С.Б. Шлихтер. – М. : ВЛАДОС, 1999. – С. 35-47.

³ Гранберг А. Основы региональной экономики: учебник для вузов. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – С. 45.

⁴ Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1484030238539/rps/teoriyi_kontseptsiyi_regionalnoyi_ekonomiki.

⁵ Вебер А. Теория размещения промышленности : пер. с нем. / А. Вебер. – М.; Л.: Книга, 1926. – 224 с.

праці, а також «агломераційним ефектом» за умови технічної і просторової концентрації виробництва, розвиненої інфраструктури.

Теорія центральних місць започаткована В. Крісталлером, зокрема у праці «Центральні місця в Південній Німеччині» (1933 р.)⁶ обґрунтовано закон просторового розміщення населених пунктів навколо більшого «центрального місця». Вчений склав абстрактну модель розміщення і перевіряв її на низці конкретних мереж розселення в Європі з метою обґрунтування забудови недостатньо освоєних населених пунктів. Поділивши територію розселення людей на правильні шестикутники, в центрі яких – міста (центральні місця) з можливістю власного виробництва і надання послуг для свого ринку збуту продукції і послуг, вчений доводив, що така модель організації розселення оптимізує відстані поїздок покупців. Центральність місця визначав за співвідношенням всіх наданих послуг власним мешканцям і приїжджим з ближніх районів, і послуг, необхідних тільки своїм мешканцям, тобто число наданих послуг на особу і визначало рівень центральності. Модель передбачала також ієрархію центральних місць (малі, середні, великі, найбільші), від якої залежать зв'язки між центрами різних рангів.

Серед моделей просторового розміщення теорія А. Льоша зайняла одне з провідних місць. Досліджуючи зони впливу регіональних ринків у праці «Географічне розміщення господарства» (1940)⁷ автор робить висновок, що ринок є головним районоутворюючим фактором, тому ринкові зони розглядає як результат боротьби різних економічних сил, які сприяють концентрації або розосередженню. А. Льош класифікує ринки за їхніми розмірами та радіусами реалізації товарів і доводить математичними методами, що в мережі шестикутних ринкових зон неминуче повинний виділитися центр у вигляді великого міста, навколо якого концентрично розмістяться ринки збуту і точки розміщення конкуруючих між собою виробництв⁸. Таку систему ринкових мереж він називає економічним ландшафтом і обґрунтовує взаємозв'язки між окремими ландшафтами, усередині яких утворюються свої центри – великі міста.

У теорії «полюсів зростання» Ф. Перру (1903-1987)⁹ розробив модифіковану модель ієрархії ринкових центрів (центральных місць), яка мала прикладне значення і використовувалась у країнах Західної Європи, США, Латинської Америки та ін. при розміщенні провідних бізнес-центрів, регіональних та локальних торговельних центрів, та довів, що центри й ареали економічного простору, де розміщені підприємства галузей-лідерів у продукуванні інноваційних товарів і послуг, стають полюсами концентрації бізнесу і притягання факторів виробництва, адже створюють умови для найпродуктивнішого їх використання.

⁶ Липец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шлихтер С.Б. География мирового хозяйства: Учеб. пособие для студентов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 400 с.

⁷ Лёш А. Географическое размещение хозяйства : пер. с нем. / А. Лёш. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1959. – 465 с.

⁸ Семенов В.Ф. Региональна економіка: Навчальний посібник. – Київ, МП «Леся», 2008. – С.53.

⁹ Перру Ф. Экономика XX века / Ф. Перру // 25 ключевых книг по экономике / А. Бейтон, А. Казорла, К. Далло и др.: пер. с фр. – Урал : ИТО, 1999. – С. 427-448.

Теорію Ф. Перру доповнюють розробки Ж. Будвіля (обґрунтував, що полюсом зростання може стати населений пункт), Х. Ласуена (полюсом зростання може бути й регіональний комплекс підприємств), П. Потье (запропонував ідею не лише точок, а також осей розвитку), Я. Тінбергена, Х. Босса та інших авторів. У своїй концепції Ф. Перру використав також теорію інновацій Й. Шумпетера¹⁰. Дослідження в рамках теорії центральних місць показали, що трансформація ролі ринкових центрів і зон ділової активності відбувається під впливом науково-технічного прогресу, урбанізаційних процесів, торгово-фінансової інтеграції та інтернаціоналізації взаємовідносин. Формуються кардинально нові просторові схеми концентрації і розташування торгівлі і виробництва з великими зонами впливу мегаполісів, у яких розташовуються центри управління великих транснаціональних компаній.

Теорія дифузії нововведень Т. Хагерстранда (1953), представлена працею «Просторова дифузія як процес впровадження нововведень», дозволила визначити механізм поширення інновацій у просторовому аспекті за трьома напрямками: а) від розвинених економічних районів на периферійні території; б) від центрів найвищого ієрархічного ступеня до центрів нижчого порядку; в) від великих міст у прилеглі райони. Він увів також такі поняття, як інформаційні поля, ефекти сусідства і бар'єрів¹¹.

Альтернативною до попередніх є теорія, розроблена А. Скоттом, М. Столпером і Р. Волкером (кінець 80-х років ХХ ст.), в якій основний акцент робиться на ролі не зовнішніх умов і факторів розміщення, а безпосередньо самих промислових підприємств у створенні умов для власного розвитку, особливості їх виникнення та розвитку, стратегії організації виробництва і збуту. Тобто саме промислові фірми встановлюють регіональні взаємозв'язки і тим самим створюють власне регіональне господарське середовище, яке пристосовується до специфічних місцевих умов і приводить до виникнення регіональної концентрації виробництва з власною динамікою розвитку. Першочергове значення мають вигоди агломерації. В оцінюванні впливу промисловості на територію виокремлюють чотири етапи: «локалізацію» (розміщення підприємств на території); «селективну субурбанізацію» (розростання локалізованих підприємств шляхом зростання самого виробництва і розвиток інфраструктури); «дисперсію» (переміщення підприємств на периферію); «переміщення центрів тяжіння в розміщенні» (внаслідок технологічних нововведень, зміни попиту тощо)¹².

Французький урбаніст, класик географічної науки Жан Готтман (1915-1994) у своїй праці «Столичні міста», аналізуючи особливості формування столичних міст, головним чином в європейських країнах, визначає обсяг

¹⁰ Долішній М. І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посіб. / М.І. Долішній, Ю.І. Стадницький, А.Г. Загородній, О.Е. Товкан. – Л. ; Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2003. – С. 204-205.

¹¹ Липець ЮТ. Географія мирового хозяйства : учеб. пособие для студентов / Ю.Г. Липець, В.А. Пуляркин, СБ. Шлихтер. – М. : ВЛАДОС, 1999. – С. 78-89.

¹² Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1484030238539/rps/teoriyi_kontseptsiyi_regionalnoyi_ekonomiki

функцій столиць, причини та закономірності переносів столиць у різних країнах, функціональну спеціалізацію нових столиць, фактори їх територіального розміщення, а також висуває концепцію столиць як «скріп», які з'єднують державу із зовнішнім світом¹³. Розвиток метрополій здебільшого пов'язував з можливостями комунікації (засоби, канали зв'язку, пересування), в процесі якої відбувається диференціація простору; стверджував, що рух людей, ідей, товарів розвивається завдяки прогресу в галузі транспорту або в результаті зміни центрів ділової активності. Такий процес організації простору призводив до виникнення перехресть, на яких створювалися міста, що ставали центрами контактів, обмінів, накопичення багатств і розвитку духовної культури. Сформувавшись як центри комунікаційних зв'язків, міста поступово виробляють з усього розмаїття впливів той «спосіб життя», ту мінімальну систему символів, ту «іконографію», яка уніфікує і консервує регіональні особливості. Місто перетворюється на адміністративний і політичний центр, притягаючи і організовуючи оточуючий простір. «Система перехресть» з утвореними на них містами стає тією первинною мережею, яка складає політичну основу для формування та розвитку держави, а процес комунікації призводить до постійного розширення взаємодії і формуванню ширших «систем символів» і «способів життя»¹⁴.

Домінантною формою просторової організації людського буття за М. Кастельсом є глобальне місто. Провідна роль глобальних міст пов'язується з ущільненням мереж та концентрацією вузлів як центрів їх перетину. Те, що міста виступають ключовими гравцями у перетині інформаційних та фінансових потоків, породжує формування мегаполісів як центрів з концентрації також адміністративних, управлінських і політичних функцій. Емпіричні дослідження розвитку міст (за площею і населенням) підтверджують позицію М. Кастельса про панівний статус глобальних міст в економічному й соціальному просторі. Вчений у книзі «Інформаційне місто» (1989)¹⁵ зауважив, що великі вузли концентрують все більше капіталу, влади, інновацій на планеті, але лише незначна кількість людей у світі ідентифікують себе з єдиною глобальною, космополітичною культурою, побудованою навколо просторів потоків, а більшість людей відчувають свою особливу локальну ідентичність. Незважаючи на те, що простори потоків перетинаються з просторами місць, культурне і соціальне значення визначається в термінах місць, локальності, в той час як функціональність, ресурси і влада визначаються в термінах потоків. І це фундаментальне протиріччя, що з'являється в глобалізованому, урбаністичному, мережевому світі, побудованому за логікою простору потоків, люди живуть у просторах міст¹⁶.

Основні положення концепції «центр – периферія» викладені у працях родоначальника англо-американської школи геополітики Х. Маккіндера, який

¹³ Жан Готтман. Столичные города. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://2013.strelka.com/blog_ru/gottmancapitals/?lang=ru.

¹⁴ Gottman J. La politique des Etats et leur geography. – Paris, 1952. – P. 80-108.

¹⁵ Castells, M. The Informational City: Economic Restructuring and Urban Development. – The Wiley-Blackwell, 1992.

¹⁶ Castells, M. The Rise of the Network Society. Information Age, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009.

досліджував взаємодію центральних і периферійних районів на основі аналізу світової геополітичної ситуації¹⁷. Однак, якщо на початку ХХ ст. теорія «центр-периферія» розвивалася в геополітичній площині і використовувалася для аналізу глобальної системи, то з другої половини ХХ ст. – почала застосовуватись і до аналізу системи регіоноутворюючих соціально-економічних відносин.

Так, у середині 60-х років минулого століття на базі існуючих геополітичних моделей «центр – периферія» Дж. Фрідманом було сформульовано теорію регіонального розвитку, відповідно до якої нерівномірність економічного зростання регіональної системи і процес просторової поляризації неминуче породжують диспропорції між ядром та периферією. Периферія не є якимось однорідним полем, вона поділяється на так звану внутрішню (ближню), тісно пов'язану з ядром, що безпосередньо одержує від нього імпульси до розвитку, і зовнішню (дальню) – на яку ядро практично не виявляє мобілізуючого впливу. Центр і периферія на будь-якому просторовому рівні пов'язані між собою потоками інформації, капіталу, товарів, робочої сили тощо, і саме напрями цих потоків визначають характер взаємодії між центральними і периферійними структурами, перетворюючи простір на силове поле. Рушійною силою або свого роду мотором, що забезпечує постійний розвиток і відтворення системи відносин «центр-периферія», на думку Дж. Фрідмана та його послідовників, є постійна якісна трансформація ядра за рахунок генерування, впровадження та дифузії нововведень¹⁸.

У праці «Зростаюча віддача і економічна географія» (1991) П. Кругман, пояснюючи причини урбанізації світової економіки, доводив, що масштабне виробництво і боротьба за зниження транспортних витрат зумовлює концентрацію населення в мегаполісах, що, своєю чергою, стимулює економічний розвиток та поляризацію простору, зокрема, поділ регіонів на високотехнологічні «основні зони» та менш розвинену «периферію». Запропонована ним концептуальна модель «центр – периферія» дозволяє одночасно моделювати і товарні потоки, і розміщення виробництв та споживачів у просторі, а відтак – динамічно й ефективно обґрунтовувати перспективні для певної території напрями розвитку, регіональні мережі, завдання внутрінаціональної та міжнародної спеціалізації. Дослідження можливих ефектів розвитку інтеграції та розширення Євросоюзу розглядають варіант метрополізації, що супроводжується поглибленням регіональної спеціалізації та відмінностей регіонів у межах країн¹⁹. Тому особливо цінним є досвід вченого щодо компенсації диспропорційності регіонального розвитку та перерозподілу негативних ефектів метрополізації в просторовому аспекті.

В основі концепцій виділення центральних та периферійних районів лежить поляризація соціально-економічного простору. І зважаючи на те, що будь-яка територія є гетерогенною щодо проходження імпульсів розвитку,

¹⁷ Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории / Х. Дж. Маккіндер // Полис. – 1995. – №4. – С. 162-169.

¹⁸ Friedmann J. Regional development policy / J. Friedmann. – Boston: Mass. Inst. Techn. – 1966.

¹⁹ Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography / P. Krugman // Journal of Political Economy. – 1991. – Vol. 99. – № 3. – P. 483-499.

генерованих метрополійним центром (ефекти «позитивного метрополійного поширення»), глибина проникнення їх по території буде різною, що проявляється у відповідних структурних змінах соціально-економічного розвитку всього регіону. Досягнення ефектів метрополійного поширення у просторовому аспекті, тобто на прилеглу територію і віддалені регіони залежить, д першу чергу, від абсорбційної здатності їх економік до сприйняття технологічних, управлінських і соціальних інновацій, наявності відповідних умов і ресурсів розвитку, транспортно-комунікаційних коридорів та мереж, інтелектуального капіталу тощо.

Загалом, методологічні засади дослідження метрополізаційних процесів, які супроводжуються зростанням просторової ролі міст як центрів ділової і політичної активності, охоплюють широке коло теорій та концепцій (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні напрями і методологічні концепції дослідження метрополізаційних процесів

№ за/п	Завдання (проблеми) дослідження	Таксономічний рівень дослідження	Автори, які внесли найбільший вклад в розвиток напрямку (концепції)
<i>Теорії локалізації і розміщення</i>			
1.	Визначення найбільш вигідного місця розміщення підприємства (виробництва) та чинників локалізації і концентрації у містах	Місто, регіон, країна	Й. Тюнен, А. Вебер, А. Льош, В. Лаунхардт, С. Денісон, Т. Хагерstrand, Р. Уолкер, Т. Паландер, Х. Хотелінг, Р. Вернон, М. Сторпер, Р. Гроц
<i>Регіональний напрям</i>			
2.	Визначення оптимальних розмірів і структури господарства (економіки) даного центру чи району	Місто, регіон, країна, група країн	В. Кристаллер, А. Льош, Е. Гувер, Т. Хагерstrand, Е. Робісон, Л. Мозес, Я. Тінберген
<i>Комплексний напрям</i>			
3.	Поєднання в одній методології локаційних і регіональних проблем соціально-економічного розвитку	Регіон, країна-регіон	К. Понсар, У. Айзард, Г. Камерон
<i>Концепція дифузії інновацій</i>			
4.	Вивчення проблем, чинників і передумов виникнення та поширення інновацій	Місто, регіон	Й. Шумпетер, Т. Хагерstrand, Б. Бері, У. Макнейл, В. Томпсон
<i>Концепція полюсів і центрів зростання</i>			
5.	Визначення полюсів і центрів економічного зростання, в т.ч. чинників територіальної концентрації факторів виробництва і розвитку	Місто	Ф. Перру, Ж. Будвіль, Х. Ласуен, В. Кристаллер

Концепція осей розвитку			
6.	Визначення полюсів зростання через які проходять основні економічні, інформаційні та міграційні потоки, що з'єднують між собою найважливіші промислові центри	Регіон; система регіонів	П. Потье
Концепція інфраструктури			
7.	Визначення необхідного рівня розвитку інфраструктури, яка сприятиме залученню інвестицій у виробничі галузі	Місто, регіон, країна	П. Розенштейн-Родан, Р. Нурксе, А. Хіршман, Е. Хансен, Дж. Кларк, У. Росту, А. Янгсон
Концепція агломерації			
8.	Пояснення агломераційних ефектів у межах великого міста і його приміської зони на основі використання потенціалу ресурсів території, щільної системи розселення та мережі комунікацій	Місто	А. Вебер, В. Кристаллер, А. Льош, Е. Лампард, Е. Гувер, Ч. Левен, Х. Річардсон, Д. Сміт
Концепція «центр-периферія»			
9.	Вивчення домінуючого впливу центру на периферію, вивчення процесів перенесення імпульсів розвитку від центру на периферію за рахунок генерування, впровадження та дифузії нововведень	Місто, регіон, країна	Х. Маккіндер Дж. Фрідман П. Кругман
Концепція кумулятивного зростання			
10.	Пояснення незбалансованого регіонального зростання	Регіон; система регіонів	Г. Мюрдаль, Н. Калдор
Концепція регіонального росту			
11.	Пояснення зростання економіки регіону від різних економічних та інституційних чинників і передумов	Регіон; система регіонів	Г. Мюрдаль, Х. Зіберт, Е. Робисон, Х. Річардсон, Е. Боде, Дж. Бортс, Дж. Фрідман, Е. Таафе, К. Криген-Боден, Я. Тінберген
Теорія економічних кластерів			
12.	Феномен кластера як об'єкта агломерації взаємопов'язаних підприємств на певній території; пояснення конкурентних переваг кластерної моделі	Місто, регіон, країна	А. Маршалл, М. Портер, Скотт, Амін і Тріфті, Харрісон, Маркузен, Асхайм, М. Енрайт, Е. Бергман, Е. Фезер, Д. Сорвік, Т. Андерсон, Е. Ханссон
Концепція мережевого суспільства			
13.	Обґрунтування передумов і можливостей мережевого суспільства, мережевого маркетингу і свободи	Місто, регіон, країна	М.Кастельс, Р. По, Р.Кіосакі, Д. і Н. Файлл, Дж. Гітомер

Концепція «глобальне місто»			
14.	Визначення передумов виникнення глобальних міст внаслідок глобалізації і постіндустріалізації, інтеграції між регіональними офісами ТНК. Глобальні міста як командні пункти в організації світової економіки з диверсифікованою структурою господарства, формують стратегічні транснаціональні мережі	Місто	Д.Хейнан, Е.Кінг, С.Сассен, П.Маркузе, Р.Ван Кемпен, М.Кастельс, А.Скотт
Концепція «світове місто»			
15.	Визначення ролі світових міст як організуючих вузлів і центрів світової економічної системи (зв'язують регіональні, національні та міжнародні економіки), у яких концентрується основна частина активного планетарного капіталу	Місто	Е.Кінг, Р. Коген, П.Холл, Д.Фрідман, Г.Вульф, П.Кнокс, П.Тейлор, Дж.Абу-Лугход, Ф.Ло, Ю.Єунг, М.Кастельс, Е. Корцеллі-Олейнічак
Концепція мережі глобальних і світових міст			
16.	Пояснення глобальної економіки як сформованої мережі метрополісів, їх нових комунікаційних можливостей	Місто, регіон, система регіонів	П.Вельц, С.Сассен, А.Скотт, П.Тейлор, С.Кратке, Л.Бурдо-Лепаж, Дж-Марі Х'юріот
Концепція метрополізації			
16.	Визначення метрополізації як нової перспективної форми просторової організації суспільства на глобальному і регіональному рівнях	Місто, регіон, країна, система регіонів	Т.Марковський, Т.Маршал, К.Лакур, С.Пуісан, С.Кратке, П.Вельц, О.Дружинін, Г.Підгрушний, О.Денисенко, М.Мельник і ін.

Складність і багатоаспектність явища метрополізації пояснює широке коло теоретичних підходів і концептуальних конструкцій визначення суті, передумов, чинників і наслідків цього процесу. Сучасні дослідження феномену метрополізації здебільшого базуються на трактуванні її як прояву нового способу територіального поділу праці, капіталу, знання і влади²⁰ та "реакції" процесів урбанізації на виклики глобалізації²¹.

Метрополізація тісно пов'язана з урбанізацією, реалізує себе в її просторовій матриці. Цим пояснюється часте ототожнення метрополізації з урбанізацією та її ознаками – поляризацією й агломерацією. Зокрема, метрополізація розглядається як морфологічний різновид урбанізації та

²⁰ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : KPZK PAN, 2006. – 26 s.

²¹ Денисенко О.О. Процеси метрополізації : світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К. : ІГ НАН України, 2012. – 192 с.

процес найвищої концентрації різних видів діяльності і населення в окремих центрах – метрополісах²².

Метрополізація – це лише один з аспектів урбанізації, причому, аспект самостійний, який багато в чому виходить за рамки процесів, пов'язаних з ростом міст і міського населення. Метрополізація «географічна» – розгортається у визначеному ареалі (ареалах, регіонах), залежить від конкретної геоситуації (кількісні і якісні параметри території, особливості урбаністичного каркасу і позиціонування найважливіших центрів і т.п.), від ступеня і характеру включення території, і особливо її центрів (потенційних і фактичних метрополій), у транскордонні взаємодії, у територіальні соціально-економічні системи вищих таксономічних рангів. Однак у ще більшій мірі процес метрополізації «економічний», який вміщує в себе політико-економічний феномен, що розвертається в географічному контексті, тобто взаємодію не стільки по «горизонталі» (територіальні відносини між локалізованими соціально-економічними феноменами), скільки по «вертикалі» (просторовий аспект економічних і соціально-політичних відносин)²³.

В основі метрополізації лежать такі інтеграційні процеси територіальної організації суспільства, як процеси розміщення (територіальне концентрування, деконцентрування, агломерування, просторова дифузія організаційних та технологічних інновацій тощо), територіальної спеціалізації (диверсифікація та тертіаризація економіки, зростання частки високотехнологічних виробництв і т.п.), територіального інтегрування (мультиплікативність та акселеративність економіки, її кластеризація та комплексоутворення)²⁴. Ці процеси розвиваються під впливом глобалізації, регіоналізації та територіально-соціальної нерівності, що зумовлює формування та активізацію в найбільших центрах суспільного простору особливих суспільно важливих функцій на світовому та макрорегіональному рівнях.

У доповіді Т. Марковського і Т. Маршала «Метрополія, метрополійний простір, метрополізація: проблеми і базові поняття»²⁵ проаналізовані новітні особливості метрополізації в контексті сучасних процесів урбанізації, глобалізації та стрімкого технічного розвитку сучасної цивілізації.

Зокрема, метрополізація розглядається як функціональне поняття (не морфологічне), як своєрідна відповідь системи розселення на явище глобалізації і представляє собою:

²² Словник з регіональної політики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.erg.org.ua/index.php?page=883>.

²³ Дружинин А.Г. Метрополізація як домінуюча тенденція територіальної організації суспільства в постсоветський період: універсальні проявлення і южно-російська специфіка / А.Г. Дружинин // Географічний вестник [Научний журнал Пермського ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступу: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

²⁴ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – С.4-5.

²⁵ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

– процес, пов'язаний з кристалізацією просторової структури нового типу, фокусуванням розвитку в окремих фрагментах простору (осередках / великих містах / регіонах), що отримують перевагу над іншими подібними територіальними одиницями і міжнародний ранг, а до того ж: зосереджують світовий господарський, фінансовий і науковий потенціали, а також потенціал влади, медіа і установ культури; виконують визначальні (керівні) функції в управлінні економікою у наднаціональному масштабі; характеризуються великою інноваційністю та високим рівнем послуг; під'єднанні до міжнародної системи зв'язків, співпраці і взаємозалежностей у формі мережі міст, що виконують метрополійні функції;

– процес, що змінює характер і силу зв'язків між центральним осередком і оточуючим його регіоном, пов'язаний з розвитком системи синергетичних функціональних впливів центрального осередку на оточуючий його простір (доповнення або дублювання функції центрального осередку), а також поширенням за межі центрального осередку міського стилю життя із збереженням визначального і всебічного домінування центру;

– процес, що веде до змін у використанні простору у великих містах і в їх приміських зонах і до виникнення складних поселенських структур, які часто є поліцентричними і мають нечітко окреслені межі між містом і приміською зоною;

– процес, що зазвичай супроводжується концентрацією населення та зростанням економічного (кумуляція доданої вартості) та суспільного потенціалів;

– процес, що означає такий розвиток урбанізованого простору, який веде до експансії, експорту і копіювання міських рішень, створених у метрополіях, на приметрополійні простори²⁶.

При цьому, визначальними підходами, які характерні для переважної більшості дослідників цієї проблематики, є такі:

– процес метрополізації не має нічого спільного з гіпертрофованим зростанням міст;

– він характеризує динамічні якісні зміни структури міста, його швидку адаптацію до викликів глобалізації, сучасної кон'юнктури світових ринків;

– тісно пов'язаний із виконанням суспільної ролі детонатора та двигуна еволюційно-стадійного розвитку держави;

– метрополізація розглядається як механізм формування зовнішніх зв'язків – територіального інтегрування²⁷.

На думку О. Дружиніна, метрополія втілює в собі фактичну, універсальну, реалізовану в конкретних геопросторових формах здатність одних територій здійснювати «свою волю» у відношенні до інших, тобто процес формування системи влади над геопростором і, одночасно, територіальної організації самої влади. «Становлення і відтворення в суспільно-географічних структурах, які створюються і спонтанно

²⁶ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – S.10-11

²⁷ Денисенко О.О. Процеси метрополізації світогосподарський аспект : монографія / О.О. Денисенко. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – С.11.

модифікуються (конкретна метрополія, мережа метрополій, їх ієрархія), практики економічного (через рентний і бюджетний механізми, систему внутрішньокорпоративного перерозподілу прибутку), політичного (інституціоналізований статус) і соціально-культурного (історично закріплену «столичність», привабливість рівня життя) домінування просторового ареалу і міського центру – становить суть метрополізації»²⁸.

Багатоаспектний аналіз метрополізації дозволив виокремити її домінуючі ознаки як процесу:

- підвищення концентрації соціального, культурного, економічного (у т.ч. фінансового), інформаційного, інноваційно-креативного та управлінського потенціалів у деяких найбільших містах, що мають вигідне «вузлове» положення, яке визначається як відносинами сусідства, так і сформованою системою зв'язків;

- нарощування позицій та домінування в територіальній організації суспільства ядерних елементів метрополій (фактично, найбільших міст) та розвитку їх синергетичних функціональних впливів на прилеглу територію;

- набуття та виконання окремими містами та прилеглими до них територіями особливо важливих для суспільного розвитку функцій на світовому та макрорегіональному рівнях;

- поглиблення територіально-соціальної нерівності (сегрегації, стратифікації), її часткового згладжування і, в підсумку, загального посилення фрагментації формування полімасштабних вузлових районів.

На основі вищезазначеного нами виокремлено чинники та результати метрополізації (рис.1.1).

Територіальною формою прояву процесів метрополізації є формування метрополій, які є²⁹:

- науково-виробничими полюсами зростання, де масштабне матеріальне виробництво поєднується з науковими дослідженнями і стимулює їх;

- центрами прийняття рішень: політичних (на рівні владних структур), економічних (розташовується вища ланка управління найбільших корпорацій), адже провідні політичні та економічні сили суспільства зближуються і взаємодіють в межах метрополій;

- полюсами тяжіння людей, інформації, товарів і послуг; але для досягнення «гравітаційного» ефекту, коли місто чи агломерація може реалізовувати функцію метрополії, її розмір повинен бути біля 1 млн мешканців;

- центрами власного культурного іміджу, що робить їх впізнаваними серед інших міст світу, додає особливої привабливості серед впливових людей різних країн;

- міжнародними транспортними вузлами; метрополії служать для «аутсайдерів» своєрідним ключем до регіонів, для яких вони є організуючим і координуючим центром.

²⁸ Дружинин А.Г. Исследование феномена метрополитизации как приоритетное направление развития социально-экономической географии «вглубь» / А.Г. Дружинин // Социально-экономическая география: история, теория, методы, практика: Сборник научных статей. – Смоленск: Универсум, 2011. – С.200-201.

²⁹ Маршан П. Метрополисы и экономическое развитие России / П.Маршан, И.Самсон // Вопросы экономики. – 2004. – № 1. – С. 4.

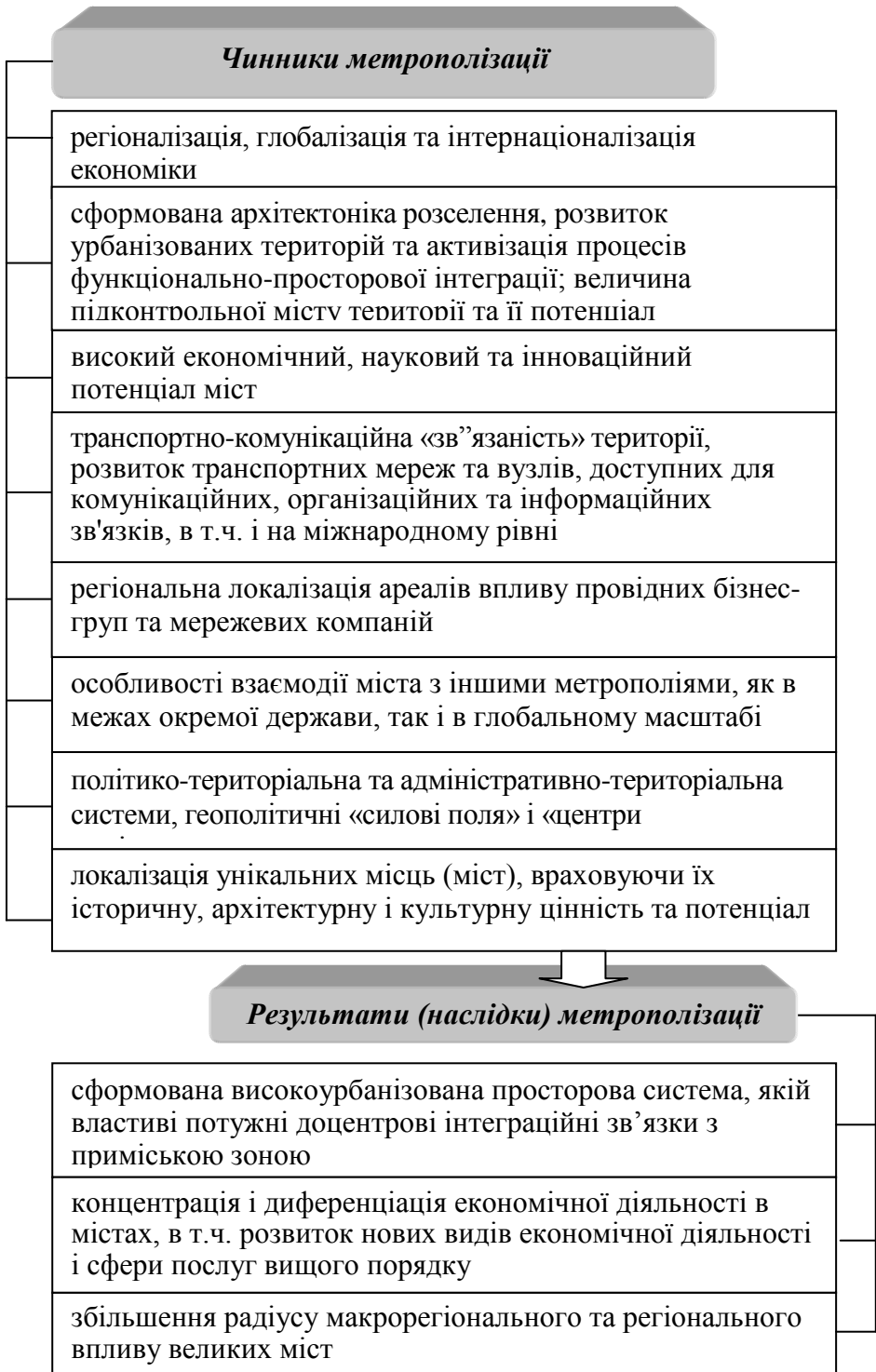

Рис. 1.1. Сукупність чинників та наслідків метрополізації

Результатом метрополізації є метрополія, а результатом розвитку метрополії виступає метрополійний простір. Причому місто, яке претендує на статус «метрополії», на нашу думку, повинно:

- бути могутнім полюсом диверсифікованої економічної активності, влади, багатства і споживання, акумулювання й перерозподілу фінансових, торговельних, людських та інформаційних потоків;
- бути центром продукування політичних та економічних рішень, високої концентрації і тяжіння населення, інформації і послуг;
- організовувати і контролювати свій метрополійний простір;
- позиціонуватись як економічно конкурентоспроможне;
- володіти розвинутою інфраструктурою (в т.ч. бути міжнародним транспортним вузлом) та сучасною структурою господарства, що зорієнтована на інновації, науково-виробничу інтеграцію, сферу послуг, високотехнологічний індустріальний комплекс;
- виконувати метрополійні (центральні) функції вищого ієрархічного порядку — надрегіонального (національного) рівня за зоною поширення;
- відзначатися високою інтегрованістю в сучасні мережні взаємодії та інвестиційно-інноваційною абсорбційністю.

Об'єктом досліджень вчених різних галузей знань є не лише найбільші світові чи глобальні метрополії, а й нові міста – центри розвитку регіону, а також «регіональні метрополії» (табл. 1.2).

Тобто доцільно розрізняти метрополії у вузькому та широкому розумінні цього поняття. Цілком логічно метрополіями у вузькому розумінні вважати світові та континентальні міста (умовно їх можна назвати метрополіями I роду), тоді як метрополіями у широкому розумінні можна вважати ще й центри національного та субнаціонального (регіонального) рівнів (їх умовно назвемо метрополіями II роду).

Такий поділ метрополій дозволяє диференціювати підходи до аналізу самої метрополізації як своєрідного прояву процесів глобалізації і регіоналізації, синтезу якості і кількості³⁰. Адже коли ж мова йде про так звані «наднаціональні» (світові і континентальні) центри, тобто метрополії I роду, то фахівці все частіше відзначають їх роль як центрів інновацій і своєрідних вузлів "вищого рівня" у глобальній мережі зв'язків (у тому числі культурних і політичних)³¹. Для розвитку таких метрополій все більшу роль відіграють міжнародні зв'язки, тоді як прилегла територія не чинить визначального впливу на структуру та функції таких міст (рис. 1.2, а). Тому чимало експертів сходяться на думці, що посилення зв'язків між світовими і континентальними центрами все більше "унезалежнює" ці міста від фізичних відстаней і, як наслідок, – від свого ближнього оточення.

³⁰ Дружинин А. Возможности и барьеры пространственного развития региональной метрополии: глобальный контекст и локальная специфика / А. Дружинин // Київський географічний щорічник. – 2013. – Вип. 8. – С. 103-107.

³¹ Казьмір Л. П. Метрополізація: сутність, особливості ідентифікації та концептуальні засади досліджень / Л. П. Казьмір, М. Г. Ступень, П. Г. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 61-74.

Типи нових міст – центрів розвитку регіону*

Тип нового міста	Економічна база	Мета створення
Нова столиця держави і новий адміністративний центр регіону	послуги державного управління	посилення контролю над територією та її економічне освоєння
Організаційний центр новоосвоєної території	різноманітні види послуг і промислового виробництва	економічне освоєння необжитої / відсталої території та посилення контролю влади над нею
Місто-урівноваження	переміщені з метрополії населення і виробничі потужності	плановий розвиток периферії найбільших агломерацій країни
Промисловий полюс	місцеві мінеральні ресурси	освоєння родовищ та включення регіонів у національну економіку і світове господарство
Полюс реконверсії	новітні галузі промисловості та третинного сектора	активізація економічного життя у старо-індустріальних регіонах
Наукоград	новітні технології та науково-інженерні кадри	створення центрів передових технологій та їх передача у масове промислове виробництво
Полюс реконструкції регіональних міських мереж	мігранти з провінції та промисловість з ядра міської мережі	створення середнього (за економічними і демографічними параметрами) міста – субрегіонального центра
Регіональна метрополія	розвинена інфраструктура, сучасна структура господарства, що зорієнтована на інновації, науково-виробничу інтеграцію, сферу послуг, високотехнологічний індустріальний комплекс	передача імпульсів розвитку, що виникають, в т.ч. з міжнародних зв'язків, на прилеглі території, що проявляються у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону

* Джерело: удосконалено і доповнено за³²

У випадку метрополій II роду спостерігається зовсім інша картина. Національні та регіональні метрополії – це місця, де регіони "підключаються" до глобальних зв'язків і процесів. А це означає, що чи не найістотнішою

³² Chaline C. Les villes nouvelles dans le monde. – Paris : PUF, 1985. – P.30-37; Савчук І.Г. Поліцентричний розвиток як складова сучасної регіональної політики / І.Г. Савчук // Український географічний журнал. – 2013. – № 1. – С. 39-45.

функцією метрополій II роду може вважатися "перенесення" імпульсів розвитку, одержаних завдяки відповідним міжнародним зв'язкам, на навколишні території та відповідні регіони загалом (рис. 1.2, б).

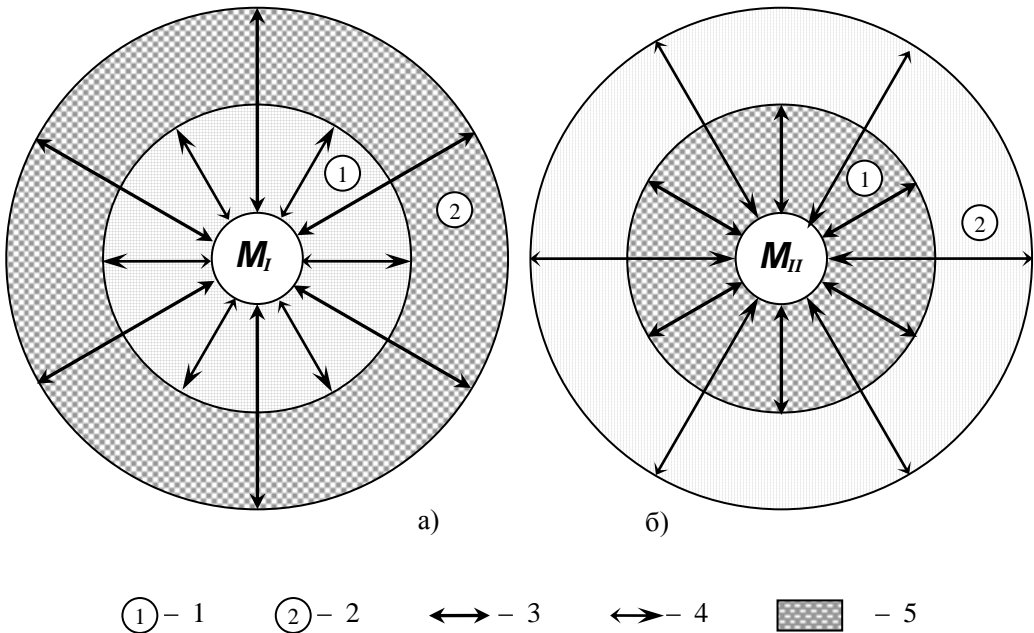

Рис. 1.2. Зв'язки метрополій I та II роду із зовнішнім середовищем:

M_I – метрополія I роду; M_{II} – метрополія II роду;

1 – субнаціональний (регіональний) і національний рівні;

2 – наднаціональний (континентальний і світовий) рівень;

3, 4 – лінії «силового поля» метрополії;

3 – домінуючі взаємозв'язки; 5 – зона домінуючого впливу метрополії*

*Джерело: складено авторами

На таку особливість розвитку національних та регіональних центрів вказує, зокрема, Б. Доманський, який виділяє ефекти так званого "позитивного метрополійного поширення", що проявляються у відповідних структурних змінах в економіці усього регіону, а відтак – і в формуванні додаткових умов для зростання рівня життя місцевих мешканців³³.

Отже, цілком логічно говорити не лише про існування двох типів метрополій, а й двох типів метрополізації (назвемо їх метрополізаціями I і II роду відповідно). Як і у випадку з метрополіями, різні типи метрополізації детермінуються домінуванням різних типів зв'язків між метрополіями та їх оточенням (рис. 1.2): у випадку метрополізації I роду домінують зв'язки "наднаціонального" рівня, тоді як у випадку метрополізації II роду домінуючим є внутрішньорегіональні та міжрегіональні зв'язки. На наш

³³ Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // Studia KPZK PAN. – 2008. – Z. 120. – S. 135 –143.

погляд, саме процеси метрополізації II роду дозволяють регіонам сформувати свої поліфункціональні центри (ареали) конкурентоспроможності – центри інновацій і нової економіки³⁴.

Легко зауважити, що запропонований підхід до диференційованого вивчення феномену метрополізації цілком узгоджується з позицією тих авторів, які наголошують, що метрополізація – це суперечливий, двоїтий за своїми домінантними векторами процес.

Регіональні метрополії виступають вузлами, у яких переплітаються потоки мереж різного географічного масштабу, тобто є осередками підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів. Це означає, що головною функцією метрополії вважається передача імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних зв'язків, на прилеглі території. Водночас розвиток великих міст генерує у своєму оточенні ефекти так званого «позитивного метрополійного поширення»³⁵, що проявляються у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону, зокрема, через синергетичні ефекти діяльності потужних підприємницьких структур розташованих у великих містах та їх околицях. Важливим чинником швидкого перетворення метрополісів на полюси зростання є динамізація розвитку у більш широкому регіональному оточенні. Проте досягнення ефектів метрополійного поширення (в т.ч. і щодо інновацій) у просторовому аспекті, тобто на прилеглу територію і віддалені регіони, залежить також від абсорбційної здатності їх економік.

При цьому, метрополія – це все ж таки не «центр», не «головне місто» із чітко оконтуреними та інституціалізованими межами, що самостійно протистоїть навколишній периферії. Будь-який великий урбаністичний центр за своєю суттю лише вміщає ту або іншу метрополію (виступає таксоном її локалізації, середовищем розвитку), причому далеко не в повному геопросторовому «об'ємі», у той час як генерована й відтворювана метрополією система впливу на території та інтеграцію їх у єдину територіальну соціально-економічну цілісність, нав'язування їм своїх інтересів чи алгоритмів у істотній мірі «виштовхується» за архітектурно-планувальні й адміністративні межі великого міста, утворюючи систему «ядро метрополії – периферійні й винесені її елементи».

Формуючись на базі лідируючого центру, метрополія є територіально «розподіленою» системою його позиціонування, вибудованим у матриці центр-периферійної взаємодії ареалом його політико-економічної домінації³⁶. Тому, в основі сучасної моделі центр-периферійної взаємодії

³⁴ Казьмір Л. П. Метрополізація: сутність, особливості ідентифікації та концептуальні засади досліджень / Л. П. Казьмір, М. Г. Ступень, П. Г. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 61-74.

³⁵ Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // Studia KPZK PAN. – 2008. – Z. 120. – S. 135–143.

³⁶ Дружинин А.Г. Исследование феномена метрополитизации как приоритетное направление развития социально-экономической географии «вглубь» / А.Г. Дружинин // Социально-экономическая география: история, теория, методы, практика: Сборник научных статей. – Смоленск: Универсум, 2011. – С. 200-204.

лежить необхідність врахування нових особливостей урбанізації та постіндустріалізації економіки, а саме домінантності чинника розвитку великих міст як таких, їх інфраструктури та економіко-демографічного потенціалу.

Отже, на нашу думку, регіональними метрополіями є міста другого порядку (наприклад, обласні центри) – сформовані в регіонах поліфункціональні центри (ареали) конкурентоспроможності, які є вузлами перетину мереж різного географічного масштабу, центрами концентрації інституцій вищого рівня, осередками підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів за рахунок передачі імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних зв'язків, на прилеглий території (ефект «позитивного метрополійного поширення»). Ранг регіональної метрополії визначається функціональним радіусом її впливу на різні територіальні суспільні системи.

Для України особливо актуальним є дослідження процесів метрополізації II роду, що можна пояснити не лише потребою систематизації та поглиблення відповідного теоретичного знання про специфіку метрополізації, а й практичною значимістю виокремленої проблематики. Адже результати цих досліджень повинні стати теоретичною основою науково обґрунтованих рекомендацій як щодо розвитку українських міст з метрополійними функціями, так і щодо удосконалення національної регіональної та просторової політик з врахуванням існуючих та потенційних метрополізаційних викликів. Тому на особливу увагу заслуговують питання поглибленого просторового аналізу комплексного впливу процесів метрополізації як на розвиток міст-метрополій та їх найближчого оточення, так і на розвиток окремих регіонів і країни загалом.

1.2. Сутність та ідентифікація метрополізаційних процесів: просторово-функціональний вимір

Актуальні трансформаційні процеси у світовій соціально – економічній системі, спричинені глобалізацією, зумовлюють виникнення економічної, просторової, політичної наукової дискусії щодо питань розвитку метрополізаційних процесів та пов'язаних із ними викликів. Кількісне зростання та посилення функціонального значення великих міст – метрополій потребують вироблення теоретико-методологічної бази ідентифікації та оцінки метрополізаційних процесів, виокремлення метрополійних функцій, що у перспективі має стати основою прикладних рекомендацій щодо подальшого розвитку міст, подолання викликів, зумовлених метрополізацією, та здійснення просторового планування та прогнозування регіонального розвитку.

На даний час не існує єдиного наукового підходу до визначення поняття метрополізації, метрополії, метрополізаційних процесів, метрополійних функцій тощо, оскільки існуючі теоретико-методологічні напрацювання досліджуваної тематики відображають специфіку окремих явищ у вузько-предметному ракурсі, як от географічному, економічному, статистичному тощо. У спеціальній літературі зустрічаються такі дефініції, як «глобальне місто», «світове місто», «метрополіс», «метрополійний ареал»,

«метрорегіон», «метрополійні функції», «метрополійний простір», «метрополійний регіон (ареал)», «метрополітарне середовище» тощо, що зумовлює необхідність впорядкування понятійно-термінологічних засад дослідження процесів метрополізації.

В понятійно-термінологічний апарат з проблематики розвитку метрополій входять основні поняття та категорії регіоналістики, що характеризують форми міського розселення, особливості просторового розвитку міст та їх прилеглих територій, які в процесі еволюції наповнюються новим змістом і термінами. А також, з огляду на довільну інтерпретацію визначень та недосконалий переклад іноземних досліджень, існує об'єктивна необхідність систематизувати низку понять, які використовуються при вивченні метрополізації різними науками (соціологією, урбаністикою, економічною географією, містобудуванням) та виокремити економічний підхід до їх трактування.

Містам-метрополіям та метрополійним ареалам відведена центральна роль у формуванні соціального й економічного розвитку людства. Підвищення ролі великих міст в регіональній економіці зумовлено активізацією процесів глобалізації, регіоналізації й глокалізації. Це спостерігається на прикладі великих міст, міських агломерацій та, передусім, метрополій як вищої форми просторової організації населення.

Первинне тлумачення поняття «метрополія» (походить з грецької *μητροπολίτης* від *μητρο* – мати + *πολίτης* – місто, букв. «материнське місто») розглядало її як: 1) місто-державу, яке заснувало свої поселення (колонії) на інших землях; 2) державу, що володіє загарбаними нею колоніями (зазвичай, заморськими)³⁷. Пізніше цей термін набув нового змісту: під «метрополією» розуміють велике місто, економічний і культурний центр агломерації, іноді синонім слова «столиця», функції яких виходять за їх адміністративні межі.

Слід зазначити, що еволюція концепції міст-метрополій у доволі короткому часовому вимірі пройшла шлях від розуміння їх як особливих міст-концентраторів культурної та імперіальної спадщини (як от Париж, Рим, Лондон) а також найбільш урбанізованих центрів, до усвідомлення їх функціональної значимості та ваги в глобальних суспільно-політичній та фінансово-економічній системах.

За одним із первинних означень, містами – метрополіями можна назвати давньогрецькі міста (поліси), що мали колонії. Метрополія не мала влади над колоніями, хоча цей термін почав застосовуватися до держав, що володіють колоніями (зазвичай заморськими). Політико-правові форми зв'язків метрополії з колоніями можуть бути різноманітними (протекторат, васалітет, підопічна територія і т.д.), але, по суті, це завжди відносини панування, підпорядкування і експлуатації метрополією їй підпорядкованих територій³⁸.

³⁷ Metropolitan area [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Metropolitan_area.

³⁸ География. Современная иллюстрированная энциклопедия. – М.: Росмэн. Под редакцией проф. А. П. Горкина. 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru>.

За іншим означенням, процес виникнення метрополій (метрополізація) є просторовим варіантом урбанізації, коли цей процес концентрується в єдиному центрі країни, у більшості випадків в її столиці; метрополією є столиця: наприклад церковна метрополія в західній церкві (перебування вищого духовного керівництва), власне, держава у відношенні до поселень, своїх колоній тощо³⁹.

Як зазначає О. Дружинін, протягом останнього часу у науковій економіко-географічній літературі відбувається ототожнення метрополізації з урбанізацією (причому метрополізація розглядається як її морфологічний різновид) та з її головними характеристиками – поляризацією й агломерацією⁴⁰.

Тому сучасне розуміння змісту поняття «метрополія» зводиться до історично сформованих навколо великих міст агломерацій, тобто таких форм розселення населення, які функціонують як складні територіально-суспільні системи із яскраво вираженими метрополійними функціями та зв'язками. Висока здатність до самоорганізації та конкуренції за ресурси зумовлює перегляд їх функцій і визнання провідної ролі в межах регіональної і національної просторової політик.

Зазначимо, що метрополія часто трактується як місто-ядро агломерації, котре виконує столичні функції відносно регіону, в якому воно розташоване. В окремих дослідженнях, як вже було зазначено вище, поняття агломерації ототожнюється з дефініцією метрополії, але при цьому завжди акцентується увага на столичних, регіональних, міжрегіональних чи навіть міжнародних функціях. Отже, збільшення кількості метрополійних функцій у місті вимагає проведення спеціального дослідження процесу еволюції від великого міста до метрополії.

Економіко-географічний напрям дослідження метрополії оперує ключовим поняттям «метрополіс» (синонімом є «мегалополіс»), під яким розуміють великі міста, що виконують міжнародні економічні функції, в які стікаються потоки інформації, товарів, капіталів і людей⁴¹. Метрополіс – це свого роду міська агломерація (конурбація), що формується в результаті територіального злиття великого міста з навколишніми поселеннями. Іноді може бути два або більш великі міста, як от метрополійний ареал Токіо-Йокогама (Японія), або агломерація метрополійних містечок у Великому Лондоні (Англія).

Широкого розповсюдження отримала також така дефініція як метрополійна територія (метрополійна область) або метрополійний ареал (англ. metropolitan area). Метрополійним ареалом є столична область (велике місто) разом з передмістями та прилеглими містами, селищами та околицями щодо якого головне місто здійснює керівництво економічного і соціального впливу.

³⁹ Толковий словарь В. Даля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovardalja.net>.

⁴⁰ Дружинин А.Г. Метрополитанизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / Дружинин А.Г. – Режим доступа : http://www.geo-vestnik.psu.ru/files/vest/174_metropolizaciya_kak_dominantnaya_tendenciya.pdf, С.55.

⁴¹ Метрополійна територія [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

Бюро перепису населення США використовує статистичну одиницю під назвою метрополійний статистичний ареал (metropolitan statistical area (MSA) який включає або:

- місто з населенням не менше як 50 000 осіб;
- урбанізовану територію (ареал) з загальною чисельністю населення від 50 тис. до 100 тис. осіб. Урбанізована територія визначається як територія, що має населення не менше 50 тис. осіб та щільність населення не менше 1 000 осіб на квадратну милю⁴².

Як зазначає Т. Мазур, для сучасного розуміння метрополії та процесу метрополізації однаково важливі обидва аспекти: просторовий – шляхом створення колоній (дочірніх поселень грецьких міст), які копіюють та унаслідують спосіб життя в метрополіях, тобто «експорт ідей метрополії»; так і функційний аспект, згідно якого вплив метрополій на інші міста відбувається через здійснення ними управлінських та інноваційних функцій⁴³.

Окрему нішу понятійно-термінологічного апарату метрополізаційних процесів утворюють такі категорії, як світові, глобальні, ключові і т.п. міста.

Дж. Фрідман у дослідженні про світові міста («world cities»), в особливий спосіб наголошує на просторовій організації нового міжнародного поділу праці, що призвів до зміни глобальної урбаністичної мережі, а також, виникнення світових (ключових) міст, що постають у сучасності як найважливіші міста концентрації та розподілу міжнародних потоків капіталу.

У праці «The World City Hypothesis» (1986) Дж. Фрідман висуває сім гіпотез – положень виникнення феномену світових міст, а саме:

- форма і міра інтеграції міста у світову економіку, його функції у новому міжнародному поділі праці є визначальними для будь-яких внутрішньоструктурних змін міста;
- ключові міста у всьому світі використовуються глобальним капіталом як «основні точки» просторової організації виробництва і збуту;
- функції глобального контролю та управління, що виконуються світовими містами, прямо відображаються на структурі і динаміці їх сфери виробництва та зайнятості;
- світові міста є головними містами акумуляції міжнародного капіталу;
- світові міста притягають значні потоки внутрішньої та міжнародної міграції;
- виникнення та формат світових міст актуалізує головні протиріччя індустріального капіталізму, серед яких просторова і класова поляризація населення;
- ріст світових міст супроводжується випереджаючим зростанням

⁴²Encyclopædia britannica. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.britannica.com>.

⁴³ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

соціальних витрат понад фіскальні можливості держави⁴⁴.

Виходячи із наведених положень та враховуючи значимість і міру інтеграції міст в глобальну економіку, Дж. Фрідман розробив орієнтовну ієрархію із 30 світових міст, що були ним умовно розділені на дві групи (первинні і вторинні центри) за двома типами країн – країни Центру (розвинуті країни – Core Countries) та країни Напівпериферії (країни, що розвиваються – Semi-peripheral Countries).

З точки зору ранжування світових міст, цікавим, з методологічної точки зору, є вибір критеріїв, за якими здійснюється класифікація. Зокрема, до ієрархії світових міст за Дж. Фрідманом відносяться міста, що задовольняють наступні критерії:

- місто є світовим фінансовим центром;
- концентрує штаб-квартири провідних ТНК та міжнародні інституції;
- містить швидкозростаючий сектор бізнес-послуг;
- місто є важливим центром обробної промисловості та важливим транспортно-комунікаційним вузлом;

– місто має значну чисельність населення (із 30 світових міст ієрархії 16 міст мають населення 1-5 млн, 6 міст – 5-10 млн та 8 світових міст – 10-20 млн осіб).

Світові міста не лише акумулюють глобальний фінансово-економічний потенціал, але, як зазначає Дж. Фрідман, є центрами продукування та розповсюдження інформації, новин, розважальних заходів та інших культурних феноменів. Серед інших підходів та критеріїв до ранжування світових міст цікавим є також виокремлення останніх за показником факту проведення чи подання заявки на проведення Олімпійських ігор, а також за кількістю проведених концертів відомого музичного гурту Rolling Stones.

Цивілізаційний перехід на рубежі ХХ-ХХІ ст. від постіндустріального до інформаційного суспільства ознаменувався не лише тотальною інтелектуалізацією та інформатизацією усіх сфер людського життя, випереджаючим розвитком транспортно-логістичних, інженерних, телекомунікаційних систем, але і появою у світовій урбаністичній системі такого нового феномену як «глобальне місто».

С. Сассен, яка у 1991 р. ввела у науковий вжиток термін «глобальне місто», розглядає глобальне місто як стратегічний простір, в якому глобальні процеси проходять на території держави, а глобальна динаміка долає державні інституційні мірки. Як акцентує дослідниця, глобалізація зумовила здатність нової просторової економіки долати регуляторні компетенції окремих держав⁴⁵.

Модель глобального міста С. Сассен виявляє економічну глобалізацію не лише у вимірах потоків капіталу, діяльності з координації, управління і обслуговування цих потоків, а також у вимірах практики з обслуговування різноманітної діяльності фірм та ринків, що функціонують у більш ніж одній

⁴⁴ Friedmann, J. (1986) The World City Hypothesis. Development and change. – 17, 1. - p 69-83.

⁴⁵ Сассен С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки / С.Сассен // Прогнозис. – 2005. – №4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.urban-club.ru>.

країні. Розглядаючи характерні особливості глобальних міст, автор наголошує на тому, що такі міста є концентраторами постіндустріального виробництва, особливо у фінансовому секторі та сфері послуг, а також локалізують контролюючі та управлінські функції, що виокремлює їх із національного територіального контексту.

Таким чином, глобальні міста, як вузли концентрації та синергії взаємодії фінансових та інформаційних потоків у глобальному масштабі, постають як місця надання високотехнологічних та високоінтелектуальних послуг. Зокрема, серед ключових груп діяльності у сфері послуг, що концентрується у глобальних містах, виділяють наступні:

- фінансові і ділові послуги (банківська справа, страхування, юриспруденція, бухгалтерія, реклама і зв'язки з громадськістю, дизайнерські послуги, в тому числі, будівництво, індустріальний дизайн, мода);
- «влада і вплив» або «управління і контроль» (органи національних державних структур, наднаціональні організації, штаб-квартири ТНК);
- креативні види діяльності (театр, опера, балет, концерти, музеї, галереї і виставки, друковані і електронні засоби масової інформації);
- туризм (туристична інфраструктура, в тому числі система засобів розміщення, харчування, розваг, транспорту тощо)⁴⁶.

П. Абрантес, Ф. Басао, В. Лобо, Н.-А. Тенедоріо, аналізуючи просторовий розвиток метрополізації у Португалії, вбачають у метрополізації просторовий еквівалент глобалізації світової економіки, а також комплекс процесів різноманітних вимірів та ритмів розвитку, яким, зокрема, притаманні такі прикладні аспекти:

- зростаюча різноманітність сфери послуг та розвиток відповідних секторів (економіки агломерацій, посеред іншого, концентрують міжнародні компанії, виконавчі органи вищої керівної ланки менеджменту тощо);
- викривлення в урбаністичній ієрархії та посилення вищих рівнів урбаністичної мережі (метрополіси є центром споживання та поширення інформації/інновацій в мережі потоків/відносин міст;
- внутрішня просторова перебудова міст (фрагментація метрополісу на протизвагу координації та планування метрополійної території)⁴⁷.

Таким чином, метрополізація розвивається у функціональному просторі взаємовідносин і потоків, що сягають далеко за адміністративні межі метрополісу (метрополійного ареалу), тому саме розуміння та інтерпретація простору (функціональний аспект) та території (адміністративний аспект) метрополій стає визначальним викликом для політики територіального планування.

Відповідно до підходу концепції територіального капіталу, метрополізація керується важко- та легкорелятивними факторами, які у

⁴⁶ Слуга Н.А. Эволюция концепции «мировых городов» / Н.А. Слуга // Региональные исследования. – 2005. – № 3. – С. 30.

⁴⁷ Abrantes P. Spatial modelling of metropolization in Portugal. Exploratory analysis of spatial metropolitan patterns / P.Abrantes, F. Bação, V.Lobo, J. A. Tenedório/ 14th European colloquium on theoretical and quantitative geography, september 9-13, 2005. – Tomar, Portugal. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isegi.unl.pt>.

комбінації активують і мобілізують передбачувані потенціали і трансформують їх в активи. Ці активи забезпечують територіально обумовлені переваги, які підсилюють конкурентоздатність міст і залучають специфічні метрополійні функції. Таким чином, метрополізація є наслідком активізації відповідних потенціалів у високо конкурентній ситуації.

Розкриваючи проблематику формування, структурування та управління економічним простором С.Л. Шульц розглядає процес метрополізації як складову процесу формування глобального економічного простору. Автор висловлює твердження, що розвитку метрополізаційних процесів сприяє поширення мережевих структур, як індикаторів нових тенденцій просторової організації економіки і модернізації економіки міст, що «засвідчують закріплення нових стандартів життя населення постіндустріального суспільства та включення країни у глобалізовані процеси загалом»⁴⁸. На думку автора, метрополізаційні процеси передбачають:

- виконання містами певної суспільно-просторової ролі та наявність високодиверсифікованої структури економіки міст;
- інтегрування у світову економічну систему, розвиток зовнішньоекономічних відносин та набуття містами властивих лише їм функцій;
- формування центрів впровадження нововведень та інноваційних видів діяльності;
- територіальне наближення до транспортних коридорів та наявність аеропортів макрорегіонального та світового значення⁴⁹.

Розвиток метрополізаційних процесів обумовлює появу нового функціонального напрямку дослідження систем розселення. Так, концентрація та набуття у містах фінансовими, логістичними, діловими, культурними тощо центрами системотворчого значення (що є однією з ознак метрополісів) є причиною зміни територіальної організації міст та виникнення низки просторових конфліктів. Останні тісно пов'язані із ущільненням міського простору, нерівномірним розвитком окремих сегментів ринку нерухомості тощо⁵⁰.

Функціональний підхід у дослідженні просторової організації суспільства, що сприяє підвищенню ефективності використання урбаністичного потенціалу, також підкреслюється у працях Н.В. Павліхи. Як зазначає автор, метрополії розвиваються концентрично навколо основного осередку, функціонально домінують на всіх ділянках суспільного, політичного та господарського життя, інформаційного обслуговування та культури⁵¹. Саме завдяки системі «метрополісних територій» стає можливим включення країн до масштабних проектів світової економіки.

⁴⁸ Шульц С. Економічний простір України : формування, структурування та управління / С. Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – С.134.

⁴⁹ Там само. – С.134.

⁵⁰ Там само. – С. 137.

⁵¹ Павліха Н.В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід / Н.В. Павліха. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – С 225.

Досліджуючи метрополійні функції та взаємозалежності в американській урбаністичній системі, І. Еберштайн та П. Фрісбі наголошують на існуванні позитивних взаємовідношень між здійсненням великими міськими центрами столичних функцій та повнотою (просторовістю) залучення до мережі взаємозалежностей (вимірюваних об'ємами і різноманітністю торговельних потоків та числом обмінних зв'язків). Саме вертикальний (метрополійний) вимір функціональної диференціації (обумовлений функціями щодо управління та координації), на думку авторів, є тісно пов'язаний із просторовістю торговельної взаємозалежності, при чому взаємовідношення змінюється за типом продукту і розміром міста⁵².

Прикладом функціонального підходу у дослідженні метрополій є дослідження міст-осередків метрополійних функцій у вимірах конкретних сфер суспільного життя. Так, наприклад, у дослідженні культурного осередку, а саме, елітних мистецьких інституцій (театральні й танцювальні інституції, музеї, оркестри, опери) у 125-ти найбільших метрополійних міст США, Ю. Блау до уваги бере демографічні та урбаністичні характеристики міст⁵³. Так, розмір міста більшою мірою має вирішальне значення у відношенні до функціонування музеїв та оперних інституцій, ніж низки інших мистецьких інституцій, однак фактори, не пов'язані із розміром міста, відіграють вирішальну роль у поясненні превалювання музеїв над оперними інституціями, що пояснюється їхньою мистецькою специфікою та суспільною доступністю. Зокрема, поширення елітних мистецьких інституцій перебуває у залежності від наявності та величини гомогенного (вище) середнього класу населення, на відміну від оперних інституцій, поширення яких має безпосереднє відношення до факту існування соціально-економічної нерівності.

Метрополізація є глобальним процесом, який неоднозначно впливає на розвиток метрополій в усіх країнах світу. Значно слабше він виражений у формуванні метрополій у постсоціалістичних країнах, зокрема в таких, як Україна. Тому про метрополізацію як про сукупність процесів, які сприяють підвищенню рангу міста чи міської агломерації у світовій або континентальній системах розселення шляхом збільшення концентрації в них метрополійних функцій, тобто функцій, що мають міжнародне значення, часто говорять як про своєрідне відображення глобалізаційних процесів. Отже, головною рисою метрополії є функції економічного центру регіону або столиці країни, які виходять далі за межі адміністративного впливу⁵⁴.

В Україні вкрай важливо активізувати дослідження розвитку міст, насамперед тих, які володіють метрополійними функціями, оскільки саме

⁵² Isaac W. Eberstein, W. Parker Frisbie. Metropolitan Function and Interdependence in the U.S. Urban System // Social Forces. – 1982, 60 (3). – С.680.

⁵³ Judith R. Blau. The Elite Arts, More or Less de rigueur: A Comparative Analysis of Metropolitan Culture // Social Forces. – 1986. –Volume 64, Issue 4. – P. 892.

⁵⁴ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>

вони є унікальними ядрами науково-технічного прогресу, вогнищами дифузії територіально-структурних процесів як в центрах таких метрополійних ареалів, так і в їх периферійних зонах.

Актуальність дослідження розвитку обласних центрів Західного регіону України (серед яких Івано-Франківськ, Львів, Луцьк, Рівне, Тернопіль, Ужгород, Чернівці) посилюється у зв'язку із процесом формування нових функцій таких міст, появи нових міських видів економічної діяльності, які постійно змінюються, надаючи таким містам метрополійних функцій, тим самим приваблюючи до себе нові ресурси (людські, фінансові, матеріальні тощо). Необхідність зазначеного дослідження зумовлена також тим, що процес метрополізації (формування метрополій) у державах Європейського Союзу, які межують із областями Західного регіону України (Польща, Словаччина, Угорщина та ін.) краще розвинений та підтримується просторовою політикою ЄС.

Слід відмітити нормативно-правові акти прийняті в ЄС протягом 2007-2012 рр., які є частково удосконаленням існуючих і доповнені новим змістом, новою філософією управління: «Європейська хартія міст – II: Маніфест нової урбаністики» безпосередньо стосуються проблематики розвитку метрополій. При цьому Об'єднання великих європейських міст Eurocities включає 140 великих міст 36 держав ЄС, місією якого є розробка європейської міської політики⁵⁵.

У Польщі сформовано 12 метрополій⁵⁶, розвиток яких передбачає утворення «метрополітарного простору» як нової адміністративно-територіальної одиниці та загострення конкуренції серед великих міст, які розташовані у сусідніх державах за нові людські ресурси (туристів, студентів вищих навчальних закладів, кваліфікованої робочої сили та ін.).

У Західному регіоні України місто Львів найбільш інтенсивно нарощує свій потенціал метрополійних функцій, що дає йому підстави у перспективі стати європейською метрополією вищого, порівняно з теперішнім станом, рангу. Такі висновки роблять на основі припущень щодо зростання в місті Львові чисельності населення; кількості представництв і підприємств транснаціональних фірм; транснаціональних і фінансових установ; транспортних підприємств і комунікацій тощо. Тобто, можна стверджувати, що на сьогодні сформовані певні метрополійні функції у місті Львові, в ньому зосереджений потужний метрополійний потенціал для всього Західного регіону. Місто Львів характеризується вищим рівнем розвитку метрополійних функцій, які виходять за межі адміністративної області, у порівнянні з іншими сусідніми обласними центрами: Ужгородом, Чернівцями, Луцьком, Івано-Франківськом, Тернополем, Рівним.

Проблеми розвитку метрополійних функцій (організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, транспортно-комунікаційної, культурної, інформаційно-репрезентативної, соціальної) обласних центрів Західного регіону полягають в ускладненні зв'язків між ними та периферією, обміні товарами, ресурсами, інформацією, людьми, який

⁵⁵ Eurocities [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eurocities.org/>.

⁵⁶ Unia metropolii polski [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.metropolie.pl/>.

не завжди є еквівалентним, що в результаті призводить до трансформації функцій міста. Таким чином обласні центри Західного регіону України мають потенціал розвитку і реалізації метрополійних функцій, враховуючи їх профіль: Луцьк – машинобудування, Рівне – машинобудування та обробна промисловість, Ужгород – машинобудування та логістичні послуги), Тернопіль – агропромисловий комплекс та освітній центр), Чернівці – торгівля, освітній центр, Івано-Франківськ – добувна промисловість, освітній центр.

Розвиток урбанізації призвів до формування активної взаємодії Львівської метрополії та її периферії, яка проявилася в активізації територіально-структурних процесів, що постійно впливають на зміну інтенсивності тих чи інших явищ на території регіону.

Як зазначає Т. Мазур, еволюція таких процесів відбувається шляхом накопичення економічного, культурного й інформаційного потенціалу суспільства у великих міських центрах, що сприяє підвищенню інтенсивності й ефективності соціально-економічного розвитку, що створює передумови для формування вищих досягнень і зразків матеріальної й духовної культури. Поступово ці досягнення транлюються й освоюються іншими нецентральною містами й сільськими поселеннями, що, у свою чергу, дає новий імпульс для нарощування потенціалу в великих міських центрах. Такі головні міста отримують назву метрополій, а процес виділення головних урбаністичних осередків, як вузлів цивілізаційного розвитку називається метрополізацією⁵⁷.

Для активізації можливостей реалізації метрополійних функцій та дифузійних процесів в плані перенесення інновацій з центральних місць до периферії виникає необхідність створення «критичної маси» (виробництва товарів, послуг, інвестицій, інновацій), здатної активізувати місцевий розвиток.

Формування регіональних метрополій характеризує поширення метрополійних функцій на регіональний та локальний рівні організації суспільства. Місто, яке претендує на статус метрополії, повинно не лише активно організувати свою територію впливу, а й активно співпрацювати з усією урбаністичною мережею, тобто характеризуватися високою включеністю в сучасні мережеві взаємодії та бути сприйнятливими до інновацій. Тому для трансформації великого міста у метрополію важливо враховувати набір головних її чинників: розмір і потенціал території впливу, економіко-демографічний масштаб метрополії, її структурні особливості та характер взаємодії з іншими метрополіями⁵⁸.

⁵⁷ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>

⁵⁸ Дружинин А.Г. Метрополізація как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А.Г. Дружинин. – Режим доступу : http://www.geovestnik.psu.ru/files/vest/174_metropolizaciq_kak_dominantnaq_tendenciq.pdf.

Ототожнювання агломерацій, які формують метрополійні ареали із метрополіями викликане відсутністю чітких розмежувань у визначенні змісту понять агломерація та метрополія у вітчизняних та зарубіжних студіях.

За О.І. Шаблієм «міська агломерація – це сукупність просторово близьких, часом і просторово зрощених міських поселень, між якими налагоджуються тісні демографічні, економічні, соціальні і часто адміністративно-управлінські зв'язки»⁵⁹.

Класичним прикладом міської агломерації є сукупність міських поселень в українському Прикарпатті – Дрогобич, Борислав, Трускавець, Стебник і Східниця. Однак міська агломерація охоплює і сільські поселення, що розташовані на окраїнах міських, чи вже увійшли у її територіальні межі. Наприклад, у тій же Дрогобицько-Бориславській агломерації такими сільськими поселеннями є Мразниця, Тустановичі, Баня Котовська, Губичі (околиці Борислава), Млинки (околиця Дрогобича), деякі села (Дережичі, Модричі, Попелі, Раневичі та ін.).

Такі агломерації, де взаємодіють декілька значних за людністю міських поселень, називають поліядерними. Інший тип утворюють так звані моноядерні агломерації. У них виділяється одне велике ядро, а інші міські поселення (це значною мірою селища міського типу) є дрібними. Прикладом може бути Львівська міська агломерація, у якій ядром виступає майже мільйонний Львів і поруч з ним міста – Винники, Дубляни, Пустомити, селища міського типу Брюховичі й Рудне, село Запитів. Спосіб життя, використання земель і загалом природних ресурсів, сукупність внутрішніх комунікацій і зв'язків тощо – усе це є основою входження у цю міську агломерацію також сільських поселень в її межах. Усі села тут субурбанізовані, тобто у них переважає міський спосіб життя (значна частина їхнього населення працює у сусідніх містах, збут продовольчої продукції і сільськогосподарської сировини відбувається на місці тощо)⁶⁰.

Єдиного підходу щодо делімітації кордонів агломерації не існує, львівські архітектори-містобудівельники обмежуються 5-ти кілометровою зоною навколо міста Львова. Згідно такого виділення до Львівської міської агломерації окрім головного міста Львова належать такі населені пункти: Дубляни, Брюховичі, Винники, Рудно, Малехів, Великі і Малі Грибовичі.

Виділення у системі розселення груп взаємопов'язаних населених місць: агломерації і конурбації, ядрами яких, як правило, стають найбільші міста – метрополіси (метрополії), призводить до розвитку навколо цих міст цілих систем поселень, що втягують в орбіту безпосереднього впливу головних центрів економіки й культури все нові райони. У науковій літературі з містобудування та планувальній практиці для визначення зони впливу ядра агломерації на оточення використовується термін

⁵⁹ Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підруч. – Львів: ЛНУ, 2003. – С.28.

⁶⁰ Костюк І. Історико-географічний аспект демографічного і територіального розвитку Львівської міської агломерації [Електронний ресурс] / І. Костюк // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – Випуск 1 (15). – Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/2/istgeospektlviv.htm>.

«метрополійний ареал» – територія в межах радіусу впливу центру агломерації⁶¹.

Зазначимо, що аналогічний зміст наповнює поняття «велика (крупна) міська агломерація», як нова форма розселення населення, що було введено О. Перцик. Згідно тлумачення даного автора, під «великою міською агломерацією» слід розуміти територіальний ареал, у якому сконцентровані прогресивні види промислової діяльності, науково-дослідні організації та об'єкти соціальної інфраструктури⁶².

На цьому етапі під метрополізацію розуміють процес утворення метрополійних територій чи метрополій-регіонів з надзвичайно високою концентрацією населення та економічної активності, що формують чітко визначені функційні соціоекономічні ареали – граничні урбанізовані простори, у середині яких існують стійкі, чітко визначені економічні та соціальні зв'язки – ринки праці, мережі компаній, важливі частини ланцюгів постачання, комунікації між компаніями та місцевими владними структурами. Залежно від розподілу населення й структури існуючих внутрішніх зв'язків та потоків розрізняються два типи метрополійних утворень. Моноцентрична метрополія – з єдиним містом-ядром та супутніми меншими містами й сільськими місцевостями (Штутгарт, Лондон, Лос-Анжелес, Сеул). Інші метрополії розвивались на основі конурбацій (урбаністичної мережі майже рівнозначних за впливовістю та розміром міст-сусідів) утворили так звані поліцентричні метрополії (Рандштат-Голландія в Нідерландах, що включає в себе чотири великих міста – Амстердам, Роттердам, Хаг та Утрехт, чи Рейн-Рур – метрополія в Німеччині, що об'єднує такі важливі міста, як Бонн, Кельн, Дортмунд, Дюссельдорф та Ессен)⁶³.

Відмінності агломерацій від метрополії полягають у тому, що до складу останньої входить приміська зона, яка тісно пов'язана з центральним містом трудовими міграціями незалежно від того, зливаються населені пункти приміської території з центральним містом, чи ні. Окрім того, спосіб делімітації метрополійних територій (ареалів) відрізняється у різних країнах, що унеможливорює коректні міжнародні порівняння⁶⁴.

У сучасному розумінні кожний метрополійний ареал є агломерацією або групою міст, однак не кожна агломерація, чи група поселень має передумови, щоб отримати статус метрополійного ареалу, оскільки основним

⁶¹ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

⁶² Перцик Е.Н. Города мира. География мировой урбанизации/ Е.Н. Перцик. – М.: Международные отношения, 1999. – с.125.

⁶³ Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

⁶⁴ Самые населённые городские агломерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>.

критерієм є певний ранг групи розселення внаслідок накопичення нею різноманітних міжнародних функцій⁶⁵.

Процес формування метрополій є складним і тривалим в часі, пов'язаний з утворенням метрополійних територій чи метрополій-регіонів з надзвичайно високою концентрацією населення та економічної активності, що формують чітко визначені функціональні соціоекономічні ареали та містять у собі кілька різних адміністративно-територіальних одиниць. У даному контексті під соціоекономічним ареалом мається на увазі граничний географічний простір, всередині якого існують стійкі, чітко визначені економічні та соціальні зв'язки: ринки праці, мережі компаній, важливі частини ланцюгів постачання, комунікації між компаніями та місцевими владними структурам⁶⁶.

Сучасними дослідженнями метрополізації в європейському просторі акцентується увага на двох ключових висновках:

1) нові форми просторового поділу праці характеризуються двома тенденціями, а саме: тенденція деконцентрації в контексті виробництва товарів супроводжується тенденцією концентрації в сфері високоякісних бізнес-послуг та у фінансовому секторі, що рівнобіжно проходять на фоні зміни ієрархії у міських системах розселення;

2) «баланс сил», як особлива форма потенціалу економічного контролю, між національними державами та метрополіями (глобальними містами, світовими містами, «ключовими» містами) змістився в бік останніх, а саме: метрополії отримали настільки сильний контроль над промисловим виробництвом, фінансовими потоками та потоками інформації, що їх світогосподарська значимість у певних секторах стала набагато більша, ніж вага національних держав.

Таким чином, узагальнюючи метрополізаційні процеси як, власне, *процес* (хід, розвиток) та *феномен* виникнення та становлення міст-метрополій, слід наголосити на наступних ключових взаємодоповнюючих сентенціях:

– міста-метрополії на сучасному етапі цивілізаційного розвитку є найбільш важливими місцями концентрації (акумуляції) капіталу, інформації, товарів (послуг) та населення;

– вага та значимість міст-метрополій, як місць виникнення та трансляції рішень управлінського характеру, детермінується повнотою та масштабами виконуваних ними метрополійних функцій.

На перетині процесів зосередження населення, ресурсів, капіталу та відповідних інституцій у містах-метрополіях, які стають центрами в системі політико-адміністративних та економічних зв'язків, з однієї сторони, та процесів трансляції рішень управлінського характеру й еталонних зразків

⁶⁵Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

⁶⁶Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Бойко-Бочук. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.

соціального досвіду, з іншої сторони, перебувають складні соціокультурні процеси інтенсифікації суспільних взаємодій у міському просторі міст-метрополій.

На нашу думку, саме інтенсифікація суб'єктно-об'єктних взаємодій (на міжособистісному рівні, на рівні інституцій) та значимість рішень управлінського характеру у відповідних функціональних просторах (економіка, політика, культура, освіта тощо) є критерієм, що детермінує виникнення та розвиток метрополійної функції міста. Змістовне наповнення останньої полягає у діяльності щодо забезпечення формування, розвитку та реалізації потенціалів у відповідних функціональних просторах, що чинять вплив на прилеглі метрополійні території і регіони вищого ієрархічного порядку та, головне, транслюють зразки соціального досвіду, сприяючи їх розвитку.

Зазначене вище сутнісне розуміння процесів метрополізації та, власне, міст-метрополій зумовлює ідейну специфіку методологічної бази дослідження метрополійних функцій у відповідних функціональних сферах.

Ключовим в аналізі та оцінці метрополійних функцій має бути підхід, що поєднує розгляд індикаторів концентрації функції (наприклад, кількість та щільність локалізації інституцій у відповідних сферах), а також індикаторів діяльності (зокрема, реалізація, охоплення, доступність послуг споживачам). Вибір показників для кількісного аналізу стану та перспектив розвитку метрополійних функцій слід здійснювати на основі існуючих статистичних спостережень у відповідних функціональних просторах, а також спеціальних якісних показників, що характеризують ступінь поширення впливу міста-метрополії на периферійні метрополійні території.

1.3. Домінантні ознаки, види та критерії детермінації метрополійних функцій великих міст

На даний час однією з основних форм існування сучасних суспільств є міські спільноти. Більш ніж 50% населення Землі сьогодні проживає в містах, а процес урбанізації і концентрації населення в них триває. Найінтенсивніший його перебіг спостерігається в регіонах метрополій, тобто міст, які не тільки найбільш значні за своїми масштабами, але й здійснюють найбільш інтенсивний вплив на прилеглу до них територію.

Характеристика міста-метрополії, адекватна його соціально-політичній ролі, вимагає дослідження не тільки його структури, процесів, стадій розвитку і причин, а й виявлення певних специфічних якостей, які ідентифікують місто з цієї точки зору. Місто є не тільки і не стільки сукупністю архітектурних форм, розташованих у просторі, скільки мережею асоціацій, корпорацій та фірм, різноманітних установ, а також міським співтовариством⁶⁷. Концентрація різного роду функцій і факторів впливу на обмеженій території створює сприятливе підґрунтя для кооперації, комунікації та формування спільноти міста.

⁶⁷ Mumford L. The City / International Encyclopedia of the Social Science (ed. D. L. Sills). NY, USA: The MacMillan Co& The Free Press. – 1968, Vol. II. – P. 447-472.

Будь-яке велике місто володіє певним набором як якісних, так і кількісних характеристик, які можна кваліфікувати як ознаки його метрополійного статусу. Саме від ширини спектру даних характеристик, притаманних місту, залежить його місце в глобальній просторовій організації суспільства. Трансформація великого міста в повноцінну метрополію передбачає наявність комплексу взаємопов'язаних факторів, ефективне використання яких і дозволяє досягти метрополійного статусу та підтримувати його в майбутньому. Так, на думку О. Дружиніна, до складу згаданого комплексу факторів, відносяться⁶⁸: соціально-демографічний та фінансово-економічний масштаб міста; його структурні особливості; історичний, духовний і культурний потенціал, який зумовлює його унікальність та систему цінностей; величина підконтрольної місту території та її потенціал; особливості взаємодії міста з іншими метрополіями, як в межах окремої держави, так і в глобальному масштабі.

З метою отримання метрополійного статусу або ж підтримання вже наявного, велике місто повинно бути конкурентоспроможним у сучасних економічних умовах, володіти високотехнологічним промисловим комплексом, розвинутими сферою послуг та соціальною інфраструктурою, значним суспільним потенціалом. На його теренах повинні зосереджуватися основні ринки товарів і послуг, здійснюватися структурні перетворення в економіці регіону та країни разом із їх швидкою адаптацією до умов сьогодення, відбуватися найбільш інтенсивний розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності, а також підвищення рівня життя значної частини населення країни.

Роль великого міста як домінуючого центру – метрополійного міста, довкола якого об'єднуються навколишні населені пункти на основі спільних інтересів зростання соціокультурної, фінансово-економічної та екологічної ефективності їх функціонування, визначається не стільки його масштабом, як місцем його локалізації в просторі, ступенем концентрації функцій та їх вагомністю. Зважаючи на це, основним індикатором при визначенні розміру метрополійного ареалу доцільно приймати простір поширення зовнішніх функцій великого міста на оточуючі його території (функціонально пов'язані оточуючі території, які перебувають під його постійним впливом). Характерною особливістю таких територій є накладання дії важливих зовнішніх функцій метрополійного центру, високий рівень функціональної інтеграції, розвиненість мережі комунікацій та інфраструктурної пов'язаності.

На даний час у загальній структурі найбільших, великих і середніх міст України за функціональною ознакою можна виділити:

- а) міжрегіональні економічні, наукові, культурні, освітні та науково-технічні центри;
- б) регіональні (або обласні) господарсько-адміністративні та культурні центри (переважно міста обласного підпорядкування);
- в) районні господарсько-адміністративні та культурні центри (найчастіше великі та середні міста);

⁶⁸ Дружинин А.Г. Пространственное развитие города-миллионера: тенденции постсоветского периода. – Ростов н/Д: Изд-во Юж. федер. ун-та, 2008. – 192 с.

г) крупні центри, яким притаманний виражений промисловий профіль (Запоріжжя, Маріуполь, Макіївка, Кривий Ріг та ін.)⁶⁹.

Українські науковці В. Присяжнюк та В. Глеба виокремлюють три пояси впливу секторів великого міста, які формують метрополію. Для кожного з цих секторів є характерними якісно відмінні соціально-економічні зв'язки. Так, зокрема⁷⁰:

– перший пояс, до складу якого входять малі міста, робітничі містечка та селища, що межують безпосередньо з містом у радіусі 15-30 км, володіючи міцними зв'язками з великим містом, формують основний містобудівний каркас у різних сферах (демографічній, економічній, соціально-побутовій, комунікаційно-інфраструктурній). Приміські зони великих міст стають центрами тяжіння поселень першого поясу;

– другий пояс, що включає території поселень, мешканці яких регулярно користуються послугами різноманітних міських закладів побутового обслуговування. У межах першого та другого поясів інтенсивність культурно-побутових зв'язків забезпечується розвинутою транспортною інфраструктурою. Перший та другий пояси формують так звану міську «метрополію» великих міст;

– третій пояс, як зовнішній пояс у межах зони культурно-побутового впливу великого міста, формується залежно від величини міста, його адміністративних функцій, характеру містобудівної освоєності територій, наявності магістралей загальнодержавного значення, міжнародного авіасполучення, транспортно-логістичної інфраструктури тощо. Наприклад, для столиці України – м. Києва, третій пояс становить приблизно 250 км. Такі обласні центри як Чернігів, Житомир, Черкаси формують у сукупності Київський регіон. Загальна площа цього регіону складає приблизно 138 тис. км². Чисельність населення, що мешкає в цьому регіоні приблизно становить 8,5 млн осіб.

У результаті розвитку метрополії формується метрополійний ареал, відмінністю якого від агломерації є те, що до його складу входить приміська зона, яка тісно пов'язана з центральним містом трудовими міграціями, незалежно від того, зливаються населені пункти приміської території з центральним містом, чи ні⁷¹.

Спосіб делімітації метрополійних територій (ареалів) відрізняється у різних країнах, що унеможливує коректні міжнародні порівняння. Адже ідентифікація і делімітація регіональних метрополій повинна здійснюватись з урахуванням національної специфіки (історичні, культурні, архітектурно-урбаністичні передумови тощо), цілей дослідження та концентрації метрополійних функцій.

⁶⁹ Бакалова Л. Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста / Л. Бакалова // Управління сучасним містом. – 2007. – № 1–12 (25–28). – С. 186.

⁷⁰ Присяжнюк В.К. Державне управління містобудівними системами та планування міських поселень України / В. К. Присяжнюк, В. Ю. Глеба // Наук. вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – К. : ВПЦ Академії муніципального управління, 2011. – Вип. 1/2011. – С. 51-52.

⁷¹ Самые населённые городские агломерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>.

Наприклад, зважаючи на польський досвід, міста з метрополійними функціями повинні відповідати наступним критеріям⁷²: чисельність населення 0,5-1,0 млн мешканців; значний економічний потенціал, розвинений сектор послуг вищого порядку; великий інноваційний потенціал (в т.ч. щодо наукових досліджень); виконання метрополійних функцій високого ієрархічного порядку на національному рівні; бути вузлами в системі (мережі) комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків і мати високу доступність в різних просторових масштабах, в т.ч. у міжнародному; стимулювати розвиток мережевої моделі економіки та управління. Наприклад, крім Варшави інші головні міста Польщі (Бялосток, Бидгощ, Гданьськ, Катовіце, Краків, Люблін, Лодзь, Познань, Жешув, Щецін, Вроцлав) мають характер не глобальних, а державних (регіональних) метрополій.

Грунтуючись на концепції світового міста, Е. Корцеллі-Олейнічак встановлює зв'язок між основними метрополійними функціями та видами діяльності. Так функції міста як транспортного вузла та медіа-центру пов'язані зі сферою товарного обігу, функція центру знань та інновацій стосується діяльності з виробництва, функція культурного центру співвідноситься зі споживанням та відтворенням, а такі метрополійні функції, як місто – фінансовий центр, резиденція уряду і парламенту передбачають здійснення регулювання та контролю⁷³.

Метрополійні функції сучасного великого міста генеруються наявністю: представництв транснаціональних фірм; транснаціональних фінансових та кредитних установ; зручних транспортних зв'язків національного і міжнародного рівня; установ та закладів обслуговування вищого рівня (готелів, закладів громадського харчування і відпочинку); вищих навчальних закладів (університетів), науково-дослідних інститутів та технологічних центрів; значних і відомих культурних установ (музеїв, театрів, симфонічних оркестрів), культурних заходів національного і міжнародного рівня; специфічних «духу місця», «краси місця», обумовлених просторовим характером⁷⁴. При цьому, метрополійними функціями міст є ті, які мають надрегіональний характер і виконуються за участі установ найвищого ієрархічного порядку.

Якісні властивості метрополійного середовища реалізуються назовні завдяки притаманним метрополії функціям, які є інтегральним результатом діяльності системи, виражаючи її суспільно-просторову роль – організаційно-управлінську, креативну, інформаційну, духовно-культурну та

⁷² Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – S.12.

⁷³ Korcelli-Olejniczak, E. Evaluation of MEGA identification and qualification In ESPON 1.4.3. Final Report. Comments on ESPON 1.1.1. final report; Засадко В.В. Реалізація метрополійних функцій міст: європейський досвід та українські перспективи / Засадко В.В. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 166.

⁷⁴ Marszał T. Someremarkson metropolitan development/ StudiaRegionalia. Volume 14. Urban and regional development – concepts and experiences. Warszawa, 2004. – S. 129-131.

комунікаційну. Адже виконання певної ролі для системи в цілому може бути покладене на окремі частини простору. Функція формується у результаті сукупної дії відношень між компонентами суспільно-територіального комплексу, причому особлива роль тут належить створеному синергетичному ефекту, що характеризує загальні якісні перетворення у системі⁷⁵.

Чим більший перелік метрополійних функцій реалізується містом та ширшим є зона їх впливу на прилеглу територію, тим вище в світовому ранзі метрополій воно знаходиться. Реалізація повного переліку метрополійних функцій разом із найбільш потужним впливом у світовому масштабі, притаманна світовим містам або глобальним метрополіям. Натомість, реалізація окремих метрополійних функцій разом з впливом у локальному чи регіональному масштабі притаманна регіональним метрополіям, до складу яких можна віднести практично всі найбільші міста України з їх приміськими зонами.

Отже, можна констатувати, що саме функціональне домінування великого міста в усіх ділянках соціокультурного, інформаційного, суспільно-політичного та господарського життя в рамках своїх зовнішніх функцій поза власними територіальними межами й визначає основну сутність процесу метрополізації. Вагомість та концентрація функцій, ареал поширення їхньої реалізації за межі великого міста зумовлюють його основну роль як міста-метрополії. На даний час масштаб міста вже не є визначальним критерієм при визначенні його статусу як метрополійного міста. У сьогоденних умовах вагомішими стають геополітичні чинники, інвестиційна та інноваційна привабливість, які безпосередньо залежать від рівня розвитку та стабільності регіону. Як наслідок, за своєю соціально-економічною вагомістю менш масштабний проте багатофункціональний обласний центр може не поступатися великому промисловому центру.

Загалом метрополійні функції міст нами систематизовано за сферою їх прояву: організаційно-управлінська, економічна, інноваційно-креативна, культурна, туристично-репрезентативна, науково-освітня, транспортно-логістична, соціально-демографічна.

Організаційно-управлінська функція пов'язана з організацією, координацією та управлінням сукупністю видів суспільної діяльності – господарської та політичної, концентрацією та акумуляцією міжнародного капіталу; визначається локалізацією провідних інституцій на національному чи регіональному та міжнародному рівнях (основні центри в рамках глобальної політичної мережі рішень), трансляцією рішень управлінського характеру через присутність об'єктів, які виконують дипломатичні та адміністративні метрополійні функції (штаб-квартири ТНК, транснаціональні банки, фінансові та товарні біржі макрорегіонального й світового значення, штаб-квартири міжнародних, зокрема, неурядових організацій, посольства й консульства), а також політично орієнтованих організацій (політичні партії, громадські рухи, лобістські групи), з якими пов'язаний прямий вплив

⁷⁵ Денисенко О.О. Роль метрополісів у становленні поліцентричних територіальних систем і структуризації простору / О.О. Денисенко // Економічна та соціальна географія. – 2008. – Вип. 58. – С. 83.

метрополійного центру на прилеглі території та соціально-економічний розвиток країни загалом.

Наприклад, присутність центрального офісу принаймні однієї з 500 світових компаній (ТНК) дозволяє інтерпретувати місто як організаційно-управлінський центр світового рангу завдяки значному економічному масштабу діяльності розміщених компаній⁷⁶. Адміністративно-політична функція метрополії проявляється також у локалізації органів влади, які відповідальні за формування програм міжмуниципальної співпраці, узгодження пріоритетів розвитку метрополії та периферії, і характеризується їх високою концентрацією з точки зору просторового розподілу.

Економічна функція (в т.ч. господарська, фінансова та інвестиційна) пов'язана з концентрацією головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, ринків; визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків та ступенем освоєння економічного простору метрополії, який оцінюється такими показниками: концентрація фінансового та інвестиційного потенціалу, власності і домінуючих власників, диверсифікованість видів економічної діяльності, ефективність використання ресурсів, ступінь завантаженості комунікаційних ліній, виробничої інфраструктури, наявність центроорієнтованих вертикальних і горизонтальних економічних зв'язків, концентрація виробничих та збутових підприємств, ступінь розвиненості технологій та техніки, операційної діяльності, насиченість різноманітними конфігураціями і циклами економічних взаємодій, сприятливістю інвестиційного клімату і бізнес-середовища та ін.⁷⁷

Присутність організацій з надання високоінтелектуальних (наукових) послуг, зокрема в сфері юридичного та податкового консультування та управлінського консалтингу, аудиту, аутсорсингу, рейтингових агентств і т.д., є головним чинником не лише реалізації метрополійного потенціалу та функціональних впливів центрального осередку на оточуючий його простір, але й економічного розвитку загалом. Економічна функція міста-метрополії в значній мірі реалізується через зосередження у ньому банків та інших фінансових інституцій, які забезпечують капіталом економічну систему, національні і міжнародні грошові перекази, підтримують інтеграцію національних економік у світову.

Інноваційно-креативна функція метрополійного центру пов'язана зі створенням нових знань, технологій і техніки та їх поширенні у конкретних просторово-часових координатах. Беручи до уваги наявність у регіональній метрополії розвинених техніко-технологічного та науково-дослідного

⁷⁶ Денисенко О.О. Локалізація штаб-квартир ТНК як прояв організаційно-управлінської функції центрів світового господарства / О.О. Денисенко // УГЖ. – 2009. – №3. – С. 36.

⁷⁷ Мельник М.І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М.І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 9.

потенціалів, креативних індустрій, її комунікацію з іншими метрополіями, агломераціями, регіонами та включеність у міжрегіональні інноваційні мережі, можна стверджувати, що місто як осередок метрополійної інноваційно-креативної функції, є центром дифузії та комунікації у сфері продукування суспільних інновацій та технологічного досвіду.

Тобто метрополії виконують головну роль у впровадженні інновацій через сприятливість метрополійного середовища для нововведень, адже вони виступають потужними ареалами концентрації фінансових, технологічних, організаційних та інших ресурсів, трудового потенціалу, який через соціальний капітал виражається в кількісно-якісному продукуванні нових знань та технологій.

Науково-освітня метрополійна функція міста, виражена через складові розвитку освіти і науки, поширюється в метрополійному просторі, який виходить далеко за межі передмість та області, що підтверджується, наприклад, припливом студентів та спеціалістів з інших регіонів. Підсилення позитивного впливу поширення знань у райони області та інші (у першу чергу сусідні) регіони дозволило б отримати максимальну користь для соціально-економічного розвитку самого міста як метрополійного центру, прилеглих територій, областей, регіонів та країни загалом.

Об'єктами, які найбільшою мірою виражають потенціал реалізації інноваційно-креативної та науково-освітньої функцій, є науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, провідні вищі навчальні заклади, інноваційні та технологічні парки, а також підприємницькі структури, що здебільшого є замовниками та осередками впровадження інновацій. Зазначимо, що ці об'єкти не лише пов'язані з генеруванням суто технологічних інновацій, а й завдяки високоякісній освіті, професійним та виробничо-технологічним зв'язкам впливають на продукування суспільних нововведень загалом⁷⁸.

Туристично-репрезентативна функція (в т.ч. видавнича, інформаційна, маркетингова) пов'язана з процесами продукування та трансляції потоків інформації в просторі метрополії, інтенсивність та домінантність яких обумовлюються не лише наявністю у просторі метрополії джерел-продуцентів інформації (телеканали, друквані засоби масової інформації тощо), але і формуванням певного образу міста-метрополії, що визначається присутністю ключових осіб, установ, організацій, що характеризуються високим ступенем довіри у продукуванні потоків інформації та детермінують їх поширення. Дана метрополійна функція проявляється в здатності міста-метрополії генерувати потужні інформаційні потоки з обміну ринковою інформацією, у налагодженні ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому; і реалізується через функціонування великих рекламних агенцій, консалтингових, аудиторських та аналітичних компаній, виставкову діяльність, регулярне проведення визначних та

⁷⁸ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 70. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/dprmu/2010_18/6_PidDen.pdf.

суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (форуми, конгреси, номінації, конференції, прес-конференції, брифінги, круглі столи тощо)⁷⁹. Результативне функціонування таких інституцій сприяє інтенсифікації інформаційних потоків у межах впливу метрополії та формує еталонні зразки соціального досвіду, що є прикладом для наслідування у периферійних щодо метрополії просторах.

Культурна функція визначається культурно-мистецьким потенціалом та духовно-історичною роллю окремих міст у становленні й розвитку країн та регіонів світу. Це проявляється на підсвідомо-асоціативному рівні, коли певне місто сприймається як духовний або культурний центр світового чи макрорегіонального рівня⁸⁰. Підґрунтям виокремлення культурної функції міста-метрополії є концентрація у ньому релігійних храмів і святинь, культурно-мистецьких закладів (оперних театрів, арт-галерей, професійних театрів, музеїв світового рівня), проведення вагомих суспільних подій та акцій (конгресів, фестивалів, олімпійських ігор, чемпіонатів світу тощо).

Розвиток духовно-культурного потенціалу метрополії слід пов'язувати із розширенням географії учасників дійств даного сегменту міського простору, розвитком технологій культурного менеджменту у питаннях підвищення попиту на культурно-мистецький продукт, залученням місцевих жителів метрополійного ареалу до його споживання та розширеного креативного відтворення.

Транспортно-логістична функція детермінується в контексті руху та розподілу фізичних потоків за допомогою транспорту (реалізується через портові комплекси, міжнародні аеропорти, магістралі й транспортні коридори міжнародного значення, великі залізничні вузли, міжрегіональні митниці, логістичні термінали), а також розвитку інфраструктури для забезпечення провідних видів зв'язку (оптико-волоконні лінії)⁸¹. Визначальною є роль метрополії у підтримці комунікаційно-логістичних зв'язків на далекій відстані, а зважаючи на те, що основні транспортні коридори проходять через найважливіші міста, вони є місцем розташування аеропортів макрорегіонального і світового значення.

Необхідність виділення **соціально-демографічної функції** зумовлена важливою роллю метрополій у формуванні певного «столичного стилю життя», дотриманням вищих стандартів якості життя, збільшенням доступу до соціально-побутових послуг, забезпеченням кращим медичним обслуговуванням тощо.

⁷⁹ Мельник М.І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М.І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.11.

⁸⁰ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 - Економічна та соціальна географія / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – С. 6.

⁸¹ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 71. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/dprmu/2010_18/6_PidDen.pdf.

Суть соціально-демографічної метрополійної функції полягає у концентрації людського капіталу для реалізації трудового потенціалу та формування високих стандартів якості життя населення метрополії, що особливо актуально в умовах зниження природного приросту та старіння населення.

Соціально-демографічна метрополійна функція характеризується насамперед концентрацією людського капіталу (людських ресурсів, працересурсного капіталу, трудових ресурсів), який зосереджується навколо місць прикладання праці та є основним користувачем соціальних послуг, які здатні забезпечити метрополійне середовище через вищу, у порівнянні з іншими поселеннями, якість життя населення. Це виражається у ширшому доступі до ринку праці, кращих житлових умов, доступі до медичних та соціальних послуг населення різних вікових категорій (від дітей – до пенсіонерів) тощо. Визначальною ознакою розвиненості метрополійної соціально-демографічної функції є позитивне міграційне сальдо населення.⁸²

Реалізація метрополійної соціально-демографічної функції має на меті вирівнювання рівня та якості життя населення різних територіальних громад, що входять до метрополійного ареалу, водночас нівелювання соціально-територіальної сегрегації між ядром та периферією, розширення можливості для зайнятості населення через просторову експансію ринку праці.

У поляризованому і рентоорієнтованому просторі України дослідження проблематики метрополізації та потенціалу реалізації метрополійних функцій в перспективі повинні концентруватися навколо таких питань, як:

- впорядкованість термінології щодо метрополійних просторів (ареалів, субрегіонів), їх ідентифікація та делімітація;
- дослідження економічних аспектів впливу метрополійних процесів на просторовий розвиток;
- класифікація міст-метрополій та розробка методичних підходів до вивчення зв'язків та проблем інтеграції економічного і суспільного розвитку між метрополією та її простором;
- аналіз територіально-структурних (диференціація, концентрація, стягування або дифузія, агломерування, сегрегація і поляризація), компонентно-структурних (диверсифікація та тертіаризація економіки, інтеграція, в т.ч. кластеризація та комплексоутворення) та структурно-динамічних процесів у метрополійних просторах;
- розробка методичного інструментарію оцінки економічних ефектів від реалізації метрополійних функцій;
- вивчення інституційних, економічних, суспільно-політичних передумов і ресурсів підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості метрополій; визначення ролі метрополій як полюсів зростання на глобальному, національному й регіональному рівнях;

⁸² Щеглюк С. Д. Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів Західної України) / С.Д. Щеглюк // Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за випуск професор В.В. Кривошеїн. – Д. : Видавництво «Грані», 2014. – С.156-159.

- вивчення зарубіжного досвіду регулювання розвитку міст-метрополій та метрополійних просторів, організації економічного простору;
- розробка системи управління економічними відносинами на засадах збалансованості цілей розвитку метрополійного центру і прилеглих територій в системі центр-периферійної взаємодії;
- вироблення національної метрополійної політики, шляхів удосконалення адміністративно-територіального устрою в метрополійних просторах тощо.

В умовах соціально-економічних контрастів між метрополійним центром і територією, що тягнє до нього (умовно периферією), які є фактично індикаторами метрополізації, при обґрунтуванні механізмів підвищення потенціалу реалізації метрополійних функцій в рамках збалансованої політики просторового розвитку слід зважати на те, що поряд із територіальним поширенням генерованих метрополіями позитивних соціально-економічних ефектів відбуваються також процеси нового функціонального наповнення провідних регіональних метрополій, їх просторової експансії, а тому подальшого поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій в умовах метрополізації.

1.4. Методичні підходи до оцінки метрополійних функцій великих міст – регіональних центрів

Для окреслення низки методичних підходів до оцінки метрополійних функцій слід здійснити науковий дискурс стосовно самого поняття «функція міста», її еволюції, трансформації у метрополійну функцію, а відтак і особливостей визначення критеріїв аналізу та оцінки.

Зазначимо, що характерними особливостями формування метрополій є збільшення кількості функцій, які виконує велике місто та зміна їх ролі, що виходить далеко за адміністративні межі міста та його приміську зону. Оскільки кожне місто, за означенням, виконує певні несільськогосподарські функції (торгівельні, оборонні, освітні та ін.), важливим є визначити метрополійні функції міст, які дають право ідентифікувати місто як метрополію певного ієрархічного рівня.

Слід відмітити відсутність у науковій літературі однозначного визначення метрополійних функцій та розуміння спільних та відмінних рис між функціями міста та функціями метрополії. Встановлення єдиного розуміння метрополійності функцій міста дасть змогу чітко їх детермінувати та оцінювати вплив на територію. Саме тому оцінка характеру взаємодії міста-метрополії з іншими територіальними суспільними системами через виконання їхніх функцій є необхідною для визначення потенціалу розвитку метрополії і розробки відповідного економіко-організаційного забезпечення, яке сприятиме реалізації певних функцій.

Згідно означення, місто відрізняється від інших поселень за ознаками: функціональними (несільськогосподарський рід занять його мешканців); просторовими (локалізоване у просторі, має чіткі межі); юридичними (має

певний адміністративний статус в межах адміністративно-територіального устрою), політичними (приймає управлінські рішення в межах повноважень місцевого самоврядування)⁸³.

Варте також уваги визначення, згідно якого під «містом» слід розуміти багаторівневу поліструктурну територіальну суспільну систему управління процесами міського господарства, аналізу й узагальнення сукупності його базових функцій, що регулюють різні соціально-економічні відносини мешканців міста⁸⁴.

Саме функції, тобто відповідність виконанню поставлених завдань суб'єктом, або обов'язки, коло діяльності, призначення і детермінують місто серед інших поселень. Функція міста визначає суть його існування. Як зазначає І. Прибиткова, саме містоутворювальні види діяльності є функціями міста⁸⁵. Функція формується у результаті сукупної дії відношень між компонентами суспільно-територіальної системи, причому особлива роль тут належить створеному синергетичному ефекту, що характеризує загальні якісні перетворення у цій системі⁸⁶.

Отже, функції визначають статус та розвиненість міста: монофункціональні (домінуючою та містоформуючою є одна-дві функції: шахтарські міста, курортні, портові, наукогради та ін.) та поліфункціональні (домінуючими є понад дві функції, всі великі міста є поліфункціональними). Критеріями формування функцій міста є система цінностей та ресурсів. Пріоритетність функцій визначається різними чинниками: історичними, політичними, географічними, економічними, соціальними⁸⁷.

Еволюція міських функцій пов'язана із розвитком міста: набір таких функцій часто змінюється в залежності від стадії розвитку міста та витісненням традиційних інноваційними функціями, що виникають із цивілізаційним поступом. Так, у індустріальному суспільстві домінуючими функціями міста були виробнича, адміністративна, а у постіндустріальному – екологічна, сервісна (сфера послуг), культурна тощо. Водночас постає потреба у чіткій ідентифікації нових функцій міст. Окремі вчені стверджують, що більш швидкими темпами ростуть ті глобальні міста, які концентрують нові функції. Інноваційні імпульси зароджуються в найбільш розвинених містах, які лідирують у розробці й освоєнні новітніх технологій, мають фінансові ресурси й кваліфіковані кадри.

⁸³ Саханенко С.Є. Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування [Текст] : Автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04 / С. Є. Саханенко; Донецький держ. ун-т управління. – Донецьк, 2005. – С.15.

⁸⁴ Шпачук О.В. Місто як уособлена територіальна соціально-економічна система [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Шпачук Олена Володимирівна ; Харківська держ. академія міського господарства. – Х., 2000. – С.6.

⁸⁵ Прибиткова І. Презентація міста у функціонально-діяльнісній парадигмі [Текст] / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С.4

⁸⁶ Денисенко О.О. Роль метрополісів у становленні поліцентричних територіальних систем та структуризації простору [Текст] / О.О. Денисенко // Економічна та соціальна географія: наук зб. / ред. кол. С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. – 2008. – Вип. 58. – С. 85.

⁸⁷ Шевченко А. Полеміка щодо визначень поняття «місто» та його функції // Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 2 (2) / [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09saspmf.pdf, С.3.

Для постіндустріального етапу розвитку міста характерні домінуючі функції: сфера послуг (послуги четвертинного сектору економіки: фінансове і юридичне обслуговування, інформаційні послуги, послуги для бізнесу, які є чинниками виробництва для інших секторів економіки), інформаційно-інноваційне виробництво, наукова діяльність. Така тенденція до зростання сервісної економіки призводить до зміни функціональної орієнтації міст, що зумовлює відповідні зміни на ринку праці тощо.

Модель спеціалізації прогресивних міст відображена у концепціях: «гіга-місто» Д. Лорена, «інформаційне місто» М. Кастельса, «глобальне місто» С. Сассен, «світове місто» П. Тейлора, «технополіс» Ш. Тацуно, «креативне місто» Р. Флоріда, Ч. Лідбітер, Ч. Лендрі, Д. Х'юї (функція креативності міста)⁸⁸.

Традиційно, за сферами діяльності виділяють такі функції міста:

1) економічну (пов'язана з виробничою, фінансовою діяльністю міста, особливостями діяльнісно-видової структури міського господарства тощо; характеризує вплив міста через рентний, ціновий та бюджетний механізми, системи перерозподілу прибутку тощо);

2) соціальну (сприяє вирівнюванню рівня та якості життя населення різних територіальних громад, водночас загострює територіальну сегрегацію між ядром та периферією, розширює можливості для зайнятості населення через просторову експансію ринку праці);

3) екологічну (задовольняє потреби населення у найбільш сприятливих умовах існування);

4) інфраструктурну (забезпечення умов для нормального функціонування суспільного виробництва та діяльності населення);

5) адміністративну (діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування);

6) торгівельну;

7) виробничу;

8) силову (функція захисту, для забезпечення безпеки міста);

9) культурну;

10) наукову;

11) рекреаційну;

12) релігійну.

Важливе значення для розвитку міста має економічна функція, яка передбачає створення умов для виробництва та реалізації товарів і послуг; формування доходів від трудової діяльності, а також попиту на товари і послуги; зосередження матеріальних фондів і фінансових потоків; формування та використання місцевих бюджетів; управління муніципальним чи комунальним майном тощо⁸⁹.

⁸⁸ Орловська В.С. Еволюція міських функцій XIX-XXI ст. в процесі глобалізації [Текст] / В.С. Орловська // Економічний простір. – 2010. – №40. – С.49-50.

⁸⁹ Шевченко А. С. Державна підтримка розвитку бізнесу як запорука виконання містом своєї економічної функції / А.С. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». – 2011. – № 1 (39) / [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/Portal/Soc_gum/apdu/2011_1/doc/3/06.pdf

У науковій літературі стверджується, що міста одночасно виконують декілька функцій, які розділяють умовно на основні (адміністративна, демографічна, економічна) і другорядні (соціальна, екологічна, інформаційна, культурна, освітня, побутова, політична, силова)⁹⁰.

За відношенням до міського середовища розрізняють функції: зовнішні та внутрішні (центральні), спеціалізовані. Так, В. Орловська пропонує виділяти такі міські функції: базові (промисловість, інновації), внутрішні (адміністративні, рекреаційні, культурні, релігійні)⁹¹.

Б. Посацький за характером основних функцій виділяє типи міст: столичні, багатофункційні, промислові, транспортні вузли, міста-осередки локального значення, міста-курорти і осередки відпочинку, міста туризму⁹².

Як зазначають вчені, існує пряма залежність між розвитком міста, збалансованістю його основних функціональних систем та рівнем диверсифікації виконуваних ними функцій⁹³.

Функції міста визначаються такими чинниками: інтересами і потребами населення; цілями бізнесу; органами державного управління та місцевого самоврядування; потребами елементів регіональної системи (інфраструктури, інститутів, безпеки, екології). Носіями головних функцій міста є різні суб'єкти, які реалізують та споживають певні види функцій. До цільових груп реалізації міських функцій відносяться органи місцевого самоврядування, органи державного управління, представники бізнесу, інвестори, туристи, територіальні громади, домогосподарства. Так, органи управління виконують адміністративну, економічну, регуляторну, соціальну, інформаційну, культурну та ін. функції. Представники бізнесових кіл виконують економічну, соціальну, інформаційну та частково освітню функції. Відповідно серед цільових груп складається попит на певні види міських функцій, що й приваблює їх до діяльності саме в цьому населеному пункті, оскільки задоволення їх інтересів та потреб, покращення якості та рівня життя стає головною метою життєдіяльності міста.

Неможливо сформуванати повний перелік функцій, які виконує місто, оскільки вони змінні в часі. Можна виділити домінуючі функції, ті, які визначають переваги даного міста над іншими поселеннями. Пошук критеріїв виділення значущості певних функцій залежить від типу та статусу міста, а також від еволюційного етапу його розвитку. Великі міста виконують більше функцій, ніж малі та середні. Співвідношення та набір функцій міста формує його функціональний тип: моно- чи поліфункціональний. Всі великі міста є

⁹⁰ Шевченко А. С. Державна підтримка розвитку бізнесу як запорука виконання містом своєї економічної функції / А.С. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2011. – № 1 (39) / [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/Portal/Soc_gum/apdu/2011_1/doc/3/06.pdf.

⁹¹ Орловська В.С. Еволюція міських функцій XIX-XXI ст. в процесі глобалізації [Текст] / В.С. Орловська // Економічний простір. – 2010. – №40. – С.46.

⁹² Посацький Б. Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування: навч. посібник. – Львів: Видавництво Львівського Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С.43.

⁹³ Управління сучасним містом : підручник / за ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: вид-во НАДУ, 2008. – С.21.

поліфункціональними. Зростання кількості функцій у місті сприяє його значимості серед інших поселень, оскільки воно залучає більше ресурсів та формує більше можливостей для реалізації інтересів різних цільових груп.

І. Прибиткова виділяє ще й регіональну функцію міста, тобто місце й роль міста в регіоні. Тоді функції міста набувають специфічного характеру своєрідного патронажу, що тяжіє до нього⁹⁴.

Головними індикаторами при визначенні статусу міста є їх роль функцій у регіоні, доступність до них. А відтак, просторовий рівень реалізації функції є визначальним індикатором міських функцій. Чим більшу територію за своїм впливом охоплює та чи інша функція, тим більше проявляються в ній ознаки метрополійності. Тому, кожне місто може виконувати метрополійні функції в межах адміністративної території, але не кожне місто може бути метрополією.

Методичні підходи до оцінки метрополійних функцій регіональних центрів (великих міст) українських та закордонних вчених базуються на основі систематизації критеріїв, які тісно корелюються з їх суспільно-просторовим устроєм та високим рівнем впливу на навколишню територію.

Загалом, на нашу думку, просторовий аналіз метрополізаційних процесів необхідно проводити з використанням системи методів оцінки статистики, динаміки і прогнозу розвитку їх просторових і просторово-часових моделей, зокрема⁹⁵:

- метод комплексної оцінки території з об'єктивною оцінкою елементів природного, соціального, економічного походження, що її наповнюють; взаємозв'язана сукупність компонентів природно-суспільного характеру створює структуру простору і проектується на територію у вигляді деякої організації – територіальної (просторової); територія регіону розглядається з точки зору просторової впорядкованості і позиційного принципу (в умовах анізотропного простору);

- метод нечітких множин – метод «розмиті» класифікації, у якій кожен з показників характеризується різною мірою приналежності до всіх класів; застосовується для моделювання процесів взаємодії;

- метод нейронних мереж – дозволяє класифікувати багатовимірні явища при недостатній і викривленій інформації; виділяти і моделювати різні ситуації, оцінювати період їх існування і прогнозувати розвиток;

- теорія катастроф – один з основних методів вивчення якісних стрибків – дозволяє оцінити можливість виникнення, розвитку і зникнення просторових структур і їх елементів;

- просторова автокореляція – метод, що дозволяє оцінити диференціацію просторових структур; використовується для районування і зонування території;

⁹⁴ Прибиткова І. Презентація міста у функціонально-діяльнісній парадигмі [Текст] / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С.12.

⁹⁵ Минакир П. А. Пространственная экономика: эволюция подходов и методология / П. А. Минакир, А. Н. Демьяненко // Экономическая наука современной России. – 2010. – № 3(50). – С. 7-26.; Мельник М. І. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу / М. І Мельник // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С.86-97.; Макар С. В. Пространственный анализ: развитие концепции и возможностей применения / С. В. Макар // Вестник финансового университета. – №2. – 2012. – С. 66.

- фрактальний аналіз – метод опису і моделювання процесів та явищ, які породжують структури, що мають спільні властивості і представляють подібні закономірності в різних просторових і часових масштабах;
- метод «хі-квадрат» дозволяє оцінити вірогідність прояву подій у різних точках географічного простору;
- системно-структурний метод – у рамках просторового аналізу дозволяє виділити окремі елементи об'єкту, що володіють системними властивостями, і встановити зв'язки (у цьому підході відсутні динамічні характеристики як атрибути об'єкту);
- динамічний метод – застосовується для обґрунтованого прогнозування і розробки стратегій розвитку.

Основними детермінантами і параметрами, що відображають метрополізаційні процеси в регіональній економіці є показники щільності, розміщення і зв'язаності, відтак аналіз організації метрополійного економічного простору тісно пов'язаний з поняттям «економічна відстань» – «це відстань між його елементами, яка характеризується транспортними і транзакційними витратами на подолання фізичної відстані і відображає зв'язаність елементів простору»⁹⁶. Тобто, визначальною у формуванні взаємозв'язків і загалом економічного простору є відстань між центром і периферією, що оцінюється не лише в декартових координатах (км), а найперше в економічних змінних, що описують стан і динаміку економічних процесів, включаючи ефект концентрації або масштабу, транспортні і транзакційні затрати, їх щільність (концентрацію) на одиницю відстані.

Особливістю методичного підходу О. Денисенко є порівняльний аналіз, з однієї сторони, стану і рівня розвитку метрополійних функцій (організаційно-управлінської, інноваційно-креативної, духовно-культурної, інформаційно-репрезентативної та транспортно-комунікаційної), а з іншої – активності процесів метрополізації в містах України та їх місця в системі метрополісів світу. Тому в основу типізації міст з різними рівнями розвитку метрополійних функцій було покладено дві принципово важливі характеристики функціонування міст світу: рівень розвитку метрополійних функцій (відображає масштаби розвитку ключових для їхньої реалізації видів діяльності) та рівень функціональної активності міст у розвитку та реалізації цих функцій⁹⁷.

На думку М. Дьоміна та М. Габреля, однією з основних якісних характеристик міста-метрополії є його моноцентрична просторова структура із сформованою ієрархічною системою внутрішніх (міських) та зовнішніх (надрегіональних) функцій. До складу внутрішніх функцій метрополійного міста, спрямованих на задоволення потреб мешканців центрального міста, входять:

- задоволення побутових потреб (вода, світло, тепло, покупки, ремонт і т.п.);
- громадський порядок;

⁹⁶ Макара С. В. Пространственный анализ: развитие концепции и возможностей применения / С. В. Макара // Вестник финансового университета. – №2. – 2012. – С. 65.

⁹⁷ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02- Економічна та соціальна географія / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – С. 14.

– задоволення громадянських потреб (доступність, компетентність і некорумпованість муніципальних службовців, працівників правоохоронних органів);

– самореалізація (отримання фаху, хорошої роботи, відкриття власної справи, побудова кар'єри, створення сім'ї);

– екологія (чистота повітря, рівень шуму тощо);

– комунікації (міський транспорт, стан доріг, доступ до мережі Інтернет).

Для оцінки ступеня реалізації внутрішніх функцій метрополійного міста вченими пропонується введення групи показників якості (рівня) задоволення перелічених вище потреб населення міста, зокрема⁹⁸:

– рівень трудової зайнятості і можливість працевлаштування;

– рівень забезпеченості житлом та можливості його придбання;

– рівень доходу і соціальна диференціація;

– рівень освіченості;

– соціальна та екологічна безпека проживання;

– транспортна мобільність;

– індекс міграції (зовнішньої, внутрішньої, маятникової).

Зовнішні функції метрополійного міста виходять за межі міської території та скеровуються на задоволення потреб усього суспільства в масштабі певного регіону, держави чи світу. Вони оцінюються за допомогою показників корисності національній системі. До їх складу відносяться: забезпечення сировинної та енергетичної безпеки держави; контроль та регулювання демографічного стану суспільства; розвиток системи комунікацій; поглиблення процесу інформатизації; контроль та регулювання якості трудового потенціалу; розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; створення та підтримка сприятливого інвестиційного клімату; формування та підтримка сприятливих умов для розвитку повного циклу інноваційної діяльності.

Польські науковці з Головного гірничого інституту (Główny Instytut Górnictwa) м. Катовіце⁹⁹ основними критеріями виокремлення метрополійних функцій міст серед загальноміських функцій вважають їх надрегіональний ступінь та значення, рідкісність/унікальність, просторову концентрацію та потенціал для творення доданої вартості будь-якого пов'язаного з ними продукту чи послуги. Розпізнавання метрополійних функцій можуть бути зроблені у двох напрямках, зокрема:

1) організації – товари – ринки;

2) інфраструктура – технологія – бізнес.

До переліку метрополійних функцій, сформованого відповідно до наведених критеріїв ідентифікації, відносяться: державне управління, інформація та зв'язок, охорона здоров'я, висока культура та історична

⁹⁸Дьомін М. М. Загальна методика формування метрополісних територій в Україні / М. М. Дьомін, М. М. Габрель // Містобудування та терит. планув. – 2005. – Вип. 21. – С. 102-113.

⁹⁹Wizja przyszłości metropolitalnych usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym [Text] // red. J.Bondaruka// Główny Instytut Górnictwa. – Katowice 2011 [Electronic resource]. – Режим доступу: www.foresightgom.pl/uploads/monografia_do_druku.pdf.

спадщина, наука, вища освіта, туризм, транспорт та логістика, корпоративне управління, фінанси та страхування.

Відповідно до висновків Т. Марковського і Т. Маршала¹⁰⁰, до числа метрополійних, відносяться ті міські функції, які:

- володіють екзогенними (зовнішніми) властивостями принаймні в надрегіональному діапазоні;

- пов'язані із здійсненням службової діяльності установ найвищого рівня, класифікованих в четвертинному секторі економіки (політичних, релігійних, адміністративних, культурних, наукових, освітніх, туристичних, економічних, фінансових, зв'язку, інформації), особливо функції прийняття рішень, пов'язаних з наявністю установ, що представляють структуру менеджменту, управління і контроль на міжнародному рівні. А метрополійність певного виду діяльності визначається не стільки видом спеціалізації, скільки її радіусом впливу (принаймні – національного масштабу), а також зв'язками з іншими метрополіями.

При цьому до головних критеріїв делімітації метрополійного простору (які не повинні дублювати критерії виділення агломерації) вчені відносять:

- функціональні (найважливіші з погляду делімітації метрополійного простору), що характеризують функціональні зв'язки метрополійного центру з оточенням, спільно виконувані функції, господарські і суспільні зв'язки окремих одиниць, які входять до складу метрополійного комплексу, вид і обсяг екзогенних функцій;

- демографічні – кількість мешканців, щільність населення, величина і динаміка міграції з центрального осередку до метрополійного простору;

- економічні – кількість і характер діяльності господарських суб'єктів, високий рівень і висока динаміка економічного розвитку;

- урбаністичні – характер використання землі, вид, стан, якість, вигляд і стандарт забудови території;

- технічні – ступінь розвитку технічної інфраструктури;

- соціальні – рівень умов життя, освіта, професійна структура населення;

- критерії, що визначають зону безпосереднього тяжіння до метрополії, так звана денна міська система («*daily urban system*»), наприклад, доїзди до місць праці та навчання;

- управлінські – політична воля потенційних суб'єктів метрополійної політики щодо її координації у сферах, спільно визнаних стратегічними для даної території;

- критерій просторової зв'язності (у тому числі зв'язності екологічних систем), що запобігає виникненню окремих ізольованих територій¹⁰¹.

¹⁰⁰ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

¹⁰¹ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

У розробленій Федеральним інститутом дослідження будівництва, урбанізації та просторового розвитку (BBSR) та Федеральним офісом з питань будівництва та регіонального планування (BBR) з м. Бонн (Німеччина) аналітичній доповіді «Метрополійні області в Європі»¹⁰² зазначається, що вибір функціональної системи базується на трьох критеріях, у відповідності до їх ступеня, яким вони:

- представлені власними структурами чи організаціями в мережевій конкурентній боротьбі на світовому чи європейському рівні;
- продукують події світового чи загальноєвропейського рівня;
- створили інфраструктуру, яка репрезентує світову або хоча б транснаціональну мережу.

Згідно із зазначеними критеріями, було визначено п'ять функціональних сфер, в яких сконцентровані всі метрополійні функції (разом вони утворюють індекс BBSR метрополійних функцій): політика, економіка, наука, транспорт, культура.

Надалі було визначено сукупно 38 показників, які стали індикаторами кожної із зазначених функціональних сфер. Мінімальними вимогами до кожного з даних показників з огляду на придатність для проведення аналізу, були ступінь їх просторового охоплення, порівнянність змісту, стандартизація за якісною ознакою, правильність геокодування, високий ступінь прояву ознаки.

Кожна із 5-ти функціональних сфер отримала свій специфічний набір показників – від 2 до 5-ти, які, на думку авторів, стали їх найкращими індикаторами, найбільш повно відобразили ступінь їх прояву та реалізації. При визначенні сукупного індексу BBSR метрополійних функцій, кожна з функціональних сфер отримала однакову питому вагову частку – 20%, а кожен з групи показників – однакову вагу в межах своєї функціональної сфери. Всі показники були стандартизовані у відношенні до максимального рівня свого ряду і отримали значення у діапазоні від 0 до 100. Сума значень показників по кожній з функціональних сфер відобразила ступінь реалізації певної метрополійної функції кожним із досліджених міст. Сукупне значення індексу BBSR метрополійних функцій для певного міста складалося з суми стандартизованих значень всіх 38 показників в рамках 5-ти функціональних сфер.

Ширина спектру метрополійних функцій, які реалізуються містом, і їх масштаб, а також розмір поширення зони його впливу на прилеглі території визначають його місце в світовому ранзі міст-метрополій. Реалізація максимально можливого спектру метрополійних функцій разом із найбільш потужним впливом у світовому масштабі, притаманна світовим містам або глобальним метрополіям. Натомість, реалізація окремих метрополійних функцій разом з впливом в локальному чи регіональному масштабі притаманна регіональним метрополіям, якими можна вважати практично всі найбільші міста України.

¹⁰² BBSR: Metropolitan areas in Europe. [Текст] BBSR-Online-Publikation 01/2011. Eds.: Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development (BBSR) within the Federal Office for Building and Regional Planning (BBR), Bonn, January 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/Publications/OnlinePublications/2011/DL_ON012011.pdf?blob=publicationFile&v=2.

Так, наприклад, в дослідженні польського науковця В. Лагодзінські¹⁰³ вибір показників для аналізу взаємодії між метрополією та навколишніми територіями пов'язаний із розміром діапазону впливу функцій метрополії, який на його думку включає наступні рівні:

- глобальний (світовий рівень);
- європейський (рівень Європейського Союзу);
- крайовий (державний рівень);
- регіональний (рівень воєводств);
- локальний (метрополійний рівень).

Серед українських міст найвищий функціональний статус мають міжрегіональні центри (або макрометрополії), які впливають на соціально-економічний розвиток кількох областей. Водночас міжрегіональним центрам України властива невідповідність між їхнім ієрархічним становищем та чисельністю населення, з одного боку, і нерозвиненою системою функцій – з другого¹⁰⁴. Це визначає ключове актуальне завдання регіонального політики для становлення регіональних метрополій

На думку С. Шульц, метрополійні функції полягають у виконанні містами суспільної ролі в урбанізаційному просторі; формуванні високо диференційованої структури економіки міст з орієнтацією на міжнародні зв'язки; домінуванні організаційно-управлінських, креативних, інформаційних, духовно-культурних, комунікаційних функцій; формуванні центрів дифузії інновацій та розвитку нових видів економічної діяльності; розвитку транспортної складової: аеропортів, залізничного та автомобільного сполучення тощо¹⁰⁵.

Такий підхід базується на врахуванні кількох функцій без визначення домінуючих серед них. Звідси можна зробити висновок про те, що при оцінці розвитку метрополійних функцій регіональних метрополій (міст-обласних центрів) слід розуміти й оцінювати характер поширення даних функцій не лише географічно (через відстань їх поширення), а й геополітично (контроль та вплив на прилеглу територію) і економічно (можливість економічного зростання метрополії, залучення додаткових ресурсів та формування спеціалізованої економічної структури міської економіки).

Отже, оцінка метрополійних функцій полягає у їх ідентифікації на основі порівняння кількісних параметрів, делімітації просторового поширення через визначення функціонального радіусу дії регіональної метрополійної функції; оцінки ролі та інтенсивності впливу функції на прилеглу територію, визначення етапу розвитку функції (традиційна, нова).

¹⁰³ Łagodziński W. Tworzenie statystycznego obrazu metropolitalnego ośrodka miejskiego na przykładzie metropolii Warszawskiej [Текст] / W. Łagodziński. – Warszawa: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Statystycznego, 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pts.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/pts/Obraz_metropolii_warszawskiej.pdf

¹⁰⁴ Підгрушній Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства [Текст] / Г. Підгрушній, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 75.

¹⁰⁵ Шульц С. Метрополійні процеси та розвиток міської мережі в Україні [Текст] / С. Шульц // Metropolie pogranicza polsko-ukrainskiego. Метрополія польсько-українського пограниччя / pod redakcją Zbigniewa Makiely. Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Jarosław 2010. S. 253.

Рівень розвитку функцій міських поселень, що виконують роль районних і місцевих центрів, тобто субрегіональних метрополій, визначали за методикою Ю. Пітюренка (1977) і Д. Ткача (1997). Функції оцінювалися бальним методом, а кореляційні відношення між чисельністю населення і бальною оцінкою функцій визначалися за формулою Спірмена, зазвичай така залежність є прямою¹⁰⁶.

Оцінку функцій макрорегіональної метрополії на прикладі Києва здійснили Г. Підгрушний та О. Денисенко¹⁰⁷. Вони розробили методику визначення залежності соціально-економічного розвитку території від доступності до центру з певним функціонально-ієрархічним статусом, тобто впливу регіональної метрополії на соціально-економічний розвиток території. Запропонований методичний підхід ґрунтується на послідовній реалізації чотирьох етапів: розрахунок інтегральних індексів соціально-економічного розвитку територій; встановлення віддаленості центрів адміністративних районів від регіональної метрополії (відстань оцінюється у кілометрах, доступність – у хвилинах доступу автомобільним транспортом); визначення залежності між віддаленістю районів від ядер впливу та рівнем економічного та соціального розвитку. Аналіз отриманих результатів здійснено за позиціями: виявлення інтенсивності впливу центрів з різними функціонально-ієрархічними рангами, визначення просторових зон з різною інтенсивністю впливу основного ядра метрополії. На четвертому етапі здійснюється типізація районів за рівнем соціально-економічного розвитку та віддаленістю від основного ядра метрополії, виявлення на цій основі центральних, напівпериферійних та периферійних ареалів.

Підсумовуючи низку наукових підходів щодо оцінювання особливостей розвитку метрополійних функцій, виділимо ті, які найбільш відповідають меті даного дослідження. Регіональні метрополії суттєво впливають на своє оточення в межах регіону, а відтак метрополійні функції слід оцінювати в межах адміністративного регіону, причому в порівнянні з аналогічними метрополіями в інших регіонах для виявлення їх спеціалізації. А тому, насамперед, важливо визначити для кожного з виду метрополійних функцій (організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, інформаційно-репрезентативної, туристично-рекреаційної, культурної, транспортно-логістичної, соціально-демографічної) ключові показники (індикатори) як кількісні, так і якісні.

Інтегральне оцінювання розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України (мм. Івано-Франківськ, Луцьк, Львів, Рівне, Тернопіль, Ужгород, Чернівці) нами буде проводитись в розрізі окремих функцій за період 2005-2014 рр. При цьому, алгоритм інтегрального оцінювання рівня розвитку метрополійних функцій міст складається з таких етапів:

¹⁰⁶ Ткач І. Д. Зміна функцій поселень давньоосвоєного агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства [Текст] / І. Д. Ткач // Часопис соціально-економічної географії. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 10 (1). – С.196–200.

¹⁰⁷ Підгрушний Г.П. Київ та прилегла територія в системі центр-периферійної взаємодії [Текст] / Г.П. Підгрушний, О.О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2013. – №1. – С.28.

- 1) обґрунтування показників (індикаторів) оцінювання розвитку метрополійних функцій обласних центрів;
- 2) стандартизація значень обраних індикаторів по кожній функції;
- 3) визначення інтегральних індексів розвитку в розрізі метрополійних функцій.

Процес стандартизації значень обраних індикаторів по кожній функції включає в себе¹⁰⁸:

– розрахунок стандартизованого значення кожного показника для обласних центрів Західного регіону України, яке передбачає переведення числових значень всіх показників у відносні величини, що дозволяє охарактеризувати відношення числового значення кожного окремого показника до показника еталонного міста:

$$X_{ij}^I = \frac{X_{ij}}{X_{m+1j}} \quad \text{або} \quad (1.1)$$

$$X_{ij}^I = \frac{X_{m+1j}}{X_{ij}} \quad (1.2)$$

де $i=1, 2, \dots, t$ (t – число міст), $j=1, 2, \dots, n$ (n – число показників),

X_{ij}^I – стандартизований j -й показник для i -го міста, X_{ij} – значення j -го показника для i -го міста, X_{m+1j} – j -й показник еталонного міста (еталонним вважається місто з найкращим значенням показника з досліджуваної сукупності).

При цьому формула (1.1) використовується, коли еталоном є максимальне значення, а формула (1.2) – мінімальне;

– розрахунок відносного відхилення стандартизованого показника кожного з обласних центрів від еталонного:

$$Y_{ij} = 1 - X_{ij} . \quad (1.3)$$

Як наслідок, чим менше значення Y_{ij} , тим меншим є відхилення від еталону, тобто кращим є рівень розвитку певної функції обласного центру відносно інших;

– розрахунок інтегрального індексу розвитку певної метрополійної функції для кожного з обласних центрів Західного регіону України за певний період часу:

$$X_i = \left(\sum_{j=1}^n Y_{ij} \right) / n , \quad (1.4)$$

¹⁰⁸ Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження / монографія / М.І. Мельник. – Львів: ІРД НАН України, 2005. – 304 с.

Наступним методичним кроком для більш наочного представлення результатів інтегрального оцінювання була проведена маніпуляція $X_i^I = 1 - X_i$, яка дозволила наближені до одиниці індекси трактувати як кращі результати, а не навпаки.

Результати оцінювання за цим методичним підходом будуть представлені в наступному розділі монографії.

1.5. Критерії та методи оцінки стану метрополійного простору

В умовах сьогодення ведеться активний пошук шляхів розвитку України. Важливою складовою при цьому є політика держави в сфері просторової організації територій, особливе місце в якій посідають великі й найбільші міста. Значні проблеми і протиріччя концентруються в просторово-часовому неузгодженні урбаністично-розпланувальних, природно-ландшафтних, соціально-економічних та інших умов взаємозв'язку «місто – оточення». Не знаходять свого ефективного та узгодженого вирішення питання управлінського, правового, економічного та урбаністичного характеру. Розглядається доцільність виділення метрополійних територій як адміністративно-територіальних одиниць навколо міст – обласних центрів (місто – регіон), та ведення спільного соціально-економічного й просторового планування, а також управління на них.

Існують різні трактування *метрополії*. Перше – метрополії як історичного міста-держави, материнського стосовно до закладених ним міст-колоній, з якими його пов'язують тісні господарські та культурні зв'язки. Друге – метрополія як місто з населенням понад 500 тис. мешканців зі значним історичним, духовним і культурним потенціалом, що зумовлює його особливий вплив на оточення, а також власну систему цінностей і унікальність. Такі метрополії характеризуються моноцентричною просторовою структурою зі складеною ієрархією внутрішніх і зовнішніх (регіональних, надрегіональних) функцій.

У дослідженні метрополійну територію трактуємо як моноцентричну цілісну систему населених пунктів і територій їх землекористування, об'єднаних спільними інтересами зростання соціально-еколого-економічної ефективності функціонування. Об'єднання відбувається навколо домінуючого населеного пункту і має забезпечувати корисні результати взаємодій складових системи (системні ефекти). Місто-центр домінує в усіх ділянках суспільного, політичного й господарського життя метрополії, інформаційного обслуговування та культури. Роль центру зумовлена не тільки його масштабом, а й розміщенням в оточенні, концентрацією та вагомістю функцій. *Ефективність метрополії* забезпечується їх спільним розвитком і проектуванням, що включає спільну просторову організацію складових, раціональний розподіл внутрішніх і зовнішніх функцій, а також узгодження функцій управління. Через систему метрополій держава може приєднуватись до масштабних проєктів світової економіки та глобальних процесів.

Головні терміни, що використовуються у дослідженні, – простір, просторова цілісність, територія метрополії, інфраструктурна пов'язаність, просторові «нерівноваги», стан простору. Поняттю «простір» надається широка інтерпретація, що охоплює людський вимір (людина), сферу діяльності (функція), природні умови, територіальні (геометричний вимір) та часові характеристики. Таке сприйняття зумовлює трактування метрополійного простору як «багатовекторного простору людських, природних, функціональних, геометричних і часових характеристик, у яких реалізується життєвий цикл систем»¹⁰⁹. *Просторова цілісність* визначається як стан ефективного функціонування зв'язків між елементами простору, які нівелюють наявні в ньому «нерівноваги». *Територія метрополії* – це територія великого міста з функціонально пов'язаним з ним оточенням зі значним щоденним впливом (місця праці та проживання), а також перспективні території, в яких спостерігаються процеси метрополізації. На таких територіях спостерігається концентрація важливих надлокальних функцій міста-центру, висока функціональна інтеграція та розвинутість комунікаційної мережі. *Інфраструктурна пов'язаність* – розвинутість автомобільних доріг і залізничних колій, газо-, водо- і енергопостачання, а також утилізації відходів. *Просторові «нерівноваги»* – це нерівномірності, які існують між вимірами простору міста і його оточення, а також між вимірами окремих елементів приміської зони (аграрної, рекреаційної, урбанізованої).

Стан простору метрополії сприймається як поєднання властивостей його вимірів, які, з одного боку, підкреслюють індивідуальність, а з другого – вказують на рівень придатності простору до життя та діяльності людини. Це онтологічна інтерпретація предмета досліджень, що визначає якість простору як поєднання об'єктивно існуючих властивостей, розглядає загальні основи, принципи, структуру та закономірності його існування.

Оцінювання стану простору є системною перевіркою того, наскільки середовище придатне для задоволення вимог користувачів, які має проблеми і якими ресурсами для їх вирішення володіє. Метрополійний простір характеризується кількісними показниками та якісними властивостями. Можна умовно виділити два типи оцінювання його стану – безпосереднє та порівняльне: перший застосовуємо, коли існує можливість однозначної оцінки без залучення та порівняння з іншими подібними об'єктами; другий тип базується на сприйнятті людей або порівнянні з вимогами нормативів. Опосередковані оцінки використовуються також у порівняльному аналізі при доборі об'єктів зі схожими просторовими характеристиками. Порівняльна оцінка є зручнішою для виявлення тенденцій, а також визначення місця метрополії в рейтингу метрополій держави.

Оцінка стану простору метрополій має формуватись у контексті побажань та очікувань певних суспільних груп і спільноти загалом. Більшість вимог установлено нормативами, однак вони ще не гарантують високої якості простору метрополії й достатнього задоволення вимог споживачів.

¹⁰⁹ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Нац. акад. наук України; Ін-т регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.

Проектування та реалізація проектів, управління й функціонування системи й оточення характеризується складними відносинами і взаємодіями. Доречно виділити критерії стану простору метрополії щодо його атрактивності для мешканців, для ведення діяльності та відвідувачів, зокрема коли йдеться про території з високим туристично-рекреаційним потенціалом.

У багатьох питаннях оцінки стану можуть суттєво різнитися за складом показників, їх рангом та інтерпретацією.

1. Обґрунтування показників оцінки стану простору метрополій.

Базуючись на моделі п'ятивимірного містобудівного простору «людина – функція – умови – геометрія – час»¹¹⁰, сформуємо матрицю основних характеристик метрополійного простору. Вони трактуються як базові, є істотними стосовно аналізованого явища (оцінки простору метрополій), мають репрезентативний характер, практичні в застосуванні, а також наявні можливості їх отримання у відповідних структурах або розрахунку експертами. Базові показники характеризують властивості, що описують вибраний вимір, який ще не був агрегований та обумовлений відповідними зв'язками. Вони мають відповідати вимогам – бути безпосередніми та мати відповідний кількісний вираз. Різномірність може бути знівельована наданням показникам безрозмірної величини, що дозволить спростити саму процедуру оцінки. Показник може мати стимуляційний чи дестимуляційний характер і бажано, щоб така залежність відзначалася лінійністю. Аналогічних показників відповідно до обґрунтованої моделі приймаємо 15.

Інші показники оцінки утворюються накладанням базових показників і надаються для визначення різних аспектів та стану простору в цілому. Наголосимо, що, крім характеристик п'яти основних вимірів метрополійного простору, потрібно враховувати їх взаємодії (дво-, три-, чотири-, п'ятивимірні). Подвійні взаємодії наведемо в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Виміри та їх подвійні взаємодії в метрополійному просторі

Вимір	Людина L	Функція F	Умови U	Геометрія G	Час T
1	2	3	4	5	6
Людина L	Кількість жителів	Економічна діяльність	Рівень життя	Щільність населення	Динаміка чисельності населення
	Якісний склад	Якість трудових ресурсів	Екологічна безпека	Територіальна структура	Вікова структура населення
	Використання людського потенціалу	Рівень обслуговування населення	Криміногенна безпека	Територіальні конфлікти	Часові пріоритети

¹¹⁰ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Нац. акад. наук України; Ін-т регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.

1	2	3	4	5	6
Функція F	Функціональна достатність Зайнятість населення Трудомісткість функцій	Структура економіки Ефективність функцій Якість зовнішньо-економічних зв'язків	Конкуренто-спроможність Ресурсне забезпечення функцій Утилізація відходів	Функціональна структура території Виробничі площі Ступінь освоєння земель	Продуктивність функцій Динаміка функцій Функціональний розвиток
Умови U	Рівень забезпечення житлом Рівень якості умов Рівень безпеки	Інвестиційний потенціал Ресурсна залежність Техногенні впливи на довкілля	Ресурсний потенціал Якість ресурсів Рівень використання ресурсів	Заповідні території Рекреаційні зони Забруднені території Рівень озеленення території	Динаміка умов Інтенсивність споживання і відновлення природних ресурсів
Геометрія G	Площі земель під забудову: житлову, громадську, виробничу	Функціональна структура території Забезпеченість площами Рівень транспортного сполучення	Протяжність кордонів Території особливого режиму	Площа території Розвиток розпланування Якість зв'язків з показниками	Динаміка територіальних змін Тривалість транспортних сполучень Динаміка розвитку транспортної мережі
Час T	Приріст і міграція населення Рівень стратегій розвитку міста	Актуальність функцій Сезонність функцій	Стабільність умов	Територіальна стабільність	Свочасність рішень Історичний потенціал Наявність стратегічних документів

Базові характеристики розташовані по діагоналі матриці й властиві для окремого виміру (вектора). Кожен вимір простору включає кількість характеристик, що описують його стан. Їх зміни повинні вказувати на покращення чи погіршення якості елементів метрополійного простору і, відповідно, стимулювати певні дії щодо розвитку. Виділені вектори простору характеризуються багатьма компонентами. Можна виокремити як мінімум по

три групи показників окремого вектора, що розкриватимуть кількісні й якісні його властивості, а також використання наявних можливостей. Взаємодії базових просторових характеристик творять системну множину нових похідних показників, окремі з яких наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Структура показників аналізу метрополій

Виміри простору	Характеристики виміру	Показники
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
<i>Людина L</i>	К-сть населення Якісний склад Використання людського потенціалу	Загальна кількість жителів міста, метрополії
		Рівень освіченості й професійності
		Частка працездатного населення
		Рівень безробіття
		Структура безробітних
<i>Функція F</i>	Структура економіки Ефективність функцій Рівень технологій	Структура функціональної сфери
		Відносна прибутковість функцій
		Рівень конкурентоспроможності продукції
<i>Умови U</i>	Ресурсний потенціал Якість ресурсів Використання ресурсного потенціалу	Наявність економічних ресурсів
		Якість природних ресурсів, краєвидів
		Рівень використання ресурсів
		Рівень безпеки
<i>Геометричний вимір G</i>	Територія Розташування міста Компактність міста Використання території	Площа території метрополії
		Показник компактності
		Територіальні резерви
		Використання географічного положення
<i>Час T</i>	Вік міста Історичний потенціал Перспективи розвитку	Вік історичного середовища
		Показник якості і стану історичного середовища
		Динаміка розвитку
<i>FL</i>	Функціональна повнота Якість і використання трудових ресурсів Рівень технологій	Показник функціональної достатності
		Рівень обслуговування населення
		Якість трудових ресурсів (вік, професійність)
		Структура зайнятості населення
		Трудомісткість функцій
<i>UL</i>	Рівень і умови життя	Рівень соціальних витрат
		Забезпеченість житлом
		Узагальнений показник якості житла
		Рівень екологічної і криміногенної безпеки
		Частка жителів, що проживає в небезпечних зонах

1	2	3
GL	Територіальний потенціал	Щільність населення
		Питома житлова площа на одну людину
		Відстані переїздів населення
TL	Кількісні зміни Якісні характеристики Перспективи розвитку	Динаміка чисельності населення
		Міграція (прибуття – вибуття)
		Вікова структура населення
		Стратегії соціального розвитку
UF	Стан умов функціональної сфери Якість умов функціонування сфери Техногенні впливи	Наявність і стан функціональних об'єктів
		Ресурсна забезпеченість функцій
		Інвестиційна привабливість функцій
		Шкідливі відходи
		Сумісність функцій і умов середовища
GF	Територіальне забезпечення функцій Відстані перевезень Ефективність використання площ і положення	Утилізація та очистка відходів
		Функціональна структура території
		Виробничі площі
		Частка заповідних територій
		Відстані функціональних перевезень
		Ефективність використання території та розташування
TF	Часові особливості Якість функцій Функціональний розвиток	Сезонність функцій
		Вік функціональних об'єктів
		Продуктивність функцій
		Виробництво і споживання продукції
		Тенденції функціонального розвитку
		Скорочення відходів
GU	Територіальні умови	Площі зелених і рекреаційних зон
		Території особливого режиму і небезпеки
TU	Розвиток умов	Часові тенденції у зміні умов
		Емісія газів парникового ефекту
		Емісія важких металів і органічних сполук
TG	Територіальні зміни	Динаміка територіальних змін
	Стан доріг	Середня швидкість транспортних потоків
	Розвиток територій	Перспективи розвитку територій
UFL	Безпека життєдіяльності	Показник безпечності життя і праці
TGL	Темпи введення житла	Показник інтенсивності введення житлової площі
GUFL	Стан містобудівного простору на час T	Оцінка містобудівної ситуації
		Умови життєдіяльності
TGUFL	Ефективність міста	Соціально-еколого-економічна ефективність

Показники, що містять більше інформації, є вагомішими відповідно до вибраного фрагмента аналізу та відносно мети оцінки, а також володіють високим рівнем репрезентативності, можна вважати сигнальними. Найбільш інформативні та репрезентативні показники стосовно обґрунтованої мети і завдань можна вважати індикаторами стану системи.

Базовий рівень творять 15 показників. Так, для *виміру умов* це: 1 – стан природного середовища; 2 – ресурсний потенціал; 3 – рівень використання ресурсів. Наприклад, стан природного середовища визначається відсотком територій, охоплених охороною природи та історичного середовища. Вимір умов характеризується оцінкою наявних ресурсів розвитку, а саме: земельних, водних, сировинних, рекреаційних, відновлюваної енергії. Ефективне використання природних ресурсів і відновлюваної енергії є вимогою сталого розвитку, підвищення соціально-еколого-економічної ефективності метрополії та її населених пунктів.

Вимір людини: 1 – кількість жителів; 2 – використання людського потенціалу; 3 – якісний склад. У цьому вимірі важливими є кількісні й якісні характеристики населення. Кількість жителів населеного пункту характеризує масштаб населеного пункту й має вагоме значення щодо вирішення задач розміщення продуктивних сил. Якісними характеристиками людського виміру є вікова структура і рівень освіченості населення. Кількість жителів віком 60 років і старше, а також рівень освіченості населення входять до числа показників моніторингу сталого розвитку. Додатково до них потрібно дати оцінку трудових ресурсів метрополії, необхідних для розвитку функціональної сфери, зокрема кількість і частку працездатного населення.

Вимір функції: 1 – структура економіки; 2 – ефективність функціонування; 3 – якість зовнішньоекономічних зв'язків. Зокрема, підтримка підприємливості визначається кількістю агенцій і фондів регіонального розвитку на 10 тис. мешканців, числом банків, кредитних спілок тощо. У функціональному вимірі моніторинг сталого розвитку передбачає оцінку прибутковості окремих галузей сфер виробництва й обслуговування: аграрного виробництва, промисловості, будівництва, транспорту, науки й освіти, сфери обслуговування, рекреації. Кількісно оцінка приводиться у процентах від загального валового доданого продукту. Оцінка економічної ефективності окремих функціональних сфер дасть необхідну інформацію для можливої їх реструктуризації з відповідними змінами в зонуванні та розміщенні інвестиційних об'єктів.

Вимір геометрії простору метрополії (територія, транспортна мережа, розселення) описується: 1 – площа території метрополії; 2 – розвитком розпланування; 3 – якістю зв'язків з надсистемою. Якість зв'язків з надсистемою визначається: центральними адміністративно-обслуговуючими функціями надрегіонального та державного рівнів; станом та віддалю до аеропорту; наявністю готельної бази; кількістю фестивалів, конференцій, конкурсів і т.д. Геометричний вимір характеризується площами території населеного пункту та метрополії, структурного землекористування та окремих функціональних зон, а також відстанями до адміністративних центрів і між окремими об'єктами. Геометричні дані є важливими для вибору й розміщення нових інвестиційних об'єктів у просторі.

Вимір час (історія, сучасність, перспективи) включає такі показники: 1 – історичний потенціал; 2 – своєчасність рішень; 3 – наявність стратегічних документів розвитку. Наявність стратегічних документів розвитку включає наявність і якість: стратегії реструктуризації і розвитку системи; стан оновлення містобудівної та кадастрової документації тощо. Часовий вимір характеризується й даними щодо віку населеного пункту та його окремих об'єктів, їх історичного минулого і перспективи. Характеристики мають значення для обґрунтування соціально-економічних та проектних рішень, а також оцінки динаміки процесів функціонування й окреслення шляхів розвитку.

Принципове значення для оцінки стану простору має спосіб збирання вихідних даних та розрахунку взаємодій. Важливим завданням є підвищення зайнятості населення та ефективності їх праці. Для цього у взаємодії LF (людина – функція) потрібно оцінити рівень і структуру зайнятості населення. До важливих соціальних чинників відноситься рівень зареєстрованого безробіття, що визначається відношенням числа безробітних до кількості працездатного населення.

Динаміка чисельності населення відноситься до взаємодії LT (людина – час) і виражається природним приростом (народжуваність – смертність) та міграцією (прибуття – вибуття). Кількісні та якісні характеристики населення й їх динаміка визначають людський потенціал метрополії, який впливає на вибір і прогнозування напрямів розвитку.

Важливим чинником розвитку є забезпеченість населення житлом і відповідність житла сучасним стандартам як за площею, так і за якісними характеристиками (залишковий ресурс, наявність водопроводу, газо- і тепlopостачання, каналізації). Ці показники відносяться до взаємодії LU (людина – умови) і до групи показників моніторингу сталого розвитку. Кількісно вони можуть бути оцінені: забезпеченістю сімей житлом; якістю житла за наявними вигодами (вода, газ, центральне опалення, гаряча вода, каналізація, телефонний зв'язок); якістю житла за величиною залишкового ресурсу; узагальненим показником якості житлового фонду населеного пункту. Невідповідність кількості та якості житла сучасним стандартам і вимогам сталого розвитку зумовлює необхідність розширення житлового будівництва, а в багатьох випадках залучення додаткового територіального ресурсу.

Серед показників моніторингу сталого розвитку, що відносяться до соціальної групи метрополії, важливе значення має питома площа орних земель на одну людину. Цей показник має особливе значення для сільських територій метрополії, оскільки відображає їх аграрний потенціал розвитку. Доповнює характеристику потенціалу структура земель низької якості, а саме: деградованих, забруднених, з кислими ґрунтами, заболочених, засолених, еродованих. Саме ця категорія земель переважно може бути використана для розміщення інвестиційних об'єктів різного функціонального призначення. Їх частка визначається як площа земель низької якості до загальної площі землі.

Функціональна структура поселень метрополії є визначальною в його економіці й просторовій організації. У загальному вигляді будемо розрізняти такі види діяльності: аграрне виробництво, промисловість, будівництво,

транспорт, наука і освіта, рекреація, сфера обслуговування. З економічної точки зору використання земельних ресурсів можна оцінювати прибутковістю площі за функціональною ознакою. Проте більш загальним показником доцільності функціональних зон і об'єктів є їх корисність. Так, низка неприбуткових зон і споруд має важливе значення для життєдіяльності міста-центру і метрополії й потребують значних територіальних ресурсів (цвинтарі, очисні споруди, сміттєзвалища тощо).

З економікою територіального утворення тісно пов'язана проблема енергозабезпечення, яка, крім того, виступає складовою його безпеки. В руслі сучасних завдань державного значення є виробництво відновлювальної енергії, що входить також до числа показників сталого розвитку. У багатьох розвинutih країнах світу для виробництва біопалива відводяться земельні площі під енергетичні культури. Це дає можливість підвищити ефективність використання земельних ресурсів, а особливо неуживаних й еродованих земель, що відповідає вимогам сталого розвитку. Крім того, використовуються органічні відходи, що сприяє також покращенню санітарного стану території. Процент відновлюваної енергії в загальній величині енергоспоживання метрополії – важливий показник стану її простору.

Екологічно сприятливий розвиток міста-центру й прилеглих територій передбачає зниження частки екологічно небезпечних зон, утилізацію відходів, очищення стічних вод, зменшення витрат непоновлюваних ресурсів, зниження емісії важких металів, токсичних газів і тих, що сприяють утворенню парникового ефекту. Важливе значення має також кількість і щільність жителів, що проживають в екологічно небезпечних зонах.

У структурі запропонованих нами показників аналізу стану простору метрополії є й показники моніторингу сталого розвитку. У сукупності вони дозволяють з достатньою повнотою оцінити соціальний, екологічний і економічний стан метрополії та обґрунтувати адекватну стратегію її просторової організації та розвитку. Важливо також, що наведені показники аналізу мають, як правило, кількісний вираз, даючи можливість формувати на їх множині часткові й узагальнені критерії дерева цілей, а також обмеження, необхідні для прийняття раціональних рішень розвитку. Із множини показників метрополійного простору виділяються ті, що в найбільш узагальнений спосіб характеризують його якість. Йдеться про показники комфортності, ефективності, екологічності та естетичності простору, тобто виділяємо групу інтегральних показників якості простору метрополії, які класифікуються за однорідними властивостями.

2. Методики оцінки стану простору метрополійних систем. Серед багатьох методик, які розв'язують задачу оцінки стану простору метрополій, вибрано методики ранжування, що досліджують вплив аналізованого явища на загальну оцінку; побудови матриці зв'язків між характеристиками простору; аналізу пов'язаності функцій та оцінки цілісності простору; узгодження просторових характеристик; побудови та аналізу карти втрат у просторові метрополії; оцінки потенціалу розвитку метрополій тощо. Окремі методики охарактеризовано стисло, оскільки вони детально окреслені в монографії

автора¹¹¹, а тут лише робимо їх уточнення для задач оцінки стану простору метрополії. Інші характеризуються широко, адже вони спеціально обґрунтовані чи адаптовані для порушеної в публікації проблеми.

2.1. Методика оцінки вагомості характеристики простору і встановлення пріоритетів. Уже на першому етапі аналізу просторової організації метрополій для побудови матриці зв'язків і її дослідження складається і впорядковується множина характеристик основних вимірів, а також часткових показників стану системи. Складання переліку та його впорядкування за вагомістю окремих характеристик доцільно здійснювати з використанням експертних процедур попарного порівняння елементів і встановлення коефіцієнтів переваг¹¹². Сутність методики полягає в тому, що експерту легше оцінити перевагу одного елемента над іншим при їх попарному порівнянні, ніж упорядкувати всі елементи множини в цілому. Крім того, методика дозволяє встановити кількісні значення коефіцієнтів вагомості для кожного показника.

2.2. Методика побудови матриці зв'язків між характеристиками простору. Оцінка стану простору метрополії передбачає встановлення числових значень параметрів систем і умов її існування, виявлення наявних диспропорцій і суперечностей. Просторова організація має на меті підвищення їх якості за рахунок взаємної узгодженості складових частин як у межах системи, так і з надсистемою. Для досягнення мети потрібно встановити зв'язки показників якості стану системи з просторовими характеристиками. Багатовекторність простору зумовлює необхідність його структуризації до рівня окремих елементів і зв'язків між ними. Таку структуризацію доцільно здійснювати з використанням багатовимірної матриці¹¹³.

2.3. Аналіз пов'язаності функцій та оцінки цілісності простору. Зміст поняття просторова цілісність (спільність) і методики її дослідження не до кінця визначені й залишаються неоднозначними, проте розвинутість інфраструктури визнається за її головну детермінанту. Впливає це з того, що розвиток інфраструктури виявляє сильну взаємозалежність із суспільно-економічними процесами та середовищем.

Позитивний вплив розвитку інфраструктури проявляється через підвищення атракційності території для людей (покращення умов проживання та якості середовища), а також активізації господарських процесів. Зростання просторової мобільності збільшує доступність ринків праці й збуту, унаслідок чого території вищого рівня розвитку інфраструктури отримують конкурентні переваги та уникають загроз маргіналізації.

Мережі інфраструктури метрополій стають осями експансії розселення і промисловості, а також послуг, визначають спосіб і межі процесів розвитку міста-центру¹¹⁴. Завдячуючи збільшенню припливу людей, матеріалів,

¹¹¹ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Нац. акад. наук України; Ін-т регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.

¹¹² Там само.

¹¹³ Там само. – С. 55.

¹¹⁴ Там само; Житлово-комунальне господарство міст : навч. посіб. / Є. Є. Ключниченко, С. В. Лісниченко, С. О. Рейцен, Н. О. Денисенко – К. : КНУБА, 2010. – 248 с.

інформації та капіталу внаслідок розбудови інфраструктури, зменшується «опір» простору, що сприяє зміцненню його цілісності, а також відкриттю цієї території на використання її ресурсів (наприклад, рекреаційних). Розвиток інфраструктури пов'язується з освоєнням природних ландшафтів і виступає чинником активізації антропогенних процесів. У такий спосіб проявляється агресивний вплив інфраструктури на середовище. Стосовно метрополійних територій може виникнути явище «дренажу» приміських територій, тобто швидкий відбір ресурсів на користь міста-центру¹¹⁵.

Слід виявити зв'язки між функціональною структурою та показниками цілісності простору. Дослідження функцій і функціональних пов'язань можна проводити з використанням методик: подвійних матриць, графів, гравітаційних та просторових кореляцій. Використовуються показники сили інфраструктурних пов'язань та подібності рівня розвитку. У кожному з випадків (структур використання землі, ведення господарської діяльності й зайнятості населення) максимальна подібність цих структур спостерігається на фрагментах метрополії в межах груп спільних територіальних одиниць. У результаті виявляється залежність між функціональною структурою й цілісністю території. Території, які характеризуються принципово відмінними функціональними характеристиками, мають і різний рівень інфраструктурних пов'язань (від найбільшого до найменшого).

На наступному етапі слід проводити попарне порівняння територіальних громад, використовуючи бінарну матрицю. Тут доцільно розглянути пов'язання, що виникають з наявності автомобільних доріг державного та регіонального рівнів, а також залізничних колій, ліній електропередач, газової мережі, водопостачання й каналізації. Виділяються пов'язання безпосередні та опосередковані. Визначається сила інфраструктурних пов'язань між територіальними одиницями з використанням інтегрального показника, який включає: показник пов'язань автомобільними дорогами, залізничними коліями та сумарних пов'язань іншими інженерними і технологічними системами. З урахуванням неоднорідності показників прийнято їх експертну оцінку від 0 до 1 з відповідною градацією, та оцінюється сила пов'язань між територіальними одиницями.

2.4. Методика узгодження просторових характеристик. Виявлення суперечностей між окремими характеристиками простору і властивостями містобудівних систем, а також їх просторова гармонізація здійснюється з використанням багатовимірної матриці. При детальному дослідженні узгодженості властивостей містобудівної системи з просторовими характеристиками або його окремої зони доцільно будувати матрицю узгодження, яка за своєю суттю є варіантом або фрагментом багатовимірної матриці. Основною метою такого узгодження є гармонізація системи, що аналізується, з надсистемою¹¹⁶.

¹¹⁵ Аналіз технологічних систем і обґрунтування рішень : практикум / Ю. П. Нагірний, І. М. Бендера, С. Ф. Вольвак. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2013. – 240 с.

¹¹⁶ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Нац. акад. наук України; Ін-т регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.

2.5. Методика побудови та аналізу карти втрат у просторі метрополій. Зміна стану простору зумовлена переважно використанням потенціалу простору та втратами ресурсів (праці, енергії, матеріалів, інформації, часу). Існує багато експертних методів ситуаційного аналізу систем, зокрема пошуку втрат¹¹⁷. Для специфіки задач аналізу стану метрополій пропонується використовувати модифіковані нами варіанти карти втрат, які враховують виміри простору та основні функціональні компоненти метрополії¹¹⁸.

Основна ідея побудови карти втрат полягає у застосуванні алгоритмізованих процедур формування переліку можливих джерел і причин втрат, а також шкали оцінки розмірів цих втрат. Очевидно, що втрати потенціалу можуть виникати у кожному вимірі простору: людському, функціональному, умов, геометричному, часовому. Кожен з вимірів включає набір характеристик, які стосуються кількісних показників виміру, його якісних властивостей, а також рівня використання наявних можливостей.

Поряд з оцінкою стану окремих складових простору метрополії важливо оцінити його якість загалом як системи. Відповідно до теорії оцінювання виділяються три елементи: об'єкт (простір метрополії); суб'єкт (експерт, що здійснює оцінку); база оцінки (інформація). Ці складові взаємодіють між собою при оцінці з урахуванням обґрунтованого алгоритму як сукупності визначених оціночних дій.

2.6. Методи аналізу та оцінки композиційної структури простору. Метрополія є системою, якість структури якої зумовлюється параметрами складових елементів та їх взаємозв'язками. Ієрархічність структури міста добре прослідковується в його просторовій організації та визначається в цілості функціонально-планувального утворення. Поняття композиційної структури є фундаментальним в урбаністичній методології і містить у собі такі властивості, як: наявність необхідного і достатнього складу елементів, які б забезпечили функціонування саме цього об'єкта відповідно до його цільової функції; існування критерію оптимальності, якому підпорядковуються усі часткові критерії, що діють на рівні окремих підсистем.

Існує багато методів кількісної оцінки, але не всі вони придатні для проведення аналізу об'єктів високого рівня функціонально-планувальної ієрархії. Метод повинен охоплювати суттєві точки зору цільової функції об'єкта, бути кількісним, базуватись на використанні «інтегральних» критеріїв оптимальності; універсальним та оперативним, тобто таким, що дає змогу вирішити завдання за заданий термін.

Інтенсивність використання територій – одна з найважливіших характеристик метрополії як систем. Вона визначає не тільки функціонально-планувальну і економічну доцільність того чи іншого рішення, але й сприяє виникненню гармонійних чи гармонійних композицій. Інтенсифікація забудови (урбанізація метрополій) є шляхом задовольнити суспільні потреби.

¹¹⁷ Kozłowski S. Obszary metropolitalne w Polsce – kontekst spójności terytorialnej i współpracy międzygminnej / S. Kozłowski, T. Marszał // BWS. – 2010. – Т. 63. – С. 124-133.

¹¹⁸ Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Нац. акад. наук України; Ін-т регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – С.176-227.

Містобудівна наука має передбачити поведінку і розвиток системи і показати можливість ефективного цілеспрямованого впливу на неї. У зв'язку з цим на перший план виступає вимога системного підходу до вивчення просторових ситуацій. Основою системного підходу є системно-структурний аналіз, що передбачає диференціацію системи на складові підсистеми і першоелементи та встановлення усіх форм функціональних взаємозв'язків між ними. Стосовно метрополії доречно виділити структурні елементи, що складають її матеріальну основу (територія, споруди, мережі тощо) і функціональну основу (виробництво, обслуговування, управління). При цьому має встановлюватися ієрархічний принцип, іншими словами багатоступенева структура аналізу від верхніх рівнів будови системи розселення до нижніх. Ієрархічні рівні утворюють вертикальні зв'язки підсистем та елементів. Горизонтальні зв'язки утворюються якісними характеристиками об'єктів. Цей метод є основою передпроектного аналізу композиційної структури простору і розділяється на:

• *графічний аналіз функціонально-планувальної композиції метрополії, що включає:*

- аналіз напрямів формування та розвитку транспортних мереж, який дозволяє судити про можливість забезпечення зв'язку в межах даної території, а також з найближчими поселеннями. Наявність інженерних комунікацій дозволяє виявити резерви її розвитку;
- ландшафтний аналіз рельєфу метрополії. У результаті аналізу виявляються композиційні точки-вершини, що дозволяють її візуально сприйняти;
- аналіз функціонального зонування районів метрополії. Унаслідок цього виявляються зони її функціонального наповнення та взаємодія між ними.

Аналіз функціонально-планувальної композиції метрополії призводить до виявлення характеру і функціонально-планувальних параметрів композиції.

- *графічний аналіз об'ємно-просторової композиції метрополії включає:*
- виявлення композиційних осей кварталів, просторів та інших структуроформуючих елементів. Аналіз розкриває інтенсивність скупчення основних осей, що мають спільний спектр перетину;
- вивчення взаємодії окремих районів метрополії, в процесі якого райони сприймаються як великі ділянки, які мають загальний характер взаємодії;
- вивчення домінант як системи просторових елементів, що фіксують композицію простору.

Аналіз об'ємно-просторової композиції спрямований на виявлення комплексу факторів, які розкривають стійкість організації метрополії, визначають стабільність композиції і розвиток її властивостей.

• *графічний аналіз архітектурно-художньої композиції простору метрополії передбачає:*

- дослідження взаємодії історичної забудови з новою, сфер взаємодії історичного середовища з новими ділянками;
- характеристику забудови та виявлення композиційного каркасу панорам метрополії.

Результатом даного етапу є визначення зон, наділених історичними об'єктами, виявляються вузлові області, що показують інтенсивність скупчення природних атракторів та історичної забудови. Підсумком дослідження на проведеному етапі служить виявлення головного засобу гармонізації для простору метрополії.

2.7. Методика оцінки потенціалу розвитку метрополій. Сталий розвиток місцевості може здійснюватися шляхом реалізації відповідних функцій за наявності необхідних умов і ресурсів. Функції виконуються системами, до складу яких входять об'єкти, засоби і ресурси. Для оцінки потенціалу розвитку метрополій наведемо класифікацію функцій, виділимо їх певні групи: виробничі, результатом яких є певна кінцева або проміжна продукція; послуги, які забезпечують потреби населення та виробництва; рекреації, спрямовані на використання природних умов для оздоровлення та відпочинку людей; функції, що забезпечують безпеку проживання та діяльності людини.

У групі виробничих функцій стосовно розвитку метрополій виділимо підгрупи: аграрне виробництво – кінцевим результатом є сільськогосподарська продукція рослинництва, тваринництва, овочівництва тощо; а також переробка сільськогосподарської сировини; промислове виробництво, пов'язане з випуском промислової продукції з місцевої чи завезеної сировини; ремісничі функції, що виконуються індивідуально або невеликими колективами і мають місцеву специфіку.

У групі послуг виокремимо виробничу інфраструктуру, що забезпечує ефективне функціонування виробництва (склади, під'їзні шляхи, водо й енергопостачання тощо); транспортну мережу загального призначення; соціальну інфраструктуру, яка забезпечує духовні, освітні та культурні запити населення, потреби в закладах дошкільного типу й утримання людей похилого віку, медичне обслуговування населення тощо; побутове обслуговування, що забезпечує функціонування й утримання житла, комунальні послуги, побутову санітарію тощо; торгівельні послуги, що забезпечують постачання і продаж товарів, а також закупівлю продукції від підприємств і населення; послуги зв'язку; інформаційне обслуговування (дорадницькі функції, вивчення й формування громадської думки щодо ефективного функціонування та розвитку території, управління процесами).

Основними функціями сфери рекреації є: оздоровлення людей з використанням природно-ландшафтних умов місцевості, санаторно-курортні заклади; туристичні послуги, включаючи особливості інфраструктури туризму; послуги відпочинку для населення.

Безпеку життєдіяльності населення пов'язують із: захистом від стихійних лих (повені, пожежі, зсуви); техногенною безпекою території; охороною правопорядку в населеному пункті. Кожна підгрупа може бути деталізована до елементарних функцій. Повноту реалізації функцій можна оцінити відношенням числа реалізованих до необхідних (обов'язкових) для ефективного функціонування.

Реалізація будь-яких функцій потребує відповідних ресурсів (трудових, матеріальних, територіальних, часових, фінансових). Ресурси розмежуємо за

векторами обґрунтованого нами п'ятивимірного простору. Характеристики окремих видів ресурсів подамо за ознаками кількості, якості та рівня використання. У *вимірі «людина»* знаходяться трудові ресурси, які кількісно оцінюються числом працездатного населення. Показником якості ресурсу буде рівень освіченості та кваліфікації працівників. Використання трудових ресурсів оцінюється рівнем зайнятості населення. Незайняте працездатне населення становить вільний ресурс, який потрібно ефективно використати.

У *функціональному вимірі* стосовно життєвих потреб населення виділимо ресурси житла з оцінками його кількості, якості та використання. Ресурсами виробничої сфери у функціональному вимірі є будівлі та споруди, засоби виробництва, зокрема техніка, технологічні матеріали, інформація, що визначає виробничі технології. Вони також можуть бути оцінені за кількісними та якісними показниками, рівнем використання.

Умови, в яких реалізуються функції, розділимо на природні, сировинні, енергетичні, інформаційні та фінансові. *Природні ресурси* мають особливе значення для розвитку прилеглих до міста територій. Величина земельних ресурсів, якість ґрунтів безпосередньо впливають на ефективність рослинництва і тваринництва. Використання цього ресурсу залежить від рівня технологій і технологічної дисципліни. Важливе значення природні фактори мають і для функцій рекреації. Унікальність і привабливість природних умов сприяє розвитку туризму й відпочинку, а також залученню інвестицій для формування необхідної інфраструктури.

Місцеві сировинні ресурси значною мірою зумовлює структуру виробничих функцій. Зокрема, основна і побічна продукція сільськогосподарського виробництва є сировиною для переробних підприємств, лісове господарство забезпечує сировиною деревообробні підприємства.

Інформаційні ресурси – необхідна складова сталого розвитку місцевості. Сюди віднесемо виробничу інформацію, що зумовлює рівень технологій, оперативне й перспективне планування та прогнозування. Науково-інформаційний супровід просторової організації і розвитку метрополій доцільно здійснювати відповідними центрами управління, у функції яких потрібно включати накопичення, обробку та передачу інформації, прийняття рішень щодо планів розвитку, а також організацію самоврядних функцій. Оцінку інформаційних ресурсів можна давати за показниками кількості (достатність), якості (достовірність, своєчасність) та рівня їх використання для ефективного розвитку метрополії.

Фінансові ресурси визначають можливості адміністративно-територіальних утворень впливати на величину, якість і використання всіх інших видів ресурсів (трудових, матеріальних, енергетичних, інформаційних). Їх можна оцінювати за величиною та ефективністю використання. Якість фінансових ресурсів метрополії можна оцінювати за рівнем інвестицій та умовами кредитування проектів.

У *геометричному вимірі* потрібно виділити територіальні ресурси, що характеризуються площею певних функціональних зон, складеним землекористуванням. До якісних геометричних характеристик відноситься

конфігурація зон, рельєф, пересіченість території. Важливими геометричними характеристиками, що визначають просторовий потенціал, є розташування населених пунктів, функціональних зон і об'єктів до адміністративних центрів, розвинутість та локалізація транспортних вузлів, кордонів та інших об'єктів, що суттєво впливають на рівень просторової організації місцевості.

Часові ресурси розвитку місцевості доцільно розмежувати в ретроспективному та перспективному аспектах. Часова ретроспектива має історичний характер і оцінюється віком як населеного пункту, так і окремих його об'єктів. Якісними характеристиками тут буде духовна, історична чи культурна цінність об'єктів. Оперативний ресурс часу стосується тривалості реалізації окремих заходів, що стосуються функціонування та розвитку території. У цьому аспекті важливо враховувати, що час є обмеженим і не поновлюваним ресурсом. Рівень використання часу можна характеризувати величиною втрат часу, а також показником своєчасності робіт. Перспективний час задається у прогнозах і планах розвитку метрополії.

Оцінку просторового (ресурсного) потенціалу розвитку метрополії пропонується здійснювати експертними методами. Для експертної оцінки потенціалу розвитку метрополій застосуємо 10-бальну шкалу. *Для кількості наявного ресурсу*: 0-1 – ресурс, відсутній або неістотний; 2-3 – невелика кількість; 4-6 – середня кількість; 7-9 – достатня кількість; 10 – надлишок ресурсу. *Для якості ресурсу*: 0-1 – якість низька; 2-3 – недостатня; 4-6 – середня; 7-9 – висока; 10 – еталонна. *Для рівня використання ресурсу*: 0-1 – не використовується; 2-3 – низький рівень; 4-6 – середній рівень; 7-9 – достатній рівень; 10 – надмірний рівень використання ресурсу. Оцінка потенціалу розвитку метрополії здійснюється групою експертів з наступною обробкою результатів за відомими методами.

Запропонована система показників оцінки стану простору метрополії, яка базується на моделі п'ятивимірності простору (людина – функції – умови – геометрія – час) творить систему базових і сигнальних показників, а також інтегральних параметрів. Подальше дослідження має концентруватися на поглибленому осмисленні детермінант простору та їх взаємодій для різних задач організації та розвитку метрополій.

Для дослідження та оцінки стану простору метрополій із множини можливих вибрано та конкретизовано під задачі наступні методик: оцінки вагомості характеристик простору і встановлення пріоритетів; побудови матриці зв'язків між характеристиками простору; аналіз пов'язаних функцій та оцінки цілісності простору; узгодження просторових характеристик; побудови та аналізу карти втрат у просторі; аналізу та оцінки композиційної структури простору; оцінки потенціалу розвитку метрополій. Система показників та методів є достатньою для оцінки стану та обґрунтування підходів до їх просторової організації і розвитку.

1.6. Метрополійний субрегіон: суть та специфіка делімітації

Останнім часом серед дослідників феномену метрополізації все популярнішими стають тези про те, що метрополія «метрополізує» простір (тобто «формує» відповідний метрополійний простір)¹¹⁹, а сам процес метрополізації змінює характер зв'язків між окремими центральними осередками й навколишніми територіями і проявляється у суттєвому зростанні функціональних впливів центральних осередків на регіони загалом¹²⁰.

Разом з тим провідні фахівці з питань метрополізації зазначають, що поняття метрополійного простору досі має переважно теоретичний, абстрактний, а тому «нечіткий характер». У літературі на цю тему існує певна термінологічна й інтерпретаційна невизначеність. При цьому, як правило, наголошується, що для означення поняття метрополійного простору не варто обмежуватися лише урбанізаційними критеріями, оскільки основна функція метрополійного простору – це функціональна інтеграція, що передбачає розвиток окрім внутрішніх метрополійних функцій ще й зовнішніх функцій, які локалізовані у різних частинах метрополізованого простору¹²¹.

У дослідженнях останніх років справедливо наголошувалось, що просторові прояви впливу метрополій є неоднорідними за своєю щільністю. Безпосередній прямий і непрямий вплив метрополій поширюється нерівномірно: від повного покриття території в прилеглий до метрополійного центру зоні до більшої розосередженості в межах регіону чи країни та локально-центрового – за їх межами¹²².

Саме прилегла до метрополійного центру зона найбільш інтенсивного впливу разом із цим містом формують єдину функціонально цілісну територіальну систему, яку ми будемо називати метрополійним субрегіоном.

Тут варто зауважити, що в науковій і спеціальній літературі такі території досі називають по-різному: метрополійний округ, ареал, регіон, район тощо. При цьому для їх виділення, як правило, використовують один з двох підходів – статистичний або функціональний.

В умовах, коли навіть на теоретичному рівні мають місце суттєві неузгодженості у тлумаченні не лише механізмів метрополізації простору, а й змісту понять і термінів, що безпосередньо стосуються ідентифікації та дослідження цього феномену, особливо гострою є потреба впорядкування,

¹¹⁹ Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; [пер. з пол. Л.П. Казьміра; наук. ред. перекладу В.С. Кравців] – Львів, 2014. – С. 14.

¹²⁰ Bartosiewicz B. Metropolisation processes in contemporary space of Poland / B. Bartosiewicz, I. Pieleśniak // Spatial development of contemporary Poland in Łódź University geographical research / Edited by T. Marszał. – Łódź : ŁU Press, 2014. – P. 9-35.

¹²¹ Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; [пер. з пол. Л.П. Казьміра; наук. ред. перекладу В.С. Кравців]. – Львів, 2014. – С. 21.

¹²² Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К. : Інститут географії НАН України, 2012. – С. 28.

уніфікації, нормування та кодифікації¹²³ термінологічно-понятійного апарату у сфері метрополізації простору. На наш погляд, однією з необхідних передумов для успішного вирішення подібних завдань є систематизація теоретичних засад ідентифікації та виділення метрополійних субрегіонів.

Основи концепції метрополійного субрегіону закладено ще у першій половині ХХ ст. у працях Н.С.Б. Граса, Р.М. Хейга, Р.Д. Маккензі, Р.Е. Дікінсона, Е.М. Гувера, Д.Дж. Боуга та інших дослідників.

Зокрема, Н.С.Б. Грас наголошував на домінуванні метрополій в активізації економічного розвитку в Європі та Америці на межі ХІХ-ХХ ст., а Р.М. Хейг для глибшого розуміння сутності процесу метрополізації простору акцентував свою увагу на дослідженні "вузлової" ролі метрополійних центрів у внутрішньодержавних і міжнародних взаємодіях та на здатності метрополійних центрів до акумуляції і поширення інформації¹²⁴.

У працях Р.Д. Маккензі використовується переважно термін «метрополійний регіон», що інтерпретується як «позначення» деякої спільноти (як в економічному, так і екологічному сенсах) і характеризується певною функціональною цілісністю. При цьому особлива увага зверталась на роль автотранспорту в інтеграції окремих елементів просторової структури метрополійного регіону¹²⁵.

Разом з тим Маккензі окрім поняття «метрополійний регіон» виділяв ще й поняття «метрополійний ареал» і «торговий ареал». Перше поняття науковець дифініював як «територію, на якій ведеться щоденна господарська і суспільна діяльність громадян, що базується на спільній системі місцевих інституцій»¹²⁶. На думку Маккензі, метрополійний ареал – це територія, на якій організація публічних послуг (таких як водо- й енергозабезпечення, медичне обслуговування) є спільною проблемою. Під другим поняттям Маккензі розумів значно ширший за територіальним охопленням ареал, для якого велике місто (метрополійний центр) є головним ринком і фінансовим центром¹²⁷.

Р.Е. Дікінсон головними критеріями виділення метрополійних центрів вважав рівні концентрації гуртової торгівлі, фінансової та інформаційної діяльності у місті, а тому для ідентифікації метрополійних субрегіонів (за його термінологією – метрополійних округів) вчений аналізував локалізацію та зони

¹²³ Подібна практика зараз досить поширена в Європі як на офіційному рівні, так і на рівні окремих проєктів. Див., наприклад, CEMAT glossary of key expressions used in spatial development policies in Europe. [Document presented at the 14th Session of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/regional Planning, Lisbon (Portugal), 26-27 October 2006]. – Strasbourg, 2007– 26 p., а також European Glossary. – Режим доступу: <http://commin.org/en/bsr-glossaries/european-glossary/>

¹²⁴ Gras N.S.B. The development of metropolitan economy in Europe and America / N.S.B. Gras // The American Historical Review. – 1922. – No 27(4). – P. 695-708.

Haig R.M. Toward an Understanding of the Metropolis / R.M. Haig // The Quarterly Journal of Economics. – 1926. – Vol. 40. – No. 3. – P. 402-434.

¹²⁵ McKenzie R.D. The metropolitan community / R.D. McKenzie. – New York : McGraw-Hill, 1933. – P. 70-72.

¹²⁶ Там само. – P. 84.

¹²⁷ Там само. – С. 85.

впливів центрів гуртової торгівлі, філій Банку федерального резерву та місця продажі й зони «циркуляції» впливових щоденних газет¹²⁸.

Активізації подальших досліджень процесів метрополізації сприяла ідея «економії міських концентрацій», висунута Е.М. Гувером, який порівнював велике місто з великим заводом, що забезпечує «економію від масштабу» і значне зниження за рахунок цього виробничих витрат¹²⁹.

У 1949 р. Д.Дж. Боуг висунув робочу гіпотезу та накреслив ключові напрями та основи методики аналізу функціональних взаємозв'язків між метрополійним центром і прилеглими територіями¹³⁰.

Відправною точкою у роботах Д.Дж. Боуга була сформульована його попередниками теза про те, що великі міста (метрополії) домінують в організації суспільного життя і господарської діяльності метрополізованого простору. Однак на відміну від праць своїх попередників (передусім Граса і Маккензі), в яких висвітлювалась в основному специфіка формування метрополійних спільнот, у працях Д.Дж. Боуга основна увага зосереджувалась на дослідженнях загальної моделі просторової структури метрополійного регіону, для якої було характерним чітке розмежування на концентричні зони та окремі сектори. Тому чимало сучасних дослідників феномену метрополізації вважає, що саме у згаданій монографії Д.Дж. Боуга (1949 р.) концепція метрополійного регіону набула ознак теорії¹³¹.

Значний внесок у подальший розвиток теорії метрополізації простору зробили О.Д. Дункан, Б.Дж.Л. Беррі, Дж. Фрідман, Дж. Міллер, П. Холл, П. Тейлор, С. Сассен, С. Кратке, Б. Яловецький, Г. Гожеляк, С. Лішевський, Т. Марковський, Т. Маршал та інші вчені¹³².

¹²⁸ Dickinson R.E. Metropolitan regions in the United States / R.E. Dickinson // *Geographical Review*. – 1934. – Vol. 24. – No. 2. – P. 278-286.

¹²⁹ Hoover E.M. *Location of Economic Activity* / E.M. Hoover. – New York : McGraw-Hill, 1948. – P. 48.

¹³⁰ Bogue D.J. *The structure of the metropolitan community: A study of dominance and subdominance* / D.J. Bogue. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1949.

¹³¹ Korcelli-Olejniczak E. *Region metropolitalny – pojęcie, struktura przestrzenna, dynamika* / E. Korcelli-Olejniczak. – Warszawa : IGiPZ PAN, 2012. – S. 64.

¹³² Див., наприклад:

Metropolis and region / O.D. Duncan, W.R. Scott, S. Lieberman, B. Duncan, H.H. Winsborough. – Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1960.

Berry B.J.L., 1960, *The impact of expanding metropolitan communities upon the central place hierarchy*, *Annals of the Association of American Geographers*, 50, s. 112-116.

Friedmann J., Miller, J., 1965, *The urban field*, *Journal of the American Institute of Planners*, 31, s. 312-320.

Hall P., 2001, *Global city-regions in the twenty-first century*, [w:] A.J. Scott, *Global-city regions. Trends, Theory. Policy*, Oxford, s. 60-77.

Jałowicki, B., 2009, *Czy metropolia jest jeszcze miastem?* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Krätke S. *Metropolisation of the European economic territory as a consequence of increasing specialisation of urban agglomerations in the knowledge economy* / S. Krätke // *European Planning Studies*. – 2007. – Vol. 15. – No 1. – P. 1-27.

Liszewski S., 2010b, *Metropolia jako przedmiot badań naukowych i obszar dynamicznych przemian przestrzennych oraz społeczno-gospodarczych*, [w:] *Procesy metropolizacyjne w teorii naukowej i praktyce*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa. s. 27-41.

Загалом необхідно зауважити, що поширена зараз у Західній Європі концепція метрополізації простору суттєво (за словами польської дослідниці Є. Корцеллі-Олейнічак «ідеологічно») відрізняються від своїх «американських коренів»: у той час, як в американській традиції метрополійний простір (територію), було прийнято визначати за допомогою певних статистичних показників (у першу чергу – даних про циклічний рух населення), в європейській концепції метрополійні території визначаються на функціональній основі, а саме через ідентифікацію процесів поширення метрополійних функцій на ширші території¹³³. До традиційних метрополійних функцій¹³⁴ деякі автори додають ще й так звані символічні функції, до яких належать такі як створення, розподіл і поширення певних знаків, символів, зразків, стандартів і врешті-решт – моди¹³⁵.

Через значне різноманіття, складність і динамічність зв'язків між метрополійним центром і прилеглими територіями досить дискусійним в теорії метрополізації простору все ще залишається питання делімітації (визначення меж) метрополійних субрегіонів – зокрема в частині вибору індикативних показників (критеріїв делімітації) та встановлення їх граничних значень.

На наш погляд, для визначення меж метрополійних субрегіонів цілком логічним є використання узгоджених критеріїв делімітації метрополійних просторів, а саме: функціональних критеріїв (що вважаються найважливішими), а також демографічних, економічних, урбаністичних, технічних і соціальних критеріїв¹³⁶.

До виділених критеріїв делімітації метрополійних субрегіонів деякі автори додають ще й такі¹³⁷:

– управлінський критерій, що базується на врахуванні політичної волі потенційних суб'єктів метрополійної політики щодо її координації у сферах, спільно визнаних стратегічними для даної території;

– критерії, що визначають зону безпосереднього тяжіння до

¹³³ Korcelli-Olejniczak E. Kształtowanie się regionu metropolitalnego Warszawy w świetle analizy zasięgu działalności przedsiębiorstw sektora zaawansowanych usług / E. Korcelli-Olejniczak // Przegląd geograficzny. – 2010. – 82, 4. – S. 573-592.

¹³⁴ Аналіз підходів до виокремлення метрополійних функцій див., наприклад, у:

Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України, Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – 65 с.

Казьмір Л.П. Метрополійні функції регіональних центрів: сутність, методи оцінювання та перспективи розвитку / Л.П. Казьмір // «Дни науки – 2014» Матеріали X Международной научно-практической конференции

¹³⁵ Blotevogel H.H. Leistungen und Funktionen von Metropolregionen / H.H. Blotevogel, R. Danielzyk // Metropolregionen. Innovation, Wettbewerb, Handlungsfähigkeit. T. 3. Metropolregionen und Raumentwicklung. – Hannover : Akademie für Raumforschung und Landesplanung, 2009. – S. 22-29.

¹³⁶ Gorzelak G. Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej / G. Gorzelak, M. Smętkowski. – Warszawa : Scholar, 2005. – 224 s.

¹³⁷ Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; [пер. з пол. Л.П. Казьміра; наук. ред. перекладу В.С. Кравців] – Львів, 2014. – С. 23-24.

метрополійного центру – так звана денна міська система («*daily urban system*»), наприклад, доїзди до місць праці та навчання;

– критерій просторової зв'язності (у тому числі зв'язності екологічних систем).

Останнім часом все більше фахівців погоджується з тезою про те, що різноманітність місцевих умов в окремих країнах може бути настільки відчутною, що нею цілком можна виправдати існування не лише національної специфіки у підходах до делімітації метрополійних субрегіонів, але й існування певної довільності у виборі числових («порогових») значень критеріїв такого розмежування самими метрополіями¹³⁸.

У цьому дослідженні під поняттям «метрополійний субрегіон» ми розуміємо метрополію II роду (тобто метрополійний центр національного (або субнаціонального) рівня разом з його приміською зоною). Таке трактування метрополійного субрегіону цілком узгоджується з тим, що зафіксоване у Глосарії СЕМАТ з просторової політики¹³⁹ та деяких нормативних документах європейських країн¹⁴⁰.

Враховуючи той факт, що в сучасних українських реаліях метрополійний субрегіон не є самостійним юридично закріпленим адміністративно-територіальним утворенням, на нашу думку, його слід розглядати радше як об'єднання адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, що разом з метрополійним центром формують функціонально цілісну територіальну систему.

У цьому контексті, дещо перефразовуючи положення Концепції просторового розвитку Польщі¹⁴¹, додамо, що для метрополійного субрегіону характерні такі ознаки:

- унікальність місця і його привабливість не тільки в масштабах окремої країни, але й на міжнародному рівні;
- інтенсивні зв'язки з іншими метрополіями (як національними, так і зарубіжними);
- сильні внутрішні зв'язки економічного, соціального та інституційного співробітництва;
- високий потенціал для розвитку інновацій у економічній, технічній, соціальній, політичній і культурній сферах;
- висока конкурентоспроможність виробленої продукції, спеціалізованих послуг (у тому числі – культурних) та результатів наукових досліджень як на національному, так і на міжнародному рівнях.

¹³⁸ Danielewicz J. Delimitacja obszarów metropolitalnych jako podstawa wdrażania metropolitan governance / J. Danielewicz, M. Turała /Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica. – 2011. – T. 258. Aktualne trendy w naukach o zarządzaniu, finansach i rachunkowości. – S. 109-121.

¹³⁹ СЕМАТ glossary of key expressions used in spatial development policies in Europe. [Document presented at the 14th Session of the European Conference of Ministers responsible for Spatial/regional Planning, Lisbon (Portugal), 26-27 October 2006]. – Strasbourg, 2007 – 26 p.

¹⁴⁰ Див., наприклад, Perspectives of spatial development in Germany. – Bonn, Berlin : BBR – BVBS, 2006. – 60 p.

¹⁴¹ Zaktualizowana koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. – Warszawa : RCSS, 2005. – S. 93.

В останні роки дослідники метрополізаційних процесів щораз більшу увагу звертають на неоднорідність просторової структури метрополійних субрегіонів. На рис. 1.3 наведено запропонований Є. Корцеллі-Олейнічак приклад типізації поліцентричної просторової структури метрополійних субрегіонів для метрополій I роду. Подібна ситуація формується й у випадку метрополій II роду.

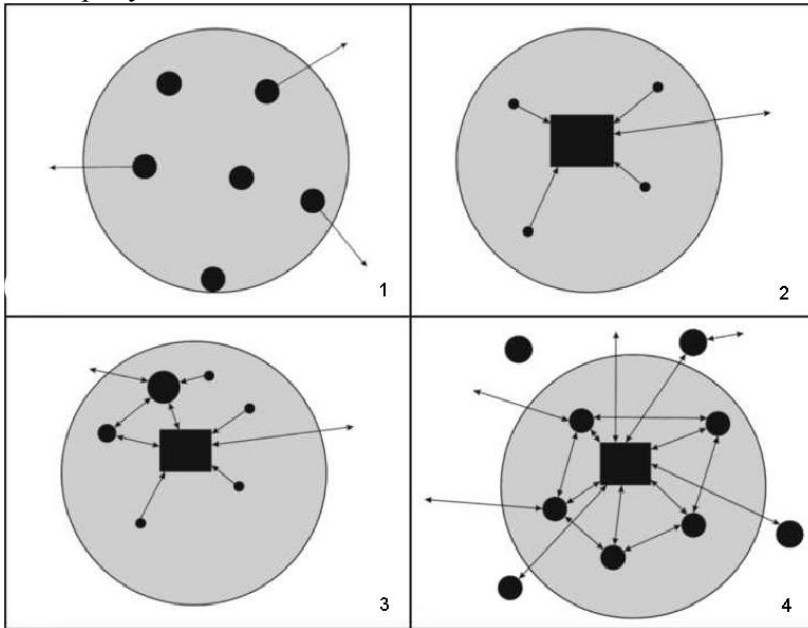

Рис. 1.3. Типи поліцентричної просторової структури метрополійних субрегіонів*

1 – сукупність міст гіпотетичного вугільного басейну;

2 – Паризький метрополійний субрегіон (регіон Іль-де-Франс), до якого входять Париж і невеликі міста з передмістями; 3 – центральний столичний регіон Бельгії (з Брюсселем в якості основного центру і Антверпеном як субдомінуючим центром); 4 – Лондонський метрополійний субрегіон зі спеціалізованими центрами (у тому числі з Кембриджем і Оксфордом) і другого кільця міст у периферійній зоні.

*Джерело.¹⁴²

У XXI ст. у західній науковій літературі все популярнішою стає теза про те, що просторову структуру метрополійного регіону детермінує вимога щодо забезпечення територіальних передумов для функціональної рівноваги між метрополійним центром і прилеглими до нього територіями¹⁴³. На наш погляд, така вимога є досить відносною, оскільки про виконання подібних

¹⁴² Korcelli-Olejniczak E. Region metropolitalny – pojęcie, struktura przestrzenna, dynamika / E. Korcelli-Olejniczak. – Warszawa : IGiPZ PAN, 2012. – S. 99.

¹⁴³ Korcelli-Olejniczak E. Kształtowanie się regionu metropolitalnego Warszawy w świetle analizy zasięgu działalności przedsiębiorstw sektora zaawansowanych usług / E. Korcelli-Olejniczak // Przegląd geograficzny. – 2010. – 82, 4. – S. 573-592.

умов можна говорити лише в деякому ідеальному варіанті. Однак саме прагнення до гармонізації відносин метрополійного центру з його оточенням за правилом не протиставлення, а доповнення одного іншим цілком можна трактувати як основну ідею організації (впорядкування) просторової структури метрополійного субрегіону.

Поєднання різних видів діяльності, локалізованих у метрополійному центрі та прилеглих до нього територіях, разом із високим рівнем відкритості до співпраці як на регіональному, так і на міжрегіональному та міжнародному рівнях у підсумку дає певний синергетичний ефект, який фахівці називають метрополійним ефектом¹⁴⁴. Саме тому метрополійні субрегіони все частіше розглядаються як «двигуни» регіонального розвитку в сучасному глобалізованому світі та особливо важливі об'єкти політики просторового розвитку¹⁴⁵.

Підсумовуючи викладене, наголосимо, що використання теоретичного концепту метрополійних субрегіонів як багатофункціональних центрів соціально-економічної активності у загальному контексті сучасних моделей мережевої організації суспільства та активізації поліцентричного розвитку є особливо актуальним і перспективним при формуванні методологічних засад модернізації регіональної та просторової політик в Україні з огляду на сучасні та потенційні геополітичні та гео економічні виклики. Це дозволить задіяти якісно нові важелі організації національного економічного простору та методи нарощування потенціалу його конкурентоспроможності.

¹⁴⁴ Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К. : Інститут географії НАН України, 2012. – С. 18.

¹⁴⁵ Korcelli-Olejniczak E. On European metropolisation scenarios and the future course of metropolitan development in Poland / E. Korcelli-Olejniczak, P. Korcelli // *Geographia Polonica*. – 2015. – Vol. 88. – Issue 1. – P. 119.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

2.1. Організаційно-управлінська метрополійна функція: суть та аналіз проблеми ефективного розвитку

Міста з давніх-давен виконували ключові функції, які надавали оптимальну життєдіяльність для їх мешканців. Первинні функції полягали у забезпеченні безпеки населення, налагодженні торгівлі за допомогою розширення транспортної мережі та розвитку ремесел, які в свою чергу, сприяли появі нових функцій – культурної, освітньої, наукової, економічної.

Світові та вітчизняні регіональні метрополії протягом останнього десятиліття характеризуються ускладненням виконуваних функцій та цивілізаційних місій у зв'язку з потужною концентрацією людських, фінансово-економічних, соціо-культурних, матеріальних та інформаційних ресурсів. Постіндустріальний етап розвитку людства трансформує не лише спосіб та характер економічної діяльності людей, він породжує нові феномени, які накладаються на традиційні способи просторової організації населення й формують нові, з новими завданнями, можливостями та загрозами. Осередками таких суспільних інновацій стають передусім міста, що здатні виконувати функції глобального характеру: столиці держав, дещо меншого впливу глобалізації зазнають регіональні столиці, осередки адміністративних одиниць, які в силу дії низки чинників починають відігравати ключові ролі в організації суспільства. Це регіональні метрополії, центри зосередження ділової активності, місця формування якісно нового людського капіталу, транслятори інновацій в технологіях, культурі, економіці та геополітиці.

Саме при означенні регіональної метрополії (регіональна метрополія – це місто (обласний центр), що має залежні (у політичному, господарському чи культурному сенсі) території (периферію чи колонії), домінуючою ознакою є її міжнародні, адміністративно-політичні функції¹⁴⁶, чи у нашому трактуванні організаційно-управлінські.

Розростаючись, міста не лише здійснюють експансію на прилеглу територію, а й збільшують свій вплив на сусідні поселення, часто виходячи за межі національних кордонів, зміцнюючи господарсько-поселенські, культурні та інформаційні зв'язки. Підвищення ролі великих міст в регіональній економіці зумовлено активізацією процесів глобалізації й глокалізації. Це спостерігається на прикладі великих міст, міських агломерацій та, передусім, регіональних метрополій як вищої форми просторової організації населення¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Дружинин А.Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А.Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

¹⁴⁷ Щеглюк С.Д. Міждисциплінарні дослідження метрополій: систематизація понятійно-термінологічного апарату / С.Д. Щеглюк // Проблеми сталого розвитку національних економік: Зб. наук. праць / Наукова організація «Перспектива». – Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С.419.

Актуальність дослідження сучасного стану метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України зумовлена їх еволюцією, домінуванням в історичних періодах одних функцій над іншими, а також викликами глобалізації та сучасних внутрішніх реформ, пов'язаних з децентралізацією владних повноважень, посиленням ролі місцевого самоврядування, а також неоднорідністю за набором функцій та величиною економічного потенціалу регіональних метрополій в силу геопозиційних, демографічних, структурних, інституційних, іміджевих та інших особливостей¹⁴⁸.

Зміцнення ролі обласних центрів в регіоні пов'язані із локалізацією та концентрацією головних осередків органів місцевої влади, важелів управління, представництв іноземних держав, адміністративних послуг тощо.

Системними суб'єктами глобалізації, локальними центрами сили та прийняття геополітичних рішень, осередками зосередження фінансового і політичного капіталу поступово стають регіональні метрополії. Політичні події в Україні, військовий конфлікт на Сході призвели до загострення уваги світової спільноти до українських міст-регіональних центрів, які є значними трансляторами національних ідей та потенційними європейськими суб'єктами суспільної взаємодії, які довели спроможність протистояти російській інформаційній та військовій агресії. Міста-регіональні центри стали осередками розміщення внутрішньо переміщених осіб з АР Крим та східних областей України, центрами волонтерської активності та відродження й консолідації громадянського суспільства. Здатність регіональних метрополій забезпечувати спокій та порядок під час буремних подій 2013-2014 рр. засвідчили важливість гарантування економічної та соціальної безпеки населення великих міст.

Увага світової спільноти до подій на Сході України зумовлює необхідність розробки нових пріоритетів розвитку, перегляду місця й ролі регіональних метрополій в мережі великих міст України та сусідніх країн ЄС. Формування та відновлення втраченого позитивного іміджу регіональних метрополій в Україні пов'язане з поверненням довіри місцевих мешканців до місцевої влади, посиленням заходів регіональної та локальної безпеки, що сприятиме відновленню довіри іноземних туристів, інвесторів до вітчизняних міст, їх економіки та формуванню нового рівня співпраці.

Зазначимо, що передусім метрополії є новими суб'єктами міської й регіональної політики. Особливий політичний статус міста формують економічні, інституційні, комунікаційні та іміджеві чинники. Метрополія є як суб'єктом, так і об'єктом, а також простором протікання політичних процесів. Як зазначають науковці, мережеве поширення влади і переростання політичної ієрархії в поліцентричність дає змогу стверджувати про виникнення локалізованих місць зосередження владних ресурсів, який виражається не лише концентрацією адміністративно-управлінських структур, а й скупченням символічного політичного капіталу.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Дружинин А. Возможности и барьеры пространственного развития региональной метрополии: глобальный контекст и локальная специфика [Электронный ресурс] / А. Дружинин. – Режим доступа: http://geokyiv.org/pdf/reports/17_Druzhynin.pdf, С.103.

¹⁴⁹ Чумаков Д.С. Московский мегаполис в политических процессах эпохи глобализации : диссертация ... кандидата политических наук: 23.00.02 / Д. С. Чумаков. – Москва, 2015. – С.41.

Концепція центральних інституційних систем Е. Шилза і теорія політичного поля П. Бурдье детально розкривають основи формування політичної функції міст-метрополій.

Вивчення стану реалізації та визначення проблем розвитку метрополійної організаційно-управлінської функції є важливим завданням з позиції посилення міжнародної співпраці вітчизняних метрополій в контексті євроінтеграції.

Як підтверджує світовий досвід, подолання наслідків деіндустріалізації сучасних регіональних метрополій, збереження позицій провідних міст як пріоритетних економічних центрів є не лише необхідним, а й теоретично можливим на основі оновлення основних фондів реального сектору, прискорення нової економіки, яка базується на знаннях, інноваціях та сервісі¹⁵⁰.

Сучасні трансформації зумовлюють необхідність модернізації інституційної основи розвитку регіональних метрополій та управління ними. Адже метрополії здійснюють вплив на політичні процеси як всередині так і за межами – всередині метрополії формується консенсус між багатьма політичними групами з різними інтересами, що дає їм змогу ставати повноцінними учасниками світових політичних процесів. Відповідно до цього актуальні тренди розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції можуть бути наведені у двох площинах: внутрішньо- та зовнішньополітичних пріоритетів. Метрополія з позиції внутрірегіональних пріоритетів характеризується як вузол локальної та національної політик, у яких високо концентровані інститути прийняття політичних та економічних рішень (центральне місце).

Метрополія як внутрішньополітичний центр виконує функції:

1) територіальної інтеграції (є адміністративним центром області);

2) концентрації шляхів сполучення та інформаційних каналів.

Ключовою функцією метрополій є політико-адміністративне управління¹⁵¹.

Процес розвитку міста постійно відбувається в напрямі формування функцій управління, якісного їх удосконалення. Одночасно з розвитком державних систем формувалося місцеве самоврядування як спосіб здійснення владних повноважень, суть якого полягала в орієнтації влади на інтереси місцевих жителів. Управління розвитком міста означає процес ефективного використання його ресурсів з метою забезпечення потреб мешканців, розвитку міської економіки та міського середовища¹⁵².

Організаційно-управлінська функція визнається найбільш вагомою у територіальній організації суспільства, є досить широкою за змістом і пов'язана з організацією, координацією та управлінням важливими для населення видами діяльності в соціально-економічній та політичній сферах.

¹⁵⁰ Дружинин А. Возможности и барьеры пространственного развития региональной метрополии: глобальный контекст и локальная специфика [Электронный ресурс] / А. Дружинин. – Режим доступа: http://geokyiv.org/pdf/reports/17_Druzhynin.pdf, С.105.

¹⁵¹ Чумаков Д.С. Московский мегаполис в политических процессах эпохи глобализации : диссертация ... кандидата политических наук: 23.00.02 / Д.С. Чумаков; [Место защиты: Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования «Российский университет дружбы народов»]. – Москва, 2015. – С.50.

¹⁵² Сиройч З. Эволюционное развитие городских агломераций: монография / З. Сиройч; отв. ред. В.Н. Новиков – К.: Объединенный Ин-т экономики НАН Украины, 2005. – С. 24.

Цю функцію на світовому рівні реалізують штаб-квартири великих транснаціональних корпорацій (ТНК), міжнародні неурядові організації, біржі тощо¹⁵³. Як підтверджують експерти, саме акумуляція в метрополіях владних структур, штаб-квартир міжнародних економічних та політичних структур гарантує їм позиції провідних адміністративних центрів регіонального, національного та міжнародного масштабу¹⁵⁴.

Отже, організаційно-управлінська функція пов'язана з організацією, координацією та управлінням сукупністю видів суспільної діяльності, зокрема, господарської та політичної, і визначається присутністю певних об'єктів, які виконують відповідні метрополійні функції: дипломатичні та адміністративні (штаб-квартири ТНК, у тому числі й транснаціональних банків, фінансові та товарні біржі макрорегіонального й світового значення, штаб-квартири міжнародних, зокрема неурядових організацій, а також посольства й консульства), якими пояснюється прямий вплив явища «столичності» на прилеглі території.

Коректність інтерпретації реалізації даної функції метрополій через зосередженість штаб-квартир ТНК пов'язана з тим, що саме у центральних офісах визначають загальні принципи функціонування компанії та ведення бізнесу, корпоративну політику, приймають стратегічні рішення щодо умов функціонування регіональних підрозділів по всьому світу.

Організаційно-управлінська функція серед великих міст України найкраще реалізована у місті Києві, який концентрує столичні організаційно-управлінські, соціально-культурні та інноваційні функції. Отже, можна зробити висновок, що різний масштаб виконання організаційно-адміністративної функції залежить від наявності інших метрополійних функцій та масштабів фінансових, людських та інформаційних потоків. Водночас саме особливості правового статусу метрополії є базою для інших чинників (політичного, соціально-економічного, демографічного).

Дипломатична функція визначається діяльністю дипломатичних представництв та штаб-квартир різноманітних міжнародних організацій. Це найвищий рівень корпоративного контролю і координації рішень, що в окремих випадках визначає діяльність цілих секторів господарства світу.

Таким чином, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, метрополії, з одного боку, репрезентують найбільш важливі місця концентрації та акумуляції міжнародного капіталу та, з іншого, виступають ключовими місцями виникнення та трансляції рішень управлінського характеру, які є віддзеркаленням змін в політичній та соціально-економічній сферах та ціннісних орієнтацій населення¹⁵⁵. Тобто, присутність центрального офісу принаймні однієї з 500 світових компаній ТНК дозволяє

¹⁵³ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 – Економічна та соціальна географія. – К., 2010. – С.8.

¹⁵⁴ Чумаков Д.С. Московский мегаполис в политических процессах эпохи глобализации : диссертация ... кандидата политических наук: 23.00.02 / Д.С. Чумаков. – Москва, 2015. – С.49.

¹⁵⁵ Колосов В.А. Принципы полицентризма в региональной политике и роль крупных городов как локомотивов развития / В.А. Колосов // Проблемы государственной политики регионального развития России. М. : Научный эксперт. 2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/megapolisy-v-globalnoy-i-regionalnoy-politike#ixzz3rkZSDTWn>, С.103.

інтерпретувати місто як організаційно-управлінський центр світового рангу завдяки значному економічному масштабу діяльності розміщених компаній¹⁵⁶.

Складність оцінки організаційно-управлінської функції полягає у загальній закритості, непублічності і непрозорості вітчизняних об'єднань як щодо структури їх власності, так і управління ними, а також обмеженості сучасного вітчизняного статистичного супроводу. Оскільки при неодноразовому зверненні до головних обласних статистичних управлінь було отримано лише частину необхідної публічної інформації про діяльність адміністративних та управлінських установ, то щодо дипломатичної складової організаційно-управлінської функції було надано пояснення з приводу відсутності таких спостережень у вітчизняній статистиці.

Адміністративна функція метрополійного міста полягає у формуванні програм міжмуніципальної співпраці, узгодженні пріоритетів розвитку метрополії та периферії. Реалізації такої метрополійної функції сприяє також залучення громадських організацій до управління містом-регіональним центром для задоволення груп інтересів мешканців, виробництва, забудовників та інших стейкхолдерів. А звідси один з внутріполітичних пріоритетів розвитку метрополій полягає у регулюванні системи розселення та впорядкуванні міграційних потоків, формуванні опорного каркасу розселення¹⁵⁷.

Для оцінки реалізації метрополійної організаційно-управлінської функції нами обрано показники-індикатори, які подані у вітчизняній регіональній статистиці та відображають стан адміністративно-управлінської сфери, а також ті дані, які не обліковуються офіційною статистикою але є необхідними для оцінки розвиненості дипломатичної сфери метрополії (кількість посольств та консульств іноземних держав, візових установ та інших міжнародних установ) були зібрані на основі даних МЗС України і його регіональних представництв, даних світової мережі Інтернет.

Перелік показників, обраних для оцінки розвитку організаційно-управлінської функції регіональних метрополій подано у Додатку А, табл. А.1.

Зазначимо, що організаційно-управлінська функція метрополії проявляється у локалізації органів влади, яка активно розвивається через домінування у регіональному центрі певних вигод від близькості до інститутів прийняття рішень, а також через низку механізмів (рентний, ціновий, бюджетний)¹⁵⁸ та за результатами діяльності, які полягають у реалізації крупних міжнародних проектів (конференції, симпозіуми, саміти, олімпіади, спортивні футбольні ігри тощо). Запропонований перелік

¹⁵⁶ Денисенко О.О. Локалізація штаб-квартир ТНК як прояв організаційно-управлінської функції центрів світового господарства / О.О. Денисенко // УГЖ. – 2009. – №3. – С. 36.

¹⁵⁷ Чумаков Д.С. Московский мегаполис в политических процессах эпохи глобализации : диссертация ... кандидата политических наук: 23.00.02 / Д.С. Чумаков; [Место защиты: Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования «Российский университет дружбы народов»]. – Москва, 2015. – С. 85.

¹⁵⁸ Дружинин А.Г. Метрополизація як домінуюча тенденція територіальної організації общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А.Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

показників не є повним, вичерпним та незмінним, може доповнюватися іншими критеріями в залежності від завдань дослідження.

Оцінку реалізації метрополійної організаційно-управлінської функції здійснено за допомогою методу багатомірного аналізу «Паттерн», що застосовується у випадку одновекторності впливу всіх параметрів і відрізняється від отримання багатомірної середньої тим, що за основу для стандартизації значень індикаторів беруться не середні, а найкращі значення. Детально методику розрахунку наведено у праці¹⁵⁹.

Розраховуючи середню величину стандартизованих показників, отримаємо однозначно виражені багатомірні оцінки стану реалізації метрополійної організаційно-управлінської функції регіональних центрів Західного регіону України. Наступним методичним кроком був розрахунок інтегрального показника реалізації організаційно-управлінської функції регіональних метрополій за певний період часу та визначення динаміки її поступу. Отримані дані для міст-обласних центрів Західного регіону України за 2005 та 2014 рр. наведено на рис. 2.1.

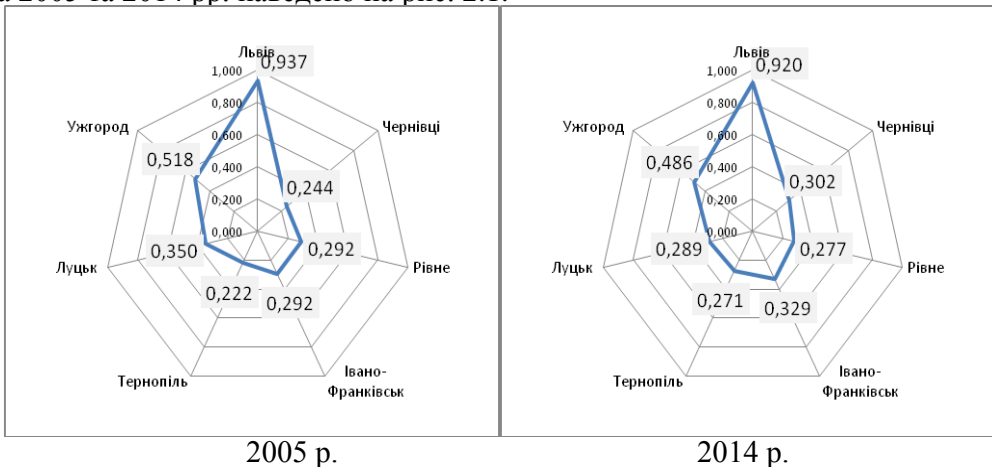

Рис. 2.1. Інтегральні індекси розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України у 2005 та 2014 рр.

З рис. 2.1 видно, що рівень розвитку організаційно-управлінської функції є неоднаковим серед міст-обласних центрів регіону. Абсолютним лідером за реалізованістю метрополійної організаційно-управлінської функції у 2005 та 2014 рр. є м. Львів. Саме у Львові зосереджено більшість генеральних та почесних консульств як сусідніх держав (20), так і інших країн, які відсутні в інших обласних центрах Західного регіону України, значна кількість політичних партій та громадських організацій (Додаток А, табл. А.1). Близькість до кордону з Словачкою та Угорською республіками робить місто Ужгород другим за

¹⁵⁹ Щеглюк С.Д. Оцінювання реалізації метрополійної соціально-демографічної функції в обласних центрах Західного регіону України / Щеглюк С.Д. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 3 (107). – С. 479-492.

величиною у реалізації організаційно-управлінської функції, оскільки лише тут зосереджені консульства та візові центри згаданих держав, а також відбувається низка подій у прикордонному та транскордонному просторах. Аутсайдером за рівнем реалізованості організаційно-управлінської функції залишається місто Тернопіль. Причиною цього очевидно є історичний чинник розвитку, а також слабші демографічні та економічні потенціали його розвитку. Активізація дипломатичної присутності в Тернополі у 2014 р. ознаменувалася відкриттям Почесного консульства Вірменії, оскільки саме у цьому місті проживає велика вірменська община. Підвищення дипломатичної та політичної діяльності є своєрідним лакмусовим папірцем зовнішньоекономічної та міжнародної діяльності міста, засвідчує зростання довіри світової спільноти до місцевої влади.

Динаміка розвитку організаційно-управлінської функції регіональних метрополій зображена на рис. 2.2. Лідером за показником реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції протягом зазначеного періоду є місто Львів, поступають йому Ужгород, Чернівці та Івано-Франківськ. Як видно з рис. 2.2, позиція міст Тернопіль та Івано-Франківськ дещо покращилася за рахунок збільшення в них кількості політичних партій, громадських організацій та зайнятих у сфері управління державних службовців, а також відкриття Почесного Консульства Вірменії та Почесного Консульства Угорської Республіки. Щодо розвитку дипломатичного представництва міста Івано-Франківська, то почесне Консульство Угорської Республіки у 2014 р. стало першою дипломатичною установою в області. Міста Тернопіль та Рівне поступають іншим обласним центрам Західної України за кількістю проведених зборів, з'їздів, яких тут відбувається удвічі менше, ніж у сусідніх обласних центрах, і у п'ятеро менше, ніж в лідера за цим показником – місті Ужгород.

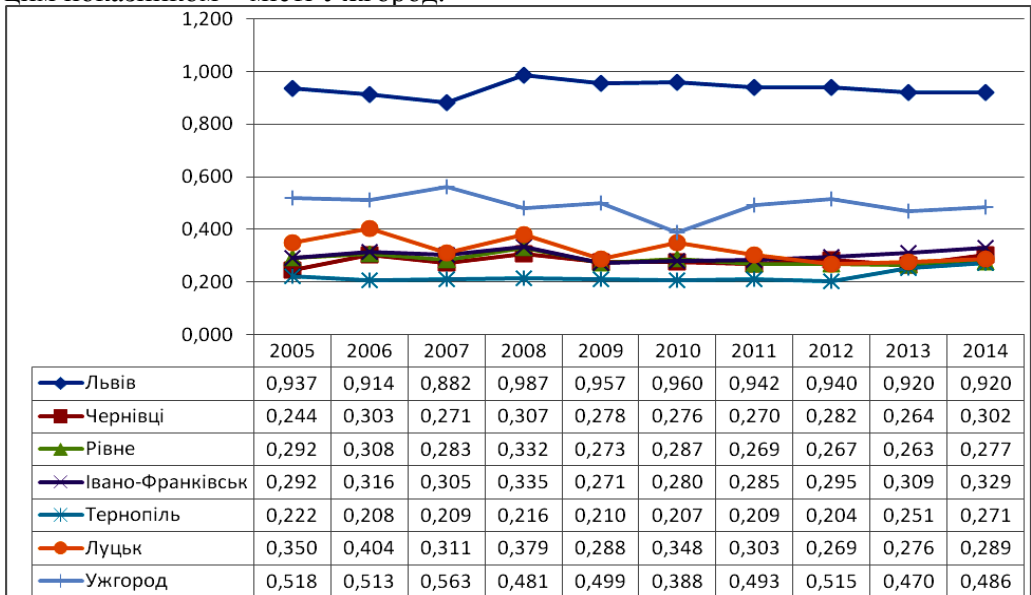

Рис. 2.2. Динаміка інтегрального показника розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України

Аутсайдером з реалізації метрополійної організаційно-управлінської функції протягом аналізованого періоду є місто Тернопіль, що пояснюється його віддаленістю від державних кордонів однойменної області, відсутністю сусідства із іншими державами, у порівнянні з обласними центрами прикордонних регіонів та, відповідно, менший зовнішньоекономічний вектор розвитку міста. А тому, на нашу думку, місцевій владі слід активніше виходити на міжрегіональне та міжнародне співробітництво для залучення іноземних інвестицій до міста та зміцнення позицій у регіоні.

Зазначимо, що для удосконалення оцінки реалізованості організаційно-управлінської функції можна змінювати й доповнювати перелік показників, однак для цього необхідна достовірна та відкрита статистична інформація, яка на сьогодні недостатньо сформована.

Ситуація з діяльністю внутрішньої адміністративної складової функції може суттєво покращитися із використанням інструменту електронного урядування у містах (відкриті дані про адміністративні послуги на сайтах міст, дані про ефективність роботи Центрів надання адміністративних послуг тощо). З цією метою слід удосконалити організацію муніципальної статистики, яка б розробляла індикатори якості та доступності надання адміністративних послуг на місцевому та регіональному рівнях.

Зовнішньоекономічна та міжнародна складова реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції постійно перебуває у фокусі уваги місцевої та регіональної влади, завдання з стимулювання їх розвитку задекларовані у стратегічних та прогнозно-планових документах.

Перспективи приєднання України до Європейського Союзу ставлять нові вимоги до модернізації та гармонізації міської статистики на зразок «Міського аудиту», що впроваджено в країнах ЄС з 2003 р. Статистична інформація збирається більш ніж за 300 показниками для трьох просторових рівнів: 1) місто (найважливіший рівень); 2) урбаністична зона (співпраця міст із прилеглими територіями); 3) міський район (оцінка нерівності розвитку в самому місті). Оцінка реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції та аналіз завдань програм соціально-економічного розвитку (ПСЕР) міст-обласних центрів Західної України засвідчили існування певних проблем у налагодженні міжнародної співпраці регіональних метрополій Західної України.

Розвиток політичної складової згаданої метрополійної функції обласних центрів Західної України ускладнюється через:

- неврегульований візовий режим для поїздок за кордон, зокрема, в країни Шенгенської зони, що не сприяє активному розвитку ділової співпраці;
- недостатню співпрацю з партнерами споріднених міст щодо підготовки нових спільних проектів міжнародного співробітництва;

Так, зовнішню діяльність міста Івано-Франківська визначають угоди про партнерство з 22 побратимами з 9 країн (Додаток А, табл. А.2)¹⁶⁰. Досвід цих країн є особливо цінним для міста, зокрема, у питанні впровадження міжнародних норм та стандартів в роботі органів місцевого самоврядування. Підписані партнерські угоди дають можливість розвивати та поглиблювати

¹⁶⁰ Програма економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська на 2013 рік та основні напрями розвитку на 2015-2016 роки. Рішення виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради № 979-34 від 07.03.2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.namvk.if.ua/dt/6014/>.

міждержавні й міжрегіональні економічні, соціальні та гуманітарні зв'язки.

Місто Луцьк співпрацює з 15 містами у 8 країнах світу. Зважаючи на посилену співпрацю з містами-партнерами, а також на значний євроінтеграційний поступ Луцька, у грудні 2014 р. до офісу ПАРС було подано заявку на отримання Щита Честі.

У 2014 р. Луцьк став одним із міст-переможців проекту «Муниципальна енергетична реформа в Україні» (МЕР). Основним із завдань даного проекту є допомога у залученні інвестицій на реалізацію енергозберігаючих заходів; при підготовці заявок на отримання фінансування від міжнародних фінансових установ; розробці бізнес-планів, техніко-економічних обґрунтувань, технічної документації для залучення інвестицій у енергоефективність, розробці технічних специфікацій та тендерів відповідно правил Міжнародних фінансових організацій¹⁶¹

Покращення надання адміністративних послуг населенню транскордонних регіонів відбувається шляхом створення мережі Центрив надання адміністративних послуг (ЦНАП) і розвитку співпраці між Луцьким та Івано-Франківським центрами надання адміністративних послуг та Люблінським бюро обслуговування мешканців в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013.

Зазначимо, що створення регіональної мережі ЦНАП як ефективного інструменту у застосуванні інноваційних рішень з надання адміністративних послуг населенню відбувається за підтримки Європейської комісії.

– низький рівень співпраці між регіональними органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями, які спеціалізуються на питаннях європейської інтеграції та залучення міжнародної технічної допомоги¹⁶²;

– недостатню роботу з покращення міжнародного іміджу міст-обласних центрів та презентації їх можливостей як перспективних для інвестування у важливі інфраструктурні проекти;

– невисокий рівень кваліфікації посадовців виконавчого комітету міської ради у напрямку залучення міжнародної технічної допомоги та участі у грантових програмах Європейських та міжнародних фінансових фондів;

– повільне впровадження та слабку підтримку розвитку електронного урядування та сприяння покращенню доступу (транспортного, часового, фінансового) населення до адміністративних послуг, повільне підвищення їх якості;

– повільне впровадження вітчизняних реформ у сфері місцевого самоврядування та регіонального управління;

– недостатнє розуміння євроінтеграційних процесів та низьку підготовку до впровадження в дію Угоди про Асоціацію та ЗВТ.

Отже, підсумовуючи результати проведеного аналізу реалізації метрополійної організаційно-управлінської функції у містах-обласних

¹⁶¹ Виконання Програми економічного і соціального розвитку міста Луцька на 2014-2015 роки за підсумками 2014 року. Рішення Луцької міської ради №71/8 від 25.02.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/vykonannya-programy-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-mista-lucka-na-2014-2015-roky-za-pidsumkamy>.

¹⁶² Програма економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська на 2015 рік. Рішення Івано-Франківської міської ради від 19.02.2015р. № 1640-52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.namvk.if.ua/dt/17489>.

центрах Західного регіону України зазначимо такі особливості:

– краще реалізована організаційно-управлінська метрополійна функція у обласних центрах прикордонних регіонів (лідером є місто Львів, аутсайдером – місто Тернопіль);

– низький рівень використання можливостей співпраці з містами-партнерами та містами-побратимами у реалізації управлінських проектів (обмін досвідом щодо надання адміністративних послуг, підвищення кваліфікації державних службовців та голів міських рад тощо);

– відсутність статистичного забезпечення для аналізу розвитку метрополійної організаційно-управлінської функції, що стосується кількості дипломатичних та міжнародних установ у містах;

– активізація участі обласних центрів у залученні міжнародної технічної допомоги та участі у грантових програмах Європейських й міжнародних фінансових фондів (на прикладі діяльності ЦНАПів, енергоощадних проектів, що реалізуються спільно з європейськими учасниками).

Зазначимо, що в стратегічній перспективі процеси світової глобалізації все більше будуть сприяти залученню кадрового та наукового потенціалу міст-обласних центрів Львова, Ужгорода, Луцька, Івано-Франківська та Чернівців до нових форм міжнародного співробітництва, відкриттю у них нових дипломатичних представництв, що підвищуватиме можливості прояву організаційно-управлінської метрополійної функції. Для цього слід, насамперед, забезпечити безпеку, відновити довіру іноземних представництв до співпраці з вітчизняними державними службовцями, чому сприятиме подолання корупції, реалізація адміністративної, податкової та бюджетної реформ, продовження децентралізації й дебіюрократизації.

Щодо інших міст-обласних центрів, у яких дана функція менш реалізована (Тернопіль, Рівне), то їм слід зосередитися на створенні передумов для залучення у міста дипломатичних представництв іноземних держав, інших міжнародних установ, активізації співпраці з іншими населеними пунктами Західного регіону України, використанні потенціалу співпраці між містами-побратимами, сприяти поширенню в обласних центрах елементів е-урядування та удосконалення муніципальної статистики.

Основні напрями та пропозиції щодо вирішення зазначених проблем та стимулювання можливостей для розвитку організаційно-управлінської функції будуть розкриті у наступних параграфах монографії.

2.2. Передумови розвитку економічної метрополійної функції на основі аналізу структурних трансформацій

Для становлення, функціонування й розвитку метрополії важливе значення має структура економіки, дослідження трансформацій якої є важливим в контексті прогнозування перспектив її розвитку. На сьогоднішній день недостатньо вивченими залишаються питання щодо відповідності структурної трансформації економіки обласних центрів Західного регіону

України перспективі розвитку їх як міст з метрополійним потенціалом на національному й регіональному рівнях.

Трансформація суспільно-економічних взаємовідносин під впливом постіндустріалізації суспільства пов'язана з істотними кількісними і якісними структурними змінами виробництва та споживання. Вектор структурної трансформації економіки України задекларований в напрямі розвитку постіндустріального суспільства, що вимагає дослідження динаміки та характеру розвитку (реалізації) економічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону. Адже домінування метрополії в довгостроковому періоді забезпечується випереджаючим розвитком економіки міста шляхом залучення найпередовіших наукових, організаційних та інших досягнень, і можливе в рамках постіндустріального типу господарювання.

Виконання містом метрополійних функцій тісно корелює з сукупністю видів суспільної діяльності, що характерні для структури економіки постіндустріального типу; іншими словами процес метрополізації тісно пов'язаний із набуттям окремими великими містами певних керівних функцій в управлінні постіндустріальною економікою¹⁶³. Тобто існує тісний взаємозв'язок метрополізації і процесу переходу до постіндустріальної стадії розвитку суспільства.

Визначальним фактором трансформації міста в метрополію є домінування структури економіки з переважанням четвертинного та п'ятеринного секторів, тобто зростання частки зайнятості і виробництва у сфері послуг та вищих секторах економіки, які включають: державне управління; інформацію та зв'язок; охорону здоров'я; науку; вищу освіту; туризм; корпоративне управління; фінанси та страхування. Однак важливим є не лише розподіл за перспективними видами діяльності, які є лише результатом інтенсивності структурно-технологічних зрушень в економіці, а й здатність продукування інноваційно-інвестиційного впливу на прилеглу територію, забезпеченість сучасною інфраструктурою та високотехнологічним індустріальним комплексом.

Важливою якістю метрополії є здатність впливати на структуру економіки навколишньої території і транслювати відповідні структурні зміни на економіку всього регіону. Метрополія виступає центром, ядром та ретранслятором трансформаційних процесів. У результаті метрополізації метрополії деформують і себе, і своє ближнє оточення. Тому не лише структура економіки самої метрополії, але і структура економіки, що характерна для території її безпосереднього впливу – метрополійного ареалу, виступає індикатором метрополізації.

Враховуючи вищезазначене, а також розглядаючи обласні центри Західного регіону як міста, що можуть потенційно виконувати окремі метрополійні функції, а м. Львів – набувати статусу регіональної метрополії, проведено аналіз трансформації структури економіки областей Західного регіону України за 2005-2013 рр. у контексті її відповідності до вимог постіндустріального суспільства та метрополізаційних тенденцій (табл. 2.1).

¹⁶³ Jałowicki B. Metropolizacja / B. Jałowicki // Wokół socjologii przestrzeni. – [A. Majer, P. Starosta (red.)]. – Łódź: UŁ, 2004. – S. 53-62.

Таблиця 2.1

Трансформація структури економіки областей Західного регіону України за 2005-2013рр.

Область	Львівська	Чернівецька	Рівненська	Тернопільська	Волинська	Закарпатська	Івано-Франківська
Сектор Первинний сектор (1)	Займає найменшу частку в економіці (11,99%). Скоротився на 3,95 в.п. за досліджуваний період	Скоротився на 2,84 в.п., але все ще займає вагому частку (19,66%)	Питома вага суттєва (19,63 %). Частка не змінилась за досліджуваний період	Займає значну частку економіки - 24,56 %. За досліджуваний період скоротився на 0,24 в.п.	Питома вага поступово знижується (на 4,12 в.п. за досліджуваний період)	За досліджуваний період відбулось скорочення на 3,62 в.п.	З 2011 р. цей сектор значно скоротився (на 4,68 в.п.) За досліджуваний період відбулось зниження на 1,33 в.п. Частка 19,44 %
Вторинний сектор (2)	Суттєво скоротився за досліджуваний період (на 8,34 в.п.). Займає 16,47%.	За досліджуваний період відбулось скорочення на 8,18в.п.	Ще залишається найбільшим сектором: 23,00 %, проте зі значною негативною тенденцією (8,92 в.п.)	Відбулось значне скорочення, на 7,01 в.п., займає не значну частку 13,51 %.	Демонструє негативну динаміку (зниження на 4,20 в.п.)	Демонструє негативну динаміку (зниження на 3,78 в.п.)	Відбулось дуже значне скорочення, на 9,93 в.п., проте продовжує займати значну частку 25,70 %.
Третинний сектор (3)	Є основою економіки (29,80%). З 2011 р. стійка тенденція до зменшення частки (-3,08в.п.)	Займає суттєву частку в економіці (23,49%) Значне падіння 5,15 в.п.	Займає значну частку в економіці 21,98 %. Незначна негативна тенденція, зниження на 3,31 в.п.	Становить основу господарства - 23,58 %, з тенденцією до зниження (на 3,79 в.п.).	Залишається основою економіки 27,7 %, значна тенденцією до зниження (на 7,21 в.п.)	Є основою економіки 27,19 %, хоча із тенденцією до зниження (на 6,04 в.п.)	Є значним сектором в економіці - 23,24 %. Зростання на 1,83 в.п. за досліджуваний період
Четвертинний сектор (4)	Займає 21,11%. Демонструє стійку позитивну динаміку (на 9,19 в.п. за досліджуваний період)	Найбільше зростання серед усіх секторів на 9,37 в.п. за досліджуваний період. Займає 17,28 %	Займає найменшу питому вагу в господарстві (13,84 %). Проте відбулось зростання на 7,26 в.п. за досліджуваний період.	Становить не значну питому вагу в господарстві 10,68 в.п. Частка 18,20 %.	Відбулось значне зростання на 10,68 в.п. Частка 18,20 %.	Частка 14,95 %. Значні темпи зростання (8,13 в.п. за досліджуваний період).	Займає найменшу питому вагу в господарстві 14,43, протезі стійкою тенденцією до зростання (5,96 в.п. за досліджуваний період).
П'ятеринний сектор (5)	Займає значну частку в економіці (20,64 %), з незначною позитивною динамікою 1,44в.п.	Значні темпи зростання 6,80 в.п., та найвища частка 27,57 %.	Відбулось зростання на 4,97 в.п. Частка значна - 21,56 %.	Відбулось зростання на частку в економіці 21,34 %. Тенденція до зростання (на 4,86 в.п.)	Другий за часткою в економіці 21,34 %. Тенденція до зростання (на 5,30 в.п.)	Другий за часткою в економіці 23,88 %. Тенденція до зростання (на 5,30 в.п.)	Відбулось зростання на 3,47 в.п.

Порівняння тенденцій змін у структурі економіки областей Західного регіону України по ВДВ за видами економічної діяльності та загальних тенденцій постіндустріальної трансформації структури економіки у ЄС та США дозволяє зробити такі висновки (табл. 2.1; 2.2):

Таблиця 2.2

**Частка секторів та зміна структури економіки областей
Західного регіону за 2005- 2013 рр., %***

	2005	2008	2011	2013	Зміна структури
Львівська					
Четвертинний сектор	11,92	15,35	16,47	21,11	9,19
П'ятеринний сектор	19,20	20,83	19,50	20,64	1,44
Разом	31,12	36,19	35,97	41,75	10,63
Чернівецька					
Четвертинний сектор	7,91	10,41	10,03	17,28	9,37
П'ятеринний сектор	20,78	22,47	24,37	27,57	6,80
Разом	28,69	32,88	34,40	44,85	16,17
Рівненська					
Четвертинний сектор	6,58	10,24	8,71	13,84	7,26
П'ятериковий сектор	16,59	18,52	19,49	21,56	4,97
Разом	23,17	28,75	28,21	35,40	12,23
Івано-Франківська					
Четвертинний сектор	8,47	12,22	10,19	14,43	5,96
П'ятеринний сектор	13,72	16,65	17,23	17,19	3,47
Разом	22,19	28,87	27,43	31,62	9,43
Тернопільська					
Четвертинний сектор	6,56	8,56	8,64	15,88	9,32
П'ятеринний сектор	20,75	21,88	21,45	22,46	1,72
Разом	27,31	30,44	30,09	38,35	11,04
Волинська					
Четвертинний сектор	7,52	11,51	12,50	18,20	10,68
П'ятеринний сектор	16,48	18,01	19,41	21,34	4,86
Разом	24,00	29,52	31,91	39,54	15,54
Закарпатська					
Четвертинний сектор	6,82	10,89	10,52	14,95	8,13
П'ятеринний сектор	18,58	20,01	21,91	23,88	5,30
Разом	25,41	30,90	32,43	38,84	13,43

*Розраховано за показником ВДВ за видами економічної діяльності

1. У структурі економіки Західного регіону первинний сектор зберігає суттєву питому вагу – 16,71 % (наприклад, в національному господарстві США він складає 1 %, ЄС – 1,7 %). Впродовж 2005-2013 рр. частка первинного сектору зменшилась в усіх областях Західного регіону (середнє падіння 2,67 в.п.), натомість в ЄС внаслідок того, що частка первинного сектору є незначною, відбулося його скорочення на 0,5 в.п. за період з 2002 по 2011 рр.

2. Тенденції щодо скорочення частки вторинного сектору економічної системи даного регіону близькі з тими, що панують в ЄС і США (падіння на 7,58 в.п. за період дослідження).

3. Третинний сектор безумовно домінує в структурі економічної системи областей Західного регіону України (в середньому складає понад 26%) та характеризується падінням на 1,81 в.п. за період дослідження. Для прикладу, питома вага третинного сектору в США становить 18%.

4. Четвертинний сектор в структурі економіки Західного регіону України займає порівняно незначну частку – 17,35%, проти 34,2 % в США та 29 % в ЄС. Проте характерною є сильна зростаюча динаміка цього сектору (на 8,61 в.п.) за досліджуваний період.

5. П'ятеринний сектор в економічній системі Західного регіону України продемонстрував позитивну динаміку (зростання на 3,45 в.п.) та займає частку в 21,28%.

Отже, якісною вимогою до структури економіки метрополії є переважання та зростаюча тенденція розвитку четвертинного і п'ятеринного секторів, що є свідченням відповідності структури економіки до вимог постіндустріального суспільства, закріплення метрополійного статусу (потенціалу) міст як носіїв послуг вищого порядку. Найвищі перспективи щодо реалізації своїх метрополійних функцій належать Львову, адже найбільшу частку четвертинного і п'ятеринного секторів у структурі економіки має власне Львівська область, що частково пов'язано зі скороченням частки вторинного сектору. Додаткового аналізу потребує з'ясування за рахунок якої технологічної парадигми відбувається це скорочення, адже в постіндустріальній економіці постійно відбувається розвиток високотехнологічних промислових виробництв вторинного сектору, що компенсує падіння його питомої ваги. Проте, основною проблемою, яка характерна для структури економіки всіх областей Західного регіону України, є їх рентоорієнтованість і, як наслідок, висока питома вага третинного сектору. Можливо це короткотермінова ситуативна рентоорієнтованість сучасної економічної системи, пов'язана з її нестабільністю та структурно-інституційними деформаціями загалом.

Структура економіки як самих метрополій, так і їх метрополійних ареалів, що трансформується в напрямі переходу до постіндустріального суспільства, визначає перспективи реалізації обласними центрами їх економічної метрополійної функції.

Економічна функція пов'язана з концентрацією головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання

високоінтелектуальних послуг, ринків; визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків та ступенем освоєння економічного простору метрополії, який оцінюється такими показниками: концентрація фінансового та інвестиційного потенціалу, власності і доміантних власників, диверсифікованість видів економічної діяльності, ефективність використання ресурсів, ступінь завантаженості комунікаційних ліній, виробничої інфраструктури, наявність центроорієнтованих вертикальних і горизонтальних економічних зв'язків, концентрація виробничих та збутових підприємств, ступінь розвиненості технологій та техніки, операційної діяльності, насиченість різноманітними конфігураціями і циклами економічних взаємодій, сприятливістю інвестиційного клімату і бізнес-середовища та ін.¹⁶⁴.

Присутність організацій з надання високоінтелектуальних (наукових) послуг, зокрема в сфері юридичного та податкового консультування та управлінського консалтингу, аудиту, аутсорсингу, рейтингових агентств і т.д., є головним чинником не лише реалізації метрополійного потенціалу та функціональних впливів центрального осередку на оточуючий його простір, але й економічного розвитку загалом. Економічна функція міста-метрополії в значній мірі реалізується через зосередження у ньому банків та інших фінансових інституцій, які забезпечують капіталом економічну систему, національні і міжнародні грошові перекази, підтримують інтеграцію національних економік у світову¹⁶⁵.

Для розрахунку інтегральних індексів розвитку економічної метрополійної функції обласних центрів було обґрунтовано систему оціночних показників, що характеризують як масштаб, так і концентрацію економічних явищ (Додаток А, табл. А.3, А.4), які були стандартизовані відносно еталонного значення та синтезовані в інтегральні показники (табл. 2.3).

За досліджуваний період інтегральний індекс розвитку економічної метрополійної функції м. Львова знаходився в межах 0,904 – 0,805 із найвищим значенням у 2014 р. і найнижчим у 2006 р. відповідно. Середнє значення інтегрального показника м. Львова в понад 2 рази вище за середнє значення інтегральних показників інших обласних центрів Західного регіону України.

Впродовж 2005-2014 рр. інтегральні індекси лише двох міст – Львова та Івано-Франківська продемонстрували зростання. Інтегральний показник Львова збільшився на 0,087 в.п., а Івано-Франківська на 0,166 в.п. Зниження інтегрального індексу інших міст наблизило м. Івано-Франківськ до лідируючих позицій Львова за економічною метрополійною функцією. Це підкріплюється тим фактом, що Івано-Франківськ хоча і характеризується суттєво нижчими інтегральними індексами по масштабу, проте, в останні роки за показником концентрації практично не поступається Львову.

¹⁶⁴ Мельник М.І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М.І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 3-15.

¹⁶⁵ Там само.

Таблиця 2.3

**Інтегральні індекси розвитку економічної метрополійної
функції обласних центрів Західного регіону за 2005-2014 рр.**

Рік	місто індекс	Львів	Чернівці	Рівне	Івано- Франківськ	Тернопіль	Луцьк	Ужгород
	2005	масштаб	0,999	0,239	0,332	0,321	0,302	0,406
концентрація		0,635	0,414	0,537	0,554	0,502	0,706	0,692
інтегральний індекс		0,817	0,327	0,434	0,437	0,402	0,556	0,454
2006	масштаб	0,998	0,236	0,383	0,338	0,235	0,420	0,199
	концентрація	0,613	0,567	0,547	0,678	0,546	0,593	0,582
	інтегральний індекс	0,805	0,402	0,465	0,508	0,390	0,506	0,390
2007	масштаб	0,978	0,260	0,248	0,274	0,202	0,328	0,140
	концентрація	0,702	0,418	0,473	0,536	0,374	0,651	0,485
	інтегральний індекс	0,840	0,339	0,361	0,405	0,288	0,489	0,313
2008	масштаб	0,960	0,255	0,271	0,288	0,201	0,334	0,132
	концентрація	0,715	0,429	0,454	0,564	0,421	0,619	0,465
	інтегральний індекс	0,838	0,342	0,362	0,426	0,311	0,476	0,299
2009	масштаб	0,970	0,264	0,261	0,341	0,213	0,217	0,129
	концентрація	0,804	0,458	0,490	0,621	0,424	0,520	0,521
	інтегральний індекс	0,887	0,361	0,375	0,481	0,319	0,368	0,325
2010	масштаб	0,962	0,259	0,316	0,313	0,203	0,256	0,156
	концентрація	0,822	0,426	0,538	0,598	0,403	0,542	0,518
	інтегральний індекс	0,892	0,342	0,427	0,456	0,303	0,399	0,337
2011	масштаб	0,870	0,348	0,296	0,338	0,242	0,247	0,207
	концентрація	0,860	0,418	0,537	0,652	0,394	0,538	0,518
	інтегральний індекс	0,865	0,383	0,417	0,495	0,318	0,392	0,362
2012	масштаб	0,953	0,262	0,275	0,338	0,223	0,278	0,143
	концентрація	0,822	0,460	0,546	0,686	0,467	0,615	0,512
	інтегральний індекс	0,887	0,361	0,411	0,512	0,345	0,447	0,328
2013	масштаб	0,929	0,262	0,313	0,360	0,189	0,279	0,158
	концентрація	0,748	0,448	0,609	0,737	0,422	0,630	0,611
	інтегральний індекс	0,838	0,355	0,461	0,548	0,305	0,454	0,384
2014	масштаб	1,000	0,180	0,260	0,397	0,192	0,241	0,161
	концентрація	0,808	0,373	0,555	0,810	0,459	0,585	0,717
	інтегральний індекс	0,904	0,276	0,407	0,603	0,325	0,413	0,439

Найбільше скоротився інтегральний індекс в м. Луцьк – на 0,143 в.п. Це призвело до того, що він втратив другу позицію за рівнем розвитку економічної метрополійної функції, і перемістився до групи міст, які мають середній рівень її розвитку. До цієї групи також входять Рівне (0,407 в.п.) та Ужгород (0,439 в.п.). Найнижчі значення інтегрального індексу розвитку економічної метрополійної функції характерні для Чернівців (0,276 в.п.) та Тернополя (0,325 в.п.).

Проведений аналіз підтвердив статус м. Львова як регіональної метрополії, яка має вищий за інші міста Західного регіону метрополійний потенціал в економічній сфері, адже вищий рівень розвитку економічної функції (рис. 2.3).

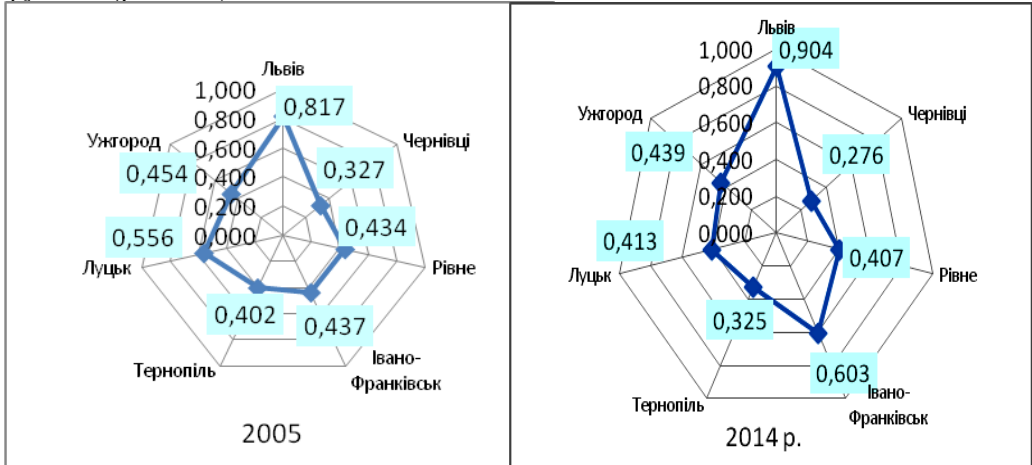

Рис. 2.3. Інтегральні індекси розвитку економічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України у 2005 та 2014 рр.

Інтегральні індекси як масштабу, так і концентрації розвитку економічної функції, найвищі у м. Львові, оскільки місто є лідером за показниками, що характеризують розвиток четвертинного (сервісного) сектору економіки і постіндустріального суспільства, що підтверджує та підвищує його метрополійний потенціал. Зокрема, у Львові обсяги реалізованих послуг та експорт послуг дорівнюють загальній їх величині за іншими 6-ма обласними центрами Західного регіону України. Найпомітнішим є лідерство Львова у галузях, що характеризують постіндустріальний розвиток – інформаційних технологіях. Зокрема, у Львові надають у 3,85 рази більше послуг у сфері інформатизації, ремонту і технічного обслуговування офісної та електронно-обчислювальної техніки й іншої діяльності у сфері інформатизації, ніж у 6 інших обласних центрах разом – на суму 425914,7 тис. грн проти 110 435,1 тис. грн. За обсягом послуг наданих у сфері рекламної діяльності Львів випереджає сумарні показники 6-и інших обласних центрів Західного регіону в 3 рази, за обсягом послуг у сфері інжинірингу, геології та геодезії – у 1,2 рази, за товарооборотом ресторанного господарства – у 1,8 рази. Крім того, серед обласних центрів Західного регіону України, найвища концентрація видів економічної діяльності,

які характерні для четвертинного сектору економіки та постіндустріального суспільства, також у Львові.

Високий рівень розвитку економічної метрополійної функції м. Львова пов'язаний з вищою у Західному регіоні концентрацією головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, що визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків і ступенем освоєння економічного простору метрополії.

2.3.Інноваційно-креативна метрополійна функція: особливості та динаміка розвитку

У сучасному постіндустріальному суспільстві зростає роль креативних видів діяльності, які підвищують конкурентоспроможність міст та є потужними драйверами економіки для всього регіону.

Поява нових технологій, зростаюча роль інформації, а також ЗМІ як способу її передачі, мають значний вплив на темпи економічного зростання і якість ведення бізнесу. Становлення нового шляху розвитку світової економіки спричинило суттєві зрушення в її галузевій структурі, а також у самому спектрі вироблених товарів і послуг.

Креативна економіка стала одним з найважливіших напрямків інноваційного розвитку, таким видом бізнесу, в основі якого лежить оригінальна ідея створення якісно нового підходу до продукту. Термін «креативність» може бути пояснений як творчий підхід до чого-небудь із залученням нових, раніше не використаних ідей. Таким чином, можна відзначити безперечний зв'язок інновацій і креативних індустрій. До таких креативних фахів (за означенням Британського департаменту культури та спорту) належать підприємці (менеджери), продюсери шоу-бізнесу, художники, архітектори, фахівці ІТ-сфери (програмісти, веб-дизайнери, тестери програмного забезпечення), дизайнери (модна індустрія), підприємці сфери туризму та дозвілля (реклами, розваг, масових шоу тощо). Частково креативність проявляється у видах діяльності, які належать до сфери послуг та культурного сектору. Оскільки за запропонованою класифікацією метрополійних функцій виділяють окрім інноваційно-креативної ще й культурну та туристично-репрезентативну, то окремі показники креативних індустрій потрапляють до переліку показників оцінки реалізації цих метрополійних функцій, а розвиток інноваційно-креативної метрополійної функції базується на первинності продукування інновацій та їх поширення, результатами яких користуються й інші функції. Тому нами обґрунтовано перелік критеріїв для оцінки реалізації інноваційно-креативної функції (Додаток А, табл. А.5) який не дублює показників розвитку культури, мистецтва, туризму та маркетингу. Окрім того, вітчизняна статистика не володіє даними з розвитку креативної економіки. Відсутні показники, за якими можна було б оцінити частку креативних видів діяльності у ВРП, проникнення інновацій в інші види діяльності, окрім промисловості, що суттєво ускладнює аналіз рівня реалізації креативних видів діяльності в місті.

Зв'язок між розвитком творчості та економічним зростанням міст обґрунтовано у працях Р. Флоріди, Ч. Лендрі та їх послідовників. Креативна економіка тісно пов'язана із інноваціями, їх постійним продукуванням та поширенням на прилеглі території. А тому інноваційно-креативна метрополійна функція виявляється у безпосередньому створенні нових знань, технологій і техніки та їхньому поширенні у конкретних просторово-часових координатах¹⁶⁶. Важливим завданням є також визначення умов, що сприяють ефективному розвитку креативних індустрій на досліджуваній території, розробка механізмів їх подальшого функціонування.

Завдяки високому технологічному і науково-освітньому потенціалу та комунікації міста-метрополії з іншими просторовими утвореннями (метрополіями, містами, регіонами та ін.), які є носіями передового інноваційного досвіду, обласні центри з метрополійними функціями є просторовими центрами продукування суспільних інновацій. Вони відіграють визначальну роль у впровадженні інновацій у суспільну практику завдяки володінню значними фінансовими, технологічними, організаційними та кадровими ресурсами, а також загальній спрямованості метрополійного середовища на впровадження нововведень та «виштовхування» застарілих видів діяльності за рахунок розвиненого конкурентного середовища¹⁶⁷. Перед містами-метрополіями ставиться завдання освоєння інновацій та поширення їх на прилеглу територію, що дасть змогу пришвидшити розвиток як самої метрополії так і її навколишнього простору, приводячи до розвитку регіону та держави¹⁶⁸.

При дослідженні реалізації інноваційно-креативної метрополійної функції (ІКМФ) доцільно дотримуватися таких підходів:

- об'єктно-функціональний – базується на аналізі об'єктів інфраструктури трансферу інновацій у місті та креативних об'єктів: кількість, структура, функції, результати діяльності тощо;

- кількісно-якісний функціональний – заснований на кількісному вимірі впровадження інновацій на інноваційно активних підприємствах міста-метрополії, змісту інновацій, їх якості та впливу на міську й регіональну економіку;

- оціночний – ґрунтується на визначенні ефективності інновацій та господарського ефекту від їх впровадження – полягає в оцінюванні прибутковості інвестицій та інновацій (основними показниками оцінки ефективності інвестиційних проектів є чистий приведений дохід, індекс дохідності, термін окупності), соціального ефекту від реалізації цих інновацій (наприклад, кількість створених робочих місць), техніко-економічних

¹⁶⁶ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С. 19.

¹⁶⁷ Там само. – С. 20.

¹⁶⁸ Шевчук А.В. Метрополійні освітні, наукові та інноваційні функції міст Західного регіону України: підходи до оцінки / А.В. Шевчук // Суспільні трансформації і безпека: глобальний, національний та особистісний виміри: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 червня 2014 р.). – Львів: Львівський інститут МАУП, 2014. – С. 274.

показників (продуктивність праці); вплив діяльності креативних індустрій на економіку метрополії та регіону¹⁶⁹;

– інфраструктурний – характеризує склад та учасників інноваційно-трансфертної інфраструктури. Як відомо, елементами інноваційної інфраструктури є такі інституції, як: технополіси, бізнес-інкубатори, венчурні компанії, науково-дослідні інститути, центри НТІ тощо¹⁷⁰;

– просторово-часовий – базується на понятті дифузії поширення інновацій на прилеглу до метрополій територію та врахуванні темпів творення й передачі нових знань. Крім того, цей підхід дає можливість визначати формування оптимальних організаційних форм розвитку інноваційно-креативних індустрій.

Об'єктами, які найбільшою мірою виражають ефективність розвитку інноваційно-креативної функції, є науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, інноваційні та технологічні парки, інноваційні кластери, бізнес-інкубатори, а також підприємницькі структури, що здебільшого є замовниками та ініціаторами впровадження інновацій. Зазначимо, ці об'єкти пов'язані не лише з генеруванням суто технологічних інновацій, вони завдяки активізації креативного потенціалу генерують соціальні інновації.

Пріоритетним завданням розвитку метрополії стає не лише промислове виробництво та розміщення і відновлення людського капіталу, а створення сприятливого середовища для самореалізації та розкриття творчого потенціалу особистості, продукування нею нових ідей та поширення нових знань. Хоча деякі дослідники скептично відносяться до концепції «креативного міста (метрополії)», вбачаючи у цьому прояви неоліберального урбанізму та орієнтації на вузький прошарок населення – креативний клас, наділяючи його елітними характеристиками¹⁷¹. Однак, попри критичні міркування слід зважати на потенціал розвитку креативності, який можна залучити до реновації міст при переході до постіндустріальної економіки та формування нових містких ініціатив: від відновлення відкритих (публічних) просторів до налагодження комунікації між міськими спільнотами тощо. Ризиками активізації креативного класу, як показує зарубіжний досвід, можуть бути подорожчання житла при покращенні інфраструктури та благоустрою, можливі переселення менш забезпеченого населення у інші райони міста тощо. Це слід враховувати у стратегії розвитку метрополії при формуванні арт-центрів, креативних кварталів, реновації колишніх промислових зон та ін. Слід сприяти не лише появі таких креативних центрів, а й у першу чергу їх інтеграції у загальний міський та метрополійний простори, оскільки позитивні ефекти діяльності таких креативних індустрій спроможні знижувати соціальну напруженість в місті,

¹⁶⁹ Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова: підходи і аналіз реалізації / А.В. Колодійчук // Збірник наукових праць “Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції міст Західної України”. – Львів, 2013. – Вип. 2 (110). – С. 98-99.

¹⁷⁰ Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Чернівців: інфраструктурний підхід / А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 371-376.

¹⁷¹ Peck J. *Recreative City: Amsterdam, Vehicular Ideas and the Adaptive Spaces of Creativity Policy* / J. Peck // *International Journal of Urban and Regional Research*. – 2012 – №36 (3) – P. 482.

залучаючи більше людей до культурного життя. Саме завдяки переосмисленню значення міських просторів з'являються успішні види співпраці: коворкінги, стартапи, креативні кластери, що здатні просувати нові ідеї в музиці, мистецтві, культурі та бізнесі.

Також необхідною умовою прояву метрополійної функції міста слід вважати можливість її оцінки в часовому і просторовому аспектах. Ідеальним варіантом проекції даної функції на територію є затухаючий характер її дії: більша концентрація інновацій навколо ядра і послаблення їх дії на периферії.

У той же час прослідкувати просторовий ефект поширення інших метрополійних функцій не завжди легко. Зокрема, важко це зробити для інноваційно-креативної функції, де знання та технології, що поширюються великим містом на прилеглу територію можуть видозмінюватись та застосовуватись з певними регіональними особливостями, можуть виникати труднощі з ідентифікацією джерела поширення знань в регіоні. Тому в цьому контексті все більш актуальними стають дослідження мережевих взаємодій між містами-метрополіями.

Проведене дослідження інноваційно-креативної метрополійної функції на основі обґрунтованої системи показників засвідчило про нерівномірність реалізації функції в обласних центрах Західного регіону України. Результати дослідження (рис. 2.4) показують, що лідером за інтегральним показником реалізації інноваційно-креативної метрополійної функції у 2014 р. було м. Львів (0,687), на другому місці розташувалось м. Тернопіль (0,550), а найнижчі показники досліджуваного індексу притаманні м. Рівне (0,302) та Чернівці (0,267). У порівнянні із позиціями, які міста-обласні центри займали у 2005 р., слід відмітити зростання 2014 р. значення міста Львова, який поступався лідеру – Івано-Франківську. Покращили свої значення за рівнем реалізації інноваційно-креативної функції і м. Ужгород, Луцьк та Тернопіль. Натомість скорочення інтегрального показника даної функції у 2014 р. зазнали Івано-Франківськ, Рівне, Чернівці.

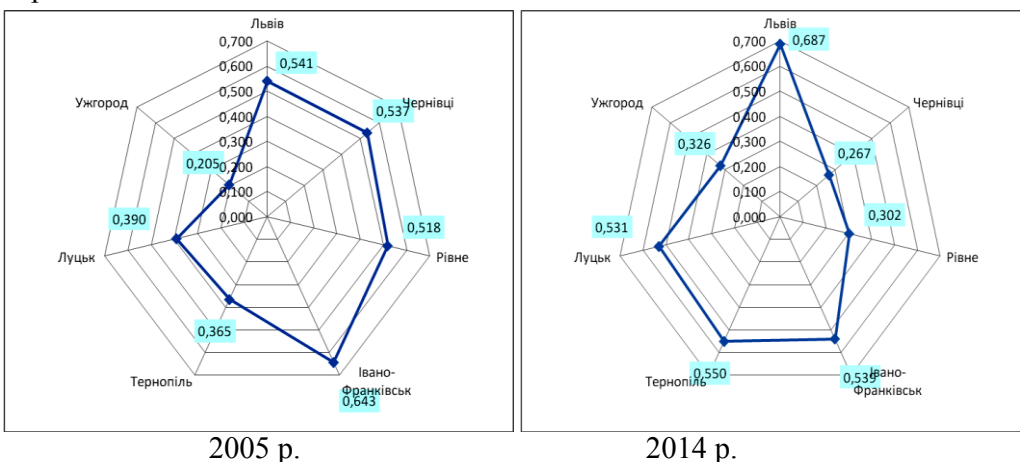

Рис. 2.4. Інтегральні індекси розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України в 2005 та 2014 рр.

У динаміці десяти років (2005-2014 рр.) м. Львів значно наростив власний метрополійний потенціал в контексті розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції (рис. 2.5).

Як бачимо з рисунку, місто Львів зайняло лідируючі позиції протягом останніх трьох аналізованих років (2012-2014 рр.), однак нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні призвела до зниження інтегрального показника реалізації чутливої до інвестицій та соціальних ризиків інноваційно-креативної функції у 2014 р., що пояснюється скороченням фінансування проектів, низьким рівнем розвитку внутрішнього ринку інновацій, скороченням держзамовлень та падінням росту промисловості. Проаналізуємо забезпеченість інноваційною інфраструктурою окремих міст-обласних центрів Західної України, які мають більш розвинену інноваційно-креативну функцію.

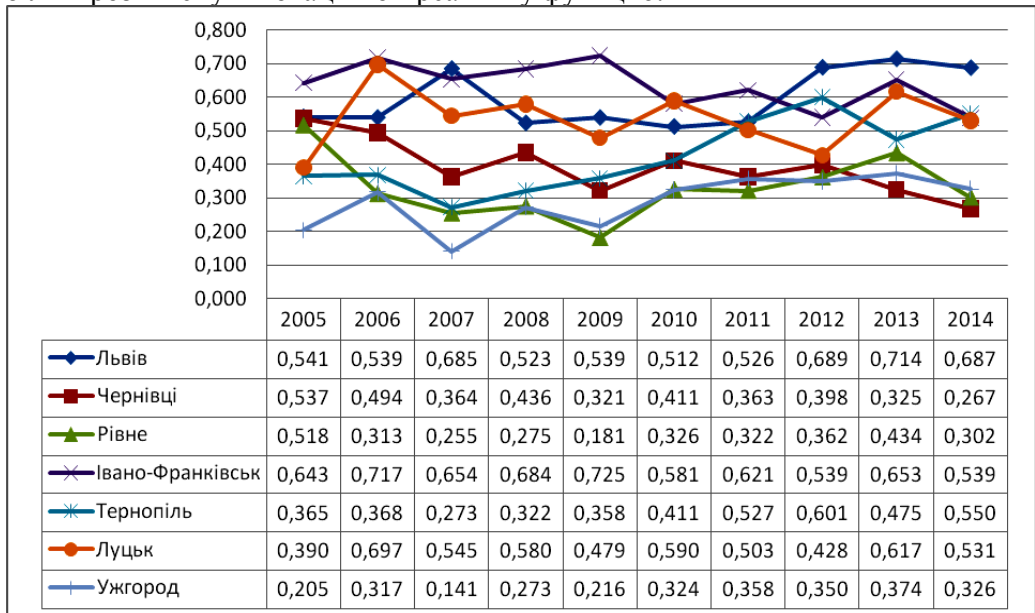

Рис. 2.5. Динаміка інтегрального індексу розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону за 2005-2014 рр.

У сучасних умовах м. Львів є осередком інновацій та концентрації креативних видів діяльності. Місто виступає також лідером за кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації, створювали інноваційний продукт та реалізовували інноваційну продукцію. Показники питомої частки інноваційно активних підприємств м. Львова у загальній кількості промислових підприємств значно вищі за загальнообласні значення, і становили на початок 2014 р. в області – 16,4%, у місті 22 % (при загальноукраїнському показнику 16,1%). У м. Львові було зосереджено третину інноваційно активних підприємств області та реалізовано 65% загальнообласного значення інноваційної продукції. Такі статистичні дані засвідчують, що впровадження інновацій у Львівській області основним чином відбувається саме в обласному центрі, де у подальшому інноваційний

продукт використовується та споживається. Вагомим індикатором розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції є також рівень розвитку сфери інформаційних технологій.

Компанія KPMG, одна з найвідоміших міжнародних аудиторських компаній, внесла м. Львів у список 30 міст світу з найбільшим потенціалом розвитку інформаційних технологій. Серед найбільших ІТ-компаній Львова можна виділити SoftServe, Intellias, ELEKS, Lohika, GlobalLogic, які об'єднані у потужний ІТ-кластер. Зазначені компанії набирають на роботу спеціалістів з міста, регіону та сусідніх областей, а також створюють власні навчальні центри та формують потужний осередок розвитку інформаційних технологій усього Західного регіону України¹⁷².

За своєю сутністю Львівський кластер ІТ-ВРО – асоціативне об'єднання ІТ-підприємств міста у сфері ІТ та аутсорсингу бізнес-процесів. ІТ-кластер у Львові забезпечує конкурентоспроможність міста як ІТ-центру, ІТ-метрополії в регіоні, що в повній мірі реалізує даний аспект ІКМФ. ІКМФ м. Львова реалізується через об'єкти інфраструктури трансферу інновацій, які розташовані у межах міста: Львівський державний центр науки, інновацій та інформатизації (Львівський ЦНП), технопарк «Львівська політехніка».¹⁷³ Участь Львівського ЦНП у трансфері інновацій регіону зводиться в основному до інформаційно-консультаційної підтримки передачі інновацій та реалізації інноваційних проєктів. Технопарк «Львівська політехніка» має вузькоспеціалізовану спрямованість і обмежується галуззю деревообробної промисловості. Окрім того, він виконує ряд функцій бізнес-інкубатора (надання в оренду приміщень підприємствам, складське обслуговування) і може стати інноваційним бізнес-інкубатором. Частина учасників інноваційних проєктів технопарку «Яворів» локалізуються в межах Львова, який має великий вплив на інноваційний розвиток промисловості у самому місті. Саме науково-технологічний парк «Яворів», поряд з ІТ-ВРО-кластером є найбільш ефективним елементом інфраструктури трансферу інновацій у м. Львів.

Креативна складова міста Львова представлена потужними осередками культурних діячів у сфері музики, малювання, архітектури, реклами, моди, фотографії, консалтингових послуг, дозвілля тощо.

Про те, що Львів є надрегіональною інноваційно-креативною метрополією Західної України можна стверджувати з наступного:

- 1) два технопарки у Львові – єдині на всю Західну Україну;
- 2) у Львові знаходяться 4 кластери, решта в Західній Україні – Галицький інноваційний кластер в Івано-Франківську;
- 3) у Західному регіоні України розташовано 4 ЦНП (Волинський НЦ, Івано-Франківський ЦНП, Львівський ЦНП, Рівненський ЦНП);
- 4) стосовно бізнес-інкубаторів, то у Львові наявний лише Інкубатор-Центр при НУ «Львівська політехніка», в той же час як у Рівному два бізнес-

¹⁷² Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень, наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С. 23.

¹⁷³ Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова: підходи і аналіз реалізації / А.В. Колодійчук // Збірник наукових праць “Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції міст Західної України”. – Львів, 2013. – Вип. 2 (110). – С. 103.

інкубатори, один бізнес-інкубатор в Тернополі, тобто інфраструктура підтримки інноваційного бізнес-середовища у формі бізнес-інкубаторного руху у Львові істотно поступається інших обласним центрам Західної України;

5) наукові парки у Львові взагалі не представлені, в той же час як останнім часом вони з'явилися в Ужгороді та Тернополі;

6) інноваційні центри є у Львові (Львівський центр інновацій) та в Чернівцях (Буковинський інноваційний центр), тобто Львів є одним з двох лідерів за даним напрямком у Західному регіоні України;

7) центри трансферу технологій у Львові не представлені, в той час як один з них є в Тернополі.

У місті Львові планується запуск стартап-інкубатора, де надаватимуться послуги з коворкінгу (співпраця), коучингу (навчання), менторства (наставництво) та залучення зацікавлених інвесторів.

Після міста Львова із показником 0,539, поступаючись м. Тернопіль (0, 550) у 2014 р. на третьому місці знаходиться місто Івано-Франківськ. Його інноваційна інфраструктура складається з: консалтингових, маркетингових, інформаційно-комунікаційних, юридичних, освітніх, тренінгових фірм, інвесторів, посередників, наукових та державних установ, які своєю діяльністю охоплюють увесь інноваційний цикл – від генерації науково-технічної ідеї до реалізації нововведення¹⁷⁴. До об'єктів інфраструктури трансферу інновацій Івано-Франківська належать: Нафтогазовий науково-технологічний парк Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Центр інноваційної діяльності та трансферу технологій Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Відділ з питань інтелектуальної власності Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Науковий відділ Івано-Франківського національного медичного університету, Відділ охорони інтелектуальної власності та інформаційних технологій Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Центр трансферу технологій Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Національний контактний пункт 7 Рамкової програми ЄС за напрямом «Енергетика» Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Бізнес-інкубатор Івано-Франківська, ГО «Мережа сприяння конкурентоспроможності та інноваційності» та ін. Як видно з наведеного переліку елементів інноваційної інфраструктури, інноваційно-трансфертна інфраструктура міста концентрується переважно навколо університетів як їх структурних підрозділів.

У бізнес-інкубаторі Івано-Франківська нараховується близько тридцяти учасників, що отримують такі послуги, як: інформаційно-консультаційні, навчально-просвітницькі, ресурсна допомога. У свою чергу ГО «Мережа сприяння конкурентоспроможності та інноваційності» спрямована на розвиток

¹⁷⁴ Колодійчук А.В. Івано-Франківськ як інноваційна метрополія Прикарпаття: прикладні аспекти / А.В. Колодійчук // Współczesne tendencje w nauce i edukacji: Zbiór raportów naukowych. „Współczesne tendencje w nauce i edukacji”. (27.02.2014-28.02.2014) – Olsztyn: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. – Ч. 2 – S. 61-63.

малого бізнесу в регіоні, в тому числі інноваційного, впровадження міжнародної практики ТЕО (техніко-економічних обґрунтувань), інтеграцію ІТ-технологій у освітній процес, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва регіону.

Для активізації інноваційно-креативної діяльності у м. Івано-Франківськ слід: трансформувати локальний Галицький інноваційний кластер в регіональний кластер, який охоплював би всі елементи інноваційно-трансфертної інфраструктури міста; сприяти стимулюванню функціонування Івано-Франківського ЦНП як системоутворюючого елемента інфраструктури трансферу інновацій міста. На наш погляд, на базі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Нафтогазового науково-технологічного парку, нафтогазових підприємств регіону доцільно утворити нафтогазовий кластер.

Місто Чернівці протягом аналізованого періоду погіршило рівень реалізації інноваційної функції практично вдвічі – з 0,537 у 2005 р. до 0,267 у 2014 р. Причиною такого скорочення позиції міста є активне зростання показників інших обласних центрів Західного регіону України, а також суттєве скорочення частки інноваційно активних промислових підприємств – більш ніж у півтора рази за десять років. Станом на 2014 р. інноваційну інфраструктуру міста Чернівці забезпечують: Буковинський інноваційний центр, Буковинський центр реконструкції і розвитку, Термоелектричний центр RAPID (Research, Application, Production, Instruction, Design), в якому бере участь Інститут термоелектрики НАН України та МОН України, відділ інноваційного розвитку Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, сектор інноваційного розвитку Буковинського державного медичного університету.

З-поміж об'єктів підтримки інноваційного підприємництва в Чернівцях – 2 бізнес-центри («Чернівецький бізнес-центр» та бізнес-центр «Інтерсіті»), бізнес-інкубатор, лізинговий центр, інноваційний фонд (ЧМГО Фонд «Буковина інноваційна») та аудиторська фірма.

Один з двох бізнес-центрів у Чернівцях – «Чернівецький бізнес-центр», який входить до складу Української Консалтингової Мережі, надає три види послуг: 1) консалтинг (PR, реклама, менеджмент, маркетинг, бухгалтерський облік, фінансовий аналіз, інвестиційне проектування, бізнес-планування); 2) інформаційно-пошукові послуги; 3) навчальні бізнес-тренінги та семінари. У місті також успішно функціонує бізнес-інкубатор для підтримки перспективних стартапів.

Інноваційний фонд ЧМГО Фонд «Буковина інноваційна» – це громадська організація, діяльність якої спрямована на інноваційний розвиток освіти, науки та бізнесу на Буковині, займається консолідацією буковинського інтелектуального інноваційного потенціалу, його капіталізацією та моніторингом природоохорони, апробацією зарубіжного досвіду в регіоні. Досить успішною, на наш погляд, є пропозиція створення Буковинського інноваційного кластеру в межах міста Чернівців (в якому освітній блок складуть: Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Буковинський державний медичний університет, Буковинський державний фінансово-економічний університет, Західноукраїнський економіко-правничий університет, Чернівецький торговельно-економічний

інститут КНТЕУ, Чернівецький факультет НТУ «Харківський політехнічний інститут», Чернівецька філія Міжрегіональної академії управління персоналом; блок наукових установ – Інститут термоелектрики НАНУ та МОНУ, Чернівецьке відділення Інституту проблем матеріалознавства ім. І. Францевича, Чернівецький науково-дослідний та проектний інститут землеустрою; державні органи і місцеві влада – Чернівецька міська рада, Чернівецька обласна державна адміністрація, Чернівецька обласна рада). Можемо також зазначити формування позитивних інноваційних кластерних ініціатив: 2013 р. – утворення Буковинського деревообробного кластеру на базі Асоціації деревообробників Буковини.

Зважаючи на те, що місто має сильні конкурентні позиції в машинобудуванні, легкій, деревообробній та харчовій промисловості, то саме такою повинна бути спеціалізація його інноваційного кластера. Водночас не можна не враховувати і наявність Єврорегіону «Верхній Прут». Це надасть можливість в певній мірі, використовуючи транскордонну співпрацю, підвищити екологічні стандарти функціонування промисловості Чернівців.

У рамках проекту «Сприяння економічному розвитку та зайнятості» за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) у Чернівцях передбачається створити галузеве регіональне об'єднання для розвитку ІТ (кластерну ініціативу), котре сприятиме розвитку бізнес-середовища Чернівців, провадитиме системну діяльність, спрямовану на промоцію міста як центру ІТ. Менторську допомогу у розвитку цієї кластерної ініціативи надаватиме «PPV Knowledge Networks».

Для удосконалення рівня реалізації інноваційної метрополійної функції міста Чернівців та активізації інноваційної діяльності слід:

1. Завершити формування Буковинського інноваційного кластера, який би консолідував зусилля місцевої влади, наукових та освітніх установ, інноваційного бізнесу міста.

2. Сприяти створенню ЦНП в Чернівцях як координуючої ланки всіх кластерних ініціатив у місті, як центру акумулювання інноваційної активності регіону.

3. Спрямувати діяльність структур Єврорегіону «Верхній Прут» на активізацію інноваційного розвитку, для чого необхідне проведення відповідного комплексу організаційних та економічних заходів, причому як з української, так і румунської сторони.

4. Забезпечити промоцію інвестиційно-інноваційного потенціалу Чернівців, сприяти розвитку транспортно-логістичної інфраструктури, інформаційних мереж тощо.

Попри певні досягнення у розбудові інноваційної інфраструктури Чернівців, все ж діяльність значної частини об'єктів цієї інфраструктури обмежується лише бізнес-тренінгами і коворкінгом, що фактично великою мірою робить інноваційну інфраструктуру міста більш номінальною, ніж реальною. З іншого боку немає сформованого попиту на послуги зазначеної інфраструктури від промислового сектору Чернівців та області через її низьку зацікавленість у значному зростанні інноваційної активності, відсутність реальних механізмів стимулювання інноваційної діяльності тощо.

Необхідною умовою розвитку метрополійної функції міста слід вважати її поширення на прилеглі території. Ідеальною формою прояву певної функції у територіальному контексті є її затухаючий характер – з більшою концентрацією навколо ядра та послабленням дії на периферії, із збільшенням відстані від регіонального центру. Метрополійна функція може проявляти свій вплив на прилеглі території шляхом утворення ядер розвитку, ареалів інноваційної активності у місцях найбільшого зосередження.

Отже, інноваційно-креативна метрополійна функція у розрізі обласних центрів Західного регіону України найбільше виражена у м. Львові внаслідок найвищої концентрації та реалізації тут потенціалу освіти, науки, інновацій та розвитку сфери ІТ. Метрополійний ареал поширення даної функції сягає далеко за межі Львова та області, що яскраво виражається в активному поширенні в них інновації. Контроль цього процесу та підсилення позитивних ефектів поширення знань та інновацій у райони області, інші (у першу чергу сусідні) регіони дозволили б сформувати навколо міста Львова територіальні інноваційні комплекси, що сприяло б вирівнюванню соціально-економічного розвитку Західного регіону України загалом.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати наступні пропозиції щодо гармонійного розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону як регіональних центрів створення та впровадження інновацій:

- підвищити роль та привабливість обласних центрів як метрополійних ядер регіону, в яких відбувається концентрація освітнього, наукового та інноваційно-креативного потенціалу з подальшим поширенням на прилеглу територію;

- активізувати підтримку інноваційної діяльності в таких центрах, створити умови для генерації інновацій на всіх рівнях¹⁷⁵;

- стимулювати впровадження державно-приватного партнерства для організації трансферу знань, впровадження інновацій, взаємодії освіти, науки та бізнесу;

- сприяти рівномірному та збалансованому поширенню інноваційно-креативної метрополійної функції з міста-метрополії в регіон з метою забезпечення максимального прискорення його соціально-економічного розвитку;

- створити нові регіональні центри розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції міст Західного регіону для рівномірного їх поширення і зниження диспропорцій в просторовому вимірі¹⁷⁶;

- удосконалити методологію розробки індикаторів для оцінки рівня реалізованості інноваційно-креативної метрополійної функції, забезпечивши аналіз її розвитку статистичними показниками (частка реалізованих товарів та послуг у ВРП, кількість зайнятих у інноваційно-креативних галузях, кількість об'єктів креативних індустрій, кількість відвідувачів організацій креативної сфери тощо);

¹⁷⁵ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С. 23.

¹⁷⁶ Там само. – С. 24.

- доповнити оцінку реалізації інноваційно-креативної функції внеском креативних індустрій для розвитку економіки регіону, соціальних перетворень та просторового розвитку (інфраструктурні проекти);
- удосконалити методологію муніципальної та регіональної статистики з метою забезпечення порівняльного аналізу вітчизняних регіональних метрополій з існуючими оцінками креативності міст за підходом «Creative cities network».

Цього можна частково досягнути, передбачивши при розробці схем планування територій, необхідність формування на околицях міст-метрополій промислових зон з винесенням частини підприємств з центру міста та розміщенням нових індустріальних парків, IT-компаній, технополісів та логістичних центрів, а також, надання податкових преференцій та дотаційної підтримки тим підприємствам, переміщення бізнесу яких з метрополійного центру у потенційні точки зростання регіону (середні і малі міста) є можливим¹⁷⁷.

Підсумовуючи вищезазначене слід відмітити, що перспективи нарощення інноваційного метрополійного потенціалу міст-обласних центрів як фокусів інноваційно-креативної та конкурентної економічної діяльності пов'язані з розширенням внутрірегіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендогенних чинників розвитку, створенням креативних кластерів, плануванням та підтримкою сектору креативних видів діяльності, тобто ефективним використанням внутрішнього потенціалу зростання.

2.4. Оцінювання розвитку культурної метрополійної функції

Аналіз передумов, чинників та перспектив розвитку культурної метрополійної функції вимагає уточнення суті і змістовного наповнення базових понять та категорій культури (визначення культурної функції міста, набору суб'єктів і діяльності у сфері культури), що репрезентує місто як осередок формування та реалізації метрополійної функції. Для розуміння та напрацювання методичного підходу до аналізу метрополійної функції необхідно зазначити, що функція міста – це своєрідний сенс його існування, культурна функція міста – діяльність, що забезпечує формування та розширене відтворення культурних ресурсів для населення міста, а метрополійна функція у сфері культури – діяльність та роль сфери культури міста-метрополії, що чинить вплив на прилеглі метрополійні території та регіони вищого ієрархічного порядку.

Культурна метрополійна функція визначається духовно-історичними та культурно-мистецькими зв'язками людей з певним містом, а також роллю

¹⁷⁷ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С. 60.

цих міст у становленні міст та регіонів вищого ієрархічного порядку. Ці зв'язки виявляються на підсвідомо-асоціативному рівні, коли те чи інше місто сприймається як духовний і суспільно-політичний центр¹⁷⁸. Культурна функція міст відповідає тому, що називають четвертинним видом діяльності, на відміну від третинних¹⁷⁹, а міста, що реалізують культурну функцію (міста-релігійні центри, університетські міста, міста-літературні та художні центри, міста-музеї, міста фестивалів та конгресів) здійснюють культурну опіку та духовний вплив на прилеглі та більш віддалені території.

З часу свого виникнення і просторового формування місто є елементом розселення і одночасно джерелом розповсюдження специфічного міського зразка і способу життєдіяльності у позаміське середовище, сферу традиційної національної народної культури, а в контексті міста і культури доцільно звертати увагу на культурне значення простору, аспекти споживання і освоєння простору у контексті цінностей міських мешканців і решти членів цього суспільства¹⁸⁰.

Розвиток культурної метрополійної функції міста-метрополії як центру концентрації та дифузії новітніх форм суб'єктно-об'єктних взаємодій та рішень дорадчо-управлінського характеру у напрямку периферії його метрополійних ареалів пов'язаний з процесами продукування та трансляції потоків інформації в просторі метрополії. Інформаційні потоки міста-метрополії, їх інтенсивність та домінантність обумовлюються не лише наявністю у просторі метрополії джерел-продуцентів інформації (як от телеканали, друковані засоби масової інформації тощо), але і формуванням певного образу міста-метрополії, що пов'язується з наявністю у ньому осередку ключових (харизматичних) осіб, установ, організацій, що характеризуються високим ступенем довіри у продукуванні потоків інформації та детермінують їх поширення. Чинником розвитку культурної метрополійної функції є також активна виставкова діяльність, регулярне проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (форумів, конгресів, номінацій, конференцій, прес-конференцій, брифінгів, круглих столів тощо), результативність яких сприяє інтенсифікації інформаційних потоків в межах впливу метрополії – периферійних територій.

Основу методологічної бази дослідження метрополійної функції у сфері культури формують явища та процеси, що складають змістовну сутність культурного метрополійного простору міста-метрополії, а саме формують мережу його суб'єктно-об'єктних взаємодій та інформаційних потоків. Зокрема такими виступають суб'єкти культури та, власне, діяльність у сфері культури. Суб'єктами є заклади культури, а саме: театри, філармонії,

¹⁷⁸ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України: зб. наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 71.

¹⁷⁹ Очерки по географии городов / Ж. Боже-Гарнье, Ж. Шабо. – Москва: Издательство «Прогресс», 1963. – С.160.

¹⁸⁰ Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.): Монографія. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – С. 37-40.

організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, клубні заклади тощо, діяльність яких (творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва, розважальна) спрямована на створення умов для задоволення культурних потреб громадян, забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору країни, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури¹⁸¹. До організаційної сфери культури відносять окрім закладів культури також управлінські установи, заклади, що готують спеціалістів, проєктні та науково-дослідні установи¹⁸².

Визначальним принципом аналізу метрополійних функцій є принцип гармонізації, що передбачає як відповідність об'єктів аналізу за кожною з функцій міжнародним аналогам, так і можливість уніфікації об'єктів аналізу в межах національного статистичного простору. Оскільки КВЕД на даний час є єдиним статистичним інструментом для впорядкування економічної інформації в країні, методологічно доречним є розгляд об'єктів аналізу метрополійних функцій з точки зору їх представлення та класифікації за видом економічної діяльності. Вибір показників для кількісного аналізу стану та перспектив розвитку метрополійних функцій міст слід здійснювати на основі існуючих національних статистичних спостережень у відповідних функціональних просторах.

Галузі культури, у відповідності до міжнародного стандарту системи статистики культури, складають систему пов'язаних з культурою видів економічної діяльності, що згруповані у такі види, як: культурна та природна спадщина (в тому числі діяльність музеїв); вистави та святкування (в т.ч. виконавська, театральна діяльність); книги та преса; бібліотечна справа; аудіовізуальні та інтерактивні засоби (теле- та радіомовлення).

Оскільки феномен культури у цивілізаційному вимірі не обмежується лише діяльністю у сфері акумуляції, збереження, використання та поширення соціального досвіду щодо задоволення культурних потреб громадян, але функціонально поширюється на сферу духовності, формування індивідуальної та громадянської свідомості, то правомірно вважаємо за доцільне включати у перелік об'єктів та систем індикаторів дослідження стану та перспектив розвитку культурної метрополійної функції також діяльність громадських організацій, в тому числі релігійних.

Згідно вище наведеного підходу за структурними зв'язками виділено та представлено найбільш вагомні складові та відповідні індикатори, що

¹⁸¹ Наказ Державного комітету статистики України від 23.12.2011 № 371 «Методологічні положення зі статистики культури», Київ 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/371/371.htm.

¹⁸² Ситар Л.Й. Стратегічні орієнтири і напрями розвитку інфраструктури сфери культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.07 - Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Л.Й. Ситар. – Львів, 2012. – 20 с.

відображають діяльність у сфері культури як функціонального простору метрополізації (Додаток А, табл. А.6). Окрім індикаторів концентрації та діяльності закладів, що надають послуги у сфері культури, за наявності статистичної бази, слід брати до уваги також спеціальні якісні індикатори реалізації метрополійної функції, що уможливило дослідження умовного радіусу впливу метрополійної функції на прилеглі території та у глобальному масштабі.

Отже, методологічну базу дослідження й аналізу метрополійної функції у сфері культури складає суб'єктно-діяльнісний підхід, що передбачає аналіз метрополійної функції з точки зору індикаторів концентрації функції, а саме, до уваги береться кількість та щільність локалізації культурних інституцій та індикаторів діяльності (реалізації функції, зокрема, охоплення та доступності відповідних послуг споживачам).

Динаміка значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за період 2005-2014 рр. підтвердила метрополійний статус м. Львова у сфері культури в Західному регіоні (рис. 2.6). Інтегральний показник розвитку культурної метрополійної функції за досліджуваний період коливався від мінімального значення 0,857 та 0,865 (у 2005 та 2006 рр.) до максимального значення (0,934) у 2007 р. У 2014 р. даний показник становив 0,913, що майже втричі більше за середнє значення показників інших шести обласних центрів. Максимальне наближення показника розвитку культурної метрополійної функції м. Львова до 1 свідчить, що обласний центр за вибраною групою показників аналізу серед обласних центрів Західного регіону України найбільш повно використовує власний метрополійний потенціал у сфері культури.

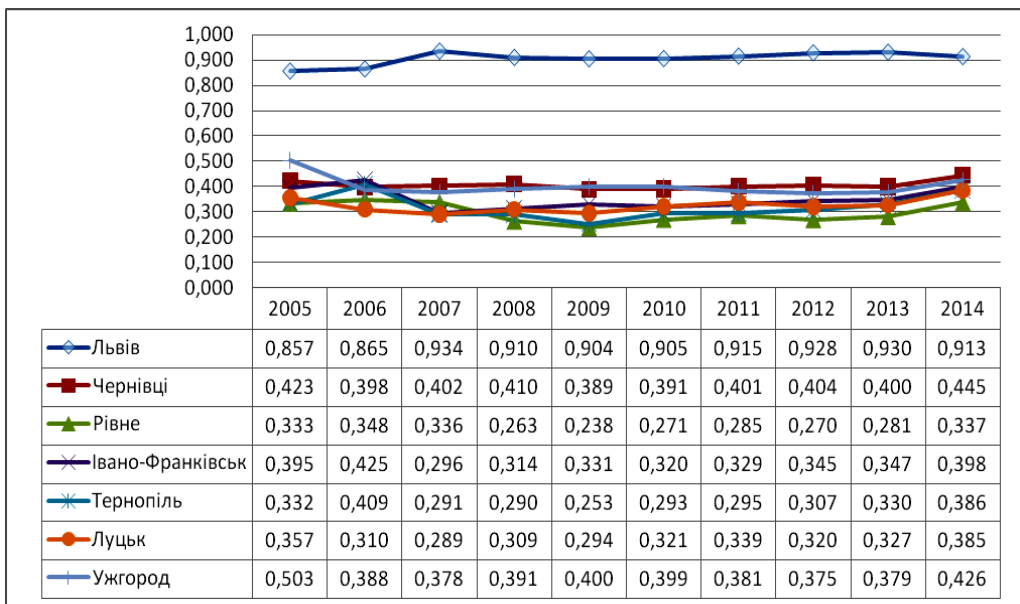

Рис. 2.6. Інтегральні індекси розвитку культурної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2014 рр.

Аналіз діапазону значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функції за іншими обласними центрами Західного регіону дозволив встановити їх істотне відставання від беззаперечного лідера. Інтегральний показник досягав максимального значення 0,503 у м. Ужгорода в 2005 р. та мінімального значення 0,238 у м. Рівне в 2009 р. Для більшості обласних центрів до 2009 р. спостерігалась спадна тенденція у динаміці даного інтегрального показника, яка лише з 2009-2010 рр. набула зростаючого характеру. Станом на 2014 р. серед обласних центрів Західного регіону, які за значеннями інтегрального показника реалізації культурної метрополійної функції найбільше наближалися до м. Львова, були м. Чернівці, Ужгород та Івано-Франківськ.

Найвищі рівні значень інтегрального показника розвитку культурної метрополійної функцій за період 2005-2014 рр. у м. Львові забезпечуються низькою конкурентних переваг, якими володіє місто у даному функціональному просторі.

Простір міста Львова, історично обумовлений його доміантними історико-культурними традиціями на теренах Галичини та Центрально-Східної Європи, є динамічним, насиченим та різноманітним.

Як історичний центр книгодрукування, завдяки збереженню видавничих традицій, місто Львів є традиційним центром видавничої діяльності в регіональному (обласному) зрізі та має істотні передумови для посідання лідируючих позицій у міжрегіональній градації (у розрізі областей Західного регіону). У Львові функціонує єдиний у державі вищий навчальний заклад, що здійснює підготовку молодих спеціалістів для поліграфії і видавничої справи – Українська академія друкарства. В області стабільно виходять друком понад двісті друківаних засобів масової інформації із загальнодержавною, регіональною та місцевою сферами розповсюдження. Відповідно до офіційних статистичних даних Книжкової палати України за 2014 р., на Львівську область припадала п'ята частина тиражу газет (у тому числі 67 % – загальнодержавних), 41 % періодичних та продовжуваних видань (журнали, збірники, бюлетені тощо) та 38 % книг та брошур, що були видані загалом у 7-ми областях Західного регіону (табл. 2.4)¹⁸³. Міжрегіональний зріз досліджуваних показників за областями Західного регіону дозволив виявити, що доволі сильні конкурентні позиції відносно м. Львова (Львівської області) у видавничій діяльності виявляє Тернопільська область. Так, володіючи відносно рівними показниками щодо розподілу кількості книг та брошур за місцем видання (1360 друківаних одиниць – Львівська область та 963 друківаних одиниць – Тернопільська область), Тернопільська область забезпечує втричі більший річний тираж видань.

¹⁸³ Засоби масової інформації та книговидавництва в Україні у 2014 році. [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 25 с.

Таблиця 2.4

**Розподіл друкованих засобів масової інформації
та книговидання у 2014 р.***

Регіон (область)	Розподіл газет за типами та регіонами, друк. одиниць								
	Усього	у тому числі							
		загально-державні	обласні	міські	районні	низові	приватні	рекламно-інформ.	інші
Волинська	55	1	12	8	14	3	3	7	7
Закарпатська	36	-	15	3	9	-	8	-	1
Івано-Франківська	42	2	8	7	10	2	7	5	1
Львівська	54	10	12	6	10	6	5	2	3
Рівненська	36	1	8	5	14	-	4	4	-
Тернопільська	49	-	5	6	16	2	17	2	1
Чернівецька	33	1	7	5	14	-	1	4	1
Західний регіон	305	15	67	40	87	13	45	24	15
Україна	2129	304	331	354	421	129	278	211	101
<i>% Львівської обл. у регіоні</i>	<i>18</i>	<i>67</i>	<i>18</i>	<i>15</i>	<i>11</i>	<i>46</i>	<i>11</i>	<i>8</i>	<i>20</i>
<i>% Львівської обл. в Україні</i>	<i>2,5</i>	<i>3,3</i>	<i>3,6</i>	<i>1,7</i>	<i>2,3</i>	<i>4,6</i>	<i>1,8</i>	<i>0,9</i>	<i>2,9</i>
	Розподіл періодичних і продовжуваних видань (крім газет) за місцем видання, друк. одиниць								
	Кількість видань	у тому числі				бібліограф. видання			
		журнали	збірники	булетені					
Волинська	38	33	5	-	-				
Закарпатська	31	22	2	1	-				
Івано-Франківська	45	42	2	1	-				
Львівська	213	164	18	27	-				
Рівненська	27	22	4	-	-				
Тернопільська	135	38	1	15	1				
Чернівецька	29	27	2	-	-				
Західний регіон	518	348	34	44	1				
Україна	3121	2373	177	286	52				
<i>% Львівської обл. у регіоні</i>	<i>41</i>	<i>47</i>	<i>53</i>	<i>61</i>	<i>-</i>				
<i>% Львівської обл. в Україні</i>	<i>6,8</i>	<i>6,9</i>	<i>10,1</i>	<i>9,4</i>	<i>-</i>				
	Розподіл книг та брошур за місцем видання								
	Кількість видань, др. од.	Тираж видань, тис. прим.	у % до підсумку						
			кількість видань	тираж видань					
Волинська	257	237,2	1,2	0,4					
Закарпатська	229	160,4	1,1	0,3					
Івано-Франківська	224	134,7	1,0	0,2					
Львівська	1360	1175,4	6,2	2,1					
Рівненська	206	113,6	0,9	0,2					
Тернопільська	963	3987,1	4,4	7,2					
Чернівецька	328	148,0	1,5	0,3					
Україна	21796	55191,8	100	100					

*Джерело: складено за¹⁸⁴

¹⁸⁴ Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2014 році [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 25 с.

Істотним чинником, що обмежує поліграфічні можливості Львівської області є фінансова та технологічна неспроможність комунальних поліграфічних підприємств задовольнити поліграфічні потреби щодо виготовлення сучасної та конкурентної за ціною поліграфічної продукції, що зумовлює відтік замовлень на поліграфічні підприємства інших регіонів України та закордон. Загалом, Львівська та Тернопільська області, як два провідні інформаційно-видавничі центри Західного регіону, вагомо виділяються у лідируючі позиції і в національному масштабі, поступаючись за показниками книговидання таким потужним національним лідерам, як м. Київ, та Харківська область. Провідні позиції Львівської області (з її адміністративним центром – м. Львів) за показниками видавничої діяльності підтверджують статус міста Львова, як центру-осередку інформаційних потоків (цивілізаційно-світоглядного, загальнополітичного, рекламно-інформаційного, виробничо-інноваційного характеру) у Західному регіоні.

Поширенню метрополійного впливу міста Львова у культурному сегменті сприяє динамічний та колоритний розвиток видавничого та літературного середовища, що характеризуються як активною промоційною діяльністю (літературні зустрічі, фестивалі, видавничий форум), так і вдалою комерціалізацією літератури, що цілком підтверджує світовий «мейнстрим» літератури ХХІ ст. а саме «народження видавництва». У місті працюють не лише такі давно відомі видавництва, як «Каменярь», «Світ», «Відродження», «Сполом», «Світло і тінь», але й такі найбільш упізнавані на видавничому ринку української мовної книги, як «Видавництво «Старого Лева», «Піраміда», «Астролябія», «Літопис», «Кальварія» тощо. Зокрема, серед актуальних українських письменників, чий твори регулярно видають згадані видавництва такі відомі літератори, як Юрій Винничук, Марія Матіос, Юрій Андрухович, Ірен Роздобудько, Любка Дереш, Богдан Жолдак, Тарас Прохасько, Юрко Іздрик, Василь Шкляр та ін. Вдала популяризація книгочитання та стимулювання книговидання, що сягає своїм впливом далеко за межі міста, відбувається завдяки проведенню у Львові щорічного Міжнародного Форуму видавців, який збирає видавців не лише з України, але і з-за кордону.

Культурне середовище міста Львова як історичного центру державотворчих процесів та перехрестя культур та народів, характеризується щільними духовно-історичними та культурно-мистецькими зв'язками, що обумовлюються зосередженням у ньому багатьох релігійних святинь, культурно-мистецьких закладів (будинки опери, театри, галереї, музеї світового рівня) та проведенням вагомих суспільних подій та акцій (конгреси, фестивалі тощо). Завдяки присвоєнню (на основі експертних досліджень Державної служби туризму і курортів та «Ради з питань туризму і курортів») місту Львову статусу культурної столиці України та прогресивній активізації фестивального, художнього, літературного, музичного та театрального життя міста, Львів посідає у духовно-культурному вимірі провідні позиції міста-метрополії національного рангу.

Місто Львів впродовж року приймає гостей на понад 100 фестивалях та мистецьких заходах, у місті функціонують 13 музеїв, 20 арт-галерей, 8 професійних театрів, більше сотні храмів різних конфесій. Місту Львову та

області притаманний один із найвищих показників диверсифікованості музейної діяльності в Україні: кількість відділів і відокремлених підрозділів музейного показу 26-ти музеїв Львівщини складала 101 одиниця, поступаючись за даним показником лише м. Києву (275)¹⁸⁵.

Закріпленню культурного метрополійного статусу м. Львова сприяє креативна промоція мистецьких та гастрономічних фестивалів, театралізованих дійств та мистецьких акцій. Зокрема в межах України та закордоном відомими стали своєрідні «столичні» бренди міста: Львів – столиця моди («Lviv Fashion Week»), Львів – столиця Різдвяних феєрій (фестиваль «Велика коляда», фестиваль «Спалах Різдвяної звізди», Свято Пампуха), Львів – столиця шоколаду (Національне Свято шоколаду), Львів – столиця Великодніх святкувань (фестиваль Писанок, фестиваль «Велика Гаївка»), Львів – столиця джазу (фестиваль «Флюгери Львова», Alfa Jazz Fest), Львів – столиця музики (фестиваль музичного мистецтва «Віртуози», хоровий фестиваль «Співоче поле», фестиваль Давньої музики, фестиваль органної музики «Діапазон», фестиваль єврейської музики «LvivKlezFest», фольклорний фестиваль «Етновир», фестиваль духових оркестрів, фестиваль сучасної музики «Контрасти», фестиваль «Країна Мрій»), Львів – гастрономічна столиця (гастрономічний фестиваль «Львів на тарілці», фестиваль «На каву до Львова», Свято сиру і вина), Львів – столиця театрального мистецтва (театральний фестиваль «Золотий Лев на вулиці», фестиваль сучасної драматургії «Драма.UA», фестиваль вуличного мистецтва Lviv Street Art).

Важливим елементом просування культурної метрополійної функції у місті-метрополії є факт заангажованості місцевого населення у метрополійних процесах. Однак, як свідчать останні дані соціологічного дослідження Інституту міста, попри високий ступінь задоволеності можливостям, які створені для проведення дозвілля у Львові, місцеві мешканці доволі пасивно залучаються до акцій та явищ культурно-мистецького простору міста. Так, із загальної кількості опитаних у даному дослідженні¹⁸⁶ взагалі не відвідували бібліотеки 66 %, незалежні культурні інституції – 64%, музеї (галереї) – 52%, кінотеатри – 50%, театри – 48%, концерти – 44%. Такий стан речей, очевидно, слід пов'язувати або із низькою зацікавленістю населення явищами та подіями культурно-мистецького простору міста, фінансовими причинами, або недоліками інформаційного забезпечення та соціальної комунікації.

Отже, багата історична спадщина та вагомі надбання сучасності, безсумнівно, обумовлюють метрополійний статус міста Львова у сфері культури.

Завдяки функціонуванню у місті численних музеїв, театрів, мистецьких галерей, виставок, видавництва, а також підтримці та промоції

¹⁸⁵ Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2014 році [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 94 с.

¹⁸⁶ Дослідження було проведено Інститутом міста у травні-червні 2013 р. методом опитування «обличчя-до обличчя». Вибіркова сукупність дослідження становить 2400 мешканців, старше 18 років з усіх 6 адміністративних районів Львова. Похибка репрезентативності вибірки не перевищує 2 % .

національних, фестивальних, літературних, мистецьких традицій, на даний час місто Львів є одним із національних лідерів розвитку локальної самоідентифікації та глобальної впізнаваності.

Місто є одночасно як зручним для життя містян, так і привабливим для творчих і креативних людей з інших регіонів країни та з-за кордону. У сучасних непростих, з точки зору соціально-політичного та економічного становища країни першочерговим завданням має стати використання існуючих переваг та можливостей міста для забезпечення його власного розвитку та трансляції еталонних метрополійних зразків соціального досвіду в сфері культури у систему новітніх соціально-економічних реалій постіндустріальної епохи України і світу.

Розвиток культурного простору міст-метрополій не лише як чинника ідентифікації, але і їх економічного зростання, потребує зусиль пізнавально-регуляторного характеру, що лежать у площині пошуку нових підходів до управління об'єктами культури, стратегічного планування розвитку культурного потенціалу міст, подолання метрополізаційних викликів, інтенсифікації процесів споживання і розширеного креативного відтворення культурного продукту населенням міст-метрополій та їх метрополійних ареалів.

2.5. Тенденції та перспективи розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції

Поява новітніх методів культурної репрезентації та промоції культури, розвиток субкультур у дедалі більш атомізованому культурному просторі та поширення новітніх просторових форм організації суспільного простору (як от торгово-розважальні центри, приватні гостинні двори тощо), вимагає розгляду у площині питань реалізації метрополійних функцій також діяльності суб'єктів туристично-репрезентативної сфери, як от мистецьких галерей, організування конгресів, фестивалів, а також функціонування готелів, ресторанів та подібних закладів тимчасового розміщення і харчування, що часто стають ініціаторами та репрезентантами певних культурних феноменів (наприклад, кав'ярні у Львові чи традиційні кухні, що приваблюють відвідувачів з інших міст).

Зокрема, посиленню туристично-репрезентативної метрополійної функції міста-метрополії сприяє активна виставкова діяльність, регулярне проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (форуми, конгреси, номінації, конференції, прес-конференції, брифінги, круглі столи тощо). Результативне функціонування таких інституцій сприяє інтенсифікації інформаційних потоків в межах впливу метрополії та периферійних щодо метрополії просторах.

Сфера туризму найбільш наочно і у найкоротші проміжки часу сприяє мобільності та дифузії метрополійного досвіду, а також налагодженню міжкультурного діалогу. У сучасному світі туризм несе функціональне навантаження не лише як діяльність щодо переміщення осіб у просторі з метою відпочинку чи ознайомлення з історичними надбаннями цивілізації, а

є культурним феноменом, що породжує колосальні трансформації соціального та культурного досвіду у всьому світі. Не зважаючи на величезні, практично безмежні, можливості сучасних телекомунікаційних мереж та візуальної культурної промоції, особистий контакт подорожуючого з середовищем та автентичним мешканцем є незамінним у контексті здобуття нового досвіду, трансформації свідомості та адекватного сприйняття реальності.

На сучасному етапі світового соціально-економічного розвитку туристична індустрія є однією із найбільш стабільних у розвитку галузей господарювання та однією із найбільш гнучких у питаннях реакції-відповіді на зміну кон'юнктури ринку. Динамічному та гнучкому розвитку туристичного бізнесу сприяє низка переваг фінансово характеру, зокрема, у порівнянні з традиційними галузями господарювання, startup у сфері туризму вимагає відносно невисоких об'ємів стартових інвестицій, має доволі високий рівень рентабельності, мінімальний термін окупності та практично безмежні креативно-інноваційні можливості розвитку в умовах зростаючого попиту на туристичні послуги.

Згідно з дослідженнями Міжнародної ради з подорожей та туризму (World Travel and Tourism Council), сумарний внесок туризму у світовий ВВП, демонструючи зростання вже п'ятий рік поспіль, у 2014 р. досяг показника у 9,8% (7,6 трлн дол. США), а за прогнозними очікуваннями зросте до 10,5 % (11,4) у 2015 р. Вагомим показником економічного внеску сфери туризму в розвиток світової економіки є позитивна динаміка щодо зайнятості у даному секторі. Так, у сфері туризму в світовому масштабі за результатами 2014 р. було зайнято 277 млн осіб (тобто кожен одинадцятий зайнятий на планеті реалізовував свій потенціал праці у туристичній та суміжній до неї індустріях): у 2014 р. 2,1 млн нових робочих місць були створені безпосередньо у секторі туризму та 6,1 млн – у результаті суміжних прямих та непрямих впливів економічної активності в інших секторах економіки¹⁸⁷. Перспективні очікування щодо розвитку галузі у 2015 р. та прогнози експертів на 2025 р. (табл. 2.5) засвідчують, що сферу туризму у найближчій перспективі слід розглядати як одну із ключових щодо подальшого зростання світової економіки, створення нових робочих місць та посилення явища метрополізації у даній функціональній сфері діяльності.

Дослідження та оцінку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів слід проводити за абсолютними та відносними показниками явищ та процесів, що складають змістовну сутність туристично-репрезентативного простору міста-метрополії, а саме формують мережу його суб'єктно-об'єктних взаємодій та інформаційних потоків (серед аналітичних блоків-показників оцінки туристично-репрезентативної метрополійної функції можна виділити такі, як організація телемовлення та радіомовлення; виставкова діяльність; готелі та аналогічні заклади розміщення; туристичні потоки; брендинг міста тощо).

¹⁸⁷ The World Travel & Tourism Council. Travel & Tourism Economic Impact 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wttc.org>.

**Соціально-економічний внесок туризму
у розвиток світової економіки***

Показники (світ)	2014 р.		2015 р. прогноз реального зростання з урахуванням інфляції, %	2025 р.		
	млрд дол. США	у % до загального показника		млрд дол. США	у % до загального показника	прогноз реального щорічного зростання за 2015-2025 рр. з урахуванням інфляції, %
Прямий внесок у ВВП	2364,8	3,1	3,7	3593,2	3,3	3,9
Загальний внесок у ВВП	7580,9	9,8	3,7	11381,9	10,5	3,8
Прямий внесок у зайнятість (тис. роб. місць)	105408	3,6	2,0	130649	3,9	2,0
Загальний внесок у зайнятість (тис. роб. місць)	276845	9,4	2,6	356911	10,7	2,3
Експорт туристичних послуг	1383,8	5,7	2,8	2140,1	5,6	4,2
Витрати на внутрішній туризм	3642,1	4,7	3,7	5465,0	4,1	3,8
Витрати на відпочинковий туризм	3850,2	2,3	3,3	5928,8	2,5	4,1
Витрати на діловий туризм	1175,7	0,7	4,0	1679,0	0,7	3,2
Капітальні інвестиції сфери туризму та суміжних до неї секторів	814,4	4,3	4,8	1336,4	4,9	4,6

* Джерело: складено за¹⁸⁸

Беручи до уваги наявну статистичну базу дослідження, оцінка інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції проводилась на основі показників, наведених у Додатку А, табл. А.7. Аналіз показників туристичних потоків обласних центрів Західної України здійснювався на основі статистичних показників обласного рівня у зв'язку із їх високою репрезентативністю та відсутністю у національних статичних спостереженнях відповідних динамічних показників у розрізі міст (районів) впродовж досліджуваного періоду.

Динаміка значень інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за період 2005-2014 рр. також підтвердила лідируючі позиції м. Львова у Західному регіоні (рис. 2.7).

¹⁸⁸ The World Travel & Tourism Council. Travel & Tourism Economic Impact 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wttc.org>.

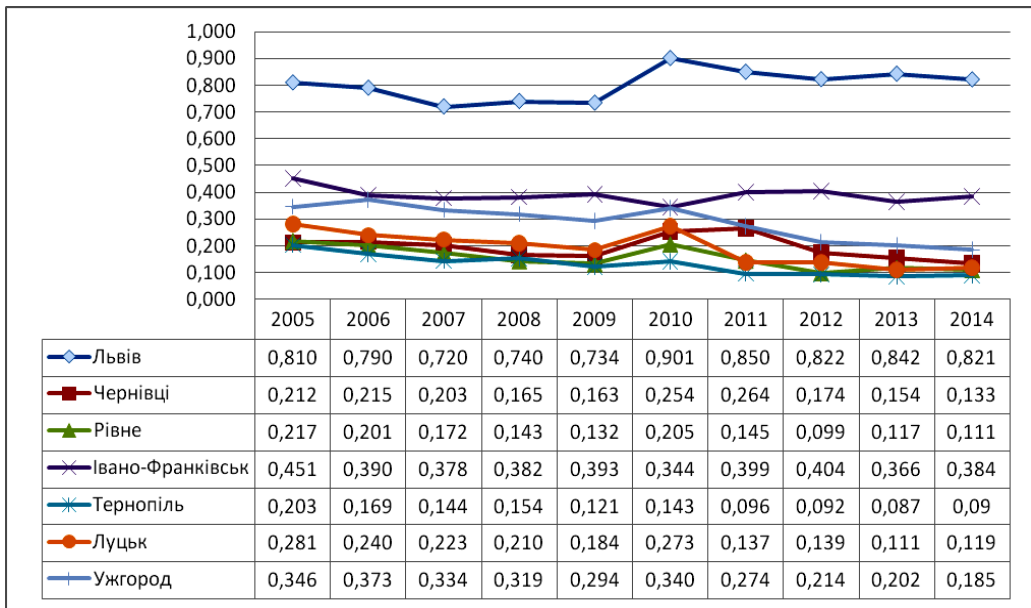

Рис. 2.7. Інтегральний індекс розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2014 рр.

За досліджуваний період інтегральний показник розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції м. Львова коливався в межах 0,720 – 0,821 із максимальним значенням у 2010 р. (0,901) та мінімальним значенням у 2007 р. (0,720). Незважаючи на дві фази спадання за період 2005-2009 рр. (0,810 – 0,734) та період 2010-2014 рр. (0,901 – 0,821), м. Львів більш як удвічі випереджав усі інші обласні центри Західного регіону за даним показником, а отже, характеризувався вищим потенціалом його використання.

Динаміка інтегральних показників розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції за 2005-2014 рр. дозволила виділити окрім лідера за даною групою показників аналізу також два потенційно наближених до нього міста, а саме, мм. Івано-Франківськ та Ужгород. До 2010 р. тенденція зміни інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції даних міст носила спадний характер та коливалась в межах 0,451 – 0,344 – м. Івано-Франківськ та 0,346 – 0,340. – м. Ужгород, однак майже вдвічі перевищувала рівень розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції за групою 4-ох інших обласних центрів – мм. Луцьк, Тернопіль, Рівне, Чернівці.

Зниження значення інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції з 0,340 у 2010 р. до 0,185 у 2014 р. – м. Ужгорода та відповідне зростання аналогічного показника з 0,344 до 0,384 – м. Івано-Франківська істотно розширило розрив між групою обласних міст-аутсайдерів – мм. Чернівці, Рівне, Тернопіль, Луцьк та міста, найбільш наближеного до лідируючих позицій за використанням метрополійного потенціалу туристично-репрезентативної діяльності – м. Івано-Франківська.

Найвищі рівні значень інтегрального показника розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції за період 2005-2014 рр. у м. Львові забезпечуються низкою конкурентних переваг, якими володіє місто у даному функціональному просторі.

Туристично-репрезентативна функція міста-метрополії значною мірою детермінується масштабністю виставкової діяльності завдяки її здатності генерувати потужні інформаційні потоки з обміну ринковою інформацією, налагодження ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому. Виставкова діяльність сприяє науково-технічному та технологічному оновленню виробництва, збільшенню обсягів експорту конкурентоспроможної продукції (послуг), підвищенню міжнародного іміджу регіону та держави, активізації інноваційних процесів тощо. Усі ці фактори-детермінанти виставкової діяльності у сукупності є основою поширення впливу міста-метрополії на периферійні метрополійні ареали.

Аналіз мережі суб'єктів виставкової діяльності у 2013 р. за регіонами України засвідчив, що м. Львів є вагомим метрополійним осередком виставкової діяльності як в межах регіональної, міжрегіональної градації, так і в межах національного простору. У місті зосереджується діяльність шести провідних суб'єктів виставкової діяльності (4 організатори виставок та 2 виставкових центри («Виставковий центр «Лемберг», «Львівський палац мистецтв»)).

На інші області Західного регіону, для прикладу, припадає по одному суб'єкту – організатору виставкової діяльності (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області) та два на Рівненську область. Беручи до уваги, що із 18 виставкових центрів України 7 розміщені у столичному м. Києві, 4 – в Одеській та ще по одному у Запорізькій, Миколаївській, Сумській, Харківській областях, м. Львів виокремлюється у лідируючі позиції метрополійного центру виставкової діяльності. Кількість учасників проведених виставкових заходів ПАТ «Гал-ЕКСПО», КЗК «Львівський палац мистецтв», Підприємством «Форум видавців», ТзОВ «Агентство маркетингу та розвитку» та Львівською торгово-промисловою палатою у 2013 р. сягнула більше 1500 осіб, з них – 50 іноземних учасників; 9 із проведених у 2013 р. виставкових заходів мали статус міжнародних¹⁸⁹.

Виставкова діяльність у м. Львові є не лише кількісно найбільшою, але і найрізноманітнішою в Західному регіоні України. За кількістю фахових галузевих виставок, що проводилися в Україні у 2013 р. (331), Львів (20 спеціалізованих галузевих виставок) поступався лише Одесі (23 спеціалізовані виставки) та м. Києву (186 спеціалізовані виставки). Понад 20 років поспіль ПАТ «Гал-ЕКСПО» (з 2000 р. під торгівельною маркою «Галицькі експозиції») проводить тематичні виставкові програми, щороку у Львові проводиться Міжнародна виставка-ярмарок «Форум видавців».

Перспективи розвитку наявного у м. Львова потенціалу виставкової діяльності, поширення її значущості у національному масштабі, як фактора метрополізації, слід пов'язувати з такими заходами, як: розвиток інноваційної

¹⁸⁹ Виставкова діяльність в Україні у 2013 році [стат. бюлетень]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expo.org.ua/statistics.php>.

виставкової інфраструктури (в тому числі створення агломерованої інформаційної бази даних з питань виставкової діяльності; впровадження новітніх маркетингових, рекламних технологій у виставковій діяльності); навчання (залучення) фахівців, що володіють високими знаннями та навиками виставкових технологій; розширення географії учасників та кількості відвідувачів виставкових заходів; консолідація (кластеризація) зусиль основних суб'єктів виставкової діяльності у м. Львові; сприяння участі регіональних виробників у виставково-ярмаркових заходах в Україні та за її межами¹⁹⁰.

Важливим елементом поширення наявного потенціалу туристично-репрезентативної метрополійної функції у місті-метрополії повинна стати активізація зусиль щодо зростання заангажованості населення міста та метрополійного ареалу у явищах та процесах даної функціональної сфери. Такі зусилля слід спрямовувати на подолання недоліків інформаційного, фінансового забезпечення та прогалин соціальної комунікації.

Отже, перспективи нарощення туристично-репрезентативної метрополійної функції великими містами-метрополіями слід пов'язувати із активізацією просторових взаємозв'язків, налагодженням кластерної співпраці у туристичному секторі, формуванням нових підходів до промоції туристичних об'єктів, стратегічного планування розвитку туристично-репрезентативного потенціалу міст-метрополій, інтенсифікацією процесів споживання та розширеного відтворення туристично-репрезентативного продукту населенням міста-метрополії та його ареалу.

2.6. Аналіз розвитку науково-освітньої метрополійної функції

В умовах, коли у світовому господарстві відбувається перехід від індустріального технологічного устрою до постіндустріального, а ключовими чинниками розвитку виступають ефективне використання людського капіталу та накопичених знань, активне впровадження інновацій, диверсифікація та кластеризація економічної діяльності, західні фахівці відзначають можливість формування так званих *C*-регіонів¹⁹¹ навколо центрів вищої освіти та культури, які за умови появи потужних корпорацій можуть стати центрами виробництва інноваційно-інформаційних продуктів¹⁹².

На цьому тлі активізація розвитку науково-освітньої сфери як одного з визначальних чинників розвитку особистості та генерації знань трактується як одна з ключових передумов успішної європейської модернізації

¹⁹⁰ Кушнірецька О. В. Інформаційно-маркетингова функція міста-метрополії: підходи до означення та оцінки / О. В. Кушнірецька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіон. досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). – С. 82.

¹⁹¹ Новий концепт регіональної політики, що базується на виділенні детермінуючої ролі так званих *C*-чинників розвитку: компетенція (competence), культура (culture), креативність (creativity), комунікації (communication).

¹⁹² Anderson A.E. Creativity and regional development /A.E. Andersson // Papers in Regional Science. – 1985. – Vol. 56 (1). – P. 5-20.

України¹⁹³. Тому серед метрополійних функцій регіональних центрів на особливу увагу заслуговує науково-освітня функція.

У загальному соціально-економічному контексті науково-освітня сфера вирішує двоєдине завдання: з одного боку, вона формує і розвиває інтелектуальний, професійний і культурний потенціали особистості та суспільства загалом, вирішуючи, таким чином, проблеми соціально-культурного розвитку, а з іншого – створює основи для інноваційного розвитку економіки, забезпечення обороноздатності та безпеки країни. Відтак регіональні центри та великі міста з добре розвинутою сферою вищої освіти та науки мають певні конкурентні («метрополійні») переваги у залученні як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій (і не лише у науково-освітню сферу).

Завдяки тісній комунікації з іншими метрополіями, агломераціями, регіонами, що є носіями передового досвіду в різних сферах, а також власному технологічному і науково-освітньому потенціалу, метрополії стають територіальними центрами продукування суспільних інновацій¹⁹⁴.

Беззаперечним лідером науково-освітньої сфери Західного регіону України є м. Львів. У місті працюють 8 інститутів Національної академії наук України, близько 40 науково-дослідних та проектних організацій та інститутів, підготовку спеціалістів з вищою освітою здійснює 31 самостійний вищий навчальний заклад (із 44 вищих навчальних закладів Львівщини, з яких – 12 університетів, 6 академій, 4 інститути, 13 коледжів, 6 училищ та 3 технікуми)¹⁹⁵.

Про визначальну роль Львова у науково-освітній сфері Західного регіону й України загалом свідчить і те, що в місті діє Західний науковий центр Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України (ЗНЦ НАН України і МОН України) та Генеральний секретаріат Світової ради Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ).

Сьогодні ЗНЦ НАН України і МОН України – це основна організуюча і координуюча ланка регіональної системи науково-технічної та інноваційної діяльності в західних областях України, орієнтованої на вирішення актуальних соціально-економічних та культурних проблем розвитку регіону. ЗНЦ НАН України і МОН України об'єднує науковців восьми областей: Волинської, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької та Хмельницької. Загалом у західному регіоні функціонує 26 установ Національної академії наук України, 67 вищий навчальний заклад III та IV рівня акредитації різних форм власності, понад 200 галузевих науково-

¹⁹³ Казьмір Л.П. Розвиток науково-освітньої сфери як чинник модернізації економічного простору регіону / Л.П. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України. – 2014. – Вип. 5 (109). Механізм регулювання регіонального розвитку в Україні. – С. 486-496.

¹⁹⁴ Підгрушній Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушній, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України [зб. наук. праць]. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

¹⁹⁵ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу : науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук.ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – 65 с.

дослідних та дослідно-конструкторських установ, в яких працює понад 14 тис. співробітників, в тому числі: 11 академіків та 25 членів-кореспондентів Національної академії наук України, понад 1600 докторів наук, більше 7000 кандидатів наук¹⁹⁶.

Відповідно до свого статуту (нова редакція, 2007 р.) ЗНЦ НАН України і МОН України є державною неприбутковою бюджетною науковою установою, що проводить дослідження в інтересах економіки та соціального розвитку Західного регіону України і за результатами досліджень спрямовує зусилля вчених регіону незалежно від їх наукової спеціалізації та відомчої належності на вирішення комплексних регіональних проблем, переважно міжгалузєвого характеру, а також залучає для цього фахівців з інших регіонів¹⁹⁷.

Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) – це заснована на власній методології громадська академія наук з розгалуженою системою наукових інституцій і видань з проблем гуманітарних та точних наук та штатною інфраструктурою для забезпечення творчого процесу. Відповідно до засад свого статуту, НТШ спрямовує науковий потенціал вчених на відродження та модерне становлення Української нації та її Державності та вирішення глобальної проблеми знеросійщення України¹⁹⁸. НТШ створене у Львові в 1873 р. за ідеєю подвижників відродження Сходу і Заходу України.

Прийнято вважати, що об'єктивні передумови для виникнення Товариства в столиці Галичини створив стимульований Шевченковою духовною спадщиною поступ українського національного відродження за обставин заборон українського розвитку на теренах царської Росії (зокрема після Валуєвського циркуляру 1863 р.) та більш ліберального ставлення до українства в Австро-Угорській імперії¹⁹⁹.

НТШ має багату і славу історію, в ній були періоди значних досягнень і тривалої стагнації²⁰⁰. Після офіційної заборони (фактично ліквідації) більшовицькою владою у січні 1940 р. НТШ не лише відродилось на Заході у березні 1947 р., а й перетворилось на світову систему крайових товариств, об'єднаних ідеєю українства разом зі Світовою радою НТШ²⁰¹. З 1955 р. діяльність діаспорних центрів НТШ координується Головною Радою НТШ, яка після приєднання до її діяльності головної краювої структури

¹⁹⁶ Західний науковий центр НАН України та МОН України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/about/index.php>.

¹⁹⁷ Статут Західного наукового центру Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України (нова редакція). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znc.com.ua/ukr/documents/_nas_command/2007/207statute.php.

¹⁹⁸ Історія Наукового товариства ім. Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntsh.org/history#sthash.Tqi0KVeU.dpuf>.

¹⁹⁹ Там само.

²⁰⁰ Див., наприклад: Дорошенко В. Огнище української науки. Наукове товариство імені Т. Шевченка. – Нью-Йорк; Філадельфія, 1951. – 116 с.; Купчинський О.А. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові / О.А. Купчинський // Енциклопедія історії України : Т. 7 : Мі–О / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – НАН України. Інститут історії України. – К. : Наукова думка, 2010. – 728 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua>.

²⁰¹ Купчинський О. 140 Науковому товариству ім. Шевченка / О. Купчинський // Вісник НТШ. – 2013. – Ч. 49. – С. 1-9.

Товариства в Україні перейменована у Світову Раду Наукових товариств ім. Шевченка. Її Генеральний секретаріат статутно назавжди перенесений в Україну²⁰².

Детальніше розглянемо стан та основні тенденції змін, що спостерігаються у сфері науки та освіти в обласних центрах Західного регіону України за останні десять років²⁰³.

Розрахунки інтегральних індексів розвитку науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону у 2005-2014 рр. проводились з використанням стандартних процедур багатовимірного порівняльного аналізу²⁰⁴ на основі первинних статистичних показників (Додаток А, табл. А.8), наданих Головними управліннями статистики у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Проведені дослідження переконливо підтвердили беззаперечне лідерство Львова у розвитку науково-освітньої сфери Західного регіону України (рис. 2.8). У «тріюку лідерів» науково-освітньої сфери регіону також входять Івано-Франківськ і Тернопіль, які, щоправда, суттєво відстають від Львова за інтегральним індексом розвитку науково-освітньої сфери. Однак, й у Львові експерти відзначають досить слабкий зв'язок між наукою, інноваціями та виробництвом; низький рівень інноваційної культури; низьку інноваційну потужність існуючих у місті об'єктів інфраструктури трансферу інновацій; низький попит промисловості на наукові розробки місцевих університетів і наукових установ, у тому числі через її кризовий стан та певну архаїчність²⁰⁵.

Варто додати, що за даними офіційної статистики в останні роки Львів поступався Тернополю за кількістю іноземних студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, а Івано-Франківську – за кількістю грантів, отриманих на наукову роботу від міжнародних фондів. Загалом, у 2011-2014 рр. інтегральний індекс розвитку науково-освітньої сфери Львова дещо знизився, тоді як починаючи з 2008 р. Івано-Франківськ і Тернопіль демонструють певне зростання рівня розвитку науково-освітніх функцій.

За аналізований період, найнижчі значення інтегральних індексів розвитку науково-освітньої сфери серед обласних центрів Західного регіону мали м. Луцьк та Ужгород (за винятком 2009 р., коли відповідний індекс м. Ужгорода наблизився до індексу м. Рівного).

²⁰² Історія Наукового товариства ім. Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntsh.org/history#sthash.RIRu09mG.dpuf>.

²⁰³ Не дивлячись на те, що в широкому сенсі науково-освітня сфера охоплює всю сукупність наукових й освітніх установ та організацій, проаналізуємо ситуацію, що склалася в науці та вищій освіті, оскільки саме вони найчастіше виділяються фахівцями серед ключових метрополійних функцій регіональних центрів.

²⁰⁴ Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта. Пер. с пол. – М.: Статистика, 1980. – 152 с.

²⁰⁵ Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова: підходи і аналіз реалізації / А.В. Колодійчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 2 (100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – С. 97-110.

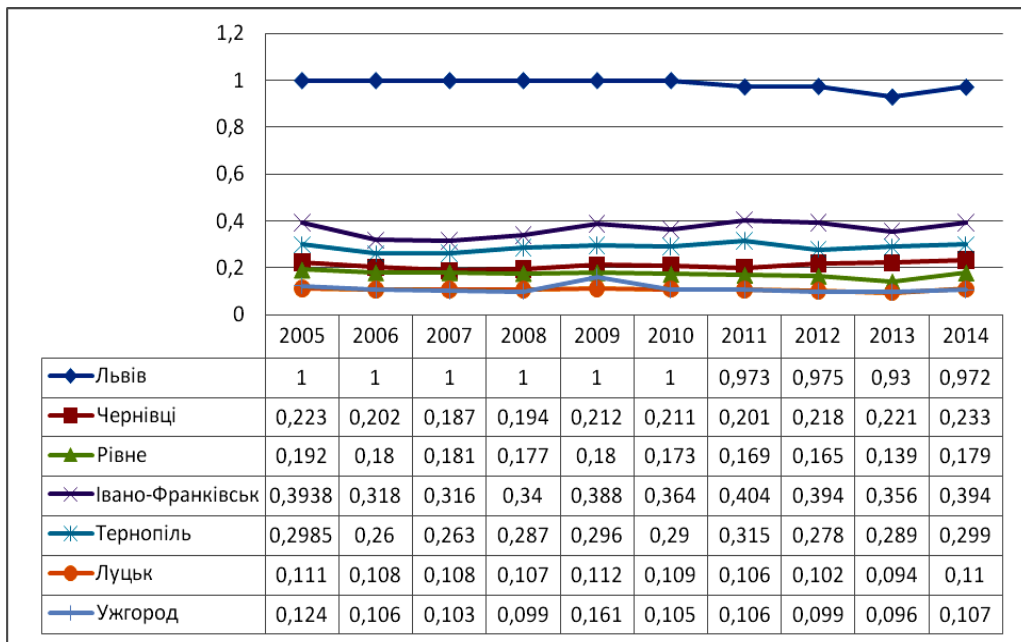

Рис. 2.8. Інтегральний індекс розвитку науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2014 рр.

Якщо розглядати специфіку розвитку науково-освітньої метрополійної функції м. Львова, то в галузі науки місто у значній мірі виступає ініціатором та лідером у поширенні основних сучасних науково-освітніх трансформацій. За даними Головного управління статистики у Львівській області, у 2014 р. з 22 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації 20 були розташовані у м. Львові. Із загальної кількості студентів області – 83% навчалися у Львові, а частка випущених спеціалістів сягала 82%²⁰⁶.

Львів має стабільно велику кількість студентів ВНЗ. За цим показником місто випереджує не лише окремі регіональні центри інших країн, а й деякі європейські столиці (зокрема Братиславу, Прагу, Будапешт, Бухарест)²⁰⁷.

Показник кількості студентів ВНЗ вважається одним із стратегічних показників для планування розвитку міста. На думку експертів Інституту міста (м. Львів)²⁰⁸ він дуже якісно відображає динаміку розвитку міста, оскільки студент (особливо іногородній, а тим більше іноземний) часто

²⁰⁶ Регіональна статистика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

²⁰⁷ Комплексна стратегія розвитку Львова 2012–2025 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400/\\$FILE/Cecia2.pdf](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400/$FILE/Cecia2.pdf)

²⁰⁸ Інститут міста – це аналітичний центр, який був створений Львівською міською радою у травні 2009 р. Коштовна установа, підпорядкована виконавчому комітету Львівської міської ради. Детальніше див.: <http://www.city-institute.org>

обирає не просто вищий навчальний заклад за його рейтингом, а й місто для навчання за якістю життя²⁰⁹.

За даними Інституту міста, які були отримані в ході моніторингу показників реалізації комплексної стратегії розвитку Львова до 2025 року на основі офіційних запитів у навчальні заклади, станом на початок 2014/2015 навчального року у Львові налічувалось 122 тис. студентів. У 2014 р. загальна кількість студентів львівських ВНЗ зменшилась на 5% порівняно з 2013 р. Загальне зменшення відбулось за рахунок скорочення чисельності студентів інститутів, університетів та академій, тобто вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Їх частка зменшилась з 92% у 2013 р. до 80% у 2014 р.²¹⁰.

У структурі випускників львівських ВНЗ III-IV рівнів акредитації найбільш чисельною категорією є спеціалісти економічного профілю. Однак порівняно з даними 2013 р., їх частка зменшилась на 8%. Також на 4% зменшилась частка тих, які отримали дипломи юристів (10% у 2013 р., 6% у 2014 р.). У 2014 р. дещо збільшилась частка випускників інженерних спеціальностей (з 12% у 2013 р. до 14% у 2014 р.), 11% становлять випускники, що здобули спеціальність у галузі інформаційних технологій, 10% – гуманітарних спеціальностей, 8% – природничих спеціальностей. Серед випускників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації 60% становлять магістри та спеціалісти, а 40% – бакалаври.

Іноземні студенти становлять 1% від усієї кількості львівських студентів. Майже кожен четвертий іноземний студент у Львові (24% від загальної кількості іноземних студентів) – приїхав на навчання з Польщі, ще 16% – з Нігерії, 9% – з Марокко, по 5% – з Китаю та Екватору. Приблизно однакову частку від числа іноземних студентів у Львові (3%) складають громадяни Азербайджану, Туркменістану, Росії, Анголи та Конго²¹¹.

Важливим чинником поширення науково-освітньої метрополійної функції є обсяги фінансування освіти, що засвідчують ступінь пріоритетності інвестицій в людський капітал відповідних просторових утворень. Достатній обсяг фінансування освіти є важливим індикатором ефективності розвитку науково-освітньої функції регіонального центру. У випадку дисонування (відставання) темпів його зростання відносно інших показників інноваційної та науково-технічної діяльності є передумови стверджувати або про неефективне використання бюджетних коштів, або ж про значні втрати людського капіталу через міграційні процеси.

Середньорічний темп зростання обсягів видатків з місцевих бюджетів на освіту за останні 10 років по Львівській області сягав 1,28, у той час коли відповідний показник по м. Львів – 1,24. Це обумовлено значним переважанням темпів зростання обсягів фінансування освіти з бюджету області у 2005, 2007, 2009 рр. проти міського бюджету Львова. У той же час саме м. Львів є основним

²⁰⁹ Дослідження студентів Львова (інфографіка). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.city-institute.org / index.php? option= com_content&view = article&id = 626:2015-07-09-15-02-57&catid=1:latest](http://www.city-institute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=626:2015-07-09-15-02-57&catid=1:latest)

²¹⁰ Там само.

²¹¹ Там само.

одержувачем коштів, хоча його питома вага у загальних обсягах видатків області монотонно скорочується – з 24,7% у 2000 р. до 18,4% у 2011 р.²¹².

Для розвитку науково-освітньої метрополійної функції регіональних центрів окрім освітніх об'єктів колосальну роль відіграють наукові структури. На жаль, у даному сегменті спостерігаємо чимало проблем, які формуються на тлі гострого браку бюджетних коштів фінансування науково-дослідних робіт та демотивації підприємницьких структур у фінансуванні (замовленні) відповідних досліджень. У результаті посилюється розрив між кількістю осіб з науковим ступенем та осіб, які дійсно займаються науковою діяльністю. Такий стан справ засвідчує існуючі деформації якісних характеристик функціонування наукової сфери з відривом від виробництва в умовах слабого ресурсного забезпечення.

Необхідно також наголосити, що незважаючи на існуючі проблеми у вітчизняній освіті та науці, потенціал цієї сфери залишається досить високим і при відповідній державній політиці національні науково-освітні ресурси здатні забезпечити інноваційний розвиток та підтримку конкурентоспроможності нашої країни на світовому рівні²¹³.

Вагомим підтвердженням високого рівня розвитку науково-освітньої метрополійної функції у м. Львові є розташування вищих навчальних закладів міста на провідних позиціях у рейтингах ВНЗ України.

Зокрема, відповідно до рейтингу ВНЗ України «Компас–2013» (даний рейтинг відображає якість вищих навчальних закладів з точки зору їх оцінки абітурієнтами, батьками, студентами, випускниками, громадськістю і потенційними інвесторами-роботодавцями) м. Львів є основним освітнім центром Західного регіону.

У місті розташовані два найбільш престижні ВНЗ регіону – Національний університет «Львівська політехніка» (перше місце у регіональному рейтингу і четверте – в загальнонаціональному) і Львівський національний університет імені Івана Франка (друге місце у регіональному рейтингу і сьоме – в загальнонаціональному). У перелік рейтингу перших десяти найкращих ВНЗ Західного регіону також увійшли Львівська комерційна академія (6-та позиція у регіональному рейтингу) та Львівський національний аграрний університет (10-та позиція регіонального рейтингу)²¹⁴.

Процеси розвитку та поширення метрополійної функції у науково-освітній сфері також слід пов'язувати зі зростанням масштабів інформаційної присутності наукових та освітніх інституцій у відкритому інформаційному просторі. Зокрема, оцінити динамічні процеси розвитку ВНЗ та їх присутності в інформаційному просторі можна беручи до уваги рейтинг Webometrics Ranking of World's Universities. Як відомо, рейтинг оцінює змістовну й інформаційну складову web-сайту навчальних закладів на основі показників інформаційної присутності навчальних закладів (як от кількість

²¹² Видатки з місцевих бюджетів: Головне управління статистики у Львівській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://database.ukrcensus.gov.ua>.

²¹³ Мазур О.А. Наука України: цифри, факти, проблеми / О.А. Мазур // Вісн. НАН України. – 2013. – № 3. – С. 88-100.

²¹⁴ Рейтинг ВНЗ України «Компас–2013». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.

проіндексованих пошуковими системами сторінок сайту ВНЗ, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, кількість завантажених на сайт файлів тощо)²¹⁵.

Відповідно до рейтингу Webometrics-2013, серед проаналізованих 306 вищих навчальних закладів України (всього до рейтингу включено 12 тисяч університетів і навчальних закладів світу), два університети Львівщини увійшли у Топ-20 українських університетів рейтингу. Зокрема, Львівський національний університет імені Івана Франка у рейтингу Webometrics-2013 (опублікованому у серпні 2013 р.) посів 7 позицію (в Україні) та 2485 (у світі); Національний університет «Львівська політехніка» посів 12-ту позицію (в Україні) та 2756 (у світі) відповідно.

Порівняння рейтингових таблиць Webometrics – 2013 (лютий) і web-рейтингу, опублікованого у серпні 2013 р., свідчить про втрату позицій українськими навчальними закладами у рейтингу: зокрема, Львівський національний університет імені Івана Франка посідав у світовому рейтингу Webometrics у лютому 2013 р. 1766-ту позицію, а «Львівська політехніка» – 1242-ту позицію²¹⁶.

На наш погляд, посилення ваги та поширення впливу науково-освітніх функцій обласних центрів Західного регіону України повинні детермінуватися не лише локалізацією значної кількості закладів вищої освіти і науки та концентрацією кваліфікованого професорсько-викладацького складу, а й процесами якісного оновлення змістовного наповнення навчального процесу у вищих навчальних закладах, посилення співпраці з роботодавцями та щільнішого включення освітніх закладів регіону у міжнародні освітні та науково-дослідні мережі. Адже мережева організація науково-освітньої сфери за рахунок міцних горизонтальних зв'язків між її окремими суб'єктами і, як наслідок, збільшення синергетичного ефекту від їх взаємодії неодмінно сприятиме активізації процесів самоорганізації та саморозвитку як економічних просторів окремих регіонів, так і економічного простору України загалом.

Тому цілком обґрунтованою є теза про те, що розвиток науково-освітньої сфери в сучасних умовах належить не лише до числа ключових чинників, а й стратегічних пріоритетів модернізації національного економічного простору загалом, оскільки саме у сфері освіти та науки закладаються основи формування і розвитку інтелектуального, професійного та технічного потенціалів як головних ресурсів соціально-економічного прогресу.

Отже, інвестиції у науково-освітню сферу слід розглядати як необхідну передумову випереджувального розвитку усієї країни, її політичної та соціальної стабільності.

²¹⁵ Кушнірецька О.В. Розвиток вищої освіти Львівщини в контексті формування інноваційно-креативної метрополійної функції / О.В. Кушнірецька // Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення. – Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. – Вип. 1. – Тернопіль : Тайп, 2014. – С.46-48.

²¹⁶ Webometrics Ranking of World's Universities: українські вузи втрачають позиції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.

2.7. Особливості та потенціал розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції

В загальній ієрархії метрополійних функцій найбільш вагомою вслід за організаційно-управлінською та економічною, можна назвати транспортно-логістичну функцію. Вона реалізується завдяки діяльності транспортної та логістичної системи метрополійного міста разом із прилеглою територією. Ця функція проявляється в створенні, забезпеченні та фактичному переміщенні матеріальних та інформаційних потоків за допомогою транспорту та засобів зв'язку²¹⁷.

Транспортна система є однією з форм територіальної організації суспільства. За своєю суттю, вона представляє собою поєднання мережі шляхів сполучення, транспортних засобів та служб перевезень, що, об'єднуючи всі види транспорту та всі ланки транспортного процесу в їхній взаємодії, забезпечує реалізацію транспортно-економічних зв'язків з метою успішного функціонування господарського комплексу країни²¹⁸.

Трансформація територіальної організації транспортної системи великих міст протягом останніх десятиліть зумовлена суттєвим прискоренням світових інтеграційних та глобалізаційних процесів, активним впровадженням нових технологій та інновацій в транспортній сфері, значним зростанням контейнерних перевезень та широким використанням інформаційних технологій з метою більш ефективного управління транспортними потоками.

Як наслідок, швидка модернізація транспортно-логістичних систем великих міст призводить до посилення взаємодії в глобальному масштабі та сприяє зростанню їх просторово-часової доступності. В таких умовах, головною функцією транспортно-логістичної системи метрополійного міста стає інтернаціоналізація економіки і суспільства, що проявляється, в першу чергу, у зростанні швидкості перевезень та загальних обсягів транспортних потоків між країнами і регіонами, звуженні розподілу за спеціалізацією окремих видів транспортних потоків, появі нових елементів територіальної структури (контейнерних терміналів, мультимодальних логістичних центрів).

Сучасна структура та територіальна організація транспортної системи великого міста зазнають відчутного впливу широкого спектру суспільно-просторових процесів (інтеграції, глобалізації, структурної трансформації та метрополізації), які протікають в українській соціально-економічній системі. Так, процес інтеграції чітко проявляється у формуванні інтермодальної системи перевезень, в результаті впливу глобалізаційних процесів,

²¹⁷ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства [Текст] / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

²¹⁸ Проблеми суспільної географії. Територіальна організація суспільства: розуміння категорії // Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. / За наук. редакцією Г. П. Підгрушного. – К. : Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.

відбувається трансформація транспортної системи метрополійних міст у складну товаропровідну логістичну систему. Процеси структурних трансформацій проявляються у формі переходу від багатогалузевої транспортної системи до єдиних логістичних ланцюгів і формування мережових структур.

Виявлення та оцінка транспортно-логістичної метрополійної функції проводиться на основі дослідження окремих параметрів транспортно-логістичної системи метрополійного міста та його прилеглої території, що дає змогу виявити основні властивості функцій, що відображають їхню внутрішню сутність та закономірності розвитку (Додаток А, табл. А.9).

За результатами розрахунку інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції обласних центрів Західного регіону України (2005-2014 рр.) було встановлено, що єдиним містом серед усіх обласних центрів регіону, в якому найбільш повно розвинена і реалізована досліджувана функція є м. Львів (рис. 2.9, 2.10).

Рис. 2.9. Рівень розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України в 2014 р.

Значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції у м. Львові протягом досліджуваного періоду в середньому в 2,4 рази переважало середнє значення даного показника інших обласних центрів Західного регіону України. Так, для прикладу, діапазон значень інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції по м. Львову в 2005-2014 рр. знаходився в межах від 0,891 до 0,956 од., тоді як діапазон інших обласних центрів Західного регіону України разом взятих – від 0,301 до 0,51 од.

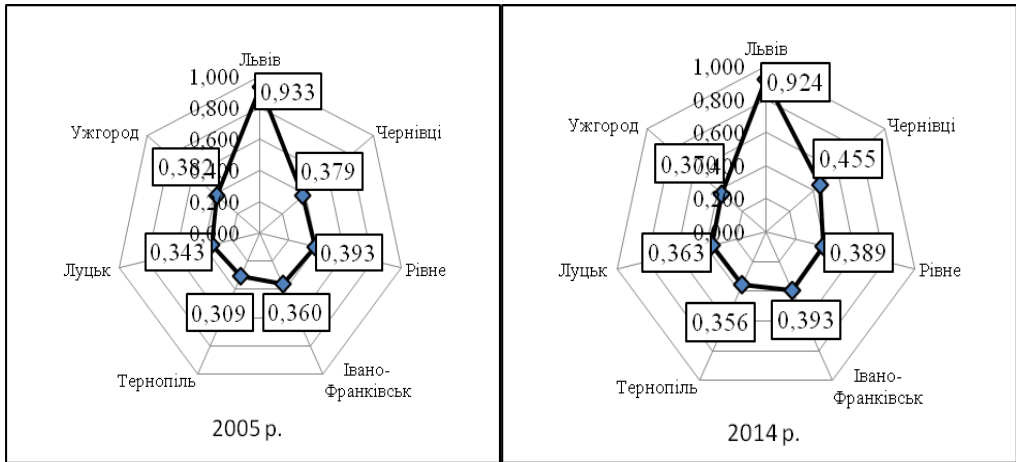

Рис. 2.10. Інтегральні індекси розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України в 2005 і 2014 рр.

У групі з 6-ти обласних центрів Західного регіону України (за виключенням м. Львів) найвищі значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції в досліджуваному періоді зафіксовано в м. Чернівці та м. Івано-Франківську, які в середньому за 2005-2014 рр. склали 0,439 та 0,432 од. відповідно, що в 2,1 рази менше за середнє значення м. Львова. Найнижче середнє значення інтегрального показника серед усіх обласних центрів Західного регіону України в досліджуваному періоді зафіксовано в м. Тернопіль – 0,347 од., що в 2,67 рази менше за середнє значення м. Львова (рис. 2.11).

Найвищий рівень значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції за результатами 2005-2014 рр. у м. Львові забезпечується низкою конкурентних переваг, якими володіє місто та Львівська область, зокрема:

- наявність найбільшого сучасного летовища у Західній Україні за пасажиропотоком та маршрутною мережею – Міжнародного аеропорту «Львів» імені Данила Галицького;

- найвищий ступінь диверсифікації зв'язків серед усіх обласних центрів Західного регіону України (маршрутна мережа аеропорту «Львів» складається з 40 напрямків (37 міжнародних та 3 внутрішні));

- найвища щільність мережі залізничних, автомобільних загальнообласного, загальнодержавного і міжнародного значення доріг (сукупна протяжність залізничних колій загального користування у Львівській області становить 1 279,7 км, тобто 5,9 % залізничних колій України; густота автошляхів – 375 км на 1000 км² при середньому значенні по Україні – 275 км на 1000 км²);

- розташування на території області 5 автомобільних пунктів перетину кордону: Краковець, Шегині, Рава-Руська, Смільниця та Угринів, а також 2 залізничних – Рава-Руська та Мостиська, функціонує 1 повітряний пункт перетину кордону – Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького;

- найвищий серед усіх обласних центрів Західного регіону України рівень розвитку транспортно-логістичної мережі;
- високий обсяг пасажирських перевезень та пасажирообороту.

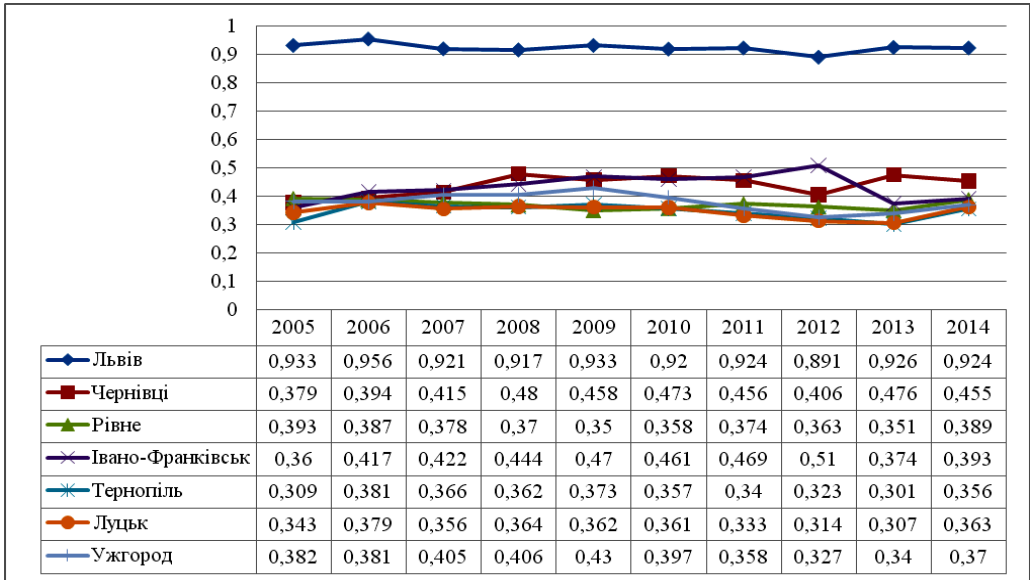

Рис. 2.11. Динаміка інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції обласних центрів Західного регіону України (2005-2014 рр.)

Проте, незважаючи на значну перевагу м. Львова над іншими обласними центрами регіону за рівнем інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції, він не є абсолютним. Це засвідчує неповний, хоча достатньо високий потенціал реалізації зазначеної функції м. Львова в регіоні і окреслює параметри транспортної та логістичної систем міста, успішний розвиток яких в перспективі дозволить досягти вищого ступеня реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції м. Львова.

Основними параметрами транспортно-логістичної системи м. Львова, розвиток яких сприятиме підвищенню потенціалу реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції, є інтенсивність перевезення вантажів автомобільними дорогами з твердим покриттям (зростання) та середня відстань перевезення одного пасажиром автомобільним транспортом (зниження).

Для всіх інших досліджуваних обласних центрів Західного регіону України основними компонентами транспортно-логістичної системи, розвиток яких сприятиме підвищенню потенціалу реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції, є авіаційний транспорт та транспортно-логістична інфраструктура. Особливу увагу варто звернути на рівень розвитку авіаційного транспорту кожного з міст, оскільки він є чи не основним індикатором метрополійності міста, а ступінь зв'язаності з іншими

містами, зокрема закордонними, досить чітко характеризує його місце в континентальній та світовій метрополійній ієрархії.

Просторова організація ресурсів в економіці може відчутно підвищити ефективність їх використання, що спостерігається у випадку формування метрополії. Метрополізація передбачає організаційне та бюджетне планування соціальної, транспортної, культурної, екологічної та інженерної інфраструктур, виходячи з інтересів метрополійної території, що дозволяє оптимізувати землекористування, визначення нових територій для розвитку (розміщення житлових кварталів, промисловості та підприємництва).

Таким чином, ватро зазначити, що формування метрополії дозволяє вирішити низку проблем великого міста за рахунок його функціонального розвантаження і при цьому наблизити рівень розвитку навколишніх поселень до міського. Метрополійне місто, знаходячи в метрополії своє доповнення, водночас набуває нових можливостей для вирішення власних проблем, таких як розміщення промислових об'єктів, розселення людей та створення зон відпочинку, облаштування складних транспортних споруд та об'єктів комунального господарства (аеропортів, логістичних терміналів, станцій водопостачання, очисних споруд тощо).

2.8. Розвиток соціально-демографічної метрополійної функції

Однією з основних характерних особливостей метрополій є здатність до одночасної концентрації та генерації масштабних фінансово-економічних, соціокультурних, матеріальних, людських та інформаційних потоків. Розростаючись, міста не лише здійснюють експансію на прилеглу територію, а й збільшують свій вплив на сусідні поселення, зміцнюючи господарсько-поселенські зв'язки.

Актуальність дослідження сучасного стану метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України зумовлене активізацією в державі протягом 2013-2014 рр. євроінтеграційних процесів та демократичних трансформацій, у які залучені міські й сільські мешканці. Першими проявили активність у революційних подіях саме столичні мешканці, вийшовши на Майдан проти свавілля влади, їх ініціативу підтримали мешканці міст обласних центрів, сформувавши осередки революції на центральних вулицях своїх міст: Львів, Луцьк, Рівне, Ужгород та ін. Така ланцюгова реакція населення є прямим свідченням здатності трансляції ідей і дій від центральних міст до інших населених пунктів.

Зміцнення ролі й значення обласних центрів у регіоні пов'язані із локалізацією та концентрацією в них як головних осередків органів влади, важелів управління, економічного потенціалу, бізнес-середовища, духовно-культурного осередку, так і потужного ресурсу – людського капіталу.

Характерними особливостями еволюції метрополій є збільшення кількості функцій, які виконує велике місто, та зміна ролі таких функцій, які виходять далеко за адміністративні межі міста та його приміську зону. Оскільки кожне місто за означенням виконує певні несільськогосподарські функції (торгівельні, оборонні, освітні та ін.) важливим є визначити такі

метрополійні функції міста, які дають право ідентифікувати його як метрополію певного ієрархічного рівня²¹⁹.

Саме тому, вивчення та оцінювання розвитку метрополійної соціально-демографічної функції є важливим завданням науки з позиції визначення стану та можливостей для розвитку людського капіталу в містах-метрополіях, а відтак – розробки рекомендацій щодо перспективних напрямів його удосконалення.

Необхідність виокремлення функції зумовлена також тим, що процес метрополізації передбачає не лише посилення кількісного аспекту – локалізацію населення, його високу щільність, концентрацію трудових мігрантів у пошуках місць прикладання праці, а й визначає вищий рівень якості життя та рівень задоволення соціальними послугами. Окрім того, зростання масштабів міст-обласних центрів супроводжується часто стисненням освоєного простору, в першу чергу сільського, розширенням периферії та маргінальних зон²²⁰, що є причиною погіршення умов проживання міського та сільського населення. Тому важливим є те, щоб міста-обласні центри не посилювали свої позиції, не нарощували соціально-економічну вагу за рахунок знелюднення й опустелення периферії, а стимулювали внутрішні ресурси розвитку. Просторовий розвиток метрополій спрямований на забезпечення соціальної стійкості (стабільності ринку праці, демографічної збалансованості, доступності життєво важливих послуг, соціальної інтеграції, подолання надмірної диференціації в суспільстві)²²¹.

Процес формування метрополій є складним і тривалим у часі явищем, яке Бойко-Бойчук О.В. описує як процес утворення метрополійних територій чи метрополій-регіонів з надзвичайно високою концентрацією населення та економічною активністю, що формують чітко визначені функціональні соціоекономічні ареали та містять у собі кілька різних адміністративно-територіальних одиниць. У даному контексті під «соціоекономічним ареалом» розуміють граничний географічний простір, всередині якого існують стійкі, чітко визначені економічні та соціальні зв'язки: ринки праці, мережі компаній, важливі частини ланцюгів постачання, комунікації між компаніями й місцевими владними структурами²²².

У обласних центрах Західного регіону України сьогодні відбувається активна трансформація просторової структури, яка проявляється у субурбанізації, джентрифікації, соціально-територіальній сегрегації та

²¹⁹ Щеглюк С.Д. Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів Західної України) / С.Д. Щеглюк // Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за випуск професор В.В. Кривошеїн. – Д.: Видавництво «Грані», 2014. – С. 156.

²²⁰ Дружинин А.Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А.Г. Дружинин, Г.А. Угольницкий – Москва: Вузовская книга, 2013. – С.224.

²²¹ Сіройч З.С. Демографічні та соціально-економічні проблеми розвитку міських агломерацій: автореф. дис ... д-ра екон. наук / З. С. Сіройч. – Київ : б.в., 2009. – 33 с.

²²² Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.

соціальної стратифікації. Скорочення промислових зон у районах близьких до центральних частин міста, неперепрофільованість значних промислових площ формують «білі плями» в міському просторі, в той час як інші промзони успішно переформовують в об'єкти культурного та ділового призначення (креативні простори, арт-центри тощо). Спостерігається тенденція виносу промисловості за межі міста, тим самим, перетворюючи великі міста в «міста-спальні», центри розподілу, фокуси споживання²²³.

Тобто, всі обласні центри вищевказаного регіону характеризуються значною реструктуризацією міської економіки з переважанням сфери послуг, підприємств четвертинного та п'ятеринного секторів.

Характерною ознакою метрополізаційного процесу є також побудова елітного житла в центральних кварталах міст та великих торгово-розважальних центрів як в межах міста, так і на його околицях, що призводить до появи нових локальних ядер концентрації як міського, так й регіонального значення.

Характеризують регіональну метрополію передусім особливі просторові зв'язки, які виражаються у стабільних потоках населення, капіталу, енергії, інформації, капіталу, перевезень вантажів між головним ядром та прилеглими територіями. Окрім них, головними ідентифікаторами метрополії окремі вчені вважають *вертикальні відносини*: центр – регіони, регіон – міста, головна корпорація – дочірня фірма (філія), власник – наймані працівники і т.п.²²⁴

Якщо розглядати процес метрополізації в Західному регіоні України, то можна виділити його регіональні доміанти, які корелюють із урбанізацією, регіоналізацією та глобалізацією в загальноукраїнському масштабі, однак мають свої особливості.

Для Західного регіону України характерні такі детермінанти метрополізації:

- висока щільність населення (як сільського так і міського у порівнянні із середньоукраїнським показником). Так, щільність населення Західного регіону України становить 87,7 осіб на км² (у той час як в Україні – 76,8 осіб на км²);

- висока щільність населених пунктів (міських та сільських). Щільність міських поселень становить 2,34 поселень на 1 тис. км², сільських – 5,85 на 100 км² (в Україні – 2,2 та 4,7 відповідно). Лідером серед областей Західного регіону за щільністю міських і сільських поселень є Львівська область – 3,6 міських поселень на 1 тис. км² та 8,5 сільських;

- специфічна господарська, розселенська, етнокультурна, релігійна, історико-архітектурна, рекреаційно-туристична різноманітність (мозаїчність) та функціональна спеціалізація обласних центрів (регіональних метрополій);

- надмірна концентрація (понад 50% від загальнорегіонального) в містах-обласних центрах (ядрах метрополій) у порівнянні з іншими

²²³ Дружинин А.Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А.Г. Дружинин, Г.А. Угольницкий – Москва: Вузовская книга, 2013. – С.226.

²²⁴ Там само. – С.228.

поселеннями та середньорегіональними значеннями окремих показників соціально-економічного розвитку, що в науковій літературі називають «ефектом територіально-соціальної сегрегації» або «асиметричною поліцентричністю»²²⁵;

– різноманітність (диверсифікація) виконуваних функцій ядром метрополії, які ускладнюються відповідно до попиту населення на ті чи інші види послуг та управлінські рішення.

Ще однією особливістю метрополій є те, що між містами-обласними центрами існує конкуренція за ренту, за залучення інвестицій, населення, туристів та інших ресурсів. Такі змагання призводять до загострення протиріч між споживчим потенціалом метрополій (відповідних їм міських мереж) та завищеними соціальними очікуваннями з боку нових мешканців, які за перевагами проживання в метрополії не хочуть помічати істотних недоліків та ризиків (погіршення екології, зниження рівня здоров'я, безпеки, посилення соціально-побутових конфліктів між постійним та приїжджим населенням), а також між стагнуючою периферією.

Отже, доміантними чинниками метрополізації є:

– відповідна історично сформована архітектоніка системи розселення та адміністративно-територіальна система;

– транспортно-комунікаційна зв'язність території;

– регіоналізація і глобалізація економіки;

– рентний, корпоративний та бюджетно-фінансовий механізми територіально-господарського розвитку й міжрегіональної співпраці – культурне районування (включаючи ментальний його аспект)²²⁶.

Для трансформації великого міста в повноцінну метрополію важливим є поєднання взаємозв'язаних чинників: розміру і потенціалу контрольованої території, демографо-економічного масштабу самого міста, його економічної структури, характеру взаємодії з іншими містами-метрополіями, у тому числі і в рамках процесу глобалізації. Співвідношення даних факторів, їх масштабність та пропорційність, дозволяє окреслити основні передумови для метрополійності того чи іншого міста.

За відношенням до міського середовища розрізняємо функції: зовнішні та внутрішні (центральної), спеціалізовані. Тобто, характер дії метрополійної функції, на відміну від функції великого міста полягає у її значному зовнішньому впливі та більшому (стратегічному) значенні щодо розвитку навколишньої території. Такий вплив можна оцінювати як якісно, так і кількісно.

Критеріями формування функцій метрополії є система цінностей та ресурсів. Пріоритетність функцій визначається різними чинниками: історичними, політичними, географічними, економічними, соціальними.

Водночас постає потреба у чіткій ідентифікації метрополійних функцій міст. Окремі вчені стверджують, що швидшими темпами ростуть ті

²²⁵ Дружинин А.Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А.Г. Дружинин, Г.А. Угольницкий – Москва: Вузовская книга, 2013. – С.231-232.

²²⁶ Там само. – С.233.

глобальні міста, які концентрують нові функції. Інноваційні імпульси зароджуються в найбільш розвинених містах, які лідирують у розробці й освоєнні новітніх технологій, мають фінансові ресурси й кваліфіковані кадри. Для постіндустріального етапу розвитку міста характерні домінуючі функції: сфера послуг (послуги четвертинного сектору економіки: фінансове і юридичне обслуговування, інформаційні послуги, інформаційно-інноваційне виробництво, наукова діяльність). Така тенденція до зростання сервісної економіки призводить до зміни функціональної орієнтації міст, що зумовлює відповідні зміни на ринку праці тощо.

Тобто, кількісний підхід до визначення метрополійних функцій потребує достовірної статистичної бази для їх оцінки, а для оцінки якісних характеристик – проведення соціологічного опитування.

Необхідність виділення соціально-демографічної функції зумовлена новою роллю метрополій у формуванні певного «столичного стилю життя», вищих стандартів якості життя, збільшенням доступу до соціально-побутових послуг, забезпечення кращим медичним обслуговуванням тощо.

Місто, яке претендує на статус метрополії повинно не лише активно організовувати свою територію впливу, а й активно співпрацювати з усією урбаністичною мережею, тобто характеризуватися високою включеністю в сучасні мережеві взаємодії та бути сприйнятливими до інновацій. Тому для трансформації великого міста у метрополію важливо враховувати набір головних її чинників: розмір і потенціал території впливу, економіко-демографічний масштаб метрополії, її структурні особливості та характер взаємодії з іншими метрополіями²²⁷.

Суть соціально-демографічної метрополійної функції полягає у концентрації трудового потенціалу для людського капіталу реалізації та формування високих стандартів якості життя населення метрополії, що особливо актуально в сучасних умовах зниження природного приросту та постаріння населення.

Соціально-демографічна функція визначається також діяльнісним аспектом, який полягає у формуванні умов для розвитку особливого метрополійного середовища, що характеризується вищим рівнем якості життя, здатним забезпечити просторову дифузію соціальних інновацій.

Реалізація соціально-демографічної функції регіональної метрополії виражається також у ширшому доступі населення до ринку праці, кращих житлових умов, кращому доступі до медичних та соціальних послуг населення різних вікових категорій (від дітей – до пенсіонерів) тощо. Визначальною ознакою розвиненості соціально-демографічної функції, за нашою методикою аналізу, є позитивне міграційне сальдо населення до метрополії.

Реалізація соціально-демографічної метрополійної функції має на меті вирівнювання рівня та якості життя населення різних територіальних громад, водночас зменшення соціально-територіальної сегрегації між ядром та периферією, розширення можливості для зайнятості населення через просторову експансію ринку праці.

²²⁷ Дружинин А.Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А.Г. Дружинин – Режим доступа : <http://www.geo-vestnik.psu.ru/files/vest/>.

Міста-метрополії характеризуються, окрім особливої якості міського середовища, значно більшою чисельністю населення (зазвичай понад 500 тис. осіб), у порівнянні з оточуючими їх містами, високим потенціалом споживчого ринку, бюджетно-фінансовими можливостями, що, у свою чергу, трансформується у вищий рівень розвитку соціально-економічної та транспортно-комунікаційної інфраструктур тощо.

Пріоритетними для розвитку сучасних міст-метрополій є не лише концентрація людського потенціалу та забезпечення високої якості життя, а його трансляція на прилеглі території. Саме в ядрах метрополій зосереджене найбільш освічене, мобільне, мотивоване населення регіону.

Отже, соціально-демографічна метрополійна функція багатогранна і включає:

- формування освіченої, мобільної, висококваліфікованої еліти;
- генерацію вищих стандартів якості та стилю життя;
- розвиток і зміцнення цінностей та ідеалів громадянського суспільства.

Оцінка метрополійних функцій полягає у їх ідентифікації на основі порівняння кількісних параметрів, делімітації просторового поширення через визначення функціонального радіусу дії регіональної метрополійної функції; оцінки ролі та інтенсивності впливу її на прилеглу територію, визначення етапу розвитку функції (традиційна, нова) тощо. Рівень соціально-демографічного розвитку метрополії оцінюється за середньою величиною територіальних індексів: введення в дію житла (на одну особу), середньої заробітної плати, рівня безробіття та ін.

Як зазначають науковці, міське середовище великих міст приваблює людей як розумової, так і фізичної праці. Зокрема це пов'язано із включенням населення в неформальний сектор економіки, який поширений у таких видах діяльності: роздрібна торгівля, послуги з ремонту (49% від загальної кількості зайнятих в неформальному секторі); переробна промисловість (10%), транспорт і зв'язок – 9%, фінансові, комунальні, соціальні та персональні послуги – 13%; готелі та ресторани – 3%, операції з нерухомістю тощо. Протягом останніх років зростає самозайнятість у містах, а відтак виникають проблеми соціального захисту тих, хто працює у приватних домогосподарствах нянями, домогосподарками, масажистами, репетиторами тощо²²⁸.

Для оцінки розвитку соціально-демографічної метрополійної функції нами обрано показники-індикатори, які подані у вітчизняній регіональній статистиці та найповніше відображають умови проживання населення, характеризують стан демографічної сфери: чисельність населення, щільність, природний та механічний приріст, а також характеризують соціальну сферу – охорону здоров'я, соціальне забезпечення, ринок праці та оплату праці, побутові умови. Показники, які характеризують стан освіти, науки та спорту в містах-обласних центрах, входять до оцінювання розвитку освітньо-

²²⁸ Мониторинг состояния и проблем развития городов России в годы реформ / Т.Д. Белкина и др. // Пробл. прогнозирования. – 2011. – № 2. – С.83-102. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=2011/2/07>, С.86-89.

наукової та культурної метрополійних функцій, тому не будуть включені до переліку індикаторів метрополійної соціально-демографічної функції (Додаток А, табл. А.10).

Наведені показники дозволяють оцінити ринок праці, соціальну інфраструктуру, а відтак – і якість життя населення. Соціально-демографічна динаміка розвитку міст-метрополій необхідна для розробки стратегічних планів та побудови прогнозів на середньострокову перспективу.

Отримані результати обчислення інтегральних індексів розвитку метрополійної соціально-демографічної функції для міст-обласних центрів Західного регіону України за 2005 та 2014 рр. наведено на рис. 2.12. Наближення результатів до одиниці засвідчує формування в містах певних соціальних стандартів та якості життя населення.

З діаграм на рис. 2.12 видно, що лідером серед інших міст-обласних центрів Західного регіону України є місто Львів, яке протягом аналізованого періоду демонструвало найвищі значення інтегрального показника розвитку соціально-демографічної функції. Перспективи наздогнати лідера за інтегральним показником з'явилися у 2013 р. у міста Івано-Франківськ, який посунув Львів з першої позиції серед регіональних метрополій Західного регіону України.

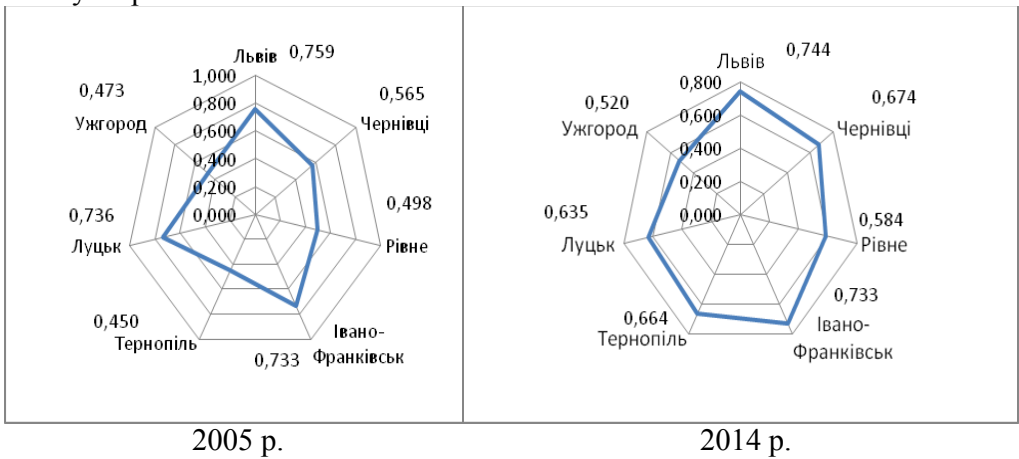

Рис. 2.12. Інтегральні індекси розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України в 2005 та 2014 рр.

Аналіз показав, що протягом 2013 р. Івано-Франківськ був лідером за трьома окремими показниками (кількість лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 000 населення; введення в експлуатацію житла в розрахунку на 10 000 населення, м² загальної площі; забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, м² загальної площі) із одинадцяти.

Зазначимо, що місто Івано-Франківськ протягом останніх років займає провідні позиції у рейтингу «55 кращих міст для життя» журналу «Фокус», де у 2010 р. місто вдруге посіло третє місце в рейтингу. У 2011 р. м. Івано-Франківськ стало переможцем Всеукраїнського конкурсу «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку».

Протягом 2012-2013 рр. місто дещо понизило позиції, поступившись Вінниці та Києву, опинившись у 2013 р. на третьому місці²²⁹. У 2014 р. рейтинг міст за методологією журналу «Фокус» не проводився, що пов'язано із загостренням політичної та соціально-економічної ситуації в країні.

Медична та житлова сфери є важливими для забезпечення життєдіяльності населення міста, оскільки приваблюють мігрантів та нових мешканців, які хочуть отримати кваліфіковану медичну допомогу, здобути освіту, отримати роботу тощо.

За показником забезпечення медичним персоналом населення міста-обласні центри значно диференційовані: від 35 у Рівному – до 165 лікарів на 10 тис. населення у Івано-Франківську. Для порівняння, у Норвегії на 10 тис. населення припадало в середньому 47 лікарів, у Франції – 33, у Словаччині – 32, у Російській Федерації – 42, у Білорусі – 46, тоді як в Україні – 47²³⁰.

Основними чинниками, що зумовлюють забезпеченість населення медичним персоналом, є, безперечно, демографічна ситуація, особливості розвитку системи охорони здоров'я на регіональному рівні, а також промисловий або аграрний характер економічного розвитку, наявність санаторно-курортних закладів, розгалужена мережа науково-дослідних установ, наявність медичних університетів і спеціалізованих медичних закладів²³¹. Зазначимо, що показники із забезпечення медичними кадрами населення міст-обласних центрів чітко корелюють із середніми обласними показниками. До регіонів із традиційно низькою забезпеченістю лікарями та іншим медичним персоналом (до 40) відносяться Рівненська та Волинська області, а до регіонів із високим (понад 60) – Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська області. Низький рівень забезпеченості лікарями обласних центрів Західного регіону України, зокрема міста Ужгорода, пояснюється значним відтоком медиків на роботу у країни ЄС (Словаччину, Угорщину, Німеччину та ін.). Тому, ситуація, що склалася, потребує системної реформи галузі охорони здоров'я у нашій державі, а також модернізації методики розрахунку рівня забезпеченості населення практикуючими лікарями, як це прийнято у ЄС.

Вкрай складна ситуація, пов'язана із забезпеченістю житлом населення обласних центрів протягом останніх років дещо покращилася, однак ціни на квадратні метри є надто високими у порівнянні з вітчизняними зарплатами, а тому не вирішують проблеми навіть збільшення кількості зданого у експлуатацію житла. Для порівняння, якщо у Європі на одного мешканця припадає понад 50 м² загальної площі, то в Україні, в середньому, приблизно 19-20 м²²³².

Можливість отримати житло є суттєвим критерієм при виборі місця праці та проживання, враховуючи, що вартість квадратних метрів у Івано-

²²⁹ Фокус определил 50 лучших городов для жизни в Украине [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://focus.ua/ratings/276793>.

²³⁰ Носуліч Т.М. Кадровий потенціал системи охорони здоров'я: проблеми та перспективи розвитку / Т.М. Носуліч // Демографія та соціальна економіка. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – №1. – 2006. – С.174.

²³¹ Там само. – С.175.

²³² Блащук Л. Проблеми урбанізації та міського розселення / Л. В. Блащук // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 215.

Франківську дещо нижча, ніж, наприклад, у Львові, а якість новозбудованого житла є досить високою (табл. 2.6). Місто Івано-Франківськ у 2014 р. було найбільш привабливим за рівнем купівлі доступної нерухомості.

Зазначимо, що більшість містян має заміські поселення, так звані дачі або ж інше помешкання в селі, неподалік від обласного центру. Статистичних даних з кількості таких дачних наділів та літніх помешкань містян немає, однак дане явище – активне переміщення до іншого місця проживання можна спостерігати у весняний та літній сезони. Дачі використовуються як для рекреації, так і для ведення підсобного господарства мешканцями великих міст.

У перспективі такі дачні поселення набувають рис котеджного поселення зі сформованою інфраструктурою та власним середовищем. Така заміська нерухомість присутня навколо обласних центрів (наприклад, Львів – Брюховичі, с. Солонка, с. Сокільники, с. Білогорща, с. Ременів, с. Зимна Вода, с. Скнилів тощо).

Таблиця 2.6

Статистика цін на нерухомість в Західному регіоні України

Області	Ціна заміського будинку, грн за м ² , (станом на 08.2014 р.)	Ціна на житло в новобудовах, грн за м ² , (станом на 08.2014 р.)
Волинська	6864	6840
Закарпатська	8765	8682
Івано-Франківська	8436	5760
Львівська	8628	8892
Тернопільська	6288	6324
Рівненська	8100	6000
Чернівецька	6744	6570
Київ	19428	9792
Україна	12660	11376

*Джерело:²³³.

Динаміка інтегральних показників розвитку соціально-демографічної функції в містах-обласних центрах Західного регіону України засвідчує про існування двох лідерів, у яких дана функція є домінантною – Львова та Івано-Франківська. Позитивним зростанням інтегральних показників протягом аналізованого періоду характеризувалися місто Тернопіль (на 0,214), Рівне (на 0,086 од.) та Ужгород (на 0,047 од.). Разом з тим серед міст-обласних центрів знизилось значення інтегрального показника розвитку метрополійної функції міста Луцька (на 0,101 од.), що пояснюється мінімальними значеннями у 2014 р. серед інших аналізованих показників: середньої заробітної плати (2781 грн) та низькою забезпеченістю населення житлом, у розрахунку на одного мешканця (18,4 м²).

Протягом аналізованого періоду прослідковується впевнене нарощування соціально-демографічної ваги міста Львова, яке стійко утримує позицію лідера з 2007 р. (рис. 2.13).

²³³ Загородная и зарубежная недвижимость [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.zagorodna.com/uk>.

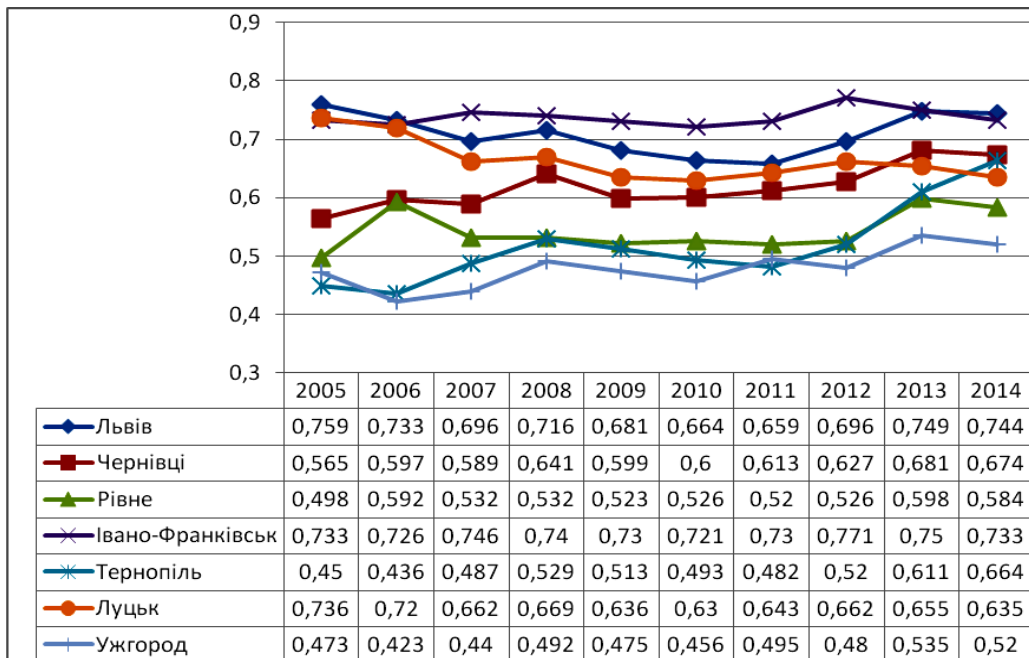

Рис. 2.13. Динаміка інтегрального індексу розвитку метрополійної соціально-демографічної функції обласних центрів Західного регіону України за 2005-2014 рр.

Проведене оцінювання розвиненості метрополійної соціально-демографічної функції засвідчило, що серед обласних центрів Західного регіону України лідирують Львів та Івано-Франківськ, у яких протягом останніх років зберігаються високі значення показників соціально-демографічного розвитку. Детальніший аналіз за складовими інтегрального індексу допоможе виявити слабкі місця у розвитку соціально-демографічної сфери певного обласного центру та прогнозувати просторовий розвиток регіону для посилення урбанізаційної єдності та реалізації політики поліцентричного розвитку.

Зазначимо, що отримані інтегральні показники розвитку метрополійної соціально-демографічної функції міста-обласного центру відіграють важливу роль при виборі напрямів здійснення соціально-демографічної політики, державної підтримки розвитку регіональних метрополій, які є важливими центрами опорного урбаністичного каркасу держави. Сприятиме подальшій реалізації соціально-демографічної функції метрополії, а відтак і її успішному соціально-економічному розвитку, активізація формальної та легальної зайнятості населення у четвертинному та п'ятеринному секторах економіки, підтримка молодіжної зайнятості, формування солідарності між поколіннями (адже постаріння населення відбувається швидкими темпами), сприяння підвищенню рівня народжуваності, впровадження реформ у сферах медичного обслуговування, соціального захисту населення та житлово-комунального господарства, здійснення заходів з протидії міграції висококваліфікованого капіталу з міста

тощо. Така необхідність зумовлена зростаючою конкуренцією за високоінтелектуальну людину, яка здатна генерувати інновації у різних сферах, що є потужним імпульсом розвитку сучасних метрополій нового типу – смарт-метрополій з високими стандартами якості життя.

При формуванні пропозицій перспективного розвитку соціально-демографічної метрополійної функції слід врахувати сучасні ризики для розвитку демографічного та міграційного потенціалів міст-обласних центрів:

- скорочення чисельності міського населення в Україні, що пов'язане із подіями на Сході держави (жертви АТО, еміграція населення до інших держав, скорочення народжуваності);

- низькі темпи реалізації системних реформ охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти з метою якісного забезпечення населення послугами, формування й збереження високого рівня людського потенціалу;

- відсутність регіональної політики, орієнтованої на поліцентричний розвиток регіонів через повільні темпи децентралізації, реформування адміністративно-територіального устрою тощо.

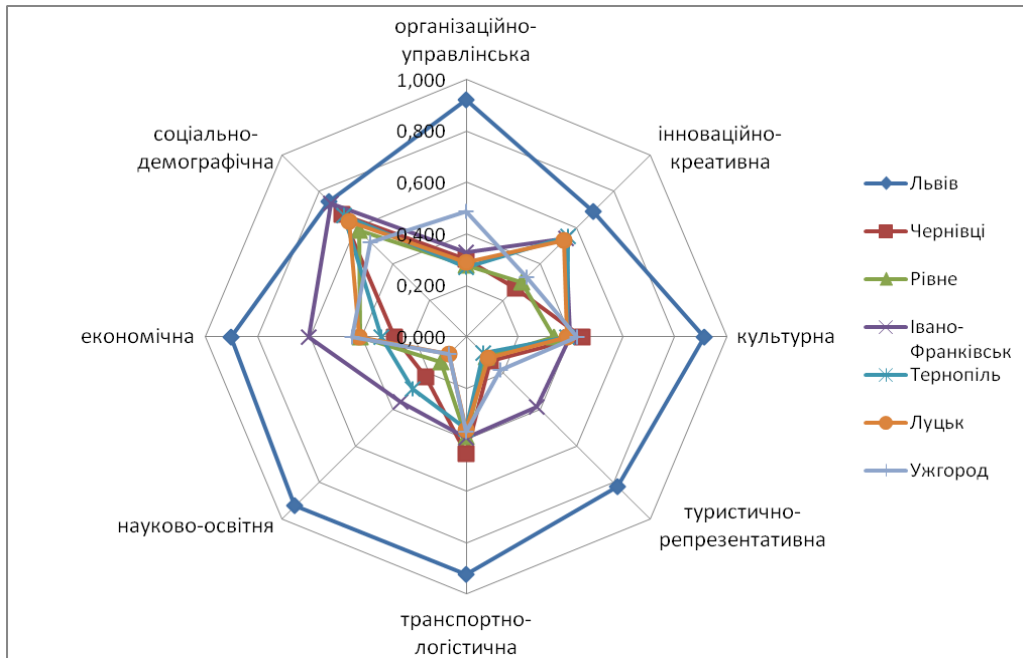
2.9. Функціональний зріз рівня метрополійного розвитку обласних центрів Західного регіону України

Функціональний зріз рівня розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України (рис. 2.14) систематизовано на основі розрахунків інтегральних індексів їх розвитку в розрізі організаційно-управлінської, економічної, інноваційно-креативної, туристично-репрезентативної, культурної, науково-освітньої, транспортно-логістичної та соціально-демографічної складових, які в динаміці проаналізовані в попередніх підрозділах монографії.

Аналіз показав, що за більшістю функцій м. Львів підтвердило свій статус як регіональної метрополії, яка має вищий за інші міста Західного регіону України метрополійний потенціал:

- координації та управління сукупністю видів суспільної діяльності, концентрації та акумуляції міжнародного капіталу, локалізації провідних інституцій на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, трансляції рішень управлінського характеру через дипломатичні та адміністративні представництва вищого рівня (адже рівень розвитку організаційно-управлінської функції м. Львова (інтегральний індекс – 0,920) вдвічі вищий відносно Ужгорода (0,486) та втричі вищий відносно інших обласних центрів Західного регіону (від 0,271 до 0,302);

- концентрації головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, що визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків та ступенем освоєння економічного простору метрополії (рівень розвитку економічної функції м. Львова (0,904) в середньому вдвічі вищий за інші міста;

	Львів	Чернівці	Рівне	Івано-Франківськ	Тернопіль	Луцьк	Ужгород
організаційно-управлінська	0,920	0,302	0,277	0,329	0,271	0,289	0,486
економічна	0,904	0,276	0,407	0,603	0,325	0,413	0,439
інноваційно-креативна	0,687	0,267	0,302	0,539	0,550	0,531	0,326
культурна	0,913	0,445	0,337	0,398	0,386	0,385	0,426
туристично-репрезентативна	0,821	0,133	0,111	0,384	0,090	0,119	0,185
транспортно-логістична	0,924	0,455	0,389	0,393	0,356	0,363	0,370
науково-освітня	0,972	0,233	0,179	0,394	0,299	0,110	0,107
соціально-демографічна	0,744	0,674	0,584	0,733	0,664	0,635	0,52

Рис. 2.14. Інтегральні індекси розвитку метрополійних функцій обласних центрів Західного регіону України за 2014 р.

– генерування технологічних та суспільних інновацій та їх просторового поширення на базі розвинутого техніко-технологічного, науково-дослідного, освітньо-кваліфікаційного потенціалу; включеності у міжрегіональні науково-освітні мережі (адже за потенціалом реалізації метрополійної інноваційно-креативної функції лідером є м. Львів (0,687) як головний центр дифузії та комунікації у сфері продукування суспільних інновацій та науково-технологічного досвіду, а переслідувачем – м. Івано-Франківськ (0,539); значення інтегрального показника розвитку науково-освітньої функції м. Львова (0,972) значно перевищує показники інших міст регіону (від 0,107 до 0,394);

– культурного центру надрегіонального рівня, тобто м. Львів має вищий культурно-мистецький потенціал та вагому сакрально-історичну роль у становленні й розвитку на національному і міжнародному рівнях (розвиток культурної метрополійної функції (0,913) у 2,3 рази вищий за інші обласні центри Західного регіону (від 0,337 до 0,445);

– формування певного образу міста-метрополії, продукування та трансляції в метрополійному просторі інформаційних потоків по обміну ринковою інформацією, налагодження ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому (еталонні зразки соціального досвіду) за рахунок вищої концентрації джерел-продуцентів інформації – функціонування великих рекламних агенцій, консалтингових, аудиторських та аналітичних компаній, виставкову діяльність, регулярне проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (розвиток туристично-репрезентативної функції м. Львова (0,821) значно вищий – у 4,8 рази – за інші міста (від 0,09 до 0,384);

– підтримки транспортно-логістичних зв'язків на далекій відстані та розташування аеропортів макрорегіонального і світового значення (реалізується через портові комплекси, міжнародні аеропорти, магістралі й транспортні коридори міжнародного значення, великі залізничні вузли, міжрегіональні митниці, логістичні термінали), а також розвитку інфраструктури для забезпечення провідних видів зв'язку (значення інтегрального показника розвитку транспортно-логістичної функції м. Львова (0,924) більш як у два рази перевищує показники інших міст (від 0,356 до 0,455).

Соціально-демографічна функція міст характеризується насамперед концентрацією людського капіталу (людських ресурсів, працересурсного капіталу, трудових ресурсів), який зосереджується навколо місць прикладання праці та є основним користувачем соціальних послуг метрополійного (міського) середовища через вищу, у порівнянні з іншими поселеннями, якість життя населення, ширший доступ до ринку праці, медичних та соціальних послуг, кращих житлових умов. Львів не надто випереджає за відповідним індексом інші обласні центри Західного регіону, які в більшості випадків його наздоганяють за рівнем та якістю надання соціальних послуг, що пояснюється високою конкуренцією на регіональних ринках праці, нерухомості, медичних та інших соціальних послуг.

Отже, Львів як регіональна метрополія має абсолютне лідерство за рівнем реалізації метрополійних функцій. Історичний та культурний центр всього регіону, освітній та науковий лідер, близькість до кордону з Польщею підвищує його привабливість для іноземних туристів, інвесторів, дипломатичних установ. Розвинена транспортна мережа (міжнародний аеропорт) сприяє налагодженню контактів із багатьма вітчизняними (Київ, Харків, Одеса), світовими (Варшава, Берлін, Відень та ін.) метрополіями.

Відносно молоде місто Івано-Франківськ динамічно розвивається і нарощує потенціал реалізації інноваційно-креативної, економічної, туристично-репрезентативної, науково-освітньої та соціально-демографічної

функцій. (за рахунок розвинутого ІТ-сектору, значних обсягів й динаміки введення житла на одного мешканця при нижчій ціні, ніж у сусідніх містах з метрополійними функціями).

Чернівці як історичний центр з розвинутою науково-освітньою, соціально-демографічною, культурною та транспортно-логістичною функціями має значну економічну вагу у південно-східній частині Західного регіону України та впливає на регіони сусідньої Румунії, Молдови й Вінницької області. Потребує активізації формування інноваційної інфраструктури: інноваційних кластерів, технополісів, технопарків та налагодженню міжрегіональної та транскордонної співпраці.

Рівне, Тернопіль, Луцьк та Ужгород мають слабо розвинені метрополійні функції та є лідерами лише в межах власних адміністративних областей через високу конкуренцію за ресурси з боку Львова, Чернівців та Івано-Франківська. Перспективна спеціалізація для міста Тернополя та Луцька – науково-освітня та інноваційно-креативна метрополійні функції; Рівного – інноваційно-креативна та соціально-демографічна, Ужгорода – організаційно-управлінська та економічна – за рахунок тіснішої міжрегіональної та міжнародної інтеграції й розбудови транспортно-логістичної інфраструктури.

РОЗДІЛ 3 НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПРОСТОРОВИЙ ВИМІРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТРОПОЛІЙНИХ ФУНКЦІЙ ВЕЛИКИХ МІСТ

3.1. Методика оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст – регіональних центрів країни

В умовах сьогодення великі міста все частіше стають самостійними гравцями на міжнародній арені, яким вдається успішно налагоджувати безпосередній зв'язок з іншими учасниками міжнародного співтовариства, розширювати власний вплив та взаємодію з партнерами в процесі пошуку та залучення ресурсів для свого розвитку далеко за межі території країни, а часом й охоплювати терени всього світу.

Враховуючи розглянуті підходи до ідентифікації та оцінки метрополійних функцій великих міст як українськими, так і закордонними науковцями, нами сформовано власну методику оцінки метрополійних функцій великих міст України, яка включає 2 основних етапи:

- ідентифікація ієрархічно-функціональної структури метрополійного міста;
- оцінка ступеня реалізації метрополійних функцій міста з їх подальшим ранжуванням за даним параметром.

Перший етап оцінки метрополійних функцій великих міст України передбачає процес ідентифікації ієрархічно-функціональної структури метрополійності міста, головною метою якого є виявлення переліку його основних метрополійних функцій, окреслення їх ієрархічної структури та можливого діапазону їх впливу.

Підставова теза ідентифікації ієрархічно-функціональної структури метрополійного міста полягає в тому, що будь-яке місто, яке володіє статусом метрополійного, повинно мати добре розвинуті та сильні просторові метрополійні функції.

Провідними тенденціями в питаннях дослідження сутності міста-метрополії в сучасній урбаністичній теорії є розгляд його як просторової системи міжнародного значення. Відповідно, статус метрополії отримують міста, які концентрували певний критичний рівень функцій та розповсюджують свій вплив не лише в межах країни, але й поза її межами. Даний підхід передбачає визначення переліку притаманних місту-метрополії метрополійних функцій; визначення об'єктів, які репрезентують метрополійні функції, своїм безпосереднім існуванням та діяльністю виражають її реалізацію та поширення в просторі; окреслення можливого просторового діапазону їх впливу на оточуючу територію; міжфункціональну пов'язаність різних метрополійних функцій, відповідного кваліфікаційного порогу концентрації метрополійних функцій. Таке уточнення дозволяє розглядати міста-метрополії як вузли у глобальній системі розселення²³⁴.

²³⁴ Markowski T. Metropolie i procesz metropolizacji w Polsce / T. Markowski, T. Marszal // Procesy metropolizacji w Regionie Podkarpackim Rzeszów – Lwów. Warszawa: Biuletyn KPZK PAN. Z. 230, 2007. – S. 10.

Інтенсифікація та концентрація суспільно-економічних взаємовідносин, кількість і якість «споживання» міського простору в ареалах метрополізації (ресурсних, естетичних, креативних, інноваційних, рекреаційних і ін. можливостей) в руслі постіндустріальної просторової трансформації, значимість та дифузія рішень управлінського характеру, функціональний радіус (масштаб) їх впливу слугують критеріями, що детермінують наявність (відсутність) метрополійної функції певних просторових форм організації суспільства.

Процес класифікації (ієрархізації) метрополій може бути проведений на основі:

– ступеня розвитку метрополійних функцій (обсяг іноземних інвестицій, кількість представництв глобальних компаній та інститутів, транснаціональних банків, частка співробітників в четвертинному секторі і т.д.);

– важливості центру в глобальній соціально-економічній системі та рівні участі в процесі інтернаціоналізації (сила та напрям відносин з іншими метрополіями).

Розгляд різноманітних підходів до визначення переліку метрополійних функцій, притаманних місту-метрополії, запропонованих як українськими, так і закордонними науковцями, дозволив визначити характерні особливості, репрезентуючи об'єкти та діапазон впливу основних метрополійних функцій регіональних метрополій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Характерні особливості метрополійних функцій
регіональних метрополій***

Метрополійна функція		Репрезентативний об'єкт	Діапазон впливу	Зв'язок з іншими метрополійними функціями
1	2	3	4	5
адміністративно-політична	політична	представницькі органи державної влади, дипломатичні установи (посольства, консульства); установи та представництва національних та міжнародних інституцій; громадські рухи	столиця - країна; обласний центр - область; регіональний центр - регіон	адміністративна
	адміністративна	уряд або орган місцевого самоврядування; інші установи понадмісцевого рівня (напр. делегації, штаб-квартири, філії)		політична
економічна	господарська	торгівля, промисловість, економічне співробітництво; ринки товарів та послуг; наукоємна промисловість і високі технології	регіональний, державний, міжнародний	політична, фінансова, адміністративна, інвестиційна, освітня, наукова, інноваційна, транспортна, логістична
	фінансова	фінансовий сектор (банківська справа та страхування); штаб-квартири найбільших банків та фінансових організацій, сервісні компанії з надання високоінтелектуальних послуг у сфері консалтингу, аудиту, аутсорсингу, рейтингових агентств	державний, міжнародний	господарська, освітня, інвестиційна, наукова, інноваційна
	інвестиційна	інвестиційні компанії та фонди, фондові біржі, фінансові центри з міжнародним капіталом	державний, міжнародний	господарська, освітня, фінансова, наукова, інноваційна

1	2	3	4	5
інноваційно-креативна	освітня	університети (традиційні), інші ВНЗ; інтелектуальний та людський потенціал	регіональний, державний, міжнародний	наукова, господарська, туристична
	наукова	науково-дослідні та проектно-конструкторські установи; рівень розвитку наукових та технологічних центрів, технологічних та інноваційних розробок	державний, міжнародний	господарська, інноваційна
	інноваційна	інноваційні та технологічні парки, технополіси; інноваційноактивні підприємства	державний, міжнародний	наукова, господарська, інвестиційна
комунікаційна	транспортна	міжнародні аеропорти, портові комплекси, транспортні коридори та магістралі міжнародного значення, великі залізничні вузли, оптоволоконні лінії зв'язку та передачі даних	державний, міжнародний	господарська, туристична, фінансова, логістична
	логістична	транспортно-логістичні термінали, міжрегіональні митні термінали	державний, міжнародний	господарська, фінансова, транспортна
культурно-інформаційна	культурна	культурно-мистецькі центри та заклади світового або міжрегіонального рівня; вагомі суспільні заходи та події	державний, можливо міжнародний	духовна, туристична
	інформаційна	телекомунікаційні центри, загальнодержавні та міжнародні ЗМІ, рекламні і консалтингові агентства; виставкова діяльність	регіональний, державний, міжнародний	політична, культурна, наукова, освітня, інвестиційна
	духовна	релігійні комплекси, храми, святині	регіональний, державний	культурна, туристична
	туристична	історико-архітектурні пам'ятки, природні об'єкти туристичного значення	державний, міжнародний	культурна, духовна, наукова, транспортна

*Джерело: систематизовано на основі²³⁵

У межах першого етапу оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст України, в процесі ідентифікації ієрархічно-функціональної структури міста-метрополії, нами був визначений спектр метрополійних функцій міста-метрополії, який включає 14 функцій, поділених на 5 функціональних зон, до кожної з яких входять від 2-х до 4-х компонентів. На нашу думку, визначені функціональні зони достатньо повно відображають можливе функціональне використання простору метрополії і дозволяють визначити її позиціонування серед міст-метрополій в глобальному масштабі.

Так до складу визначених функціональних зон, які включають в себе близькі за характером реалізації метрополійні функції, входять:

1. Адміністративно-політична (адміністративна та політична).

²³⁵ Мельник М.І. Підходи до класифікації метрополійних функцій регіональних метрополій / М.І.Мельник, С.Д. Щеглюк // Вісник економічної науки України. – 2013. – №2(24). – С. 94-97.; Klasik A., Rola metropolii w rozwoju regionalnym [w:] Funkcje metropolitalne Krakowa [Текст]// А. Klasik - vol. 1, MCK Kraków 1998. – С. 40-41.; Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

2. Економічна (господарська, фінансова та інвестиційна).
3. Інноваційно-креативна (освітня, наукова та інноваційна).
4. Комунікаційна (транспортна та логістична).
5. Культурно-інформаційна (культурна, духовна, туристична та інформаційна).

Адміністративно-політична функціональна зона, до складу якої входять адміністративна та політична метрополійні функції, на нашу думку, є найбільш вагомою серед усіх ідентифікованих функціональних зон. Це пов'язано, в першу чергу, з найбільшим масштабом поширення та рівнем впливу її складових компонентів в процесі територіальної організації суспільства. Так, зокрема, адміністративна метрополійна функція проявляється у формі управлінської, організаційної та координаційної діяльності в усіх важливих сферах суспільної життєдіяльності. Ця функція реалізується урядом держави або органами місцевого самоврядування, іншими установами понад місцевого рівня (наприклад, делегаціями, штаб-квартирами, філіями і т.д.). Політична метрополійна функція пов'язана з представницькою та репрезентативною діяльністю різного рівня органів, установ, представництв та громадських рухів. Ця функція реалізується представницькими органами державної влади, дипломатичними установами (посольствами, консульствами); установами та представництвами національних та міжнародних інституцій; громадськими рухами.

Економічна функціональна зона, яка включає господарську, фінансову та інвестиційну метрополійні функції, охоплює комплекс суспільних взаємовідносин фінансово-економічного характеру між органами державної влади, місцевого самоврядування та бізнес-структурами, які здійснюють свою діяльність як в містах, так і за їх межами, в процесі забезпечення ефективного функціонування і соціально-економічного розвитку території.

Господарська метрополійна функція визначається створенням умов для виробництва та реалізації товарів й послуг, формуванням доходів від трудової діяльності та капіталу, а також попиту на товари і послуги. Ця функція реалізується органами державної та місцевої влади, а також широким спектром бізнес-структур, які функціонують як в містах, так і за їх межами.

Фінансова метрополійна функція пов'язана із створенням, рухом та зосередженням фінансових потоків і матеріальних фондів, процесом формування та використання місцевих бюджетів, управлінням майном різних форм власності; реалізується органами влади загальнодержавного та місцевого рівня, фінансовими установами та організаціями, які здійснюють свою діяльність як в містах, так і за їх межами.

Інвестиційна метрополійна функція визначається сприятливістю інвестиційного клімату міста (створення сприятливих умов для ведення бізнесу, розбудови території міста, підвищення добробуту громади та забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та держави в цілому). Ця функція реалізується інвестиційними й фінансовими установами та організаціями у тісній взаємодії з державою (органами державної та місцевої влади).

Інноваційно-креативна функціональна зона, яка включає освітню, наукову та інноваційну метрополійні функції, охоплює сфери суспільної

діяльності, які продукують нові ідеї, поширюють вже існуючі та усталені знання, створюють нове знання, сучасні технології та зразки техніки, для їхнього подальшого поширення у всіх сферах життя.

Освітня метрополійна функція проявляється в процесі функціонування освітнього комплексу міста, як осередку здобуття високоякісної та висококваліфікованої освіти, з охопленням його діяльністю значних територій поза межами міста. Ця функція реалізується складовими частинами освітнього комплексу міста національного чи регіонального масштабу.

Наукова метрополійна функція пов'язана з творенням нових ідей у суспільно важливих сферах життєдіяльності та формуванням на їх основі нового знання. Ця функція реалізується науково-дослідними організаціями та проектно-конструкторськими установами, університетами.

Інноваційна метрополійна функція проявляється у продукуванні технологічних, технічних та суспільних інновацій, разом із їх практичним впровадженням у різних сферах суспільної життєдіяльності. Ця функція реалізується технологічними парками та інкубаторами, проектно-конструкторськими підрозділами підприємств, а також бізнес-структурами, як безпосередніми замовниками та місцями впровадження інновацій.

Комунікаційна функціональна зона, яка включає транспортну та логістичну метрополійні функції, охоплює мережі шляхів сполучення, всі види транспорту та всі ланки транспортного процесу в їхній взаємодії.

Транспортна метрополійна функція проявляється в створенні, забезпеченні та фактичному переміщенні матеріальних та інформаційних потоків за допомогою транспорту та засобів зв'язку²³⁶. Ця функція реалізується завдяки діяльності транспортної системи метрополійного міста разом із прилеглою територією.

Логістична метрополійна функція пов'язана з швидкістю та інтенсивністю вантажних перевезень, обсягом та структурою транспортних потоків між містами, регіонами та країнами, розподілом за спеціалізацією окремих видів транспортних потоків. Цю функцію реалізують великі логістичні центри, контейнерні термінали, мультимодальні логістичні центри.

Культурно-інформаційна функціональна зона, яка включає культурну, духовну, туристичну та інформаційну метрополійні функції, охоплює широкий спектр діяльності в межах соціокультурної сфери суспільної життєдіяльності, вплив якої поширюється далеко за межі міста-продуцента.

Культурна метрополійна функція визначається соціокультурним та мистецьким потенціалом міста, його впливом на процес становлення та розвитку регіону чи країни. Цю функцію реалізують культурно-мистецькі заклади та події регіонального, національного та світового рівня.

Духовна метрополійна функція пов'язана з духовним значенням та історичною роллю міста в процесі становлення та розвитку окремого регіону чи країни в цілому. Цю функцію реалізують релігійні комплекси, храми, святині; релігійні уявлення та місця релігійного паломництва.

²³⁶ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

Туристична метрополійна функція визначається туристичним потенціалом міста, його здатністю продукувати туристичні потоки національного та міжнародного рівня. Ця функція реалізується завдяки зосередженню в місті історико-архітектурних пам'яток, природних об'єктів туристичного значення, організації подій значної суспільної вагомості (різного роду фестивалів, континентальних та світових спортивних чемпіонатів, олімпійських ігор тощо).

Інформаційна метрополійна функція проявляється в процесі творення і трансляції різного роду інформації в просторі. Ця функція реалізується телевізійними каналами, періодичними друкованими та електронними виданнями, інформаційними, консалтинговими, аудиторськими агентствами загальнодержавного та міжнародного рівня тощо.

Наступним кроком після проведення ідентифікації повного спектру метрополійних функцій міста-метрополії, є вибір основних індикативних параметрів для оцінки ступеня реалізації визначених метрополійних функцій великих міст України. Ступінь реалізації кожної з ідентифікованих метрополійних функцій детермінується одним параметром, і дозволяє показати характерні особливості окремої функції, відображаючи її внутрішню сутність та закономірності розвитку. Безпосереднє визначення єдиного детермінуючого параметра для метрополійної функції з переліку декількох репрезентативних об'єктів здійснено шляхом експертного опитування.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *адміністративної метрополійної функції* виступають органи державної виконавчої влади або місцевого самоврядування, інші установи вищого місцевого чи міжнародного рівня (наприклад: делегації, штаб-квартири, філії і т.д.). Саме їх діяльність, на нашу думку, є уособленням процесу управління, організації та координації всіх важливих сфер життєдіяльності, які зосереджуються в окремих містах. Детермінуючим параметром для адміністративної метрополійної функції обрано кількість штаб-квартир, центральних офісів великих загальнонаціональних та міжнародних компаній. Вибір даного параметра зумовлений особливою важливістю та суспільно-економічною вагою таких установ, як і компаній, які вони репрезентують, в процесі суспільної життєдіяльності. Розміщення однієї чи декількох штаб-квартир або центральних офісів великих компаній в певному місті, переконливо демонструє відповідність його високим корпоративним стандартам таких компаній, щодо місця розміщення, соціальної та технічної інфраструктури, якості персоналу та інституційного середовища.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *політичної метрополійної функції* виступають представницькі органи державної влади, дипломатичні установи (посольства, консульства), установи та представництва національних та міжнародних інституцій, громадські рухи та організації. Їхня діяльність характеризується найбільш вагомих регуляторним впливом на весь життєвий цикл найширшого спектру суспільних процесів всіх важливих сфер життєдіяльності окремих міст, регіонів та країн. Детермінуючим параметром серед перелічених репрезентативних об'єктів обрано кількість дипломатичних представництв

(посольств, консульств) іноземних держав. Даний вибір зумовлений тим фактом, що чисельність зазначених інституцій в місті є хорошим індикатором його політичного та міжнародного статусу. Більш чисельне дипломатичне представництво іноземних держав в місті, на нашу думку, підтверджує його вищий міжнародний статус і, як наслідок, вищий метрополійний статус.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *господарської метрополійної функції* виступають ринки товарів та послуг, промисловий сектор, сфера торгівлі та економічне співробітництво. Кожен із сукупності перелічених об'єктів, будучи складовою економічного потенціалу великого міста, відіграє важливу роль в структурі економічної системи не тільки міста, але й регіону та країни в цілому. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано валовий муніципальний продукт (ВМП) на одну особу. Вибір даного параметра обумовлений його комплексним характером та масштабом охоплення всіх важливих компонентів економічної системи міста. Розрахунок ВМП на одну особу проведено з використанням спрощеної методики розрахунку валового регіонального продукту для областей України.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *фінансової метрополійної функції* виступають штаб-квартири найбільших банків та фінансових організацій, сервісні компанії з надання високоінтелектуальних послуг у сфері консалтингу, аудиту, аутсорсингу, рейтингові агентства. Продукування та концентрація потужних фінансових потоків та матеріальних фондів є однією з головних ознак метрополійного статусу міста. Розміщення штаб-квартир найбільших банків та фінансових організацій, як головних гравців на фінансовому ринку національного чи світового рівня, ключових розпорядників значних фінансових потоків та координаторів фінансової системи міста, регіону чи країни, підтверджує метрополійний статус міста. Таким чином, детермінуючим параметром серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій.

Для дослідження *інвестиційної метрополійної функції* репрезентативними об'єктами виступають інвестиційні компанії та фонди, фондові біржі, фінансові центри з міжнародним капіталом. Інвестиції, як внутрішні, так і зовнішні, не даремно вважаються головним ресурсом для розвитку всіх без винятку сфер суспільної життєдіяльності. Особливе значення для підтвердження метрополійного статусу окремого міста має саме об'єм надходження іноземних інвестицій, оскільки залучення таких ресурсів передбачає наявність комплексу сприятливих передумов соціально-економічного, нормативно-правового та інфраструктурного характеру, які б відповідали високим стандартам іноземних інвесторів. Велике місто, яке має здатність зберігати та покращувати свій інвестиційний клімат, отримує можливість не тільки залучати значні обсяги іноземних інвестицій в перспективі, але й поширювати та зміцнювати свій вплив на навколишні території. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на одну особу. Вибір даного параметра обумовлений можливістю більш комплексно

розкрити вплив інвестиційної метрополійної функції на соціально-економічну систему великого міста в процесі її реалізації.

Освітню метрополійну функцію репрезентують університети (традиційні), інші вищі навчальні заклади (ВНЗ), інтелектуальний та людський потенціал населення. Високоякісна та висококваліфікована освіта є однією з головних конкурентних переваг в сучасному все більш інформатизованому та глобалізованому світі. Володіючи визнанням на міжнародному та національному рівнях потужним освітнім комплексом, велике місто здатне стабільно підвищувати інтелектуальний та людський потенціал не тільки власного населення, але й охоплювати значні території поза своїми межами. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *наукової метрополійної функції* виступають науково-дослідні та проектно-конструкторські установи.

Ключовою особливістю сучасних наукових досліджень є зміщення головного акценту з процесу отримання та обґрунтування нових знань до його прикладного застосування в соціально-економічній системі. Відбувається застосування принципів та методик, відпрацьованих в дослідницьких установах, не лише з метою генерації нових знань та розробки нових технологій, але й для обслуговування важливих видів суспільної життєдіяльності, які, в результаті, зазнають певних змін під впливом нових технологій. Потужні наукові установи великих міст, здійснюючи розробку сучасних технологічних та технічних рішень у різноманітних сферах, в результаті їх успішного практичного застосування здатні впливати на процес розвитку широкого спектру соціально-економічних процесів, які поширюються далеко за межі даних міст. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано чисельність спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи (ННТР).

Дослідження *інноваційної метрополійної функції* базується на таких репрезентативних об'єктах як інноваційні та технологічні парки, технополіси; інноваційно-активні підприємства. Двома найважливішими ознаками інноваційної діяльності є новизна (науково-технічний аспект) та комерційний успіх (економічний аспект), які нероздільно пов'язані в її рамках. Втілення нововведення в новому продукті, який користується попитом на ринку, ознаменовує перетворення науково-технічного аспекту в повноцінний економічний фактор. Впровадження будь-якої інновації повинно орієнтуватись на кінцевий результат прикладного характеру²³⁷. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано питому вагу підприємств, що впроваджували інновації.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *транспортної метрополійної функції* виступають міжнародні аеропорти, портові комплекси, транспортні коридори та магістралі міжнародного значення,

²³⁷ Новицкий Н. Инновационный путь развития экономики [Текст] / Н. Новицкий // Экономист. – 2000. – № 6. – С. 34-40.

великі залізничні вузли, оптико-волоконні лінії зв'язку та передачі даних. Транспортна функція, як ключова ланка економічної системи міста та стратегічно важлива галузь економіки, притаманна всім без винятку міським поселенням, проте, як правило, тільки в містах з високим функціональним статусом дана функція отримує найвищий рівень свого розвитку і статус метрополійної. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість міжнародних авіасполучень. Вибір даного параметра зумовлений тим, що рівень розвитку сфери саме міжнародних авіасполучень найбільш повно відображає: тісноту бізнесових та приватних контактів міжнародного рівня; наявний рівень розвитку сучасної транспортної інфраструктури; атрактивний потенціал міських центрів та їх роль у формуванні та перерозподілі пасажиропотоків²³⁸.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *логістичної метрополійної функції* виступають транспортно-логістичні термінали, міжрегіональні митні термінали. Логістична діяльність відіграє важливу роль у процесі розвитку економіки великого міста як на мікро-, так і на макрорівні, беручи участь в кожному з етапів трансформації ресурсів у готові продукти для споживання. Як важливий компонент оптимізації широкого спектру процесів, пов'язаних з виробництвом товарів та наданням послуг споживачам, логістика стає одним із ключових чинників удосконалення функціонування підприємств, транспортних потоків, як регіонального, так і міжнародного значення. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість великих транспортно-логістичних терміналів.

Культурну метрополійну функцію репрезентують культурно-мистецькі центри та заклади світового або міжрегіонального рівня; вагомі суспільні заходи та події. Роль культури в сучасному мінливому світі, який швидкими темпами стає все більш складнішим та різноманітнішим, є визначальною для формування напрямів суспільного розвитку міста, для його успіху в оточенні інших міст, регіонів та країн. На даний час, культурна сфера є провідним чинником формування іміджу міста як на національній, так і на міжнародній арені, вона служить інструментом просування її зовнішньополітичних інтересів і водночас виступає чинником суспільної консолідації. Доведено історичними фактами, що політичні та економічні успіхи міста повинні підкріплюватися його успішною культурною репрезентацією в державі та світі як цивілізованого міста. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість іноземних туристів, яким надано послуги суб'єктами підприємницької діяльності.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *духовної метрополійної функції* виступають релігійні громади, комплекси, храми, святині.

Як інтегральна якість особистості, духовність визначає життєві сенси та цінності, які формують гуманне відношення до інших та забезпечують

²³⁸ Денисенко О. О. Метрополізація як процес територіальної організації суспільства [Текст] / О. О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2008. – №2. – С. 40-46.

духовний розвиток особистості²³⁹. Перетворення сучасного суспільства в систему комунікацій, згідно теорії соціальних систем Н. Лумана, обумовлює зростання ролі соціальних інститутів, які виступають механізмами інтерпретації та трансляції різноманітних напрямів духовного розвитку та релігійних уявлень, як то релігійні громади різних конфесій. Детермінуючим параметром серед перелічених репрезентативних об'єктів обрано кількість релігійних громад.

Репрезентативними об'єктами для дослідження *туристичної метрополійної функції* виступають історико-архітектурні пам'ятки, природні об'єкти туристичного значення. Туристична галузь є пріоритетною для будь-якого цивілізованого міста чи країни, керівництво якої повинно докласти всіх можливих зусиль для створення сприятливих умов її розвитку, що дасть змогу підвищити загальний рівень конкурентоспроможності як національної економіки в цілому, так і окремих її галузей у виробничій і невиробничій сферах, соціально-культурного рівня, природного та людського потенціалу. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість діючих 4-х та 5-ти зіркових готелів.

Об'єктами, що репрезентують дослідження *інформаційної метрополійної функції*, виступають загальнодержавні та міжнародні друковані, електронні та телевізійні ЗМІ, національні медіа-холдинги та групи. У сучасних умовах інформація як важливий ресурс розвитку, сприяє формуванню таких факторів соціально-економічного та науково-технічного розвитку міста, які здатні забезпечити інтенсифікацію становлення його модерного економічного простору. Детермінуючим параметром, серед перелічених репрезентативних об'єктів, обрано кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу. Вибір даного параметра обумовлений тим фактом, що загальнодержавні друковані, електронні та телевізійні ЗМІ, які найчастіше є складовими компонентами потужних медіа-холдингів, проявляють дуже вагомий вплив на масову свідомість та формують стереотипи суспільної поведінки, відображають активність соціально-культурних процесів та здійснюють опосередкований вплив на їх розвиток.

Завершення процесу вибору детермінуючих параметрів для кожної з ідентифікованих метрополійних функцій великих міст України, дало можливість сформувати цифрову базу даних, яка охоплює статистичні значення вибраних параметрів оцінки рівня реалізації метрополійних функцій кожного з 6-ти проаналізованих великих міст в проміжку 2005-2014 рр. Під рівнем реалізації метрополійних функцій кожного з проаналізованих великих міст ми розуміємо масштаби розвитку вибраного детермінуючого параметру. З метою комплексної характеристики репрезентативного виду діяльності, оцінка рівня реалізації метрополійних функцій проводиться з використанням, в основному, абсолютних показників. Єдиним винятком є детермінуючий параметр інноваційної метрополійної функції, який відображається

²³⁹ Павлов В.І. Духовність як екзистенційний простір особистості // Пост сучасність: проблеми духовної свободи особистості: Монографія / За ред. О.О.Сердюк. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – С.135-143.

відносним показником, що обумовлено його вищою репрезентативністю в межах нашої методики оцінки рівня реалізації метрополійних функцій, в порівнянні з іншими близькими за змістом абсолютними показниками.

Наступним кроком в процесі оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст України стало окреслення їх ієрархічної структури та можливого діапазону їх впливу, яке було проведено шляхом формування класифікаційних матриць метрополійних функцій кожного великого міста.

Процес ідентифікації ієрархічно-функціональної структури метрополійності міста передбачає встановлення загальної структури функціонального використання простору метрополії і переліку функцій різних рівнів впливу та ступенів поширення, притаманних певній метрополії, та основних міжфункціональних зв'язків в її межах.

На думку німецького урбаніста К. Кунцмана, метрополійний регіон (область) створюється завдяки поєднанню²⁴⁰:

- районів, які реалізують функції глобального масштабу або тісно пов'язані з глобальною фінансово-економічною системою (міжнародні центри торгівлі та послуг; представництва політичних, фінансово-економічних, організаційних структур глобального рівня; штаб-квартири ТНК; туристичні об'єкти та заходи глобального рівня; аеропорт глобального рівня; технопарки та технополіси глобального рівня; офісна нерухомість класу «А»; житлові райони з елітною нерухомістю тощо);

- районів, які реалізують функції регіонального масштабу та тісно пов'язані з фінансово-економічними системами регіонального рівня (райони сучасної промисловості; міжрегіональні транспортно-логістичні центри; урбанізовані транспортні коридори; розважальні та рекреаційні зони; райони інтенсивного сільського господарства тощо);

- районів, які реалізують функції локального (місцевого) масштабу та не беруть участі в процесі глобалізації (периферійні сільськогосподарські райони; райони традиційної промисловості; житлові райони населені мешканцями з низькою купівельною спроможністю).

На нашу думку, кожне місто-метрополія володіє власним, до певної міри, унікальним спектром метрополійних функцій, що реалізуються на певній локальованій частині простору. Унікальність даного спектру функцій пов'язана з численними відмінностями та особливостями, які існують між різними містами, зокрема, за розміром території та чисельністю мешканців, географічним положенням, загальний рівнем урбанізації, соціально-культурного та фінансово-економічного розвитку. Специфічні характеристики кожного міста-метрополії обумовлюють особливості та загальну структуру функціонального використання простору метрополії (якість та ранг кожної із властивих йому метрополійних функцій). На рис. 3.1. наведено приклад функціонального використання простору міста-метрополії.

²⁴⁰ Kunzmann, K.R., Wegener, M. (1991): The Pattern of Urbanisation in Western Europe 1960-1990. Berichte aus dem Institut für Raumplanung 28. Dortmund: Institut für Raumplanung, Fakultät Raumplanung, Universität Dortmund.

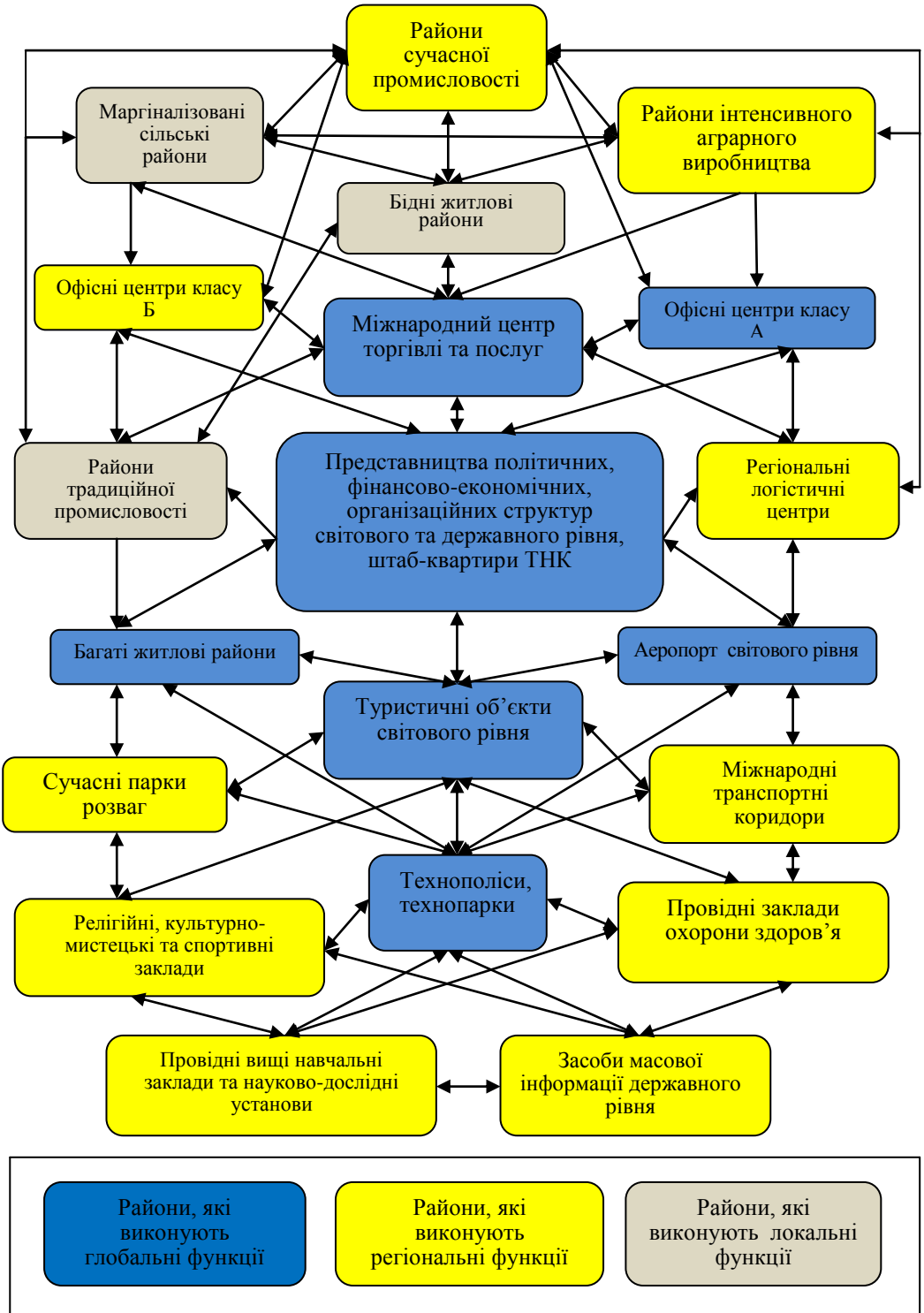

Рис. 3.1 Функціональне використання простору міста-метрополії

Емпіричне дослідження повного спектру ідентифікованих у великому місті функцій та відповідних функціональних районів дозволяє, здійснивши їх компонування, досить чітко визначити наявність у нього метрополійного статусу, його ієрархічний рівень в глобальному масштабі та встановити можливий діапазон їх впливу (розмір метрополійної зони за функціональною ознакою).

Ідентифікацію загального ієрархічного рівня метрополійного міста, на нашу думку, доцільно провести за допомогою формування класифікаційної матриці метрополійних функцій для кожного міста-метрополії у розрізі 4-х основних секторів економіки. Процес формування класифікаційної матриці метрополійних функцій включає заповнення її графів інформацією щодо виявлених експертним шляхом та реалізованих містом метрополійних функцій в залежності від рівня поширення та секторальної специфіки.

Основними рівнями просторового поширення метрополійних функцій міста-метрополії в процесі формування класифікаційної матриці (табл. 3.2) визначено:

- глобальний (реалізація функцій глобального масштабу);
- континентальний (реалізація функцій континентального масштабу);
- регіональний (реалізація функцій регіонального масштабу);
- місцевий (реалізація функцій локального масштабу).

Таблиця 3.2

Класифікаційна матриця метрополійних функцій міста-метрополії*

Рівень просторового поширення	Сектор економіки			
	1 (сільське господарство)	2 (промисловість)	3 (послуги)	4 (послуги вищого рівня, економіка знань)
Глобальний				
Континентальний				
Регіональний				
Місцевий				

*Джерело: адаптовано за²⁴¹

У даному випадку загальний ієрархічний рівень метрополійного міста визначатиметься на підставі детальної оцінки повного спектру притаманних йому метрополійних функцій за кожним із 4-х секторів економіки з пріоритетністю метрополійних функцій вищого рівня просторового поширення.

²⁴¹ Korcelli-Olejniczak E. Funkcje metropolitalne Berlina i Warszawy w latach 1990 – 2002. Współzależność pozycji w systemie miast Europy Środkowej / E. Korcelli-Olejniczak. Prace Geograficzne, Nr 198 – Warszawa : IGiPZ PAN, 2004. – 226 s.

Міста-метрополії, яким притаманна хоча б одна метрополійна функція глобального рівня, отримують статус глобальної метрополії в визначеному секторі економіки. Якщо ж місто виконує функції глобального рівня у всіх 4-х секторах економіки, то отримує статус глобальної метрополії в широкому сенсі. Відповідно до результатів формування класифікаційної матриці метрополійних функцій міста-метрополії, вищі позиції в метрополійній ієрархії отримують ті міста, яким притаманна більша кількість функцій різного рівня просторового поширення – від глобального до місцевого.

Другий етап оцінки метрополійних функцій великих міст України включає процес оцінки ступеня реалізації метрополійних функцій міст з їх подальшим ранжуванням за даним параметром.

Оцінка метрополійних функцій, ідентифікованих в процесі першого етапу оцінки, проводиться на основі дослідження окремих параметрів міста-метрополії (включаючи його прилеглі території), що дає змогу виявити основні властивості функцій, що відображають їхню внутрішню сутність та закономірності розвитку. Основними індикативними критеріями для оцінювання визначених метрополійних функцій міст-метрополій України, на нашу думку, варто обрати перелік спеціальних параметрів, які найбільш вичерпно характеризують динаміку їх розвитку та масштаб основних структурних елементів в соціально-економічній системі міста-метрополії.

З метою оцінки рівня реалізації метрополійних функцій великих міст-метрополій України нами запропоновано інтегральний індекс реалізації метрополійних функцій міста-метрополії як основний індикатор рівня реалізації метрополійних функцій. До його складу включено набір показників за всіма структурними елементами соціально-економічної системи міста-метрополії, які в агрегованому стані дозволяють встановити загальний рівень реалізації та масштаб розвитку даної функції для кожного окремого міста-метрополії в Україні. Перелік параметрів інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій міста за його функціональними зонами наведено на рис. 3.2.

До складу інтегрального індексу розвитку метрополійних функцій міста-метрополії входять параметри 5-ти функціональних зон міста-метрополії, які стандартизуються відносно максимального рівня свого ряду в бальній оцінці від 1 до 100. Обчислення стандартизованого значення кожного з параметрів 5-ти функціональних зон проводиться за формулою (3.1):

$$P_i = 100 - \frac{a_i}{a_{max}} \times 100, \quad (3.1)$$

де P_i – стандартизоване значення параметра функціональної зони;
 a_i – значення параметра функціональної зони, котрий відображає рівень реалізації метрополійної функції міста-метрополії;
 a_{max} – максимальне (або еталонне) значення параметра функціональної зони.

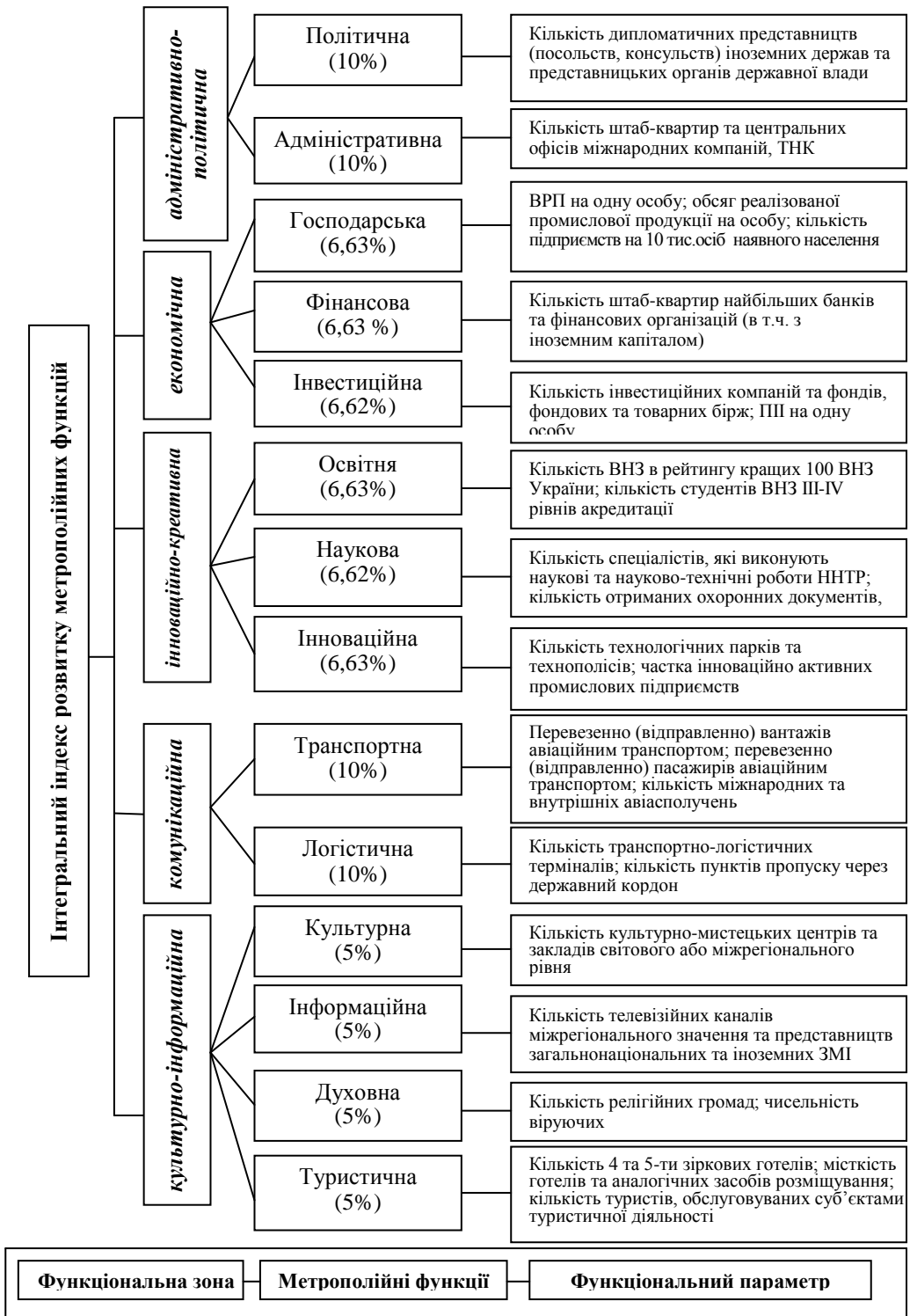

Рис. 3.2. Перелік параметрів інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій міста-метрополії за його функціональними зонами

Загальна сума оцінок кожної з функціональних зон міста-метрополії складатиме значення інтегрального індексу реалізації його метрополійних функцій. Підбір функціональних параметрів для оцінки метрополійних функцій, які б найбільш точно характеризували їх внутрішню сутність, закономірності розвитку та специфіку поширення, проведено на підставі детального аналізу широкого спектру видів діяльності, які є репрезентативними кожній з метрополійних функцій і на основі яких вони реалізується в просторі.

Розрахунок значень інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій міст-метрополії на підставі даних найбільших міст України дозволить встановити рівень реалізації притаманних їм метрополійних функцій як в цілому, так і за кожною з визначених функціональних зон і окремих функціях. Результати розрахунку інтегрального індексу дадуть змогу провести рейтингування найбільших міст України за рівнем реалізації метрополійних функцій, яке, засвідчуючи їх сучасний стан, сприятиме визначенню перспективних шляхів розвитку метрополійних функцій міст та підвищення їх функціонального статусу в майбутньому, а також встановленню тих видів діяльності, активізація розвитку яких дозволить суттєво підвищити рівень реалізації та ареал поширення метрополійних функцій міст-метрополій.

3.2. Оцінювання рівня реалізації метрополійних функцій регіональних метрополій України

Наявність в регіоні чи країні міських центрів з високим функціональним статусом – метрополійних міст, на даний час, є міцним підґрунтям для дієвого функціонування «точок зростання», які, в свою чергу, виступають в ролі головних каталізаторів ефективного соціально-економічного розвитку як на локальному, так і на регіональному та міжнародному рівнях. Сформувавшись, в основному, в умовах високої концентрації фінансів, інформації, високотехнологічних видів діяльності, найвищого професійного рівня менеджменту та трудових ресурсів, в межах метрополійних міст, «точки зростання» генерують просторові інноваційні хвилі, які поширюються в навколишнє суспільне середовище в формі нових знань, інноваційних технологій, організаційних нововведень та моделей поведінки²⁴².

Великі міста на теренах України на даний час є такими «точками зростання» територіального розвитку країни, адже саме тут має місце²⁴³:

– виробництво основної частини національного продукту, крім того, вони є центрами конкурентоспроможної промисловості, високих промислових і гуманітарних технологій, донорами регіональних і національних бюджетів;

²⁴² Денисенко О. О. Метрополізація як процес територіальної організації суспільства [Текст] / О. О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2008. – №2. – С. 40-46.

²⁴³ Бабаєв В.М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія [Текст] / В. М. Бабаєв // Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 307 с.

- прийняття стратегічно важливих для країни рішень, відбуваються знакові політичні події;
- концентрація основних інформаційних та управлінських ресурсів, людського та культурного капіталу, зважаючи на яку може проектуватися майбутній розвиток всієї країни;
- формування і розвиток сучасної міської культури, без якої неможливий перехід до постіндустріальної фази цивілізаційного розвитку;
- концентрація ділової та інтелектуальної активності, також вони мають найбільш розвинену транспортну, телекомунікаційну, фінансову інфраструктуру.

Аналіз за період 2005-2014 рр. проводився на основі статистичних параметрів 6 великих міст України (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10), які реалізують достатній спектр розвинутих та сильних просторово метрополійних функцій, для того щоб вважатися містом-метрополією. До їх складу входили: м. Київ, м. Харків, м. Одеса, м. Дніпропетровськ, м. Донецьк та м. Львів.

Проведений розрахунок інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій міст-метрополій України протягом 2005-2014 рр. (табл. 3.3) охопив детермінуючі параметри за всіма їх функціональними елементами відповідно до запропонованої методики, представленої у попередньому підрозділі, які базуються на ідентифікації ієрархічно-функціональної структури метрополійності міста, а саме – визначенні основних метрополійних функцій та об'єктів, які їх репрезентують, в розрізі п'яти функціональних зон (адміністративно-політична, економічна, інноваційно-креативна, комунікаційна, культурно-інформаційна).

Таблиця 3.3

Результати розрахунку інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2005-2014 рр.*

Роки	Місто-метрополія					
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
2005	100,0	25,0	27,0	21,0	24,0	17,0
2006	100,0	25,0	28,0	20,0	23,0	17,0
2007	100,0	27,0	28,0	22,0	26,0	17,0
2008	100,0	26,0	28,0	23,0	23,0	18,0
2009	99,0	26,0	28,0	22,0	22,0	20,0
2010	98,7	30,5	29,0	22,6	23,3	20,5
2011	99,0	32,0	31,5	26,0	23,8	23,3
2012	98,6	32,2	29,3	23,3	24,8	24,6
2013	97,5	32,5	29,0	26,0	26,0	24,4
2014	99,3	32,0	28,8	-**	27,0	24,3

*Джерело: розрахунки на основі запропонованої методики

**в 2014 р. інтегральний індекс м. Донецьк не розраховувався

Єдине українське місто, яке можна віднести до складу світової метрополійної мережі є м. Київ. Рівень реалізації функцій, їх різноманітність та масштаб прояву дозволяють класифікувати його як найбільше місто-метрополію на теренах України, а також як регіональну метрополію в рамках європейської метрополійної мережі. З моменту проголошення незалежності України, володіючи столичним статусом і високоактивним соціальним кліматом, готовим до реалізації нових функцій, в м. Києві вдалося сконцентрувати адміністративні, організаційно-управлінські, соціально-культурні, фінансово-економічні та інноваційно-інвестиційні функції. У міжнародному рейтингу «Європейські міста та регіони майбутнього 2012/2013», який провів британський журнал FDI Magazine спеціальний підрозділ корпорації The Financial Times, в номінації «Економічно ефективні міста майбутнього Східної Європи» серед великих міст м. Київ посіло 7 місце, а в номінації «Людські ресурси» – 5 місце.

Разом з Москвою та Санкт-Петербургом, Київ є основою метрополітарної субмережі, під впливом якої перебуває значна частина Східної Європи. Натомість, рівень розвитку та реалізації метрополійних функцій в інших 5-ти найбільших містах України є недостатньо високим для класифікації їх як регіональних метрополій в складі європейської метрополійної мережі. Проте, в межах України, дані міста (м. Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк та Львів) реалізують достатній спектр метрополійних функцій з відповідним масштабом їх прояву, аби кваліфікуватися як метрополії локального рівня або регіональні метрополії в складі національної метрополійної мережі.

Підсумкове значення інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій міста-метрополії для кожного з досліджених великих міст України відображається сумою стандартизованих значень ступеня реалізації кожної з ідентифікованих метрополійних функцій. Величина інтегрального індексу знаходиться в діапазоні від 1 до 100, де значенню 1 відповідає мінімальний рівень реалізації метрополійних функцій, а значенню 100 – найвищий рівень.

Аналіз результатів розрахунку інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій великих міст України засвідчив:

1. Беззаперечне домінування столиці України – м. Київ за рівнем розвитку, реалізації та масштабом прояву всіх ідентифікованих метрополійних функцій в аналізованому періоді – рівень реалізації метрополійних функцій перевищив аналогічний показник інших 5-ти великих міст в 4 рази (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10). Проте, з 2009 по 2014 р. м. Київ не продемонструвало максимального показника, що пов'язано з незначною перевагою м. Харкова за рівнем реалізації інноваційної метрополійної функції в 2010 р. та 2012-2014 рр., а також м. Одеси за рівнем реалізації логістичної метрополійної функції в 2009-2013 рр.

2. Виокремлення групи з 4-х великих міст, рівень реалізації метрополійних функцій яких знаходився в близькому діапазоні значень (21 – 27 балів у 2005 р., 22 – 28 балів у 2009 р., 26 – 32,5 бали в 2013 р. та 27 – 32 бали в 2014 р.) (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10). До складу цієї групи увійшли 2 чинні міста-мільйонники – м. Харків та м. Одеса, а також 2 міста, які зовсім недавно втратили такий статус – м. Дніпропетровськ та м. Донецьк. Порівняно вищий загальний

рівень реалізації метрополійних функцій м. Харкова та м. Одеси (28,8 та 28,7 балів відповідно) можна пояснити домінуванням цих міст за рівнем реалізації окремих метрополійних функцій (інноваційна – м. Харків, логістична – м. Одеса), а також одними з найвищих рівнів реалізації (після м. Києва) значної частини метрополійних функцій (наукова та освітня – м. Харків, політична та логістична – м. Одеса). Рівень реалізації метрополійних функцій м. Дніпропетровськ та м. Донецьк (крім 2014 р.) склав 24,3 та 22,9 бали відповідно.

3. Найнижчий рівень реалізації метрополійних функцій серед 6-ти великих міст України спостерігався в єдиному метрополійному центрі західної частини нашої держави – м. Львів – в середньому протягом 2005-2014 рр. склав 20,6 бали, що майже в 5 разів менше за рівень м. Києва та майже в 1,4 рази менше за рівень м. Харкова та м. Одеси. Найменше за чисельністю населення та промисловим потенціалом серед всіх досліджених великих міст, м. Львів досягло високого рівня розвитку та реалізації окремих метрополійних функцій (туристична та транспортна – кращий результат після м. Києва, а також політична – поступилося м. Київ та м. Одеса), та достатнього рівня реалізації та масштабу прояву інших ідентифікованих функцій, аби володіти статусом метрополійного міста локального рівня – регіональної метрополії в складі національної метрополійної мережі.

4. Усі великі міста, за винятком м. Києва, в аналізованому періоді продемонстрували переважно позитивний темп зростання загального рівня реалізації метрополійних функцій. Так, зокрема, найбільший середній темп зростання спостерігався у м. Львові – склав 4,2 бал. пункти в рік, в м. Харкові та м. Донецьку (крім 2014 р.) – 2,9 та 3,1 бал. пункти в рік відповідно, в м. Дніпропетровську та м. Одесі – 1,5 та 0,8 бал. пункти в рік відповідно (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10). Найуспішнішим роком, в аналізованому періоді, в плані зростання рівня реалізації метрополійних функцій для всіх великих міст став 2011 р. – середній темп зростання для всіх міст 7,4 бал. пункти. Зокрема, в м. Донецьку темп зростання в 2011 р. склав 15 бал. пункти, а в м. Львові – 13,7 бал. пункти.

Розрахунок значень інтегрального індексу реалізації метрополійних функцій найбільших міст України, дозволить встановити не лише загальний рівень реалізації притаманних їм метрополійних функцій, але й за кожною з ідентифікованих метрополійних функцій (рис. 3.3).

Найвищий рівень розвитку та реалізації адміністративної метрополійної функції, як і політичної, протягом аналізованого періоду спостерігався в м. Києві, що зумовлено перш за все його столичним статусом, який передбачає концентрацію всіх організаційно-управлінських органів найвищого рівня, посольств всіх іноземних держав, з якими Україна підтримує дипломатичні відносини, центральних офісів та штаб-квартир численних міжнародних установ та організацій, бізнес-структур, ТНК тощо (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10). Серед інших великих міст, високий рівень реалізації політичної метрополійної функції варто відзначити в м. Одесі та м. Львові завдяки широкому дипломатичному представництву іноземних держав (зокрема, в Одесі в 2014 р. функціонувало 21 дипломатичних представництв (посольств та консульств), а у Львові – 18).

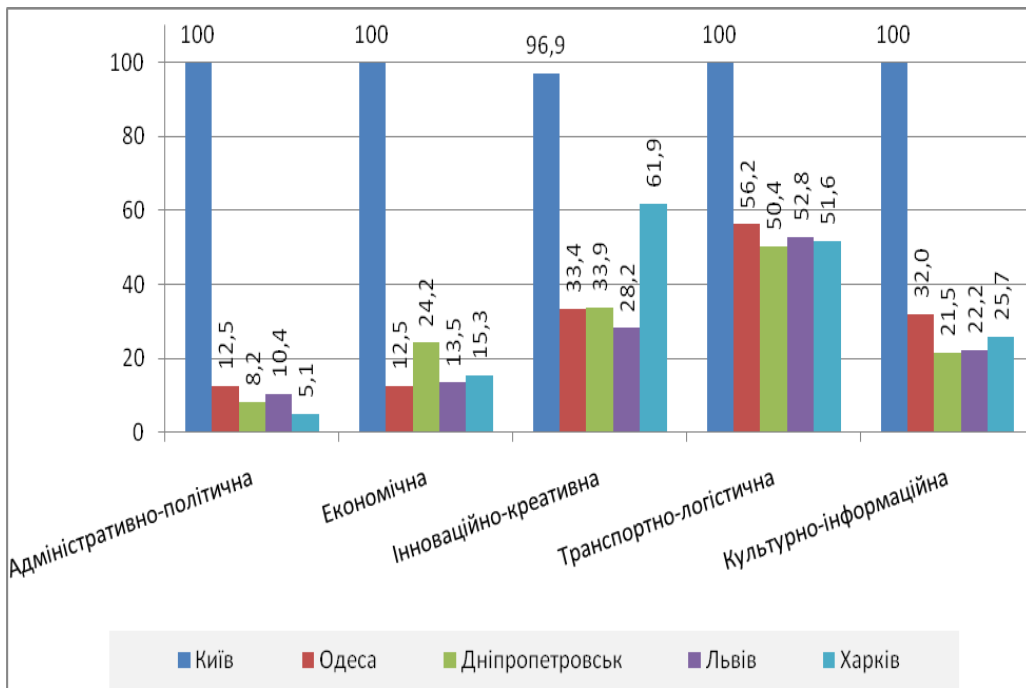

Рис. 3.3. Інтегральні індекси реалізації метрополійних функцій великих міст України в розрізі функціональних зон (2014 р.)

Високий рівень реалізації адміністративної метрополійної функції за аналізований період спостерігався не лише в м. Києві, але і в м. Донецьку та м. Дніпропетровську, що пов'язано з присутністю штаб-квартир найпотужніших українських фінансово-промислових груп (System Capital Management – в Донецьку, East One-Interpipe та Приват – в Дніпропетровську). У зазначених містах у 2013 р. було розміщено відповідно 18 та 13 штаб-квартир міжнародних компаній та ТНК (у м. Києві – 102).

Найвищий рівень розвитку та реалізації всіх 3-х метрополійних функцій економічної функціональної зони (господарської, фінансової та інвестиційної) протягом 2005-2014 рр., спостерігався в м. Києві (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10), яке володіє найвищим соціально-культурним, фінансово-економічним, інвестиційним та інтелектуальним потенціалами, сприятливим середовищем для їх ефективної реалізації на теренах України. В Києві розташовано понад 7000 промислових підприємств, серед яких 43 великі та 561 середні. Для порівняння, на території найбільш промислово розвинутої області України – Донецької, в 2013 р. функціонувало 3778 промислових підприємств, з яких 75 великих підприємств, 547 – середніх та 3153 – малих.

Київ, на даний час, є головним бізнес-центром України, на який припадає близько 20% ВВП, 25% загального зовнішньоекономічного обороту та близько 50% обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ). У місті Києві базуються 81% найбільших державних (НАК «Нафтогаз України», ДП

Укрзалізниця, ДП НАЕК «Енергоатом», ДП «Енергоринок», ДП «Антонов» та інші), приватних (ДТЕК, ПАТ «Укрнафта», FozzeGroupe, Кернел та інші) та з іноземним капіталом (Київстар, МТС Україна, METRO Cash&Carry, Cargill Україна, JTI Україна) компаній України²⁴⁴.

За обсягом ВМП на одну особу²⁴⁵ м. Київ переважав середнє значення для інших великих міст за попередніми даними в 2014 р. майже в 3 рази (рис. 3.4), значення м. Дніпропетровська, другого після м. Києва – в 2 рази, а мінімальне значення м. Львова – майже в 4 рази. Центральні представництва міжнародних фінансових корпорацій в Україні розміщені виключно в м. Києві. За обсягом прямих іноземних інвестицій на одну особу в 2014 р. м. Київ переважав середнє значення для інших великих міст в 7 разів, значення м. Дніпропетровська – в 4,5 рази, а мінімальне значення м. Одеси – в 13,8 разів.

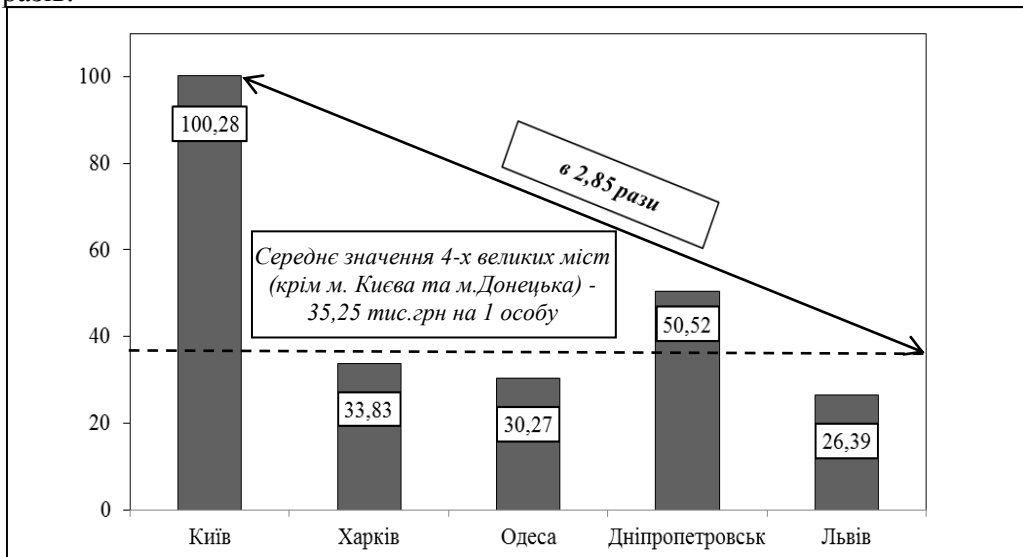

Рис. 3.4. Рівень реалізації господарської метрополійної функції великих міст України в 2014 р. (за обсягом ВМП на одну особу, тис. грн на 1 особу).

Найвищий рівень розвитку та реалізації освітньої та наукової метрополійних функцій, в аналізованому періоді, спостерігався в м. Києві, що обумовлено найвищою чисельністю столичних ВНЗ в рейтингу 100 кращих ВНЗ України та кількістю спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи. За кількістю наукових та науково-технічних спеціалістів м. Київ у 2014 р. перевищив середнє значення інших великих міст в 5,4 рази, значення м. Харкова – в 3 рази, а мінімальне значення м. Одеси – майже в 16 разів (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10).

²⁴⁴ Інвестиційний паспорт м. Києва. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/kiyiv_misto_dlya_saytu_2.pdf.

²⁴⁵ Розрахунок ВМП на одну особу проведено з використанням спрощеної методики розрахунку валового регіонального продукту для областей.

Щодо інноваційної метрополійної функції, то найвищий рівень розвитку та реалізації спостерігався в м. Києві (в 2005-2009 рр. та 2011 р.) та м. Харкові (в 2010 р. та 2012-2014 рр.). На даний час, лише 2 з 16-ти створених в Україні технопарків практично функціонують і реалізують продукцію: «Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона» в Києві та «Інститут монокристалів» у Харкові²⁴⁶. Зростання рівня розвитку та реалізації інноваційної метрополійної функції в м. Харкові обумовлено його потужним науково-технічним потенціалом та високою активністю інноваційної діяльності. Не зважаючи на незначну перевагу м. Харкова за питомою вагою підприємств, які впроваджували інновації, м. Київ все таки залишається найактивнішим з точки зору отриманих зареєстрованих технічних та технологічних патентів. За результатами 2014 р. питома вага підприємств, які впроваджували інновації, в м. Харкові переважає значення м. Києва на 2,1 в.п., а середнє значення інших 3-х великих міст (мм. Одеси, Дніпропетровська та Львова) – в 1,8 рази (рис. 3.5).

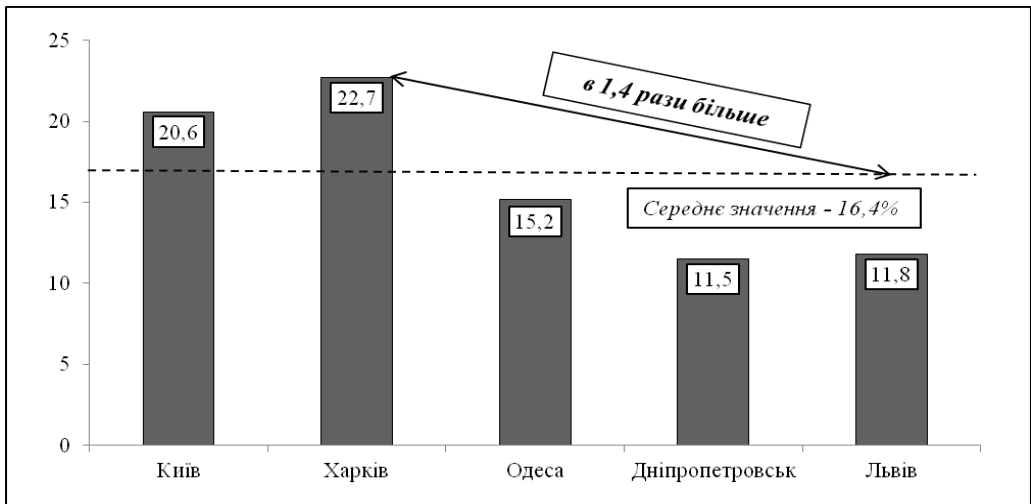

Рис. 3.5. Рівень реалізації інноваційної метрополійної функції великих міст України в 2014 р. (за питомою вагою підприємств, що впроваджували інновації, %)

Найвищий рівень розвитку та реалізації транспортної метрополійної функції, в аналізованому періоді, спостерігався в м. Києві (рис. 3.6), що зумовлено розміщенням в зоні впливу столиці міжнародного аеропорту «Бориспіль» – найбільшого аеропорту України, який забезпечує 65% авіаційних пасажирських перевезень України і щороку обслуговує понад 8 млн пасажирів. Станом на 2014 р. кількість міжнародних авіасполучень м. Києва складає 121. Окрім столиці, ще 2 українських міста мають високу авіаційну зв'язаність з іншими містами світу – м. Львів (37) та м. Харків (19). Натомість в Одесі та Дніпропетровську критично низький рівень авіаційної

²⁴⁶ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 – Економічна та соціальна географія / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – 24 с.

зв'язаності (15 та 16 авіасполучень відповідно), враховуючи їхню чисельність населення та наявний соціально-економічний потенціал.

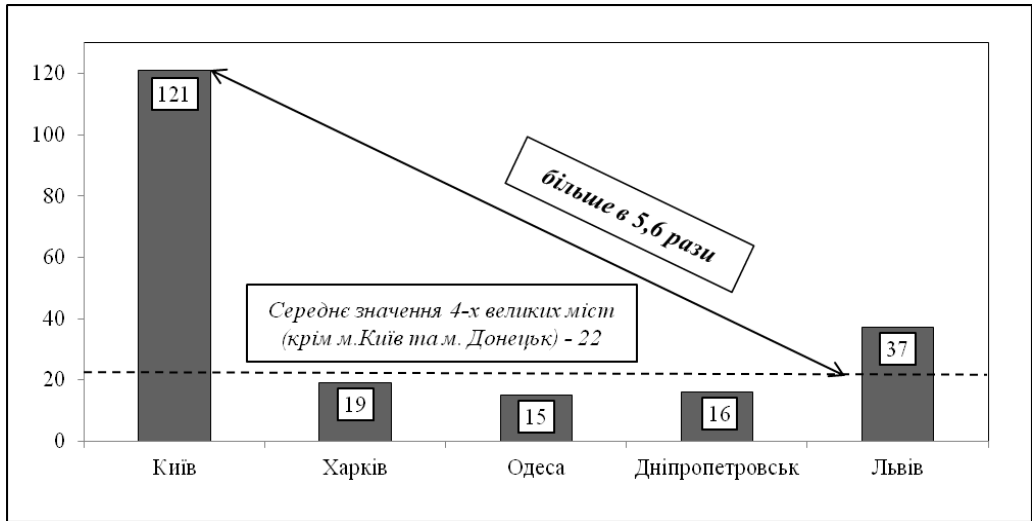

Рис. 3.6. Рівень реалізації транспортної метрополійної функції великих міст України в 2014 р. (за кількістю міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.)

Найвищий рівень розвитку та реалізації логістичної метрополійної функції спостерігався в м. Одесі та м. Києві. Київ, як найбільший транспортно-логістичний вузол України, який займає зручне транспортно-географічне положення на перетині міжнародних шляхів між Європою та Російською Федерацією, володіє розвинутою та добре налагодженою логістичною інфраструктурою. Одеса, один з найбільших транспортно-логістичних вузлів України, на території якого розміщений найбільший морський порт України та один з найбільших портів в басейні Чорного моря з загальною річною пропускною здатністю до 40 млн тонн – Одеський МТП ДП «ГПК Україна», навколо якого сформована потужна мережа логістичних центрів та терміналів (портово-логістичний центр). В 2014 р. в Одесі та Києві налічувалося по 8 потужних транспортно-логістичних терміналів, а в Харкові та Дніпропетровську – по 7, Львові – 6.

Найвищий рівень розвитку та реалізації всіх 4-х метрополійних функцій культурно-інформаційної функціональної зони (культурної, духовної, туристичної та інформаційної) протягом 2005-2014 рр. спостерігався також в м. Києві (Додаток Б, табл. Б.1-Б.10).. Київ, як стародавнє місто з багатою історичною, культурною та духовною спадщиною, що містить на своїй території величезну кількість музеїв та історичних пам'яток, генерує найчисленніші туристичні потоки на теренах України, зокрема іноземні. Так, в 2014 р. офіційно зареєстрована кількість іноземних туристів, які обслуговувались суб'єктами підприємницької діяльності, склала в м. Києві 112,7 тис. осіб, що в 17 раз більше за середнє значення для інших великих міст, в 6,4 та 14,7 рази більше за значення м. Львова та м. Одеси відповідно. Рівень реалізації культурної метрополійної

функції м. Харкова, Дніпропетровська та Донецька в 2014 р. є критично низьким.

Загальна чисельність 4 та 5-ти зіркових готелів (головний індикатор туристичної метрополійної функції) в м. Києві в 2014 р. склала 41 одиниць, що на 32% та 52% більше за чисельність готелів цих категорій у м. Одесі (31 од.) та м. Харкові (27 од.). Загальна чисельність релігійних громад м. Києва в 2014 р. склала 1164 од., що майже в 2 рази більше ніж у м. Дніпропетровську (629) та в 4 рази більше ніж в м. Львові (284).

Станом на 2014 р. м. Київ є найпотужнішим мас-медійним центром України. На теренах столиці базуються штаб-квартири 4-х найпотужніших медіа-холдингів загальнодержавного рівня. Інші великі міста володіють лише регіональними медійними ресурсами, які не дозволяють вважати рівень реалізації інформаційної метрополійної функції відповідним їх інформаційному потенціалу.

Отже, здійснена оцінка рівня реалізації метрополійних функцій основних регіональних метрополій України за 2005-2014 рр. підтвердила статус м. Києва як регіональної метрополії в європейській метрополійній мережі (інтегральний індекс в 4 рази перевищив показники інших 5-ти великих міст). Міськими осередками з метрополійним статусом регіональної метрополії в складі національної метрополійної мережі можна вважати міста Харків, Одесу, Дніпропетровськ, Донецьк та Львів, які хоч і поступаються столиці за рівнем реалізації практично всіх метрополійних функцій, проте за аналізований період поступово нарощують свій метрополійний потенціал. При цьому найбільший темп зростання спостерігався у м. Львові – 4,2 б.п. в рік.

На основі аналізу для 5-ти великих міст встановлена спеціалізація розвитку метрополійних функцій: м. Донецьк (до 2014 р.) – адміністративної (основною перевагою була присутність 18 штаб-квартир міжнародних компаній та ТНК) та господарської (в 2013 р. функціонувало 75 великих промислових підприємств); м. Дніпропетровськ – господарської та інвестиційної; м. Харків – освітньої, наукової та інноваційної (лідер в 2010 р. та 2012-2014 рр.); м. Одеса – політичної (21 дипломатичних представництв), логістичної (домінування в 2009-2013 рр.), культурної та туристичної; м. Львів – політичної (18 посольств та консульств), транспортної, культурної та туристичної.

На нашу думку, з метою інтенсифікації процесу розвитку та реалізації широкого спектру метрополійних функцій великими містами України та створення передумов для становлення їх як метрополій вищого рівня, доцільно:

1. В м. Києві активізувати, в першу чергу, розвиток інноваційної та логістичної метрополійних функцій, які єдині з числа 14 ідентифікованих метрополійних функцій не мали абсолютного рівня реалізації за результатами їх оцінки серед найбільших міст України. Це можливо завдяки: стимулюванню розвитку існуючої мережі технопарків з її подальшим кількісним та якісним розширенням, а також державній підтримці інноваційно-активних бізнес-структур; активізації розвитку транспортно-логістичної системи міста, шляхом розбудови високоякісної транспортної та логістичної інфраструктури, яка би задовольняла потреби зростаючих

товаропотоків. Для підвищення міжнародного статусу м. Києва слід активізувати адміністративну, туристичну та інформаційну метрополійні функції шляхом створення сприятливих умов для розміщення штаб-квартир впливових міжнародних організацій, внутрішнього та міжнародного туризму, збільшення присутності різнопланової інформації про місто в світовому інформаційному просторі.

2. В м. Харкові пріоритетом має стати подальший розвиток інноваційної, освітньої та наукової функцій, як найбільш розвинутих та динамічних в місті, що сприятиме зміцненню та підвищенню його статусу як провідного центру наукових досліджень, освіти та інноваційної діяльності не лише в Україні, але й за її межами. Розвиток цих функцій шляхом широкого впровадження сучасних технологій, креативних індустрій та формування сприятливого середовища для активізації цих процесів, може справити позитивний вплив на зростання рівня реалізації інших метрополійних функцій м. Харкова – адміністративної, політичної, культурної та інформаційної, які мають порівняно незначні масштаби прояву, навіть для регіональної метрополії національного рівня. Рівень реалізації транспортної та фінансової функції не відповідає транспортному та фінансово-економічному потенціалу міста.

3. З метою утвердження м. Одеси як регіональної метрополії на теренах України, на даному етапі розвитку, варто сконцентруватися на активізації таких пріоритетних для міста функціональних зонах як транспортно-логістичній шляхом формування потужного портово-логістичного центру на основі великих портів Одещини та його подальшому ефективному функціонуванню, а також – культурно-інформаційній на основі розвитку та реалізації туристично-рекреаційного та духовно-культурного потенціалу міста. Активний розвиток домінуючих метрополійних функцій може справити позитивний вплив на зростання рівня реалізації інших метрополійних функцій м. Одеси, серед яких функції економічної та інноваційно-креативної функціональних зон, а також адміністративної метрополійної функції, рівень розвитку та реалізації яких є недостатнім для метрополійного міста регіонального рівня.

4. Будь-які перспективи м. Донецька як локальної метрополії на теренах України, на даному етапі розвитку, пов'язані виключно із наслідками для соціально-економічної системи міста збройного конфлікту на Сході України (в окремих районах Донецької та Луганської областей, в т.ч. м. Донецьк).

5. Становлення м. Дніпропетровська як метрополійного міста тісно пов'язане з подальшою активізацією розвитку комплексу функцій економічної та інноваційно-креативної функціональної зони, як пріоритетних в місті. Модернізація потужного промислового комплексу міста та диверсифікація його структури шляхом створення сучасних індустріальних парків та підвищення питомої ваги наукоємних галузей (в т.ч. аерокосмічної) може значно активізувати розвиток та підвищити рівень реалізації інших метрополійних функцій, зокрема, політичної, освітньої, інноваційної та транспортної метрополійних функцій, комплекс функцій культурно-інформаційної функціональної зони, рівень розвитку та реалізації яких є недостатнім для регіональної метрополії національного рівня.

6. Становлення м. Львова як метрополійного міста тісно пов'язане з подальшою активізацією розвитку комплексу функцій культурно-інформаційної та транспортно-логістичної функціональних зон, які, на даний час, є визначальними для міста. Зосереджуючи в собі потужний фінансово-промисловий, інтелектуальний, комунікаційний та туристичний потенціал, м. Львів має всі можливості в перспективі утвердитися як важливий європейський центр міжнародного та економічного співробітництва, освітній, науково-дослідний та історико-культурний осередок. Активна розбудова та модернізація туристичної та соціальної інфраструктури міста, відновлення та підтримання в належному стані історичних об'єктів і пам'яток, сприятимуть процесу інтенсифікації розвитку цілого комплексу туристичних індустрій Львова і, як наслідок, рівня розвитку та реалізації комплексу функцій культурно-інформаційної функціональної зони. Перспективними напрямками розвитку, які можуть посприяти зростанню рівня реалізації інноваційної та логістичної метрополійних функцій, є транспортно-логістичний сектор та сектор інформаційно-комунікаційних технологій.

3.3. Просторовий аналіз реалізації метрополійних функцій великого міста в контексті впливу на соціально-економічний розвиток прилеглих територій

Виявлення вектору та інтенсивності впливу метрополійних центрів на соціально-економічні процеси прилеглої території є важливим та актуальним завданням з огляду на об'єктивність процесів метрополізації, а відтак необхідність удосконалення управління просторовим розвитком, зокрема, в частині врегулювання взаємовідносин між ядром метрополії, центральними та периферійними районами, активізації стимулюючої ролі метрополійного центру як полюса росту і продуцента інноваційних трансформацій у просторовому аспекті через наявний інтелектуальний, науковий і освітній потенціали, забезпеченість інноваційною, фінансовою, інформаційною, транспортною інфраструктурою тощо.

Існуючі дослідження взаємодії центру і периферії здійснювалися здебільшого вченими-географами (вітчизняними²⁴⁷ та зарубіжними)²⁴⁸ в контексті депресивності територіального розвитку, ринку праці, освітньої і

²⁴⁷ Дністрянський М. Периферійність соціального розвитку віддалених депресивних районів України як чинник електоральної активності населення / М. Дністрянський // Вісник Львівського ун-ту: Серія географічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – С.83-89.; Пилипенко І.О. Суспільно-географічна периферія Запорізького та Херсонського пограниччя / І.О. Пилипенко // Розвиток географічної думки на Півдні України: проблеми і пошуки. Мелітополь: Видавництво «Мелітополь», 2007. – С.126-129.; Пилипенко І.О. Історичні аспекти становлення та розвитку концепції «центр – периферія» / І.О. Пилипенко // Наук. зап. Вінниць. держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 1. – С.103-108.

²⁴⁸ Руденко А.В. Система «центр-периферія» регіона (на прикладі Республіки Татарстан): автореф. дис. на соиск. уч. степені канд. геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная и политическая география» / А.В. Руденко. – Москва, 2008. – 21 с.; Сен-Жюльєн Г. Полицентризм и градиент «центр-периферия» в зоне влияния Парижа / Г. Сен-Жюльєн / Крупные города и вызовы глобализации [Под ред. В.А. Колосова и Д. Эккерта]. – Смоленск, 2003. – С. 139-152.

транспортно-логістичної систем, натомість мало вивченими залишаються економічні аспекти впливу метрополійних процесів на просторовий розвиток у системі центр-периферійних взаємодій, методичні підходи до вивчення проблем інтеграції суспільно-економічного розвитку та зв'язків між метрополією та її простором. Це не дозволяє виробити цілісне бачення про залежність соціально-економічного розвитку території від функціонування метрополійних центрів (консолідуєуючих ядер) суспільної і ділової активності, їх статусу та радіусу впливу, доступності до них.

Тому в дослідженні ставиться завдання визначення вектору та інтенсивності впливу регіональної метрополії (з ядром у м. Львові) на соціально-економічний розвиток районів Львівської області, враховуючи їх територіальну близькість до центру.

Зі зміною соціально-економічних реалій центр-периферійні взаємодії впливають на структуру простору. Метрополізація, як суперечливий, двоїтий за своїми доміантними векторами процес: з одного боку «висмоктує» ресурси периферії, поглиблює соціально-територіальну сегрегацію, заохочує конкуренцію метрополій, а з іншого вона ж залучає території до процесів модернізації та ринкових обмінів і, відповідно, стимулює реновацію периферії, інтегруючи локальні господарські комплекси і системи розселення. Крім того, метрополізація дозволяє регіону сформувати свої поліфункціональні центри (ареали) глобальної конкурентоспроможності – центри нової економіки (центри багатства й споживання, центри інновацій і конвергенції).²⁴⁹ І цей суперечливий економіко-географічний процес складає основу сучасної територіальної організації суспільства.

Поляризація соціально-економічного простору пов'язана з тим, що різні території є гетерогенними щодо проходження імпульсів розвитку, генерованих метрополійним центром, тому і глибина проникнення їх буде різною, що проявляється у відповідних структурних змінах соціально-економічного характеру всього регіону. Досягнення ефектів метрополійного поширення у просторовому аспекті, тобто на прилеглу територію і віддалені регіони залежить, в першу чергу, від абсорбційної здатності їх економік до сприйняття технологічних, управлінських і соціальних інновацій, наявності відповідних умов і ресурсів розвитку, транспортно-комунікаційних коридорів та мереж, інтелектуального капіталу.

Природа генерованих центром імпульсів розвитку є складною та мало дослідженою як у вітчизняній, так і світовій науці, незважаючи на те, що потенціал концепції «центр-периферія» дозволяє використовувати її доміанти при постановці численних завдань не лише політико-географічного, а й соціально-економічного характеру на всіх рівнях ієрархії територіальних систем. До числа факторів, що генерують імпульси розвитку ядер, відносять²⁵⁰:

²⁴⁹ Дружинин А.Г. Метрополізація як доміантна тенденція територіальної організації общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика / А.Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru>.

²⁵⁰ Підгрушний Г.П. Київ та прилегла територія в системі центр-периферійної взаємодії [Текст] / Г.П. Підгрушний, О.О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2013. – №1. – С.28.

– функціонування великих міст як потужних ринків товарів та послуг, що притягує до себе виробника, дає йому додаткові економічні переваги за рахунок економії масштабу та скорочення транспортних витрат;

– економія витрат внаслідок спільного використання суб'єктами господарювання великих міст та навколишньої території інженерної, виробничої, соціальної інфраструктури, наявних умов та ресурсів розвитку, людського капіталу, що породжує агломераційний ефект;

– ущільнення у великих містах та довкола них комунікативного простору міжособистісних зв'язків, що забезпечує виникнення інноваційних ефектів внаслідок оперативного обміну інформацією, ідеями, винаходами тощо;

– стрімке зростання ціни на землю та інші ресурси розвитку в межах великих міст, що зумовлює «виштовхування» на прилеглу територію окремих видів економічної діяльності та стимулює її розвиток;

– динамічне соціальне середовище з високою здатністю генерування та сприйняття соціальних інновацій (форми зайнятості, ритм життя, соціальні потреби, стандарти споживання).

Для виявлення інтенсивності впливу центра на рівень соціально-економічного розвитку території умовно поділимо райони Львівської області на три групи залежно від віддаленості районного центра від м. Львова (ядра): найменш віддалені райони, які знаходяться від ядра на відстані до 50 км – (Перемишлянський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Городоцький, Жовківський, Пустомитівський); середньо віддалені райони – від 50 км до 75 км (Стрийський, Радехівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Буський, Яворівський); найбільш віддалені райони – від 76 км до 137 км (Турківський, Сколівський, Бродівський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський).

В основу дослідження центрально-периферійної взаємодії покладено якісну оцінку залежності рівня соціально-економічного розвитку районів Львівської області від їх близькості до центра ділової активності – м. Львова з метою визначення просторових зон з різною інтенсивністю впливу основного ядра, виділення ареалів центрального, напівпериферійного та периферійного типів, в т.ч. соціально-економічних лакун.

Отже, основна гіпотеза дослідження: рівень соціально-економічного розвитку районів області залежить від віддаленості ядра ділової активності – м. Львова. Індикаторами рівня соціально-економічного розвитку районів обрано показники зайнятості та міграції, розвитку ринкової і транспортної інфраструктур, сільськогосподарського виробництва, житлового будівництва, інвестицій в основний капітал, зовнішньоекономічної діяльності, які попередньо були приведені у відносні показники на основі визначення питомої ваги району в загальнообласному значенні та коефіцієнта Енгеля (дозволяє зважувати показники з врахуванням площі та чисельності населення).

Результати проведеного кореляційного аналізу залежності рівня соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області від близькості м. Львова протягом 2009-2013 рр. (табл. 3.4) підтверджують висунуту гіпотезу, а також показують зміну інтенсивності впливу основного

ядра на розвиток територій, його просторове поширення впродовж обраного періоду дослідження.

Таблиця 3.4

Взаємозалежність між віддаленістю від м. Львова та показниками соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області (за питомою вагою) у 2009-2013 рр.*
коєфіцієнти кореляції

Показники		Віддаленість районів			
		(20-49 км) Найближчі: Перемишлянський, Кам'янка-Бузький, Миколаївський, Городоцький, Жовківський, Пустомитівський	(50-75 км) Середньовіддалені: Стрийський, Радохівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Буський, Яворівський	(76-137 км) Найвіддаленіші: Турківський, Сколівський, Бродівський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський	
Питома вага району	Кількість найманих працівників району, % до загального показника по області	2009	-0,87	-0,21	-0,50
		2010	-0,86	-0,13	-0,50
		2011	-0,85	-0,05	-0,47
		2012	-0,86	-0,14	-0,40
		2013	-0,90	-0,07	-0,43
	Роздрібний товарооборот підприємств району, % до загального показника по області	2009	-0,82	-0,51	-0,56
		2010	-0,83	-0,57	-0,60
		2011	-0,84	-0,60	-0,63
		2012	-0,83	-0,60	-0,53
		2013	-0,81	-0,58	-0,48
	Вантажооборот автомобільного транспорту району, % до загального показника по області	2009	-0,83	-0,13	-0,33
		2010	-0,83	-0,17	-0,24
		2011	-0,71	0,12	-0,23
		2012	-0,74	0,21	-0,31
		2013	-0,73	0,12	-0,26
	Продукція сільського господарства району, % до загального показника по області	2009	-0,70	-0,21	-0,61
		2010	-0,70	0,02	-0,66
		2011	-0,67	0,02	-0,61
		2012	-0,74	-0,05	-0,65
		2013	-0,79	0,26	-0,65

*Джерело: розраховано на основі²⁵¹

²⁵¹ Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік: [у 2-х част.] / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області; [під ред. С.І. Зимовіної]. – Львів, 2014. – Ч.2. – 289 с.

Коефіцієнти кореляції в табл. 3.4 вказують на існування тісного взаємозв'язку ($>0,7$) між віддаленістю від м. Львова та соціально-економічним розвитком (за показниками зайнятості, роздрібного товарообороту підприємств, вантажообороту автомобільного транспорту, продукції сільського господарства) тих адміністративних районів Львівської області, які перебувають у безпосередній близькості до ядра (20-49 км). Зрозуміло, що інтенсивність впливу м. Львова на розвиток всіх районів області є доволі диференційованою, тому на середньо та найбільшвіддалені райони ядро впливає з меншою силою. При цьому, найнижча залежність саме середньовіддалених районів області від м. Львова пояснюється особливостями їх внутрішнього потенціалу розвитку, а також значним впливом інших районних осередків концентрації ділової активності, таких як мм. Стрий, Дрогобич та Червоноград.

У табл. 3.5 для аналізу обрана інша градація близькості до м. Львова, а показники соціально-економічного розвитку районів зважені за коефіцієнтом Енгеля. Коефіцієнти кореляції вказують на високу обернену залежність відстані до Львова та рівня соціально-економічного розвитку (за показниками інвестицій в основний капітал та житлове будівництво, роздрібного товарообороту підприємств, міграції, прийняття в експлуатацію житла) районів, які перебувають у безпосередній близькості до ядра (до 50 км), що свідчить про позитивний вплив розташування поруч з м. Львовом, тобто реалізацію ним своїх метрополійних функцій. Вплив Львова на соціально-економічні показники адміністративних районів області має відцентрово-зональний характер, тобто спостерігається поступове «затухання» інтенсивності впливу м. Львова на значення обраних показників в міру зростання віддаленості районних центрів від ядра. Протягом 2009-2013 рр. у зоні інтенсивного впливу м. Львова за показником обсягів роздрібного товарообороту перебували всі адміністративні райони (коефіцієнти кореляції $>0,56$), що свідчить про їх конвергентний розвиток у сфері торгівельних операцій, і пояснюється, зокрема, розвитком ринкової інфраструктури (великих гуртових ринків, у тому числі, сільськогосподарської продукції, складів, баз тощо) та вищою платоспроможністю попиту в обласному центрі. Натомість міграційні процеси характеризуються високою інтенсивністю лише в метрополійному ареалі до 50 км (табл. 3.5).

На основі компаративного аналізу центрально-периферійних взаємодій у Львівській області виявлена також залежність показників зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності від близькості до м. Львова, яка підтверджена відповідними статистичними параметрами (Додаток В). Зокрема, підвищення інвестиційної активності відбувається по мірі наближення до ядра, тобто у Пустомитівському, Жовківському та Городецькому районах (рис. 3.7).

Взаємозалежність між віддаленістю від м. Львова та показниками соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області (за коефіцієнтом Енгеля) у 2009-2013 рр.*

коефіцієнти кореляції

Показники		Віддаленість районів			
		0-50 км (Перемишлянський, Камянка-Бузький, Миколаївський, Городоцький, Жовківський, Пустомитівський)	понад 50 км (Турківський, Сколівський, Бродівський, Буський, Старосамбірський, Дрогобицький, Сокальський, Самбірський, Стрийський, Радехівський, Жидачівський, Золочівський, Мостиський, Яворівський)	0-140 км (всі райони)	
Коефіцієнти Енгеля	Інвестиції в основний капітал, тис. грн	2009	-0,66	-0,48	-0,51
		2010	-0,67	0,13	-0,28
		2011	-0,89	-0,40	-0,55
		2012	-0,57	-0,34	-0,53
		2013	-0,69	0,46	-0,26
	Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво, тис. грн	2009	-0,83	-0,48	-0,67
		2010	-0,92	0,13	-0,39
		2011	-0,89	-0,40	-0,55
		2012	-0,89	-0,20	-0,51
		2013	-0,83	-0,55	-0,58
	Роздрібний товарооборот підприємств, млн грн	2009	-0,83	-0,47	-0,57
		2010	-0,82	-0,52	-0,63
		2011	-0,85	-0,57	-0,66
		2012	-0,80	-0,54	-0,61
		2013	-0,85	-0,56	-0,56
	Сальдо міграції, осіб	2009	-0,85	-0,17	-0,29
		2010	-0,88	-0,20	-0,38
		2011	-0,79	-0,23	-0,29
		2012	-0,63	-0,03	-0,08
		2013	-0,77	-0,46	-0,06
	Прийняття в експлуатацію житла, тис. м ² заг. площі	2009	-0,70	-0,48	-0,64
		2010	-0,82	-0,19	-0,46
		2011	-0,89	-0,44	-0,53
		2012	-0,87	-0,23	-0,48
		2013	-0,91	-0,02	-0,53

* Джерело: розраховано на основі²⁵²

²⁵² Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік: [у 2-х част.] / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області; [під ред. С.І. Зимовіної]. – Львів, 2014. – Ч.2. – 289 с.

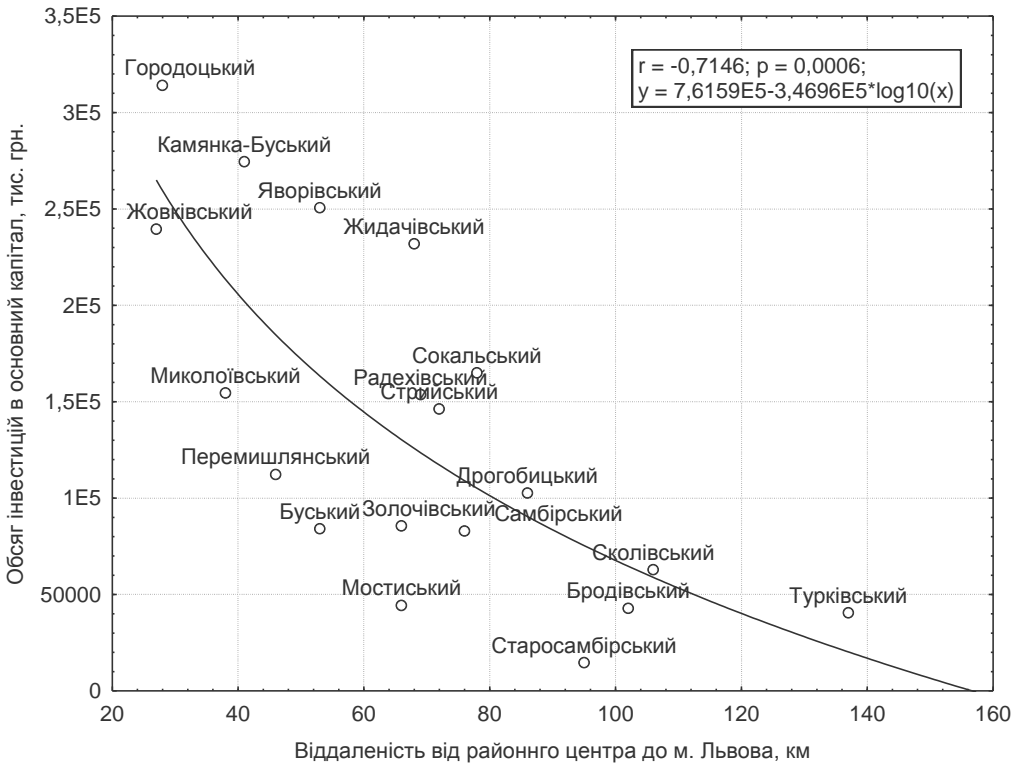

Рис. 3.7. Залежність обсягів інвестицій в основний капітал від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

Інтенсивність впливу м. Львова на розвиток всіх районів області є доволі диференційованою, тому на середньо та найбільш віддалені райони ядро впливає з меншою силою, зокрема знижується і інвестиційна активність іноземних інвесторів по мірі віддалення від ядра (рис. 3.8).²⁵³

У процесі проведеного дослідження крім характерної залежності, були виявлені і деякі невідповідності між віддаленістю від м. Львова та інтегральним індексом соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області (рис. 3.9), що об'єктивно пояснюється як їх внутрішніми потенційними і конкурентними перевагами, так і залежністю від стимулюючої ролі та впливу інших регіональних, у даному випадку районних полюсів росту. Це необхідно враховувати для визначення ареалів центрального, напівпериферійного та периферійного типів. Як видно з рис. 3.9, рівень соціально-економічного розвитку районів Львівської області характеризується високою диференційованістю і набуває найвищих значень в Пустомитівському ($I_p=0,79$), Сокальському ($I_p=0,38$) та Яворівському ($I_p=0,33$) районах, найнижчих – у гірських Сколівському ($I_p=0,09$) і Турківському ($I_p=0,05$).

²⁵³ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу : науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С. 48-49.

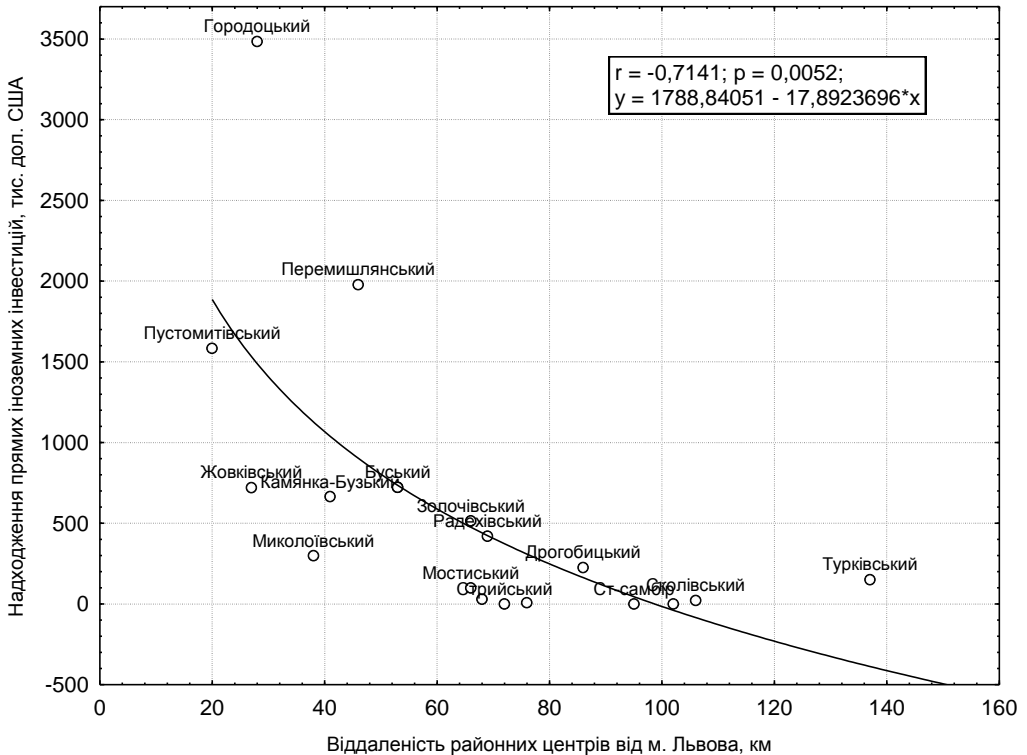

Рис. 3.8. Залежність надходження прямих іноземних інвестицій від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

Вагомою перевагою Пустомитівського району є розташування у центрі Львівської області – він майже з усіх боків оточує м. Львів. За територією район займає друге місце в області (948 км²) та характеризується найбільшим в регіоні приростом населення, найшвидшими темпами будівництва (район розбудовується втричі швидше, ніж Львів, в основному за рахунок котеджної забудови навколо м. Львова), значним прогресом у розвитку торгівлі (очевидно, у зв'язку з наявністю торгово-розважального комплексу «King Cross Leopoldis» у Сокольниках), а відтак і найбільшим обсягом інвестицій в основний капітал та житлове будівництво (відповідно 6685,89 грн та 2207,34 грн на одного мешканця у 2013 р.). Таким чином, високий рівень соціально-економічного розвитку Пустомитівського району ($I_p=0,79$) обумовлений його безпосередньою близькістю до ядра – м. Львова, інтенсивний вплив якого свідчить про реалізацію метрополійних функцій.

Високий інтегральний індекс соціально-економічного розвитку Яворівського району ($I_p=0,33$) обумовлений, перш за все, високими темпами будівництва та приросту населення, що пояснюється сусідством з м. Львовом. Через район проходить автотраса державного значення Львів – Івано-Франкове – Краковець – Краків та будується частина автостради Київ – Лісабон. Обсяг залучених іноземних інвестицій в район становить 2,5% від загальнообласного значення станом на 31.12.2013 р., з яких 44,5% надійшло з

Республіки Польща. Безпосереднє сусідство Яворівського району з обласним центром на сході та Ярославським і Любачувським повітами Польщі на заході (віддаленість м. Яворова від найближчого пропускного пункту Краковець – Корчова становить 26 км) підвищує його економічний потенціал, компенсуючи певне напівпериферійне місце розташування району.

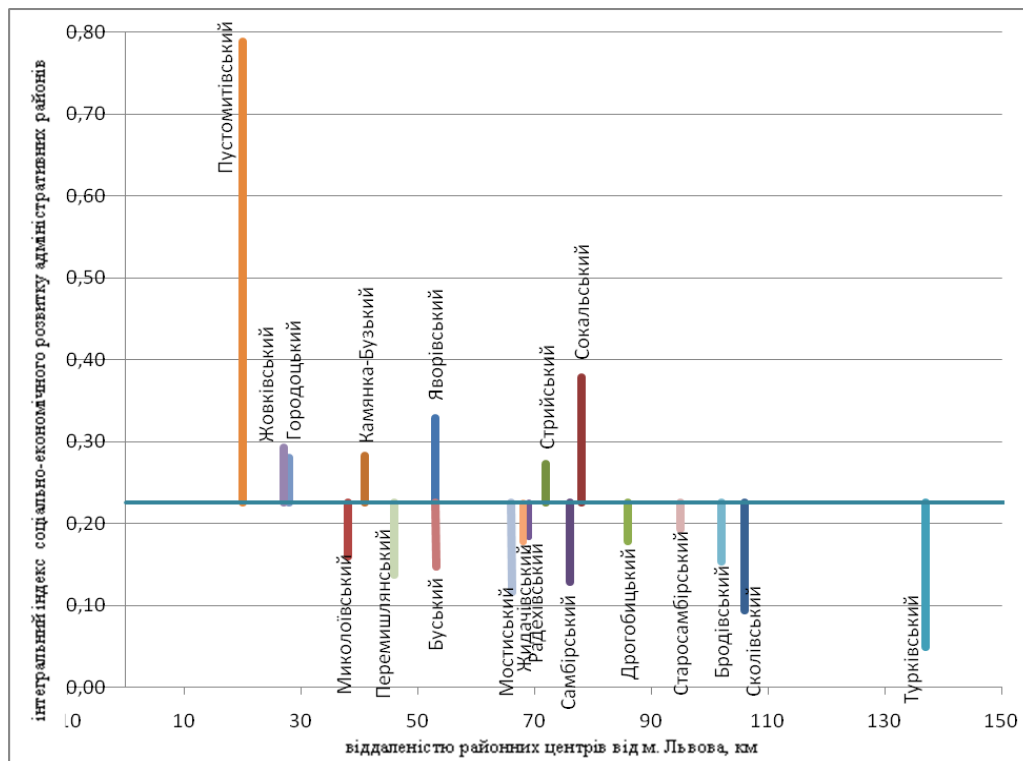

Рис. 3.9. Залежність інтегрального індексу соціально-економічного розвитку адміністративних районів Львівської області від близькості до м. Львова, 2013 р.

Вигідне географічне розташування вздовж III транс'європейського коридору, наявність міжнародного пропускного пункту Шегині не чинить значного впливу на рівень соціально-економічного розвитку Мостиського району ($I_p=0,12$). Про це свідчать низький рівень залучення іноземних (лише 0,09% станом на 31.12.2013 р.) та капітальних (0,3%) інвестицій, найнижчий в області рівень заробітної плати (лише 2066 грн у 2013 р.), що дає підстави віднесення цього району до напівпериферійного типу лакунарного²⁵⁴ підтипу.

Соціально-економічна лакунарність характерна і для Радехівського району ($I_p=0,18$), який розташований у напівпериферійній зоні за віддаленістю обласного центра ділової активності – м. Львова. У районі простежується демографічна криза, сальдо міграції від'ємне вже більше п'яти років, висока заборгованість з комунальних платежів, рівні роздрібного товарообороту та заробітної плати – одні з найнижчих у Львівській області,

²⁵⁴ Лакуна – від лат. Lacuna – поглиблення, западина, провалля, порожнина.

єдиною прогресивною галуззю в районі є сільське господарство (зосереджено 5% сільськогосподарського виробництва області).

Деяке затухання впливу м. Львова та поступове зростання ролі місцевих полюсів соціально-економічного зростання відслідковується у Дрогобицькому ($I_p=0,18$) та Сокальському ($I_p=0,38$) районах. Так, на розвиток останнього в більшій мірі впливає близькість розташування такого міста обласного значення як Червоноград – важливого центру гірничодобувної промисловості Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну, а вплив м. Львова відчувається значно слабше. Існуючий потенціал розвитку м. Червонограда (зокрема, значний обсяг реалізації промислової продукції, розташування на транспортних магістралях Ковель – Жовква, Червоноград – Рава-Руська та ін.) дозволяє йому здійснювати чималий вплив на соціально-економічний розвиток свого та сусідніх районів. Крім того, наявність великої кількості суб'єктів господарської діяльності в місті, у тому числі, крупних платників податків, активізують роль м. Червоноград як локального ринку праці. Як наслідок, середньомісячна заробітна плата штатного працівника в місті у 2013 р. була вищою, ніж у м. Львові (3192 грн проти 3008 грн).

Сокальський район є лідером в області за показниками: середньомісячної заробітної плати (після Стрийського) – 3266 грн, що перевищує середньообласний показник на 477 грн; зайнятості – 3,7% найманих працівників від загальної чисельності працюючих області; обсягу продукції сільського господарства – 8,5% загальнообласного значення. Відтак високий рівень соціально-економічного розвитку району, незалежно від його напівпериферійного розташування, обумовлений реалізацією його ендогенних чинників і конкурентних переваг, і, зокрема, завдяки стимулюючому впливу потужного районного полюса соціально-економічного зростання – м. Червоноград.

У Дрогобицькому районі сконцентровані одразу три потужні полюси соціально-економічного зростання – міста обласного значення Дрогобич, Борислав і Трускавець, які, зокрема, утворюють поліцентричну агломерацію «Дрогобиччина»; характеризуються найбільшими серед міст обласного значення (крім м. Львова) обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій (м. Дрогобич), інвестицій в основний капітал (м. Трускавець) і житлове будівництво (м. Дрогобич, м. Борислав). Разом з цим, соціально-економічний розвиток Дрогобицького району ($I_p=0,18$) оцінюється і такими гострими проблемами як: висока податкова заборгованість, мінімальний приріст роздрібною торгівлі, низька заробітна плата порівняно з іншими районами області. Тобто, стосовно даного району можна говорити про низьке проникнення імпульсів розвитку, генерованих, як м. Львовом, так і місцевими полюсами ділової активності, що пояснюється частково домінуванням вектору взаємодії головного ядра з іншими осередками економічних взаємовідносин, зокрема в західному та північному напрямках.

Соціально-економічна лакунарність характерна і для напівпериферійного Самбірського району ($I_p=0,13$), про що свідчать низькі показники рівня розвитку роздрібною торгівлі, надходження іноземних інвестицій (лише 0,02% від загальнообласного значення), зайнятості (4,4 тис. осіб у 2013 р.) і заробітної плати, від'ємне сальдо міграції (-212 осіб у 2013 р.) та ін.

Проведене дослідження дає підстави віднести Турківський район до класичного периферійного типу, що характеризується низьким рівнем соціально-економічного розвитку ($I_p=0,05$) у поєднанні з найбільшою віддаленістю від головного ядра (понад 130 км), що пов'язано зі складним географічним положенням (населеним пунктам району відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» надано статус гірських; сусідні Старосамбірський та Сколівський райони також характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку) та відсутністю впливового локального полюсу, який забезпечував би сприйняття імпульсів розвитку, генерованих м. Львовом чи іншими обласними центрами (віддаленість від м. Ужгород становить 118 км, м. Івано-Франківськ – 216 км), найближчими контрольно-пропускними пунктами (віддаленість від пункту пропуску Вишне-Немецьке на кордоні зі Словаччиною становить 118 км, пункту пропуску Медика на кордоні з Польщею – 123 км) тощо.

Отже, дослідження залежності соціально-економічного розвитку території від функціонування метрополійних центрів – консолідуючих ядер суспільної і ділової активності на основі концепції «центр – периферія» є перспективним напрямом, що дозволяє глибше оцінити інтенсивність впливу територіально- та компонентно-структурних процесів (концентрація, дифузія, поляризація, диверсифікація та тертіаризація економіки, інтеграція тощо) на соціально-економічний розвиток територіально-суспільних систем різного ієрархічного рівня.

У результаті проведеного дослідження нами встановлено, що вплив метрополійного центру на соціально-економічний розвиток адміністративних районів Львівської області має відцентрово-зональний характер, адже інтенсивність цього впливу знижується із зростанням віддаленості районних центрів від ядра регіональної метрополії. Рівень соціально-економічного розвитку територій є похідним, з одного боку, від потужності генерованих ядром імпульсів розвитку, а з іншого, визначається наявним локальним економічним потенціалом і здатністю до абсорбції впливів метрополійного центру та інших районних осередків концентрації ділової активності (наприклад, Стрий, Дрогобич та Червоноград). Поступове «заповнення» соціально-економічних лакун, на нашу думку, можливе за умови зростання рівня розвитку метрополійного ядра та прилеглих територій, тобто територіального поширення генерованих метрополією позитивних соціально-економічних ефектів.

Загалом радіус сфери впливу кожного з обласних центрів безпосередньо залежить від його розміру та потенціалу і визначається на основі гравітаційної моделі. Відповідно до гравітаційної моделі, загальна площа території, на яку поширюється вплив великого міста прямо пропорційна його потенціалу, що залежно від цілей дослідження може вимірюватись у різних показниках – кількості жителів, обсягів промислового виробництва та надання послуг, обсягів зовнішньоекономічного товарообороту, валового або чистого доходу міста тощо. Для прикладу в межах нашого дослідження, в якості параметра, який визначає потенціал міста використано показник чисельності його жителів на кінець 2013 р.

Сфера потенційного впливу обласних центрів на прилеглі території являє собою три концентричні кола, побудованих довкола їх ядер. При накладанні всіх трьох концентричних кіл, отримуємо різнорівневу кругову діаграму: внутрішня – виділяє ту частину простору, в якій вплив міста є найбільш відчутним; у межах середньої частина (середнє коло вдвічі більше за площею від внутрішнього кола) вплив міста зменшується, хоча залишається ще досить значним; у межах зовнішньої частини (зовнішнє коло в тричі більше за площею від внутрішнього кола) вплив міста ще відчутний, але незначний і, в міру зростання віддалі від центру міста, прямує до нуля (рис. 3.10).

Радіус внутрішнього кола сфери впливу кожного міста розрахований виходячи з умовного значення інтенсивності потенціалу міста, визначеного нами шляхом емпіричних спостережень, який складає для обласних центрів Західного регіону України 324 осіб/км².

Радіус внутрішнього кола кожного міста розрахований за формулою (3.2):

$$R_{BK} = \sqrt{\frac{P}{\pi * I_{ps}}}, \quad (3.2)$$

де P – чисельність мешканців міста;

I_{ps} – інтенсивність потенціалу міста (умовна щільність населення міста в розрахунку на площу приміської зони);

π – число «пі».

Радіуси середнього (R_{CK}) та зовнішнього (R_{3K}) кіл, виходячи із співвідношення площ, визначені за формулами (3.3) та (3.4):

$$R_{CK} = R_{BK} * \sqrt{2}, \quad (3.3)$$

$$R_{3K} = R_{BK} * \sqrt{3} \quad (3.4)$$

У результаті розрахунку радіус внутрішнього кола сфери впливу м. Львів склав 26,7 км, середнього кола – 37,9 км і зовнішнього кола – 46,4 км.

Результати розрахунків за іншими обласними центрами Західного регіону України наведені у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Основні параметри орієнтованих сфер впливу обласних центрів
Західного регіону України в 2013 р.**

Обласний центр	Чисельність населення, тис. осіб (P)	Радіус внутрішнього кола, км (R_{BK})	Радіус середнього кола, км (R_{CK})	Радіус зовнішнього кола, км (R_{3K})
Львів	729	26,8	37,9	46,4
Івано-Франківськ	227	14,94	21,1	25,9
Тернопіль	217,1	14,61	20,7	25,3
Луцьк	216	14,57	20,6	25,2
Ужгород	116	10,68	15,1	18,5
Рівне	249,9	15,67	22,2	27,1
Чернівці	262,4	16,058	22,7	27,8

Умовні позначення

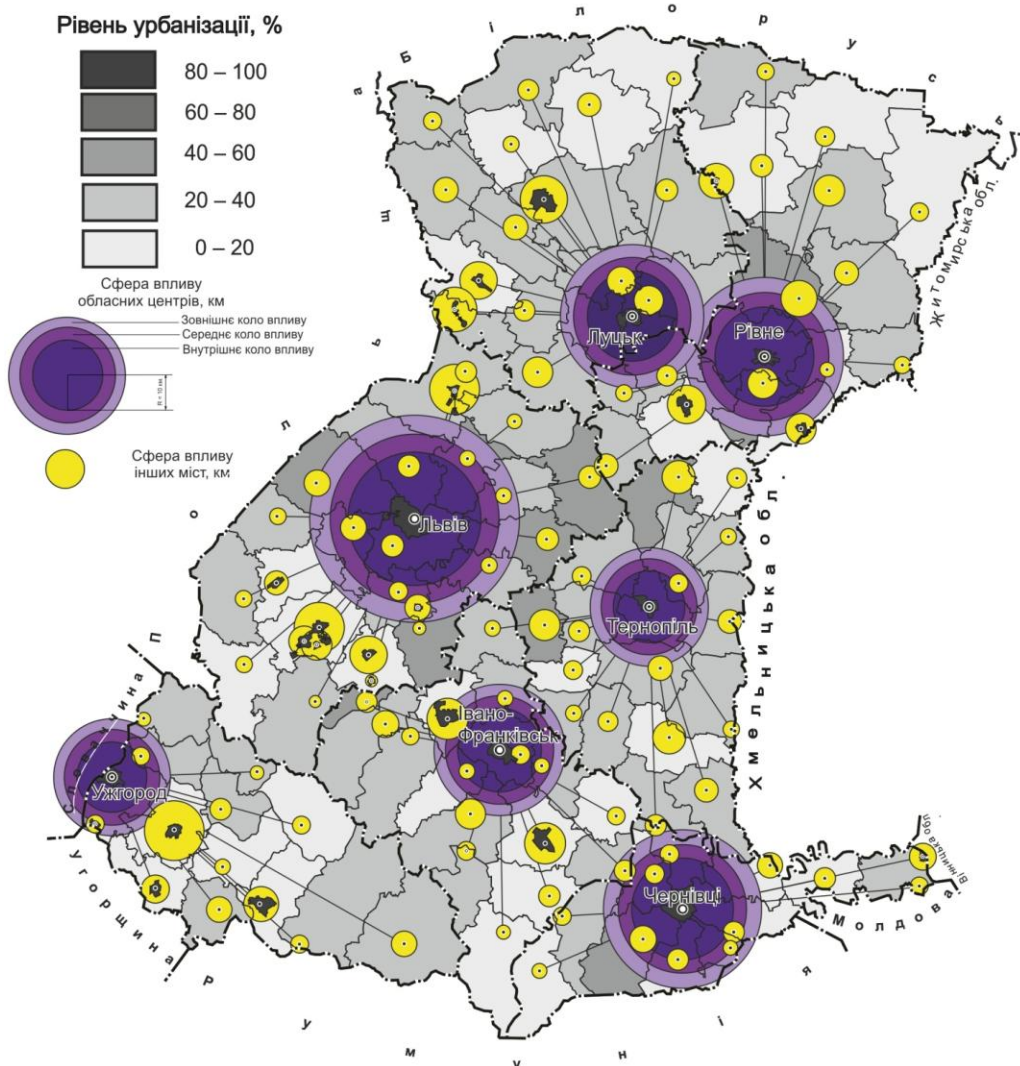

Рис. 3.10. Орієнтовані зони впливу обласних центрів Західного регіону України за гравітаційною моделлю

Слід зважати, що при накладанні сфер впливу декількох міст відбувається порушення просторової організації та витіснення важливих для міста обслуговуючих функцій приміської зони – сільськогосподарської, рекреаційної, природоохоронної.

Широке застосування гравітаційних моделей при аналізі розмірів приміських зон обмежено через неможливість врахувати фактори природної, економічної та соціальної неоднорідності простору. Але вони є корисними для попереднього аналізу сфер впливу міст і виявлення полюсів економічної активності простору, дослідження проблем взаємодії територіальних утворень.

3.4. Економетричне моделювання передумов і чинників підвищення метрополійного потенціалу міста Львова

Місто Львів як повноцінна метрополія Західного регіону має значний внутрішній потенціал для підвищення свого метрополійного статусу, адже є центром концентрації значного суспільно-економічного ресурсу, в т.ч. інноваційно активного прошарку населення – підприємців, креативного, соціального і фінансового капіталу, наукового потенціалу та ін.

Підвищення метрополійного статусу міста Львова пов'язано з набуттям ознак його як потужного урбанізованого району, що актуалізує проблематику територіальних меж міста, а саме їх невизначеності внаслідок інтенсивного містобудування.

Міста не функціонують ізольовано від оточення, тобто приміської території, тому надзвичайно складно прив'язати межу міста як адміністративно-територіальної одиниці до міста як умовно відкритої та нерідко територіально розмиті соціально-економічної системи. Тому виділяють декілька нетотожних меж міста, починаючи від території міської забудови, його фактично визначених меж, закінчуючи зоною його соціально-демографічного впливу. Низка вітчизняних дослідників для міста визначають нерегулярні концентричні зони характерного використання землі, до яких відносять: зону центрального ділового району, зону переходу, приміську зону та сільську зону.²⁵⁵ Але недосконалість сучасної практики визначення адміністративних меж міст в Україні пов'язана найперше з земельно-правовими відносинами; перевищенням темпів міської забудови та адміністративного розширення меж міста (наприклад, Сихівський житловий масив м. Львова), маргіналізацією міських адміністративно-територіальних структур, адже зони культурно-економічних зв'язків окремих великих міст можуть виходити і за рамки областей, до яких вони належать (м. Кривий Ріг, Кременчук, Умань та ін.).

Ці проблеми стають певними бар'єрами у залученні прямих іноземних інвестицій, у тому числі і потужних транснаціональних корпорацій із США та країн Західної Європи, які шукають території для ефективного розміщення свого виробництва. Поряд з існуючими загальнонаціональними та регіональними проблемами інституційного та іміджевого характеру, існує низка перешкод для локалізації таких підприємств, які характерні для всіх великих міст України, в т.ч. і для Львова²⁵⁶:

1. Інвестиції для локалізації потребують відповідних місцевих факторних умов (земельні ділянки та/або нерухомість з відповідною інфраструктурою, трудові ресурси). Але через обмеженість територій міст границею забудови їм бракує площ для розміщення нових підприємств у своїх межах.

2. Ділянки поза населеними пунктами взагалі, як правило, не мають необхідної інфраструктури, а сільські громади та райдержадміністрації не

²⁵⁵ Третяк А. М. Формування меж адміністративно-територіальних утворень: навч.-методичний посібник / А. М. Третяк, В. М. Другак, Р. А. Третяк. – К: ЦЗРУ, 2004. – С.37-38.

²⁵⁶ Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів. – Київ. – 2012. – Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК). – Режим доступу : http://www.auc.org.ua/sites/all/sites/default/files/files/Subregional_Structures_Development_2012.pdf.

володіють достатніми ресурсами для інфраструктурного розвитку.

3. Міста, маючи певні можливості розвитку інфраструктури, не прагнуть (і, по-суті, не мають права за Бюджетним кодексом) розвивати території за межами своєї юрисдикції. До того ж, оскільки податок на доходи фізичних осіб справляється за місцем реєстрації підприємства, міські громади не мають стимулів розвивати прилеглі території зі збитком для свого бюджету.

4. Земельний податок та кошти, що надійдуть у випадку продажу земельної ділянки підприємству інвестору, також не будуть зараховані до бюджету міста на околиці якого (за межами міста) працюватиме цей інвестор.

5. Більшість міст і населених пунктів України до сьогодні не мають затверджених меж своїх територій, що негативно сприймається інвесторами.

6. Багато територіальних громад не мають актуальних Генеральних планів та схем планування територій районів з детальним плануванням прилеглих до міст територій. Часто прилеглі до міст сільські громади без узгоджень з містами-сусідами використовують земельні ресурси без врахування інтересів їхнього розвитку.

7. Територіальні громади, розробляючи плани розвитку та Генплани, не думають про розвиток території як агломерації або регіональної метрополії, тобто «не виходять за свої межі».

8. Аналізуючи та плануючи соціально-економічний розвиток міста, не завжди враховують потенціал прилеглих територій, хоча цього вимагає чинне законодавство, зокрема ДБН-360-92.

9. Статистична звітність, яка використовується громадами міст для планування розвитку, не дає можливості отримати показники власне для метрополії (чи агломерації), оскільки не збігається з її адміністративними межами. Крім того, отримати дані щодо ВРП, який формується у місті та прилеглих до нього районах, неможливо через відсутність відповідної методики в обласних управліннях статистики (і це при тому, що ВРП для регіону в цілому розраховується).

Перераховані вище проблеми є інституційними перешкодами як соціально-економічного розвитку міста Львова, так і розвитку його як регіональної метрополії, а також підвищення його метрополійного статусу. Вирішення цих питань лежать у площині адміністративно-територіальної реформи, адже стимулювання розвитку Львова як центру ділової активності сприятиме соціально-економічному піднесенню всього регіону.

У Генеральному плані м. Львова, який встановлює напрямки і межі територіального розвитку м. Львова, визначає умови і принципи комплексного містобудівного освоєння прилеглих до міста земель у межах приміських сільрад, функціональне призначення і будівельне зонування територій у межах міста, містяться, серед інших, принципові рішення щодо першочергових заходів розвитку міста як міжнародного туристичного, культурного, освітнього і наукового центру, як промислового центру на базі наукоємних і безвідходних виробництв, як міжнародного транспортного вузла та осередку міжнародних торгових зв'язків, відродження статусу міста як неофіційної столиці Західного регіону України, в тому числі заходи щодо розвитку приміської зони, розширення меж Львова згідно формування містобудівної системи «Великий Львів» (рис. 3.11 - 3.12).

Визначальними передумовами та чинниками підвищення метрополійного потенціалу міста Львова також є ряд прийнятих стратегічних документів розвитку міста як туристичного, культурного, економічно розвиненого та комфортного для життя, а саме:

1. «Комплексна стратегія розвитку Львова 2012 – 2025 рр.», відповідно до якої основні напрямки та інструменти розвитку міста розроблені згідно бачення Львова як: «твердині національних традицій», «комфортного середовища для мешканців», «міста вигідної соціальної політики», «освітнього, наукового та інноваційного центру», «культурної та туристичної столиці Східної Європи», «світового центру спорту та здорового способу життя», «міста високотехнологічних індустрій», «сприятливих умов для бізнесу». Пріоритети Комплексної стратегії розвитку визначені особливим місцем м. Львова у соціокультурному та економічному поділі країни, а саме такі: 1) місто, в якому комфортно жити, навчатись, працювати; 2) розвинута конкурентоздатна та інноваційна економіка; 3) твердиня національних цінностей – місто традицій, знань, культури, туризму та спорту.

2. «Інтегрована концепція розвитку центральної частини міста Львова» – спрямована на розвиток центральної частини міста, охоплюючи питання: збереження архітектурної та культурної спадщини, покращення якості громадського простору, вдосконалення системи транспорту, розвиток роздрібною торгівлі та ремесел, культури та туризму, соціальної складової та освіти, модернізація управління містом.

3. «Стратегія підвищення конкурентоспроможності економіки Львова до 2015 р.» – для підвищення рівня конкурентоспроможності економіки міста шляхом розвитку пріоритетних кластерів, до яких у 2014 році додано ще два – туризму та бізнес-послуг.

4. «Програма сталого енергетичного розвитку м. Львова до 2020 року» – метою підвищення енергоефективності у виробництві, транспортуванні (постачанні) та споживанні.

Економетрична оцінка передумов і чинників підвищення метрополійного потенціалу міста Львова є багатоаспектною, адже розвиток Львова як регіональної метрополії залежить від багатьох чинників економічного та соціального характеру.

Як вже зазначалось у попередньому параграфі, розвиток одних метрополійних функцій міста часто обумовлений і визначає реалізацію інших, в тому числі і під впливом різних соціально-економічних чинників. Такий аналіз нами проведений на основі даних по м. Львову за 2006-2013 рр. (Додаток Г, табл. Г.1, табл. Г.2, табл. Г.3), що дозволило побудувати ряд регресійних моделей відповідних залежностей, які б дали змогу впливати на розвиток та підвищення ефективності реалізації метрополійних функцій міста, а також прогнозувати ефект від тих чи інших заходів, спрямованих на підвищення метрополійного потенціалу міста Львова.

Тобто в основі регресійного аналізу лежать гіпотези для пояснення причинно-наслідкових зв'язків між розвитком агрегованих метрополійних функцій м. Львова (економічною, адміністративно-політичною, інноваційно-креативною, комунікаційною, культурно-інформаційною) та чинниками, які впливають на підвищення потенціалу їх розвитку та реалізації.

Статистична перевірка адекватності регресійних моделей підтвердила їх допустимість і спростувала потребу додаткового уточнення. Всі коефіцієнти детермінації засвідчують адекватність вираження основних процесів і тенденцій, високу залежність між обраними чинниками і результируючими показниками розвитку всіх метрополійних функцій (R^2). Перевірка припущення про прийнятність рівнянь економетричних моделей для часткових спостережень за допомогою F -статистики Фішера підтвердила не випадковість цього результату ($F_{кр.}$ у рівняннях регресії $< F_{сп.}$). Правомірність представлення досліджуваних процесів за допомогою лінійних зв'язків підтверджено на основі статистики Дарбина-Уотсона DW .

Економічна (господарська, інвестиційна, фінансова) метрополійна функція м. Львова проявляється у концентрації головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій і банків, страхових компаній, фондових бірж, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг, що визначається кращими умовами розміщення цих об'єктів для налагодження ділових зв'язків і ступенем освоєння економічного простору метрополії.

Економічна (господарська) метрополійна функція

$$Y_1 = -655,2 + 333,5x_1 + 3,44x_2 + 1434,3x_3 + 408,4x_4; \quad (3.5)$$

$$R^2=0,999; p= 0,000662$$

де Y_1 – обсяг ВРП на одну особу, грн;

x_1 – кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.;

x_2 – обсяг інвестицій в основний капітал у житлове будівництво, млн грн;

x_3 – обсяг роздрібного товарообороту підприємств, млрд грн;

x_4 – частка обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової, % (Додаток Д, табл. Д.1).

Розвиток економічної функції м. Львова напряму залежний від реалізації його комунікаційного потенціалу, а саме транспортної та логістичної функції ($\beta_1=333,5$), інвестиційної ($\beta_2=3,4$) та підприємницької активності ($\beta_3=1434,3$), збільшення обсягів реалізації інноваційної промислової продукції ($\beta_4=408,4$). Тобто в перспективі для подальшого розвитку економічної метрополійної функції пріоритет необхідно надати розвитку міжнародних та внутрішніх авіасполучень, стимулюванню ділової активності та реалізації інноваційної промислової продукції в місті на основі створення сприятливого бізнес-середовища, інвестуванню у житлове будівництво та інфраструктуру.

$$Y_1 = -2797 + 5976x_5 + 28,5x_6 + 231,9x_7 + 448,7x_8; \quad (3.6)$$

$$R^2=0,999; p= 0,002185.$$

де Y_1 – обсяг ВРП на одну особу, грн;

x_5 – середньомісячна номінальна заробітна плата, тис. грн;

x_6 – обсяг експорту послуг, млн дол. США;

x_7 – коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб;

x_8 – обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис. грн (Додаток Д, табл. Д.2).

Отже, підвищення потенціалу реалізації економічної метрополійної функції також визначається зростанням:

1) матеріального добробуту мешканців міста ($\beta_5=5976$) та обсягів реалізації промислової продукції на одну особу ($\beta_8=448,7$), адже зростання заробітної плати населення через підвищення його купівельної спроможності формує платоспроможний попит, який стимулює економічний обіг (розвиток);

2) рівня експорту послуг ($\beta_6=28,5$) – експортна інтеграція підприємств міста у міжнародні ринки послуг є вагомим каталізатором розвитку його економічної метрополійної функції;

3) міграційного приросту населення, що обумовлено метрополійним статусом м. Львова ($\beta_7=231,9$), а саме як регіональної метрополії Західного регіону.

Економічна (інвестиційна) метрополійна функція

$$Y_2 = -930,9 + 0,893x_9 + 0,648x_{10} - 26,51x_{11} + 3,054x_{12}; \quad (3.7)$$

$$R^2=0,998; p=0,005929.$$

де Y_2 – обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США.;

x_9 – середньомісячна номінальна заробітна плата, грн;

x_{10} – обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн;

x_{11} – обсяг імпорту послуг, млн дол. США.;

x_{12} – кількість найманих працівників, тис. ос. (Додаток Д, табл. Д.3).

Розвиток інвестиційної метрополійної функції в першу чергу залежить від:

– підвищення рівня середньомісячної номінальної заробітної плати ($\beta_9=0,893$) і кількості найманих працівників ($\beta_{12}=3,054$) – адже доходи населення і показники його зайнятості виступають як передумови, так і чинниками, що визначають не лише купівельну спроможність (ефективний попит) населення, але і метрополійний статус міста Львова, що зумовлює активізацію діяльності іноземних інвесторів, а отже і реалізацію економічної (інвестиційної) метрополійної функції;

– зростання обсягів реалізації інноваційної продукції ($\beta_{10}=0,648$), тобто розвиток провідної інноваційної метрополійної функції стимулює підвищення потенціалу реалізації інвестиційної функції, адже концентрація в місті Львові інноваційних процесів виступає знаком для активізації прямого іноземного інвестування;

– зниження обсягів імпорту послуг ($\beta_{11}=-26,51$) – адже сигналом для ділової інвестиційної активності є підвищення обсягів експорту послуг (а не імпорту), що свідчить про певний ранг міста та формування його економічного потенціалу як регіональної метрополії.

Адміністративно-політична метрополійна функція м. Львова обумовлена його метрополійним потенціалом щодо координації й управління сукупністю видів суспільної діяльності, концентрації та акумуляції міжнародного капіталу, локалізації провідних інституцій на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, трансляції рішень управлінського характеру через дипломатичні й адміністративні представництва вищого рівня.

$$Y_3 = -188,5 + 0,89x_{13} + 1,38x_{14} + 0,94x_{15} + 0,37x_{16}; \quad (3.8)$$

$$R^2=0,997; p=0,00756$$

де U_3 – кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.;

x_{13} – кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.;

x_{14} – рентабельність операційної діяльності, %;

x_{15} – кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 1000 населення;

x_{16} – товарооборот ресторанного господарства, млн грн (Додаток Д, табл. Д.4).

Підвищення потенціалу реалізації адміністративно-політичної функції лежить у площині розвитку комунікаційної функції, а саме міжнародних та внутрішніх авіасполучень ($\beta_{13}=0,89$); створення сприятливих організаційно-інституційних та економічних умов для прибуткової діяльності бізнесу ($\beta_{14}=1,38$); розвитку освітньої метрополійної функції, зокрема через підвищення концентрації студентів та рівня освіти у вищих навчальних закладах ($\beta_{15}=0,94$); формування ринкової інфраструктури, в т.ч. активізації ресторанного бізнесу ($\beta_{16}=0,37$).

$$U_3 = 8,84 + 5,23x_{17} + 0,26x_{18} + 0,62x_{19}; \quad (3.9)$$

$$R^2=0,996; p= 0,00056$$

де U_3 – кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.;

x_{17} – кількість найманих працівників, млн осіб;

x_{18} – обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис. грн;

x_{19} – кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній (ТНК), од. (Додаток Д, табл. Д.5).

Розвиток адміністративно-політичної функції також обумовлюється активізацією процесів зайнятості населення у м. Львові, що свідчить про позитивну динаміку його економічного розвитку ($\beta_{17}=5,23$), та збільшенням обсягів реалізованої промислової продукції на одну особу ($\beta_{18}=0,26$) – адже формується ефективний платоспроможний попит (у тому числі і на адміністративні послуги вищого рівня) серед мешканців міста, що пов'язано з підвищенням їх купівельної спроможності; а також збільшенням кількості штаб-квартир та центральних офісів ТНК ($\beta_{19}=0,62$), що вказує на взаємозалежність процесів розвитку та підвищення потенціалу реалізації адміністративно-політичної функції міста від концентрації та акумуляції міжнародного капіталу, локалізації провідних інституцій, центральних осередків ТНК та міжнародних організацій.

Інноваційно-креативна (освітня, інноваційна, наукова) метрополійна функція м. Львова обумовлена його метрополійним потенціалом щодо генерування технологічних і суспільних інновацій та їх просторового поширення на базі розвинутого техніко-технологічного, науково-дослідного, освітньо-кваліфікаційного потенціалу; включеності у міжрегіональні науково-освітні мережі.

Освітня метрополійна функція

$$U_4 = 371,6 + 0,17x_{20} + 1,05x_{21} + 0,23x_{22}; \quad (3.10)$$

$$R^2=0,991; p= 0,00026$$

де U_4 – кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів

акредитації у розрахунку на 10 000 населення;

x_{20} – кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб;

x_{21} – освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань;

x_{22} – пасажирооборот автомобільного транспорту загального користування, млн пас./км (Додаток Д, табл. Д.6).

Розвиток освітньої метрополійної функції в першу чергу обумовлений потенціалом реалізації наукової функції, тобто потребою у вихованні висококваліфікованих спеціалістів ($\beta_{20}=0,17$), активізацією інноваційної діяльності ($\beta_{21}=1,05$), розвитком транспортної інфраструктури ($\beta_{22}=0,23$).

Інноваційна метрополійна функція

$$Y_5 = 7,02 + 0,13x_{23} + 3,45x_{24} + 33,19x_{25}; \quad (3.11)$$

$$R^2=0,979; p= 0,00094$$

де Y_5 – обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн;

x_{23} – обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США;

x_{24} – обсяг експорту послуг, млн дол. США;

x_{25} – коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб (Додаток Д, табл. Д.7).

Підвищення потенціалу реалізації інноваційної метрополійної функції м Львова визначається: активізацією іноземного інвестування ($\beta_{23}=0,13$), що вказує на ефективність і визначальний вплив на економіку міста прямих іноземних інвестицій; збільшенням обсягів експорту послуг ($\beta_{24}=3,45$) тому, що експортна інтеграція підприємницьких структур міста у міжнародні ринки послуг є чинником стимулювання їх інноваційної активності; міграційним приростом населення ($\beta_{25}=33,19$), адже концентрація потоків товарів і населення є одночасно і чинником, і передумовою високого метрополійного статусу міста в Західному регіоні і країні загалом.

Наукова метрополійна функція

$$Y_6 = -2455,2 + 2,82x_{26} + 19,51x_{27} + 2,59x_{28}; \quad (3.12)$$

$$R^2=0,924; p= 0,000287$$

де Y_6 – кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб;

x_{26} – кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 000 населення;

x_{27} – питома вага м. Львова в області за обсягом прямих іноземних інвестицій, %;

x_{28} – освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань (Додаток Д, табл. Д.8).

Розвиток наукової метрополійної функції м. Львова в першу чергу обумовлений можливостями реалізації його освітньо-кваліфікаційного потенціалу та включеності у міжрегіональні науково-освітні мережі ($\beta_{26}=2,82$), вищою концентрацією прямих іноземних інвестицій у місті в загальнообласному значенні ($\beta_{27}=19,51$), активізацією інноваційної діяльності, зокрема виробництва інноваційних видів продукції ($\beta_{28}=2,59$).

$$Y_7 = -120,78 + 11,59x_{29} + 1,18x_{30} + 1,59x_{31}; \quad (3.13)$$

$$R^2=0,994; p= 0,000453$$

де Y_7 – обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами підприємств, млн грн;

x_{29} – кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України;

x_{30} – кількість інноваційно активних підприємств, од.;

x_{31} – перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування, млн пас. (Додаток Д, табл.Д.9).

Підвищення потенціалу реалізації наукової метрополійної функції м Львова визначається збільшенням кількості ВНЗ міста в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, що фактично свідчить про розвиток освітньої метрополійної функції ($\beta_{29}=11,59$); кількості інноваційно активних підприємств, які формують попит щодо науково-технічних розробок ($\beta_{30}=1,18$), а також розвитком транспортної інфраструктури та транспортно-логістичних зв'язків для забезпечення економічних взаємовідносин і комерціалізації наукових розробок ($\beta_{31}=1,59$).

Культурно-інформаційна (культурна, інформаційна, духовна, туристична) метрополійна функція м. Львова обумовлена його метрополійним статусом як культурного центру надрегіонального рівня, адже місто має вищий культурно-мистецький потенціал і вагому сакрально-історичну роль у розвитку на національному і міжнародному рівнях; розвиненого центру продукування та трансляції в метрополійному просторі інформаційних потоків з обміну ринковою інформацією, налагодження ефективних ділових контактів та співпраці в майбутньому за рахунок вищої концентрації джерел-продуцентів інформації – великих рекламних агенцій, консалтингових, аудиторських та аналітичних компаній, виставкової діяльності, визначних і суспільно значимих подій національного та міжнародного рівня.

Культурно-інформаційна (туристична) функція

$$Y_8 = -106,36 + 8,84x_{32} + 5,42x_{33} + 0,20x_{34}; \quad (3.14)$$

$$R^2=0,876; p= 0,000781$$

де Y_8 – кількість іноземних туристів, яким надано послуги суб'єктами підприємницької діяльності, тис. осіб;

x_{32} – кількість об'єктів роздрібною торгівлі, тис. од.;

x_{33} – забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, m^2 загальної площі;

x_{34} – обсяг реалізованих послуг, млрд грн (Додаток Д, табл. Д.10).

$$Y_8 = -1339 + 6,06x_{35} + 6,26x_{36} + 1,37x_{37}; \quad (3.15)$$

$$R^2=0,858; p= 0,00642$$

де Y_8 – кількість іноземних туристів, яким надано послуги суб'єктами підприємницької діяльності, осіб;

x_{35} – вантажооборот автомобільного транспорту, млн т км;

x_{36} – товарооборот ресторанного господарства, млн грн;

x_{37} – обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн (Додаток Д, табл. Д.11).

Розвиток туристичної метрополійної функції м. Львова в першу чергу залежний від розвитку торгівельної ($\beta_{32}=8,84$), соціальної ($\beta_{33}=5,42$) та транспортної ($\beta_{35}=6,06$) інфраструктури, збільшення обсягів реалізованих послуг ($\beta_{34}=0,2$) та товарообороту ресторанного господарства ($\beta_{36}=6,26$), а також обумовлений активізацією інвестиційної діяльності в м. Львові ($\beta_{37}=1,37$).

Комунікаційна (транспортна, логістична) метрополійна функція м.

Львова обумовлена його метрополійним потенціалом щодо підтримки транспортно-логістичних зв'язків на далекі відстані та розташування аеропортів макрорегіонального і світового значення (реалізується через портові комплекси, міжнародні аеропорти, магістралі й транспортні коридори міжнародного значення, великі залізничні вузли, міжрегіональні митниці, логістичні термінали), а також розвитку інфраструктури для забезпечення провідних видів зв'язку.

$$Y_9 = 7,005 + 14,22x_{38} + 0,58x_{39} + 4,11x_{40}; \quad (3.16)$$

$$R^2=0,991; p=0,00247$$

де Y_9 – кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень;

x_{38} – обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд грн;

x_{39} – обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис. грн;

x_{40} – обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд дол. США (Додаток Д, табл. Д.12).

Розвиток комунікаційної метрополійної функції м. Львова об'єктивно обумовлений розвитком його економічного потенціалу, а саме активізацією інноваційної діяльності підприємств міста ($\beta_{38}=14,22$), реалізації продукції промисловості ($\beta_{39}=0,58$), а також сприятливими умовами для залучення іноземних інвестицій ($\beta_{40}=4,11$), адже економічна активність одночасно стимулює і потребує розвитку транспортно-логістичної інфраструктури.

Проведене економетричне моделювання передумов і чинників підвищення метрополійного потенціалу міста Львова дає змогу виявити ключові соціально-економічні передумови розвитку різних метрополійних функцій, а також виступає основою розробки системи заходів щодо підвищення ефективності їх реалізації у коротко- та середньотривалому періодах, а також підвищення метрополійного статусу міста Львова.

РОЗДІЛ 4

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МЕТРОПОЛІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Інтенсифікація якісних змін внутрішніх компонентів міських систем і швидке зростання їх кількості, що відбулося завдяки прискоренню науково-технічного прогресу та значному поштовпу демографічних процесів у другій половині ХХ ст., сприяли активізації ролі великих міст у розвитку як окремих держав, так і цілих регіонів. Проте, лише поява стійких форм соціального партнерства в кінці ХХ ст. в більшості країн Європи дозволила утвердити домінування тенденції стійкого розвитку великих міст. А перехід до стадії постіндустріального розвитку дозволив великим містам стати джерелом новітніх цивілізаційних орієнтирів розвитку суспільства, зберігаючи своє значення провідних центрів інтенсивного соціально-економічного та культурного зростання²⁵⁷.

Під дією численних зовнішніх та внутрішніх чинників, сучасне велике місто в процесі свого розвитку перетворюється в складну багатофункціональну інституційну структуру, яка, акумулюючи в собі потужний демографічний, соціально-культурний, фінансово-економічний, комунікаційний потенціал, а також накопичені суспільством нові знання та інноваційні технології, поширює свій вплив далеко за власні межі на оточуючі її території регіону, країни чи континенту.

Розвиток метрополії передбачає поетапний цілеспрямований процес позитивних якісних та кількісних змін в суспільній життєдіяльності, економічній системі та природному середовищі міста-метрополії та його метрополійної території. Під управлінням метрополійними територіями розуміється процес ефективного використання широкого спектру їх ресурсів у сучасному глобалізованому світі, метою якого є задоволення потреб жителів цих територій та їх подальшого сталого розвитку.

Ускладнення устрою сучасного міста-метрополії в цивілізованому суспільстві, процеси диференціації його структурно-функціонального змісту вимагають якісно нових підходів до розуміння ролі міста-метрополії в сучасному світі, принципів його організації як цілісного соціально-економічного організму, побудови ефективних моделей управління його функціонуванням та розвитком²⁵⁸.

Зважаючи на те, що такі поняття як «місто-метрополія», «метрополійна територія» та «управління метрополійною територією», на даний час не регламентовані українським законодавством, можна стверджувати, що перспективи утворення, інституційного забезпечення, розвитку та управління метрополійними територіями в Україні знаходяться в межах експертних та академічних дискусій. Натомість в країнах ЄС накопичено значний досвід практичного управління метрополійними

²⁵⁷ Бабасв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія / В. М. Бабасв; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – С.37.

²⁵⁸ Там само. – С.51.

територіями, інституційного забезпечення процесу управління та просторового планування метрополійних територій.

В процесі управління метрополійними територіями в країнах ЄС, важливу роль відіграють загальні правила управління розвитком міста, встановлені Європейською Комісією, що включають 10 основних правил²⁵⁹:

- концентрації (ресурсів);
- програмування (розвитку);
- партнерства (місцевого та регіонального, суспільного та приватного);
- примноження (з'єднання ресурсів понад локальних);
- комплементарності (доповнення локальних, регіональних та місцевих дій);
- субсидіарності (локальний розвиток у відповідальності його самоврядування);
- координації (фінансів, програм, просторового устрою);
- відповідності (координація дій міської влади з законодавством держави та ЄС);
- зв'язок дій (з економічною політикою держави);
- контролю (постійне спостереження, оцінка та контроль програм).

За своєю суттю управління метрополійними територіями є складним процесом, оскільки передбачає врахування великої кількості різноманітних чинників як внутрішнього (масштаб управлінських завдань, якість людського потенціалу, величина наявних фінансових ресурсів, інституційне забезпечення, правове регулювання), так і зовнішнього характеру.

На думку польського науковця Б. Яловецького, ефективність процесу управління метрополійними територіями залежить від організаційної форми управління, діапазону спільної господарської діяльності та впливу його суб'єктів, серед яких, перш за все, варто виділити.²⁶⁰ уряд країни; політичні партії та рухи; регіональні органи влади; органи місцевого самоврядування; організації підприємств.

Організаційні форми метрополійного управління поділяються на тверді (різноманітні адміністративно-територіальні одиниці країни, перш за все, гміни) та м'які (обов'язкові та добровільні спілки гмін, метрополійні співтовариства, агентства метрополійного розвитку).

Сфера спільної господарської діяльності може приймати різноманітні форми, зокрема²⁶¹: стратегічне планування; просторовий розвиток; метрополійні установи; управління відходами; суспільна безпека; метрополійний маркетинг.

Для кожного міста-метрополії вибір відповідної йому моделі розвитку метрополійної території та способу управління нею пов'язаний із впливом великої кількості чинників, що часто негативно впливають на процес її функціонування і,

²⁵⁹ Mitchell J.G. Przedmieścia. In: National Geographic Polska, 2003, №1. – P.115.

²⁶⁰ Jałowiecki B., Szczepański, M. S.: Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej / B. Jałowiecki, M. Szczepański – Warszawa: Wyd. – Naukowe «Scholar», 2002. – P.281.

²⁶¹ Jałowiecki B. Metropolie. Białystok: Wyd. – Wszeź Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, 1999. – P.104.

як наслідок, – зниження якості життя та задоволення потреб жителів. Таким чином, з метою побудови ефективної моделі розвитку та управління метрополійними територіями в сучасних українських реаліях, на нашу думку, існує необхідність розгляду та врахування успішного європейського досвіду в даному контексті. Це дозволить, перш за все, створити належне інституційне забезпечення процесу розвитку та управління метрополійними територіями в Україні яке, в перспективі, стане міцним підґрунтям для втілення його в суспільній життєдіяльності.

4.1. Досвід Королівства Данії

Королівство Данія – унітарна конституційна монархія в Північній Європі, найменше за розміром королівство із скандинавських країн. Данія є країною з парламентською демократією, в якій законодавча влада здійснюється спільно королевою та парламентом країни («фолькетингом»), а виконавча – урядом.

З 1 січня 2007 р. в межах адміністративної реформи Данія розділена на 5 регіонів, що замінили традиційний поділ країни на 14 амтів, скорочено кількість муніципалітетів із 270 до 98, коли більш дрібні муніципалітети були об'єднані в більш великі одиниці. Більшість муніципалітетів мають населення понад 20 тис. осіб з метою фінансової та професійної стійкості, хоча існують і винятки.²⁶²

Керівництво регіоном здійснюється радою регіону, яка обирається шляхом прямого волевиявлення. Очолює раду мер регіону, якого вибирають з-поміж членів Виконавчого комітету ради регіону. Термін повноважень ради регіону складає 4 роки. До компетенції регіону належить координація планування в галузі транспорту, охорони здоров'я, середньої освіти, соціальних послуг (дитячих будинків, закладів соціальної опіки), охорони навколишнього середовища, підтримки підприємництва. На відміну від амтів, регіони не мають права накладати та стягувати податки.

На чолі муніципалітету стоїть рада муніципалітету, яка обирається шляхом прямого волевиявлення, терміном на 4 роки. Очолює раду муніципалітету мер, який як і його заступники обираються з-поміж її членів. До компетенції муніципалітету належить планування місцевих соціальних послуг (медичних, сестринського догляду), управління та розвиток початкових шкіл, закладів культури та спорту, органів обслуговування мережі доріг місцевого значення, будівельного нагляду, забезпечення технічної інфраструктури. Муніципалітети є гнучкими в розширенні власної компетенції, здійснюють самостійне фінансування власної діяльності, оскільки їх сукупний бюджет майже в двічі перевищує розмір центрального бюджету країни²⁶³.

Метрополійний регіон Копенгагена, утворений в результаті реформи 2007 р., включає 29 муніципальних утворень (рис. 4.1). Чисельність його

²⁶² City population: Denmark. Website Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population. – Retrieved from: <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>

²⁶³ Там само.

населення станом на кінець 2013 р. становила 1 732 068 осіб, а площа – 2561 км². До Столичного регіону належить м. Копенгаген, столиця Данії. Сам регіон розташовується на південному сході острова Зеландія, на острові Борнгольм та інших островах. До 2007 р. на його території були розміщені амти Копенгаген, Фредеріксборг і Борнгольм.²⁶⁴

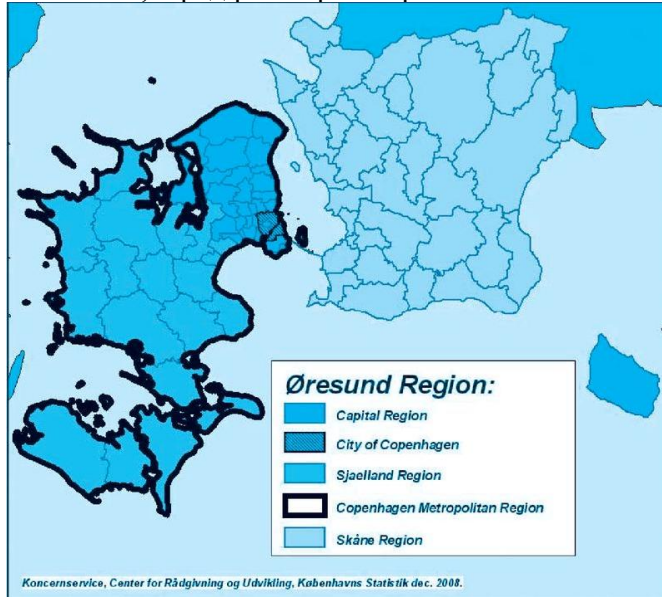

Рис. 4.1. Метрополійний регіон Копенгагена та регіон Ересунд*
* Джерело:²⁶⁵

Для метрополійних територій Копенгагена в різних стратегічних та планувальних документах визначено різні масштаби поширення. Так, зокрема, в Законі про планування Данії, визначений регіон Копенгаген, який отримав назву Метрополійний регіон Копенгаген. Він виділяється як окрема територія і не перекривається жодною адміністративною одиницею та включає 34 муніципалітети, де проживає близько 1,8 млн осіб. Проте, Метрополійна територія Копенгагена з моменту побудови мосту, який з'єднує його з шведським Мальме, все частіше розглядається в поєднанні з регіоном Ересунд, до складу якого входять данські регіони Зеландія та Столичний, а також шведський регіон Сконія із загальною чисельністю населення 3,7 млн осіб. Але з точки зору функціональності, ці регіони досі ще не повністю інтегровані.²⁶⁶

Згідно із статистичними даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), функціональний розмір Метрополійного регіону Копенгаген, встановлений на основі щоденних поїздок працівників на

²⁶⁴ The Capital Region of Denmark. Website The Capital Region of Denmark. – Retrieved from: <https://www.regionh.dk>.

²⁶⁵ OECD Territorial Reviews: Copenhagen, Denmark, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. 2009. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁶⁶ City population: Denmark. Website Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population. – Retrieved from: <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>.

роботу, включає в себе 45 муніципалітетів.²⁶⁷ Цей масштаб поширення виходить за межі нового просторового плану зазначеного регіону Копенгаген, який є основою для планування поширення метрополійної території, і включає в себе 35 муніципалітетів, один регіон Столичний та частину регіону Зеландії. Як наслідок, незважаючи на прийняті межі делімітації, цей просторовий план потребує додаткової координації на метрополійному рівні.

До кінця 90-х років регіональна міська політика в Данії носила виключно внутрішньоорієнтований характер, з пріоритетом регіональної політики розвитку країни, в основу якої було покладено збалансований розвиток всіх регіонів. Кардинальні зміни регіональної міської політики відбувалися протягом 1989-1990 рр., коли керівництво Данії скористалося прикладом Великобританії, де Лондон розглядався як локомотив розвитку країни, в результаті чого в данському парламенті відбулися обговорення майбутнього їхньої столиці.²⁶⁸ Вплив глобалізації викликав відхід від традиційного реактивного управління державними ресурсами, що дозволило створити активну підприємницьку стратегію розвитку, зорієнтовану на тісну співпрацю з компаніями та приватними організаціями. З цього моменту в данській регіональній політиці, простежується чітке прагнення до того, щоб Копенгаген став центром всієї Скандинавії. Основним рушієм цього процесу, який узаконив зсув у регіональній політиці та став лейтмотивом для метрополійного управління, стала глобалізація.

Перехід до політики співпраці відкрив можливості для створення мережі сильних державних і приватних організацій, здатних мобілізувати ресурси та досягати конкретних результатів. Для цих змін були характерними децентралізація завдань і обов'язків, а однією з пріоритетних галузей стала місцева житлова політика як інструмент впливу на соціально-економічну структуру населення. Ця політика отримала вирішальне значення при розробці місцевих стратегій розвитку, а головним інструментом розвитку муніципалітетів в конкуренції з іншими адміністративними одиницями стала політика розвитку бізнесу.

Досягнення основних цілей передбачалося за допомогою наступних дій, заснованих на партнерстві:

- стимулювання будівництва нового елітного житла шляхом створення спілок і товариств муніципалітетів та інвесторів (пенсійні фонди, страхові компанії, власники, будівельні компанії);
- введення нових, більш гнучких правил отримання та приватизації державного та муніципального житла;
- ремонт та модернізація житла робітників та іммігрантів.

У 2000 р. було засновано Раду Великого Копенгагена (HUR), яка стала координаційним механізмом, громадською організацією, яка поширила свій вплив на всю площу Великого Копенгагена. Керівництво Ради складалося з 11-ти членів, які обиралися з числа політичних діячів трьох регіонів

²⁶⁷ OECD Territorial Reviews: Copenhagen, Denmark, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. 2009. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁶⁸ The Capital Region of Denmark. Website The Capital Region of Denmark. – Retrieved from: <https://www.regionh.dk>.

Копенгаген, Фредериксборг і Роскилде, і двох міст – Копенгаген і Фредериксборг. В функціонуванні Ради були задіяні 320 співробітників, які працювали у 3 підрозділах: транспорту, планування і послуг, секретаріаті управління. Раду Великого Копенгагена співпрацювала з низкою спеціалізованих професійних організацій, таких як Wonderful Copenhagen (офіційна туристична організація, яка працює у Великому Копенгагені), Copenhagen Saracity (організація, яка відповідає за залучення міжнародних інвесторів та фірм) та Комітет Ересунд (Oresundskomiteen).²⁶⁹

Головним завданням Раду Великого Копенгагена була координація та розвиток транспорту (у т.ч. громадського транспорту), планування дорожнього руху, транскордонна співпраця та розвиток в регіоні Ересунд, реалізації промислової політики, координація та підтримка сфер туризму та культури. Раніше функціонуючі незалежні транспортні адміністрації були включені до транспортного відділу Раду Великого Копенгагена, який керував громадським транспортом та місцевим залізничним транспортом (яким досі керували приватні оператори). Загальнодержавні залізничні перевезення та приміські залізниці залишалися у власності держави. Лінії метро перебували під контролем компанії, якою спільно володіли держава, міста Копенгаген та Фредериксборг. Як наслідок, Рада Великого Копенгагена отримала не тільки контроль над громадським транспортом, але змогла впливати на процес планування дорожньої мережі.²⁷⁰ Це рішення часто наводиться як приклад успішної практики з надання транспортних послуг, зокрема завдяки:

- глибокій інтеграції мережі громадського транспорту, особливо на транспортних розв'язках (з відповідними тимчасовими зв'язками між автобусами та потягами);
- високій якості пасажирських автобусів (на основі відкритих торгів та стимулів для операторів, як нагороди за високу якість обслуговування);
- інтеграції планування землекористування та транспорту;
- впровадженню ефективних заходів щодо скорочення використання автомобілів (наприклад, пішохідні зони та велосипедна політика).

Результативність досягалася за рахунок консенсусу та добровільного співробітництва між п'ятьма великими місцевими органами влади в регіоні, в поєднанні з жорстким контролем з боку центрального уряду.

В результаті структурних реформ в Данії, Рада Великого Копенгагена була розпущена. Завдання, які були закріплені за Радою Великого Копенгагена, регіонами та муніципалітетами, були передані іншим відомствам.²⁷¹ Замість Ради Великого Копенгагена була створена Рада Метрополійного регіону Копенгагена. Вона не обиралася прямим голосуванням і не володіла власними фінансовими ресурсами. Регіональна рада Копенгагена складалася із 41 безпосередньо обраного члена, але володіла меншими повноваженнями, ніж у Раді Великого Копенгагена,

²⁶⁹ The Capital Region of Denmark. Website The Capital Region of Denmark. – Retrieved from: <https://www.regionh.dk>.

²⁷⁰ Там само.

²⁷¹ City population: Denmark. Website Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population. – Retrieved from: <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>.

оскільки не могла виконувати будь-які дії від імені муніципального утворення. Фінансування діяльності Регіональної ради Копенгагена здійснюється не тільки з муніципального бюджету, але й з державного.²⁷²

В рамках структурної реформи в кожному регіоні були створені регіональні форуми зростання, що відповідали за розробку регіональної політики з розвитку бізнесу. В 2007 р. Столичним регіональним форумом зростання, до складу якого входять ділові та наукові кола, регіональні та місцеві органи влади, була розроблена стратегія, яка включала просторовий план дій. Форуми виступають в якості промоутерів регіональних інновацій, радниками регіонів у плані фінансової підтримки та грантів для проектів з регіонального розвитку бізнесу та інновацій.

Крім того, в 2008 р. Метрополійним регіоном була представлена Стратегія регіонального розвитку, до розробки якої були залучені громадяни, органи влади та громадські організації. Ця ініціатива отримала високі оцінки за проведений глибокий аналіз та активну участь зацікавлених сторін.²⁷³

З метою координації розвитку в регіоні Ересунд в 1993 р. було створено Комітет Ересунд. Він був, по суті, форумом, на якому політики з обох сторін протоки Ересунд зустрічалися хоча б двічі на рік для обговорення питань транскордонного розвитку. До складу Комітету входило 36 політиків (по 18 з кожної країни), що представляють 12 організацій-членів: муніципалітетів і регіонів Зеландія, Столичного та Сконе (Швеція). Регіональні та муніципальні організації, представлені в комітеті, формують Комісію Ересунд, що складається з державних службовців і чотирьох (два від кожної країни) посадових осіб Ересунд, призначених урядами Данії та Швеції. Комісія є виконавчим органом комітету і збирається чотири рази на рік. На чолі Комітету та Комісії стоять президент та віце-президент (ті ж самі для обох органів), що обиралися терміном на один рік.²⁷⁴

Діяльність Комітету фінансується за рахунок внесків муніципалітетів і регіонів, пропорційно до кількості їх жителів, а також коштів Ради Міністрів Північних країн, що виділяються на конкретні проекти.

У 2009-2010 рр., комітет зосередив свою увагу на чотирьох конкретних завданнях²⁷⁵:

- подолання транскордонних перепон, які перешкоджають розвитку ринку праці;
- залучення інвестицій в створення нової інфраструктури в регіоні; проведення аналізу впливу оплати за переїзд через міст Ересунд та транспортних витрат на процес інтеграції регіону;
- зміцнення добросусідських відносин на громадськості рівні та просування соціальних контактів, об'єднань та співробітництва в Ересунд, створенням метрополії на основі культурного розвитку;
- розробка нового бачення та стратегії регіону Ересунд.

²⁷²City population: Denmark. Website Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population. – Retrieved from: <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>.

²⁷³OECD Territorial Reviews: Copenhagen, Denmark, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. 2009. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁷⁴ Там само.

²⁷⁵ Там само.

У результаті в 2010 р. було прийнято загальну стратегію розвитку регіону Ересунд до 2020 р.

У Данії основним механізмом координації між центральним урядом, регіонами та муніципалітетами є щорічні ділові переговори між Міністром фінансів, об'єднаннями регіонів і об'єднаннями муніципалітетів. Ця процедура зменшує невизначеність муніципалітетів щодо втручання центрального уряду в прийняття місцевих рішень.

Просторове планування в регіоні Копенгагена ґрунтується на основі просторового плану «Fingerplan», який вперше був прийнятий в 1947 р. Передбачалося, що розміщення міських районів буде проводитися у просторі, який проектується на території країни у формі відкритої долоні з плануванням міського центру в середині і п'ять вузлів урбанізації розташований в пальцях руки. Простір між «пальцями» повинен був бути збережений для зелених зон²⁷⁶. В 2007 р. був прийнятий новий Fingerplan, відповідно до якого основним пріоритетом міського планування стала транспортна доступність (рис. 4.2).

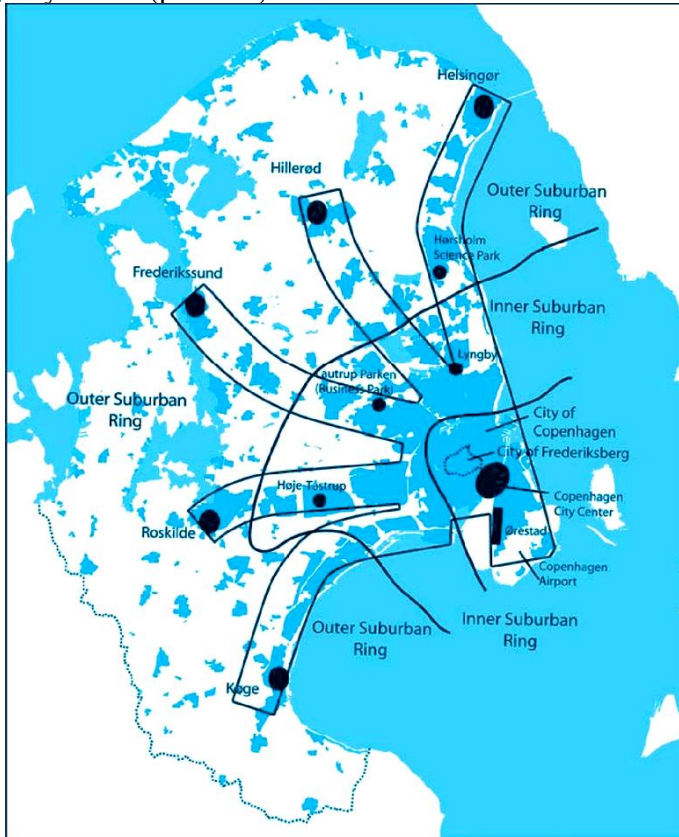

Рис. 4.2. Столичний регіон Копенгагена в межах Fingerplan*

* Джерело:²⁷⁷

²⁷⁶ OECD Territorial Reviews: Copenhagen, Denmark, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. 2009. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁷⁷ Там само.

Нові форми та практики співробітництва, які почали розвивати в Метрополійному регіоні Копенгагена після 1990 р., дозволили усунути бар'єри для глобалізації ринку комерційної нерухомості та залучення іноземних інвестицій до регіону.

Зважаючи на високий рівень співробітництва в метрополійному регіоні Копенгагена, варто відзначити й існування певних бар'єрів для його розвитку, що виникають в результаті впливу таких чинників²⁷⁸:

- висока фрагментація на метрополійному рівні – існує центральне місто та від 29 до 35 (залежно від розмежування) сильних муніципалітетів, частка яких є відносно незначною в порівнянні з масштабом всієї метрополійної території;

- відсутність інструментів координації діяльності муніципалітетів;
- невідповідність адміністративних та функціональних кордонів;
- фрагментація політичних керівних органів;
- обмеження фінансової автономії муніципалітетів.

У підсумку, можна стверджувати, що новий Метрополійний регіон Копенгагена став ефективним інструментом координації та співробітництва на метрополійному рівні після ліквідації Ради Великого Копенгагена. Основна проблема полягає в тому, що всі його повноваження не виходять за межі власне регіону, в той час як функціонально метрополійний регіон має більш широке поширення, ніж затверджено в новому просторовому плані Данії.

4.2. Досвід Королівства Іспанії

З 1987 р. адміністративно-територіальний устрій Іспанії включає 50 провінцій та автономних співтовариств, які поділяються на 8109 муніципалітетів. Найбільшими територіальними одиницями в країні є 17 автономних співтовариств (Las Comunidades Autónomas), які володіють високим рівнем місцевого самоврядування. Їх очолюють ради автономних співтовариств, які обираються шляхом безпосередніх виборів за пропорційною системою та реалізують законодавчі функції. Кожна Рада обирає собі президента, якого затверджує король Іспанії.²⁷⁹

Виконавчим органом кожного з автономних співтовариств є регіональний уряд під головуванням президента. Автономні співтовариства можуть впливати на визначення та реалізацію муніципальних і провінційних повноважень в сфері просторового планування, урбаністики, транспорту, каналів, сільського господарства, економічного розвитку, туризму, охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти та культури.

Автономні співтовариства мають дуже сильні позиції в країні, які, головним чином, ґрунтуються на різних рівнях системи фінансування з боку державної влади та зростаючої ролі регіонів у ЄС (іспанські автономні

²⁷⁸ The Capital Region of Denmark. Website The Capital Region of Denmark. – Retrieved from: <https://www.regionh.dk>.

²⁷⁹ Niziolek M. Problemy ustroju aglomeracji miejskich. – Wolter Kluwer Polska, Warszawa. – 2008. – P.65.

співтовариства відповідають європейському регіональному рівню NUTS 2). Регіональна адміністрація управляє близько 34% із структурних фондів країни, в той час як місцеві органи влади лише 7%. Решта 59% знаходиться у віданні центрального уряду.²⁸⁰

Муніципалітети в Іспанії дуже фрагментовані. Приблизно 86% міст мають менше 5 000 жителів. В 1985 р. вони отримали політичну автономію, проте їхні фінансові ресурси, які в основному надавалися центральним урядом, були недостатніми для забезпечення виконання ними безпосередніх повноважень. З метою покращення фінансової спроможності муніципалітетів, держава здійснює підтримку співпраці між муніципалітетами в формі асоціацій муніципальних утворень (*mancomunidad*) і вертикальної кооперації між муніципалітетами та органами на інших рівнях влади та неурядовими організаціями (*consortia*)²⁸¹.

Асоціації муніципальних утворень можуть бути створені на добровільній основі з муніципалітетів в межах одного автономного співтовариства. Вони є багатофункціональними організаціями, які надають різноманітні послуги для всіх або частини муніципалітетів. Найчастіше це утилізація відходів, водопостачання, культурні заходи, пожежний захист, соціальні послуги, туристична та економічна промоція. Консорціуми, як правило, однонаправлені організації. Найчастіше вони надають послуги з економічної та культурної промоції, пожежного захисту та водопостачання.²⁸²

В Іспанії делегування повноважень від держави на регіональний рівень є дуже розвинутим, це стосується також сфери просторового планування, яка відповідного до Конституції Іспанії 1978 р. і Статуту автономії Каталонії 1979 р. знаходиться в компетенції автономних співтовариств²⁸³.

До складу автономного співтовариства Каталонії входять 4 провінції, 41 округ і 146 муніципалітетів.²⁸⁴ Бюджет Каталонії, приблизно на 60% сформують із державних трансфертів, в той же час бюджети муніципалітетів формуються переважно завдяки місцевим податкам. У 1999 р. надходження із різних рівнів управління склали лише 34% від загальної суми доходів бюджету Каталонії, з яких 91% припадало на центральний бюджет. Послуги в сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної та освітньої інфраструктури перебувають у віданні муніципалітетів, але активно регулюються та безпосередньо фінансуються урядом Каталонії.²⁸⁵

²⁸⁰ Niziolek M. Problemy ustroju aglomeracji miejskich. – Wolter Kluwer Polska, Warszawa. – 2008. – P.65.

²⁸¹ Parrado-Diez S. Creating Economies of Scale, Promoting Inter Municipal Cooperation, SIGMA Conference: Public Administration Reform and Territorial Organisation: Empowering Local Governments in Ankara, 28 February – 1 March 2006. – P. 117.

²⁸² Там само. – P. 122.

²⁸³ OECD Territorial Reviews: Madrid, Spain, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – 2007. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁸⁴ AMB. Basic data, recent developments, perspectives, Macromunitat de Municipis de l'Area Metropolitana de Barcelona, Barcelona. 2003. Website the metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from: <http://www.amb.cat/web/territori/urbanisme/pdu/metropolisbarcelona-eng>.

²⁸⁵ Garcia M. The case of Barcelona [w] W.Salet, A. Kreukels, A. Thornley (red.), Metropolitan Governance and Spatial Planning, Spon Press, London – New York. –2003– P. 339.

Основними суб'єктами метрополії, вбудованими в каталонське право є метрополійні території та метрополійний регіон, розмежування яких відбувається за функціональною і територіальною ознаками.

Метрополійна територія Барселони (МТБ) включає в себе 36 муніципальних утворень із загальною чисельністю населення понад 3,6 млн осіб (50% населення Каталонії). Її площа становить 636 км². Муніципалітети, які входять в Метрополійну територію Барселони від 1960-х р. мають спільну інституційну організацію з управління послугами, міського планування та просування міжнародного співробітництва (рис. 4.3).

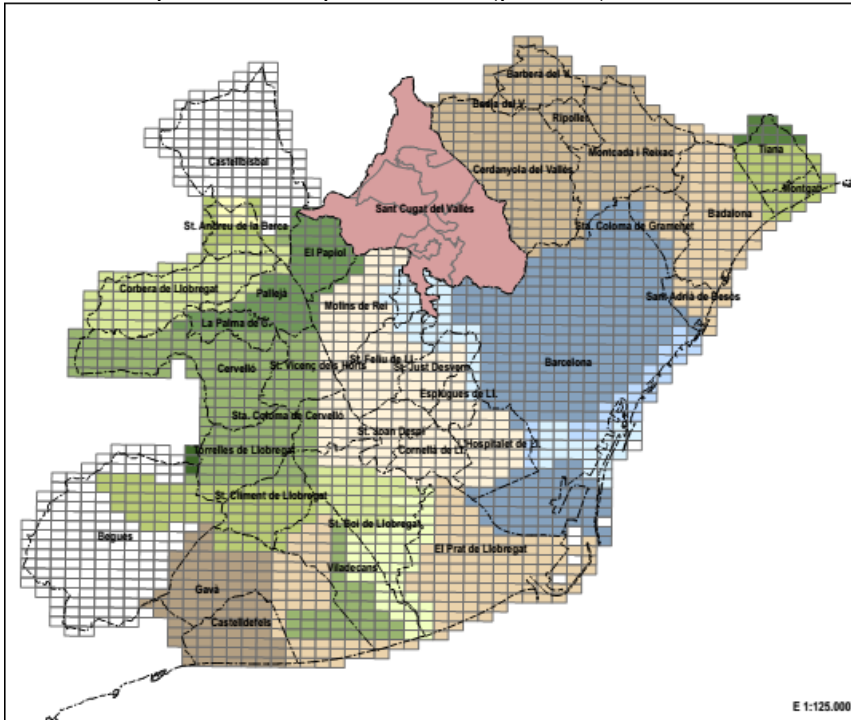

Рис. 4.3. Метрополійна територія Барселони*

* Джерело:²⁸⁶

Протягом 1974-1987 рр., найбільш впливовим органом в регіоні була Метрополійна корпорація Барселони (МКБ), яка об'єднувала 27 муніципалітетів. До її безпосередніх повноважень входили просторове планування, громадський транспорт та водо-каналізаційне господарство.

Відповідно до закону про адміністративний устрій, прийнятого парламентом Каталонії в 1987 р., було ліквідовано Метрополійну корпорацію Барселони, насамперед з політичних причин. Її функції перейшли до Метрополійного агентства з охорони навколишнього середовища (ЕММА), яке охоплювало 33 муніципалітети та Метрополійного управління транспорту (ЕМТ), яке охоплювало 18 муніципалітетів. Паралельно з цими органами в 1988 р. 23 муніципалітети вирішили створити Добровільне об'єднання

²⁸⁶ AMB. Basic data, recent developments, perspectives, Macromunitat de Municipis de l'Area Metropolitana de Barcelona, Barcelona. 2003. Website the metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from: <http://www.amb.cat/web/territori/urbanisme/pdu/metropolisbarcelona-eng>.

муниципалітетів метрополії Барселони (ММАМВ). Об'єднання прийняло на себе повноваження, які не були охоплені Метрополійним агентством з охорони навколишнього середовища та Метрополійним управлінням транспорту. Його діяльність була спрямована, в першу чергу, на управління громадським простором, охорону навколишнього середовища, активізацію муніципального будівництва та планування.

Активізація процесу стратегічного планування в Барселоні розпочалася в 1988 р. із початком підготовки до проведення літніх Олімпійських ігор у 1992 р. Саме в цей час було створено Асоціацію Стратегічного метрополійного плану Барселони (SMPB) – некомерційну організацію, яка охоплювала 36 муніципалітетів. Вона була створена для розробки та просування стратегій підтримки економічного та соціального розвитку Метрополійної території Барселони, які б ґрунтувалися на інвестиціях, вкладених в підготовку до Олімпіади. До її складу входило 300 представників громадськості, бізнесу та недержавних громадських організацій, очолюваних мером Барселони. Серед членів Асоціації варто відзначити:

- Уряд Каталонії;
- Раду провінцій;
- Асоціацію муніципалітетів Метрополійної території Барселони;
- Торгово-промислову палату;
- Університет Барселони та інші навчальні заклади;
- Міжнародну торгівлю;
- Порт і аеропорт Барселони;
- Метрополійні агентства ЕММА та ЕТМ.²⁸⁷

У межах першого етапу стратегічного метрополійного планування в Барселоні (1988-2001 рр.) основна діяльність асоціації була зосереджена в районі Барселони. Його основними досягненнями стала розробка трьох стратегічних планів Барселони (1990 р., 1994 р. і 1999 р.) та організації Олімпійських ігор у 1992 р. Близько 1/3 інвестицій, залучених в межах підготовки до Олімпіади, надійшли від приватних інвесторів.²⁸⁸

У межах другого етапу, який розпочався в 2002 р., основна діяльність Асоціації охоплювала вже всю метрополійну територію Барселони. В 2003 р. було прийнято перший стратегічний план метрополії, який охоплював розвиток 36 муніципалітетів. План передбачав економічні перетворення регіону з пріоритетом підприємництва та науки, а також забезпечення сталого розвитку. Новий образ Барселони уособлювався в прагненні бути містом знань в Європі. Пріоритетом Стратегії було перетворення Метрополійної території Барселони в регіон з високим рівнем виробничої активності в галузі високих знань задля збереження привабливості Барселони для іноземних інвесторів, порівняно з іншими мегаполісами Європи.²⁸⁹

²⁸⁷ Plan Estrategic Metropolita de Barcelona. Barcelona Vision 2020, Strategic Metropolitan Plan of Barcelona Association, Barcelona. 2010. Website the metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from: http://www.medicities.org/documents/12617/16874/Barcelona_-_Visión_2020.pdf/28593a7e-796e-4021-a4e0-fe2d051451fa.

²⁸⁸ Cahyadi G. Barcelona Metropolitan Economic Strategy, Global Urban Development, Praga. 2004. – P.34-39.

²⁸⁹ Там само.

План був апробований протягом 2005-2007 рр. У 2008 р. прийнято нову модель розвитку Метрополійної території Барселони, яка передбачала, що основними ідеями її економічного і соціального розвитку стануть²⁹⁰:

- координаційна модель участі муніципалітетів в розвитку Метрополійної території Барселони;
- збереження ідентичності та заохочення розмаїття муніципалітетів;
- спільне бачення розвитку муніципалітетів у межах Метрополійної території Барселони.

Для вирішення завдань нового тисячоліття, міська рада прийняла в 1997 р. спеціальний закон – Муніципальний Статут Барселони, який був схвалений парламентом Каталонії в 1999 р., а урядом Іспанії – тільки в 2006 р. Однією з головних цілей Статуту було подолання обмежень, які наклала Хартія про місцеве самоврядування на управління великими містами. В сфері місцевої демократії Муніципальний Статут Барселони розширював інструменти участі в громадському житті, посилював контроль та зміцнення муніципального управління через розподіл функцій між міською радою та її виконавчими органами.²⁹¹

У 2009 р. був створений Консорціум метрополійних територій Барселони (САНВ) – добровільне об'єднання, яке замінило три столичні органи, і мало активізувати реалізацію Стратегічного плану Барселони за рахунок використання нових метрополійних інструментів.

27 липня 2010 р., Парламент Каталонії ухвалив закон, згідно з яким відбулася інституціоналізація метрополійної влади в регіоні. Було затверджено утворення з 21 липня 2011 р. Метрополійної області Барселони (АНВ).²⁹² Таким чином, було затверджено нову інституційну форму території, яка охоплювала всі 36 муніципалітетів.

Консорціум метрополійних територій Барселони був розформований, а нове керівництво перейняли на себе:

- законодавчий орган – Метрополійна Рада (Cornell Metropolita), яка включає 89 метрополійних радників. Вона складається з усіх мерів муніципалітетів в метрополійній області та радників, які обираються в муніципалітеті за квотою залежно від чисельності мешканців;
- президент, який призначається Метрополійною Радою з числа своїх членів, що є мерами міст. В даний час цю функцію виконує мер Барселони;
- виконавчий орган – уряд (Junta de Govern);
- комітет з питань бюджету (Comissió Especial de Comptes).

Крім того, функціонує Carrecs Directius – команда управлінців з 17 осіб, які є експертами в галузі транспорту і мобільності, охорони навколишнього середовища, громадського простору, стратегічного планування, містобудування і т.д.

²⁹⁰ Plan Estrategic Metropolita de Barcelona. Website the metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from: http://pemb.cat/ca/estatic/que_es_el_pemb.

²⁹¹ Tomas M. Local Government and Local Democracy. – A Case Study: Barcelona, 2001. Retrieved from: <http://www.vrm.ca/documents/ws21.pdf>.

²⁹² Llei de l'Àrea Metropolitàna de Barcelona, 03.08.2010. // Website the metropolitan territory of Barcelona. - Retrieved from: <http://www.amb.cat/web/amb/la-institucio/llei-amb>.

Нова організація об'єднує та спрощує адміністрування метрополійної області, а також сприяє отриманню нового досвіду, особливо в сфері планування та міського дизайну. Її мета полягає в розробці нового Генерального економічного плану метрополії та містобудівного плану, щоб замінити генеральний план 1976 р.

Генеральний економічний план метрополії спрямований на:

- створення урбаністичних структурних елементів на метрополійній території;
- узгодження заходів щодо сталого розвитку міст, мобільності мешканців, громадського транспорту;
- окреслення способів захисту неурбанізованих районів;
- визначення земель запасу для систем інфраструктури, метрополійних мереж, відкритих просторів і т.д.,
- визначення метрополійної політики щодо землі та житла, які стали громадськими.²⁹³

Функціонування Метрополійної області Барселони здійснюється в основному за рахунок внесків від муніципалітетів, плати за послуги, міських грантів від держави, власних податків і зборів та коштів Європейського Союзу.²⁹⁴

У листопаді 2010 р. було прийнято стратегічний метрополійний план – Візія 2020 (PEMB 2020). У роботі над ним взяли участь понад 220 підприємців та експертів (менеджерів, дослідників, консультантів, журналістів та громадських організацій), що працювали в 17 різних тематичних комітетах. Новий план включає в себе наступні стратегічні цілі розвитку метрополійної області Барселони:

- сталий розвиток метрополійної області Барселони;
- розміщення Барселони в глобальній мережі міст;
- лідерство в стимулюванні розвитку (творчих індустрій, дизайну та архітектури, охорони здоров'я, спорту), а також зміцнення бренду та конкурентної позиції;
- оновлення та зміцнення промисловості та традиційних галузей;
- збереження привабливості метрополії серед регіонів Європи;
- привабливе, соціально стійке місце для життя.²⁹⁵

Найбільшим досягненням уряду Каталонії щодо координації управління метрополійною областю було створення в 1997 р. Уряду метрополійного транспорту (МТА), який включає в себе 253 муніципальних утворень у Великій метрополійній області Барселони.²⁹⁶ Уряд метрополійного транспорту – це консорціум органів державного управління, які є власниками громадського транспорту – міська рада Барселони, Рада

²⁹³ Llei de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. 2010. Website the metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from: <http://www.amb.cat/web/amb/la-institucio/llei-amb>.

²⁹⁴ Там само.

²⁹⁵ Plan Estrategic Metropolitana de Barcelona. Website Pla Estrategic Metropolitana de Barcelona. – Retrieved from: http://pemb.cat/ca/estatic/que_es_el_pemb.

²⁹⁶ Àrea Metropolitana de Barcelona. Website Àrea Metropolitana de Barcelona. – Retrieved from: <http://www.amb.cat>.

Метрополійної території Барселони, Уряд Каталонії, Асоціація муніципального транспорту та центральний уряд. Їх основним завданням є координація та інтеграція інфраструктури, послуг та плати за громадський транспорт.

У випадку Барселони, стратегічне планування в місті з плином років дозволило поступово розширити масштаб свого охоплення і поширилося далеко за межі самого міста. Одним з найбільш важливих викликів для міста стала організація Олімпійських ігор в 1992 р., яка, в підсумку, допомогла Барселоні вийти на глобальний рівень, підняти престиж міста в світі.²⁹⁷

Метрополійні території Мадрида ототожнюються з спільнотою Мадрида (СМ), хоча, з точки зору функціональних відносин та комунікації, він є значно масштабнішим. Загальна чисельність населення метрополійних територій Мадрида становить близько 6,5 млн осіб та є найбільш густонаселеним міським регіоном Іспанії. Метрополія Мадрида була заснована в 1982 р. як одне з автономних співтовариств в Іспанії і охоплює територію однієї провінції, що є частиною історичної області Кастилія. Метрополійні території Мадрида разом з м. Мадрид – її центральним містом, охоплюють 178 муніципалітетів (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Метрополійні території Мадрида (СМ)*

* Джерело:²⁹⁸

²⁹⁷ OECD Territorial Reviews: Competitive Cities, Paris, 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

²⁹⁸ Там само.

У межах територіальної децентралізації Мадрид поділяється на 21 район. На чолі кожного з районів стоїть Управлінська Рада (Junta Municipal del Distrito), що складається з радників, призначених пропорційно до політичного представництва у міській раді, а також представників громадськості, які призначаються мером на прохання політичних груп, представлених у міській раді. Голова району не обирається громадянами, а призначається мером з числа радників міської ради. До основних повноважень Управлінської Ради кожного з районів належать адміністративні функції, делеговані мером в сфері міграції населення та транспорту, громадських робіт, міських парків, навколишнього середовища, щодо ліцензій і дозволів, містобудування, охорони здоров'я та споживання, торгівлі, соціальних послуг, культури, освіти, молодіжної політики, безпеки.

На практиці роль міського уряду виконує Співтовариство Мадрида. Органом влади є спільнота, члени якої (120 осіб) обираються прямим голосуванням. На чолі громади стоїть президент, що обирається на загальних зборах. Крім того, працює виконавчий орган у складі Голови, його заступників та дев'яти радників. Спільнота отримала широкі повноваження, зокрема щодо створення власного закону про землекористування в межах регіонального розвитку; складання загального стратегічного плану для координації всіх місцевих планів. Взаємодія між регіональним та місцевим рівнями, значною мірою, зводиться до схвалення або відхилення пропозиції щодо землекористування, запропонованих муніципалітетами.

Муніципалітети розробляють два види планів: загальні плани (Plan General de Ordenación Urbana), які затверджують загальні керівні принципи планування землекористування та детальні плани реалізації (Plan parcial), які створюють основу для контролю просторового розвитку.²⁹⁹ Загальний план муніципалітету є пріоритетним стратегічним інструментом, який визначає розвиток міста на десять років. Остаточне затвердження плану здійснюється регіональною владою.

З метою подолання численних проблем, які протягом багатьох років виникали з одного боку, через відсутність планування на регіональному рівні, з іншого боку – через вкрай низький ступінь залучення муніципалітетів в процес планування регіонального розвитку, в червні 1996 р. влада прийняла регіональний план Метрополії Мадрида – Регіональний план просторової стратегії (PRET), яким регламентовано основні принципи планування регіонального розвитку на найближчі 20 років. Цей план передбачає використання інноваційних інструментів управління, які повинні забезпечити включення всіх суб'єктів, як державних, так і приватних, до процесу реалізації задекларованої в плані просторової моделі розвитку.

Відповідно до Регіонального плану просторової стратегії значна підтримка надається містам, які розташовані на відстані понад 30 км від Мадрида. Ці містечка отримали статус об'єктів, які абсорбують імпульси міського розвитку, який генерується центральним містом і, в той же час,

²⁹⁹ Allmendinger P. New Horizons Research Programme / P. Allmendinger, M. Ball // Rethinking the Planning Regulation of Land and Property Markets: Final Report. Office of the Deputy Prime Minister. 2006, London. – P. 62.

сильно інтегровані з Мадридом, оскільки розміщені в безпосередній близькості до нього. Зростання їх значення в межах метрополійних територій, передбачається завдяки: розміщенню на їх території житлової забудови; виділення земельних ділянок для розміщення промислових об'єктів, що зумовить розбудову системи комунікацій та інфраструктури, а також інших чинників, які сприятимуть зростанню чисельності населення та залученню інвестицій в регіон зовнішнього метрополійного кільця.³⁰⁰

У більшості метрополійних територій одним з ключових питань, вирішення яких вимагає втілення принципів метрополійного управління, є комплексна система громадського транспорту. За сферу транспорту в метрополійних територіях Мадрида відповідає Громадський транспортний консорціум (Consortio Regional de Transportes de Madrid), створений в 1986 р. та підпорядкований регіональній владі.

Основними завданнями консорціуму є:

- планування та координація інфраструктури громадського транспорту;
- інтеграція системи оплати послуг;
- забезпечення якості послуг та аналіз тенденцій мобільності.

Значним успіхом в роботі консорціуму стало впровадження інтегрованої системи оплати послуг, що призвело до зростання частки використання громадського транспорту в столичному регіоні. Ефективною є співпраця метрополійної влади з приватними компаніями в галузі спільного фінансування розвитку об'єктів громадського транспорту (будівництво нової станції метро в промисловій зоні).³⁰¹

Процесом планування розвитку метрополійних територій в Мадриді займається спеціалізований Інститут розвитку (IMADE), який є частиною Департаменту економічного розвитку та інновацій Мадрида. Інститутом прийнятий корпоративний підхід до розробки планування розвитку метрополійних територій Мадрида. До процесу розробки плану розвитку він намагається залучати фахівців та керівників провідних бізнес-структур. Корпоративними суб'єктами, орієнтованими на регіональний рівень, є торгово-промислова палата Мадрида, місцева виробнича профспілка та дві найбільші державні профспілки. Дані організації формально представлені в основних установах і консультують регіональний уряд. Широкий спектр відносин між керівними органами м. Мадрид, профспілками та організаціями роботодавців сприяє зміцненню підґрунтя для забезпечення сталої метрополійної політики.³⁰²

Основними напрямками діяльності Інституту розвитку є розвиток науки та технологій, створення логістичної платформи для метрополійних територій та надання земельних ділянок й інфраструктури для бізнес-парків. У рамках першого напрямку, Інститут координує створення та реалізацію

³⁰⁰ Franchini T., Valverde F., 2004, Madrid Strategic Plan, 40th ISoCaRP Congress, Geneva. // Website ISOCARP Congress. – Retrieved from: http://www.isocarp.net/Data/case_studies/532.pdf.

³⁰¹ Franchini T. Madrid Strategic Plan / T.Franchini, F. Valverde // 40th ISoCaRP Congress, Geneva, 2004. Website ISOCARP Congress. – Retrieved from: http://www.isocarp.net/Data/case_studies/532.pdf.

³⁰² OECD Territorial Reviews: Madrid, Spain, Paris, 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

наукових і технологічних парків, які призначені для стимулювання розвитку сектора середніх і високих технологій. Це стало можливим за рахунок покращення зв'язків між зацікавленими сторонами в регіональній інноваційній системі і, особливо, серед різних рівнів державного управління (національного, регіонального та місцевого), університетами та приватним сектором, інноваційною системою Мадрида та деякими міжнародними суб'єктами (міжнародні корпорації, міжнародні науковці та ін.).

У сфері логістики Інститут розвитку разом з Madrid Emprende (агенція розвитку – орган самоврядування Мадрида), в партнерстві з Конфедерацією роботодавців, портами, громадою Кослада, логістичними компаніями реалізує проект під назвою Madrid Platforma Logistica, яка включає в себе низку спільних підприємств типу сухого порту – для зв'язку Мадрида з основними портами Іспанії або Інтегрованого Транспортного Центру.³⁰³

Можливості партнерських відносин з іншими рівнями влади для метрополійного регіону Мадрида задекларовані у двох законах: Закон про великі міста та Закон про статус столиці та спеціальний устрій Мадрида. Перший з них впроваджує нову внутрішню систему, згідно з якою повноваження та можливості виконавчої влади посилюються. Другий закон розширює існуючі повноваження та передбачає делегування декількох функцій центральної та регіональної влади на рівень міста.³⁰⁴

Основними позитивними ефектами існування узаконеної влади метрополійних територій Мадрида є:

- ефективна система громадського транспорту;
- єдина мережа закладів охорони здоров'я та надання освітніх послуг на метрополійних територіях;
- спільне просторове та міське планування на всій метрополійній території;
- спільне надання послуг в галузі водопостачання та водоочищення.

4.3. Досвід Королівства Нідерландів

Зважаючи на те, що Нідерланди відносно невелика країна, на її території знаходиться лише одна метрополійна одиниця – Рандстад або Deltametropolis. У 2007 р. в Нідерландах існувало вісім міських регіонів, серед яких на території Рандстаду міські округи мали Амстердам, Роттердам, Гаага та Утрехт. Ці регіони складаються з центрального міста та сусідніх громад, які разом утворюють, так звані, денні міські системи. До компетенції міських регіонів відносяться такі сфери суспільної діяльності як транспорт, комунальне господарство, охорона навколишнього середовища та економіка регіону, але особливо важливу роль відіграє транспорт. Одним з головних обов'язків міських регіонів є проведення тендерів з концесії регіональної системи громадського транспорту. Фінансові ресурси міських регіонів є

³⁰³ OECD Territorial Reviews: Madrid, Spain, Paris. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

³⁰⁴ Там само.

досить значними, хоча й не порівнянними з бюджетами великих міст або провінцій (табл. 4.1). Вони складаються, в основному, з дотацій центрального бюджету та, в незначній мірі, з внесків від муніципалітетів, які є членами об'єднання.³⁰⁵

Таблиця 4.1

Міські регіони в складі метрополійного регіону Рандстад (2002 р.)*

Регіон	Бюджет, млн євро	Частка бюджету міста в міському регіоні, %	Чисельність співпрацюючих муніципалітетів	Чисельність населення, млн осіб
Амстардам	400	8	16	1,3
Роттердам	350	8	18	1,2
Гаага	350	16	9	1
Утрехт	200	17	10	0,6

* Джерело:³⁰⁶

Населення Рандстаду складає близько 7 млн осіб. За своєю структурою Рандстад є поліцентричною територією, яка включає чотири найбільших міста в Нідерландах: Амстердам, Роттердам, Гаагу і Утрехт (рис. 4.5).

Рандстад був виділений як єдиний економічний регіон вже в 30-х р. ХХ ст., але до сьогодні не отримав статусу адміністративної одиниці.³⁰⁷ Межі цієї території офіційно не визначені, але передбачається, що вона включатиме в себе 147 муніципалітетів, як частин з чотирьох провінцій. Проте, слід зазначити, що Рандстад, на даний момент, не розглядається в якості однієї функціональної області в плані щоденних поїздок.

Окрім співпраці в рамках міських регіонів в області Рандстад, існує ще співпраця, яка охоплює декілька міських регіонів та муніципалітетів. Цей рівень співпраці окреслений у формі виділених, відповідно до затвердженої угоди міжмуніципальної співпраці, територіальних утворень, які називаються Північне крило та Південне крило. Загальна площа обох «крил» охоплює територію, яка переважає площу метрополійного регіону Рандстад. Співпраця в їх межах включає в себе як горизонтальне співробітництво (між муніципалітетами), так і вертикальне (між муніципалітетами, міськими регіонами та провінціями).

Активна співпраця в межах окремих «крил» відбувається в результаті того, що Рандстад як область, з економічної точки зору, сильно фрагментований і не утворює функціональне ціле. В його північній частині домінує сектор послуг, в той час, як в південна частині фокусується на обробній промисловості та логістиці. Два «крила» функціонально пов'язані

³⁰⁵ OECD Territorial Reviews: Randstad Holland, Netherlands. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

³⁰⁶ Там само.

³⁰⁷ Там само.

слабо. Більшість поїздки на роботу відбувається в межах кожного з «крил», як в двох різних економічних системах.³⁰⁸

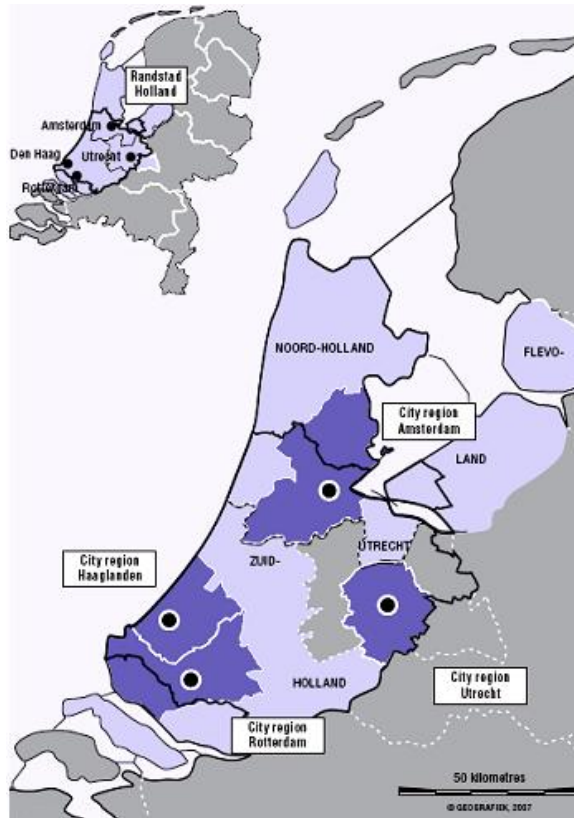

Рис. 4.5. Метрополійний регіон Рандстад*

* Джерело:³⁰⁹

Після двох років співпраці Технологічного університету Делфті та чотирьох відділень просторового планування з Амстердаму, Роттердаму, Гааги та Утрехта, в 1998 р. відбулося підписання спільного договору, який окреслив основні пріоритети стратегії перетворення метрополійного регіону Рандстад в міський регіон світового рівня, який може конкурувати з іншими метрополійними територіями Європи та глобалізованого світу. З точки зору територіального розміщення, Об'єднання Deltametropolis охоплює західну частину Нідерландів, розділену природними межами дельти річок Рейну і Мозу. Об'єднання включає 36 членів. До його складу входять провінції, муніципалітети, водні ради, житлові корпорації, торгові палати, транспортні компанії, громадськість та організовані групи за інтересами (сільське

³⁰⁸ Kantor P. Regionalism and Reform. A Comparative Perspective on Dutch Urban Politics / P. Kantor // Urban Affairs Reviews. – Vol. 41. – № 62006. – P. 821.

³⁰⁹ OECD Territorial Reviews: Randstad Holland, Netherlands. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

господарство, бізнес, природоохоронна діяльність та рекреація). Об'єднання працює в якості неофіційної платформи для обміну ідеями, комплексними механізмами та рішеннями проблемних питань в основних сферах міського господарства, спрямованими на вдосконалення Deltametropolis.³¹⁰

У 1998 р. Міністерством територіального планування, житлового будівництва та охорони навколишнього середовища була створена Управлінська Комісія Рандстад (Bestuurlijke Commissie Randstad), яка є політичною платформою для координації між центральним урядом і регіональними органами влади в Рандстад. До її складу увійшли міністри з ключових відомств і органів влади в регіоні. Комісія збирається три рази на рік.

У 2002 р. було створено добровільне об'єднання між чотирма основними містами Нідерландів: Амстердамом, Роттердамом, Гаагою та Утрехтом, чотирма провінціями та чотирма міськими районами. Договір стосувався тільки державних структур. Основною метою партнерів в цьому об'єднанні є зміцнення конкурентних позицій регіону на міжнародній арені та покращення якості життя. Ключовим пріоритетом діяльності регіону Рандстад є активізація процесу залучення інвестицій у приватний сектор. Співробітництво в метрополійному регіоні відбувається не тільки по горизонталі (між муніципалітетами), але й по вертикалі, оскільки включає в себе також органи влади на рівні провінцій.

Управління в метрополійному регіоні Рандстад здійснюється урядом та радою регіону. Ці органи обираються радами учасників об'єднання. Основною їхньою особливістю, на відміну від інших добровільних об'єднань муніципальних утворень, є те, що голландське законодавство надає їм більш широкі повноваження в прийнятті рішень насамперед в сфері економічного та просторового планування, технічної інфраструктури, житлового будівництва та охорони навколишнього середовища. Рада регіону Рандстад складається з 24 членів, призначених 12 органами самоврядування та місцевими урядами, які збираються не менше двох разів на рік. Її основне завдання полягає в заохоченні та опрацюванні стратегічної політики через формування бюджету. Рада збирається кожного місяця для роботи уряду, який складається з п'яти членів, що обираються з числа членів Ради. Його основними завданнями є моніторинг процесу інтеграції та співпраці в регіоні, а також представлення регіону в консультаціях з урядом Нідерландів.³¹¹

Після публікації в 2007 р. Організацією економічного співробітництва та розвитку доповіді «Territorial Reviews: Randstad Holland»³¹², голландський уряд вирішив прийняти детальну програму розвитку для регіону Рандстад (Randstad Urgency Program) із зазначенням конкретних заходів, які передбачалося реалізувати в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

³¹⁰ Regio Randstad. Website Regio Randstad. . – Retrieved from: www.regio-randstad.nl.

³¹¹ Там само.

³¹² OECD Territorial Reviews: Randstad Holland, Netherlands. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

Ключовими завданнями програми стали: транспортна доступність, економічний динамізм, якість життя та сталий розвиток. Також було наголошено на спільній відповідальності всіх учасників за її реалізацію. Мета програми полягала в стимулюванні співробітництва, що дозволить досягти бажаних результатів. Відповідальними за хід реалізації проекту були призначені один міністр (чи державний секретар) та один регіональний політик.

Кошти, що надавалися в межах програми були використані для фінансування 35 проектів. Також було призначено міністра регіону Рандстад, який відповідав за процес фінансового забезпечення всіх проектів. Підтримка процесу реалізації програми розвитку регіону Рандстад здійснювалася представниками п'яти міністерств та регіонів, які проводили моніторинг всіх проектів, забезпечували їх організаційно та готували для презентації на високому рівні. Додатковим сприятливим фактором стала підтримка послів кожного з проектів: відомих суспільних лідерів, які сприяли порозумінню між представниками державних і недержавних організацій. Одним з таких проектів у межах програми розвитку регіону Рандстад є «Рандстад – 2040». Цей проект, спрямований на створення довгострокової візії, як основи для нових інвестиційних проектів.³¹³

Просторове планування в Нідерландах включає систему землеустрою, створену центральним урядом, яка задекларована Національній стратегії просторового розвитку «Простір для розвитку».³¹⁴ На даний час горизонт планування стратегії є до 2020 р., щодо окремих питань – до 2030 р. Стратегія є інтегрованим документом, створеним чотирма різними міністерствами. В ній не окреслено чіткого плану для розвитку регіону Рандстад в цілому, натомість містяться постійні посилання на нього. На практиці відсутність належного рівня співпраці в регіоні Рандстад стала державною справою.

Основним інструментом для реалізації головних компонентів Стратегії є контракти. Це угоди, підписані між центральним урядом і чотирма великими містами Рандстад, які стосуються реалізації політики в області житлового будівництва, розширення міст, парків та зупинок громадського транспорту. Крім того, є також багатосторонні договори (Ruimtelijke Ordening en Milieu – просторове планування та навколишнє середовище), присвячені найбільш чутливим територіям. Вони є відкритими для всіх приватних осіб і підписані з метою досягнення порозуміння між усіма зацікавленими сторонами.³¹⁵

Однією з основних причин, що послаблює регіон Рандстад, особливо в контексті узгодженого плану для всього метрополійного регіону, є

³¹³ Van der Burg A. J. Randstad Holland towards 2040 – perspectives from national government / A. J. Van der Burg, B. L. Vink // 44th ISOCARP Congress, 2008. Website ISOCARP Congress. – Retrieved from: http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1368.pdf.

³¹⁴ Van der Burg A. J. New Dutch spatial planning policy creates space for development / A. J. Van der Burg, B. L. Vink // in *disP* 164. 2006. – № 1 – P. 43.

³¹⁵ OECD Territorial Reviews: Competitive Cities, Paris. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

відсутність його визнання та делімітації на законодавчому рівні. Політика міського розвитку, сформульована на центральному рівні, не включає метрополійні регіони та міські регіони.

Тим не менш, незважаючи на певні невдачі в реформуванні територіальної структури в Нідерландах, окремі форми міжмуниципальної співпраці, виходячи за межі неформальних структур і організаційних форм, призводять до покращень в системі управління в регіоні Рандстад, що сприяє підвищенню рівня координації між діяльністю центрального уряду та метрополійного регіону.

4.4. Досвід Швейцарської Конфедерації та Федеративної Республіки Німеччини

Швейцарія – федеративна країна, що складається з 26 кантонів і 2890 муніципалітетів із дуже високим ступенем автономії. Кожен кантон має власну конституцію, парламент (законодавчий орган) і уряд (виконавчий орган). Швейцарія є країною з давніми традиціями місцевого самоврядування, тому, зважаючи на принцип субсидіарності, центральний уряд має досить слабкі позиції. Пряма демократія працює особливо добре на місцевому рівні. У великих муніципалітетах введена представницька демократія. Керівництво муніципалітетами здійснюється муніципальним урядом, який очолює голова, котрий може виконувати цю функцію тільки один раз.³¹⁶

Швейцарський конфедералізм нормативно не визначає належні організаційні форми та умови для управління міськими районами, незважаючи на те, що близько 70% населення живе саме в таких районах. У 1999 р. конституції Швейцарії вперше з'явилися визначення великих і малих міст. Це спонукало федеральний уряд до розробки цілей та стратегій для міських районів. У сфері транспортної політики, швейцарський уряд взяв на себе зобов'язання фінансового забезпечення створення транспортної системи всіх агломерацій як ключового елемента містобудівної політики. Це дало початок цілої серії програм та інструментів, розроблених державою та кантонами, з метою поліпшення соціальної та технічної інфраструктури, яка поступово привела їх до включення у федеральний процес розробки політики. Запуск цих програм тяжів до пошуку нового розуміння містобудівної політики, що зумовлювало вдосконалення міжурядового співробітництва, як в горизонтальному, так і вертикальному напрямках. Створення міжмуниципального об'єднання чи мережі (державних органів, проектувальників, розробників, інвесторів) є необхідною умовою для надання державного фінансування (рис. 4.6).³¹⁷

³¹⁶ OECD Territorial Reviews: Competitive Cities, Paris. 2007. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

³¹⁷ Kubler D., Schenkel W., Leresche J.-P., 2003, Bright Lights, Big Cities? Metropolisation, Intergovernmental Relations, and the New Federal Urban Polisy in Switzerland, «Swiss Political Science Review». – № 9. – P. 263.

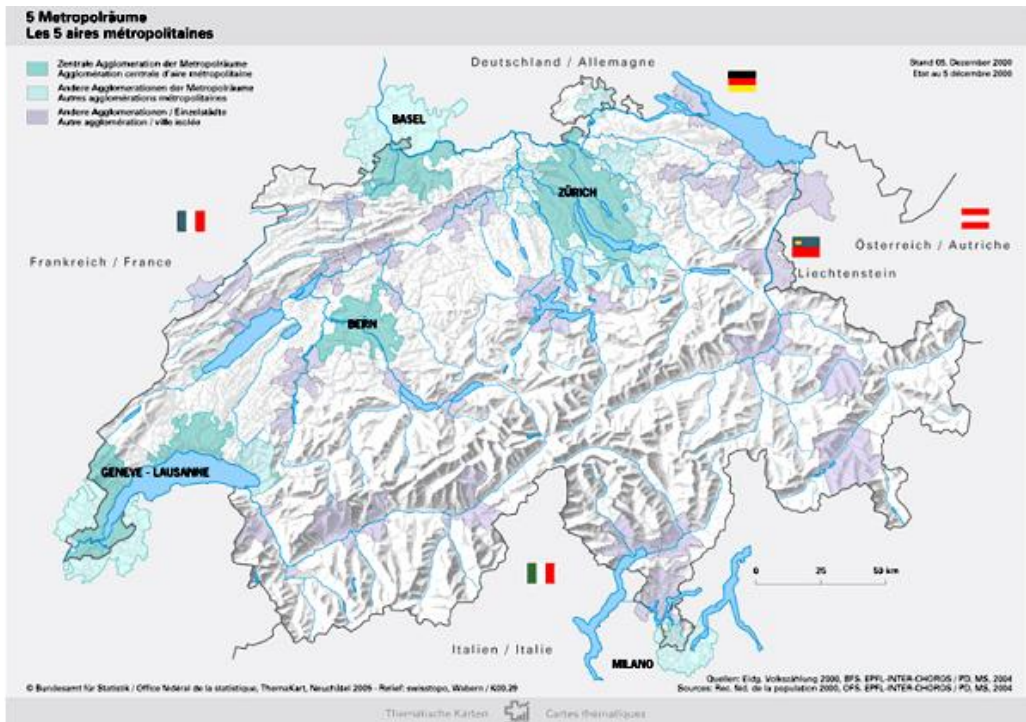

Рис. 4.6. Метрополійні території в Швейцарії*

* Джерело: ³¹⁸

За даними Статистичного бюро Швейцарії метрополійна територія Цюриха охоплює 171 муніципалітет в кантоні Цюрих із загальною чисельністю населенням майже 1,5 млн осіб (рис.4.7)³¹⁹. Проте, беручи до уваги функціональні зв'язки, ця територія охоплює 236 муніципалітети у восьми кантонах. Зважаючи на те, що розмір більшості з цих муніципалітетів є дуже малим, координація між ними виникає з питань, що стосуються всієї метрополійної території.

Планування і управління на метрополійному рівні охоплює, в першу чергу, сферу громадського транспорту та реалізується у формі її координації серед всіх урбанізованих регіонів країни. Координуючий орган Zürcher Verkehrsverbund (ZVV) – публічна компанія – це дворівневий орган, до складу якого входить кантон та 186 муніципалітетів.

Дворівнева організаційна форма координації також передбачає консультації з відповідними зацікавленими групами (наприклад, екологічними організаціями). Щороку в період, що передує зміні розкладів руху громадського транспорту, проводиться розгляд суспільних запитів,

³¹⁸ Kubler D., Schenkel W., Leresche J.-P., 2003, Bright Lights, Big Cities? Metropolisation, Intergovernmental Relations, and the New Federal Urban Polity in Switzerland, «Swiss Political Science Review». – № 9. – P. 263.

³¹⁹ Kubler D. New regionalism in five Swiss metropolitan areas: An assessment of inclusiveness, delimitation and democratic accountability / D.Kubler, B.Schwab // European Journal of Political Research. – 2007 – № 9. – P. 475.

здійснюється опитування мешканців та користувачів громадського транспорту, стосовно послуг, що їм надаються. Крім того, проводяться поглиблені дослідження користувачів за допомогою функціонуючого сайту та інших інструментів для інтерактивного спілкування. Як результат – впровадження нової системи управління, покращення транспортної інфраструктури, а також запуск уніфікованої інформаційної системи з бронювання квитків по всій метрополійній території. Ще однією сферою співпраці є надання соціальних послуг для наркоманів. У 1992 р. був створений механізм для управління цими послугами і розподілу витрат на всій метрополійній території. Головними суб'єктами тут виступали муніципалітети, оскільки, саме до їх компетенції відноситься надання таких послуг. Проте і кантони, якщо пам'ятати про принцип субсидіарності, мають бути включені до цієї співпраці. Рівноправними партнерами в цьому співробітництві є також неурядові організації.³²⁰

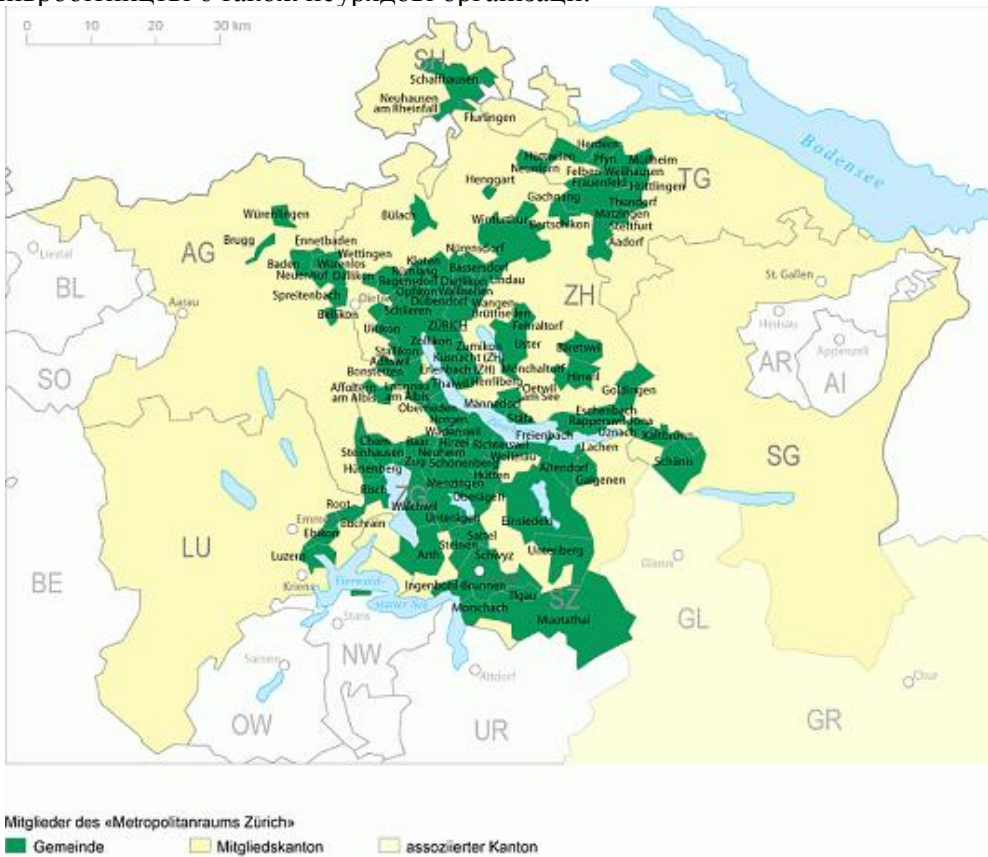

Рис. 4.7. Метрополійна територія Цюриха*

* Джерело: ³²¹

³²⁰ Kubler D. New regionalism in five Swiss metropolitan areas: An assessment of inclusiveness, delimitation and democratic accountability / D.Kubler, B.Schwab // European Journal of Political Research. – 2007 – № 9. – P. 481.

³²¹ Там само. – С. 478.

У 90-і р. в Швейцарії стали усвідомлювати той факт, що послуги стають все більш важливими в контексті міжнародної конкурентоспроможності міст. У зв'язку з тим, що саме на муніципалітетах лежить відповідальність за фінансування цих послуг (48%), була досягнута домовленість про участь приміських муніципалітетів у фінансуванні культурних послуг, розташованих у центрі міста, оскільки дані послуги є корисними для розвитку всієї метрополійної території. В метрополійних територіях Цюріха, відповідно до законодавства кантону, введена система фінансової компенсації, відповідно до якої 169 приміських муніципалітетів беруть участь в фінансуванні витрат на культуру, що покриваються за рахунок центрального міста, натомість, фінансове забезпечення оперного театру Цюріха залишалося за кантоном. Муніципалітети в межах метрополійної території фінансують 71% витрат на культуру центрального міста³²².

У червні 2009 р. в ході п'ятої метрополійної конференції було створено Об'єднання метрополійної території Цюріху. Членами-засновниками стали вісім кантонів і 65 муніципалітетів в цих кантонах.

До органів його управління входять³²³:

1. Метрополійна Конференція, яка складається з представників виконавчої влади кантону та муніципалітетів (в даний час членами є 110 громад). Право голосу є пропорційним чисельності населення у відповідній територіальній одиниці. Конференція складається з двох палат – Палати кантонів і Палати міст/муніципалітетів.

2. Метрополійна Рада (Metropolitanrat), що складається з восьми представників кантонів (члени ради кантону) і восьми представників муніципалітетів. Президента, віце-президента Ради та її членів обирає Метрополійна Конференція.

3. Операційний комітет, що складається з чотирьох представників кантонів і чотирьох представників муніципалітетів, призначених Радою.

4. Комітет з аудиту, який обирається Конференцією.

5. Бюро Ради, до повноважень якого входить виконання адміністративних функцій.

Діяльність Об'єднання метрополійної території Цюріху фінансується за рахунок членських внесків його учасників, пропорційно до чисельності населення кожного. Об'єднанням прийнято власну стратегію розвитку до 2030 р. Відповідно до неї, головною метою функціонування зазначеного органу є поліпшення якості життя мешканців та підвищення міжнародної конкурентоспроможності метрополійного регіону Цюріха. Об'єднання має чотири напрями дій – економіка, суспільство, транспорт і якість життя.

³²² Kubler D. New regionalism in five Swiss metropolitan areas: An assessment of inclusiveness, delimitation and democratic accountability / D.Kubler, B.Schwab // European Journal of Political Research. – 2007 – № 9. – P. 488.

³²³ Startseite Portal der Stadt Zürich. Website Startseite Portal der Stadt Zürich. – Retrieved from: <https://www.stadt-zuerich.ch>.

Співробітництво в метрополійному регіоні Цюріха також відбувається в галузі реклами і маркетингу. У 1998 р. було створено акціонерне товариство Great Zurich Area (GZA), яке є некомерційною організацією та виконує наступні функції³²⁴:

- стимулювання та допомога міжнародним компаніям, які бажають інвестувати в регіон Цюріха;
- поширення інформації про діловий регіон Великого Цюріха;
- залучення кваліфікованих робітників і ноу-хау.

Всі послуги надаються безкоштовно. Діяльність акціонерного товариства GZA фінансується через фонд «Greater Zurich Area Standortmarketing».

Закон про просторове планування від 1975 р. накладає на муніципальні органи влади обов'язок створення планувальних груп. У кантоні Цюріх 11 таких груп. Безпосередньо в метрополійному регіоні Цюріха, ці групи зосереджені в організації «Region Planning for Zurich and the Surrounding Area» (RZU), яка здійснює планування організації землекористування для міста Цюріх, шести сусідніх регіонів та кантону Цюріх. Організацію очолюють Рада делегатів і Уряд. Вона є центром передового досвіду в сфері просторового розвитку в Швейцарії та прагне до підтримки високої якості життя та конкурентоспроможності метрополії Цюріха.³²⁵ Основна мета організації «Region Planning for Zurich and the Surrounding Area» полягає в розробці концепції просторового розвитку метрополії Цюріха, а також у комплексній роботі в сфері просторового планування, які є важливими для всієї метрополійної території.

Пріоритетом політики просторового планування та розвитку **Федеративної Республіки Німеччини** є підвищення конкурентоспроможності метрополій країни на європейській арені. З цією метою у 2001 р. одинадцять метрополій країни об'єдналися в Асоціацію європейських метрополій Німеччини (штаб-квартира знаходиться у м. Штутгарт), основними завданнями якої, з-поміж іншого, є:

- 1) формування та здійснення політики просторового планування та розвитку, пріоритетом якої є підвищення конкурентоспроможності метрополій на європейській арені;
- 2) забезпечення комплексного розвитку країни загалом;
- 3) розширення міжмуніципальної, міжрегіональної та міжнародної співпраці;
- 4) представництво інтересів метрополій за кордоном.³²⁶

Відповідно до базової інструкції з просторового планування та розвитку

³²⁴ Metropolitan Konferenz Zuerich. Website Metropolitan Konferenz Zuerich. – Retrieved from: <http://www.metropolitanraum-zuerich.ch>.

³²⁵ Startseite Portal der Stadt Zürich. Website Startseite Portal der Stadt Zürich. – Retrieved from: <https://www.stadt-zuerich.ch>.

³²⁶ Internet-Seiten des Initiativkreises Europäische Metropolregionen in Deutschland [Electronic resource]. – Zugang: www.deutsche-metropolregionen.org

німецьких метрополій «Strategiepapier»³²⁷, прийнятої у березні 2003 р., органи місцевої влади, до компетенції яких входить забезпечення сталого регіонального розвитку, враховуючи соціально-економічне становище метрополії:

- 1) розробляють стратегічні плани, моделі та концепції розвитку метрополії;
- 2) координують регіональні проекти та плани розвитку;
- 3) сприяють розвитку соціально-економічної інфраструктури в метрополійному просторі;
- 4) сприяють міжмуніципальному, міжрегіональному та міжнародному співробітництву метрополії.

Загалом основними принципами стратегічного планування розвитку метрополій Німеччини є: 1) врахування специфіки економіко-географічного розташування метрополії; 2) орієнтація політики просторового розвитку на потреби адміністративних одиниць метрополійного простору; 3) участь населення у формуванні стратегічних планів розвитку; 4) євроінтеграція та європейське співробітництво.

Обов'язковим елементом стратегічного планування розвитку німецьких метрополій є перманентний та ефективний моніторинг. Зокрема, Федеральним інститутом будівництва, регіонального та міського розвитку та Асоціацією європейських метрополій Німеччини періодично (один раз у два роки) публікується звіт «Регіональний моніторинг. Статистика європейських метрополій Німеччини», де містяться статистичні дані щодо³²⁸: тенденцій народонаселення, структури населення; розвитку ринку праці; економічної та фінансової діяльності; діяльності з надання/отримання грантів; підготовки кадрів та підвищення кваліфікації; розвитку науки та інновацій; розвитку транспорту і туризму; стану довкілля; розвитку ринку нерухомості; соціального забезпечення населення та розвитку соціальної сфери загалом. Примітно, що у Звіті зазначені вище статистичні дані наводяться в розрізі одинадцяти німецьких метрополій, порівнюються з відповідними показниками попередніх років (як правило, два попередні роки), а деякі з них – прогнозуються на довгострокову перспективу (зокрема, на період до 2030 р.). З метою порівняння Звіт містить комплекс кількісних характеристик економічного і соціального становища німецьких метрополій загалом та Німеччини як країни в цілому, а також глосарій та короткі методологічні пояснення. Це дозволяє підвищити ефективність стратегічних планів розвитку німецьких метрополій та приймати відповідні управлінські рішення.

Розвиток метрополій Німеччини регулюється як на федеральному, так і на земельному рівнях (федеральні землі). Необхідність визначення метрополійних регіонів в Німеччині виникла наприкінці 80-х років, оскільки економічний розвиток країни вимагав концентрації уваги на «ядрах

³²⁷ Strategiepapier. Modellvorhaben Regionen der Zukunft [Electronic resource]. – Zugang: http://www.deutsche-metropolregionen.org/fileadmin/ikm/01_leitbilder/IKM_Strategiepapier_2003_Stellungnahme_1.pdf.

³²⁸ Regionales Monitoring 2012. Daten und Karten zu den Europäischen Metropolregionen in Deutschland [Electronic resource]. – Zugang: http://www.deutsche-metropolregionen.org/fileadmin/ikm/01_monitoring/Regionales_Monitoring_IKM_BBR_2013.pdf.

агломерації населених пунктів». Офіційного визнання метрополійні регіони набули у 1995 р., коли Міністерство просторового планування прийняло постанову про особливі регіони в Німеччині. Так, у Федеральній концепції просторового розвитку метрополії були визначені на основі груп округів (районів). Німецькі регіони на базі метрополій «це агломераційні утворення з високою щільністю населення (кількістю не менше 1 млн осіб), економічні показники яких (конкурентоспроможність, створення додаткової вартості, економічна потужність та доходи населення) зростають особливо динамічно і які займають особливу позицію у системі міжнародних економічних стосунків, водночас найглибше інтегровані в неї»³²⁹.

Проте, якщо розглядати поняття метрополії диференційовано, як це розроблено у дослідженні на замовлення DATAR, то метрополії «світового класу» (Париж, Лондон) і навіть «великі європейські метрополії» (Амстердам, Мадрид і, з певними обмеженнями, Мілан) зовсім були відсутні у Німеччині. Натомість присутні лише дві «європейські метрополії»: Берлін та, з певними обмеженнями, Мюнхен³³⁰.

Серед проблем, з якими зіткнулися на практиці у Німеччині було: активне використання метрополійних територій, що вступає у протиріччя з прагненням планувальників зберегти значні за площею землі вільними. Тобто, виникає своєрідний конфлікт між тим, що регіональне планування позначає як суспільне благо, водночас для економістів є суспільним товаром.

У цій ситуації представником інтересів громадян виступає регіональне планування. Якщо навіть громадяни вимагають додаткові території для задоволення своїх житлових потреб (або ж ці території потрібні підприємствам, які забезпечують громадян робочими місцями), регіональне планування повинне узгоджувати, короткострокові пріоритети мешканців з їх же довгостроковими потребами, які ще не набули актуальності, зокрема – з потребою у наявності вільних територій.

Звіт про регіональне планування 2000 р. показав, що у районах метрополій відбувається постійне «розширення радіусу» дії, впливу метрополії. Від цього процесу вииграють у першу чергу сільські райони, які не входять до метрополійного ареалу. Це стосується як житлових питань, так і робочих місць, оскільки відбувається активне переміщення за межі міста-метрополії діяльності у сфері послуг³³¹.

Дослідники висловлювали думку про необхідність підтримки навколишніх міста середніх розмірів для того, щоб вони могли стати новим місцем розташування підприємств, «витіснених» з ядра метрополії, а також залишатися важливими населеними пунктами (включаючи тих, хто щоденно їздить на роботу до метрополії). Ці завдання можна вирішити, якщо регіон у

³²⁹ Звіт з регіонального планування 2000, відпов. ред. Федеральне відомство з будівництва та регіонального планування, звіти, том 7. – 2000, Бонн – С. 318.

³³⁰ Ціммерман Х. Вирівнювання добробуту регіонів чи зростання – як знайти баланс / Х. Ціммерман // Урядовий консультативний проект з питань реформи регіональної політики в Україні : нім.-укр. проєкт. – К. : [б. в.], 2004. – (серія “Матеріали для політичних консультацій”). [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.docu.in.ua/Lists/List4/Attachments/.../Materialien-02-ukrainisch.doc, с.12.

³³¹ Там само. – С.14-16.

цілому зростає у економічному плані³³². Особливим принципом розвитку метрополій у Німеччині є децентралізована концентрація, що передбачає оптимальний рівень *концентрації* владних повноважень для кожної метрополії.

Численні результати теоретичних та емпіричних досліджень свідчать про те, що домінування сучасних великих метрополійних ареалів при реалізації інновацій є незаперечним. Саме завдяки існуванню «креативного середовища» у якому сформовані сприятливі умови для розповсюдження знань, т. зв. Knowledge-Spillovers, розвиток метрополійних ареалів є досить високим.³³³

Починаючи із 2000 р. метрополії Німеччини диференціюються за критеріями значущості у світовій економіці та роллю в європейській інтеграції. Виділяють шість таких метрополій: Берлін, Гамбург, Мюнхен, Штутгарт, Рейн-Майн (Франкфурт-над-Майном – фінансовий центр Німеччини та ЄС), Рейн-Рур (Кельн – Дюссельдорф – Ессен). До метрополій другорядного значення належать: Ганновер, Нюрнберг, метрополійні ареали Лейпціг-Галле, Дрезден-Хемніц.

У звіті Міністерства з регіонального планування ФРН за 2005 р. поняттю «метрополійний регіон» було дано точніше визначення: «Агломерації з високою щільністю населення з понад один мільйон мешканців, які особливо динамічно розвиваються за такими економічними критеріями як створення доданої вартості, економічна міць і дохід та які виділяються на світовому рівні, особливо в плані інтеграції»³³⁴. Підвищення економічного зростання метрополійних регіонів в Німеччині означає посилення міжнаціональної конкурентоспроможності держави.

Метрополійне планування є елементом центрального державного планування, що здійснюється як федеральною так і земельною владою. Парламенти та уряди Федерації і земель Німеччини визначають обов'язкові положення користування:

- основними елементами національної транспортної мережі;
- основними елементами поселенської мережі (центри європейського та національного значення);
- захищеними ландшафтними територіями³³⁵.

Ключовими метрополійними функціями метрополійних регіонів Німеччини є:

- адміністративна, полягає у прийнятті рішень щодо діяльності

³³² Ціммерман Х. Вирівнювання добробуту регіонів чи зростання – як знайти баланс / Х. Ціммерман // Урядовий консультативний проект з питань реформи регіональної політики в Україні : нім.-укр. проект. – К. : [б. в.], 2004. – (серія “Матеріали для політичних консультацій”). [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.doccu.in.ua/Lists/List4/Attachments/.../Materialien-02-ukrainisch.doc, с. 16-17.

³³³ Там само. – С.12.

³³⁴ Чуева Т. И. Метрополии и «метрополитенские регионы» на примере Рурской метрополии (Германия). [Электронный ресурс] / Т. И. Чуева, Г. Н. Монахова – Режим доступа: http://arbir.ru/articles/a_4123.htm.

³³⁵ Danielewicz, J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – S. 233.

центрів рішень – органів державної влади, економіки та фінансової діяльності;

– інноваційна, визначає конкурентоспроможність товарів та послуг, є рушійною силою суспільних, технологічних, культурних інновацій;

– інтеграційна, виконує роль залучення метрополійного регіону до національних та міжнародних потоків товарів, послуг, інформації, людей³³⁶.

У 2005 р. німецькі метрополії вже набули чітких територіальних меж, які були делімітовані за різними ознаками та критеріями, враховуючи роль самих метрополій в економічному розвитку. Так було визначено 11 європейських метрополійних регіонів Німеччини: Баден-Бранденбург, Франкфурт на Рейні/Майні, ганзейський Гамбург, Ганновер-Брауншвайг-Гьоттінген-Вольфсбург, Мюнхен, Нюрнберг, Рейн-Неккар, Рейн-Рур, Саксонський трикутник (або Центральна Німеччина), Штутгарт. Зазначимо, що регіон Гамбург з понад 4 млн мешканців не вважається метрополійним регіоном, а майже удвічі менший ганзейський Гамбург вже має статус метрополійного регіону, що, на думку експертів, вимагає відповідних управлінських рішень на високому рівні.³³⁷ Пріоритетними напрямками подальшого розвитку даних метрополій визнано: інновації, підвищення рівня життя, збереження культурних ландшафтів. Зазначимо, що вагоме місце серед пріоритетного напрямку «Інновації» займають заходи не лише зі зміцнення економіки та виробництва, а й налагодження комунікації між містом і регіоном, підтримка спеціалізації та міжнародного профілю галузевих та наукоємних кластерів, покращення самоорганізації метрополійного регіону, росту регіональних союзів тощо. Тактичними кроками для досягнення зазначених заходів є розбудова транспортної інфраструктури, сприяння європеїзації метрополійних регіонів через присутність їх на міжнародній арені через інтернаціоналізацію та формування території знань і мережі наукового співробітництва через концентрацію коопераційних зв'язків як інструментів інноваційного сприяння.

Для підтримки розвитку метрополій в Німеччині було засновано Ініціативний округ європейських метрополійних регіонів у Німеччині (ІОМ), основними цілями такого об'єднання, членами якого стали 11 визначених метрополій, є: формулювання самооцінки та вимог європейських метрополій стосовно німецької та європейської політики територіального планування та розвитку; удосконалення конкурентоспроможності метрополійних регіонів як на регіональному, так і на національному й загальноєвропейському рівнях.

Основні характеристики та розміщення метрополійних ареалів наведено у табл. 4.2 та на рис. 4.8.

³³⁶ Blotevogel H., Schulze K. Zum Problem der Quantifizierung der Metropolfunktionen deutscher Metropolregionen. – Hannover: (Hrsg) Knieling, Metropolregionen Innovation, Wettbewerb, Handlungsfähigkeit, 2009. – S. 33–34.

³³⁷ Ludwig J. Metropolregionen in Deutschland. 11 Beispiele fuer Regional Governance / J. Ludwig, G. K. Mandel, Ch. Schwiager, G. Terizakis – Baden-Baden: Nomos, 2009. – S. 17 – 18.

Таблиця 4.2

**Базові характеристики європейських метрополійних
регіонів Німеччини у 2014 р.***

Метрополійний регіон	Структура метрополійного регіону	Кількість адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (округ), од.	Чисельність населення міста-ядра метрополійного ареалу, тис. осіб	Чисельність населення метрополійного ареалу, тис. осіб*	Площа, км ^{2***}
Мюнхен	Моноцентрична	186	1 330	2 800	1 114
Штутгарт	Моноцентрична	179	613	2 700	3 654
Гамбург	Моноцентрична, виходить за межі федеральної землі	800	1 800	5 000	26 000
Берлін-Бранденбург	Моноцентрична, виходить за межі федеральної землі	26	3 500	6 000	30 000
Нюрнберг	Поліцентрична, з домінуючим центром	17	505 (Нюрнберг)	3 500	21 800
Ганновер-Брауншвайг-Гьоттінген-Вольфсбург	Поліцентрична, з домінуючим центром	20	520 (Ганновер)	4 000	18 600
Франкфурт/Рейн-на-Майні	Поліцентрична, з домінуючим центром, виходить за межі федеральної землі	11	670 (Франкфурт)	5 820	14 800
Бремен-Ольденбург	Поліцентрична, з домінуючим центром, виходить за межі федеральної землі	12	544 (Бремен)	2 720	13 749
Рейн-Рур	Поліцентрична	53	1 000 (Кельн)	5 200	4 435
Рейн-Неккар	Поліцентрична, виходить за межі федеральної землі	16	312 (Мангайм)	2 360**	5 637
Центральна Німеччина (до 2008 р. Саксонський трикутник)	Поліцентрична, виходить за межі федеральної землі	13	523 (Дрезден)	3 340	16 351

* Джерело: складено за даними³³⁸

** 2012 р.

Зазначимо, що всі метрополійні регіони Німеччини мають чітку спеціалізацію на основі домінуючих метрополійних функцій, що дає їм можливість ефективно використовувати існуючий потенціал для розвитку конкурентоспроможних товарів та послуг, разом з тим розвивати партнерські стосунки у самій метрополійній мережі без загострення конкуренції за ресурси, умови та федеральні преференції.

³³⁸ Initiativkreises Europäische Metropolregionen in Deutschland [Electronic resource]. – Zugang: <http://www.deutsche-metropolregionen.org>.

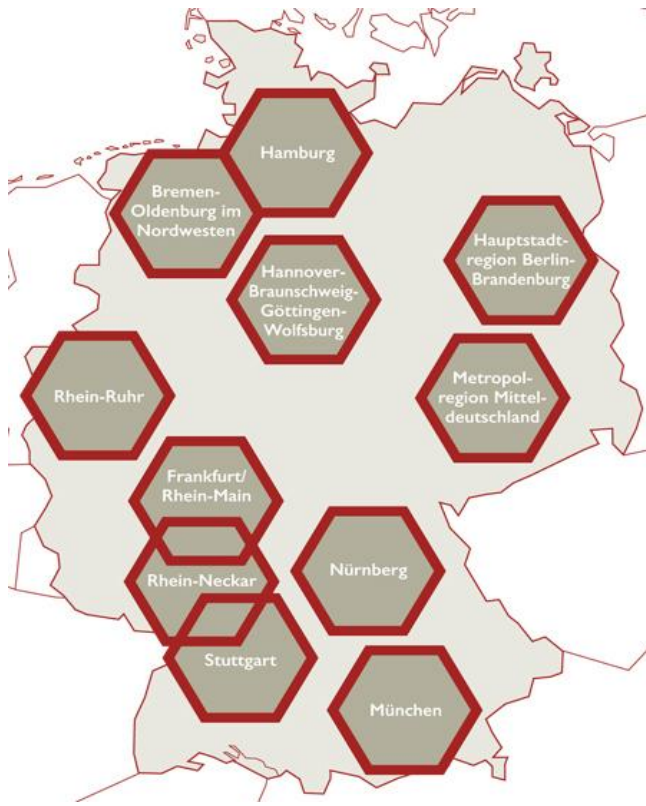

Рис. 4.8. Європейські метрополійні регіони Німеччини*

* Джерело: ³³⁹

Для прикладу, метрополійний регіон Рейн-Неккар (2005 р.) – інноваційний економічний гігант Німеччини (рис. 4.9), з розвиненим промислово-технологічним потенціалом, експортноорієнтований (понад 56% виробленої продукції), з валовою доданою вартістю 80,5 млрд євро. Чисельність населення (на 2012 р.) – 2,3 млн осіб, з них 286 тис. осіб – іноземці³⁴⁰, площа метрополійного регіону – 5 637 км², яка охоплює 16 земельних округів.³⁴¹

Саме на території цієї метрополії сконцентровано ефективні міжгалузеві кластери Німеччини: хімічний кластер (BASF), біотехнологічний кластер, нанотехнопарки, біопарки, екопарки, кластер ІТ-технологій (SAP), технопарки, бізнес-інкубатори, для яких створено сприятливі умови діяльності (податкові та фінансові пільги для малого та середнього бізнесу, кваліфікований кадровий потенціал, розвинена інноваційна інфраструктура, венчурне фінансування тощо).

³³⁹ Initiativkreises Europäische Metropolregionen in Deutschland [Electronic resource]. – Zugang: <http://www.deutsche-metropolregionen.org>.

³⁴⁰ Rhein-Neckar in Zahlen [Electronic resource]. – Zugang: <http://www.m-r-n.com/start/investieren-und-wirtschaften/rhein-neckar-in-zahlen.html>

³⁴¹ Raumbewachtungssystem Rhein-Neckar [Electronic resource]. – Zugang: <https://www.ssl-id.de/raumbewachtung-rhein-neckar.de/RBS-red/FLA/flash.html>

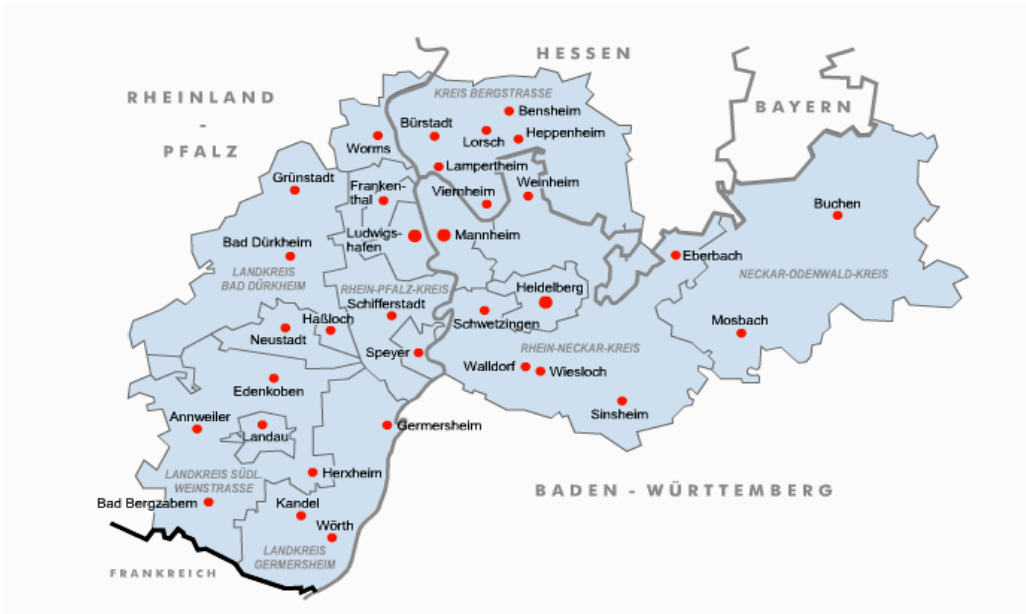

Рис. 4.9. Метрополійний регіон Рейн-Неккар*

* Джерело: ³⁴²

Інший метрополійний регіон Гамбург – історичний центр торгівлі Ганзейського союзу міст, самостійна федеральна земля, відомий північний порт Німеччини, активно розвиває свою метрополійну територію (рис. 4.10), яка охоплює 800 адміністративних одиниць у 14 земельних округах, що належать федеральним землям Шлезвіг-Гольштейн та Нижня Саксонія. Як правило, метрополійні регіони Німеччина делімітуються як група адміністративних одиниць, що відповідають польським повітам (або вітчизняним районам). Навіть, коли ці регіони знаходяться в різних федеральних землях, наприклад, у випадку Гамбурга, Берліна і Рейн-Руру – метрополійні регіони визначаються умовами договорів між федеральними землями³⁴³.

Так, станом на сьогодні регіон налічує 4,3 млн населення, економічна діяльність якого приносить 148 млрд євро. Співпраця в метрополійному регіоні Гамбург заснована на принципі добровільності між трьома федеральними землями.

У січні 2006 р. відповідно до рішення в Договорі про Співробітництво, підписаного трьома федеральними землями, був відкритий в Гамбурзі офіс метрополійного регіону. Він призначений для підтримки Керівного комітету, управління спільними проектами, відповідає за зв'язки з громадськістю і координацію регіонального маркетингу, представляючи його в регіональних і

³⁴² Metropolregion Rhein-Neckar [Electronic resource]. – Zugang: <http://www.m-r-n.com/start/investieren-und-wirtschaften/rhein-neckar-in-zahlen/lage-in-europa.html>

³⁴³ Danielewicz, J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – s.232.

національних органах. Управління також готує економічний план, управляє фондами оплати та укладання договорів із зовнішніми постачальниками послуг тощо³⁴⁴.

Рис. 4.10. Метрополійний регіон Гамбург*

* Джерело:³⁴⁵

Даний метрополійний регіон є найбільш конкурентоспроможним регіоном Німеччини. Має чітко виражену транспортно-логістичну функцію, є своєрідним транспортним хабом північної частини Німеччини, мультифункційний порт Гамбурга дає можливість приймати понад 7 млн контейнерів щороку. Висока якість життя та великі освітні можливості регіону приваблюють нових мешканців та туристів. Економічна метрополійна функція даної метрополії представлена лідируючими позиціями з виготовлення інноваційних продуктів та послуг у таких сферах як: аерокосмічні технології, вітрова енергетика, комп'ютерне програмне забезпечення, фармація, виробництво високоякісних продуктів харчування³⁴⁶. Відомий даний метрополійний регіон своїми кластерними ініціативами,

³⁴⁴ Hamburg Metropolitan Region [Electronic resource]. – Zugang: <http://english.metropolregion.hamburg.de/contentblob/2947518/data/standortbroschuere-engl.pdf>.

³⁴⁵ Map of Hamburg Metropolitan Region [Electronic resource]. – Zugang: <http://english.metropolregion.hamburg.de/map/>

³⁴⁶ Hamburg Metropolitan Region [Electronic resource]. – Zugang: <http://english.metropolregion.hamburg.de/contentblob/2947518/data/standortbroschuere-engl.pdf>.

ключовими секторами економіки у яких є морський бізнес, логістика, відновлювана енергетика, харчова промисловість, хімічна промисловість, IT-сектор, медичні та фармацевтичні технології, аерокосмічна промисловість, інжиніринг та туризм.

Гамбург зміцнює свій статус міжнародного ділового центру шляхом подальшого розвитку районів. Особливо інтенсивно, як центри ділової активності, розвиваються райони Hafencity і центр Альтона. Разом з тим, різноманітна і неповторна архітектура нових об'єктів Гамбурга надає місту особливої чарівності, що розповсюджується за межі метрополії³⁴⁷.

Щороку відбувається Метрополійна конференція, на якій присутні представники всіх засідань федеральних земель, що утворюють метрополійний регіон. Конференція охоплює основні пріоритетні напрямки для регіону, стимулювання регіонального співробітництва та політики, представляє муніципалітети та федеральні землі, інститути і лідерів громадської думки в регіоні

Основними завданнями співпраці є:

- підвищення міжнародної конкурентоспроможності, особливо в бізнесі, науці, транспорту, туризму та культури.
- забезпечення основних суспільних послуг в період демографічних змін і жорстких державних бюджетів.
- вироблення єдиного підходу до питань регіонального планування та зонування.

Співпраця в Метрополійному регіоні Гамбург фокусується на:

- політиці підтримки регіональних кластерів, що передбачає створення транскордонних мереж компетенції і реалізації регіональних проектів (наприклад, Ініціатива економічного розвитку в південному регіоні Ельби.)

- управлінні регіону в сфері торгівлі і житлового будівництва,
- інтернаціоналізації та регіональному маркетингові³⁴⁸.

Одинадцять європейських метрополійних регіонів в Німеччині розробили одинадцять самостійних моделей управління. Через різні просторові умови та історичний розвиток, управлінські моделі розрізняються за площею території, її конституцією та повноваженнями. Спільним є ініціативи, які вони традиційно проводять: адміністративні, організаційні та тематичні, а також приймають розвитку регіонального співробітництва. Управління в метрополійних регіонах є динамічною «майстернею», а отже, постійно змінюється³⁴⁹.

Як зазначає польська дослідниця Ю. Данилевич, різниця між метрополійними просторами у структурі, чисельності населення та займаній площі не є суттєвою для впровадження метрополійного управління, оскільки

³⁴⁷ Гамбурзьке товариство сприяння підприємницькій діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.hamburg-economy.de/information-in-ukrainian>.

³⁴⁸ Hamburg Metropolitan Region [Electronic resource]. – Zugang: <http://english.metropolregion.hamburg.de/contentblob/2947518/data/standortbroschuere-engl.pdf>

³⁴⁹ Governance [Electronic resource]. – Zugang: <http://www.deutsche-metropolregionen.org/aktivitaeten/governance>.

проблеми, які виникають у метрополійних регіонах і вирішення яких потребує втручання на метрополійному рівні, є всюди подібними³⁵⁰.

Метрополійні плани, юридично формалізовані, є частинами просторового планування федеративних земель, ухвалених на основі державного планування.

Для того, щоб стимулювати співпрацю між метрополіями і їх сільською периферією, федеральний уряд Німеччини реалізував у 2008-2010 рр. пілотний проект в галузі планування – Супрарегіональне партнерство – Інноваційні проекти для міського й регіонального співробітництва, створення мереж та спільної відповідальності. Проект передбачав перехід від традиційного, існуючого століттями симбіозу, до створення мережі на широкій співпраці і взаємній вигоді. В результаті тендеру було обрано сім метрополійних регіонів для реалізації пілотних проектів³⁵¹.

В рамках інтернаціоналізації регіону Гамбург співпрацює з іншими регіонами в межах мережі METREX.

До співпраці, на додаток до відповідальних адміністративних підрозділів, які безпосередньо беруть участь в асоціації, активно долучаються також профспілки, політичні діячі, організації, фахівці, організації сприяння розвитку туризму і економіки. Діяльність метрополійного регіону Гамбург фінансується за рахунок федеральних земель: Гамбург, Нижня Саксонія і Шлезвіг-Гольштейн³⁵².

Зазначимо, що в Німеччині існують різні форми співпраці в метрополійних регіонах від досить неформалізованих конференцій добровільних асоціацій – до метрополійної влади. Кожен метрополійний регіон має право вільно вирішувати питання про те, як управляти, при чому неможливо визначити найоптимальнішу форму управління, оскільки це залежить від функціональної специфіки регіону. Польська дослідниця Ю. Данилевич на основі вивченого зарубіжного досвіду з управління метрополійними ареалами зазначає, що на практиці існують дві моделі: метрополійне урядування і кооперація, які можна використовувати для різних структур управління, починаючи з відносно сильних аж до відносно слабких метрополій. Відносно сильніші інституціалізовані структури управління, адаптовані до функціональних ареалів метрополії, включають в себе злиття муніципалітетів і метрополійний уряд³⁵³.

Модель метрополійного урядування, як правило, включає в себе створення спеціальної для управління метрополійним ареалом, одно або дворівневої структури влади. Метрополійні уряди вибираються на прямих виборах і мають широкі повноваження в соціальній, економічній, інфраструктурній сферах, охорони навколишнього середовища та територіального планування, які дозволяють реалізацію ефективних і комплексних стратегій. Дворівнева модель є більш популярною³⁵⁴.

³⁵⁰ Danielewicz, J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – s.285.

³⁵¹ Там само. – С. 233.

³⁵² Там само. – С. 243.

³⁵³ Там само. – С. 244, 285.

³⁵⁴ Там само. – С. 286.

Однак кожен метрополійний ареал повинен функціонувати в межах загальної «філософії» розвивати свою власну модель організаційної та інституціональної відповідності конкретній ситуації і національному контексту.

Отже, до управління розвитком сучасних метрополій необхідне застосування системного підходу. Процес управління метрополіями повинен бути орієнтований на результат, тобто на задоволення потреб мешканців, які проживають в метрополійних регіонах на даний час і в майбутньому. Управління повинне базуватися на стратегічному та територіальному плануванні, в основі містити консенсус між усіма стейкхолдерами та бути відповідальним за прийняті рішення.

4.5. Досвід Португальської Республіки

Португалія – це країна з багатовіковою традицією централізації. У 1976 р., відповідно до Конституції Португалії, був введений чинний адміністративно-територіальний поділ країни на муніципалітети та сільські ради. Португалія офіційно не має регіонального рівня влади, пропозиції про створення якого були відхилені за результатами національного референдуму в 1998 р. У таких умовах місцева влада є основним суб'єктом управління на регіональному рівні.³⁵⁵

Стаття 238 Конституції Португалії передбачає формування у межах великих метрополійних територій, відповідно до спеціального закону, різних видів територіальної організації. Внаслідок чого 2 серпня 1991 р. було утворено метрополійні регіони Лісабона та Порту у формі обов'язкового об'єднання муніципалітетів (рис. 4.11).

З метою поліпшення співробітництва між муніципалітетами в 2003 р. був прийнятий закон, який ввів можливість декларування міжмуніципальних взаємозв'язків та об'єднань на добровільній основі. Муніципалітети, які розташовані в міських районах можуть об'єднуватися в наступних формах:

1. Великі мегаполіси. Вони повинні включати щонайменше дев'ять муніципалітетів з населенням понад 350 тис. осіб. Таким чином, були утворені метрополійні регіони Лісабона та Порту;

2. Міські спільноти, які повинні включати щонайменше три муніципалітети, з сукупним населенням не менше 150 тис. осіб.

Проте, зважаючи на незначну кількість таких об'єднань, в 2008 р. були запропоновані зміни до даного закону, які були представлені на розгляд португальському парламенту. 27 серпня 2008 р. був прийнятий Закон, яким визначено структуру метрополійних регіонів Лісабона та Порту, як найбільш урбанізованих територій Португалії – територія Великого Лісабону (*Grande Lisboa*) і Великого Порту (*Grande Porto*). Проте, в списку з 78 метрополійних територій ОЕСР, серед португальських міст, фігурує тільки Лісабон.

³⁵⁵ Silva C. N. *Governing Lisbon: Evolving Forms of City Governance*, / C. N. Silva, S. Syrett // *International Journal of Urban and Regional Research*. – 2006. – vol. 30.1. – P. 102.

Рис. 4.11. Метрополійний регіон Лісабона*

* Джерело: ³⁵⁶

Загальна чисельність населення Великого Лісабона (OML) становить приблизно 2,9 млн осіб. Процес метрополізації, що відбувається в регіоні Лісабона, зумовив трансформацію регіону від моноцентричної структури до поліцентричної. Одночасно із швидким розвитком транспортних мереж і зміною у землекористуванні навколо Лісабона вирости нові торговельні центри, кластери малих і середніх підприємств. Підвищення мобільності призвело до створення нових центрів зайнятості та нових житлових районів. Крім того, перетворення індустріальної економіки в економіку, засновану на знаннях, виявило гостру необхідність реформування центральних, деградованих територій Лісабона, таких як історичний центр, порт та промислові райони, що створило місту нові можливості для розвитку, які раніше ніхто не брав до уваги. Все це зумовило необхідність співпраці між муніципальними органами влади, які формують одну функціональну систему.³⁵⁷

Співробітництво між муніципалітетами в метрополійному регіоні Лісабона було юридично оформлене в 1991 р. зі створенням метрополійного уряду, який стояв на чолі об'єднання з 19 муніципалітетів. Уряд мав дуже обмежені повноваження, не обирався прямим голосуванням і складався з місцевих

³⁵⁶ Cid S. L. Metropolitan Area of Lisbon / S. L. Cid // Konferencja METREX, Wrocław. 2009 – P. 68.

³⁵⁷ Mendes C. Lisbon Metropolitan Area: centralities, urban growth and policiecs / C.Mendes, S.Morgado // 44th ISOCARP Congress, 2008. Website ISOCARP Congress. – Retrieved from: http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1257.pdf.

радників, делегованих окремими муніципалітетами. Просторове планування та метрополійна політика, залишалася в прерогативі центрального уряду.³⁵⁸

Починаючи з 2003 р. відповідно до нового закону, який окреслював правила створення метрополійних територій, участь муніципалітетів в метрополійних об'єднаннях не є обов'язковою, а добровільною.³⁵⁹ 5 липня 2004 р. була створена Велика Метрополійна територія Лісабона (Grande Area Metropolitana de Lisboa), яка включає в себе 18 муніципалітетів і 207 сіл та збігається з регіоном NUTS-2 відповідно до європейської класифікації. З 2008 р. з набранням чинності даного Закону було відновлено модель обов'язкового об'єднання муніципалітетів у метрополійних регіонах Лісабона і Порту. Управління процесом об'єднання здійснювалося трьома органами³⁶⁰:

- Метрополійною Радою (Hunta Metropolitana), яка складається з 18 мерів всіх муніципалітетів метрополійного об'єднання. З-поміж свого складу вони обирають Голову Ради та двох віце-президентів;

- Метрополійною Асамблеєю (Assembleia Metropolitana), що складається з представників муніципальних об'єднань. Їх кількість складає 55 осіб;

- Метрополійним Виконавчим Комітетом, відповідальним за виконання резолюцій Метрополійної Асамблеї та ухвал Метрополійної Ради. Він складається з трьох або п'яти членів, що призначаються Метрополійною Радою.

Відповідно до нового Закону від 27 серпня 2008 р., яким визначено структуру метрополійних територій Лісабона і Порту, до компетенції метрополійної влади належить частина повноважень, делегованих центральним урядом і муніципалітетами. Серед них варто відзначити наступні:

1. Досягнення таких суспільних цілей як:

- участь в підготовці планів і програм державних інвестицій у метрополійному регіоні;

- розробка просторового планування та стратегії економічного розвитку, соціальної та екологічної сфер;

- координація муніципальних інвестицій метрополійного характеру;

- участь в управлінні регіональними програмами розвитку з метою їх підтримки;

- визначення переліку послуг і мережі їх надання на метрополійному рівні;

- участь у міських громадських організацій, особливо щодо поліпшення функціонування транспорту, водопостачання, енергопостачання та управління відходами;

- планування діяльності державних суб'єктів у метрополійному діапазоні.

³⁵⁸ Florentino R. The Spatial Governance of the Lisbon's Metropolitan Region / R.Florentino // THE VITAL CITY, European Urban Research Association (EURA) 10th Anniversary Conference, University of Glasgow, 12-14 September 2007. Website The University of Glasgow. – Retrieved from: http://www.gla.ac.uk/media/media_45500_en.pdf.

³⁵⁹ Lei №10/2003 de 13 de Maio, Estebelece o regime de criacao, o quadro de atribuicoes e competencias das areas metropolitanas e o funcionamento dos seus organos, Diaro da Republika.

³⁶⁰ Там само.

2. Забезпечення координації між муніципалітетами та урядовими відомствами в таких сферах, як:

- мережа водопостачання, каналізації, очищення стічних вод та побутових відходів;
- освіта та охорона здоров'я;
- землекористування, збереження навколишнього середовища та природні ресурси;
- безпека та охорона населення;
- мобільність і транспорт;
- комунальні послуги;
- сприяння економічному та соціальному розвитку;
- мережа культурних, спортивних і туристичних заходів.

3. Визначення муніципальних представників у громадських чи комерційних метрополійних організаціях.³⁶¹

Фінансові ресурси метрополійних територій Лісабона акумулюються з наступних джерел³⁶²:

- внески муніципалітетів, що входять до складу метрополії;
- трансфери з бюджетів муніципалітетів у разі делегування ними повноважень метрополійному керівництву;
- трансфери, що виникають відповідно до договорів з центральним урядом або з державними чи приватними організаціями;
- фінансування з фондів ЄС;
- гранти, субсидії та плата за фактичне надання державних послуг, якщо завдання покладено на керівництво метрополійних територій;
- доходи від майна;
- дотації з державного бюджету, виділені на поточне функціонування в розмірі 1% від Фонду фінансового вирівнювання (Fundo de Equilibrio Financeiro);
- інші доходи відповідно до умов Закону.

План зонування Метрополійної території Лісабона (PROT) був прийнятий в 2002 р., що стало можливим завдяки політичним дискусіям з приводу початку масштабного інвестування, яке мало б, в перспективі, сприяти модернізації метрополійного регіону. Серед головних інвестиційних проектів варто виділити такі як: будівництво нового аеропорту в Лісабоні; будівництво третього мосту через річку Тежу; будівництво високошвидкісних залізничних шляхів і нових логістичних платформ. Ґрунтуючись на принципі субсидіарності, цей план спрямований на модернізацію метрополійного регіону, боротьбу з неконтрольованим розширенням міста в просторі, сприяння поліцентризму, досягнення стану функціональної рівноваги між двома великими територіальними одиницями – Великим Лісабоном і півостровом Сетубал.³⁶³

³⁶¹ Lei №10/2003 de 13 de Maio, Estebelece o regime de criação, o quadro de atribuições e competências das áreas metropolitanas e o funcionamento dos seus órgãos, Diário da República.

³⁶² OECD Territorial Reviews: Portugal, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. 2008. – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

³⁶³ Pereira M. Governance in the Lisbon Metropolitan Area: between the ambition of reinforcing and local political strategy / M. Pereira, M. A. Carranca // Contested Regions: Territorial Politics and Policy, Regional Studies Association, Seaford. – 2009 – P. 84.

План зонування Метрополійної території Лісабона є засадничим документом для Великого Лісабону, який визначає головні пріоритети в сфері захисту навколишнього середовища, використання потенціалу метрополії, соціальної та територіальної єдності, організації метрополійного громадського транспорту. Окрім стратегії просторового розвитку, він містить ще й стратегію економічного розвитку та стратегії охорони навколишнього середовища.³⁶⁴

Відповідальною за підготовку плану землекористування для Метрополійної території Лісабона є Комісія з координації та регіонального розвитку Лісабона і долини річки Тежу (CCDR – LVT). Проте вона не має ніякої реальної можливості для його реалізації, оскільки залежить від низки інвестиційних рішень на центральному рівні та рішення щодо змін в землекористуванні, віднесених до компетенції органів місцевого самоврядування. Хоча на практиці більшість планів розвитку муніципалітетів були прийняті до ухвалення Плану зонування, проте, гостро бракує координації між метрополійною просторовою політикою і просторовими планами 18 метрополійних муніципалітетів.³⁶⁵ Для того, щоб реалізувати задекларовані завдання в Плані зонування Метрополійної території Лісабона, необхідно провести актуалізацію планів землекористування окремих муніципалітетів.³⁶⁶

Зі зростанням розміру та складності метрополійного регіону Лісабона, відсутність стратегічної влади для всієї області виявляється щораз більш серйозною проблемою. У ключових сферах, де скоординована політика має величезний вплив на розвиток усієї області (транспорт, планування, маркетинг, навколишнє середовище), відсутність належних структур управління обмежує можливість реалізації оптимальних рішень для регіону в цілому. За відсутності стратегічного об'єкта, відносини між муніципалітетами в регіоні характеризуються поєднанням співпраці та конкуренції, а Лісабон відіграє домінуючу роль, не лише завдяки стану метрополійного центру регіону, а й через його статус як столиці Португалії.

З метою реалізації положень Плану зонування Метрополійної території Лісабона в 2008 р. центральний уряд створив робочу групу, що складатиметься з представників семи міністерств, з метою розробки стратегічного плану для проекту Південного Берега Ріки, який спрямований на реструктуризацію промислових зон. Реалізація цього проекту дозволить створити метрополію Двох Берегів, яка задекларована в Плані зонування. Стратегія була прийнята в липні 2009 р. Масштаб діяльності задекларований в стратегії охоплював 900 га, розміщених в трьох муніципалітетах, і повинен був проводитися через публічну компанію. Сукупний обсяг інвестицій склав 500 млн євро. Серед структурних проектів, передбачених у рамках активізації розвитку південного узбережжя,

³⁶⁴ PROT-AML. Plano Regional de Ordenamento do Territorio da Area Metropolitana de Lisboa. Lisbon. 2002. Website a Comissão de Coordenação e Desenvolvimento Regional de Lisboa e Vale do Tejo Retrieved from: <http://www.ccdr-lvt.pt/files/81360af5709e3ee6dc2e5860fd0869ff.pdf>.

³⁶⁵ Florentino R. The Spatial Governance of the Lisbon's Metropolitan Region / R.Florentino // THE VITAL CITY, European Urban Research Association (EURA) 10th Anniversary Conference, University of Glasgow, 12-14 September 2007. Website The University of Glasgow. – Retrieved from: http://www.gla.ac.uk/media/media_45500_en.pdf.

³⁶⁶ Pereira M. Governance in the Lisbon Metropolitan Area: between the ambition of reinforcing and local political strategy / M. Pereira, M. A. Carranca // Contested Regions: Territorial Politics and Policy, Regional Studies Association, Seaford. – 2009 – P. 85.

варто виділити розвиток творчих галузей, прогулянкового судноплавства, перенесення терміналу річкового порту, будівництво нового моста та розширення метрополітену. Реалізація проекту матиме вплив на розвиток шести муніципалітетів, розташованих уздовж східного берега Тежу і передбачає залучити до 2021 р. 500 тис. нових мешканців.³⁶⁷ Але це стратегія тільки одного сектора, в той час, коли для Лісабона все ще не сформовано комплексної стратегії розвитку метрополійного регіону.

Окрім метрополійного керівництва, на метрополійній території Лісабона функціонує низка міжмуніципальних об'єднань і різних форм державно-приватного партнерства, які були створені з метою сприяння реалізації всіх видів спільних інтересів/заходів та більшої ефективності надання суспільних послуг. Муніципалітети можуть бути членами більш ніж одного об'єднання. Такі об'єднання найчастіше створюються на основі меж округів, але частина має субрегіональний характер і часто виходить за межі Метрополійної території Лісабона.³⁶⁸

У межах Метрополійної території Лісабона функціонують два приватних агентства з розвитку, кожне з яких охоплює приблизно половину метрополійної території. Діяльність одного з агентств охоплює дев'ять муніципалітетів в південній частині регіону та п'ять муніципалітетів в сусідньому субрегіоні Сетубал (NUTS-3). Інше агентство, охоплюючи північну частину регіону, на практиці є маркетинговим інструментом для Великого Лісабона з акцентом на публічно-приватне партнерство. Воно було створено на початку 90-х рр. і започаткувало об'єднання муніципальних влад³⁶⁹.

На початку 2009 р. президент м. Лісабон звернувся до команди незалежних експертів та урбаністів з пропозицією розробити стратегію для міста. Цей документ повинен був стати основою для нового підходу щодо бачення міста та його мешканців. Передбачалося, що в довгостроковій перспективі, це сприятиме значним позитивним змінам в процесі управління містом, міській політиці та місцевому самоуправлінні.³⁷⁰ Стратегія охоплювала період 2010 – 2024 рр. і стосувалася наступних сфер життєдіяльності:

- 1) демографія;
- 2) якість життя та соціальна інтеграція;
- 3) енергетика та мобільність;
- 4) економіка, творчість та зайнятість;
- 5) культура та освіта;
- 6) установи, адміністрування та управління.

Процес створення документа включав низку публічних дебатів і семінарів за кожною із зазначених сфер, були використані такі інформаційні

³⁶⁷ A Região de Lisboa e Vale do Tejo (CCDR-LVT).// Website a Comissão de Coordenação e Desenvolvimento Regional de Lisboa e Vale do Tejo. - Retrieved from: <http://www.ccdr-lvt.pt>.

³⁶⁸ Silva C. N., Syrett S., 2006, *Governing Lisbon: Evolving Forms of City Governance*, "International Journal of Urban and Regional Research". – vol. 30.1. – P. 110.

³⁶⁹ OECD Territorial Reviews: Portugal, Paris. Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development 2008ю – Retrieved from: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

³⁷⁰ Seixas J. Catalising governance in a paradoxical city: the Lisbon Strategic Chapter and the uncertainties of political empowerment in the Portugal capital city / J.Seixas // *Urban Research & Practice*. – 2011 – vol. 4, № 3. – P. 264-284.

інструменти, як веб-трансляції та онлайн-платформи, через які будь-який мешканець міста міг висловлювати свою думку та залишати коментарі.

У липні 2009 р. Стратегію регіонального розвитку м. Лісабон було представлено владою міста та подано для громадських обговорень. Проте протягом трьох років Стратегія так і не була включена в політичний процес і затверджена на державному рівні, тим самим змістивши реалізацію задекларованих в ній пропозицій на невизначений термін.

Однією з найбільших перешкод на шляху ефективної співпраці в межах Метрополійної території Лісабона є накладання та дублювання повноважень численних організацій, задіяних в процесі просторового планування. Окремі дослідження, проведені у межах роботи над Стратегією регіонального розвитку Лісабона, виділили щонайменше 180 громадських організацій, які діяли в регіоні Лісабона і були задіяні в процесі розробки Стратегії.³⁷¹

На думку фахівців у даній сфері, оптимальним рішенням, яке б змогло вирішити проблему відсутності стратегічної координації та дієвого керівництва метрополійними територіями в Португалії, є створення метрополійного уряду з належними повноваженнями та ресурсами. Проте, навіть самі фундаментальні інституційні реформи не призводять до суттєвих зрушень, якщо вони не супроводжуються позитивними змінами в соціально-політичній культурі інституційного середовища.

4.6. Досвід Італійської Республіки

Метрополії різних країн світу формувалися під впливом різних соціально-економічних та геополітичних умов. Так, в Італії³⁷² місцеве самоврядування конституційно регламентовано ще з 1948 р., проте на практиці почало реалізуватися лише наприкінці 70-х рр. з першими спробами ліквідації територіальної фрагментації секторальної політики шляхом створення наднаціональних суб'єктів, які повинні були взяти на себе усі адміністративні функції щодо планування та забезпечення розвитку провінцій. Однак, інституційне забезпечення їх статусу з відповідними повноваженнями не отримало політичної підтримки центральної влади.³⁷³ Тому на початку 90-х рр. було проведено територіальну реформу, в межах якої, серед іншого, законодавчо закріплено формування метрополій з

³⁷¹ Seixas J. Catalising dovernance in a paradoxical city: the Lisbon Strategic Chapter and the uncertainties of political empowerment in the Portugal capital city / J.Seixas // *Urban Research & Practice*. – 2011 – vol. 4, № 3. – P. 268.

³⁷² Італія адміністративно поділяється на 20 областей – Валле д'Аоста, Ломбардія, Трентіно-Альто Адідже, Фріулі-Венеція Джулія, П'ємонт, Лігурія, Венето, Тоскана, Умбрія, Емілія Романія, Марке, Абрुццо, Лаціо, Молізе, Базіліката, Кампанія, Калабрія, Апулія, Сардинія і Сицилія, (п'ять з яких – Сицилія, Сардинія, Трентіно-Альто-Адідже, Валле-д'Аоста та Фріулі-Венеція Джулія – мають особливий статус). Области поділені на 110 провінцій. Провінції, у свою чергу, поділяються на комуни, загальна чисельність яких – 8101 од. Области з особливим статусом (автономії) мають власні парламенти – обласні ради та уряди – джунти – які мають спеціальні повноваження в питаннях місцевого самоврядування.

³⁷³ Gualini E. *The Region of Milan* (eds.) / E. Gualini. – London, 2003. – P. 264-283.

центрами у мм. Турин, Мілан, Венеція, Генуя, Болонья, Флоренція, Рим, Барі та Неаполь. Цим метрополісам надавалися відповідні права і повноваження у сфері територіального планування, надання соціальних послуг, забезпечення економічного розвитку, формування власних фінансових ресурсів шляхом акумулювання місцевих податків і зборів, залучення міжрегіональних та державних трансфертів. Керівними органами метрополій повинні були стати міські ради (передбачалося, що вони обиратимуться шляхом прямого голосування), які разом із виконавчими комітетами повинні були обирати мерів метрополій. Однак, норми відповідного закону не вступали в дію впродовж понад 10 років у зв'язку з відсутністю будь-яких стимулів щодо децентралізації з боку центрального уряду, а також передачею ініціативи утворення метрополій на рівень регіонів, які не були зацікавлені в активізації розвитку вже розвинених великих міст в рамках існуючої юрисдикції.³⁷⁴

Із внесенням правок до Закону про місцеве самоврядування у 2009 р. було регламентовано порядок формування метрополійних міст лише шляхом проведення референдуму з метою засвідчення підтримки цього процесу населенням території, яка у перспективі буде включена в конкретний метрополійний простір. Однак, протягом перехідного періоду (2009 р. – травень 2012 р.) жодної метрополії сформовано не було; вони почали формуватися у 2014 р. із прийняттям Закону про метрополійні міста, провінції та об'єднання муніципальних утворень.³⁷⁵ Таким чином, сьогодні в Італії метрополійними законодавчо визнано мм. Рим, Турин, Мілан, Венеція, Генуя, Болонья, Флоренція, Неаполь, Барі і Реджо-ді-Калабрія.

З 2015 р. італійською правовою системою передбачено утворення в метрополійних містах органів влади метрополії, а саме³⁷⁶:

1. Мерії метрополії, до повноважень якої входить забезпечення діяльності (у межах законодавчо наданих повноважень) органів місцевої виконавчої влади, дотримання Конституції та законодавства країни.

2. Ради метрополійного міста – обирається терміном на п'ять років шляхом прямого голосування за відкритими списками кандидатів від кожної виборчої дільниці конкретного метрополійного міста. Рада є органом управління та контролю у метрополіях. До їх складу входять³⁷⁷: а) мер метрополійного міста; б) Комітет радників (якщо у метрополійному місті проживає понад 3 млн мешканців у складі 24 осіб; від 800 тис. до 3 млн мешканців – 18 осіб; менше 800 тис. мешканців – 14 осіб), який виконує консультативно-дорадчі, контрольні та моніторингові функції. Особовий склад Комітету поділяється на фракції відповідно до політичної приналежності і на кожного з Голів фракцій покладається функція планування та координування діяльності Ради у конкретній сфері

³⁷⁴ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji / J. Danielewicz – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

³⁷⁵ Disposizioni sulle città metropolitane, sulle province, sulle unioni e fusioni di comuni: LEGGE 7 aprile 2014, n. 56 [Risorsa elettronica]. – Accesso: <http://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2014-04-07&atto.codiceRedazionale=14G00069>.

³⁷⁶ Там само.

³⁷⁷ Consiglio metropolitano: meterial online-enciclopedia «Wikipedia» [Risorsa elettronica]. – Accesso: http://it.wikipedia.org/wiki/Consiglio_metropolitano.

життєдіяльності метрополії. Із числа радників мерія метрополії призначає заступника мера метрополії.

3. Виконавчого комітету метрополії, до складу якого входять мер метрополійного міста (годує на засіданнях Комітету) та мери муніципалітетів, які входять до функціонального простору метрополії. Основними повноваженнями Виконавчого комітету метрополії визначено:

- загальне та секторальне планування розвитку метрополії та забезпечення послідовності політики просторового розвитку;
- прийняття та щорічне оновлення стратегічного плану розвитку метрополії (терміном на 3 роки), інших планових і програмних документів;
- сприяння та координація економічного і соціального розвитку метрополії; супровід та підтримка інноваційних досліджень;
- сприяння та координація комп'ютеризації метрополії (створення «смарт-міста»).

Найбільша італійська метрополія – Великий Мілан – включає безпосередньо метрополійне місто Мілан та прилеглі до нього території – провінції Бергамо, Комо, Лекко, Лоді, Монца і Бріанца, Павії, Варезе і П'ємонт Новара.³⁷⁸ Таким чином, метрополійні функції м. Мілана, як фінансового, промислового, наукового і культурного центру Італії, поширюються практично на весь адміністративний регіон Ломбардія, столицею якого є це місто.

Метрополія Великий Мілан включає 138 муніципалітетів, де в 2013 р. проживало близько 7,4 млн осіб³⁷⁹. При цьому чисельність населення м. Мілан на кінець 2012 р. становила 1,3 млн осіб, а його густота – 6,9 тис осіб на км².³⁸⁰ Однак, з точки зору досвіду управління місцевим розвитком та формування власних ресурсів, провінція характеризується слабким рівнем менеджменту.

Створене у Великому Мілані в 1996 р. Агентство місцевого розвитку сприяє активізації розвитку депресивних територій, зокрема, шляхом перетворення їх на бізнес-інкубатори та місця концентрації малого бізнесу, забезпечує та координує зв'язки між наукою та бізнесом через фінансування інноваційних бізнес-ідей науковців та дослідників. Із підвищенням потенціалу діяльності у 2005 р. Агентство було реорганізоване у державно-приватну структуру – Агентство «Метрополія Великий Мілан», що дозволило розширити повноваження влади провінції у відновленні депресивних територій, зокрема, шляхом надання консультаційних послуг місцевим органам влади; підтримки інноваційного підприємництва; здійснення регіонального маркетингу; надання інтегрованих туристичних послуг тощо.³⁸¹ Діяльність Агентства фінансується за рахунок членських внесків,

³⁷⁸ Мілан: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мілан>.

³⁷⁹ Список муніципалітетів провінції Мілан: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_муніципалітетів_провінції_Мілан.

³⁸⁰ Мілан: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мілан>.

³⁸¹ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji / J. Danielewicz – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

плати за надання послуг та зовнішніх надходжень, отриманих від реалізації конкретних проектів.

Агентством за участі науковців факультету архітектури та планування Міланського державного університету у 2005 р. розроблено стратегічний план розвитку міста Мілан – «Місто міст», спрямований на підвищення якості життя мешканців, зміцнення локальної взаємодії між територіальними одиницями метрополійного простору та активізацію внутрішнього потенціалу розвитку.³⁸²

Крім того, планом врегульовано й питання щодо: покращення житлових умов населення; розвитку культури; розширення транспортної мережі у метрополійному просторі та розвитку транспортної інфраструктури; охорони навколишнього природного середовища (вирішення проблем «заторів» на дорогах, мінімізація шкідливих викидів у атмосферу) тощо.

У 2012 р. організацією розроблено план просторового розвитку провінції Мілан на період до 2020 р.³⁸³, яким, зокрема, передбачається зміцнення поліцентричної моделі розвитку метрополійного простору Мілана шляхом розвитку транспортної мережі, захисту навколишнього середовища, будівництва екологічної мережі між центром та місцевими полюсами зростання.

У характерних для Італії загалом умовах низького рівня міжрегіонального співробітництва, численні ініціативи влади та громади метрополії щодо реалізації пріоритетів розвитку Великого Мілана не достатньо скоординовані і, як наслідок, мало ефективні, що також пов'язано із побоюваннями нарощування централізації влади в країні. Відтак, Мілан повинен, насамперед, чітко сфокусуватися на конкретному напрямі (баченні) майбутнього розвитку і тільки тоді шукати шляхи його забезпечення. Крім того, перспективним інструментом інтегрованого розвитку метрополійного простору та стимулювання внутріметрополійного співробітництва може стати розроблення планів просторового розвитку прилеглих територій (зокрема, задля забезпечення інтегрованого планування і управління), тим паче що метрополійний простір Мілану фактично включає майже всю територію регіону Ломбардія.

4.7. Досвід Французької Республіки

Колись строго унітарна Франція з міцною вертикаллю державної влади у 80-их рр. «пережила» процес децентралізації, протягом якого в країні активізувалося міжмуніципальне співробітництво. Зокрема, утворені інститути міжмуніципальної співпраці почали діяти в просторах таких великих міст, як Париж, Бордо, Лілль, Ліон та Страсбург.

Ідентифікація функціональних економічних зон – метрополій в країні починається у 2007 р. із укладенням, так званих, «метрополійних угод» (їх принципи та положення фактично дублювали діючі з поч. 2000-их рр. «агломераційні угоди») між центральним урядом та регіональною владою з

³⁸² Sito ufficiale di Milano Metropoli Agenzia di Sviluppo [Risorsa elettronica]. – Accesso: <http://www.milanomet.it/>.

³⁸³ Там само.

метою децентралізації влади. Зокрема, у вересні 2007 р. колишнім президентом Франції Ніколя Саркозі (2007-2012 рр.) в межах «Нового комплексного плану просторового розвитку Парижа»³⁸⁴ було ініційовано утворення метрополії Великий Париж з метою³⁸⁵:

а) регламентації та реалізації заходів, спрямованих на покращення умов життєдіяльності мешканців метрополії;

б) скорочення розривів у показниках соціально-економічного розвитку адміністративних одиниць функціонального простору метрополії;

в) забезпечення привабливості та конкурентоспроможності метрополії.

У червні 2008 р. було оголошено архітектурний конкурс на проект майбутнього розвитку Великого Парижа на період до 2050 р., участь в якому взяло десять багатопрофільних команд (у 2009 р. на їх основі було створено Наукову раду метрополії), що включали архітекторів, містобудівників, географів, ландшафтних дизайнерів та ін. із Франції, Нідерландів, Італії, Великобританії, Німеччини (при розробці проекту вивчався та враховувався, зокрема, досвід планування розвитку Великого Лондона, Великого Мадрида, Великого Берліна). Замовником проекту виступила держава, координатором – Міністерство культури і комунікацій Франції, а постійний контроль здійснювала спеціально утворена комісія, до складу якої входили представники держави, міста Париж, Регіонального управління Іль-де-Франс³⁸⁶ (столицею якого є м. Париж), Асоціації мерів Іль-де-Франс, а також науковий комітет (23 особи)³⁸⁷. Проектом розвитку Великого Парижа передбачалося, що управління метрополією буде здійснюватися новоутвореним об'єднанням міського співтовариства, до складу якого увійдуть представники влади власне міста Париж та прилеглих адміністративних одиниць³⁸⁸. Однак, у зв'язку із суспільною критикою та небажанням мерів та місцевих громад регіону Іль-де-Франс співпрацювати, таке об'єднання створено не було.

У 2009 р. центральною владою Франції було створено посаду статс-секретаря³⁸⁹ з розвитку Великого Парижа. У січні 2011 р. статс-секретарем метрополії спільно з владою регіону Іль-де-Франс та урядом Франції було розроблено та затверджено План розвитку транспортної інфраструктури Великого Парижа на період до 2020 р. (вартість реалізації Плану оцінюється

³⁸⁴ Metropolitan areas of France: encyclopédie en ligne material «Wikipedia» [Ressource électronique]. – Accès: http://wikipedia.org/wiki/Category:Metropolitan_areas_of_France.

³⁸⁵ Code général des collectivités territoriales. Article L5219-1 [Ressource électronique]. – Accès: <http://legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006070633&idArticle=LEGIARTI000028640697&dateTexte=20150316>.

³⁸⁶ Іль-де-Франс (франц. – Île-de-France) – регіон на півночі центральної частини Франції. Його територія (з центром у м. Париж) – ядро французької держави.

³⁸⁷ Le Grand Paris, les coulisses de la consultation [Ressource électronique]. – Accès: <http://www.franceculture.fr/oeuvre-le-grand-paris-les-coulisses-de-la-consultation-de-mich%C3%A8le-loup-et-marion-bertone.html>.

³⁸⁸ Sarkozy relance le projet d'un «Grand Paris» [Ressource électronique]. – Accès: <http://www.20minutes.fr/paris/169001-20070706-sarkozy-relance-projet-grand-paris>.

³⁸⁹ У сучасній Франції статс-секретар – офіційний титул керівника будь-якого відомства (молодшого міністра) при прем'єр-міністрі Франції. Таким чином, статс-секретар за статусом нижче державного міністра і підзвітний міністру або прем'єр-міністру [Статс-секретарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Статс-секретарь>].

в 35 млрд євро, фінансування здійснюється за рахунок держави, органів місцевого самоврядування та міжнародних запозичень)³⁹⁰. Важливою частиною Плану було спорудження автоматизованих ліній метро (загальною протяжністю 140 кілометрів з цілодобовим рухом вагонів), що з'єднують ділові та житлові райони Великого Парижа.

Однак, протягом 2008-2013 рр. дії уряду Франції у цьому напрямі супроводжувалися різкою критикою спільноти архітекторів, тодішніх мера м. Парижа та голови регіональної ради Іль-де-Франс³⁹¹, а також представників регіонального осередку Партії зелених Франції. Насамперед, це було зумовлено тим, що в межах проведення адміністративно-територіальної реформи центральною владою країни багатьом муніципалітетам все ж не було передано реальної компетенції щодо вирішення низки місцевих проблем.

З метою вдосконалення організаційно-інституційного забезпечення процесу управління метрополіями, у грудні 2013 р. парламентом країни внесено поправку до Глави IX Загального кодексу місцевого самоврядування щодо утворення метрополій, на основі положень якої у січні 2014 р. в межах проведення земельної реформи прийнято Закон про модернізацію територіальних суспільних утворень та розвиток метрополій³⁹². Так, відповідно до ст. L5217-1 Закону, метрополія – це громадське об'єднання в межах певного простору (без анклавів), створене з метою міжмуніципальної фінансово-економічної співпраці, підвищення згуртованості населення, забезпечення конкурентоздатності, сприяння збалансованому та інклюзивному³⁹³ розвитку регіону загалом³⁹⁴.

З-поміж іншого, Законом регламентовано процедуру утворення (фактично директивним методом) метрополій (Додаток 3, табл. 3.1) на невизначений термін виключно на підставі і в межах його положень. Зокрема, з метою ведення державного обліку метрополій, передбачено виключно законодавче встановлення назв метрополій, просторових масштабів, адрес штаб-квартир та повноважень метрополійної влади. При цьому, внесення змін до даних державного обліку, процедури надання повноважень метрополійній владі (у тому числі їх розширення чи звуження) здійснюється лише на підставі відповідного наказу центрального уряду.

³⁹⁰ Офіційний сайт Президента Франції Франсуа Оланда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elysee.fr>.

³⁹¹ Іль-де-Франс (франц. – Île-de-France) – регіон на півночі центральної частини Франції. Його територія (з центром у м. Париж) – ядро французької держави.

³⁹² De modernisation de l'action publique territoriale et d'affirmation des métropoles: LOI n. 2014-58 du 27 janvier 2014 [Ressource électronique]. – Accès: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000028526298&dateTexte=&categorieLien=id>.

³⁹³ Інклюзія (від англ. Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату [Інклюзія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інклюзія>].

³⁹⁴ Code général des collectivités territoriales [Ressource électronique]. – Accès: <http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000028538085&idSectionTA=LEGISCTAO00023245491&cidTexte=LEGITEXT000006070633&dateTexte=20150316>.

Керівним органом метрополій Франції є Рада метрополії, яка обирається на 6 років шляхом проведення прямих виборів. До складу Ради входять президент метрополії, віце-президенти, головні радники (де-факто – заступники віце-президентів) та радники, які є делегатами муніципалітетів функціонального простору відповідної метрополії. При цьому, кількість делегатів від кожного муніципалітету встановлюється на пропорційній основі залежно від чисельності його населення. Загалом, Радам метрополій Франції законодавчо передано:

а) усі повноваження, якими до утворення метрополії було наділено владу муніципалітетів метрополійного простору (окрім питань щодо: надання комунальних послуг та управління відходами; підтримки і допомоги вищим навчальним закладам, стимулювання науково-дослідної діяльності; розвитку земельних банків; планування розвитку муніципального транспорту);

б) частину державних функцій, зокрема, щодо будівництва соціального житла, соціального забезпечення населення, підтримки проблемної молоді та молодих сімей, розвитку шкільного транспорту, транспортної інфраструктури національного значення, міжнародного співробітництва (Додаток 3, табл. 3.2).

Законодавством Франції передбачена можливість залучення до складу Європейської Ради метрополії Лілль та Єврометрополії Страсбург представників Європейського Союзу³⁹⁵. У структурі Ради метрополій Франції діють Постійні профільні комітети (бюро) – органи, які утворюється з числа радників Ради для здійснення роботи за окремими напрямками, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Ради, виконання контрольних функцій (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Структура Постійних профільних комітетів (бюро), що входять до складу метрополійних рад у Франції*

№з/п	Постійний профільний комітет (бюро)	Департаменти
1	Комітет з питань охорони здоров'я, освіти та культури	охорони здоров'я; розвитку місцевої демократії; у справах дітей та розвитку освіти; культури.
2	Комітет з питань просторового планування та розвитку	економічного розвитку; транспорту; планування землекористування та житлового будівництва; охорони громадських місць; міського будівництва та охорони архітектурної спадщини.
3	Комітет з питань безпеки	поліції міста; контролю громадського порядку; сектор фізичної підготовки.
4	Комітет з питань довкілля	з питань екологічного менеджменту; планування та фінансового забезпечення в галузі; юридичного супроводу; матеріально-технічного забезпечення; кадрового забезпечення.
5	Комітет з питань міжнародних відносин	європейських і міжнародних відносин; комунікації; міського розвитку.

* Джерело: складено за ³⁹⁶

³⁹⁵ La cus est devenue l'eurométropole de Strasbourg [Ressource électronique]. – Accès: <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/la-cus-devient-strasbourg-eurometropole>.

³⁹⁶ Conseils Eurométropolitains et commissions permanentes [Ressource électronique]. – Accès: <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/conseils-communautaires>.

Законодавством Франції регламентовано утворення при Радах метрополій консультативних (з окремими дорадчими функціями) органів:

1. Об'єднання мерів, куди входять мери усіх муніципалітетів метрополії.

2. Ради з розвитку метрополії, до основних повноважень якої входять: консультування щодо планування, проектування та моніторингу стратегій розвитку метрополії; ініціювання та координація співробітництва між Радою метрополії, європейськими інституціями (у метрополії Страсбург, до прикладу, прерогатива надається франко-німецькій співпраці³⁹⁷) і громадськістю.

Таким чином, Рада з розвитку метрополії є інструментом для діалогу і консультування між різними стейкхолдерами³⁹⁸ метрополій. До її складу входять представники бізнесу, соціальної, культурної, науково-освітньої сфер, а також громадські активісти, які обираються терміном на 3 роки. Наприклад, до складу Ради з розвитку Єврометрополії Страсбург входить 100 членів, зокрема³⁹⁹:

1) представники громад 28 муніципалітетів метрополії – 55 осіб. Стати членом Ради громадянин може шляхом подання на Інтернет-сайті метрополії відповідної on-line-заявки та мотиваційного листа. Періодично (як правило, один раз у три роки) Радою метрополії формуються відповідні списки кандидатів, проводяться консультації у комітетах за результатами яких приймається рішення щодо затвердження конкретного переліку членів Ради з розвитку метрополії;

2) консультанти з визнаною кваліфікацією (економісти, юристи, підприємці тощо) – 30 осіб;

3) представники європейських інституцій з просторового розвитку (при цьому, прерогатива надається транскордонному співробітництву) – 15 осіб.

Загалом, метрополійний статус надав великим містам Франції можливість підвищити рівень свого соціально-економічного розвитку та конкурувати з провідними європейськими метрополіями. Так, до прикладу, владою Єврометрополії Страсбург добре налагоджене транскордонне співробітництво, особливо із прилеглою метрополією Великий Штутгарт (Німеччина), а також великими містами Швейцарії та Люксембургом. Відтак, основними цілями розвитку метрополії визначено: зміцнення європейських функцій та ролі метрополії на світовій арені; покращення умов життєдіяльності населення та бізнесу на євроінтеграційних засадах.

³⁹⁷ Місто Страсбург знаходиться на відстані 25 км від м. Оффенбурга, 59 км – від м. Баден-Баден та 87 км – від м. Фрайнбург – найбільших міст метрополійного простору м. Штутгарта (Німеччина). При цьому, відстань до французької столиці – м. Париж – 490 км. Крім того, будучи прикордонним, м. Страсбург – одночасно місто французької та німецької культур. Страсбург також став символом примирення Франції та Німеччини – держав-першозасновників Європейського союзу, а мм. Страсбург та Штутгарт – носять статус міст-побратимів. Відтак, між ними добре налагоджено співробітництво.

³⁹⁸ Стейкхолдери – фізичні або юридичні особи, інтереси яких суттєво пов'язані з відповідним містом, а ресурси суттєво впливають на його розвиток.

³⁹⁹ Le conseil de développement de l'eurométropole de Strasbourg [Ressource électronique]. – Accès: <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/> le-conseil-de-developpement.

4.8. Досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії

Модель місцевого самоврядування у Великій Британії складається з чотирьох адміністративно-політичних частин (історичних провінцій)⁴⁰⁰:

- Англії (9 регіонів, 6 метрополітенських графств, 28 неметрополітенських графств, 55 унітарних одиниць⁴⁰¹, Великий Лондон і острови Сіллі);
- Уельсу (9 графств, 3 міста, 10 міст-графств);
- Шотландії (32 області);
- Північної Ірландії (6 графств, 26 районів).

Стрімке просторове розширення метрополісів Великобританії, з одного боку, та невідповідність структури регіонального управління умовам їх розвитку – з іншого, зумовили утворення в 1965 р. центральним урядом в межах реформи місцевого самоврядування у семи міських регіонах нових інституцій регіональної влади – метрополійних рад. Так, наприклад, до складу Ради метрополії Великий Лондон⁴⁰² увійшли Корпорація міста Лондон, управління міського розвитку та 32 лондонські райони ради.⁴⁰³ Однак, після ліквідації у 1986 р. Ради Великого Лондона його функції було передано Корпорації, районним радам та спільним колегіям (поліція, водопостачання, громадський транспорт тощо), а також центральному уряду (зокрема, питання охорони здоров'я, газопостачання, електроенергетики). Управління містом Лондон перейшло безпосередньо у відання мера Лондона. Крім того, було сформовано комітет, до повноважень якого входила розробка керівних принципів стратегічного планування (хоча його роль у розвитку метрополії була досить формальною, у зв'язку з чим координація просторової політики на рівні великих міст була відсутньою).

У 1997 р. з приходом до влади уряду лейбористів на чолі з прем'єр-міністром Тоні Блером у Великобританії активізується стратегічне планування розвитку метрополій. Формування Лондона як метрополії у сучасному її стані інституційно закріплено у 2000 р.⁴⁰⁴ зі створенням нового

⁴⁰⁰ Administrative geography of the United Kingdom: material online encyclopedia «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access: http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_geography_of_the_United_Kingdom.

⁴⁰¹ Унітарні одиниці Англії – це адміністративно-територіальні утворення, керовані одним органом влади, що поєднує в собі функції та повноваження ради графства та районної ради. Унітарні одиниці утворюються або шляхом додаткового додання районній раді неметрополітенського графства функцій і повноважень графства, або навпаки, раді графства додатково надають функції та повноваження району. Більшість унітарних одиниць Англії були утворені у 1995-1998 рр., інші – у 2009 р.

⁴⁰² Метрополія Великий Лондон займає площу радіусом 60 км від центра (м. Лондона), проживає близько 19 млн осіб. Метрополійне місто Лондон поділене на Лондон-сіті (City of London) та 32 райони міста (London boroughs).

⁴⁰³ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

⁴⁰⁴ Там само.

органу місцевої влади – Управління Великого Лондона – законодавчого та контролюючого органу в складі 25 членів, з яких 14 обираються за одномандатними виборчими округами, а 11 – по всьому Лондону. Відповідно до статуту, основними повноваженнями Управління є⁴⁰⁵: забезпечення економічного, соціального та культурного розвитку та охорони здоров'я; інвестиційна діяльність; розвиток транспортної інфраструктури; охорона навколишнього середовища та громадської безпеки. Разом з тим, Управління не наділене жодними повноваженнями у сфері оподаткування, відтак основним джерелом доходів метрополії є цільові дотації центральної влади, які надаються для виконання найважливіших метрополійних функцій та завдань.

Управлінням Великого Лондона у 2000 р. утворено чотири функціональні органи⁴⁰⁶:

– Управління транспорту – з метою забезпечення розвитку транспортної інфраструктури метрополії; очолила Управлінська рада, члени якої призначалися мером та головою Ради;

– Управління регіонального розвитку Лондона – для розробки та реалізації планів (проектів) регіонального розвитку, моніторингу їх ефективності.

– Управління з надзвичайних ситуацій – орган, до компетенції якого входить відповідальність за протипожежну, техногенну та цивільну безпеку як центра метрополії, так і її функціонального простору. Керівний склад Управління формується із 17 членів, які призначаються мером.

– Управління поліції метрополії.

Крім того, з 2008 р. діє Комітет з планування просторового розвитку Великого Лондона, до складу якого входять мер Лондона, керівництво Лондон-сіті та 32-ох районів метрополії.

З метою вдосконалення інституційного забезпечення планування розвитку Великого Лондона Управлінням метрополії відповідно до Методичних рекомендацій щодо стратегічного планування розвитку Лондона (2008 р.) розроблено та прийнято у січні 2012 р. Кодекс поведінки виборних і кооптованих⁴⁰⁷ членів Комітету з планування просторового розвитку Великого Лондона, яким⁴⁰⁸:

1. Регламентовано повноваження членів Комітету, а саме:

– підготовка та оприлюднення (у тому числі подальше внесення змін

⁴⁰⁵ Official site of the Greater London Authority [Electronic resource]. – Access: <http://www.london.gov.uk>.

⁴⁰⁶ Там само.

⁴⁰⁷ Кооптація (лат. cooptatio – додаткове обрання) – введення до складу виборного органу нових членів або кандидатів рішенням даного органу без проведення додаткових виборів.

⁴⁰⁸ Greater London Authority. Planning Code of Conduct for elected and co-opted Members of the Authority [Electronic resource]. – Access: <http://www.london.gov.uk/moderngov/documents/s9573/08f%20Appendix%20C3a%20-%20Planning%20Code%20of%20Conduct%20for%20elected%20Members.pdf>.

та поправок) стратегії просторового розвитку Великого Лондона;

- надання органам, наділеним відповідною компетенцією, рекомендацій, пропозицій, консультацій, висновків щодо планів розвитку окремих адміністративних одиниць, секторальних та загальнодержавних планів розвитку;

- участь в громадських обговореннях щодо планування розвитку Великого Лондона;

- розгляд заявок щодо надання дозволу на забудову території новими інфраструктурними об'єктами (за результатами розгляду члени відомства надсилають відповідні рекомендації меру Лондона для прийняття управлінських рішень);

- участь у судових спорах за позовами забудовників у разі надання відмови у дозволі на будівництво;

- підготовка та публікація додаткових методичних рекомендацій, практичних посібників тощо щодо планування розвитку метрополії;

- підготовка та публікація звітів про виконання стратегічного плану розвитку Великого Лондона.

2. Встановлено принципи діяльності членів Комітету: самовідданість (служіння виключно суспільним інтересам); чесність і сумлінність діяльності (уникнення будь-яких девіацій: корупції, зловживання службовим становищем, отримання неправомірної вигоди тощо); об'єктивність (прийняття управлінських рішень, ґрунтуючись виключно на фактах); підзвітність перед громадськістю за свої дії; гласність.

3. Визначено процедуру прийняття управлінських рішень у разі, якщо мер або інші члени Комітету є «зацікавленими особами» (можуть отримати неправомірну вигоду від прийняття певного рішення).

4. Регламентовано порядок участі громадськості та інших стейкхолдерів у процесі розробки стратегічних планів розвитку метрополії, зокрема, шляхом проведення громадських слухань, консультацій, презентацій.

5. Визначено процедуру звітування мера перед Управлінням Великого Лондона з питань розвитку метрополії.

У липні 2011 р. мером Лондона спільно з центральним урядом та регіональною владою, представниками бізнесу та громадськістю було розроблено чинну на сьогодні Стратегію просторового розвитку Великого Лондона – «План Лондона» на період до 2031 р., який носить загальний інтегрований характер та регламентує бачення і цілі соціально-економічного, культурного, просторового та суспільного розвитку метрополії (рис. 4.12). Зазначимо, плани розвитку районів функціонального простору Великого Лондона формуються на основі Плану Лондона та узгоджуються з його положеннями⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

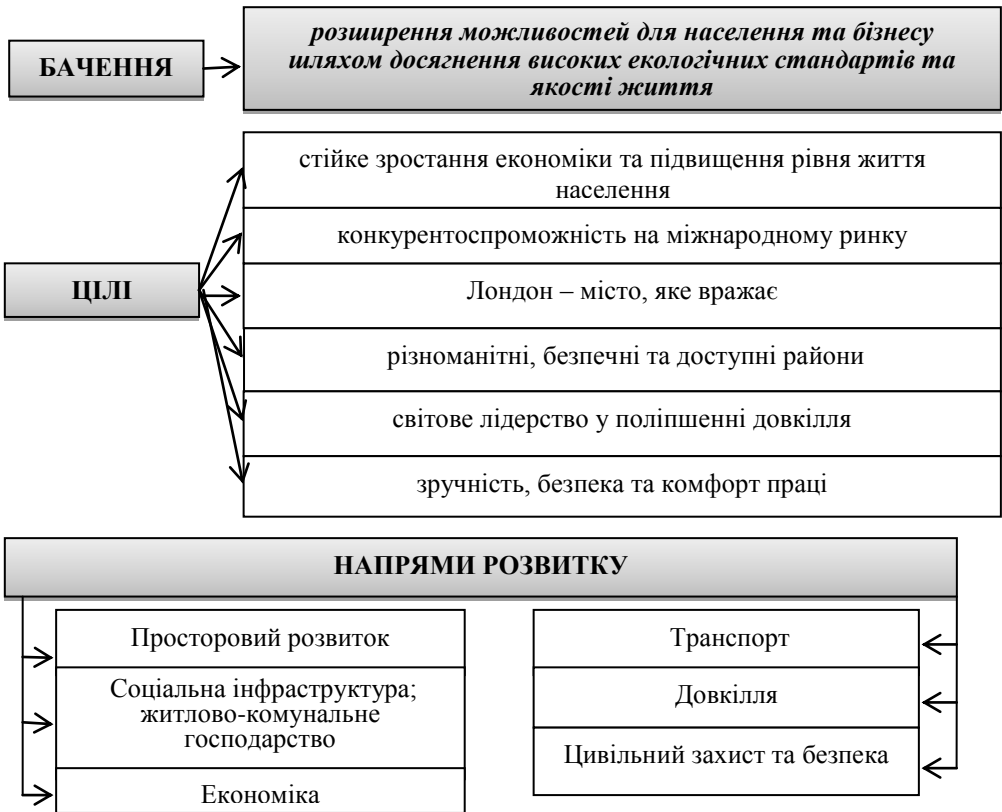

Рис. 4.12. Блок-схема концепції стратегічного розвитку Великого Лондона на період до 2031 р.*

*Джерело: складено на основі⁴¹⁰

Стратегічним планом розвитку для кожного конкретного району м. Лондона та міст функціонального простору Великого Лондона встановлено чіткі параметри соціально-економічного розвитку, які мають бути досягнуті протягом планового періоду. З цією метою названі адміністративні одиниці класифіковано відповідно до їх ролі у забезпеченні розвитку метрополії⁴¹¹:

1) міста-міжнародні центри – тут розташовані всесвітньо відомі ритейл-мережі, які надають широкий спектр послуг класу «люкс» (товари, роботи, послуги, дозвілля тощо) та обслуговують клієнтів із високим соціальним статусом; широко представлені об'єкти фінансово-інвестиційної інфраструктури міжнародного значення; наявна розгалужена транспортна мережа (у тому числі, міжнародного значення) із розвинутою транспортною інфраструктурою;

2) метрополійні центри – міста, у яких щонайменше 100 тис м² займають торгові площі, де обслуговуються, як правило, (але не виключно) клієнти із високим та вище середнього соціальним статусом. Ці міста

⁴¹⁰ The London Plan: spatial development strategy for greater London [Electronic resource]. – Access: <https://www.london.gov.uk/priorities/planning/publications/the-london-plan>.

⁴¹¹ Там само.

характеризуються високою концентрацією робочих місць, відмінною транспортною доступністю;

3) основні (великі) центри (наприклад, район південного Лондона Вулвіч, діловий квартал Кенері-Уорф) – містять понад 50 тис м² торгових площ. У таких містах левова частка пропонованих товарів, робіт, послуг (як правило, повсякденного вжитку) розрахована на клієнтів «середнього рівня доходів». Концентрація робочих місць характеризується середнім рівнем;

4) районні центри (наприклад, район Барнет, північ Великого Лондона; район Саутерк, південний схід Великого Лондона). Їх частка у метрополійному просторі є значно нижчою, порівняно із містами-метрополіями та містами-основними центрами. Тут акумулюються товари, роботи, послуги (роздрібні торгові площі займають 10-50 тис. м²), призначені здебільшого для «пересічних» місцевих жителів. Транспортна мережа достатньо розгалужена. Високим рівнем попиту серед населення характеризуються громадський транспорт та велосипедні доріжки;

5) локальні (периферійні) центри (наприклад, район Лондона Баттерсі, містечко Гринвіч). Тут акумулюються товари та послуги (роздрібні торгові площі займають 500 м²) для повсякденного вжитку місцевим населенням (разом із містами-районними центрами локальні (периферійні) центри забезпечують базову потребу в товарах та послугах населення регіону). Об'єкти фінансово-інвестиційної інфраструктури, як правило, представлені 2-3 відділеннями банків, а об'єкти соціальної інфраструктури – невеликими супермаркетами, установами поштового зв'язку, аптеками. Високим рівнем попиту серед населення характеризуються громадський транспорт та велосипедні доріжки.

«Планом Лондона» регламентовано порядок імплементації його норм, а також здійснення моніторингу їх ефективності як мером Лондона, так й іншими стейкхолдерами. Зокрема, інструментом моніторингу та контролю виконання стратегічного плану розвитку Великого Лондона є розроблена автоматизована система «База даних розвитку Лондона».⁴¹² Вона фактично є центром акумуляції інформації щодо розвитку метрополії, яку подають органи влади районів, що входять у функціональний простір Великого Лондона.

Разом з тим, «Планом Лондона» передбачено щорічне звітування мера Лондона щодо розвитку метрополії шляхом подання Річного моніторингового звіту у якому, зокрема, необхідно⁴¹³: окреслити основні тенденції розвитку метрополії; представити виконаний обсяг робіт (як мером, так і іншими стейкхолдерами) щодо забезпечення реалізації положень «Плану Лондона»; здійснити контроль фактичного стану реалізації положень стратегії розвитку метрополії шляхом їх порівняння із ключовими показниками ефективності, передбаченими у «Плані Лондона» (наприклад, оптимізація щільності житлової забудови; підтримка економічної діяльності; розвиток ринку офісної нерухомості; зростання зайнятості інвалідів та людей

⁴¹²The London Plan: spatial development strategy for greater London [Electronic resource]. – Access: <https://www.london.gov.uk/priorities/planning/publications/the-london-plan>.

⁴¹³Там само.

з особливими потребами; зростання зайнятості у периферійних районах функціонального простору метрополії; озеленення території та ін.). Результати Річного моніторингового звіту є підставою для перегляду та внесення поправок до стратегічного плану розвитку Великого Лондона. Зазначимо, «План Лондона» містить глосарій, що пояснює маловідомі середньостатистичному жителю метрополії терміни, вживані у документі.

Великий Манчестер – церемоніальне метропольне графство в Англії із центром у м. Манчестер; одна з найбільших агломерацій Англії. Густота населення графства у 2012 р. складала 2008 осіб на км²⁴¹⁴.

Значна частина Великого Манчестера урбанізована. У графстві є чітко виражений діловий осередок, який утворюють центральна частина метрополійного міста Манчестер та прилеглі райони Солфорда і Траффорд. Разом з тим, Великий Манчестер – поліцентрична метрополія, оскільки складається з десяти муніципальних районів (Манчестер, Стокпорт, Теймсайд, Олдгем, Рокдейл, Бері, Болтон, Віган, Солфорд і Траффорд), в кожному з яких є як мінімум одне центральне місто (з приміською зоною). Міська агломерація Великого Манчестера займає третє місце серед найбільш населених агломерацій Великобританії, охоплюючи лівову частку території графства.⁴¹⁵

Метрополію Великий Манчестер було утворено у 1974 р. з прийняттям Закону про місцеве самоврядування⁴¹⁶. Протягом 1974-1986 рр. система місцевого самоврядування тут була дворівневою та включала районні ради та Раду графства Великий Манчестер. До основних повноважень останньої, зокрема, входили: розвиток громадського транспорту, протипожежний захист населення, стратегічне планування розвитку та управління аеропортом.⁴¹⁷

На початку 1990 р. керівним органом метрополії стала Асоціація влади Великого Манчестера, яку очолила Виконавча рада у складі десяти представників влади округів (по одному із кожного округу), представників Департаментів пожежної безпеки Великого Манчестера, цивільної оборони, поліції, транспорту та установ, відповідальних за утилізацію відходів. Рада утворила шість профільних Агентств (комітетів), зокрема⁴¹⁸:

1. Агентство з маркетингу (1996 р.) – з метою просування метрополії на національному та міжнародному рівнях⁴¹⁹.

⁴¹⁴ Великий Манчестер: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Великий_Манчестер.

⁴¹⁵ Там само.

⁴¹⁶ The Greater Manchester Combined Authority: material online encyclopedia «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access: http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Manchester_Combined_Authority.

⁴¹⁷ Review of city region governance in Greater Manchester [Electronic resource]. – Access: file:///C:/Documents%20and%20Settings/ira/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/REVIEW_OF_CITY_REGION_GOVERNANCE_IN_GREATER_MANCHESTER_FINAL.pdf

⁴¹⁸ Official site of AGMA [Electronic resource]. – Access: <http://www.agma.gov.uk>.

⁴¹⁹ Official site of Marketing Manchester [Electronic resource]. – Access: <http://www.marketingmanchester.com>.

2. Агентство із залучення іноземних інвестицій – MIDAS (1997 р.)⁴²⁰.

3. Комітет з питань розвитку бізнесу Великого Манчестера (2011 р.) – для підвищення ефективності співробітництва влади метрополії та суб'єктів місцевого бізнесу⁴²¹.

4. Комітет з контролю (2011 р.) – для моніторингу ефективності діяльності влади метрополії та забезпечення її підзвітності громаді щодо управління функціональним простором Великого Манчестера.⁴²²

5. Спільне управління Великого Манчестера⁴²³ (2011 р.) – адміністративний орган стратегічного управління на місцевому рівні, утворений місцевими органами влади десяти округів метрополії з метою підвищення рівня її соціально-економічного розвитку, стимулювання бізнесу, залучення громадськості до процесу стратегічного планування розвитку метрополії⁴²⁴. Особовий склад Спільного управління Великого Манчестера сформовано із десяти публічно обраних представників округів метрополії (по одній особі із кожного округу), а також десяти заступників членів Управління (по одному заступнику для кожного члена)⁴²⁵. Загалом, на сьогодні 80% членів Управління становлять лейбористи (за результатами виборів 2011 р.)⁴²⁶. Зі свого числа члени Управління (радники) призначають Голову та заступників Голови органу влади метрополії. Рішення щодо управління метрополією приймаються простою більшістю голосів членів Управління. Варто наголосити, на сьогодні у Великому Манчестері відсутній голова місцевої виконавчої влади – мер метрополії, хоча наприкінці 2014 р. центральною та регіональною владою Великобританії було прийнято рішення щодо необхідності утворення відповідного суб'єкта влади. Планувалося, що мера Великого Манчестера буде наділено повноваженнями, аналогічними із повноваженнями мера Великого Лондона.⁴²⁷

6. Асоціація влади Великого Манчестера утворена для досягнення більшої підзвітності місцевих органів влади перед державними у питаннях

⁴²⁰ Official site of the MIDAS [Electronic resource]. – Access: www.investinmanchester.com

⁴²¹ The Greater Manchester Combined Authority: AGMA [Electronic resource]. – Access: <http://www.agma.gov.uk/local-enter-prise-partnership/index.html>.

⁴²² Там само.

⁴²³ The Greater Manchester Combined Authority: material online-encyclopedia «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access: http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Manchester_Combined_Authority.

⁴²⁴ Official site of AGMA [Electronic resource]. – Access: <http://www.agma.gov.uk>.

⁴²⁵ Final scheme for establishment of Combined Authority. Establishment of Authority. [Electronic resource]. – Access: http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/greater_manchester_combined_authority_final_scheme.pdf.

⁴²⁶ Greater Manchester Combined Authority. Annual general meeting [Electronic resource]. – Access: http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/members_and_substitutes_of_the_combined_authority_2011.pdf?static=1

⁴²⁷ Review of city region governance in Greater Manchester [Electronic resource]. – Access: file:///C:/Documents%20and%20Settings/ira/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/REVIEW_OF_CITY_REGION_GOVNANCE_IN_GREATER_MANCHESTER_FINAL.pdf

розвитку, постійного моніторингу виконання стратегії та ведення політики розвитку Великого Манчестера.⁴²⁸

На рис. 4.13 зображено схему сучасної структури управління у Великому Манчестері.

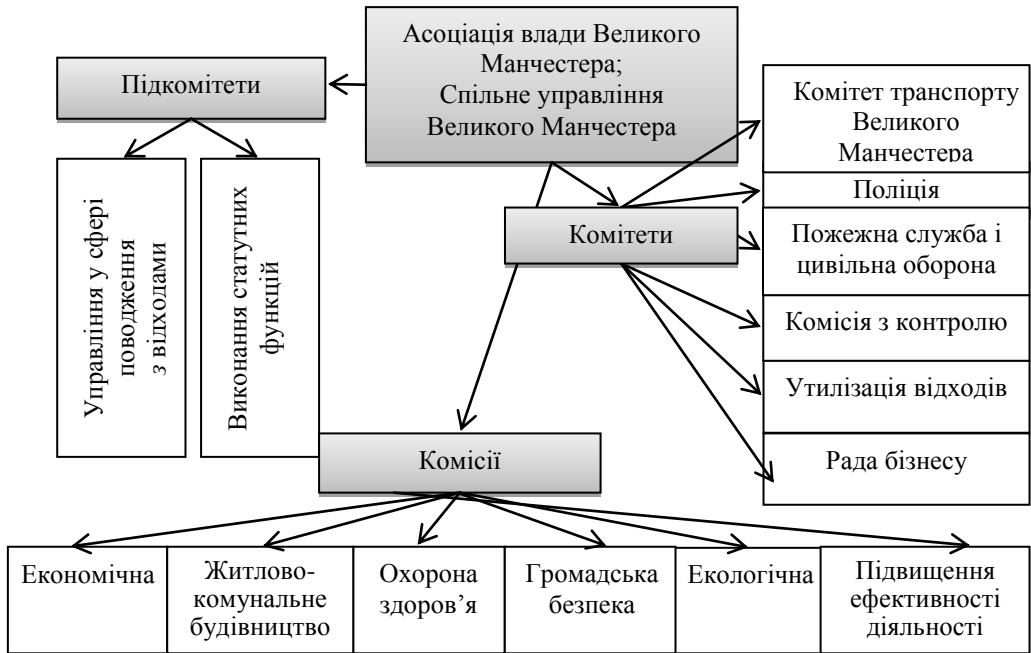

Рис. 4.13. Структура управління в метрополії Великий Манчестер*

* Джерело: складено за⁴²⁹

Починаючи з 2011 р. влада Великого Манчестера веде ефективне співробітництво з представниками місцевого бізнесу, представником якого є Рада бізнесу Великого Манчестера, щодо⁴³⁰: визначення пріоритетів розвитку місцевої економіки задля її зростання, створення нових робочих місць; економічної підтримки новостворених підприємств; залучення іноземних інвестицій в місцеву економіку та розвиток міжнародної торгівлі; маркетингу; сприяння розвитку транспортної інфраструктури, туризму тощо.

У 2009 р. Спільним управлінням Великого Манчестера, Асоціацією влади Великого Манчестера, представниками центрального уряду та місцевого бізнесу було прийнято Стратегію розвитку Великого Манчестера «Сильніші разом» на період до 2020 р., у якій регламентовано порядок імплементації її норм, здійснення моніторингу ефективності реалізації даної Стратегії (табл. 4.4).

⁴²⁸ The Greater Manchester Combined Authority: AGMA [Electronic resource]. – Access: <http://www.agma.gov.uk/local-enter-prise-partnership/index.html>.

⁴²⁹ Там само.

⁴³⁰ Там само.

**Концепція стратегічного розвитку Великого Манчестера
на період до 2020 р.***

Бачення розвитку Великого Манчестера на період до 2020 р.	
Сьогодні Манчестер – одне із найуспішніших міст Великобританії, а у майбутньому – одне із найуспішніших міст світу	
Цілі розвитку	
Великий Манчестер – всесвітньо відомий центр культури та мистецтва, спорту та бізнес-інновацій	
Зростання конкурентоздатності у сферах інновацій, інвестицій та торгівлі	
Розвиток громадського суспільства і місцевого самоврядування	
Зростання безпеки та покращення середовища життєдіяльності населення	
Колегіальне керівництво Великим Манчестером (зокрема, максимальна співпраця між органами центральної та місцевої влади, а також громадою метрополії щодо реформування системи державних послуг населенню)	
Пріоритети	
Розвиток	Реформи
<i>створення умов для зростання</i>	<i>у сфері освіти, науки та зайнятості</i>
1) розширення економічної бази відповідно до потреб ринку; 2) розробка інвестиційної стратегії розвитку; 3) маркетинг, промоція міських центрів; 4) стимулювання розвитку ринку високоякісного житла; 5) міжмуніципальне, міжрегіональне та міжнародне співробітництво; 6) розвиток науки і технологій; 7) зміцнення глобальної самобутності.	1) розширення можливостей для здобуття високоякісної освіти талановитою молоддю; 2) зниження рівня безробіття, головним чином, серед молоді; 3) допомога безробітним із працевлаштуванням, перекваліфікацією тощо.
<i>підтримка бізнесу</i>	<i>заохочення до самоврядування та зниження попиту на державні послуги</i>
1) комплексна та ефективна підтримка підприємництва шляхом розвитку бізнес-центрів, ділових кварталів тощо; 2) підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств Великого Манчестера; 3) ефективність використання ресурсів; 4) екологізація економічної діяльності.	1) реформування систем державної медицини і соціального забезпечення; 2) розвиток сімейної медицини; 3) забезпечення ефективності діяльності системи державної влади шляхом перманентного аналізу витрат і вигод від надання державних послуг.

*Джерело: складено за⁴³¹

Стратегією розвитку Великого Манчестера регламентовано порядок імплементації її норм, а також здійснення моніторингу їх ефективності (табл. 4.5).

⁴³¹ The Greater Manchester Strategy [Electronic resource]. – Access: http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/final_consultation_draft_gms_2013_2020.pdf?static=1.

Таблиця 4.5

**Основні індикатори успішності реалізації Стратегії розвитку
Великого Манчестера на період до 2020 р.***

Індикатори	Значення індикатора, якого необхідно досягти до 2020 р.
щодо первинних заходів	
– зростання рівня зайнятості	+4,3%
– зростання обсягу ВДВ до середньостатистичного показника по країні	3,7 млрд фунтів стерлінгів та більше
– зниження рівня безробіття	-12%
щодо вторинних заходів	
– розвиток бізнесу:	
а) зростання кількості нових підприємств	+29%
б) зростання кількості підприємств на 10 тис. населення	до 72 одиниць
– підвищення освітнього рівня та кваліфікації населення;	
– зростання середньорічної заробітної плати і, як наслідок	+6 тис. фунтів стерлінгів
зниження розриву між середньостатистичним по країні та у метрополії показником середньомісячної заробітної плати	з 8% до 5%
– зростання якості дошкільної та початкової освіти	+10%, порівняно з середнім показником по країні
– зниження рівня злочинності;	
– зростання значущості громадського транспорту, зокрема, шляхом забезпечення здійснення 35% поїздок у час-пік громадським транспортом, а не приватними автомобілями;	зростання попиту на послуги громадського транспорту у час-пік на 35%
– житлове будівництво:	
а) розширення мережі житлових новобудов у 2013-2020 рр.	+61 тис. будинків
б) модернізація існуючих будинків у 2015-2020 рр.	загалом 150 тис. будинків (25 тис. будинків щорічно)
– зниження кількості викидів шкідливих речовин в атмосферу	-48%, порівняно з 1990 р.

*Джерело: складено за⁴³²

Метрополія Великий Бірмінгем включає сім округів, які є частиною графства Західний Мідлендс – частини великого регіону Західний Мідлендс із чисельністю населення понад 3,7 млн осіб (у 2007 р.)⁴³³.

⁴³² The Greater Manchester Strategy [Electronic resource]. – Access: http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/final_consultation_draft_gms_2013_2020.pdf?static=1.

⁴³³ Західний Мідленд (графство): матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Протягом 1974-1986 рр. у Бірмінгемі, як і в Манчестері, функціонувала Рада графства метрополії. З метою планування і координації місцевого розвитку було утворено Комітет Західного Мідлендсу, до складу якого увійшли сім Рад метрополійних округів⁴³⁴, наділених повноваженнями з надання усіх соціально-економічних послуг місцевим жителям. Так, до прикладу, найважливішим суб'єктом у процесі планування розвитку місцевого транспорту стало публічне агентство Centro, утворене як координаційний центр з питань функціонування транспортної інфраструктури метрополії. Крім того, у процесі розробки плану розвитку місцевого транспорту бере участь значна кількість громадських організацій та місцева влада, зокрема, шляхом організації громадських слухань, семінарів, консультацій, конференцій тощо⁴³⁵.

Загалом, розроблені плани розвитку у метрополії приймаються місцевою владою та затверджуються центральною.

З 1999 р. інституційно затверджені Агенція регіонального розвитку Великого Бірмінгема⁴³⁶, а також Регіональна асамблея Західного Мідлендсу – орган планування місцевого розвитку, відповідальний за розробку регіональних стратегій розвитку, у тому числі стратегії просторового розвитку метрополії; впливають на національну економічну політику і планування видатків на державному рівні.

Регіональна асамблея Західного Мідлендсу складалася зі 100 членів, з них: 68 – представники місцевих органів влади; 16 – представники приватного бізнесу; 16 – представники інших економічних та громадських утворень. Проте, у 2010 р. Асамблею було ліквідовано, а її функції прийняла Рада лідерів, утворена в складі Комітету Західного Мідлендсу. Основне завдання Ради – координація регіонального та міжмуніципального співробітництва.⁴³⁷

У Великому Бірмінгемі добре налагоджена співпраця громади з місцевою владою щодо моніторингу розвитку метрополії, який передбачає і контроль економічної ефективності та дієвості територіальних утворень.⁴³⁸ Окрім регулярних опитувань та щорічних досліджень громадської думки щодо векторів розвитку метрополії, створена постійно діюча громадська група (в складі близько тисячі обраних представників місцевої спільноти), яка виносить на загальне обговорення в місті такі основні теми як⁴³⁹: загальне сприйняття мешканцями іміджу міста; якість та затребуваність муніципальних послуг; визначення частки населення, що періодично звертається до міської ради; пріоритети громадян у бюджетних витратах тощо.

Варто наголосити, у Великобританії механізм проведення консультацій між органами влади метрополій, бізнесом та громадянами

⁴³⁴ Official site of Birmingham [Electronic resource]. – Access: <http://www.birmingham.gov.uk>.

⁴³⁵ Official site of West Midlands [Electronic resource]. – Access: <http://www.westmidlandsstp.gov.uk>.

⁴³⁶ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

⁴³⁷ Official site of West Midlands [Electronic resource]. – Access: <http://www.westmidlandsstp.gov.uk>.

⁴³⁸ Там само.

⁴³⁹ Лимонов Л. Крупный город: регулирование территориального развития и инвестиционные стратегии / Л. Лимонов // Науч. ред. О. Литовка, СПб.: Наука, 2004. – 270 с.

регламентується Законом про практику проведення консультацій, який передбачає чітке визначення процедурних питань у цій сфері⁴⁴⁰.

Загалом, у методиці стратегічного планування розвитку Великого Бірмінгема характерною ознакою є поєднання класичних європейських стандартів з інноваційними підходами. Зокрема, у створенні стратегії розвитку метрополії на період до 2026 р. було використано такий інноваційний підхід до вивчення громадської думки, як опитування школярів (понад 40 шкіл). Крім того, фахівці із формування стратегії розвитку метрополії проводять і консультування мешканців та бізнесу щодо майбутнього бачення міста, яке здійснюється, зокрема, шляхом: розробки відповідних Інтернет-порталів, електронної розсилки; проведення громадських обговорень у місті; організації конференцій та фокус-груп. Відтак, основними стратегічними цілями розвитку Великого Бірмінгема на період до 2026 р. є залучення і навчання висококваліфікованих фахівців; розвиток високих технологій; чистота довкілля та високий рівень життя всіх соціальних груп метрополії.⁴⁴¹ Заключним етапом громадської кампанії у Великому Бірмінгемі є чотирьохмісячне обговорення, результати та напрацювання якого включаються у стратегічний план розвитку метрополії.

Інституційні рамки розвитку метрополій Великобританії обмежені, насамперед, жорсткою централізацією влади, що пов'язано зі складним адміністративно-територіальним устроєм в країні, а відтак, і недостатністю повноважень місцевої влади щодо забезпечення регіонального розвитку (на сьогодні розвиток регіонів – прерогатива центрального уряду).⁴⁴²

В **Ірландії** ключовим напрямом стратегічного планування просторового розвитку є: а) піднесення Великого Дубліна як центрального осередку активізації суспільно-економічного розвитку країни загалом; б) підтримка і підвищення економічного потенціалу так званих міст-воріт⁴⁴³ (Дублін, Корк, Лімерик, Голвей і Уотерфорд), як основних елементів збалансованості просторового і регіонального економічного розвитку та міст-транспортних вузлів.⁴⁴⁴ При чому, останні повинні посилювати національну та міжнародну роль міст-воріт, а також бути «ядрами зростання» свого метрополійного простору.

Відтак, задля ефективного стратегічного планування розвитку найбільшої в Ірландії метрополії – Великий Дублін – спільно владою метрополійного міста-графства Дубліна, Радами округів адміністративних одиниць метрополійного простору, Міністерством охорони навколишнього середовища та місцевого самоврядування, Дублінським регіональним управлінням у 1999 р. було прийнято Інструкцію зі стратегічного планування

⁴⁴⁰ Department for Business, Innovation & Skills [Electronic resource]. – Access: www.berr.gov.uk/bre.

⁴⁴¹ Денежкіна Е. Инновационная политика государства и стратегическое развитие городов в условиях кризиса: опыт Великобритании. [Электронный ресурс] / Е. Денежкіна – Режим доступа: <http://www.hse.ru>.

⁴⁴² Kreukels A. Metropolitan governance and spatial planning / A.Kreukels, W. Salet, Thornley A. – London: Spon Press, 2003. – 411 p.

⁴⁴³ Міста-ворота – це регіональні метрополійні міста зі стратегічним місцем розташуванням, центри соціально-економічного розвитку країни загалом.

⁴⁴⁴ Инструменты и механизмы стратегического планирования Ирландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bagalau.kz/ru/evaluation-system/destinations/str/i178>.

розвитку Великого Дубліна, а у 2010 р. – Інструкцію з планування розвитку Великого Дубліна на період до 2022 р., у якій⁴⁴⁵:

1. Регламентовано процедуру формування стратегічного плану розвитку метрополії за напрямками: економічний розвиток; розвиток соціальної інфраструктури; соціальне забезпечення населення та активізація житлового будівництва; розвиток сільських територій; розвиток транспортної та житлово-комунальної інфраструктури; збереження довкілля, «зеленої відпочинкової зони» та культурної спадщини.

2. Передбачено формування стратегічного плану з врахуванням бачення майбутнього розвитку метрополії її жителями. Задля цього розроблено відповідну типову анкету опитування, де населенню ставляться питання, зокрема, щодо їх підтримки/непідтримки:

– розміщення магазинів, аптек та інших об'єктів соціальної інфраструктури поруч із житловою забудовою задля зниження частоти використання приватного транспорту;

– розміщення різних типів житлової інфраструктури в одному метрополійному районі задля сприяння збалансованості суспільного розвитку;

– зростання ролі громадського транспорту та зниження частоти використання приватних автомобілів;

– збереження високої якості сільськогосподарських земель, зростання їх продуктивності;

– збереження чистоти довкілля, об'єктів культурного значення, місць відпочинку та ін.

3. Визначено критерії оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку метрополії, зокрема: ефективність громадського транспорту; баланс між використанням населенням громадського та приватного транспорту; рівень розвитку транспортної та дорожньої інфраструктури; ефективність економічної діяльності; зростання/зниження щільності населення метрополії; рівень розвитку житлово-комунального господарства; рівень використання вільних земельних ділянок; якість сільськогосподарських земель; якість довкілля.

4. Передбачено узгодження місцевих стратегій розвитку адміністративних одиниць метрополії із «головним» стратегічним планом розвитку, а також регламентовано процедуру імплементації та здійснення моніторингу ефективності прийнятої стратегії.

Крім того, у квітні 2012 р. Національним транспортним агентством Ірландії прийнято окрему стратегію розвитку транспорту Великого Дубліна на період до 2030 р.⁴⁴⁶, якою, зокрема, передбачено: розвиток громадського транспорту та підвищення якості дорожньої інфраструктури; капітальний ремонт існуючих та будівництво нових пішохідних та велосипедних доріжок; розвиток туристичної сфери.

⁴⁴⁵ Regional Planning Guidelines for the Greater Dublin Area 2010 – 2022. Volume I [Electronic resource]. – Access: <http://www.rpg.ie/documents/RPGPrintA4-SinglePages.pdf>; Regional Planning Guidelines for the Greater Dublin Area 2010 – 2022. Volume II [Electronic resource]. – Access: <http://emra.ie/dubh/wp-content/uploads/2015/02/Greater-Dublin-Area-Regional-Planning-Guidelines-2010-2022-VolumeII.pdf>.

⁴⁴⁶ Greater Dublin Area Draft Transport Strategy 2011-2030 [Electronic resource]. – Access: http://www.nationaltransport.ie/wp-content/uploads/2011/12/Draft_Transport_Strategy_for_the_Greater_Dublin_Area_2011-2030.pdf.

4.9. Досвід Республіки Польща

Оцінка досвіду розвитку метрополій у Польщі є цінною для України не лише з позиції географічного сусідства даної держави, а й з огляду передусім на процеси глобалізації, регіоналізації, здійснення адміністративно-територіальної реформи та проведення низки ефективних заходів у регіональній політиці, пов'язаних з євроінтеграцією та децентралізацією. Тому вивчення досвіду формування, реалізації метрополійних функцій та особливості управління метрополійними регіонами є надзвичайно важливим науковим завданням з огляду можливості адаптації та мінімізації негативних впливів на соціально-економічний розвиток регіонів.

Наукові дискусії щодо уточнення змісту базових понять метрополізації: «метрополія», «метрополійний регіон», «метрополійний ареал», «метрополійний простір», «метрополійні функції» в Польщі тривали протягом першого десятиліття 2000-х років⁴⁴⁷, їхнім результатом стало експертне напрацювання у вигляді доповіді за авторства Т. Марковського і Т. Маршала «Метрополія, метрополійний простір, метрополізація: проблеми і базові поняття».⁴⁴⁸ У даній праці дано узгоджені науковим середовищем визначення понять та окреслено перспективи розвитку існуючих та потенційних метрополій.

Метрополії в Польщі є основними регіонами інтелектуального та фінансового капіталів, а їх мережа є міжнародним середовищем інтеграції, інновації та знань. Від динаміки їх розвитку залежить економічна і політична позиція держави, тому метрополійні ареали займають важливе місце в стратегічних документах Польщі⁴⁴⁹. Одним з таких документів є Стратегія «Польща 2030» (затверджена у 2009 р.), у якій пріоритетною моделлю розвитку держави визначено поляризаційно-дифузійну з ключовою роллю метрополій. Поляризаційно-дифузійна модель просторового розвитку базується на використанні переваг метрополій як потужних осередків ділової та інноваційної активності, дифузії інновацій та кращих практик економічних взаємовідносин для розвитку територій.

Необхідність підтримки розвитку сильних метрополійних центрів полягає у тому, щоб вони стали сполучною ланкою національної економіки з економічно високорозвиненими країнами Західної Європи. Для розвитку польських міст найважливішим є їх значення та позиція у європейській метрополійній мережі.

Аналогічні висновки містяться і в положеннях Національної стратегії регіонального розвитку (KSRR) та Концепції просторового розвитку Польщі 2030 (KPZK). Обидва документи наголошують на необхідності співпраці на місцевому рівні та реалізації спільних метрополійних (міських) стратегій розвитку. Однак, вони не вказують на конкретну модель для розвитку

⁴⁴⁷ Шевчук Л.Т. Польський досвід розвитку метрополій: уроки для України / Л.Т. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2013 – №1. – С.3.

⁴⁴⁸ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

⁴⁴⁹ Polska [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/polska/>

польських метрополій, ймовірно це необхідно для існування різних моделей залежно від специфіки розвитку метрополій. Польські метрополії відрізняються між собою за потенціалом, який залежить від багатьох чинників, таких як: географічне положення, рельєф, тип економіки, соціальні, культурні та інші передумови⁴⁵⁰.

Ідентифікація метрополійних центрів Польщі базується на основі низки критеріїв: саме місто має бути відносно великим 0,5 – 1,0 млн мешканців, мати значний економічний та інноваційний потенціал, розвинуту сферу послуг вищого порядку, виконувати метрополійні функції, тобто центральні функції вищого ієрархічного порядку – принаймні національного рівня (за зоною поширення), відігравати роль вузла в системі комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків, стимулювати розвиток мережевої моделі економіки та управління. Відповідно до цього метрополійні центри Польщі диференційовані за певними групами, в залежності від рівня розвитку метрополійних функцій⁴⁵¹.

Зазначимо, що на зламі століть (XX-XXI ст.), коли метрополізаційні процеси почали більш яскраво проявлятися у польських регіонах, згідно різних критеріїв делімітації метрополійних осередків та якістю виконуваних ними метрополійних функцій, виділяли від семи до дванадцяти метрополійних ареалів Польщі (рис. 4.14-4.16).

Зауважимо, що у проекті «Концепції просторового розвитку Польщі 2030» (2003 р.) було визначено 9 метрополійних осередків: Варшава, агломерація Вехньосілезька, Краків, Лодзь, Тримісто, Познань, Вроцлав, диполь Бидгощ-Торунь, Щецін⁴⁵² та три потенційні метрополії: Бялостоцька, Люблінська та Ряшівська⁴⁵³ (рис. 4.14).

У Польщі на сьогодні немає єдиної офіційно прийнятої концепції делімітації метрополійного ареалу⁴⁵⁴. Таке існування різних підходів до делімітації зумовлено процесом формування метрополій, що триває з 90-х років минулого століття ще й досі. Так, 11 жовтня 1990 р. у м. Кракові за ініціативи голів міст Гданська, Кракова, Познані, Варшави і Вроцлава було створено Союз Польських Метрополій (UMP). З 1993 р. у складі Союзу Польських Метрополій взаємодіяло 12 головних міст Польщі: Бялосток, Бидгощ, Гданськ, Катовіце, Краків, Люблін, Лодзь, Познань, Ряшів, Щецін, Варшава, Вроцлав. Ці метрополії мали національне значення, тобто, такі комплекси міського розселення або міста знань, в яких проживає понад 500 тис. мешканців, навчаються щонайменше 50 тис. студентів, і які визнано транспортними вузлами транснаціонального значення⁴⁵⁵.

⁴⁵⁰ Polska [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/polska/>.

⁴⁵¹ Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т.Марковський, Т.Маршал // [пер. з пол. Л.П.Казьміра; наук. ред. перекладу В.С.Кравців]. – Львів, 2014. – С.19-20.

⁴⁵² Zielona Księga obszarów metropolitalnych [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://mac.gov.pl/aktualnosci/zielona-ksiega-rozdzial-7-wyznaczenie-obszarow-metropolitalnych>

⁴⁵³ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.bydgoszcz.pl/binary/KPZK_2030_projekt_25012011_bez_map_tcm29-97257.pdf

⁴⁵⁴ Polska [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/polska/>.

⁴⁵⁵ Там само.

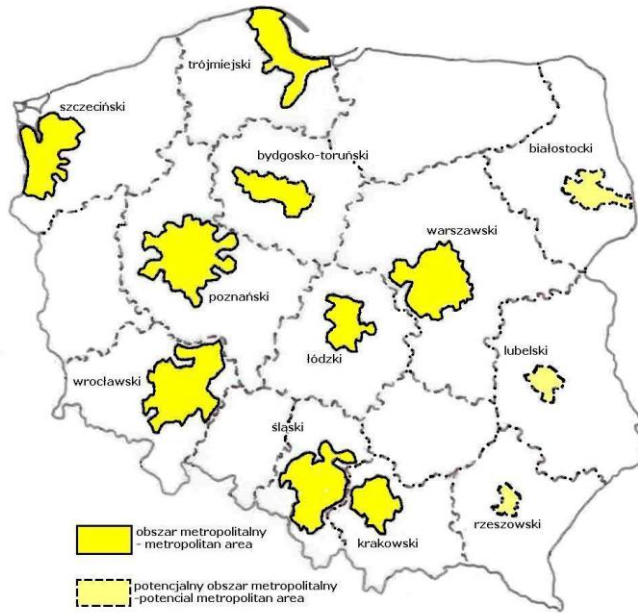

Рис. 4.14. Метрополійні ареали Польщі, 2003 р.*

* Джерело:⁴⁵⁶

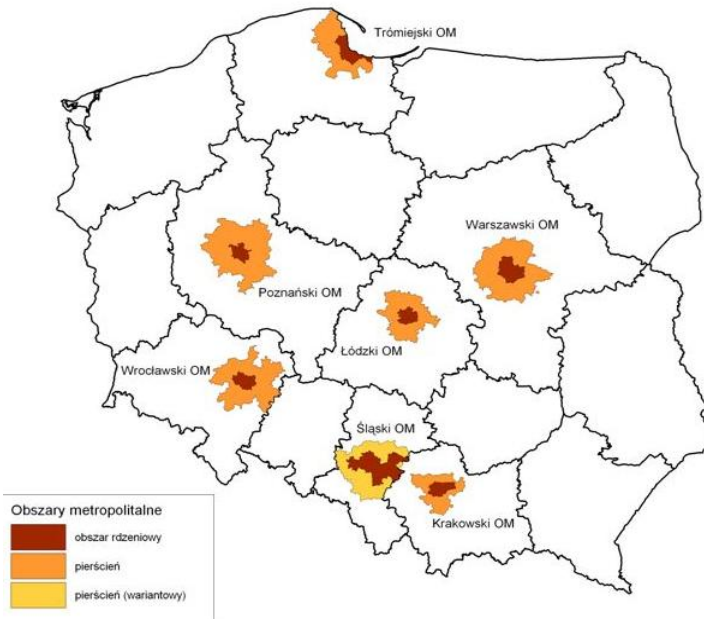

Рис. 4.15. Метрополійні ареали Польщі, 2008 р.*

* Джерело:⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Gorzelak G. Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje / M. Smetkowski, B. Jałowicki, G. Gorzelak // Studia Regionalne i Lokalnoe – 2009. – №1(35). – S.65. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: http://studreg.uw.edu.pl/pdf/2009_1_smetkowski_jalowicki_gorzelak.pdf.

⁴⁵⁷ Там само.

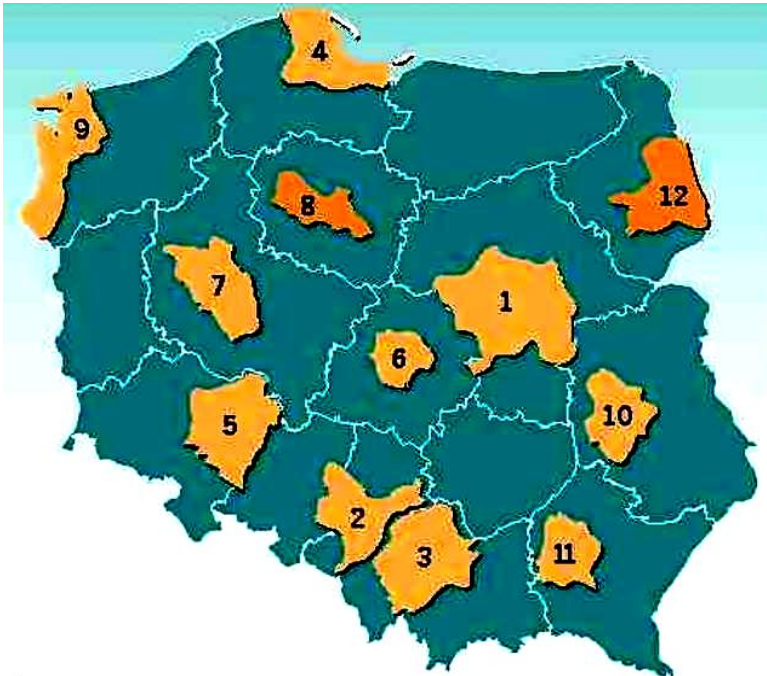

Рис. 4.16. Метрополійні ареали Польщі, 2015 р.*

(1. Варшавський, 2. Катовіцький, 3. Краківський, 4. Гданський, 5. Вроцлавський, 6. Лодзький, 7. Познанський, 8. Бидгоський, 9. Щецинський, 10. Люблінський, 11. Ряшівський, 12. Бялостоцький.)

*Джерело:⁴⁵⁸

При цьому 12 міст, що належать до UMP, є членами Товариства Eurocities, котре об'єднує великі європейські міста. Представники UMP засідають в Комітеті Регіонів ЄС⁴⁵⁹. Його мета полягає в підтримці розвитку самоврядування і просування економічних ініціатив та діяльності місцевих органів, пов'язаних зі створенням і функціонуванням регіональних і місцевих структур, зокрема, тих, що розвиваються на метрополійних просторах, а також у спільному рішенні конкретних проблем великих міст.

Отже, на сьогодні у Польщі існує 12 метрополій різного рангу (рис. 4.16) як за масштабом впливу на навколишні території, так і за рівнем розвитку метрополійних функцій, а саме:

- (А) наднаціонального рівня – Варшава, столиця держави;
- (В) національного рівня (регіональні) – Краків (понад 1 млн населення, головний осередок міжнародного туризму) і Тримісто (Гданськ-Гдиня-Сопот – понад 1,5 млн мешканців – важливий академічний, науковий, туристичний та транспортний осередок);

⁴⁵⁸ Regiony metropolitalne w Polsce [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://gdansk.naszemiasto.pl/artykul/gdanski-obszar-metropolitalny-pawel-adamowicz-nie-mawoli,1914782.art,t,id,tm.html>

⁴⁵⁹ Unia Metropolii Polskich [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.metropolie.pl

- (C) національного рівня (регіональні) – Вроцлав (близько 0,7 млн мешканців, активна динаміка розвитку, потужні зарубіжні зв'язки) і Познань (близько 0,9 млн мешканців, інтенсивна динаміка розвитку, зарубіжні зв'язки);

- (D) національного рівня (регіональні) – Лодзь (разом з інтегрованою приміською зоною близько 1 млн мешканців, сильно розвинені академічні функції);

- (E) національного рівня (регіональні) – Верхня Сілезія (конурбація Катовицька (Катовіце, Сосновец, Глівіце, Бельсько-Бяла та ін. населені пункти, всього 14 міст) – велетенський демографічний потенціал – близько 4 млн мешканців, розвинені інтеграційні та модернізаційні економічні процеси, міжнародний аеродром, важливий академічний, науковий і туристичний осередок);

- (F) потенційні метрополії – Щецін і Люблін (слабкі метрополійні функції, метрополії в перспективі);

- (G) потенційні метрополії – Бялосток, Ряшів і Бидгосько-Торунська агломерація⁴⁶⁰.

Така градація метрополійних міст здійснена в основному за критерієм важливості метрополії в регіоні та державі, а також масштабом поширення метрополійних функцій.

Залучення польської поселенської мережі до світової системи потоків інформації, капіталу і інвестицій спричинило відхід від концепції збалансованого розвитку цілої країни до зміцнення позицій метрополійних ареалів⁴⁶¹. Цьому сприяв також процес залучення іноземних інвестицій до великих міст, які володіють добре розвинутою транспортною, фінансовою, інноваційною інфраструктурами та висококваліфікованими кадрами.

Єдиною наднаціональною (континентальною) метрополією визнано місто Варшаву, столицю Польщі, яка, на думку деяких науковців, не мала позитивних передумов для розвитку у мережі європейських метрополій через переферійне розташування на сході від західних та центрально-європейських метрополій. Так, у 2012 р. Варшава за даними Центру «Globalization and World Cities» визнана глобальною метрополією типу Альфа, тобто вона належить до четвертої групи метрополій з 12-ти можливих⁴⁶².

Кожна метрополія є індивідуальною, особливою за складом та обсягом виконуваних метрополійних функцій, спільною ознакою яких є важлива роль метрополійного міста у розвитку регіону та метрополійної мережі національного та європейського рівнів. Велике значення для розвитку унікальності та спеціалізації метрополій відводиться розробці та впровадженню довгострокових стратегій розвитку метрополій та метрополійних регіонів на довготермінову перспективу, у якій визначено

⁴⁶⁰ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. –S 13.

⁴⁶¹ Danielewicz, J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – S. 297.

⁴⁶² Miasta uczące się. Raport. Europolis. 2015. – Warszawa. – S. 12. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.schuman.pl/pl/konferencja-europolis-2015/ranking-miast-uczacych-sie>.

місію, бачення та стратегічні пріоритети й інструменти їх реалізації. Зокрема, сама стратегія виступає важливим інструментом розвитку метрополійного простору (чи регіону).

Розглянемо особливості розвитку окремих польських метрополій, їхню спеціалізацію в регіоні та за його межами. Для аналізу обрано різні за соціально-економічним потенціалом та стратегією розвитку метрополії: Варшаву, Щецін, Тримісто, Лодзь.

Варшава як столиця Польщі – метрополійний регіон, що найбільш динамічно розвивається, має високий рівень ВРП і розвинений ринок праці. У Варшаві проживає понад 1,7 млн мешканців, за демографічним прогнозом кількість населення буде й надалі зростати попри загальну депопуляцію польських міст та старіння населення.

Варшава є також важливим транспортним вузлом у європейській мережі метрополії, що надає їй додаткових перспектив розвитку. Це, без сумніву, є вагомим шансом, але водночас і загрозою. Все частіше відчуваються негативні наслідки неконтрольованої субурбанізації: зростаючий тиск на транспортну систему, витрати на забезпечення доступу до базової інфраструктури на теренах хаотичної забудови, погіршення стану навколишнього середовища, а також обмежений доступ до державних послуг і, як наслідок, погіршення якості життя в цих регіонах⁴⁶³.

Ефективною інновацією у стратегічному плануванні розвитку Великої Варшави є узгодження стратегічних цілей з прогнозом кількості населення метрополії.⁴⁶⁴ Однак, попри позитивні результати соціально-економічного розвитку існує низка невирішених питань: відсутність раціональних відносин з прилеглими гмінами та метрополійного управління тощо. Прикладом невикористаних можливостей є аеропорт в Модліні, який не є функціонально пов'язаний з містом⁴⁶⁵, та інші проблеми соціально-економічного й демографічного характеру.

Щодо розвитку метрополії Щецін, яка віднесена до «слабких» метрополій, то на початку її формування збільшення кількості мешканців в сусідніх гмінах та зростання взаємозалежності між ними та містом щораз збільшувалося, що призвело до необхідності розширення адміністративних меж. Як зазначають експерти, розвиток сфери загальних економічних і соціальних інтересів гальмувався через розділення адміністративними кордонами. Метрополійний ареал Щеціна на початку не мав спільної стратегії і скоординованого планування економічної політики. Приміським територіям бракувало розвиненого локального ринку послуг і праці, що змушувало їх мешканців шукати роботу в Щеціні. На противагу цьому, Щецін ніс значні витрати на комунальні послуги, а мешканці сусідніх муніципалітетів користалися соціальною та транспортною інфраструктурою міста.

⁴⁶³ Płoszaj A. Pęknięty region [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.institutobywatelski.pl/23383/lupa-institutu/pekniety-region>.

⁴⁶⁴ Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: http://www.um.warszawa.pl/v_syrenka/ratusz/strategia.php.

⁴⁶⁵ Miasta uczące się. Raport. Europolis. – Warszawa. – S. 12/ [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.schuman.pl/pl/konferencja-europolis-2015/ranking-miast-uczacych-sie>.

Конфлікти інтересів вимагали багатьох років переговорів, тим більше, що проект об'єднання територій значно зменшив би податкові надходження сусідніх повітів. Проте, було започатковано співпрацю сусідніх муніципалітетів у сфері просторового планування на макрорівні⁴⁶⁶.

Передумовами і напрямками просторового планування міста Щецина було обрано такі:

1. Просторовий розвиток має зберігати індивідуальність і характер міста, сприяти появі сучасного міста науки і культури, високої якості умов проживання, роботи та відпочинку.

2. Збереження композиційної структури міста, виразності окремих районів заселення, підкреслення меж між міським простором і прилеглими районами; формування індивідуального характеру ареалів розселення.

3. Позиціонування міста як легко доступного у комунікаційному плані (зручна транспортна комунікація) і дружнього до безпечного руху, як всередині міста, так і у зовнішньому сполученні з метрополіями Польщі та Європи.

4. Пріоритет безпеки і розширення системи публічних (громадських) просторів в місті.

5. Ревіталізація унікальної в європейському масштабі просторової композиції забудови центру міста (будівель XIX і XX ст.).

6. Багатовекторна ревіталізація територій над Одрою: занедбаних набережних, портових районів для перетворення їх в основний містоформуючий чинник.

7. Ревіталізація Старого міста і зв'язок центральних районів міста з новими інвестиційними територіями над р. Одрою.

8. Збалансований розвиток. Гармонізація розвитку міста з навколишнім середовищем, ощадне використання історико-культурних та ландшафтних цінностей⁴⁶⁷.

Особливим метрополійним регіоном Польщі є метрополія Тримісто або метрополійний ареал Гданськ – Гдиня – Сопот (OMG-G-S) (рис. 4.17), який характеризується приморським положенням та економічною спеціалізацією.

Гданська метрополія визначається найбільш динамічним соціально-економічним розвитком на півночі Польщі. Вона є також важливим центром інтеграційних процесів в регіоні Балтійського моря і ключовою ланкою в транспортному ланцюзі, що сполучає північ і захід Європи з центральними і південними частинами континенту.⁴⁶⁸ Водночас ця метрополія є своєрідним «вікном» у світ для країн Центральної і Східної Європи як природної бази для двох найбільших польських морських портів – єдиних на Балтійському морі, що мають пряме сполучення з портами Південно-Східної Азії. Про міжнародне значення даної метрополії також свідчить щораз ширша мережа

11. Szczecin. Urbanistyczne obszary o zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Unia Metropolii Polskich / TUP – Warszawa – 4/5 lipca 2016 r., S.11. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropolie.pl/wp-content/uploads/2016/07/Szczecin-prezentacja-na-4-5-lipca-2016.pdf>.

⁴⁶⁷ Там само. - S.15.

⁴⁶⁸ Sieć Metropolii [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii>.

сполучень аеропорту імені Леха Валенси, значна кількість підприємств з іноземним капіталом та місцевих компаній, що інвестують за кордон.

У межах метрополійного регіону Гданськ – Гдиня – Сопот функціонують 57 органів місцевого самоврядування влади, які охоплюють загальну площу разом з повітами (6,7 км²), де проживає близько 1,5 мільйона мешканців⁴⁶⁹. Метрополійність ареалу визначає низка зарубіжних контрактів польських університетів, кількість іноземних студентів, проведення спільних науково-дослідних проєктів, а також визнання (впізнаваність) бренду «Гданськ» у всьому світі, що пов'язано з діяльністю політичної партії «Солідарність», боротьбою за свободу і Нобелівською премією миру Леха Валенса, а також організацією й проведенням чемпіонату з футболу ЄВРО-2012⁴⁷⁰.

Ці та інші чинники сприяють тому, що Гданська метрополія займає певну позицію у міжнародному рейтингу метрополій та входить у різні метрополійні мережі. Саме вони в значній мірі поряд з такими параметрами, як ВРП або чисельність населення, визначають її конкурентоспроможність.

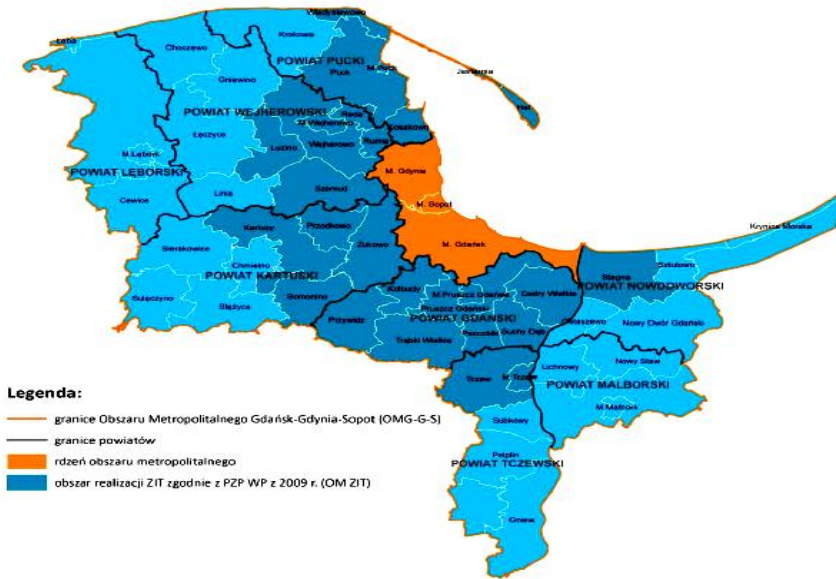

Рис. 4.17. Метрополійний ареал Гданськ – Гдиня – Сопот

* Джерело:⁴⁷¹

Науковці визначають різні рівні метрополійних мереж: локальні, регіональні, національні, континентальні чи глобальні. В кожній з них Гданська метрополія займає гідне місце⁴⁷².

⁴⁶⁹ Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy>.

⁴⁷⁰ Sieć Metropolii [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/>

⁴⁷¹ Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Obszaru Metropolitalnego Gdansk-Gdynia – Sopot. Gdansk. 2014 -2016 r. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.metropoliagdansk.pl.

⁴⁷² Sieć Metropolii [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii>.

У європейських проектах, в тому числі EPSON «Атлас», який досліджує урбанізовані території на завдання інституцій ЄС, до третьої групи метрополій відносяться метрополії, що називаються «метрополійними ареалами зростання» (Metropolitan European Growth Areas, так звані, MEGAs). Їх поділяють на три типи: сильні, слабкі і потенціальні MEGAs. Серед сильних є такі європейські міста, як Гельсінкі, Осло, Дюссельдорф, Женева, Відень, Кельн, Дублін і Гетеборг. До потенційних MEGAs належать більшість європейських столиць: Варшава, Стокгольм, Будапешт, Братислава, Единбург і Глазго.

Гданська метрополія, а також ряд польських метрополій (Познань, Вроцлав, Катовіце, Краків, Щецин і Лодзь) належать до слабких MEGAs. До цієї групи також належать і такі європейські міста, як Вільнюс, Рига, Бухарест і Любляна⁴⁷³.

У зв'язку з тим, що метрополійний ареал складається з низки адміністративних одиниць, європейські метрополії найчастіше стикаються з більшістю проблем, що випливають з фрагментації їх метрополійного простору. Найсерйознішими з них є відсутність спільної політики просторового розвитку, конфлікти інтересів адміністративних одиниць, які становлять метрополійний ареал, а також прогресивне явище субурбанізації – переселення населення з центру на периферію.

Для вирішення цих завдань, а також отримання конкурентної переваги на міжнародному рівні, багато країн (Великобританія, Німеччина, Франція, Нідерланди та Італія) ввели у свої юридичні системи інструменти управління метрополіями. У цих метрополіях функціонують місцеві ради, чи метрополійні колегії, які реалізують проекти співпраці на основі комплексних стратегій розвитку та інших галузевих документів в таких сферах, як громадський транспорт, комунальні та соціальні послуги, спільне просування (промоція).

Проблематика метрополійного управління є предметом громадських дискусій протягом останніх десятиліть. Європейські метрополії характеризуються в цьому відношенні великою різноманітністю і відсутністю єдиної універсальної моделі управління. Формування метрополійного управління визначається як внутрішньою структурою метрополії, відносинами між центральними органами влади та самою метрополією⁴⁷⁴.

Метрополія Лодзь налічує близько 711 тис. осіб (станом на 2015 р.), що дозволяє їй займати четверте місце за чисельністю населення та бути однією з небагатьох найважливіших (поряд з Варшавою, Краківом, Тримістом, Познанню, Щецином і Катовіце) економічних центрів у Польщі. Лодзь через його центральне розташування у Польщі має дуже хороші позиції в транспортній мережі держави. На невеликій відстані від Лодзя знаходиться вузол двох основних транзитних маршрутів у Польщі. Це є магістраль А1, що проходить з півночі на південь країни і А2, що з'єднує Варшаву із західним кордоном Польщі та Берліном. Лодзь було засноване в

⁴⁷³ Europa [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/europa>.

⁴⁷⁴ Там само.

XIV ст., але на поч. XIX ст. – це було невелике землеробське поселення із населенням близько кількох сотень людей⁴⁷⁵.

Незважаючи на низку проблем соціально-економічного характеру Лодзь виконує в системі регіону роль центрального осередку, зосереджує на території більшу частину демографічного (65 % населення) і економічного (70 % суб'єктів господарювання) потенціалів. Лодзь є багатофункціональним містом, в якому переважає сфера послуг – працевлаштовано понад 70% зайнятих. Крім послуг ендогенного характеру (визначає обслуговування мешканців міста на тлі Лодзького регіону), Лодзь має явну перевагу послуг екзогенного спрямування, тобто, вплив метрополії виходить далеко за межі міста. Найбільш важливі послуги екзогенного характеру, пов'язані з обслуговуванням всього населення метрополійного ареалу: освіта (середня та вища), охорона здоров'я (лікарні та спеціалізовані клініки), установи культури (театри, музеї) та державного управління (в основному уряди рівня воеводства). Серед екзогенних послуг також слід підкреслити першорядну роль так званої професійної діяльності, у тому числі: проектування, дослідницьких, юридичних, банківських послуг та аутсорсингу (сектор ВРО – в Лодзі локалізовано 85 % цього виду компаній всього регіону). Важливість цього сектора в економіці міста можна довести результатами доповіді ABSL (Асоціація лідерів ділового обслуговування у Польщі), що показує Лодзь в якості одного з основних ВРО-центрів в державі (тільки в 2012 р. було відкрито 15 підприємств у цьому секторі, які працевлаштували майже 1,5 тис. осіб). В загальній структурі сектора послуг в плані чисельності працюючих, понад 60% зайнято в сфері освіти, охорони здоров'я та оптової та роздрібної торгівлі.

Промислова діяльність також визначає специфіку господарства міста, яка, хоч і не має такого вагомого значення, з точки зору кількості зайнятих, як сфера послуг, однак характеризується високою просторовою мобільністю та діапазоном впливу, який виходить за межі країни та відіграє не менш важливу роль у формуванні господарського статусу міста. У кількісному вираженні в Лодзі домінує виробництво одягу (в якому працює близько 25 % працівників всього промислового сектору). Другою найважливішою з огляду на структуру зайнятості є будівельна сфера, в якій зосереджено близько 20 % зайнятих. Важливу роль у промисловості міста також відіграють: харчова промисловість, виробництво пластмаси, металу та електрообладнання. Зайнятість в цих галузях коливається на рівні 5-8%. Згідно положень Комплексної стратегії розвитку Лодзь 2020+ (2012 р.) перспективними галузями економіки визнано: ІТ-сектор, виставкову діяльність, туризм (особливо діловий, науковий і освітній), творчі галузі (в тому числі, зокрема, індустрія моди, дизайн і виробництво фільмів), біо- і нанотехнології, екобізнес (інноваційні проекти в галузі охорони навколишнього середовища), фармацевтичну та медико-екологічну харчову промисловість⁴⁷⁶.

⁴⁷⁵ Бартосевич Б. Особливості метрополізації в Польщі та Україні (на прикладі Лодзі та Львова) / Б. Бартосевич, С.Щеглюк // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. –Т.10, Вип.2 – С.316 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/059bartos.pdf>.

⁴⁷⁶ Там само. – С.317.

Розглядаючи Лодзь як центральне місто Лодзького метрополійного ареалу (ЛМА), слід також розглядати його потенціал та особливості економічної метрополійної функції, у розумінні її як сукупності функцій, пов'язаних, перш за все, з сектором послуг вищого порядку, діяльність яких є транснаціональною або глобальною за охопленням⁴⁷⁷.

У зв'язку із невеликою роллю польських метрополій в світовій економіці, метрополійні функції визначають вплив міста принаймні на національному рівні. Попри свою роль у розвитку регіональної економіки, метрополії в Польщі не позбавлені певних проблем та потребують розробки узгоджених дій для перспективного майбутнього.

Перелік проблем розвитку польських метрополій є дуже великим та стосується багатьох сфер діяльності. Двадцятирічний досвід функціонування довів про недієвість державного управління в метрополійній економіці. Польща, а особливо її метрополії, стикаються з такими проблемами, як високий рівень заборгованості державного бюджету та місцевих органів влади, старіння населення, депопуляція, еміграція найбільш підприємливих випускників польських університетів тощо. Окрім того, із завершенням підтримки ЄС, з 2014 р. метрополії повинні розраховувати на власні сили⁴⁷⁸.

Таким чином, місцеві органи влади, що утворюють польські метрополії, повинні прагнути адаптувати територіальне управління до метрополійної економіки. Необхідність такої співпраці на місцевому рівні, спільне просування і одностайне лобіювання з цього питання повинно бути визначено в надурядових інституціях. Це означає організацію безперервного аналізу конкретних проблем великих міст і метрополійних ареалів в країні, особливо в аспекті розвитку економіки, заснованої на знаннях, а також пошуку рішень, що відкривають можливість створення в Польщі метрополійних ареалів і міських районів з 2014 р⁴⁷⁹.

Не менш важливим є зміна системи фінансів місцевого самоврядування, реформи якої вимагають найбільші польські міста. На даний час власні доходи міст не становлять навіть половини видаткової частини їх бюджету. Це свідчить про невідповідність між джерелами доходів (часткою податків) та завданнями, покладених на органи місцевого самоврядування⁴⁸⁰.

На сьогодні низка питань, що стосуються функціонування метрополії ще не вирішені остаточно та формально не закріплені. До них належать:

1. Метрополійний розвиток. Чим вимірюється розвиток метрополії, які показники його характеризують (чисельність населення, демографічний потенціал, площа території, ВРП, ВРП на одну особу, економічний потенціал, рівень та якість життя населення, діяльність транснаціональних компаній, локалізація міжрегіональних взаємодій, розвиток сфери послуг вищого рівня,

⁴⁷⁷ Бартосевич Б. Особливості метрополізації в Польщі та Україні (на прикладі Лодзі та Львова) / Б. Бартосевич, С.Щеглюк // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. – 2014. –Т.10, Вип.2 – С.318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/059bartos.pdf>.

⁴⁷⁸ Polska [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/polska/>

⁴⁷⁹ Там само.

⁴⁸⁰ Там само.

інноваційний потенціал, кількість студентів, комунікаційна доступність), цілі та ресурси розвитку метрополії.

2. Масштаби метрополії. До яких розмірів повинна розвиватися метрополія (формальні межі, пов'язані з рішеннями в сфері громадського транспорту), переваги та недоліки агломерації.

3. Модель розвитку метрополії. Яку модель слід обрати? Чи існує комплексна модель для наслідування у розвитку метрополії?⁴⁸¹

4. Термінологічні впорядкування та усунення протиріч між низкою понять «метрополія», «метрополійні функції» та «функціональні міські простори» (згідно з одзначення функціональний міський ареал – це просторово безперервна система розселення, яка складається з кількох адміністративних одиниць, компактної міської території і, пов'язаної з нею функціональною міською зоною)⁴⁸² для розробки ефективних способів управління ними⁴⁸³.

Отже, польський досвід функціонування метрополій доводить про необхідність фокусування уваги урядовців та науковців на можливостях поліцентричного розвитку регіонів та нових викликах для метрополій, що полягають в удосконаленні управління ними, налагодженні інституційної системи та неформальної співпраці на рівні гмін і повітів.

4.10. Пріоритети інституційного проектування та стратегічного планування розвитку метрополій: уроки для України

Одним із найперспективніших та ефективних інструментів реалізації довгострокової політики просторового розвитку в умовах просторової трансформації економіки на основі посилення функціональної ролі та самоорганізації регіональних метрополій є стратегічне планування. Проведене дослідження дозволило виділити декілька спільних ознак у стратегічному плануванні розвитку європейських метрополійних регіонів:

1. Перехід до планування, заснованого на партнерських відносинах між органами міського управління та суб'єктами господарювання відповідного метрополійного простору.

2. Активна безпосередня участь представників місцевої громади у розробці стратегій розвитку метрополії, зокрема, шляхом:

- опитування жителів метрополій з метою визначення сучасних цінностей і бачення розвитку міста в довгостроковій перспективі;
- проведення семінарів та круглих столів;
- розробки спеціального інтерактивного веб-сайту для

⁴⁸¹ Gorynia M. Jaka Metropolia Poznań? Debata panelowa na temat planów i wizji rozwoju Metropolii Poznań 2015 – [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.forumgospodarcze.com/wp-content/uploads/2014/04/FGMP-2015-Prezentacja-prof.-Marian-Gorynia.pdf>.

⁴⁸² Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich // Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – Warszawa, 2013 – S.4. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: https://www.kujawskopomorskie.pl/pliki/wiadomosci/zit/dokumenty/kryteria_delimitacji.pdf

⁴⁸³ Szmytkie R. W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych. – S.45 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: http://przeglad.prawo.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/2014/06/Szmytkie_PAP_nr_2_2013.pdf

розповсюдження інформації щодо стратегічного планування розвитку метрополії та постійного зворотного зв'язку з місцевими жителями;

— проведення тематичних дискусій у режимі он-лайн;

— безпосереднього спілкування громади з мером, членами міської ради в мережі Інтернет;

— проведення загальних презентацій стратегій та програм їх реалізації тощо.

3. Акцент у плануванні розвитку метрополій на досягнення кількох пріоритетних (стратегічних) цілей. До прикладу, в Ірландії ключовим напрямом стратегічного планування просторового розвитку є: а) піднесення Великого Дубліна як центрального осередку активізації суспільно-економічного розвитку країни загалом⁴⁸⁴; б) підтримка і підвищення економічного потенціалу так званих міст-воріт (Дублін, Корк, Лимерик/Шаннон, Голуе і Уотерфорд) як основних елементів збалансованості просторового і регіонального економічного розвитку та міст-транспортних вузлів. При чому, останні повинні посилювати національну та міжнародну роль міст-воріт, а також бути «ядрами зростання» свого метрополійного простору.⁴⁸⁵

4. Посилення зовнішньоекономічного аспекту в плануванні розвитку метрополій в умовах глобалізації економіки, що виявляється в інтернаціоналізації економічних зв'язків, яка супроводжується високими темпами зростання обсягів іноземних інвестицій. Яскравим прикладом тут є соціально-економічна взаємодія метрополісів Штутгарт (Німеччина) та Страсбург (Франція) між якими добре налагоджене транскордонне співробітництво. Це дозволило зміцнити європейські функції та роль метрополій на світовій арені, підвищити якість життєдіяльності населення та бізнесу на євроінтеграційних засадах.

5. Врахування екологічної компоненти при стратегічному плануванні розвитку метрополій (зокрема обсягів викидів парникових газів, рівня забруднення повітря та водойм, кількості вироблених відходів тощо).

6. Постійний моніторинг виконання стратегічного плану розвитку метрополій. До прикладу, інструментом моніторингу та контролю виконання стратегічного плану розвитку Великого Лондона (Великобританія) є розроблена автоматизована система «База даних розвитку Лондона»⁴⁸⁶ – центр акумуляції інформації щодо розвитку метрополії, яку подають органи влади районів функціонального простору метрополії. Згідно «Плану Лондона» передбачено щорічне звітування мера Лондона щодо розвитку метрополії шляхом подання Річного моніторингового звіту, результати якого є підставою для перегляду та внесення поправок до стратегічного плану розвитку Великого Лондона.

7. Поєднання класичних європейських стандартів у методиці стратегічного планування розвитку метрополій з інноваційними підходами.

⁴⁸⁴ Инструменты и механизмы стратегического планирования Ирландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bagalau.kz/ru/evaluation-system/destinations/str/i178>.

⁴⁸⁵ Там само.

⁴⁸⁶ The London Plan: spatial development strategy for greater London [Electronic resource]. – Access: <https://www.london.gov.uk/priorities/planning/publications/the-london-plan>.

Зокрема, інновацією, використаною при формуванні стратегії розвитку Краківської метрополії (Польща), є створення так званого «Краківського списку можливостей», який являє собою двоступеневе соціологічне дослідження думок і суджень щодо розвитку метрополії, проведене в формі дискусій у різних соціальних та професійних групах та за допомогою традиційного анкетування населення.⁴⁸⁷ У створенні стратегії розвитку м. Бірмінгем (Великобританія) на період до 2026 р. було використано такий інноваційний підхід до вивчення громадської думки, як опитування школярів. Крім того, фахівці із формування стратегії метрополії проводять і консультування, і врахування думки мешканців та представників бізнесу щодо майбутнього бачення міста, яке здійснюється, зокрема, шляхом: розробки відповідних Інтернет-порталів, електронної розсилки; проведення громадських обговорень у місті; організації конференцій та фокус-груп. Заключним етапом громадської кампанії у Бірмінгемі є чотириохмісячне обговорення, результати та напрацювання якого включаються у стратегічний план розвитку метрополії.⁴⁸⁸

Таким чином, дослідження підтвердило, що формування метрополійного каркасу у європейських країнах стало запорукою динамічного розвитку всього макрорегіону, потужним інтеграційним механізмом та важливим чинником геополітичного впливу. Разом з тим, формування в межах країни системи метрополісів, які мають високий функціональний статус і поширюють свій вплив за межі держави, насамперед, сприяє активізації регіонального розвитку країни загалом.

Сьогодні в Україні при обґрунтуванні пріоритетних напрямів та основних положень адміністративно-територіальної реформи і децентралізації влади, модернізації державної регіональної політики, першочерговим кроком на цьому шляху повинно стати удосконалення процесу управління розвитком регіонів та регіональних метрополій, формування відповідного інституційного забезпечення для комплексного розвитку та підвищення їх економічного і фінансового потенціалу як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Вважаємо за доцільне інституціалізувати статус регіональних метрополій: забезпечити чітку регламентацію дефініцій «метрополія», «метрополійне місто», «метрополійний ареал», «метрополійний простір»; визначити критерії ідентифікації відповідних територіальних одиниць (великих міст) як метрополій⁴⁸⁹ та делімітації метрополійних ареалів (просторів); прописати принципи, заходи та основні підходи до управління розвитком метрополійного міста (ареалу) на засадах децентралізації і деконцентрації (делегування і передачі повноважень на місцевий рівень

⁴⁸⁷ Strategia Rozwoju Krakowa [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do:<http://www.bip.krakow.pl/?mmi=209>.

⁴⁸⁸ Комплексна стратегія розвитку Львова 2012–2025 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www8.city-admin.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400489747/\\$FILE/%D0%A1%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F2.pdf](http://www8.city-admin.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400489747/$FILE/%D0%A1%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F2.pdf).

⁴⁸⁹ Як свідчить іноземний досвід, основними критеріями тут можуть виступати: чисельність населення метрополійного міста та приміської зони; рівень впливу (фінансово-економічного, соціального, культурного, науково-освітнього тощо) метрополійного міста на функціональний простір; щільність транспортної мережі (у тому числі, загальнодержавного та міжнародного значення), а також рівень розвитку транспортної інфраструктури.

виборним органам з відповідним фінансовим забезпеченням). Зокрема, необхідним є утворення спеціального органу з управління комплексним розвитком метрополії; чітке регламентування процедури обрання його членів, визначення їх повноважень. На наш погляд, зазначений спеціальний орган доцільно формувати із числа делегатів відповідних багатомандатних виборчих округів⁴⁹⁰, які входять у метрополійний ареал, шляхом проведення виборів за мажоритарною виборчою системою⁴⁹¹, або системою єдиного перехідного голосу⁴⁹² з метою забезпечення пропорційного представництва всіх територіальних громад метрополії, залежно від чисельності їх населення.

Для координації та моніторингу розвитку і життєдіяльності метрополії доцільним є створення спеціального консультативно-дорадчого органу (координаційного центру) при органі управління розвитком метрополії. Враховуючи іноземний досвід, до складу зазначеного органу повинні увійти різні стейкхолдери метрополії: представники бізнесу, громадських об'єднань, науково-освітньої та культурної сфер, речники іноземних інституцій з просторового розвитку (з метою активізації міжнародного співробітництва) та інші активісти.

Також важливим є чітко прописаний механізм врегулювання соціально-економічних відносин ядра метрополії з її периферією, умови співпраці між ними, інструменти та важелі встановлення консенсусу між містом, агломерацією та прилеглою територією.

Політика метрополійного розвитку має базуватись на засадах активізації місцевих полюсів та потенціалів зростання та максимального використання ресурсів:

- публічно-приватного партнерства для ефективного перерозподілу коштів на будівництво лікарень, розвиток швидкісного транспортного сполучення, зокрема, між центром міста та стратегічними інфраструктурними об'єктами – аеропортом, вокзалами тощо;

- міжрегіонального, міжмуніципального, міжметрополійного та транскордонного співробітництва, як дієвих механізмів соціально-економічної, культурної, науково-освітньої тощо інтеграції, а також чинників ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання адміністративних одиниць метрополійного простору. До прикладу, у Фінляндії розроблено спеціальні методичні рекомендації щодо укладення метрополіями угод про співробітництво (на різних рівнях), у яких

⁴⁹⁰ Багатомандатний виборчий округ – виборчий округ, в якому обираються кілька депутатів, за кожного з них виборець голосує персонально [Виборче право України: навч. посіб / за ред. В. Погорілка, М. Ставнійчук. – К.: Парламентське в-тво, 2003. – 383 с.].

⁴⁹¹ Мажоритарна виборча система – порядок визначення результатів голосування, коли обраним вважається кандидат, який одержав на виборах більшість (абсолютну чи відносну) голосів виборців [Виборче право України: навч. посіб / за ред. В. Погорілка, М. Ставнійчук. – К.: Парламентське в-тво, 2003. – 383 с.].

⁴⁹² Система єдиного перехідного голосу – виборча система квотно-преференційного голосування, мета якої полягає в тому, щоб мінімізувати втрату голосів виборців і забезпечити пропорційне представництво всіх груп населення, при якій виборці голосують за окремих кандидатів, а не партійні списки. Це досягається у багатомандатних округах шляхом передавання надлишкових голосів від кандидатів, які вже здобули мандат, до інших, також обраних виборцями [Виборче право України: навч. посіб / за ред. В. Погорілка, М. Ставнійчук. – К.: Парламентське в-тво, 2003. – 383 с.].

регламентовано процедуру моніторингу та оцінки ефективності такої співпраці⁴⁹³.

Інструментом забезпечення ефективного розвитку метрополійних просторів в Україні повинно стати інтегроване комплексне стратегічне планування на основі чіткого визначення пріоритетів розвитку з врахуванням спеціалізації регіональних метрополій. Беручи до уваги досвід іноземних держав щодо організаційно-інституційного забезпечення стратегічного планування розвитку метрополій, нами вдосконалено алгоритм його здійснення (рис. 4.18), що передбачає формування стратегічних планів з врахуванням та узгодженням інтересів усіх стейкхолдерів, широке застосування методів стратегічного аналізу, а також здійснення моніторингу (аналізу) ефективності і результативності стратегічного планування.

Першочерговим заходом у процесі стратегічного планування розвитку метрополії повинно стати чітке визначення пріоритетів⁴⁹⁴, зокрема шляхом врахування специфіки, притаманної конкретній метрополії. Однак, поряд з цим вважаємо доцільним забезпечити стандартизацію (уніфікацію) процедур формування, визначення структури і методів підготовки стратегічних планів розвитку метрополій, зокрема шляхом прийняття центральним урядом відповідних інструкцій, методичних рекомендацій чи консолідованого законодавчого акту, де необхідно чітко регламентувати:

1. Правила та методи підготовки стратегічних планів розвитку з врахуванням сучасних умов соціально-економічного розвитку країни. Нові стратегічні плани повинні концентруватись на декількох справах стратегічних цілях, а не перераховувати усі можливі напрями (варіанти) функціонування метрополії. Очікуваними результатами є забезпечення можливості здійснення порівняння стратегічних планів розвитку метрополій з позицій структури і задекларованих результатів використаному фінансуванню. При цьому, фінансова частина стратегічного плану повинна відповідати реально наявним фінансовими ресурсами бенефіціанта, зокрема, шляхом включення до неї всіх джерел фінансування розвитку метрополії (власного бюджету; зовнішнього фінансування, включаючи фінансування з бюджетів місцевих органів влади тощо).

2. Повноваження органів місцевої та центральної влади у стратегічному плануванні та реалізації планів розвитку метрополій.

⁴⁹³ Utvärdering av samarbetet i huvudstadsregionen [Elektroninen resurssi]. – Access: http://www.helsinginseutu.fi/wps/portal/HelsinginSeutu_sv?urile=hki:path:HS/Helsingfors+Region/Samarbetsorgan/Delegationen+f_r+huvudstadsregionen/Utvardering_av_samarbetet¤t=true#asia2.

⁴⁹⁴ До прикладу, досвід Словаччини показав, що поспішне і нечітке визначення пріоритетів призводить до марного витрачання ресурсів (людських і фінансових) в процесі імплементації стратегічних програм розвитку, особливо, якщо для фінансування розвитку метрополії залучаються кошти структурних фондів ЄС.

Структурні фонди – це фінансові інструменти структурної політики ЄС, спрямованої на зменшення розриву в розвитку між різними регіонами та країнами ЄС і досягнення економічної та соціальної згуртованості. На сьогодні діють чотири структурних фонди: Європейський соціальний фонд (1958 р.), Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві (1958 р.), Європейський фонд регіонального розвитку (1975 р), Фінансовий інструмент управління в галузі риболовлі (1993 р.). [Глосарій термінів Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.dovidka.com.ua/index.html>].

Рис. 4.18. Алгоритм стратегічного планування розвитку метрополії

3. Склад та механізм формування робочих груп для планування розвитку метрополії – головного координаційного органу процесу стратегічного планування, що утворюється для обговорення і затвердження всіх ключових рішень, пов'язаних з розробленням і реалізацією стратегічного плану розвитку метрополії. Вважаємо, орієнтовний склад робочої групи повинен включати 25-30 осіб, зокрема: депутати міської ради; керівники структурних підрозділів виконавчого комітету міської ради; активісти громадських організацій та органів самоорганізації населення; представники місцевого бізнесу; місцевих засобів масової інформації; інші активісти місцевої еліти, агентств регіонального та місцевого розвитку; представники іноземних інституцій у сфері просторового розвитку; експерти і консультанти.

4. Механізм координації стратегічного плану розвитку метрополії з планами та пріоритетами національного й регіонального розвитку, насамперед за допомогою механізмів горизонтального та вертикального співробітництва між різними стейкхолдерами (у країнах ЄС вони є ключовим фактором політики просторового розвитку). Серед іншого, це активізує місцеві потенціали розвитку.

5. Механізм залучення громадськості до стратегічного планування розвитку метрополії, зокрема шляхом:

- залучення представництва громадськості в міській раді до ухвалення важливих рішень щодо стратегічного планування розвитку метрополії;

- проведення цільового інформування громадськості шляхом організації громадських слухань, громадських приймалень та ін.;

- проведення соціологічних опитувань, інтерактивних теле- і радіо дебатів тощо.

З-поміж іншого, це посилить регулюючу та контрольну функції громадськості у забезпеченні економічної стабільності розвитку метрополії – з одного боку, та надасть місцевим органам влади можливість оперативного прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення стратегічного планування розвитку метрополії – з іншого.

6. Обсяг, часові рамки та індикатори успішності виконання стратегічних планів розвитку метрополій.

7. Механізм перманентного моніторингу ефективності та результативності виконання стратегічного плану розвитку метрополії, зокрема, різними стейкхолдерами, органами державної та регіонального влади тощо. Вважаємо, такий моніторинг доцільно здійснювати за наступними ключовими напрямками:

- визначення критично важливих елементів стратегічного плану (зокрема, пріоритетних цілей і їх фінансового забезпечення);

- моніторинг дотримання графіків виконання окремих проектів (програм) розвитку;

- моніторинг процесу досягнення запланованих результатів з метою, виявлення та аналізу причин невиконання окремих проектів (програм), розробки рекомендацій щодо усунення недоліків;

- моніторинг змін законодавства; кон'юнктури регіональних та

національного ринків; соціально-економічного стану метрополії та країни загалом.

З-поміж іншого, це дозволить оцінити зміни у життєдіяльності метрополії, а також її громади, в результаті виконання стратегічного плану розвитку та проаналізувати ефективність і реалістичність окремих його складових, а при необхідності – прийняти відповідні управлінські рішення щодо внесення змін до окремих положень стратегій.

Разом з тим, розглянувши різні підходи до стратегічного планування розвитку метрополій в іноземних державах, вважаємо, важливим аспектом його здійснення в Україні має стати врахування, узгодження та збалансування інтересів усіх зацікавлених сторін – стейкхолдерів (наприклад, державна і регіональна влада; приватний бізнес, розташований на відповідній території або розглядає її як ринок збуту; політичні партії та громадські організації тощо). Цей аспект, на нашу думку, повинен реалізуватися на таких принципах, як: гнучкість та адаптивність; послідовність; партнерство та координація дій; врахування соціально-економічних, культурних тощо відмінностей та потреб різних стейкхолдерів.

У сучасних умовах соціально-економічної та геополітичної нестабільності стратегічне планування розвитку вітчизняних метрополій дозволить активізувати розвиток та підвищити самостійність й самодостатність метрополій при прийнятті оперативних управлінських рішень з урахуванням стратегічних цілей в процесі децентралізації; забезпечити ефективність муніципального управління в умовах обмеженості місцевих ресурсів; підвищити статус та репутацію метрополії, зокрема, на міжнародному рівні.

Ефективне управління розвитком метрополій на основі стратегічного планування дозволить: активізувати розвиток метрополій як полюсів зростання в просторовому аспекті, підвищити їх статус на міжнародному рівні, забезпечить ефективне використання ресурсів муніципального управління у реалізації пріоритетних напрямів розвитку, в т.ч. залучення іноземних інвестицій в крупні муніципальні проекти, грантової підтримки Європейського Союзу (заявки на отримання грантів метрополією розглядаються лише за умови наявності у неї стратегічного плану розвитку, який в т.ч. підтримується громадою).

З урахуванням пріоритетності поліцентричної моделі територіального розвитку підвищення метрополійного потенціалу великих міст України – регіональних метрополій в складі національної метрополійної мережі – визначається розробкою та реалізацією науково обґрунтованих підходів стратегічного управління (планування) їх розвитку на засадах забезпечення конкурентоспроможності, самодостатності та поліфункціональності. Тому на цьому етапі особливо важливим подальше дослідження передового іноземного досвіду у сфері управління розвитком міст-метрополій для пошуку і обґрунтування нових прогресивних рішень формування та реалізації метрополійної політики, враховуючи сучасні динамічні зміни й чинники просторового розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ МЕТРОПОЛІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЕЛИКИХ МІСТ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

5.1. Пріоритетні напрями та інструменти підвищення метрополійного потенціалу великих міст

Проведений нами аналіз стану метрополійних функцій великих міст на прикладі Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська, Донецька та Львова довів про чітку залежність між існуючим метрополійним потенціалом та рівнем реалізації оцінюваних функцій. А тому вважаємо за доцільне обґрунтувати раціональні напрями для активізації метрополійного потенціалу міст та запропонувати ефективні інструменти його стимулювання в контексті провідних метрополійних функцій. Зазначимо, що дане питання є недостатньо висвітлене у сучасній вітчизняній науковій літературі, особливо у контексті здійснюваних реформ в Україні.

Під «метрополійним потенціалом» ми розуміємо сукупність можливостей, засобів та ресурсів, якими володіє ядро метрополії (місто), і які можуть бути залучені в систему глобальних взаємодій міста-метрополії з прилеглою територією, регіоном, державою та наддержавними утвореннями для досягнення цілей просторового розвитку країни загалом.

Підвищення метрополійного потенціалу великих міст України насамперед дасть змогу зміцнити позицію міста-метрополії в національній та європейській регіональній мережах, а відтак і підвищити якість життя населення, поширивши позитивні екстерналії на прилеглі населені пункти. Адже із залученням нових інвестиційних проєктів, модернізацією інфраструктури, підвищення ефективності місцевого самоврядування та управління метрополійним ареалом суттєво покращиться економічний стан міст-метрополій, якість надання адміністративних послуг, згуртованість громадянського суспільства, підвищиться інноваційна активність та соціально-економічний рівень життя населення.

Тому важливим питанням є виявлення передумов та механізмів стимулювання метрополійного потенціалу великих міст України, які визначають тенденції економічного розвитку тих регіонів, у яких вони розташовані та мають вплив на національний рівень. Стимулювання процесу метрополізації і нарощування власного метрополійного потенціалу забезпечить модернізацію просторової організації економіки регіонів, центрами яких є розглянуті нами великі міста, шляхом формування та трансляції іншим населеним пунктам інноваційних імпульсів розвитку економіки й суспільства, які були б реалізовані у метрополійній політиці.

На основі отриманих попередніх висновків про рівень розвитку метрополійних функцій великих міст, підтверджених аналізом, можемо обґрунтувати низку пропозицій та рекомендацій задля підвищення метрополійного потенціалу, а відтак і ефективності реалізації метрополійних функцій у відповідності до їх існуючого метрополійного потенціалу та реагування на нові виклики глобалізації.

Дискусійними й принциповими в науці й досі залишаються питання пріоритетності розвитку метрополійних функцій. Так, наприклад, вчені О. Бойко-Бойчук, Н. Фролова, Г. Новосельцева, О. Дружинін, О. Денисенко, Т. Маршал, Ю. Данилевич дотримуються думки важливості одночасного розвитку всього спектру метрополійних функцій, передбачаючи реалізацію ефекту масштабу та синергії.

Інші вчені В. Наконечний⁴⁹⁵, В. Глеба, В. Присяжнюк – вважають за доцільне зосередитися виключно на двох-трьох домінуючих розвинених метрополійних функціях міста-метрополії з метою поглиблення міжнародної спеціалізації та економії ресурсів.

Важливим для є також характер взаємодії великих міст України з іншими метрополіями у зовнішньому середовищі.

Насамперед, варто зауважити, що наш підхід базуватиметься на поєднанні універсальності та спеціалізації, оскільки аналізовані нами міста відрізняються як за метрополійним потенціалом, так і за рівнем реалізованості метрополійних функцій, а також за перспективними напрямками їх розвитку, які задекларовані у стратегічно-прогнозних документах.

Універсальність (уніфікованість) дасть змогу іншим містам-метрополіям підвищувати свій метрополійний потенціал через залучення конкретних інструментів стимулювання всіх розвинених метрополійних функцій, особливо прийнятним цей підхід буде для мультифункціональних метрополій.

Низка інструментів нарощування метрополійного потенціалу великих міст пропонуватиметься у відповідності до їх функціональної спеціалізації, оскільки саме ключові функції забезпечують цим містам провідні позиції у національній та регіональній європейській метрополійній мережах. Адже кожна регіональна столиця є індивідуальною та унікальною, їх не можна реформувати без ґрунтового наукового обґрунтування та супроводу задля мінімізації ймовірних ризиків та втрат конкурентних переваг. При цьому необхідно заздалегідь визначити механізми дифузії позитивного досвіду на інші території регіону та країни при посередництві держави, органів місцевого самоврядування й громади міст. Окрім того, важливим є завдання визначити найбільш перспективну функціональну спеціалізацію міст-метрополій, яка сприяє зміцненню їх сучасних конкурентних позицій та майбутніх з урахуванням формування у них нових функцій, як реакції на виклики глобалізації та євроінтеграції.

Отже, для великих міст у контексті науки державного управління В.В. Наконечний рекомендує застосовувати диференційовані підходи щодо програмування, планування та стратегічного управління.⁴⁹⁶

Напрями та інструменти, які впливають на підвищення метрополійного потенціалу великих міст України ми систематизувати у табл. 5.1.

⁴⁹⁵ Наконечний В.В. Типологізація міст: управлінський вимір [Електронний ресурс] / В.В. Наконечний – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/14.pdf>.
⁴⁹⁶ Наконечний В.В. Типологізація міст: управлінський вимір / В.В. Наконечний // <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/14.pdf>.

Таблиця 5.1

Сукупність напрямів та інструментів нарощення метрополійного потенціалу великих міст України

Напрями	Універсальні (приймаються на державному рівні)		Специфічні (реалізуються на регіональному та локальному рівнях)		
	Адміністративно-правовий	Інституційний	Програмний	Економічний	Управлінський
Інструменти	Проведення адміністративно-територіальної реформи	Формування та підтримка нових інститутів просторового розвитку субрегіонів	Програми соціально-економічного розвитку міст, районів, регіонів (метрополійних ареалів)	Інвестиційні та кредитні проекти (для розвитку транспортно-логістичної, соціальної, інноваційної інфраструктур)	Концепція Smart City та Smart Metropolitan
	Внесення змін до законодавства з регіонального розвитку	Державно-приватне партнерство (ДПП)	Стратегічне планування регіонів, районів, міст (метрополійних ареалів)	Маркетинг метрополій	Партисипативне управління (участь громади у розвитку міста)
	Внесення змін до організації місцевих виборів	Активізація самоорганізації місцевих громад	Територіальне планування регіонів, районів, міст (метрополійних ареалів)	Брендинг метрополій	Електронне урядування (е-управління)
	Децентралізація (баланс між державним управлінням та місцевим самоврядуванням)	Краудсорсинг, Краудфандінг, краудінвестинг		Партисипативне бюджетування	Сталий розвиток метрополій
	Врегулювання земельних конфліктів між містом та приміською зоною	Міжмуніципальне співробітництво		Кластерні ініціативи	Метрополійне управління

Зазначимо, що у таблиці 5.1. наведено неповний перелік напрямів та інструментів посилення метрополійного потенціалу великих міст, він може змінюватися у залежності до завдань та стратегічних пріоритетів розвитку центрів метрополій, доповнюватися новими механізмами та інструментами, які адекватно реагуватимуть на нові виклики глобалізації та євроінтеграції. Це, у свою чергу, значно розширює можливості при прийнятті управлінських рішень, адже результатом розвитку метрополії є метрополійний ареал та просторове поширення метрополійних функцій на периферію.

З цією метою, передбачається, що з активним впровадженням універсальних напрямів адміністративно-правового та інституційного інструментів знизяться існуючі бар'єри для реалізації метрополійного потенціалу.

Позитивний вплив від впровадження адміністративно-правового та інституційного інструментів передусім відобразиться на розвитку адміністративно-політичної функції та полегшить реалізацію інших функцій. Так, як лідером за політичною метрополійною функцією є місто Київ, трохи відстають міста Одеса та Львів, це зовсім не означає, що у них відсутні проблеми з реалізацією цієї функції. Ці проблеми зосереджені, насамперед, у площині земельних правовідносин, накладанням міських, столичних та державних функцій; у відсутності чіткого розмежування міських, регіональних та столичних (метрополійних) функцій (так, у бюджеті Києва закладене фінансування міських питань (освіта, охорона здоров'я тощо), а також окремих питань обласного рівня (це пов'язано з особливим статусом міста) та кошти на виконання, так званих, столичних функцій.⁴⁹⁷

Тому, при підготовці та впровадженні адміністративно-територіальної реформи слід врахувати таку урбанізовану форму поселення як метрополія, чітко прописати її критерії ідентифікації, функції та особливості відносин з іншими місцевими територіальними громадами.

Серед законів, що регулюють регіональний та місцевий розвиток та потребують змін і доповнень у зв'язку з необхідністю посилення метрополійного потенціалу великих міст слід виділити чинні Закони України: «Про планування та забудову території» (2000), «Про архітектурну діяльність» (1999), «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011), «Про адміністративно-територіальний устрій». Пропонуємо доповнити зміст базових законів з питань регіональної політики (зокрема, «Про засади державної регіональної політики» (2015), «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації») категоріями «агломерація», «метрополія», «метрополійна функція», «метрополійний простір» та похідними від них поняттями, чітко прописати механізми регулювання новітніх складних урбаністичних утворень: метрополій.

До закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» пропонуємо внести зміни у частині регламентації механізмів врегулювання соціально-економічних відносин ядра метрополії з її периферією, визначення умов міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці, обґрунтування інструментів та важелів становлення консенсусу між містом, агломерацією та прилеглою територією.

Назріло питання про нову редакцію Закону України «Про столицю України, місто-герой Київ». Для уникнення проблеми дублювання функцій держави і місцевого самоврядування. Це запобігатиме політичним інтригам і уможливить розвиток місцевого самоврядування в Києві. Потрібно, щоб держава зберегла важелі впливу на місто, але не адміністративні, а фінансові та правові. Слід виписати конфліктні ситуації, коли і за допомогою яких інструментів центральна влада або президент, або уряд, або адміністративні суди можуть втручатися у розв'язання столичних проблем. Потрібно також

⁴⁹⁷ Державна та муніципальна влада: проблеми розмежування повноважень : матеріали «круглого столу» «Влада в Києві: від конфліктності до балансу повноважень», 20 березня 2008 р. / за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – С.33. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/vidannya/Vorotin_stil.pdf.

прописати в Законі, через які механізми можливе скасування тих чи інших рішень Київської міської ради.⁴⁹⁸

Відповідні зміни слід внести до змісту ДБН 360 92 «Про планування та забудову населених пунктів», Генеральної Схеми планування України. Адже діюче законодавче поле в багатьох випадках обмежує вирішення проблемних питань щодо взаємовигідного функціонування та розвитку суміжних населених пунктів. Лише координація дій усіх владних структур різних адміністративно-територіальних одиниць, що входять в метрополію дозволить ефективно реалізовувати метрополійний потенціал. Доцільно включити всі міста-супутники у процес прийняття рішень щодо подальшого розвитку метрополії. На думку експертів, контроль за плануванням розвитку метрополії. Це є обов'язковою функцією держави, оскільки надмірний розвиток метрополії призведе до люмпенізації населення, браку житла та формування гетто.⁴⁹⁹

На думку фахівців та на наше переконання, нагальних змін у контексті реформ політичного та соціально-економічного розвитку держави та її регіонів потребує закон «Про вибори депутатів Верховної Ради, Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» особливо напередодні виборів до місцевих рад у 2015 р. Законопроектом «Про вибори депутатів Верховної Ради, Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» передбачається, що для підвищення легітимності вибори до місцевих рад мають відбуватися в два тури, окрім того, слід сприяти формуванню кваліфікованої більшості, вибори слід здійснювати не за мажоритарною, а за пропорційною системою та відкритими списками. Міста, чисельністю понад 100 тис. мешканців обиратимуть очільників у два тури, що унеможливить фальсифікування волевиявлення громадян. На наше переконання, варто залишити мажоритарну систему виборів у тих населених пунктах, які є невеликими: селах, селищах міського типу, малих і середніх містах. Тобто, змішана система виборів до місцевих рад є більш перспективною та відповідає контексту адміністративної реформи, сприяє відкритості політикуму й зниженню корупції. Зміни до виборчого законодавства тісно пов'язані із децентралізацію, змінами до Конституції зі збільшенням повноважень та об'єднанням громад, а тому актуальними для метрополійного розвитку великих міст. Це, у свою чергу, значно сприятиме посиленню метрополійного потенціалу міст, здійсненні ними адміністративно-політичної функції та позитивно вплине на реалізацію інших провідних метрополійних функцій.

Здійснення децентралізації повинно відбуватися на основі науково обгрунтованої нової парадигми регіональної політики (делегування повноважень на місцевий рівень виборним органам) і деконцентрації (передачі певних повноважень на місцевий рівень з відповідним фінансовим забезпеченням). Лише оптимальне поєднання цих двох процесів має

⁴⁹⁸ Державна та муніципальна влада: проблеми розмежування повноважень : матеріали «круглого столу» «Влада в Києві: від конфліктності до балансу повноважень», 20 берез. 2008 р. / за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – С.29. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/vidannya/Vorotin_stil.pdf.

⁴⁹⁹ Там само. – С.25.

породжувати синергетичний ефект при здійсненні нової регіональної політики та сприяти формуванню метрополійної політики.

Також першочерговим завданням посилення метрополійного потенціалу є внесення змін до Закону України «Про державний земельний кадастр» зі змінами, внесеними Законом України від 5 червня 2014 року № 1325-VII) для усунення низки земельних конфліктів з міста з прилеглою приміською зоною. Адже покращення надання адміністративних послуг, які передбачені останніми змінами до цього закону передбачає наступний крок – спрощення отримання адміністративних послуг шляхом подання електронної заяви на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, у режимі он-лайн. Водночас, слід на державному рівні встановити стандарти щодо надання адміністративних послуг.

Окрім того, для виконання метрополійних функцій великому місту, особливо для реалізації нових інфраструктурних проектів слід ввести обов'язкову процедуру погодження з органами місцевого самоврядування земель державної власності. Доцільно землі, які надаються для ведення особистого селянського господарства, індивідуального будівництва, садівництва, надавати виключно громадянам України, які проживають на територіях даних населених пунктів не менше трьох років. Крім цього, треба суттєво збільшити відшкодування втрат за землі сільськогосподарського призначення при зміні їх цільового використання; врегулювати питання земельних паїв, які належать померлим і розглянути можливість надання дозволів органам місцевого самоврядування заключати тимчасові угоди не більше, як на один рік, з потенційними інвесторами. А при відсутності спадкоємців на землю – продовжувати право оренди. Отримані з оренди кошти повинні надходити на рахунки органів місцевого самоврядування і використовуватися на розвиток інфраструктури даного населеного пункту.⁵⁰⁰

На думку експертів, зміну цільового призначення землі не можна доручати лише самому органу місцевого самоврядування. Процедура зміни цільового призначення має бути достатньо серйозною та складною. В іншому разі від політичної кон'юнктури страждатиме майбутнє міста.⁵⁰¹

Слід також запровадити податок на землю, в тому числі податок на землю під житлову забудову. Необхідно визначити вартість землі, розробити механізм розрахунку її вартості, ухвалити містобудівний кодекс.⁵⁰²

Відтак, врегулювання таких правовідносин дозволить прийти великим ТНК та розмішувати свої штаб-квартири в українських містах. Щодо політичної функції, то важливими тут є питання безпеки, дотримання державних гарантій.

⁵⁰⁰ Візник Ю. В основі земельних конфліктів – недосконалість «Земельного кодексу України». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zemlia.ucoz.ua/news/2008-11-20-221>.

⁵⁰¹ Державна та муніципальна влада: проблеми розмежування повноважень : матеріали «круглого столу» «Влада в Києві: від конфліктності до балансу повноважень», 20 берез. 2008 р. / за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – С.34. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/vidannya/Vorotin_stil.pdf.

⁵⁰² Там само. – С.35.

Інституційний напрям стимулювання метрополійного потенціалу передбачає такі інструменти як: формування та підтримка нових інститутів просторового розвитку субрегіонів; державно-приватне партнерство (ДПП); активізація органів самоорганізації місцевих громад; краудсорсинг, краудфандінг, краудінвестинг; міжмуніципальне співробітництво (табл. 5.1).

Ініціація та допомога у створенні неформальних інституцій, які допомагатимуть розробляти і приймати рішення щодо розвитку метрополії з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Це дозволить певною мірою згладити, а може, й уникнути певних конфліктів, що заважають розвитку метрополії.

Встановлення партнерських відносин «влада-бізнес», врахування думки представників малого та середнього бізнесу щодо визначення тенденцій розвитку метрополії сприятиме розкриттю метрополійного потенціалу кожної з аналізованих метрополій. ДПП є ефективним інструментом особливо при реалізації масштабних інфраструктурних проєктів, такі які відбувалися під час підготовки до проведення Євро 2012. Сприяє реалізації ДПП і розвинене нормативно-правове поле. Водночас існують певні ризики та загрози державного характеру, які не сприяють залученню інвесторів та дотримання державних гарантій. Це і корупція, і загострення військового конфлікту на Сході України тощо.

Тому великі можливості покладені на активізацію самоорганізації громад саме на місцевому рівні, таке поживавлення помітне від часу Революції гідності 2013-2014 рр. і до цього часу. Особливо позитивно такі органи самоорганізації оперативно діють в місцях, де міська та центральна влада реагують із запізненням на потреби населення. Волонтерські та громадські організації допомагають вимушеним переселенцям у тих містах, де вони опинилися, долають корупцію через тиск на органи місцевого самоврядування, через ЗМІ та соціальні мережі виходять на широку аудиторію та залучають місцевих активістів до діяльності на благо мешканців громади.

Органи самоорганізації населення (ОСН) сприяють розбудові громадянського суспільства в Україні через створення дієвої системи участі членів територіальних громад в управлінні місцевими справами. На сьогодні слід також внести зміни до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад, де замість формування мотивації громад до співробітництва передбачено посилення владної вертикалі та закріплення основних управлінських повноважень за органами влади.

Зміни слід внести також до чинного Закону України «Про органи самоорганізації населення» щодо ключових принципів формування ОСН (де ініціатива об'єднання має виходити від громади, а не від органів влади, як є сьогодні); спрощеного порядку реєстрації ОСН; врахування прав внутрішньо-переміщених осіб, які перебувають у регіональних метрополіях (Києві, Одесі, Дніпропетровську, Харкові та Львові). Щодо удосконалення місцевих актів зазначених метрополій та областей, у яких вони знаходяться, стосовно функціонування самоорганізованих міських ініціатив слід розробити механізм подальшої координації діяльності волонтерських та

самоорганізованих ініціатив та центральної влади. Зазначимо, що для активізації ОСН слід також внести зміни до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2013 р.), пов'язані із волонтерською діяльністю, спрямованою на допомогу вимушеним переселенцям, які перебувають у аналізованих нами регіональних метрополіях (надання житла, забезпечення освітніми, медичними послугами, працевлаштуванням тощо).

Краудсорсинг, краудфандинг, краудінвестинг, краудрекрутинг – є відносно новими інструментами регіонального та місцевого розвитку для вітчизняної практики управління. Суть краудсорсингу (crowdsourcing) полягає у передачі певних функцій невизначеному колу осіб на підставі публічної оферти, без укладення трудового договору. Сучасні інформаційні технології (ІТ) значно розширили межі застосування й ефективність краудсорсингу, вможлививши реалізацію масштабних проектів глобального охоплення, базованих на об'єднанні та координації зусиль великої кількості людей в режимі реального часу.⁵⁰³ Тобто, мета даної технології полягає у залученні потенціалу значної кількості осіб для вирішення суспільно важливих завдань в регіоні чи метрополії як субрегіону.⁵⁰⁴

Активне залучення краудсорсингу у державному управлінні пов'язане із розвитком ІКТ, соціальних мереж, формуванням діалогових майданчиків. Краудсорсинг сприяє органам місцевої влади приймати більш ефективні управлінські рішення із врахуванням думок, вимог та пропозицій населення (міст, метрополійного ареалу, області, держави) шляхом залучення до вирішення нагальних проблем, можливість висловити пропозиції та їх оцінювати. Така технологія як краудсорсинг може бути використана при гармонізації відносин суспільство-влада, активного громадянського опору у відношенні тих, чи інших державних регіональних практик чи ініціатив.⁵⁰⁵

Зацікавлене співтовариство за допомогою Інтернету «отримує завдання» (наприклад, обговорення проекту якої-небудь програми, законодавчого акту, будівництва соціально значимого інфраструктурного об'єкту, розв'язання екологічної проблеми, розробка туристичного маршруту, розробка бренду регіону, міста, метрополії) і витрачає на його виконання свій вільний час, працюючи безкоштовно.⁵⁰⁶

Принциповою особливістю технології є саме співучасть зацікавлених споживачів державних владних послуг в управлінні територією, що передбачає участь в ухваленні рішень, визначенні цілей, розв'язанні проблем (політичних, соціальних, економічних, технологічних і ін.). Це кардинально змінює їх мотивацію, поведінку: з'являється реальна можливість бути почутим, відчувати свою причетність до вирішуваної проблеми, дістати

⁵⁰³ Гнатюк С. Досвід і перспективи використання технологій краудсорсингу у надзвичайних ситуаціях». Аналітична записка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/747/>.

⁵⁰⁴ Рогова А.В. Краудсорсинг как инструмент социально-экономического развития региона. [Електронний ресурс] – <http://www.science-education.ru/111-10531>.

⁵⁰⁵ Там само.

⁵⁰⁶ Книш П.В. Інноваційні соціальні технології: поняття та перспективи використання в системі державного управління. [Електронний ресурс] / П.В. Книш – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/10.pdf>.

можливість щось змінити на краще. Слід підкреслити, що ініціатором краудсорсингу можуть бути не лише регіональні, муніципальні органи влади та управління, а й споживачі державних владних послуг.⁵⁰⁷

Найбільш актуальними є такі види регіонального (метрополійного) краудсорсингу: краудфандинг, краудінвестинг, краудрекрутинг.

Краудфандинг (crowdfunding; crowd – «натовп» і funding – «фінансування») передбачає колективну співпрацю людей, котрі добровільно об'єднують свої фінансові ресурси через Інтернет для підтримки ініціатив інших людей, чи організацій.⁵⁰⁸

Ключовими перевагами та цілями краудфандингу є: демократизація підтримки мистецьких, волонтерських та просвітницьких заходів; підтримка інноваційних рішень й стартапів із залученням талановитих людей; формування прозорого та ефективного механізму народного фінансування суспільно важливих проектів.⁵⁰⁹

Краудрекрутинг (crowdrecluting, recruiting – «найм») – це нова технологія масового пошуку талановитих фахівців, яка сприяє досягти суттєвого зниження вартості та тривалості рекрутингу.

Краудінвестинг – це форма краудфандингу полягає у ефективному розміщенні фінансів в порівнянні з класичним венчурним фінансуванням. Краудінвестинг передбачає інвестування в проект колективних коштів з розрахунком на отримання фінансової вигоди інвестором у вигляді роялті, фіксованого відсотка і повернення суми боргу; участі у акціонерному капіталі.⁵¹⁰ Цільовою функцією краудінвестингу є залучення до інвестування більшої кількості учасників та акумуляція «розсіяних» фінансових ресурсів домогосподарств.⁵¹¹

Отже, такий інноваційний інструмент є симбіозом соціалізації економіки, зростання соціального капіталу (передусім довіри до людей) та Інтернет-технологій. Для вітчизняних метрополій такий інструмент є перспективним з огляду на брак державних коштів, тому переваги від мікроінвестицій домогосподарств на спільне благо для всіх мешканців є суттєвими особливо в умовах кризи та недовіри до банків та правоохоронних органів.

Для стимулювання метрополійного потенціалу великих міст України є доцільним виділити перспективні напрями використання краудсорсингу: залучення інвестицій у регіональну економіку; розробка соціально-економічних стратегій розвитку регіону, метрополій та міст; підтримка інноваційного бізнесу; формування нових високотехнологічних робочих місць в метрополії. Отже, для впровадження краудсорсингу в практику

⁵⁰⁷ Рогова А.В. Краудсорсинг как инструмент социально-экономического развития региона [Електронний ресурс] / А.В. Рогова – Режим доступу: <http://www.science-education.ru/111-10531>.

⁵⁰⁸ Там само.

⁵⁰⁹ Там само.

⁵¹⁰ Васильчук І. Краудфандинг і краудінвестинг як фінансові інновації / І. Васильчук // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 11-12. – С. 63-64. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rcpu_2013_11-12_8.pdf.

⁵¹¹ Там само. – С. 64.

регіонального (метрополійного) управління ми рекомендуємо: затвердити єдині стандарти забезпечення відкритості для державних органів влади всіх рівнів, враховуючи прозорі процедури зворотного зв'язку та врахування думки громадськості при прийнятті спірних рішень; створити портал відкритих даних на зразок національного порталу відкритих даних – <http://data.gov.ua> для висвітлення існуючих соціально-економічних та екологічних проблем метрополій та спільного пошуку шляхів їх вирішення; стимулювати подальше створення громадських краудсорсингових проєктів на основі державних відкритих даних та формуванні в кожній регіональній метрополії інтернет-майданчику для діалогу між службовцями та громадянами⁵¹², а також сприяти становленню організованому ринку краудфандингових послуг в Україні.

Вважаємо за доцільне на перших етапах провести експеримент з відпрацювання методики застосування краудсорсингу в окремій метрополії, а потім поширити успішну практику на інші населені пункти, для цього ж на даному етапі необхідна політична воля.

Ще одним з напрямів застосування онлайн-технології краудсорсингу в метрополіях є ефективне громадське інформування, самоорганізація, взаємодопомога та координація дій населення в умовах надзвичайних ситуацій.⁵¹³ В Україні краудсорсингові онлайн-платформи для надзвичайних або кризових ситуацій на сьогодні відсутні, але їх запровадження є доцільним, оскільки: а) вони є перспективною і дешевою технологією зі значним ресурсом використання вже у найближчому майбутньому; б) на даний момент в Україні з усіх передбачених законодавством засобів централізованого оповіщення та інформування населення у випадку надзвичайних ситуацій, виключаючи хіба що локальні системи оповіщення на об'єктах господарювання, жоден не здатний гарантовано виконати свої функції, головним чином з технічних причин; в) процес модернізації та реконструкції цих систем на даний момент не завершений, що дає можливість вчасного врахування позитивного досвіду та внесення коректив.⁵¹⁴

Для ефективного впровадження у систему регіонального, метрополійного та місцевого розвитку інноваційних інструментів краудсорсингу можливо шляхом публічного інвестиційного договору, організацією майданчика-фонду, прямою передачею акцій, договором довірчого управління та законодавчим оформленням.

Рекомендації з імплементації кожного інструменту в практику управління великим містом з метрополійними функціями для підвищення метрополійного потенціалу повинні бути прийняті вчасно та реалізовані відповідальними особами та структурами.

⁵¹² Рогова А.В. Краудсорсинг как инструмент социально-экономического развития региона [Електронний ресурс] / А.В. Рогова – Режим доступу: <http://www.science-education.ru/111-10531>.

⁵¹³ Гнатюк С. Досвід і перспективи використання технологій краудсорсингу у надзвичайних ситуаціях». Аналітична записка [Електронний ресурс] / С. Гнатюк – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/747/>.

⁵¹⁴ Там само.

Активізація міжмуніципального співробітництва для покращення метрополійного потенціалу великих міст є можливою шляхом мотивування органів місцевого самоврядування до використання можливостей міжмуніципального співробітництва через поширення кращих його практик, спрямованих на розвиток територіальних громад, публічного висвітлення досягнень органів місцевого самоврядування як інструменту заохочення до подальших напрацювань у напрямі підвищення стандартів якості життя громади. Слід впроваджувати модель міжмуніципальної взаємодії, що базується на принципах поєднання і взаємного посилення рівноцінних центрів зростання шляхом налагоджування коопераційних зв'язків, реалізації спільних проектів для міських агломерацій. З цією метою доцільно є розробити соціальні стандарти якості життя населення метрополій та сприяти їх дотриманню (в сферах охорони здоров'я, освіти, водозабезпечення, екологічної безпеки) в регіональних метрополіях. Важливим є також сприяння формуванню мереж співпраці між населеними пунктами в межах метрополійних ареалів. Для активізації мережевого міжмуніципального співробітництва органам місцевого самоврядування прикордонних населених пунктів (за посередництвом Асоціації міст України) доцільно створити мережі обміну досвідом з питань розвитку прикордонної, дорожньо-транспортної і комунальної інфраструктури.

Відтак, налагодження міжмуніципального співробітництва між регіональними та глобальними метрополіями сприятиме покращенню реалізації не лише адміністративно-політичної метрополійної функції, а й економічної, комунікаційної та ін.

Активізація спеціальних напрямів стимулювання метрополійного потенціалу сприятиме розвитку метрополійних функцій: економічної (господарської, фінансової та інвестиційної); інноваційно-креативної (освітньої, наукової та інноваційної); комунікаційної (транспортної та логістичної) та культурно-інформаційної (культурної, духовної, туристичної та інформаційної).

За результатами аналізу виявлено сучасну спеціалізацію розвитку метрополійних функцій у всіх великих містах, крім м. Києва, який розвивається комплексно й рівномірно. Так, для Донецька (до 2014 р.) функціями спеціалізації були адміністративна та господарська метрополійні функції. Для міста Дніпропетровськ – господарська та інвестиційна, для Харкова – освітня, наукова та інноваційна, для Одеси – політична, логістична, культурна та туристична, а для Львова – політична, транспортна, культурна та туристична метрополійні функції.

Зауважимо, що впровадження інструментів з групи специфічних пов'язане і залежить від стратегічних цілей розвитку метрополії, викликів глобалізації та євроінтеграції та пріоритетів державного регіонального розвитку України та реалізації нової міської й регіональної політик.

А тому, реалізація інструментів програмного характеру: програм соціально-економічного розвитку міст, районів, регіонів (метрополійних ареалів), модернізації стратегічного планування регіонів, районів, міст (метрополійних ареалів) та територіального планування регіонів, районів,

міст (метрополійних ареалів) вимагають синхронізації та узгодженості на рівні планування та реалізації низки заходів для уникнення протиріч та загострення конфліктних ситуацій. Всі з аналізованих нами міст-метрополій мають затверджені сучасні стратегії соціально-економічного розвитку. Однак, узгодженості потребують стратегічні документи національного рівня: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (2014 р.) із стратегічними документами регіонального та місцевого (районного та міського) рівнів. Тому, пропонуємо створити на рівні області чи кількох областей (наприклад, Західного регіону України) координаційний центр з метою узгодження розробки стратегій їх розвитку, генеральних планів територій тощо. До складу такого центру повинні увійти науковці, архітектори, містобудівельники, активісти недержавних громадських організацій та представники органів місцевого самоврядування.

Саме така синхронізація дозволить зосередитися на пріоритетах регіонального та метрополійного розвитку, сприятиме формуванню та розвитку тих метрополійних функцій, які володіють значними мультиплікаційними ефектами: туристичної, інноваційної, транспортної, інформаційної тощо.

Діяльність такого координаційного центру скерована на генерування інноваційних підходів та ефективних механізмів стратегічного та територіального планування, узгодження й синхронізацію цілей, заходів стратегій регіонального розвитку та координацію дій влади і громадянського суспільства їх взаємоконтроль.

Група економічних інструментів включає: інвестиційні та кредитні проекти (для розвитку транспортно-логістичної, соціальної, інноваційної інфраструктур); маркетинг метрополій; брендинг метрополій; партисипативне бюджетування; кластерні ініціативи. Впровадження саме цих інструментів сприятиме активізації передусім економічної, комунікаційної, культурно-інформаційної, інноваційно-креативної метрополійних функцій.

Для прикладу, кластерні ініціативи знайшли своє впровадження у економіці міста Львова, Дніпропетровська та ін. міст. У Львові успішно реалізований ІТ-ВРО і туристичний кластери, діяльність яких сприяла підтримці нових кластерів: поліграфічного та легкої промисловості. Зазначимо, що саме у такий спосіб якісно трансформується економічна структура міста Львова, формуються нові пріоритети та на перетині видів діяльності нові інноваційні імпульси отримують інші сфери: громадського транспорту (можливість відстеженні руху електротранспорту у мережі Інтернет й інформування на інформаційних табло про графік руху громадського транспорту), що у свою чергу покращує комунікацію, інформативність та підвищений інтерес туристів до Львова. Результати кластерного аналізу Львівщини враховані в Стратегії розвитку Львівської області до 2027 року, що дасть змогу планувати розвиток кластерів в середньо- та довгостроковій перспективі.⁵¹⁵ Кластери легкої промисловості

⁵¹⁵ Кластерний аналіз визначає рушії економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/repo/4_klastery_final_0.pdf.

Львова та Львівської області вже домовилися про координацію зусиль. Легка промисловість та у перспективі новий кластер освіти спроможні активізувати метрополійний потенціал міста Львова, підсилити існуючі та формувати нові метрополійні функції.

У 2015 р. в Харкові сформовано кластер Енергомашинобудування, метою якого є ефективна діяльність підприємств, що здійснюють проектування, виробництво та обслуговування обладнання для перетворення енергії органічного та неорганічного (ядерного) палива, гідроенергії та енергії нетрадиційних джерел в механічну енергію для отримання електроенергії, або в теплову енергію, і передачі її споживачам. До кластеру також входять: освітні заклади, науково-дослідницькі установи, інфраструктурні компанії, що працюють у сфері енергетичного машинобудування та впливають на випуск основного і допоміжного обладнання для теплових, атомних, гідравлічних та газотурбінних електростанцій і промислової енергетики, а також представники органів державного управління та органів муніципального самоврядування.⁵¹⁶ Позитивний досвід діяльності IT-кластерів у Львові та Києві, сприяв формуванню у квітні 2015 р. інноваційного IT-кластеру в Харкові, метою створення якого організатори називають просування іміджу Харкова як безпечної і привабливої локації для ведення IT-бізнесу, на співпрацю зі школами та вишами міста, створення центрів підвищення кваліфікації персоналу компаній.⁵¹⁷

У Дніпропетровську ефективно реалізовані кластери транспорту і логістики, IT і бізнес-послуг. Значні перспективи формування IT кластеру є у Одесі, який покликаний поліпшити бізнес-середовище і позиціонування міста як інвестиційно привабливого для розвитку IT-середовища та підготовки кадрового потенціалу. Кластеризована економіка Києва у сферах, які мають визначальне національне значення. Так, сформовані національні інноваційні кластери міста Києва: «Енергетика сталого розвитку», «Технології інноваційного суспільства», «Інноваційна культура суспільства», «Нові продукти харчування» (Київська область)⁵¹⁸. Перспективними напрямками кластерування для Київської метрополії є кластер нових матеріалів, будівельний, машинобудування, туризму та арт-кластери, як інструменти ревіталізації промислових занедбаних площ.

Ефективними інструментами є запровадження маркетингу метрополії для дослідження інтересів та потреб територіальної громади міста та

⁵¹⁶ Кластер Енергомашинобудування Харківської області як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.investment.kharkov.ua/uk/novini/1211-2015-02-13-08-50-14>.

⁵¹⁷ Кілька великих харківських IT-компаній організували інформаційний кластер з метою популяризації іміджу міста та розвитку нових інтелектуальних технологій. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-stvorili-klaster-informatsiynikh-tehnologiy-27498.html>.

⁵¹⁸ Некрасова Л.А. Формування кластеру, як напрямку інноваційного розвитку економіки. [Електронний ресурс] / Л.А. Некрасова, С.О. Попенко // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2 (12). – С. 137. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/132-138.pdf>.

прилеглих районів до метрополії щодо будівництва нових об'єктів, виділення земельних ділянок під забудову, сприятиме залученню коштів вітчизняних та зарубіжних фондів, насамперед, європейських, які підтримують місцеве самоврядування та самоорганізацію територіальних громад на демократичних засадах. Брендінгування метрополії сприяє формуванню нового іміджу для залучення фінансів, людського капіталу, туристів та інвесторів. Ребрендінг спроможний відродити увагу та зацікавленість до метрополії у разі існування негативного іміджу внаслідок певних подій тощо. Сприяє активізації культурно-інформаційної метрополійної функції активізація інфраструктурного забезпечення розвитку культури та туризму шляхом ширшого впровадження маркетингових та інформаційних технологій в інноваційному розвитку культури та туризму, а також покращує розвиток спортивної інфраструктури проведення спортивних подій найвищого регіонального та міжнародного рівня (Євро 2012).

Комплексному вирішенню активізації економічної функції сприяє підтримка інвестиційних та кредитних проектів формуванню інфраструктурних мереж (транспортних, інформаційних, фінансових) між містами з високим потенціалом економічного зростання та менш розвинутими (сільськими) територіями і невеликими містами з наданням останнім більшої фінансової самостійності задля підвищення ділової активності на різних адміністративно-територіальних рівнях, підтримка маятникової міграції робочої сили, капіталізації потенціалу віддалених поселень тощо. Так, для Львова був підготований інвестиційний проект будівництва конференційного центру, від реалізації якого матимуть вигоду всі галузі та кластери міста, адже він дасть можливість позбутися дефіциту якісних конференційних приміщень і виставкових площ.⁵¹⁹ Вважаємо за доцільне сприяти формуванню креативних кластерів, плануванню та підтримці сектору креативних видів діяльності в метрополії. Позитивно впливає на підвищення метрополійного потенціалу реалізація проектів просторового розвитку метрополії: поєднання місць роботи коворкінгу (coworking) та житла (такі як IT House в Lviv IT-ВРО, лофт-бар, анти кафе), для реалізації громадських ініціатив.

Перспективним напрямом для активізації економічної функції є також формування ефективних комунікацій (відкритість, прозорість) фінансово-інвестиційних інститутів з бізнес-спільнотою та громадськістю; просування та підвищення якості їх фінансово-інвестиційних послуг у системі метрополія-периферія.

Фінансові інструменти регулювання соціально-економічного розвитку, засновані на участі місцевих громад – такі як партисипативне бюджетування, є важливим чинником стимулювання метрополійного потенціалу.

Для стимулювання комунікативної функції слід впроваджувати інструменти для оптимізації транспортно-логістичної системи регіональних

⁵¹⁹ Кластерний аналіз визначає рушії економічного розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/repo/4_klastery_final_0.pdf.

метрополій, шляхом її інтеграції з обласною та державною системами, з метою загального підвищення їх транспортної та комунікаційної доступності та інтенсивності перевезення вантажів і пасажирів різними видами транспорту, у тому числі міським транспортом у регіональних метрополіях.

Позитивним напрямом підвищення транспортної функції є залучення лоукост-компаній (дешеві авіалінії) Львівським аеропортом: лоукост-перевізнак Atlasjet Україна домовився з Мінінфраструктури про відкриття 29 міжнародних та внутрішніх рейсів.

Найменш розробленими та такими, що знаходяться на початкових етапах становлення у вітчизняній практиці регіонального та міського управління для надання імпульсів активізації метрополійного потенціалу є група управлінських інструментів: концепція Smart City та Smart Metropolitan (розумного міста та розумної метрополії); партисипативне управління (участь громади у розвитку міста); електронне урядування (е-управління); сталий розвиток метрополій; метрополійне управління (урядування).

Слід відмітити, що перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст як центрів креативної, інноваційної та конкурентної діяльності пов'язані з розширенням внутрірегіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендогенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання.

5.2. Фінансово-інвестиційний потенціал підвищення метрополійного статусу регіональних центрів

Посилення диференціації регіонального та субрегіонального фінансово-інвестиційного потенціалу та умов ведення бізнесу є актуальною проблемою політики просторового розвитку України в умовах активізації метрополізаційних процесів.

Регіональна структура економіки значною мірою визначає і структуру регіонального фінансово-інвестиційного ринку. У Західному регіоні України основні фінансові потоки розподілені досить нерівномірно: основна їх частина зосереджена у метрополійному місті Львові, менша – у м. Рівному та Луцьку. За даними Головного управління статистики у Львівській області⁵²⁰, у м. Львові кожен третій зайнятий у фінансовій сфері у 2014 р. отримував заробітну плату в межах 5-10 тис. грн. Разом з тим, у Львівській області, порівняно з іншими регіонами Західної України, найвищою є й частка штатних працівників зайнятих у фінансовій сфері в структурі загальної чисельності найманих працівників (рис. 5.1).

⁵²⁰ Розподіл кількості працівників Львівської області за розмірами заробітної плати, нарахованої за грудень 2014 року: Експрес-випуск / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2015/v07091214_26.pdf

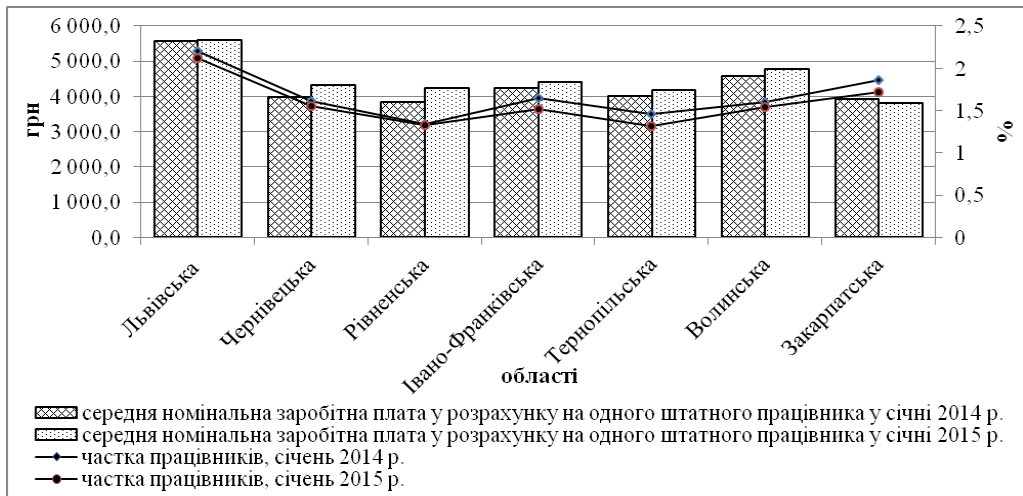

Рис. 5.1. Частка зайнятих у фінансовій сфері в загальній чисельності найманих працівників та їх середня заробітна плата по Західному регіону України, 2014-2015 рр.*

*Джерело: складено за даними⁵²¹

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників фінансової сфери Львівської області у січні 2015 р. становила 5595,68 грн⁵²² (у лютому 2015 р. – 6121,0 грн), натомість Рівненщини – 4239 грн⁵²³, а Закарпаття – 3941 грн⁵²⁴ (при цьому заборгованості із виплати заробітної плати працівникам сфери у жодній із областей не виявлено).

Основними індикаторами «метрополійного статусу» в фінансово-інвестиційному контексті є концентрація та розміщення в певному урбаністичному центрі та його метрополійному ареалі (просторі) структурних підрозділів:

- 1) провідних банківських установ;
- 2) небанківських фінансово-кредитних установ;

⁵²¹ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cv.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.te.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lutsk.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>.

⁵²² Середня номінальна заробітна плата за видами економічної діяльності у Львівській області у 2015 році / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/oper/2015/t150115_15.pdf

⁵²³ Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>.

⁵²⁴ Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>.

- 3) головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм;
- 4) інституційних інвесторів (вітчизняних та іноземних).

Щодо концентрації провідних банківських установ, то вони традиційно становлять леву частку у структурі фінансово-інвестиційних інституцій Західної України. Загалом, банківська система є найбільш потужним сегментом вітчизняного фінансового сектору, на який, за даними Національної комісії – основного регулятора у сфері ринків фінансових послуг, у 2013 р. припадало 91,8% загальних активів фінансових установ України. Територіальне представництво відділень банківських установ України в Західному регіоні зображено на рис.5.2 - 5.3.

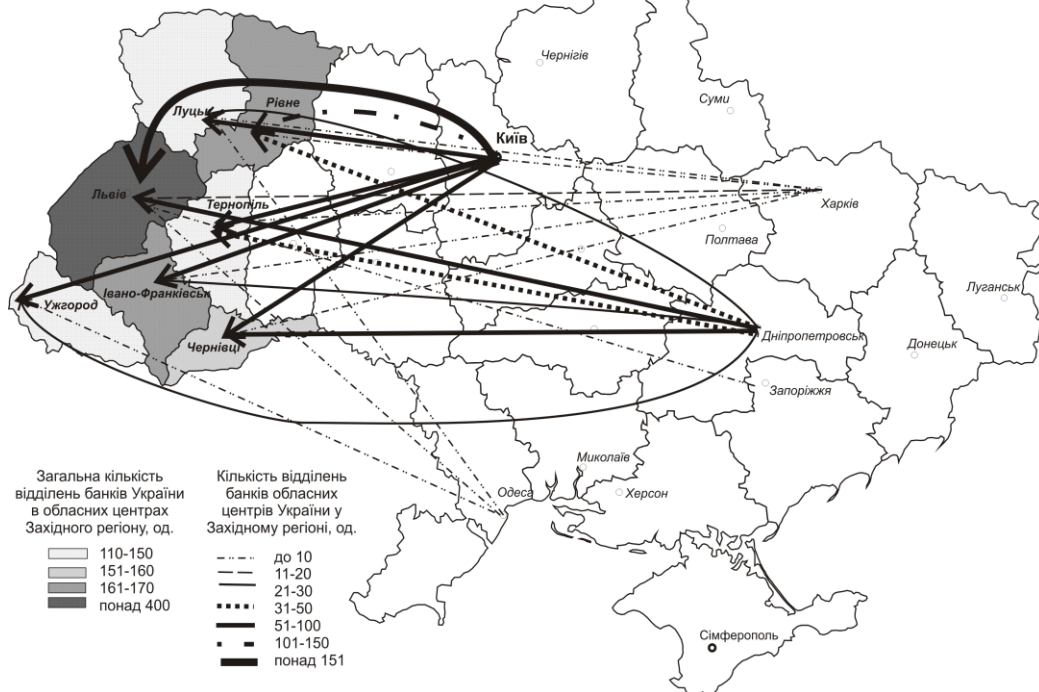

Рис.5.2. Територіальне представництво відділень (філій) банків України в Західному регіоні (без врахування регіональних банків обласних центрів Західного регіону)*

*Джерело: складено за даними⁵²⁵

У м. Львові є найвищою в Західному регіоні концентрація відділень (філій) та банкоматів банківських установ України (відповідно 496 та 887 од.), що більш ніж утричі перевищує відповідні показники інших обласних центрів Західної України. При цьому, найвищу питому вагу серед присутніх банківських відділень (філій) займають відповідні установи, головні офіси яких розміщено у м. Києві (82,5%) та Дніпропетровську (12,9%).

⁵²⁵ Офіційний сайт фінансової групи «Ubanks» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubanks.com.ua>.

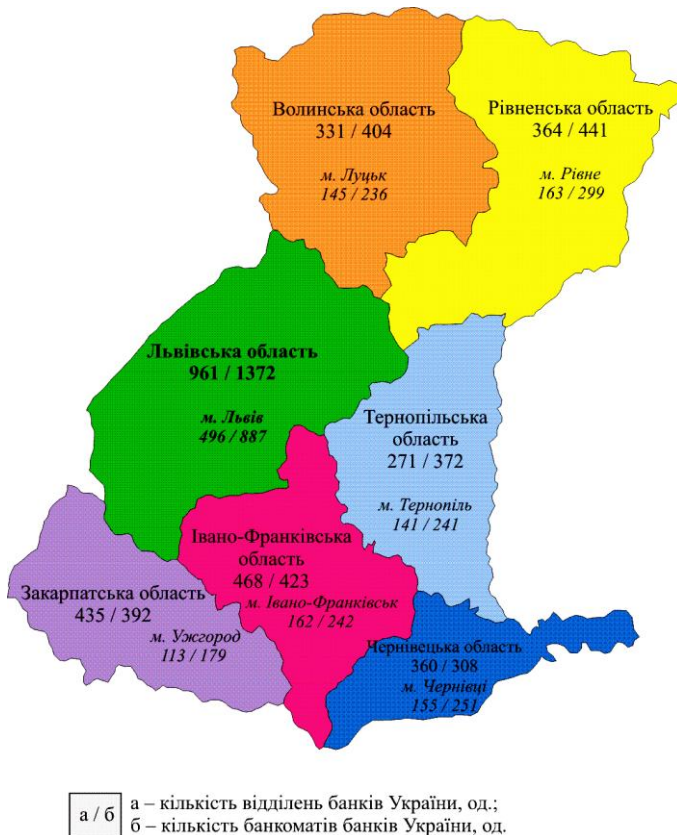

Рис. 5.3. Територіальне розміщення відділень (філій) та банкоматів банківських установ України в Західному регіоні (станом на квітень 2015 р., без врахування регіональних банків обласних центрів Західного регіону)*

* Джерело: складено за даними⁵²⁶

Чільне місце м. Львів займає й за кількістю регіональних банків, де розміщено п'ять із семи банків Західного регіону України (рис. 5.4). Серед них – «Кредобанк» – найбільший банк Західної України з найвищою часткою польських інвестицій у банківську систему України. У 2013 р. банк увійшов у ТОП-3 найкращих регіональних банків країни за версією тижневика «Контракти», а також до ТОП-20 найнадійніших банків України за версією журналу «Кореспондент»; у 2015 р. – очолив рейтинг найжиттєздатніших банків країни за версією журналу «Forbes (Україна)». Крім того, ПАТ «Кредобанк» та ПАТ «ВіЕс Банк» (колишній ПАТ «Фольксбанк», головний офіс якого також розміщено у м. Львів) віднесені до категорії «великий платник податків»⁵²⁷, а частка акумульованих ними податків та зборів до бюджету

⁵²⁶ Офіційний сайт фінансової групи «Ubanks» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubanks.com.ua/>.

⁵²⁷ Згідно Податкового кодексу України великим платником податків є юридична особа, у якій обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує 500 млн грн або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за такий самий період перевищує 12 млн грн.

м. Львова у 2014 рр. становить 39% від загального обсягу сплачених великими платниками платежів (у тому числі податок на прибуток – 50,6%, податок на доходи фізичних осіб – 24,8%)⁵²⁸.

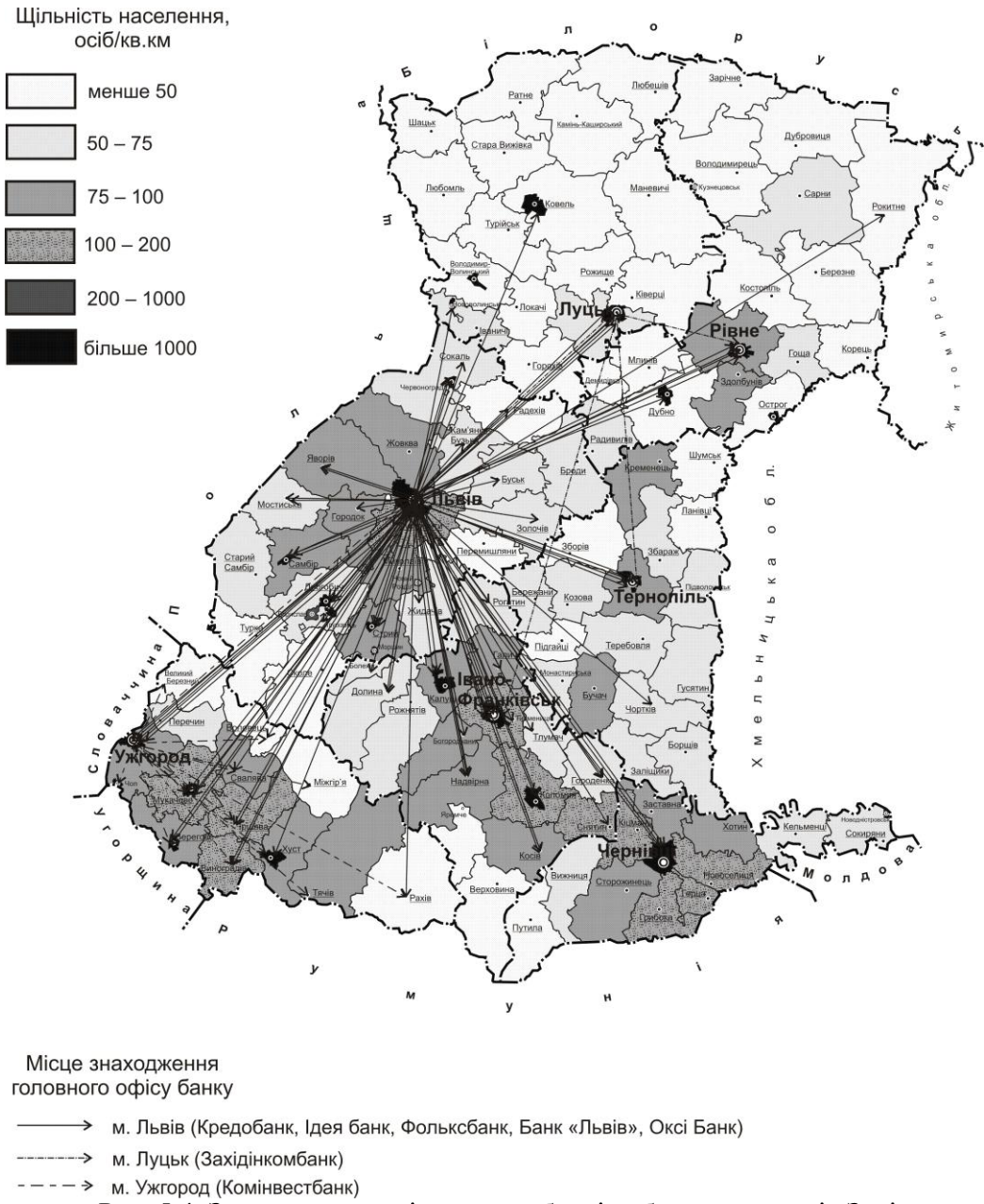

Рис. 5.4. Зони впливу регіональних банків обласних центрів Західного регіону України

⁵²⁸ Офіційний сайт Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Львові Міжрегіонального головного управління Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.sfs.gov.ua/>.

Найнижчий рівень регіональної присутності представництв відділень (філій) банківських структур характерний для Чернівецької області (лише 3 діючі відділення розміщені у м. Чернівці). Відсутність головних офісів, а також незначне представництво регіональних банків в Рівненській та Тернопільській областях пов'язані, частково, з низьким рівнем розвитку сектору середнього та великого підприємництва (кількість підприємств на 10 тис. населення в Тернопільській області вдвічі менша, ніж середнє значення по Україні), а також найнижчою серед усіх областей Західного регіону щільністю населення. Представництво регіональних банків в Закарпатській та Івано-Франківській областях обумовлено частково їх географічним положенням – сусідством і транскордонним співробітництвом з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією.

В м. Ужгороді та Луцьку діють по одному регіональному банку, які належать до малих, а мережа їх філій не є розгалуженою та, в основному, представлена у Західному і частково у Центральному й Південному (по одному відділенні в обласних центрах) регіонах України (рис. 5.5).

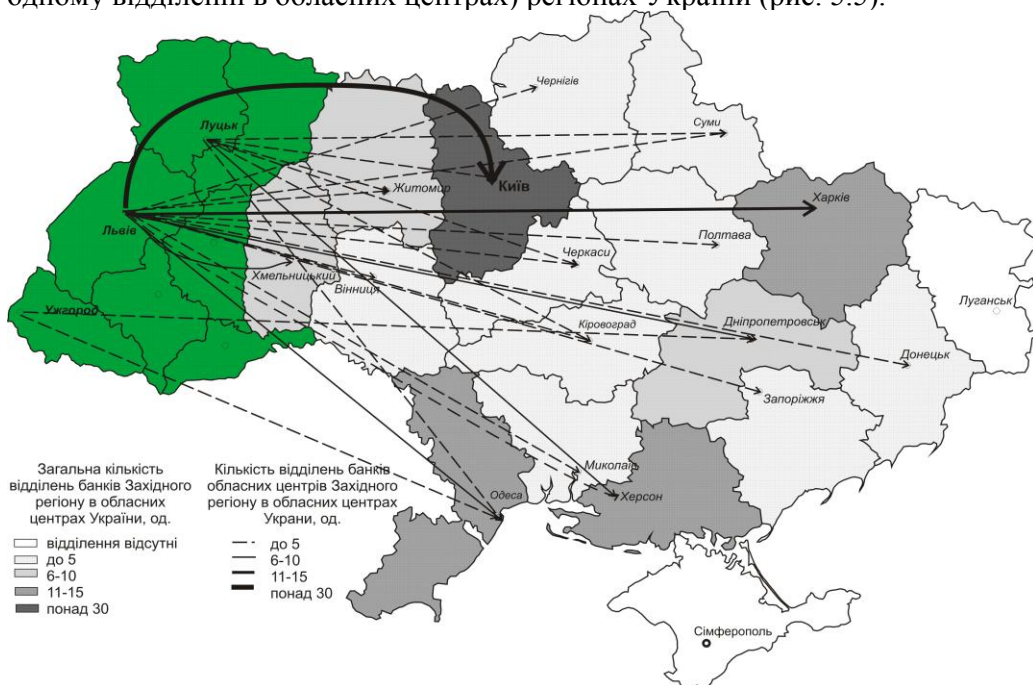

Рис. 5.5. Територіальне представництво відділень (філій) регіональних банків Західного регіону на території України (без врахування представництва в Західних областях)*

*Джерело: складено за даними⁵²⁹

Таким чином, з-поміж регіональних банків Західної України найбільш розгалуженим на території України є представництво відділень (філій) банків, головні офіси яких розміщено у м. Львові. При цьому, найвищою

⁵²⁹ Офіційний сайт фінансової групи «Ubanks» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubanks.com.ua/>.

концентрацією в обласних центрах країни характеризуються відділення ПАТ «Кредобанк» (левова частка відділень присутня у м. Києві та Київській області), а найнижчою – ПАТ «Оксі Банк» (по одному відділенні у мм. Києві, Харкові, Хмельницькому та Ужгороді). Загалом, у м. Києві розміщено 24% усіх відділень (філій) регіональних банків м. Львова. Чималим є представництво вказаних установ і в м. Харкові – 8,8%.

Отже, концентрація вітчизняних банків саме у м. Львові, а також розгалуженість мережі відділень та банкоматів регіональних банків міста в просторі країни, серед іншого, обумовлені його статусом як центру концентрації фінансово-інвестиційних потоків та впливу в Західному регіоні, а саме через концентрацію головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, фінансових інституцій та парабанківських установ, сервісних організацій з надання високоінтелектуальних послуг; локалізацію провідних інституцій на національному (регіональному) та міжнародному рівнях, трансляцію рішень управлінського характеру через дипломатичні та адміністративні представництва вищого рівня; розгалужену мережу провідних вищих навчальних закладів; розвинену транспортну інфраструктуру; вищий рівень фінансової спроможності та освіченості населення тощо.

Вагомим елементом фінансово-інвестиційної інфраструктури регіональних метрополій та складовою сукупного фінансового потенціалу України є небанківські фінансово-кредитні установи (табл. 5.2), успішний розвиток яких – запорука стабільного та ефективного функціонування всієї фінансово-економічної системи держави.

Таблиця 5.2

Територіальне розміщення регіональних небанківських фінансово-кредитних установ Західного регіону України (станом на квітень 2015 р.)*

Установи	Кредитні спілки, од.	Ломбарди, од.	Фінансові компанії, од.	Страхові компанії, од.	Недержавні пенсійні фонди, од.	Інші кредитні установи, од.	Разом, од.	Частка обласного центра у підсумку, %
Львів	30	19	10	7	2	3	71	32,4
Чернівці	15	5	–	–	–	1	21	9,6
Рівне	11	–	–	1	–	2	14	6,4
Івано-Франківськ	25	6	3	3	2	2	41	18,7
Тернопіль	22	3	2	–	–	1	28	12,8
Луцьк	10	5	1	–	–	2	18	8,2
Ужгород	20	3	–	1	–	2	26	11,9
ВСЬОГО	133	41	16	12	4	13	219	–

* Джерело: складено за даними⁵³⁰

⁵³⁰ Комплексна інформаційна система Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.

Найвища концентрація регіональних небанківських фінансово-кредитних установ Західного регіону України спостерігається у м. Львові. При цьому, найвищим потенціалом характеризуються кредитні спілки, третина з яких має широко розгалужену мережу відділень як на території Львівської області, так і за її межами.

Разом з тим, недержавні пенсійні фонди розміщені лише у м. Львів та Івано-Франківськ – по дві установи (або по 2,5% від загальної кількості зареєстрованих в Україні Фондів). Проте, лівова частку ринку недержавного пенсійного обслуговування у 2013-2014 рр. припадала на Відкритий пенсійний фонд «Соціальні гарантії», головний офіс якого знаходиться у м. Львів. Зокрема, станом на 01.04.2015 р. чиста вартість активів цього фонду склала 3,7 млн грн, з яких майже 49% – банківські депозити; 42% – облігації внутрішніх державних позик; 8,5% – корпоративні облігації та 0,5% – інші активи⁵³¹.

Щодо наступного індикатора «метрополійного статусу» в фінансово-інвестиційному контексті, а саме концентрації в певному урбаністичному центрі та просторового розміщення структурних підрозділів головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм, то у Західному регіоні України розташовано чотири (компанія «WOG», ПАТ «Концерн Галнафтогаз», ВАТ «Закарпат-нафтопродукт-Мукачєво» та ТОВ «Кроно-Україна») із двохсот найбільших компаній України (за версією журналу «Forbes (Україна)») за підсумками господарської діяльності у І півріччі 2014 р. (Додаток К, табл. К.1). Територіальне розміщення регіональних представництв зазначених компаній в Україні представлено на рис. 5.6.

Загалом, у 2013 р. найбільша кількість підприємств Західного регіону України була сконцентрована у м. Львові – 35,4 тис. одиниць або 43,8% від загальної кількості підприємств, розміщених в обласних центрах регіону, найменша – у м. Чернівці – лише 2,3%. Фінансові результати діяльності названих підприємств у 2013 р. характеризує рис. 5.7.

У 2013 р. найвищий обсяг прибутку на одне прибуткове підприємство (317,1 тис грн), як і найвищий обсяг збитку на одне збиткове підприємство (629,6 тис грн) отримали суб'єкти господарювання м. Чернівці.

Загалом, найвищу частку прибуткових та найнижчу частку збиткових підприємств у звітному році зафіксовано у м. Тернополі (64,8% та 35,2% відповідно) та Львові (62% та 38% відповідно). Однак, у загальному підсумку найбільший обсяг прибутку отримали суб'єкти господарювання м. Львова – 2765,5 млн грн, що майже вчетверо перевищує відповідний показник у м. Тернопіль. Підприємства інших обласних центрів Західного регіону України у 2013 р. отримали в загальному підсумку від'ємний фінансовий результат своєї господарської діяльності – збиток.

⁵³¹ Офіційний сайт фінансової групи «Оптіма» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://optima-c.com.ua/ua/>.

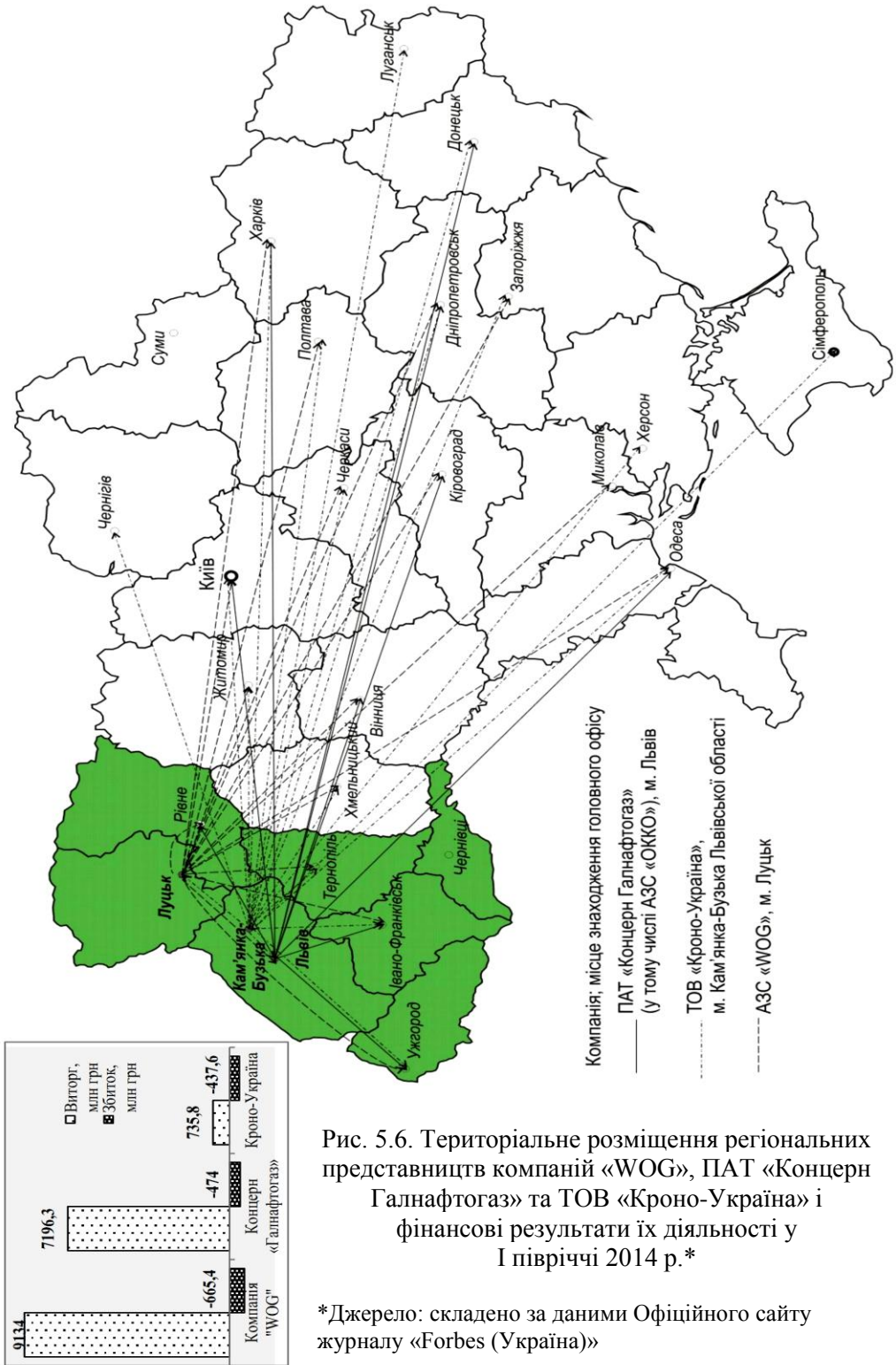

Рис. 5.6. Територіальне розміщення регіональних представництв компаній «WOG», ПАТ «Концерн Галнафтогаз» та ТОВ «Кроно-Україна» і фінансові результати їх діяльності у I півріччі 2014 р.*

* Джерело: складено за даними Офіційного сайту журналу «Forbes (Україна)»

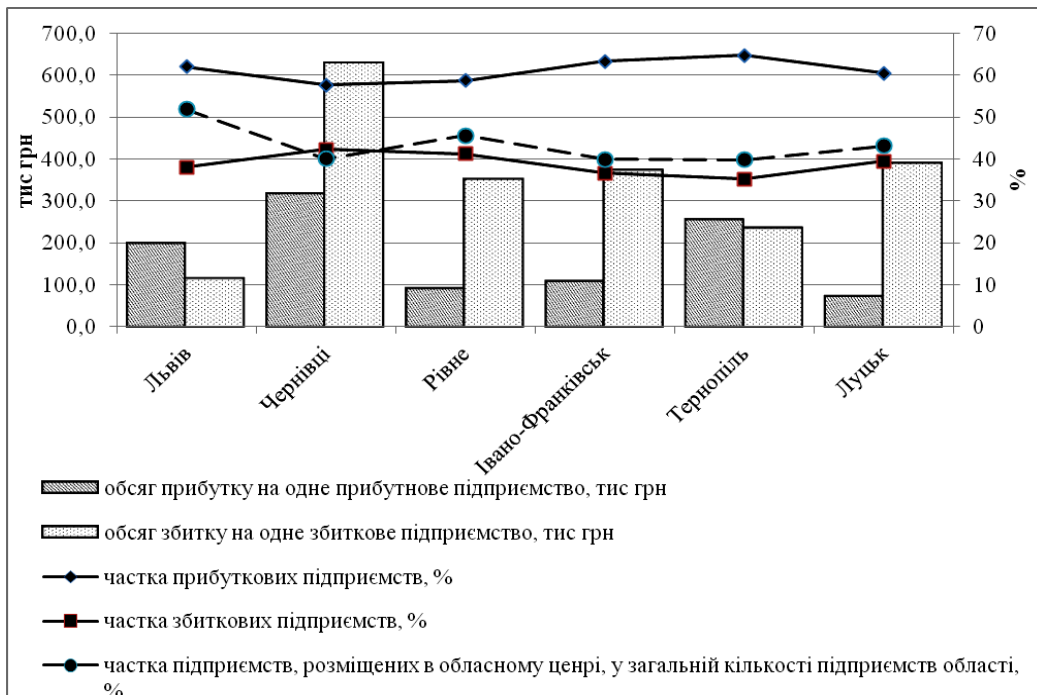

Рис. 5.7. Фінансові результати діяльності підприємств в обласних центрах Західного регіону України у 2013 р.*

*Джерело: складено за даними⁵³²

Примітка: відповідна інформація щодо діяльності підприємств м. Ужгорода відсутня

У Західному регіоні України діє 62 підприємства – великі платники податків, з яких 34 підприємства (або 54,8%) розміщені у м. Львові, а відтак, здійснюють відрахування податкових платежів до бюджету міста (рис. 5.8).

Загалом, підприємства – великі платники податків, будучи основними продуцентами інвестиційної активності, створюють значну кількість нових робочих місць, утримують на балансі соціальну сферу тощо, тим самим забезпечуючи додаткові надходження до державного та місцевого бюджетів.

Тому розміщення головних офісів економічно потужних корпорацій і фірм в обласних центрах супроводжується залученням інвестицій, які виступають одним із найвагоміших індикаторів підвищення метрополітного потенціалу великих міст регіону, стабільності й успішності його соціально-економічного розвитку загалом.

⁵³² Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cv.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.te.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lutsk.ukrstat.gov.ua/.

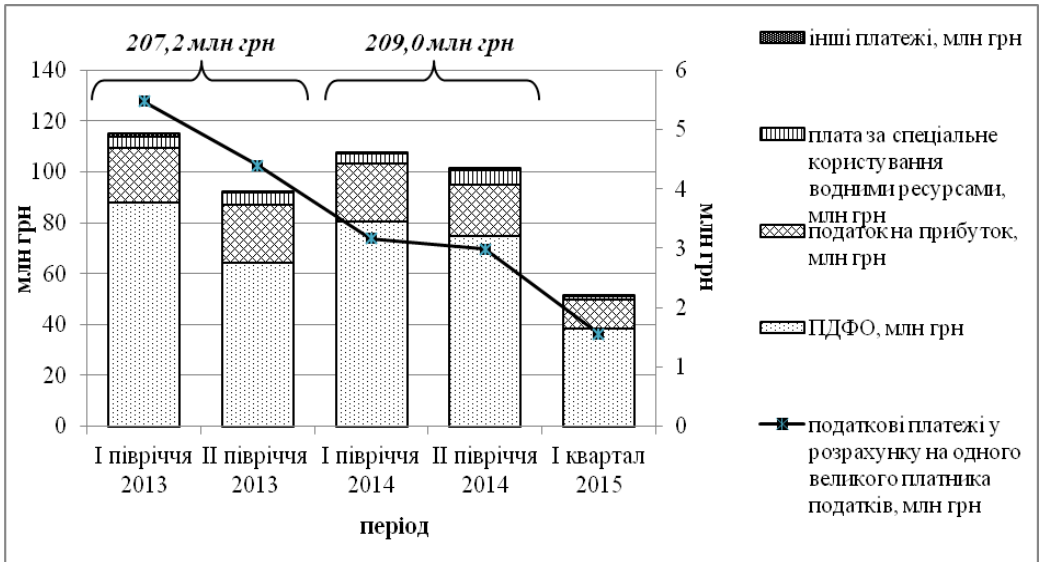

Рис. 5.8. Структура податкових надходжень до бюджету м. Львова, акумульованих великими платниками податків Західного регіону, 2013 р. – I кв.2015 р.*

*Джерело: складено за даними⁵³³

У 2014 р. із загальнодержавного обсягу капітальних інвестицій 19,4% було залучено в області Західного регіону України, у тому числі Львівською областю – 6,2%, Івано-Франківською – 4,7% (Додаток К, рис. К.1).

За весь період інвестування в обласні центри Західної України станом на поч. 2015 р. найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) було залучено в економіку м. Львова – 841,4 млн дол. США (табл. 5.3), в тому числі: у фінансову та страхову діяльність – 53,9% від загального обсягу інвестицій; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 11,7%; операції з нерухомим майном – 5,1%; виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 4,6%; оптову та роздрібну торгівлю – 4,0%; сферу інформації та телекомунікацій – 3,4%.

Варто наголосити, у 2014 р. питома вага залучених м. Львовом прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у фінансову та страхову діяльність становила 98% від загального обсягу відповідних інвестицій, залучених всіма обласними центрами Західного регіону України. До п'ятірки основних країн-інвесторів метрополійного міста у 2014 р. належали Польща (40,3%), Кіпр (19%), Австрія (18%), Британські Віргінські Острови (5%), Нідерланди (3%).

Найменший обсяг прямих іноземних інвестицій станом на поч. 2015 р. залучено в економіку м. Чернівці – 23,2 млн дол. США, що у розрахунку на одного жителя становить лише 87,7 дол. США.

⁵³³ Офіційний сайт Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Львові Міжрегіонального головного управління Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.sfs.gov.ua/>.

Таблиця 5.3

**Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в обласні центри
Західного регіону України, на поч. 2014 і 2015 рр.***

№ з/п	Обласні центри	Прямі іноземні інвестиції							
		на поч. 2014 р.				на поч. 2015 р.			
		загальний обсяг, млн дол. США	на 1 жителя, тис. дол. США	у % до загального підсумку по відповідній області	у % до загального підсумку по обласних центрах регіону	загальний обсяг, млн дол. США	на 1 жителя, тис. дол. США	у % до загального підсумку по відповідній області	у % до загального підсумку по обласних центрах регіону
1	Львів	1101,6	1,5	64,7	59,1	841,4	1,1	61,2	49,7
2	Чернівці	28,5	0,1	35,6	1,5	23,2	0,08	33,8	1,4
3	Рівне	152,0	0,6	48,5	8,1	139,7	0,6	51,9	8,3
4	Івано- Франківськ	338,7	1,4	41,6	18,2	505,3	2,2	54,6	29,9
5	Тернопіль	19,8	0,1	28,7	1,1	15,6	0,07	27,7	0,9
6	Луцьк	167,8	0,8	49,2	9,0	116,0	0,5	42,7	6,9
7	Ужгород	56,7	0,5	13,0	3,0	50,9	0,4	13,5	3,0

* Джерело: складено за даними⁵³⁴

Загалом, інвестиції, які залучаються в економіку регіону, є ефективним інструментом оптимізації усіх сфер життєдіяльності місцевої громади. Проте, враховуючи існуючі регіональні диспропорції у розвитку бізнес-середовища, зарегульованість господарської діяльності, інституційні деформації економічних взаємовідносин, обсяги залучення інвестиційних ресурсів залишаються незначними. У зв'язку з цим місцевій владі доцільно:

– розробити локальні інформаційні стратегії щодо залучення інвестицій;

– активізувати прогнозування та стратегічне планування, зокрема, щодо пріоритетних об'єктів інвестування;

⁵³⁴ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cv.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>; Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.te.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lutsk.ukrstat.gov.ua/; Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>.

– провести реструктуризацію та оптимізацію малоефективних місцевих підприємств тощо.

Важливим інструментом успішності здійснення регіональної інвестиційної політики є актуалізації і уточнення подальшої стратегії соціально-економічного розвитку окремих територій. Саме такі стратегічні плани поряд із розвитком місцевої інфраструктури та загальнодержавним сприянням можуть активізувати приплив інвестицій у регіони України.

Отже, наявність розгалуженої мережі автомобільних і залізничних доріг, міжнародного аеропорту, присутність філій та відділень найбільших вітчизняних банків та економічно потужних корпорацій і фірм, близькість до кордонів з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Білоруссю тощо визначили концентрацію суб'єктів фінансово-інвестиційної інфраструктури перш за все у м. Львові, що підтверджує його найвищий метрополійний потенціал та статус в Західному регіоні України.

5.3. Інструменти розвитку фінансово-інвестиційної та інституційної інфраструктури реалізації метрополійного потенціалу великих міст

В Україні останніми роками соціально-економічна та геополітична ситуація, інституційні деформації розвитку фінансового та інвестиційного ринку ускладнюють процес формування конкурентоспроможних регіональних метрополій та реалізації їх метрополійного потенціалу. Тому при обґрунтуванні механізмів розвитку фінансової та інвестиційної інфраструктури регіональних метрополій доцільно:

1. Забезпечити трансформацію локальних суспільних благ у фінансові активи та їх залучення в оборот на регіональному, національному та міжнародному фінансових ринках.

2. Сприяти розвитку четвертинного і п'ятеринного секторів економіки шляхом стимулювання фінансово-інвестиційних процесів у відповідних секторах економіки, адже зростаюча тенденція їх розвитку – якісна вимога до структури економіки метрополії, що засвідчує її відповідність вимогам постіндустріального суспільства та закріплення метрополійного статусу (потенціалу) міста-метрополіса як носія послуг вищого порядку. Однак, четвертинний сектор в структурі економіки України займає найменшу частку – до 13% (проти 34,2 % в США та 29 % в ЄС). Тенденції щодо зростання частки четвертинного і п'ятеринного секторів в економічній системі України загалом синхронні до тих, що панують у ЄС (рис. 5.9, рис. 5.10), але темпи зміни доволі низькі.

Крім того, задля комплексного підвищення економічного потенціалу як метрополійних міст, так й інших осередків економічної активності (наприклад, міст нижчого рангу), доцільним є розосередження ділової активності в просторі шляхом винесення частини підприємств за межі території міст-метрополій та формування на їх околицях промислових зон. А

вивільнені території зазначених міст мають використовуватись переважно для будівництва нових об'єктів четвертинного сектору, бізнес-інфраструктури та підприємств п'ятого і шостого технологічних укладів.⁵³⁵

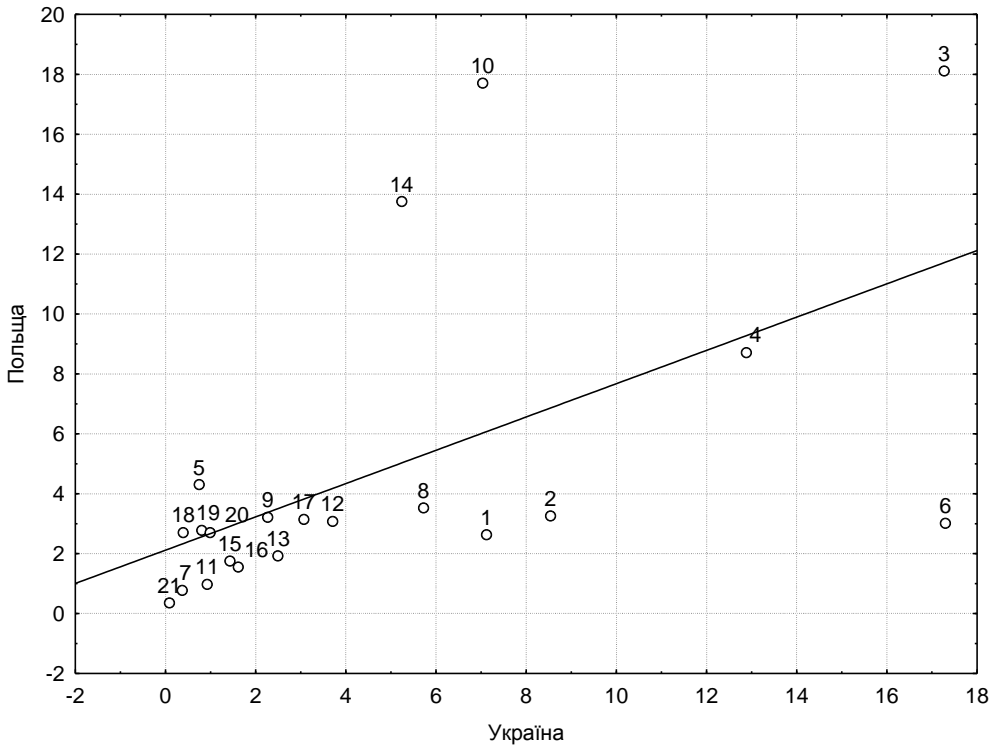

Рис. 5.9. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні та Польщі у 2014 р., %*

Умовні позначення: сільське, лісове та рибне господарство – 1; добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 2; переробна промисловість – 3; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 4; водопостачання, каналізація, поводження з відходами – 5; будівництво – 6; оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт – 7; оптова торгівля – 8; роздрібна торгівля – 9; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 10; тимчасове розміщування й організація харчування – 11; інформація та телекомунікації – 12; фінансова та страхова діяльність – 13; операції з нерухомим майном – 14; професійна, наукова та технічна діяльність – 15; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 16; державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування – 17; освіта – 18; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 19; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 20; інші – 21.

*Джерело: побудовано за⁵³⁶

⁵³⁵ Мельник М. І. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу / М. І. Мельник // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С.86-97.

⁵³⁶ Official Website European statistics [Electronic resource]. – Access: <http://ec.europa.eu/eurostat>; Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

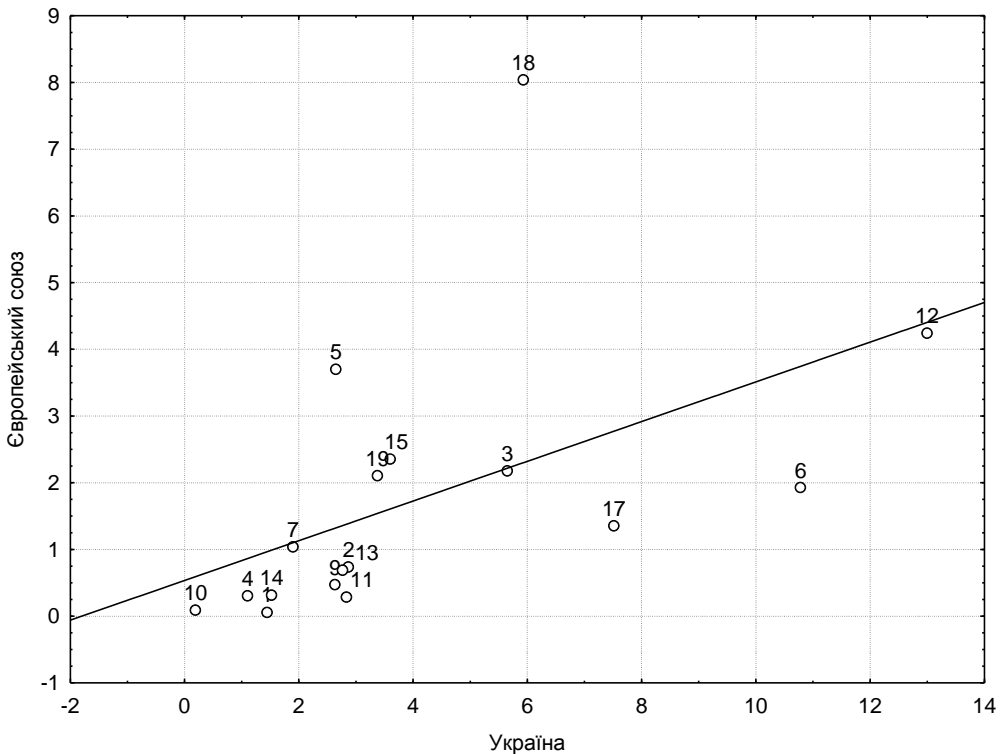

Рис. 5.10. Структура прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності в Україні та ЄС у 2013 р., %*

Умовні позначення: сільське, лісове та рибне господарство – 1; добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 2; продукти харчування, напої, тютюнові вироби – 3; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виготовлення виробів з деревини, папір, поліграфія – 4; нафтова, хімічна і фармацевтична галузі – 5; металургія, металеві вироби – 6; машинобудування – 7; інша переробка – 8; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 9; водопостачання; каналізація, поводження з відходами – 10; будівництво – 11; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобами та мотоциклами – 12; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 13; тимчасове розміщення й організація харчування – 14; інформація та телекомунікації – 15; фінансова та страхова діяльність – 16; операції з нерухомим майном – 17; професійна, наукова та технічна діяльність – 18; адміністративне та допоміжне обслуговування – 19; інше – 20.

*Джерело: побудовано за⁵³⁷

3. Сприяти формуванню дієвого механізму фінансово-інвестиційної логістики метрополії з метою ефективного управління її фінансово-інвестиційними потоками шляхом забезпечення взаємоузгодження інтересів, завдань та пріоритетів всіх стейкхолдерів (рис. 5.11).

⁵³⁷ Official Website European statistics [Electronic resource]. – Access: <http://ec.europa.eu/eurostat>; Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

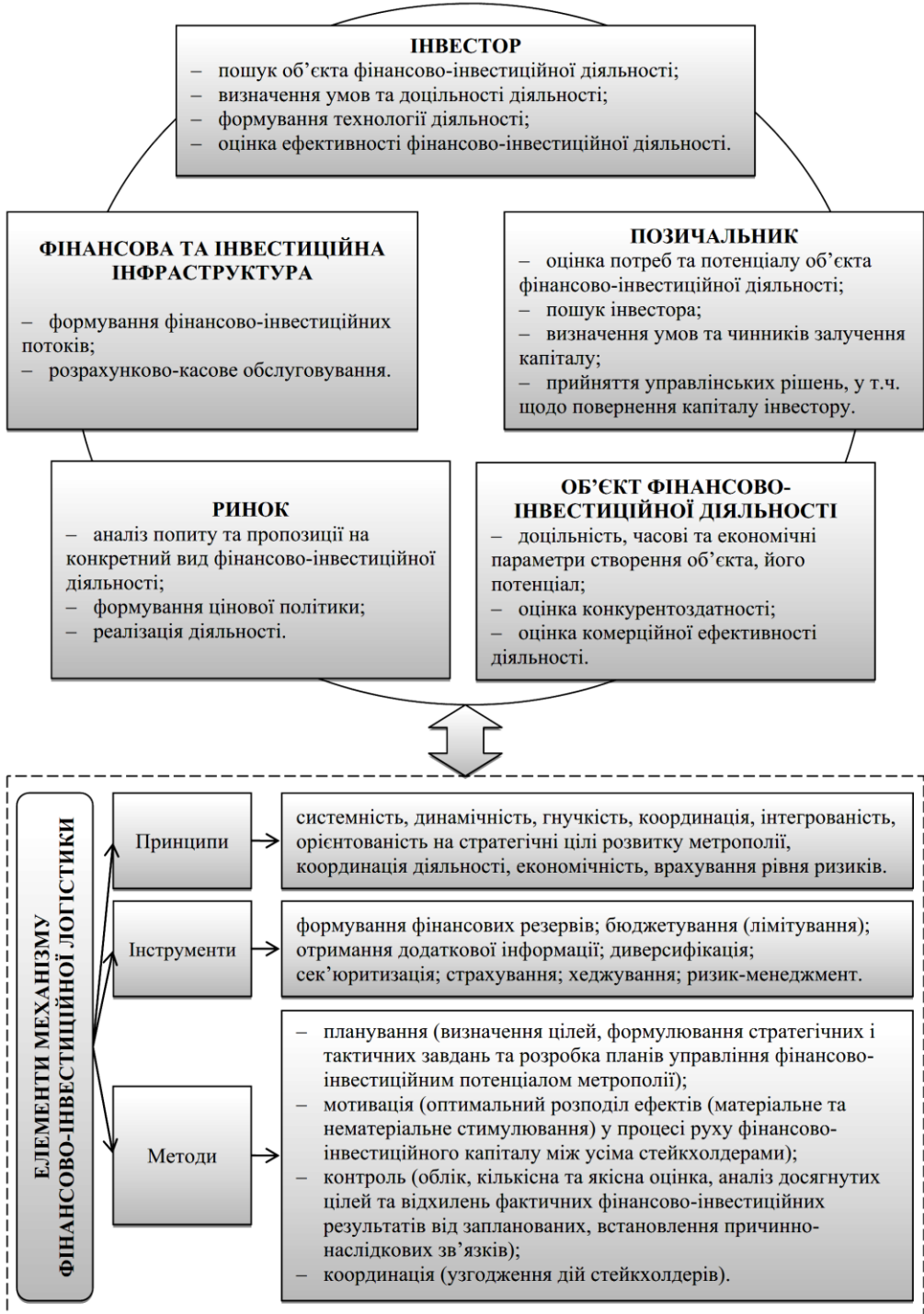

Рис. 5.11. Схема взаємоузгодження складових фінансово-інвестиційної логістики метрополії

4. Забезпечити інтеграцію метрополії в глобальну індустрію фінансово-інвестиційних послуг, зокрема, шляхом міжрегіональної та міжнародної взаємодії її фінансового ринку з іншими фінансовими ринками; активізації «посередницької участі» фінансово-інвестиційних інститутів метрополії у фінансових потоках регіонального, національного та міжнародного значення.

5. Розробити та поширити «дорожні карти» та інвестиційні паспорти для інвесторів; здійснювати комплексні промоційні заходи і маркетинг пріоритетних об'єктів інвестування. «Дорожні карти» та інвестиційні паспорти повинні стати інструментами комунікації між різними стейкхолдерами і, насамперед, місцевою владою та інвесторами. Задля цього місцевій владі доцільно розробляти та постійно оновлювати відповідну друковану продукцію, електронні видання, а також сформувати базу даних наявних інвестиційних ділянок (майданчиків) типу «Greenfield»⁵³⁸ та «Brownfield»⁵³⁹, які в комплексі повинні дати потенційному інвестору вичерпну інформацію щодо переваг кожної конкретної території, підприємства тощо (грунтуватись на статистичній інформації фінансово-економічного характеру щодо об'єкта інвестування загалом та його складових частини); форм інвестиційної діяльності та особливостей податкової системи України; порядку державної реєстрації іноземних інвестицій та режиму застосування митних пільг підприємствами з іноземним капіталом; підстав для відмови у державній реєстрації іноземних інвестицій та порядок її оскарження тощо.

6. Підвищити ефективність, дієвість та гнучкість сектору ділових послуг (метрополія як бізнес-центр) шляхом:

– залучення потужних організаційно-управлінських та інформаційно-аналітичних кластерів, які володіють значним фінансово-інвестиційним потенціалом для акумулювання ресурсів і зростання конкурентоздатності економіки метрополії (збільшення дохідної частини як місцевого, так і державного бюджетів; позитивного впливу на платіжний баланс країни);

– активізації діяльності нових форм просторової організації бізнесу (бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків, індустріальних парків тощо), у тому числі використання кластерного підходу до розвитку фінансово-інвестиційних інститутів метрополії. Загалом, Україна не залишається осторонь від глобальних процесів бізнес-інкубування, кластеризації фінансового сектора економіки тощо, однак, лівова частка відповідних інституцій сконцентрована у м. Києві, а на мезоекономічному рівні вони на сьогодні належного поширення не отримали. Насамперед, це зумовлено проблемами з прозорістю фінансових потоків, відсутністю належної координації (комунікації) і дефіцитом фінансових ресурсів; недосконалістю організаційно-інституційного середовища розвитку інноваційної діяльності; низьким рівнем інтеграції вітчизняних локальних фінансових ринків у європейський та міжнародний. Тому для активізації діяльності нових форм

⁵³⁸ Інвестиції «Greenfield» (інвестиції «з нуля») – це інвестиції у будівництво нового підприємства (включаючи всі допоміжні будівлі, споруди, цехи тощо).

⁵³⁹ Інвестиції «Brownfield» – це інвестиції у вже збудовані приміщення, цехи, корпуси тощо, які інвестор може модернізувати з метою розміщення виробництва.

просторової організації бізнесу необхідно, зокрема:

1) враховуючи кращу міжнародну і європейську практику реалізації державної та регіональної політики підтримки перспективних форм просторової організації бізнесу розробити та затвердити відповідні заходи на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях;

2) обґрунтувати можливості співфінансування розвитку різних просторових форм організації бізнесу, відповідно до їх специфіки;

3) регіональним і місцевим органам влади вдосконалити координаційне забезпечення та методичну підтримку організації та активізації діяльності перспективних форм просторової організації бізнесу в розрізі різних територіально-суспільних систем, в т.ч. метрополій; забезпечити ведення на мезо- та макрорівнях статистики їх діяльності;

4) лібералізувати фіскальне середовище для залучення інвестицій у розвиток перспективних форм просторової організації бізнесу (адже коефіцієнт кореляції між приростом прямих іноземних інвестицій та приростом податкових надходжень становить 0,759) шляхом:

– впровадження стимулюючої моделі оподаткування прибутку, а саме зниженої ставки податку на частину прибутку, яку буде реінвестовано, зокрема, у модернізацію, та диференційованих податкових ставок залежно від обсягів та пріоритетності фінансово-інвестиційної діяльності;

– впровадження дієвих спеціальних податкових режимів економічної діяльності, які передбачали б застосування преференцій, державних гарантій та пільг, адже на сьогодні чи не єдиною пільгою, передбаченою Податковим кодексом України, є пільга зі сплати ввізного мита на обладнання, що не виробляється в Україні;

– застосування комплексу інструментів та важелів фіскального стимулювання розвитку нових форм просторової організації бізнесу, зокрема: податкової знижки (зменшення бази оподаткування шляхом включення витрат на інвестиційні та інноваційні цілі до податкових витрат); диференціації податкових пільг щодо амортизаційних відрахувань, залежно від обсягів інвестованого капіталу та його інноваційної складової тощо; надання можливості амортизації видатків, пов'язаних зі створенням нового бізнесу (протягом 5-7 років з початку діяльності, залежно від сфери діяльності) тощо;

– лібералізації процедур податкового, валютного та інших видів контролю.

Загалом, досягнення ефективності, дієвості та гнучкості сектору ділових послуг дозволить підвищити імідж та забезпечити статус метрополії як бізнес-центру для інвесторів та реалізації інноваційних проєктів.

7. Розробити комплексні довгострокові стратегії зміцнення та розширення метрополійної фінансово-інвестиційної системи як одного з пріоритетних інструментів істотного підвищення конкурентоспроможності метрополії загалом. Це зумовлено потребою раціонального, оптимального та ефективного використання економічного та фінансово-інвестиційного потенціалу метрополії. Для цього місцевій владі варто: 1) дослідити та чітко встановити домінуючі цілі, визначити пріоритетні завдання щодо розвитку метрополійної фінансово-інвестиційної системи; 2) сформулювати методологію

та інструментарій планування розвитку метрополійної фінансово-інвестиційної системи, визначити напрями та механізми міжмуніципальної та міжрегіональної фінансово-інвестиційної взаємодії; 3) організувати підбір кадрів, здатних вирішити поставлені управлінські завдання щодо формування й реалізації комплексу заходів в рамках цієї стратегії.

Довгострокова стратегія зміцнення та розширення метрополійної фінансово-інвестиційної системи повинна, зокрема, передбачати:

- антикризові заходи з фінансово-інвестиційного розвитку метрополійного простору (введення виключно цільового закріплення бюджетних коштів; стимулювання підприємницької активності в регіоні через створення відповідного інституційного середовища, застосування системи податкових пільг, надання місцевими органами влади адміністративної допомоги потенційним інвесторам; сприяння фінансовій санації збиткових підприємств регіону; диверсифікація економічного розвитку регіону);

- заходи з нарощення, оптимізації джерел формування та відновлення фінансово-інвестиційного потенціалу (оптимізація міжбюджетних відносин; стимулювання ділової активності підприємств і організацій, самозайнятості населення регіону; сприяння залученню інвестиційних ресурсів у розвиток регіону, в тому числі, на умовах державно-приватного партнерства; розвиток ринку місцевих запозичень з метою наповнення місцевих бюджетів задля фінансування видатків на реалізацію інноваційних проектів соціально-економічного розвитку регіону; залучення зовнішніх запозичень для фінансування поточних і капітальних видатків з максимальним економічним та/або соціальним ефектом; підтримка реального сектора економіки, а, особливо, експортоорієнтованих галузей; сприяння міжрегіональному та транскордонному співробітництву; стимулювання розвитку кластерів у регіоні);

- заходи формування фінансово-інвестиційного потенціалу на інноваційних засадах (створення фінансово-кредитних установ, які б спеціалізувались на фінансуванні інноваційних інвестиційних проектів; сприяння інвестиційній активності домогосподарств на ринку цінних паперів; стимулювання інноваційно-інвестиційної активності місцевих органів влади за рахунок відмови вилучати доходи від реалізації інвестиційних проектів в міжбюджетне вирівнювання, а залишати для розвитку регіону);

- механізми здійснення моніторингу, оцінки ефективності реалізації стратегії (на основі системи відповідних індикаторів за окремими складовими фінансового потенціалу) та коригування її положень з урахуванням динамічних змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

8. Сприяти підвищенню фінансової грамотності населення, як одного із ключових показників фінансово-економічного потенціалу метрополії та країни загалом.

Ступінь поширення фінансових послуг в Україні залишається низьким, особливо у порівнянні з європейськими державами. Зокрема, за результатами першого Всеукраїнського соціологічного дослідження «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні» було встановлено, що більшість громадян країни користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких: переказ грошей через банк (92%), оплата комунальних платежів через банк (78%),

користування банківським рахунком та пластиковою карткою (61%), проведення платежів через термінали платіжних систем (38%), обмін валют (31%) та споживче кредитування (28%). Крім того, громадяни, які проживають у Західному регіоні України, частіше мали негативний досвід користування фінансовими послугами (34%), особливо у порівнянні з респондентами з Північного (20%) та Східного (19%) регіонів. Загалом, населення України практично не користується так званими інвестиційними послугами. При цьому, українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти, що пояснюється, зокрема, браком коштів для здійснення інвестицій, слабкою довірою до фінансової системи загалом або простим нерозумінням того, як користуватися фінансовими послугами⁵⁴⁰. Відтак, актуалізувалася необхідність проведення за участю центральних та місцевих органів влади, професійних асоціацій, банківських та фінансових установ, комерційних компаній та громадських організацій освітніх заходів, тематичних інтерактивних занять тощо для різних вікових і соціальних груп населення за спеціально розробленими методичними рекомендаціями відповідно до цільових аудиторій, враховуючи їх особливості та сферу інтересів. Адже на сьогодні, як свідчать дані зазначеного вище дослідження, основним джерелом інформації при виборі фінансової стратегії компанії (домогосподарства) є поради ділових партнерів, друзів, родичів (52%).

9. Забезпечити формування ефективних комунікацій з бізнес-спільнотою та громадськістю, зокрема, шляхом:

– досягнення перманентної інформаційної прозорості та відкритості діяльності фінансово-інвестиційних інститутів метрополії щодо: структури власності та корпоративного управління; результатів операційної діяльності; менеджменту і колегіальних органів; участі у фінансово-інвестиційних групах, а також операцій з пов'язаними особами. Зазначимо, саме за такими блоками (кожен з них включає низку критеріїв) Українське кредитно-рейтингове агентство щорічно аналізує рівень розкриття інформації, зокрема, банківськими установами України. До слова, за підсумками 2014 р. жоден із регіональних банків Західної України не увійшов до відповідного рейтингу⁵⁴¹;

– надання широкому колу стейкхолдерів доступу до інформації щодо кон'юнктури фінансово-інвестиційних ринків різних рівнів, а також видів і тарифів на послуги фінансово-інвестиційних інститутів.

10. Сприяти просуванню фінансово-інвестиційних послуг відповідних інституцій у системі метрополія-периферія. Враховуючи, що левову частку у структурі фінансово-інвестиційних інституцій Західної України становлять банківські установи то просування їх послуг можливе за рахунок розосередження ділової активності в просторі (насамперед, метрополійному), диверсифікації та підвищення якості послуг.

⁵⁴⁰ Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business-territory.com/articles/f%D1%96nansova-gramotn%D1%96st-naselennya-ukra%D1%97ni-zalisha%D1%94-bazhati-krashchogo>.

⁵⁴¹ UCRA: исследование информационной прозрачности банков по результатам 2014 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucra.com.ua/ru/news/ucra-issledovanie-informatsionnoy-prozrachnosti-bankov-po-rezultatam-2014-goda-490>

Розосередити ділову активність регіональних банків у метрополійному просторі слід, насамперед, шляхом розміщення їх філій в осередках місцевого розвитку (містах нижчого рангу). Так, до прикладу, у м. Трускавець, де у 2013 р. на 10 тис. наявного населення припадало 120 підприємств⁵⁴², розміщено лише одне відділення регіонального банку (ПАТ «Кредобанк»). Дещо кращою є ситуація із розміщенням відділень регіональних банків (три банки із шести, головні офіси яких знаходяться у м. Львів) у м. Червоноград з високою концентрацією великих промислових підприємств. Разом з тим, відділення ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» знаходяться лише на території Закарпатської області. Доцільним є відкриття мережі філіалів та відділень банків Західної України і в інших регіонах країни, що дасть змогу клієнтам налагодити зв'язок з діловими партнерами в різних частинах України.

Задля диверсифікації та підвищення якості послуг регіональним банкам, зокрема, слід:

Б.1. Розвивати комунікаційні мережі та впроваджувати дистанційне обслуговування клієнтів. Відставання діючих регіональних банківських установ, зокрема, ПАТ «Західкомбанк» (м. Луцьк) та ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» (м. Ужгород) від регіональних банків, головні офіси яких розміщені у м. Львів, пояснюється, з-поміж іншого, низьким рівнем впровадження банківських інновацій через недостатню підготовку персоналу, а також недостатньо розвинені комунікаційні мережі вказаних банків. Так, до прикладу, із 39 наявних банкоматів ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» лише 5 знаходяться за межами Закарпатської області, тоді як мережа банкоматів ПАТ «Кредобанк» лише у м. Львів налічує понад 70 одиниць (загалом, мережа банкоматів цього банку широко розгалужена по всій території України). Крім того, ПАТ «Кредобанк» входить до єдиної Всеукраїнської мережі банкоматів «РАДУС», а відтак, його клієнти мають можливість без комісії знімати кошти з карткових рахунків у банкоматах банків-партнерів, серед яких, наприклад, ПАТ КБ «Львів».

Наявність/відсутність послуг з дистанційного обслуговування клієнтів у регіональних банках Західної України характеризує Додаток К, табл. К.2. А саме, два із семи регіональних банків Західної України (ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» та ПАТ «Ідея Банк») взагалі не обслуговують своїх клієнтів – фізичних осіб дистанційно. При цьому, абонентна плата за користування дистанційними послугами клієнтами – юридичними особами вказаних банків здійснюється на платній основі. Виключно на платній основі надаються послуги з дистанційного обслуговування як клієнтам – фізичним особам, так і клієнтам – юридичними особами у ПАТ «ВіЕс Банк», ПАТ «ОКСІ БАНК» та ПАТ «Західкомбанк» (при цьому, у двох останніх установах клієнтам – фізичним особам надається обмежений перелік відповідних послуг).

Найбільш лояльною до клієнтів є система дистанційного обслуговування ПАТ «Кредобанк», де послуги з Інтернет-банкінгу фізичним

⁵⁴² Середній показник кількості підприємств на 10 тис. наявного населення у Львівській області становив у 2013 р. 74 одиниці / Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

особам надаються безкоштовно, а для клієнтів банку – юридичних осіб цінова політика є більш прийнятною, порівняно з іншими регіональними банками.

Вважаємо, в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності в Україні, обмеженості фінансових ресурсів регіональних банків, саме розвиток комунікаційних мереж та впровадження безкоштовного дистанційного обслуговування (особливо для фізичних осіб) повинні стати «програмою мінімум» у забезпеченні фінансово-інвестиційного розвитку регіону місцевими банками.

Б.2. Підвищити якість послуг регіональних банків, зокрема, шляхом:

1) впровадження спрощеної, гнучкої та трансформаційної системи мікрокредитування, як інструменту підтримки малого бізнесу, адже в 2013 р. у Львівській області функціонувало 17,8 тис. малих підприємств (95,2% від загальної кількості підприємств), причому 84,4% з них належали до мікропідприємств. Порівняно з 2012 р. кількість малих підприємств області збільшилась на 9%, а мікропідприємств – на 12%⁵⁴³. Однак, із шести банків Західного регіону України послуги з мікрокредитування малого бізнесу на сьогодні пропонують лише три. При цьому кредитна лінія для малих та середніх сільськогосподарських підприємств відкрита лише у ПАТ «Кредобанк»⁵⁴⁴, який, серед іншого, надає зазначеним клієнтам послуги з авалування векселів, вартість користування якими є значно нижчою, ніж проценти за кредитом;

2) застосування інноваційних підходів до обслуговування клієнтів. До прикладу, ПАТ АКБ «Львів» у рамках співробітництва з Львівською обласною державною адміністрацією та Долинською міською радою (Івано-Франківська область) впровадили для фізичних осіб Програму кредитування «Енергозбереження» на пільгових умовах⁵⁴⁵ (варто наголосити, дана Програма немає аналогів на ринку послуг банківських установ Західної України). Перевагами використання такої програми для жителів населених пунктів, у яких діє Програма, є можливість:

– відшкодувати частину відсоткових платежів за користування кредитом;

– зменшити витрати на опалення власного помешкання – довгострокова та прибуткова інвестиція.

Усі інші регіональні банки Західної України на сьогодні надають виключно класичний спектр банківських послуг.

⁵⁴³ Діяльність малих підприємств Львівської області у 2013 році: прес-реліз / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/press/2014/r500714_68.pdf.

⁵⁴⁴ За даними Держкомстату України у 2013 р. в сфері сільського господарства діяло кожне четверте мале підприємство Тернопільщини, кожне п'яте – Закарпаття та майже кожне – Волині.

⁵⁴⁵ Львівська обласна державна адміністрація та Долинська міська рада здійснюють компенсацію відсотків за кредитами, наданими в рамках Програми у розмірі:

– 15% річних за кредитами з енергозбереження відповідно до Програми, окрім використання альтернативних до газу джерел енергії;

– 20% річних за кредитами на заходи з енергозбереження відповідно до Програми з використання альтернативних до газу джерел енергії.

Учасники Проєктів, реалізованих на території м. Дрогобич та Городоцького району, додатково отримують компенсацію у розмірі до 10% річних [Офіційний сайт ПАТ АКБ «Львів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.banklviv.com/>].

3) інтенсифікація та розширення переліку послуг з іпотечного кредитування. У 2014 р. у Львівській області прийнято в експлуатацію 954,4 тис. м² загальної площі житла (або 378,8 м² в розрахунку на 1 тис. мешканців, тоді як у 2013р. – 267,8 м²), що на 41,4% більше, ніж у попередньому році. При цьому, 67,8% введеного в експлуатацію житла збудовано у міських поселеннях (у 2013 р. – 63,9%), а в сільській місцевості, відповідно, лише 32,2% (у 2013 р. – 36,1%)⁵⁴⁶. Однак, на сьогодні стан іпотечного кредитування населення регіональними банками Західної України характеризується наступними параметрами:

– обмеженість доступу населення Волинської та Закарпатської областей до кредитних ресурсів регіональних банків – ПАТ «Західкомбанк» та ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» відповідно. Щодо останнього, то пріоритетними напрямками кредитування банку є надання кредитів (хоча й за неповним переліком кредитних продуктів) клієнтам – юридичним особам, а для фізичних осіб – клієнтів банку передбачено лише споживче кредитування;

– лімітованість іпотечних кредитних програм. Так, до прикладу, ПАТ «Західкомбанк» та ПАТ «ОКСІ БАНК» пропонують клієнтам іпотечне кредитування лише за програмою рефінансування у Державній іпотечній установі, при чому річна процентна ставка за такими кредитами у вказаному банку суттєво вища, ніж, наприклад, у ПАТ АКБ «Львів».

Загалом, послуги з іпотечного кредитування надаються п'ятьма із семи регіональних банків Західної України і лише у трьох з них – за програмою рефінансування у Державній іпотечній установі.

Розбудова інфраструктури іпотечного ринку є базою розвитку ринку житлової та комерційної нерухомості. Вважаємо доцільним у програмах іпотечного кредитування регіональних банків передбачити спеціальні кредитні програми з підвищення благоустрою житлового фонду⁵⁴⁷, диференційований підхід кредитування для населення метрополітного простору шляхом зниження відсоткових ставок за користування кредитними ресурсами банку для населення зі зростанням периферійності територій.

Особливо актуальним буде застосування пільгового іпотечного кредитування для населення, насамперед сільського, периферійних районів Західного регіону країни⁵⁴⁸, що дозволить сформувати модель поліцентричного просторового розвитку як регіону загалом, так і регіональної банківської системи, активізувати та розосередити інвестиційну діяльність у регіоні.

⁵⁴⁶ Прийняття в експлуатацію житла у Львівській області у 2014 році: експрес-випуск / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2015/v04021214_25.pdf.

⁵⁴⁷ На поч. 2014 р. частка загальної площі житла у сільській місцевості Львівської області, обладнаної водопроводом становила 35,1%, каналізацією – 33,7%, а гарячим водопостачанням – лише 26,2% [Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua/>].

⁵⁴⁸ До прикладу, у 2014 р. із загального обсягу прийнятого в експлуатацію житла у Львівській області лише 1% припадав на Радехівський район, 5,4% з яких – на сільські поселення району. Значний спад в обсягах введення в експлуатацію житла у звітному році щодо попереднього спостерігався у Бродівському (на 55,2%) та Золочівському (на 46,6%) районах.

4) впровадження нових сучасних банківських продуктів для обслуговування клієнтів, зокрема, трастові, лізингові та факторингові операції, консалтингові та інформаційно-аналітичні послуги, поручительство та ін. З метою розвитку системи кредитування регіональним банкам доцільно укладати відповідні угоди з торговими компаніями щодо кредитування покупок населення безпосередньо у магазинах, супермаркетах тощо, розміщених за межами міст-обласних центрів, з можливим відтермінуванням платежу (сьогодні відповідні програми активно надаються банками інших регіонів країни).

Вагомим елементом фінансово-інвестиційної інфраструктури регіональних метрополій та складовою сукупного фінансового потенціалу України є небанківські фінансово-кредитні установи, ключовими пріоритетами розвитку яких є: підвищення рівня охоплення населення фінансово-інвестиційними послугами небанківських установ та надання страхового захисту ширшому колу організацій і підприємств з урахуванням регіональних особливостей розвитку. В контексті останнього доцільною є розробка та впровадження регіональних програм: страхування окремих галузей і напрямків економічної діяльності; підтримки нововведень та інвестиційних проектів за рахунок ресурсів небанківських фінансових інституцій.

Невід'ємною частиною вітчизняного фінансово-інвестиційного ринку є регіональні біржі, основне завдання яких полягає у забезпеченні цивілізованих взаємовідносин між учасниками біржових торгів на регіональному рівні. В умовах соціально-економічної нестабільності та обмеження ресурсів, пріоритетами розвитку регіональних бірж, як одного з елементів фінансової інфраструктури реалізації метрополійного потенціалу метрополій, є:

– активізація електронних комунікаційних та позабіржових електронних торгівельних систем шляхом розвитку Інтернет-технологій, мережових електронних компаній (Інтернет-магазинів) тощо;

– створення та розвиток регіональними біржами власної інфраструктури для спрощення обслуговування клієнтів при укладенні угод купівлі-продажу та/або максимізація використання існуючих елементів регіональної фінансової інфраструктури з метою забезпечення комплексного розвитку фінансового сектора регіону;

– забезпечення інформаційної прозорості та широкого доступу стейкхолдерів до інформації щодо кон'юнктури фінансових ринків (регіонального, державного та світового), видів і тарифів на послуги конкретної біржі тощо;

– розширення партнерських взаємов'язків з міжнародними компаніями та іноземними біржами.

У містах-полюсах місцевого соціально-економічного зростання⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ У містах-центрах регіональних агломерацій: у Львівській області – м. Дрогобич (поліцентрична агломерація «Дрогобиччина», яку утворюють мм. Дрогобич, Борислав і Трускавець. Ці міста характеризуються найбільшими серед міст обласного значення (крім м. Львова) обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій (м. Дрогобич), інвестицій в основний капітал (м. Трускавець) і житлове будівництво (мм. Дрогобич та Борислав); м. Червоноград – важливий центр гірничодобувної промисловості Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну; м. Стрий тощо); у Закарпатській області – м. Мукачеве (Ужгородсько-Мукачівська конурбація); в Івано-Франківській області – мм. Калуш та Долина (Калуш-Долинська агломерація) тощо.

доцільно створити об'єднані регіональні центри – фінансово-інвестиційні конгломерати з вертикальним інтегруванням з відповідними компаніями, розташованими у метрополійних містах. Такі конгломерати зможуть надавати повний спектр інноваційних, страхових та фінансово-інвестиційних послуг (у перспективі вартість таких послуг могла б суттєво знизитися за рахунок об'єднання різних фінансових установ в одному центрі-конгломераті), а доцільність їх впровадження підтверджена досвідом США та країн-членів ЄС, зокрема, Австрії, Іспанії, Нідерландів, Португалії, Франції, Швейцарії та ін.

Резюмуючи вищенаведене, зазначимо, що перспективи нарощення фінансово-інвестиційного потенціалу регіональних метрополій загалом пов'язані з розширенням внутрірегіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією галузевих кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендогенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання.

Досягнення названих у дослідженні цілей дозволить фінансово-інвестиційним інституціям метрополії підвищити власну конкурентоздатність, що, своєю чергою, позитивно відіб'ється на результатах їх фінансово-господарської діяльності та показниках прибутковості на вкладений капітал. З іншого боку, територіальне поширення генерованих метрополією позитивних фінансово-інвестиційних ефектів на прилеглі території дозволить:

– забезпечити поєднання і взаємне посилення рівноцінних центрів зростання (наприклад, у Західному регіоні це агломерації Дрогобич-Трускавець-Борислав, Червоноград-Сокаль тощо) шляхом налагоджування міжрегіональних коопераційних зв'язків, реалізації спільних міжрегіональних проєктів для міських агломерацій з впровадженням механізмів нейтралізації депресивності прилеглих територій;

– створити нові робочі місця у сфері фінансової діяльності;

– місцевим бюджетам залучити додаткові надходження за рахунок видатків на обслуговування фінансово-інвестиційної інфраструктури, а саме: фонд оплати праці як база оподаткування, орендна плата, плата за комунальні послуги тощо;

– вдосконалити взаємовідносини між вітчизняними та зарубіжними (зокрема, транскордонними) фінансово-інвестиційними установами, що активізує впровадження та використання інновацій та ноу-хау суб'єктами фінансової діяльності, розширить кількість та підвищить якість послуг системи банківських та небанківських інститутів;

– посилити інвестиційну привабливість регіональних метрополій, як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

Загострення економічних проблем периферійних територій в Україні, яке спостерігається останніми роками, зумовлене об'єктивними процесами метрополізації, а відтак зниженням економічного, соціального, культурного потенціалу віддалених від «центру зростання» територій, недостатньо

ефективним використанням фінансово-економічного та інвестиційного ресурсу. Як наслідок, перед периферією постає низка викликів, зумовлених монофункціональним характером економічного розвитку (в основному – аграрна спеціалізація віддалених від метрополісів територій, що обмежує можливості акумулювання інвестицій та реалізації інноваційних проектів в інших сферах), деформацією інституційного середовища ведення бізнесу (особливо малого), формування конкурентоспроможних галузевих кластерів. Тому, актуалізується необхідність пошуку шляхів та механізмів збалансування (оптимізації) просторово-структурних соціально-економічних диспропорцій в Україні, де вагомим резервом є формування і розвиток ефективної та дієвої інституційної інфраструктури підтримки малого бізнесу.

В будь-якій економічній системі інфраструктура бізнесу – це сукупність державних, приватних та громадських інституцій, які обслуговують інтереси суб'єктів господарювання, забезпечують їх господарську діяльність та сприяють підвищенню її ефективності.

Для країн ЄС, де в структурі суб'єктів господарювання понад 90% становлять малі підприємства, характерною є різноманітність елементів, які формують інфраструктуру малого підприємництва. До них належать⁵⁵⁰: фінансові інститути, які працюють тільки з суб'єктами малого бізнесу; системи інформаційного та консультативного обслуговування малого підприємництва; бізнес-центри та агентства розвитку малого підприємництва; навчальні центри з підготовки та перепідготовки спеціалістів для роботи на малих підприємствах; бізнес-інкубатори, виробничі й технологічні парки, технологічні центри; спеціалізовані фірми, що надають послуги малим підприємствам (бухгалтерські та аудиторські фірми, рекламні агентства тощо). Проте, в Україні (у 2013 р. в структурі суб'єктів господарювання 21,7% становили малі підприємства та 77,1% – фізичні особи – суб'єкти малого підприємництва⁵⁵¹), відсутність цілісної та послідовної державної політики підтримки та системного підходу до розв'язання проблем функціонування малого бізнесу зумовлюють асиметрії в конкурентних умовах їх функціонування, порівняно із великими підприємствами. Зокрема, це виявляється в обмеженості можливостей залучення кредитних та інвестиційних ресурсів, придбання сировини та матеріалів, устаткування, об'єктів нерухомості, використання інноваційних технологій тощо. Разом з тим, на відміну від передових економік світової спільноти, де малий бізнес є суб'єктом становлення і розвитку державності та реалізації соціальної політики, в Україні мале підприємництво розглядається здебільшого з позиції його фіскально-економічного потенціалу. Як наслідок, загострюється низка проблем системного характеру: недостатній захист прав власності, загрози рейдерства; бюрократизація державної влади та управління; значне регуляторне навантаження (бар'єри для започаткування бізнесу, велика кількість дозволів, ліцензій) та надмірне втручання державних контролюючих органів у господарську діяльність; недосконалість податкової та банківської системи.

⁵⁵⁰ Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – 4-те вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 302 с.

⁵⁵¹ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

Реалізація метрополійного потенціалу великих міст обумовлюється необхідністю пошуку шляхів розвитку інституційної інфраструктури підтримки малого бізнесу у системі метрополія-периферія.

Важливим елементом інфраструктури підтримки малого бізнесу в Україні традиційно становлять банківські установи (їх філії та відділення), лєвова частка яких у Західному регіоні сконцентрована у Львові та Львівській області – відповідно 496 та 961⁵⁵², що більш ніж утричі перевищує відповідні показники інших обласних центрів Західної України.

Однак, задля формування дієвої фінансово-кредитної та інвестиційної інфраструктури підтримки малого бізнесу у системі метрополія-периферія необхідним є обґрунтування та відповідна реалізація схеми просторового розміщення фінансово-кредитних та інвестиційних установ на периферійних територіях відносно метрополійного центру, насамперед, шляхом розміщення їх філій та відділень в осередках місцевого розвитку (містах нижчого рангу).

Актуальним є розвиток регіональними банками комунікаційних мереж та впровадження дистанційного обслуговування клієнтів – суб'єктів малого бізнесу. Відставання діючих фінансово-кредитних та інвестиційних установ Західного регіону від інших аналогічних інституцій України щодо індивідуального обслуговування суб'єктів малого бізнесу зумовлене, насамперед, низьким рівнем впровадження інноваційних послуг через брак кваліфікованого персоналу, а також недостатньо розвинені комунікаційні мережі вказаних установ.

У Львівській області на початок 2015 р. існувало понад 100 різноманітних інформаційно-консультаційних установ⁵⁵³, більшість з яких надавали свої послуги на платній основі, що не завжди доступно для суб'єкта малого бізнесу, особливо на початковій стадії діяльності. Тому, задля формування дієвої кадрової та інформаційно-консультаційної підтримки малого бізнесу місцевій владі, як глобальному менеджеру локальних соціально-економічних процесів з її визначальним впливом на формування сприятливого ділового клімату в регіоні, доцільно забезпечити формування громадських приймалень з питань підтримки малого підприємництва в осередках концентрації названих суб'єктів, організації та проведення ними бізнес-тренінгів, семінарів, курсів тощо з ведення власного бізнесу, консультації і роз'яснення законодавства, зокрема з питань оподаткування малого бізнесу. Для цього необхідно:

- 1) на базі місцевих центрів зайнятості періодично організовувати професійне навчання та курси з переорієнтації незайнятого населення на започаткування власного малого бізнесу;

- 2) на базі відділів (управлінь) економічного розвитку і торгівлі та відділів (управлінь) агропромислового розвитку районних адміністрацій періодично організовувати семінари з організації власної справи. Питома вага витрат на навчально-методичну роботу із суб'єктами малого бізнесу в структурі фінансування заходів регіональних програм розвитку малого

⁵⁵² Офіційний сайт фінансової групи «Ubanks» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubanks.com.ua>.

⁵⁵³ Там само.

підприємництва у 2012-2013 рр. в середньому становила лише 5,5%;

3) в містах нижчого рангу – осередках місцевого розвитку покращити туристичну інфраструктуру для бізнес-зустрічей і ділових подій (конференц-зали, студії тощо);

4) забезпечити участь суб'єктів малого бізнесу у виставках, ярмарках, конкурсах (питома вага відповідних витрат у структурі фінансування заходів регіональних програм розвитку малого бізнесу у 2012-2013 рр. в середньому становила 13,5%).

Потенційно інтегрованими (гнучкими) структурами, здатними оперативно реагувати на зміни в економіці, є такі форми просторової організації бізнесу, як кластери, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, індустриальні парки тощо. Взаємодія на їх базі фінансово-кредитних, інвестиційних, консалтингових та інших інституцій, а також підприємств різних видів економічної діяльності та форм власності дозволить: знизити ризики ведення чутливого до динамічних змін малого бізнесу на периферійних територіях; підвищити ефективність взаємодії суб'єктів малого підприємництва, держави, торгових асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі; знизити рівень трансакційних витрат суб'єктів бізнесу, реалізувати найбільш важливі взаємозв'язки в технологіях, навичках, інформації та маркетингу; підвищити конкурентоздатність кінцевої продукції; сформувати позитивний імідж регіону та забезпечити метрополії статус бізнес-центру для інвесторів та інноваційних підприємств. Відтак, місцевій владі доцільно стимулювати створення перспективних форм просторової організації бізнесу в містах нижчого рангу – осередках місцевого розвитку та концентрації підприємств (з врахуванням внутрішніх потенціалів та ресурсів розвитку території) та залучити до їх діяльності фінансові, організаційно-управлінські та інформаційно-аналітичні структури, які діють у метрополійних містах та володіють вищим інвестиційним потенціалом задля формування сприятливого середовища ведення малого бізнесу у периферії. При цьому важливим є використання обґрунтованого механізму стимулювання розвитку та розміщення малих інноваційних підприємств на периферійних територіях на основі прямого фінансування, субсидювання, надання позик за зниженими відсотковими ставками, лібералізації фіскального середовища діяльності нових форм просторової організації бізнесу, в тому числі, впровадження спеціальних податкових режимів економічної діяльності.

З метою забезпечення організаційно-управлінської та ресурсної підтримки малого бізнесу місцевій владі доцільно:

1) сприяти передачі в оренду суб'єктам малого бізнесу на пільгових умовах не задіяні приміщення задля їх використання у виробничій та торговельній діяльності;

2) враховуючи аграрну спеціалізацію більшості периферійних територій регіону, надати допомогу у вигляді часткового бюджетного фінансування відкриття пунктів із заготівлі та майданчиків для організованої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Перспективним є надання малим підприємствам в оренду на пільгових умовах техніки, устаткування, інших ресурсів більш фінансово спроможними учасниками

сільськогосподарських кластерів (позитивний ефект підтверджено досвідом Польщі);

3) розробити програми інвестування та відродження старих промислових центрів, які стали депресивними територіями (досвід Великобританії підтверджує дієвість названого заходу, основними інструментами якого в країні є пільгове оподаткування за територіальним принципом та здешевлення вартості нерухомості);

4) профінансувати часткове відшкодування за рахунок коштів місцевого бюджету відсоткових ставок за кредитами банків та небанківських фінансово-інвестиційних установ, які надаються суб'єктам малого бізнесу на реалізацію інвестиційних проектів щодо впровадження енергозберігаючих технологій; виробництва експорторієнтованої продукції та імпортозамінних товарів; нарощення обсягів господарської діяльності в пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку депресивних територій;

5) забезпечити підтримку вертикально інтегрованих малих підприємств, що використовують внутрішні ресурси регіону, сприяють активізації інтеграційних процесів і зорієнтовані на кінцевий випуск конкурентоздатної інноваційної продукції.

Задля ефективної трансформації локальних суспільних благ у фінансові активи, а також найбільш оптимального використання кадрового потенціалу метрополії місцевій владі необхідно забезпечити реалізацію послідовної політики підтримки малого бізнесу, ключовими інструментами якої повинно стати розробка стратегічних регіональних програм розвитку малого підприємництва, координація їх цілей і завдань з положеннями відповідних програм адміністративних одиниць нижчого рівня (районів). Для цього необхідно чітко визначити пріоритетні завдання щодо підтримки малого бізнесу периферійних територій, сформувані методологію та інструментарій організації планування його розвитку, визначити напрями та механізми міжмуніципального та міжрегіонального партнерства.

Довгострокова стратегія розвитку малого бізнесу периферійних територій повинна передбачати:

- чіткий перелік механізмів, шляхів та способів досягнення очікуваних результатів (а не лише окреслення загальних проблем і перспектив розвитку малого бізнесу, як є на сьогодні);

- антикризові заходи з підтримки та розвитку малого бізнесу периферійних територій;

- заходи з нарощення та оптимізації фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсів для підтримки малого бізнесу периферійних територій (оптимізація міжбюджетних відносин; стимулювання самозайнятості населення периферійних територій; сприяння залученню інвестиційних ресурсів, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, а також зовнішніх запозичень; розвиток ринку місцевих запозичень задля фінансування витрат на реалізацію інноваційних проектів; активізація міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва);

- регламентовані процедурні питання щодо здійснення моніторингу ефективності вказаних нормативних актів.

Загалом, існування розвинутої, ефективної та дієвої інфраструктури підтримки малого бізнесу у системі метрополія-периферія – важливий фактор стимулювання підприємницької діяльності на всій території країни. В перспективі, просторовий розвиток регіональних метрополій та периферійних локалітетів залежатиме від обґрунтованої політики підтримки розвитку перспективних просторових форм організації бізнесу, враховуючи специфіку та ранг територіально-суспільних систем різного ієрархічного рівня.

5.4. Пріоритети регулювання секторальними структурними змінами в контексті перспектив метрополізації

Глобалізація, регіоналізація та урбанізація – таким є загальний тренд сьогоdnішнього розвитку суспільств. Панівна тенденція спонукає до пошуку шляхів ефективнішого використання природних, технологічних, трудових та інших ресурсів. Відбулось зміщення пріоритетів державної політики розвинутих країн на користь міського (локального) рівня і метрополій як ядер зі значним просторовим впливом.

Метрополія є результатом сучасного етапу урбанізації з найвищою концентрацією різних видів діяльності та населення, місцем локалізації ключових господарських та суспільних функцій регіону. Її можна розглядати як ключові локомотиви економічного зростання регіонів, центром сприйняття і ретранслятором структурних трансформаційних процесів.

Метрополія є своєрідним «модератором» еволюції технологічних парадигм, значною мірою проектує довготерміновий соціально-економічний розвиток країни. Тим самим, вона відіграє важливу роль у цивілізаційному поступі національних економік – забезпеченні високого рівня добробуту країни, формування територіальних суспільних систем.

На сьогодні пріоритетом економічного поступу країни та її регіонів є формування інституційної основи для розвитку високотехнологічної промисловості. Тому особливої уваги потребує дослідження процесу становлення інноваційної економіки, характеру й динаміки трансформаційних процесів технологічної структури промисловості.

Вплив технологічних революцій на економічний розвиток визначив свого часу Й. Шумпетер. Він встановив тісний зв'язок між впровадженням у виробництво базових науково-технологічних інновацій і довгостроковими коливаннями циклічного розвитку економічних процесів. Введена ним в економічний аналіз характеристика технологічних змін як окремого ключового чинника розвитку, дозволила розглядати науково-технічні інновації як основний двигун економічного зростання. Сучасні нео-шумпетерівські теорії загалом ставлять в центр аналізу структурні зміни в економіці, які відбуваються під впливом технологічних змін.

Щоб визначити характер трансформації структури економічної системи, проведемо аналіз за двома напрямками: перший – дослідження трансформації технологічної структури економіки; другий – дослідження трансформації секторальної структури економіки.

Позаяк встановлено, що розвиток економіки відбувається шляхом послідовної зміни стадій, у центрі якої стоїть певний ключовий технологічний фактор, тому для характеристики технологічної структури економічної системи звично використовують поняття техніко-економічної парадигми. Кожна наступна стадія значно збільшує економічні можливості суспільства. У табл. 5.4 відображено основні характеристики техніко-економічної парадигми.

Таблиця 5.4

Загальна характеристика техніко-економічної парадигми*

Період домінування	Ключовий фактор	Наслідки
I: кін. XVIII – сер. XIX ст.	Використання чавуну та енергії води для первинної механізації праці.	Зародження механізованої текстильної промисловості, чорної металургії, будівництво магістральних каналів.
II: сер. XIX – кін. XIX ст.	Використання сталі, енергії вугілля та пари.	Значну роль відіграло використання парового двигуна, що обумовило ріст масштабів та механізації виробництва, стрімкий розвиток транспортної інфраструктури та металургії.
III: кін. XIX – сер. XX ст.	Використання електроенергії, нових відкриттів у галузі хімії.	Розвиток важкого машинобудування, хімічної промисловості. Впровадження радіозв'язку. Спроби стандартизації виробництва. Стрімка урбанізація.
IV: сер. XX – кін. XX ст.	Повсюдна електрифікація, використання нафтогазової промисловості.	Розвиток кольорової металургії, автомобілебудування, літакобудування, масштабного конвеєрного виробництва.
V: кін. XX ст.	Розвиток і впровадження інформаційних технологій	Розвиток електронно-обчислювального обладнання, зростання ефективності використання всіх видів енергії, масове серійне виробництво. Глобалізація.
VI: сер. XXI ст.	Розвиток «Зелених технологій», тотальна інформатизація.	Розвиток біотехнологій, виробництво екологічно чистої продукції, становлення «економіки знань»

*Джерело: узагальнено за:⁵⁵⁴

⁵⁵⁴ Бужимська К. О. Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / Бужимська К. О. // Вісник ЖДТУ. – 2009 – № 3 (49) – С. 214-217; Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України / Єрохін С. А. // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>; Савченко К. В. Аналіз технологічної структури економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / Савченко К. В. // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 4, Т. 1 – С. 171-178.

Такі міжнародні структури як Організація економічного співробітництва і розвитку, Світовий банк розрізняють чотири технологічні сектори за рівнем технологічності у відповідності до показників наукомісткості продукції: низькотехнологічні, середні низькотехнологічні, середні високотехнологічні та високотехнологічні виробництва.

Дотримуючись цього підходу, можна згрупувати позиції видів економічної діяльності промисловості України у відповідності до чотирьох зазначених секторів (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Стілка національна технологічна структура у переробній промисловості*

Рівень технологічності	Види економічної діяльності
Низькотехнологічні виробництва (нормативне значення 30 %)	добувна промисловість; виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра; виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; целюлозо-паперове виробництво; видавнича діяльність; виробництво електроенергії, газу та води.
Середні низькотехнологічні виробництва (нормативне значення 20 %)	виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; вироблення гумових та пластмасових виробів; виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; металургійне виробництво та виробництво готових металевих.
Середні високотехнологічні виробництва нормативне значення 30 %)	хімічне виробництво; виробництво машин та устаткування; виробництво транспортних засобів та устаткування.
Високотехнологічні виробництва (нормативне значення 20 %)	виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування.

*Джерело: узагальнено за:⁵⁵⁵

Вагомим показником метрополійності Львова та його впливу на економічну систему області є показник концентрації економічної діяльності. Львів, який становить 0,83% території області, в загальному обсязі реалізованої продукції регіону займає частку 68,75% (2014 р.).

Характерною ознакою технологічного розвитку Львова та області є те, що в їх технологічній структурі питома вага низькотехнологічних

⁵⁵⁵ Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2-х частинах / за ред. Гейця В. М., Мазаракі А. А.. – Київ : КНТЕУ, 2008. – 2 ч. – 389 с.; The OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013: Innovation for growth. – OECD Publishing, 2013. – С. 220.

виробництв є надмірно високою – 58,4 % у 2013р., і за досліджуваний період їх частка зросла на 7,85 в.п. (рис. 5.12). Частка середньо-високотехнологічних та високотехнологічних виробництв, на які опирається постіндустріальна економіка, становлять лише 12,98%. Це – явна ознака значної технічної і технологічної відсталості, а також загалом низької конкурентоспроможності переробної промисловості міста та його метрополійного ареалу.

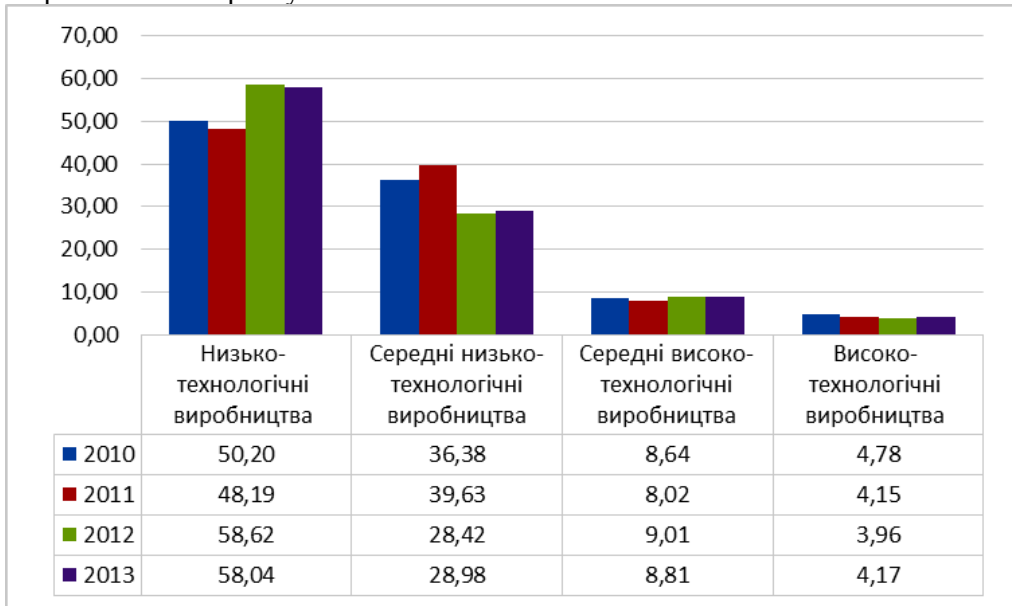

Рис. 5.12. Технологічна структура промислового виробництва Львівської області за 2010-2013 рр. (за обсягом реалізованої промислової продукції, %)*

*Джерело: розраховано на основі⁵⁵⁶

Порівняння технологічної структури економіки Львова та області із нормативними значеннями постіндустріальної технологічної структури дозволяє зробити висновок про її низьку стійкість внаслідок надмірної частки низькопродуктивних галузей, високий рівень зносу основних фондів.

Така ситуація була б менш негативною, якщо б у структурі економічної системи Львівської області переважали четвертинний та п'ятеринний сектори економіки. Адже економічний розвиток у напрямку постіндустріального суспільства передбачає скорочення питомої ваги вторинного сектору в структурі економіки і, переважно, за рахунок скорочення низько-технологічних видів переробної промисловості. В той же час частка вторинного сектору за досліджуваний період зросла на 3,9 в.п., до 41,13 %. Це відбулось в основному за рахунок низькотехнологічних виробництв, а частка четвертинного та п'ятеринного секторів зросла лише на 0,47 в.п. до 7,02% (рис. 5.13).

⁵⁵⁶ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

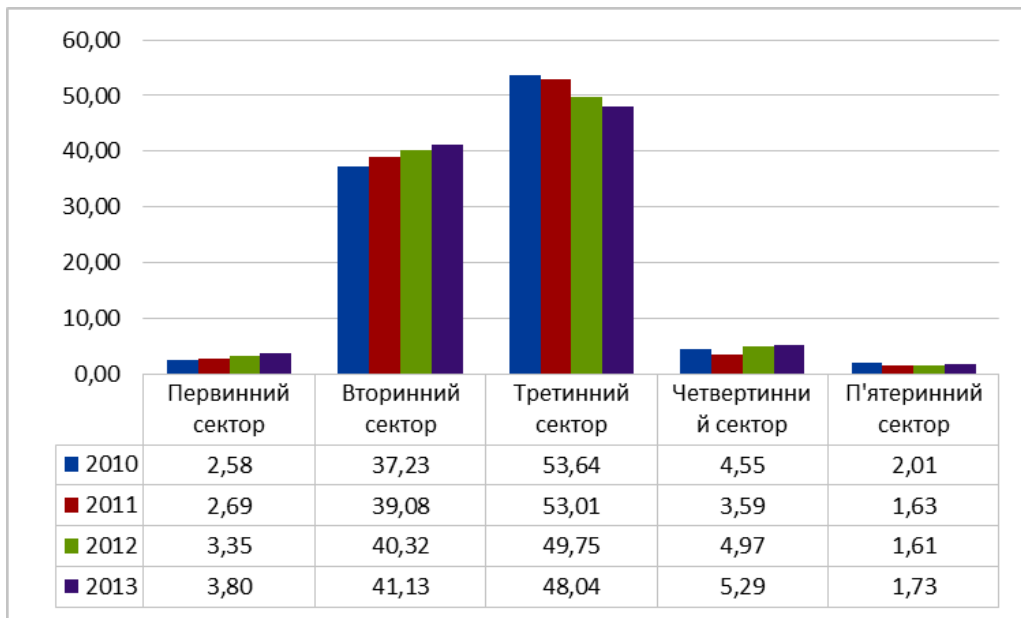

Рис. 5.13. Секторальна структура економіки Львівської області за 2010-2013 рр. (за обсягом реалізованої продукції, робіт та послуг, %)*

*Джерело: розраховано на основі⁵⁵⁷

У сфері послуг сконцентровано 55,07% обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємствами Львівської області в 2013р.

Найпомітнішим є лідерство Львова як метрополії у галузі інформаційних технологій, що характеризують постіндустріальний розвиток. Зокрема, у ньому надають у 3,85 рази більше послуг у сфері інформатизації, ремонту і технічного обслуговування офісної та електронно-обчислювальної техніки й іншої діяльності у сфері інформатизації, ніж у 6 інших обласних центрах разом узятих. За обсягом послуг, наданих у сфері рекламної діяльності, місто випереджає сумарні показники 6-и інших обласних центрів Західного регіону в 3 рази; за обсягом послуг у сфері інжинірингу, геології та геодезії – у 1,2 рази; за товарооборотом ресторанного господарства – у 1,8 рази. Крім того, серед обласних центрів Західного регіону України у Львові також – найвища концентрація видів економічної діяльності, які характерні для четвертинного сектору економіки та постіндустріального суспільства.

Таким чином, економічна система Львова спирається на відсталу технологічну структуру, фактично, відбувається консервація технологічної структури СРСР 70-х рр. – запрограмується негативна тенденція. Адже високотехнологічна продукція створюється висококваліфікованою працею, появу якої перекреслює консервація низькотехнологічного виробництва. Паралельно відбувається «вимивання», зокрема, за кордон, творчих кадрів та інтелектуального потенціалу. Все це обумовлює значні труднощі в майбутньому для відродження високотехнологічної промисловості. Час

⁵⁵⁷ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

вимагає радикальної зміни як інженерного, так і управлінського мислення, ефективнішої господарської практики.

Однією із домінуючих характеристик метрополії є здатність впливати на технологічну структуру економіки навколишньої території шляхом транслювання відповідних структурних змін. У цьому контексті важливе значення займають інвестиційні пріоритети підприємницьких структур. Проте, трансформація технологічної структури промислового виробництва за обсягом прямих іноземних інвестицій за 2010-2014 рр. свідчить про негативну тенденцію зниження частки капіталовкладень в сектор високих технологій (табл. 5.6) як у м. Львові, так і в регіоні загалом.

Таблиця 5.6

**Технологічна структура промислового виробництва
Львівської області за 2010-2014 рр. (за обсягом прямих іноземних
інвестицій (акціонерний капітал), %)***

<i>Технологічна структура</i>	Низько-технологічні виробництва	Середні низько-технологічні виробництва	Середні високо-технологічні виробництва	Високо-технологічні виробництва
Львівська область				
2010	57,99	14,57	26,56	0,88
2014	58,61	17,94	22,70	0,75
Зміна	0,62	3,37	-3,86	-0,13
Львів				
2013	70,88	7,41	19,33	2,38
2014	72,09	7,52	18,19	2,20
Зміна	1,20	0,12	-1,15	-0,17

*Джерело: розраховано на основі⁵⁵⁸

Прямі іноземні інвестиції у м. Львів становлять понад 65% від їх загального обсягу по області. При цьому, майже 80% прямих іноземних інвестицій міста спрямовані в низько-технологічні виробництва, зокрема, понад 40% – спрямовані у виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, які мають незначний вплив у контексті конкуренції за глобальні ринки і просування метрополійного статусу міста.

Для економіки області характерною є дещо менша частка прямих іноземних інвестицій в низько-технологічні виробництва; вони порівняно із Львовом (табл. 5.6) перерозподілені на користь середньо-технологічних виробництв з опорою на первинну обробку сировини. У низько-технологічних виробництвах найбільші частки становлять виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність, а також виробництво

⁵⁵⁸ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 26,38% та 21,19% відповідно.

Отже, за період 2010-2014 рр. в регіоні відбулась зміна структури прямих іноземних інвестицій на користь низько-технологічних виробництв. Це було наслідком того, що темпи зростання прямих іноземних інвестицій в середні високотехнологічні виробництва були значно меншими (за досліджуваний період приріст становив 10%), ніж у середні низько-технологічні виробництва (приріст – 38%). Як наслідок, частка прямих іноземних інвестицій у сектор високих технологій у Львівській області скоротилась приблизно на 4 в.п. (табл. 5.6). У той же час перерозподіл капітальних інвестицій відбувся на користь високотехнологічних виробництв на 2,92 в.п.

Що стосується секторальної структури економіки Львова (табл. 5.7), то прямі іноземні інвестиції у промисловість становлять 33,38% від загального їх обсягу в п'ять секторів економіки міста. Найбільшу частку прямих іноземних інвестицій спрямовано в фінансову та страхову діяльність, а саме – 43,93 %. Своєю чергою, загальна величина інвестицій в фінансову та страхову діяльність області зосереджена саме в обласному центрі. Це – важливий показник у контексті метрополійного статусу м. Львова як фінансового центру.

Таблиця 5.7

**Секторальна структура економіки Львівської області
за 2010-2014 рр. (за обсягом прямих іноземних інвестицій
(акціонерний капітал), %)***

Секторальна структура	Первинний сектор	Вторинний сектор	Третинний сектор	Четвертинний сектор	П'ятеринний сектор
Львівська область					
2010	10,14	32,44	8,66	47,12	1,65
2014	2,45	43,52	7,57	43,17	3,29
Зміна	-7,69	11,08	-1,09	-3,95	1,64
Львів					
2013	0,12	34,20	8,33	52,57	4,79
2014	0,14	34,62	8,76	52,67	3,82
Зміна	0,02	0,42	0,43	0,10	-0,97

*Джерело: розраховано на основі⁵⁵⁹

Серед видів діяльності промисловість (42,5%) та фінансова і страхова діяльність (28,67%) мають найбільшу частку у секторальній структурі економічної системи Львівської області за обсягом прямих іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції в промисловість значно зросли за період 2010-2014 рр. (на 50%). Це зумовило перерозподіл структури прямих іноземних інвестицій на користь вторинного сектору на 11,08 в.п. за відповідний період.

⁵⁵⁹ Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

До факторів, які стримують розвиток високотехнологічних виробництв та вищих секторів економіки метрополії можна віднести:

– непевненість у стабільності економічної системи, що характерна для нашої країни – це дестимулює іноземні капіталовкладення в високотехнологічні виробництва і сектори вищих рівнів з повільнішими темпами окупності;

– наявність значної кількості бюрократичних бар'єрів для розвитку високотехнологічних виробництв;

– дорогий кредитний ресурс;

– відсутність великих венчурних інвесторів та ринку інноваційного фінансування тощо.

Вищеперераховані фактори обумовлюють необхідність нового погляду на економічний розвиток та формування економічної політики. Виходячи з того, що ефективні технологічні зміни є головним фактором довгострокового соціально-економічного розвитку, провідні держави створили так звану «національну інноваційну систему», що являє собою комплекс інституційних, правових та економічних заходів щодо стимулювання інноваційних технологічних змін у країні для забезпечення національних стратегічних переваг та ефективної міжнародної конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках⁵⁶⁰. В Японії свого часу була створена система державних інститутів, що забезпечують випереджаючу ідентифікацію ключового фактора нової техніко-економічної парадигми та створення умов для перерозподілу ресурсів до ключових галузей⁵⁶¹. Результатом такої політики був стрімкий ривок в економічному розвитку.

З огляду на це, існує нагальна потреба у стимулюванні технологічних інвестицій у ті сектори, що визначають магістральні напрямки прогресу, власне, – нову техніко-економічну парадигму. Особлива роль метрополій у цих процесах полягає якраз у тому, що вони концентрують значний потенціал трансформаційних процесів.

Висновки, які можна зробити з аналізу, безпосередньо стосуються проблеми вибору пріоритетів розвитку для метрополій. Очевидно, що такими пріоритетами повинні бути високотехнологічні виробництва (біотехнології, відновна енергетика, інформаційні технології тощо) та послуги вищих рівнів (освіта; охорона здоров'я; культура та мистецтво; ІТ-ВРО). Структурна перебудова стає в такому випадку найбільш ефективною з огляду на досягнення високих темпів економічного зростання. Підтримка старих традиційних виробництв не забезпечує досягнення економічних цілей структурної трансформації, вихід метрополії на вищий щабель метрополійної ієрархії.

Оптимальному регулюванню секторальними структурними змінами сприяє: максимальна лібералізація державного управління на всіх ланках економічної системи; зміна акцентів від державного стимулювання та підтримки в напрямку довіри ринковим регуляторним механізмам та

⁵⁶⁰ Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2-х частинах / за ред. Гейця В. М., Мазаракі А. А.. - Київ : КНТЕУ, 2008. - 2 ч. – С.140.

⁵⁶¹ Там само. – С.132.

глобальної неолібералізації, що розмиває міжнародні бар'єри, сприяє становленню єдиного глобалізованого економічного середовища з вільним рухом товарів.

Долання технологічного відсталості, збалансування технологічної структури є умовою переходу Львова на шлях постіндустріального розвитку в технологічній сфері, забезпечення стійкого розвитку економічної системи міста. Високотехнологічні, наукоємні виробництва сконцентровані в регіональній метрополії, дають можливість стати ядром розвитку високотехнологічних галузей усього регіону.

Щоб вписатись у постіндустріальну траєкторію економічного розвитку, важливо об'єктивно оцінити стан технологічного розвитку економічної системи в контексті світової еволюції технологічних парадигм. Напрямок структурної трансформації економічної системи Львова та його метрополійного ареалу не співпадає з траєкторією еволюції технологічної структури країн із постіндустріальною економікою. В технологічній структурі Львова за період 2010-2014 рр. домінують низькотехнологічні виробництва, характерні для індустріального суспільства. Пряме іноземне інвестування у високотехнологічну промисловість скорочується, що пояснюється рентоорієнтованістю капіталу та геополітичними стратегіями щодо регулювання конкуренції. Грошові потоки спрямовуються в сферу послуг, яка характеризується швидкою окупністю вкладених коштів та відносно невеликими затратами. Сфера високотехнологічних виробництв потребує значних інвестиційних вкладень, натомість Львів як регіональна метрополія у своєму розвитку опирається на ІТ-ВРО, туризм та освіту. Перспективними можуть стати культурно-виставкова діяльність та легка промисловість. А для перетворення Львова в конкурентоспроможну регіональну метрополію в умовах постіндустріального суспільства необхідним є стимулювання високотехнологічних виробництв – забезпечення конкурентоспроможної трансформації технологічної структури.

5.5. Перспективи реалізації науково-освітньої метрополійної функції

У сучасних умовах розвитку економіки, заснованої на знаннях, досягнути високих конкурентних позицій у глобалізованій світовій економіці, а також забезпечити високі стандарти рівня життя населення можуть лише ті країни та регіони, пріоритетами випереджаючого розвитку яких є науково-освітня сфера та виробництво високотехнологічної інноваційної продукції. Зростання функціональної значимості міст – метрополій як новітньої форми просторової організації суспільства визначається в цих умовах розвитком науково-освітньої метрополійної функції, змістовну суть якої складає діяльність щодо створення та поширення в метрополійному просторі нових знань. Науково-освітня функція, з огляду на власну поліфункціональність, часто переплітається з інноваційно-креативною та культурною метрополійними функціями, так, як зазначають, Г. Підгрушний, О. Денисенко, об'єктами, які найбільшою мірою виражають формування інноваційно-креативної функції, є

науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, провідні вищі навчальні заклади, інноваційні та технологічні парки; вони не лише пов'язані з генеруванням суто технологічних інновацій, а й завдяки високоякісній освіті, професійним та виробничо-технологічним зв'язкам впливають на продукування суспільних нововведень загалом⁵⁶². Ж. Боже-Гарьє та Ж. Шабо, окреслюючи у географічному ракурсі культурну функцію міст, виокремлюють у ній університетську складову, безпосередня суть якої полягає у створенні можливостей отримання вищої освіти. Автори зазначають, що із розвитком цивілізації та посиленням у цьому процесі ролі науки, університетська функція міст виходить поза межі міста⁵⁶³, зокрема, відбувається освітній обмін викладачами, студентами, розширюється географія учасників навчального процесу, формується образ та відома широкому загалу слава того чи іншого університету. Отже, можна зробити висновок про формування певного метрополійного статусу міста у даній сфері, що прямо пов'язується із поширенням його метрополійного впливу. Посацький Б.С. зазначає, що постійність життєдіяльності суспільних груп формується постійністю нашарувань чергових поколінь не лише у міському розплануванні, але і в інститутах суспільного життя, прикладом яких може слугувати сфера вищої освіти. На думку автора, сфера вищої освіти, зокрема європейської, має не лише сформовану традицію, але вона є одночасно й середовищем постійної інноваційної діяльності, формування нових цивілізаційних здобутків і потреб⁵⁶⁴.

Таким чином, сутнісне розуміння метрополійної функції у науково-освітній сфері слід розуміти як діяльність щодо формування та розширеного відтворення науково-освітніх ресурсів, що створюють еталонні зразки соціального досвіду у сфері науки та освіти, а також чинить вплив на прилеглі метрополійні території та просторові форми організації суспільства вищого ієрархічного рівня (регіони, країни, макрорегіони тощо). Однією з сутнісних характеристик сучасної науково-освітньої метрополійної функції є метрополійний науково-освітній потенціал, що уможливорює отримання неперервної якісної освіти починаючи з найнижчого освітнього рівня не лише для мешканців міста-метрополії, але і його ареалу на основі розвитку різноманітних видів навчальних закладів (від традиційних освітніх інституцій до новітніх інноваційних навчальних закладів, які використовують у початковому процесі прогресивні освітні технології та методики).

Індикатором «метрополійного статусу» у сфері науки й освіти в тому чи іншому урбаністичному центрі є локалізація провідних навчальних закладів та їх представництво (мережа) в просторовому аспекті через розміщення філій і відокремлених структурних підрозділів відповідних навчальних закладів.

⁵⁶² Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України : зб. наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65.

⁵⁶³ Очерки по географии городов / Жаклин Боже-Гарньє, Жорж Шабо. – Москва: Издательство «Прогресс», 1963. – С. 166.

⁵⁶⁴ Посацький Б.С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.): монографія. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – С. 41.

Мережа відокремлених структурних підрозділів відповідних навчальних закладів (коледжів, навчально-консультаційних центрів, інститутів або філій вищих навчальних закладів (ВНЗ)) для Львова складає 19, Тернополя – 7, Івано-Франківська – 5, Чернівців та Луцька – по 2. В мережі відокремлених структурних підрозділів Львова 9 знаходяться на території інших областей (Тернополя – 3, Івано-Франківська – 1). Вплив інших обласних центрів Західного регіону України поширюється в межах власних областей (рис. 5.14).

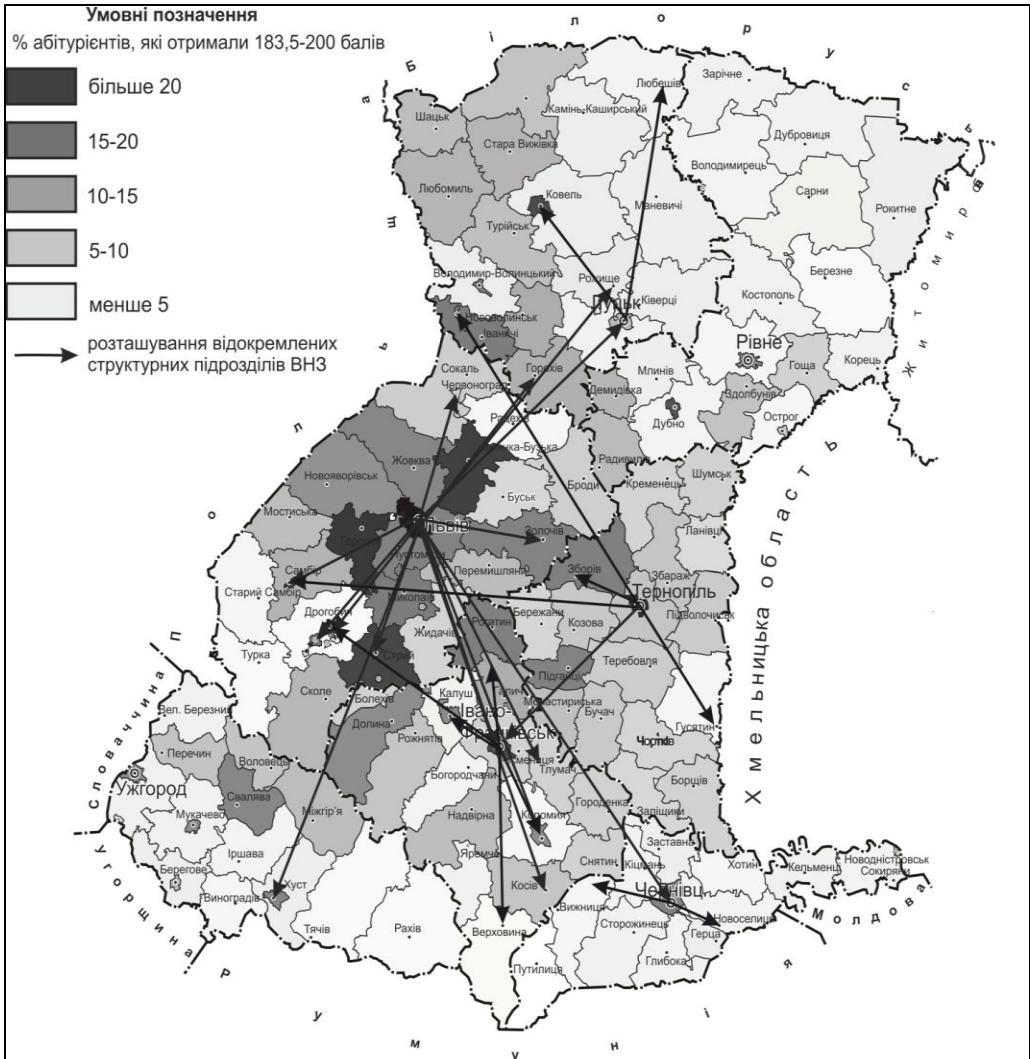

Рис. 5.14. Зони впливу провідних ВНЗ обласних центрів Західного регіону України за результатами ЗНО у 2013 р.*

* Джерело:⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу : науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С.53.

В освітній сфері вибудовується залежність периферійних територій та метрополії, відбувається взаємний потік (віддача) ресурсів, зокрема, абітурієнтів, викладацько-кадрового потенціалу. Це помітно на рис. 5.14, найвищий відсоток абітурієнтів, що здали зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) на 183,5 і вище балів сконцентровано в районах, територіально близьких до Львова, та тих, де розміщені структурні підрозділи провідних освітніх установ обласних центрів Західного регіону.

Тобто, успішність абітурієнтів є вищою в зонах концентрації ВНЗ і зонах їх впливу – розміщення філій ВНЗ обласних центрів або інших відокремлених структурних підрозділів. У свою чергу престижність університетів (в рейтингах ВНЗ «Компас» і т.д.) забезпечує їх представництво в районах областей Західного регіону. З іншої сторони, високі результати ЗНО в районах областей частково визначаються присутністю цих відокремлених структурних підрозділів, а відтак перспективами навчатись у цих філіях з можливістю отримання стандарту (рівня) надання освітніх послуг, які властиві «материнській» установі.

Розглядаючи специфіку формування та розвитку науково-освітньої метрополійної функції у розрізі обласних центрів, можна стверджувати, що у сфері науки та освіти м. Львів є регіональним центром дифузії та комунікації щодо продукування суспільних інновацій та науково-технологічного досвіду. Зокрема, цьому сприяє наявність у міста розвинутого техніко-технологічного, науково-дослідного, освітньо-кваліфікаційного потенціалу, а також його включеність у міжрегіональні науково-освітні мережі. Зазначені «ресурсні» характеристики науково-освітньої метрополійної функції обласного центру є запорукою досягнення високих «якісних» показників реалізації функції. Зокрема, метрополійний центр локалізує не лише вагомі кількісні показники розвитку науково-освітнього потенціалу (науково-дослідні проектні установи та організації, ВУЗи, наукові центри, кількість студентів у вищих навчальних закладах тощо), але вже традиційно займає провідні позиції у якісних досягненнях (наприклад, посідає призові місця в Україні за результатами Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін, за результатами ЗНО, за результатами Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої Академії Наук тощо). Зокрема, згідно з дослідженням, проведеним журналом «Фокус.ua»⁵⁶⁶ серед 50-ти найкращих навчальних закладів в Україні у 2014 р. першим у рейтингу є Львівський фізико-математичний ліцей-інтернат при ЛНУ ім. І. Франка, а третє місце у списку займає Львівський навчально-виховний комплекс ім. В. Симоненка з поглибленим вивченням німецької мови «Спеціалізована школа І ступеня – гімназія»; щороку до числа найкращих навчальних закладів України входять Львівська класична гімназія при ЛНУ ім. І. Франка, Львівська академічна гімназія при НУ «Львівська Політехніка» та Бориславська державна гімназія.⁵⁶⁷

⁵⁶⁶ Лучшие украинские школы для вундеркиндов [Електронний ресурс] / Фокус. – 2014. - № 13(376). – Режим доступу: <http://focus.ua/society/301509/>

⁵⁶⁷ Програма розвитку освіти Львівщини на 2013-2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvitportal.loda.gov.ua/zaklady-oblasnoho-pidporiadkuvannia/perelik-zakladiv>

Підтвердженням якісного розвитку метрополійної функції великих міст у науково-освітньому просторі є розташування їх ВНЗ на провідних позиціях у національних та регіональних рейтингах оцінки ВНЗ. Зокрема, для оцінки рівня університетської освіти можна використовувати такі рейтинги, як SciVerse Scopus, Топ 200 Україна та Webometrics Ranking.⁵⁶⁸ Проведений аналіз даних рейтингів дав змогу оцінити рівень розвитку університетської освіти у обласних центрах Західного регіону України, а саме, рівень університетської освіти у містах вираховувався шляхом оцінювання кількості присутніх вузів, які займають верхні місця в рейтингу (за кожен ВНЗ, який у рейтингу потрапив у 50 найкращих – нараховували 2 бали, у 100 найкращих – 1 бал).

Відповідно до проведеного нами ранжування обласних центрів Західного регіону за місцями ВНЗ у рейтингах 2014 р. щодо кількості та популярності ВНЗ, а також якості освіти лідером є м. Львів; друге місце – у м. Тернопіль, на третій позиції опинилися – м. Івано-Франківськ та м. Чернівці; на четвертій сходинці – м. Рівне та Луцьк; на п'ятій – м. Ужгород (табл. 5.8). Аналізуючи просторове позиціонування метрополійних науково-освітніх центрів Західного регіону можна виділити своєрідні зони концентрації метрополійного освітнього потенціалу: найвищої концентрації – м. Львів, високої – м. Тернопіль, середньої – м. Івано-Франківськ, м. Чернівці, низької – м. Луцьк та м. Рівне, найнижчої – м. Ужгород.

Таблиця 5.8

Рейтингова оцінка рівня університетської освіти обласних центрів Західного регіону України за 2014 р.*

Місто	Рейтинги вищих навчальних закладів				Місце у підсумковому рейтингу, місце / к-ть балів
	SciVerse Scopus, балів/міся	«Топ-200 Україна» — 2013/2014 рік, балів/міся	Webometrics, балів/міся	World Rank, балів/міся	
Івано-Франківськ	5 / 12, 48, 93	6 / 34, 39,42	2 / 39	0 / 4889	3 / 13
Луцьк	3 / 23, 91	2 / 75, 77	1 / 87	0 / 7802	4 / 6
Львів	10 / 4, 10, 13, 40, 61, 65	9 / 6, 9, 38, 57, 67, 89	8 / 9, 11, 58, 75, 93	0 / 1932, 2425, 5960, 7025, 8079	1 / 27
Тернопіль	6 / 43, 49, 66, 85	3 / 29, 45	7 / 18, 36, 37, 53	0 / 2987, 4776, 4789, 5547	2 / 16
Ужгород	2 / 11,	2 / 41	0	0 /	5 / 4
Чернівці	4 / 5, 44	3 / 31, 68	6 / 17, 20, 32	0 / 2949, 3359, 4631	3 / 13
Рівне	2 / 77, 92	1 / 69	3 / 34, 85	0 / 4747, 7725	4 / 6

*Джерело: складено за⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Рейтинг вищих навчальних закладів України SciVerse Scopus (дані станом на 27 серпня 2014 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jsi.net.ua/scopus/ratings_uni/; Рейтинг університетів України III, IV рівнів акредитації Топ-200 Україна у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=49&id=3282>; Ranking Web of Universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webometrics.info/en/Europe/Ukraine>.

⁵⁶⁹ Там само.

Процеси поширення метрополійної функції у науково-освітній сфері слід пов'язувати також із посиленням присутності випускників наукових та освітніх інституцій у відкритому працересурсному просторі. Зокрема, якісну динаміку розвитку ВНЗ доволі репрезентативно демонструє інформація про оцінку випускників ВНЗ безпосередніми роботодавцями. Так, до топ 10 вузів України, які дають найкращу освіту за оцінками роботодавців, увійшли у 2013 р. Національний університет «Львівська політехніка» (6 місце в рейтингу, 3 місце за підготовкою фахівців ІТ спеціальностей та 2 місце за інженерно-технічними спеціальностями) та Львівський національний університет імені І. Франка (8 місце в рейтингу)⁵⁷⁰. До рейтингу найкращих ВНЗ світу за версією британської компанії Quacquarelli Symonds (QS) у 2014 р. увійшли шість українських ВНЗ, однак жодний з них не розташований в Західному регіоні.⁵⁷¹

Якісному зростанню та просторовому поширенню науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів сприяє розвиток наукових кадрів. Загалом у обласних центрах Західного регіону у 2014 р. концентрувалося понад 16 % фахівців вищої кваліфікації (докторів та кандидатів наук), найвища частка яких була зосереджена у м. Львів (49,7% докторів та 44,2% кандидатів) (табл. 5.9). Концентрація фахівців вищої кваліфікації дозволяє вивести на міжнародний рівень підготовку студентів та аспірантів із зарубіжних країн. Частка студентів-іноземців, які здобувають вищу освіту у обласних центрах Західного регіону становила у 2014/15 н. р. 15,4% від загальної кількості по Україні.⁵⁷² Якщо розглядати даний показник у розрізі міст, то у мм. Івано-Франківськ, Луцьк та Тернопіль вищу освіту здобували по 3,5 % іноземних студентів від загальної кількості по Україні, у Львові – 2,7%. Підготовка зарубіжних аспірантів у Західному регіоні у 2013 р. становила лише 4,2 % від загальної кількості по Україні, з яких 81,5 % припадало на м. Львів⁵⁷³. За 2014 р. чисельність зарубіжних аспірантів зросла до 5,6 %, з яких частка м. Львів склала 64,9 %.⁵⁷⁴

Слід наголосити, що підготовка аспірантів – це не лише підняття престижу регіону на міжнародному рівні, але і можливість стимулювати місцеву економіку, оскільки навчання в аспірантурі для усіх зарубіжних здобувачів відбувається на комерційній основі.

Наявність у регіоні значної кількості фахівців із вищою кваліфікацією на фоні незначного залучення кількості іноземних студентів, свідчить про незадіяність науково-освітнього потенціалу обласних центрів.

⁵⁷⁰ Топ-10 вузів України на думку роботодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/04/5/125807/>; http://tvi.ua/new/2014/09/16/6_universytetiv_ukrayi_ny_uviiyshly_do_reytnhu_naykraschykh_u_sviti

⁵⁷¹ Там само.

⁵⁷² Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/2015 навчального року [Електронний ресурс] / Статистичний бюлетень – К.: 2014. – С. 106. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

⁵⁷³ Підготовка наукових кадрів за регіонами у 2013 році [Електронний ресурс] / Статистичний бюлетень – К. – 2014. – С. 28. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

⁵⁷⁴ Фахівці вищої кваліфікації України у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Таблиця 5.9

Розподіл фахівців вищої кваліфікації та підготовка іноземних студентів у обласних центрах Західного регіону*

Місто	Доктори наук, осіб		Кандидати наук, осіб		Навчання іноземних студентів у ВНЗ I-IV рівнів акредитації, осіб	Підготовка аспірантів із зарубіжних країни, осіб	
	2012	2014	2012	2014	2014/2015 навчальний рік	2013	2014
Івано-Франківськ	245	277	1676	1806	2126	2	5
Луцьк	89	101	1031	1126	2044	1	1
Львів	1066	1195	6401	6865	1532	22	24
Рівне	109	119	1124	1180	108	1	4
Тернопіль	243	272	1819	1985	2066	0	1
Ужгород	163	182	937	1047	30	0	0
Чернівці	233	257	1389	1530	880	1	2
Західний регіон	2148	2403	1437 7	1553 9	8786	27	37
Україна	15592	16090	88057	86230	56811	646	650

* Джерело: складено за⁵⁷⁵

Наявність фахівців вищої кваліфікації у регіоні підтверджується проведенням наукових досліджень фундаментального та прикладного характеру. У 2012 р. із 1677 прикладних науково-технічних розробок здійснених у ВНЗ та наукових установах України на Західний регіон припадало 14,7 %, з яких на м. Львів – 32,5%. За 2014 р. у МОН України було зареєстровано 419 прикладних науково-технічних розробок (табл. 5.10), з яких 12,6 % припадало на Західний регіон (а частка м. Львова зросла до 50,9 %) ⁵⁷⁶.

Розвиток науково-освітньої сфери як невід’ємного елементу цивілізаційного поступу суспільства в сучасних умовах детермінується не лише її функцією продукування нових знань, ідей, технологій тощо, але і необхідністю врахування факту переходу розвинених країн світу до систем господарювання, заснованих на знаннях.

⁵⁷⁵ Фахівці вищої кваліфікації України у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Підготовка наукових кадрів за регіонами у 2013 році [Електронний ресурс] / Статистичний бюлетень – К. – 2014. – С. 28. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/2015 навчального року [Електронний ресурс] / Статистичний бюлетень – К.: 2014. – С. 108. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

⁵⁷⁶ Інформаційна система «Наука в університетах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kis.mon.gov.ua/webform-all-guest-data3?views-year=2014&views-region=All&views-univ=All&views-naz=&page=13>.

З огляду на євроінтеграційні прагнення України, а також зростаючу конкуренцію у науково-освітній сфері, зумовлену метрополізаційними процесами, на даний час особливо актуальними для метрополійних центрів є питання вироблення стратегічних пріоритетів розвитку науково-освітніх установ. На нашу думку, такі пріоритети повинні носити гуманоцентричний характер, що передбачає орієнтацію при здійсненні трансформаційних перетворень у науково-освітній сфері на розвиток особистості, забезпечення усіма необхідними матеріальними, фінансовими та інформаційними засобами для продуктивного розвитку власного інтелектуального потенціалу.

Таблиця 5.10

**Прикладні та науково-технічні розробки здійснені у ВНЗ
та наукових установах**

	Кількість прикладних науково-технічних розробок, од.		Кількість укладених договорів, од.	
	2012	2014	2012	2014
Івано-Франківськ	18	0	25	0
Луцьк	50	0	4	0
Львів	80	27	79	34
Рівне	14	2	26	6
Тернопіль	40	18	40	18
Ужгород	22	0	22	0
Чернівці	20	6	20	0
Західний регіон	244	53	216	58
Україна	1677	419	-	-

*Джерело: складено за⁵⁷⁷

Серед стратегічних пріоритетів розвитку науково-освітньої метрополійної функції великих міст можна виділити наступні:

– формування мережі конкурентоспроможних університетів, спроможних займати та утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку освітніх послуг і продуктів інтелектуальної діяльності завдяки ефективній реалізації науково-педагогічного потенціалу, розвинутій інноваційній системі та достатності фінансових ресурсів, які забезпечують високу якість навчання і досліджень⁵⁷⁸;

– розвиток онлайн-навчання, зокрема розробка та впровадження відкритих навчальних програм, що пов'язані з розширенням онлайн-навчальних платформ та наданням необмеженого доступу до найкращих «масових відкритих онлайн-курсів» (або так званих MOOCs – Massive Open

⁵⁷⁷ Інформаційна система «Наука в університетах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kis.mon.gov.ua/webform-all-guest-data3?views-year=2014&views-region=All&views-univ=All&views-naz=&page=13>.

⁵⁷⁸ Сацик В.І. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів / В.І. Сацик // Економіка України. – 2013. – № 5 (618) – С. 77.

Online Courses)⁵⁷⁹. Як відомо, до розробки та впровадження таких курсів долучаються провідні університети світу, що дозволяє їм залучити багатомільйонну аудиторію студентів, пропонуючи вільний і безкоштовний доступ до навчальних матеріалів. Інтернет-освіта дозволяє створити умови доступу до освіти для усіх студентів, особливо людей з фізичними вадами, і це є однією із ключових потреб, на задоволення якої спрямована «Глобальна стратегія розвитку освіти до 2020 року»⁵⁸⁰. Саме онлайн-навчання дозволить вивести ВНЗ Західного регіону на глобальний рівень та зробити їх частиною розбудови глобальної бази знань.

У контексті стратегічних напрямків розвитку науково-освітнього метрополійного потенціалу доцільним є запровадження у практику підготовки наукових кадрів інноваційних докторських (аспірантських) програм, які, зокрема, передбачають:

- проблемно-орієнтовані методи викладання ключових дисциплін аспірантури (докторантури), фахове керівництво (супровід) аспіранта (докторанта) та забезпечення його необхідними навчальними та методичними матеріалами;

- поглиблення мовленнєвих навичок докторантів шляхом викладання академічної англійської мови та обов'язкового підтвердження рівня володіння іноземною мовою отриманням міжнародного мовного сертифікату;

- забезпечення можливостей мережевої міжнародної наукової співпраці та стимулювання мобільності аспірантів (докторантів) в рамках міжнародної академічної спільноти;

- обов'язкове проходження (з подальшим отриманням відповідного сертифікату) міждисциплінарних і фахових курсів за тематикою підготовки та специфікою обраної теми дослідження;

- формування наукової дослідницької культури, що відповідає світовим та європейським академічним стандартам;

- забезпечення високоякісних навичок наукової комунікації докторантів шляхом презентації та обґрунтування результатів їх наукових досліджень в глобальному дослідницькому середовищі, пошуку фінансування та управління науковими проектами, використання сучасних інформаційних технологій та аналітичного апарату для дослідження і публікації результатів, планування наукової кар'єри та професійного зростання.

Посилення ваги та поширення впливу науково-освітніх метрополій у перспективі, на нашу думку, будуть детермінуватися не лише локалізацією значної кількості закладів вищої освіти та концентрацією кваліфікованого професорсько-викладацького складу, а й процесами якісного оновлення змістовного наповнення навчального процесу у ВНЗ, посилення співпраці з роботодавцями та щільнішого включення освітніх закладів регіону в міжнародні освітні та науково-дослідні мережі.

⁵⁷⁹ Сацик В.І. Глобальна технологічна революція в онлайн-навчанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edu-trends.info/global_tech_online_learning_revolution/

⁵⁸⁰ World Bank Group Education Strategy 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:22474207~menuPK:282402~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:282386,00.html>.

Підвищення метрополійного потенціалу у сфері науки й освіти слід вбачати у площині пошуку нових підходів до управління об'єктами науки (освіти), стратегічного планування розвитку науково-освітнього потенціалу міст-метрополій, в тому числі враховуючи метрополізаційні виклики у даній функціональній сфері.

5.6. Визначальні напрями та механізми підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійних функцій

Механізми підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійних функцій великих міст тісно переплітаються з механізмами розвитку культурної та туристичної сфери на національному та регіональному рівнях, обумовлюються викликами, що стоять перед ними. Аналіз актуальної ситуації із виділеної тематики дозволив виділити три блоки викликів, які на даний час детермінують перспективний розвиток культурного простору держави, а отже, і окреслюють перспективи реалізації вищезгаданих метрополійних функцій великими містами як ключовими осередками культурного життя українського суспільства. Зокрема, такими викликами є:

1) виклики інформаційного характеру: пов'язані із браком комунікації та достовірної інформації про культурні ресурси, продукти та процеси для широкого загалу споживачів культурних благ, а також про нові тренди у культурному середовищі з боку постачальників культурного продукту. Відсутність налагодженого інформаційного супроводу культурних процесів, особливо на периферії метрополійних ареалів, провокує ізоляцію локальних культурних осередків, їх виключення з динаміки єдиного метрополійного культурного простору;

2) виклики фінансового характеру: другорядність культурної проблематики та домінування централізованого підходу до фінансування культури з державного, регіонального чи місцевих бюджетів обмежує фінансові можливості (особливо у період фінансово-економічної кризи) та розвиток фінансової самодостатності, інноваційності культурних інституцій. В умовах залишкового підходу у фінансуванні сфери культури, особливо на периферійних територіях, а також відсутність альтернативного фінансування, зокрема, культурних та туристичних інституцій державної (муніципальної) власності, позбавляє останніх можливостей для провадження планової оперативної діяльності, збереження кадрового потенціалу та основних фондів, а також впровадження нових та альтернативних культурних продуктів;

3) виклики організаційного характеру: домінування застарілих підходів в управлінні культурними інституціями; бюрократизація та, часто, неготовність кадрового потенціалу традиційних установ культури (рідше туризму) працювати у новому соціально-економічному контексті; брак сучасних управлінських навичок та підприємництва; а також застаріла

матеріально-технічна база обмежують можливості культурних інституцій на шляху їх трансформації в активного чинника економічного розвитку відповідних локалітетів.

Перспективний розвиток метрополійного простору обласних центрів Західного регіону України шляхом підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійних функцій лежить у площині активування наступних механізмів:

1. *Використання нових підходів до стратегічного і тактичного управління об'єктами культури (туризму) у відповідних функціональних сферах метрополізації.*

Практичним інструментом підвищення ефективності роботи установ сфери культури є впровадження у практику управління такими об'єктами міжнародної системи проектного менеджменту, що дозволяє запровадити більш гнучкі та адаптовані до сучасних трендів засоби планування культурних заходів, формування заявок на отримання фінансування (в тому числі і міжнародного), а також налагодження вигідної співпраці з міжнародними структурами у сфері культури.

Застосування механізмів культурного менеджменту для підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійних функцій регіональних метрополій зумовлені необхідністю:

– застосування нових підходів, мислення і моделей організації праці у швидкоплинному середовищі суспільних трансформацій на протигагу успадкованих пострадянських підходів до управління культурою;

– запровадження практики стратегічного планування та перетворення сфери культури та туризму на вагомий і динамічний ресурс розвитку метрополійних територій;

– налагодження тісної співпраці місцевої влади, громадськості, іноземних і вітчизняних культурних інституцій та фондів для формування ефективної й самодостатньої системи фінансування діяльності.

Як відомо, перші кроки у даному напрямку були зроблені Інститутом міста, що організував на початку 2015 р. тренінг з проектного менеджменту на основі PRINCE2 для працівників міських установ культури м. Львова (у заході взяли участь представники львівських бібліотек, музеїв та музичних шкіл тощо). Як засвідчують організатори, під час тренінгу учасники обговорили практичні моменти в ході роботи над проектами: фандрейзинг, оформлення ідей у проект, його подання та етапи реалізації⁵⁸¹.

Як відомо, PRINCE2 (англ. PRojects IN Controlled Environments - PRINCE) є методом управління проектами, що включає в себе управління, організацію, моніторинг і контроль проекту та, на даний час, фактично, є стандартом проектного управління, як у Великобританії, так і у світі. PRINCE2 є наступником більш раннього методу PROMPT та другим релізом методу проектного управління PRINCE (розробленого у 1989 р. як державний стандарт Великобританії з управління проектами у сфері інформаційних технологій).

⁵⁸¹ Працівників установ культури навчали проектного менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua>.

Оновлені дані державної торгово-промислової палати (англ. Office of Government Commerce — OGC), незалежного підрозділу державного казначейства Сполученого Королівства, зазначають⁵⁸², що PRINCE2 зазнав оновлення за рахунок останньої ревізії 16 червня 2015 року та на сьогодні, як найновіший управлінський продукт, об'єднує ресурси, навички, технології та ідеї для досягнення цілей і забезпечення конкурентних переваг, саме завдяки тому, що ефективний менеджмент проектів допомагає ідентифікувати та управляти ризиками і гарантує досягнення поставлених цілей в рамках визначеного бюджету, у встановлені терміни та відповідної якості.

Комунікативна єдність даного інструменту менеджменту забезпечується єдиною термінологією для всіх учасників проекту, чітким визначенням різноманітних функцій управлінців та зон відповідальності, а також процедурою координації виконавців, окреслення цілей та завдань, необхідних до реалізації. Це загалом дає можливість здійснювати своєчасний контроль відхилень від плану у проекті.

Як інструмент механізму підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійної функції, слід також розглядати такий інструмент культурного менеджменту, як культурне планування та його похідний продукт – складання культурних мап (культурне мапування) метрополійних міст та ареалів їх метрополійного впливу у відповідних функціональних просторах.

Культурне планування як інструмент культурного менеджменту є «фундаментом та засобом виявлення творчих та культурних активів у широкому сенсі, а також підвищення розуміння та знання творчих екологій».⁵⁸³ Як зазначається ЮНЕСКО у документі «Understanding Creative Industries (Cultural statistics for public-policy making)»⁵⁸⁴, культурне планування є найбільш сприятливим підходом для вивчення та розуміння творчої сфери, що передуює прийняттю важливих стратегічних рішень; а культурне мапування, яке включає всеосяжні зусилля щодо виявлення усіх культурних активностей, організацій, зайнятості та зв'язків у культурній сфері міста чи регіону, має додаткову перевагу, оскільки сприяє творчій співпраці між різними учасниками культурного процесу та здатне вплинути на політичні рішення для вироблення виваженої публічної культурної політики.

Культурне планування, як інструмент культурного менеджменту міст, вперше було застосовано рядом міст України у 2008 р. Культурне планування як модель узгодження та співпраці громади міст та влади у сфері культурного розвитку дозволяє «усвідомити, як різні форми культурного життя стають його важливими чинниками та активами, як ці активи слід плекати і вміло використовувати, збагачувати, примножувати та отримувати від них більше суспільної користі».⁵⁸⁵

⁵⁸² PRINCE2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ogc.gov.uk/methods_prince_2.asp.

⁵⁸³ Creative City Planning Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.torontoartscouncil.org>.

⁵⁸⁴ Understanding Creative Industries: Cultural statistics for public-policy making [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.unesco.org>.

⁵⁸⁵ Культурне планування Львова: підготовка культурної мапи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/webukr.pdf>.

Як відомо, до практики культурного планування та складання культурних мап на сьогодні долучались такі міста, як Миколаїв, Дніпропетровськ, Херсон, Одеса, Мелітополь, Луганськ; серед міст Західного регіону України культурні карти розроблені для таких міст, як Львів та Луцьк. Використання даного інструменту менеджменту для підвищення потенціалу реалізації метрополійних функцій великих міст матиме ряд позитивних впливів, оскільки:

- дозволить дослідити реальний культурний потенціал міст-метрополій та відповідних метрополійних субрегіонів, створити актуальну базу даних про основні культурні ресурси (музеї, галереї, театри, музичні установи, творчі майстерні, кіноклуби, літературні, мистецькі інституції тощо), основні запити, обмеження та перспективи нарощення потенційної аудиторії споживання культурного продукту;

- дозволить виявити приховані культурні ресурси периферійних щодо міста-метрополії територій та окреслити їх культурну ідентичність;

- сприятиме поширенню метрополійного впливу у відповідних функціональних сферах, оскільки передбачатиме можливість трансляції досвіду міст-метрополій у культурній (туристично-репрезентативній) сфері на периферійні території;

- дифузія суспільного досвіду одночасно слугуватиме інструментом ширшого задоволення культурних потреб мешканців периферії метрополійних ареалів, так і збагачуватиме (примножуватиме) метрополійний потенціал великих міст у відповідних сферах.

2. Розвиток самоорганізації в середовищі культурного простору міст та прилеглих метрополійних територій.

Активізація самоорганізації громади як один із вагомих важелів перспективного розвитку метрополійного простору обласних центрів Західного регіону України у сфері культури та туризму спрямована на більш дієве залучення та налагодження співпраці мешканців, громадських організацій, адміністративних та наукових інституцій у питаннях облаштування та використання громадського (культурного) простору відповідних локалітетів.

Самоорганізація на основі співпраці громад, спираючись на передовий досвід розвитку громадського простору, є вагомим чинником якісного покращення життя мешканців як метрополійного центру, так і периферії, оскільки покликана забезпечити рівні права й можливості щодо освоєння та творення громадського (а отже, і культурного) простору для усіх мешканців сфери впливу метрополійного центру, незалежно від віку, стану здоров'я, рівня достатку та віддаленості від нього. У даному контексті особливо актуальним є трансляція вже існуючого досвіду з метрополійних центрів у віддалені периферійні території, які мають із центром тісні функціональні зв'язки у відповідних сферах метрополізації.

Яскравим авангардним прикладом соціальної самоорганізації та залучення громадських організацій до просвітницької культурної діяльності і проєктів розвитку міст свого часу в м. Львові були ініціативні групи Липнева, Фредра 6.1., «Йота», а також окремі інституції (Народний дім на Збоїщах,

«Майстерня міста»), які активно впливали на міське середовище, створювали нові культурні простори та сприяли трансформації конкретних місць шляхом творення альтернативних візуальних та реальних концепцій для ряду міських районів. Активізація самоорганізації громади у метрополійних центрах повинна бути спрямована на налагодження співпраці між мешканцями (громадськими активістами, експертами, науковцями) та відповідними районними адміністраціями, департаментами містобудування у питаннях нового будівництва, реконструкції старого житлового (промислового) фонду, а також оптимізації транспортної та інженерної інфраструктури у відповідних адміністративних одиницях.

3. *Активізація та урізноманітнення форм і методів діяльності традиційних культурних інституцій (музеїв, парків, галерей тощо).*

У сучасних умовах істотно змінюється роль та функції традиційних культурних інституцій. Донедавна основними законодавчо закріпленими напрямками діяльності останніх (зокрема музеїв) були⁵⁸⁶: науково-дослідна, культурно-освітня, комплектувальна, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна діяльність, а також робота, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України.

На сьогоднішній день у світовій практиці значно посилюється педагогічно-просвітницька функція традиційних музейних установ, парків, фондів, колекцій тощо. Відбувається своєрідна функціональна трансформація музеїв з традиційних науково-дослідних та культурно-освітніх закладів (створених для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів і музейних колекцій з науковою та освітньою метою) у музеї, як креативні інтелектуально-культурні центри, що:

- активно практикують педагогічно-просвітницьку діяльність, спрямовану на широке залучення громадян до надбань культурної спадщини;
- прищеплюють відвідувачам культуру плекання національних, світових, загальнолюдських цінностей;
- формують цілісну картину свідомого та креативного мислення;
- прищеплюють бажання спілкуватися з музейними цінностями та фахівцями музейної справи;
- сприяють емоційно-інтелектуальному самоствердженню та зростанню свідомих громадян.

Оскільки основна кількість музеїв, повних музейних колекцій, паркових фондів, мистецьких галерей зосереджена у обласних центрах, дані культурні інституції можуть стати своєрідними каталізаторами поширення метрополійних функцій та сфер їх впливу у метрополійному ареалі.

Насамперед активізація та урізноманітнення форм і методів діяльності традиційних культурних інституцій, як один з механізмів підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної

⁵⁸⁶ Про музеї та музейну справу. Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 25. – С 191.

метрополійних функцій, може бути реалізований на перетині музейної та освітньої сфер. Оскільки саме молоде покоління школярів, студентів є найбільшою аудиторією, на яку має бути скерована педагогічна та просвітницька функція музеїв чи подібних до них культурних інституцій, то інноваційне залучення даної категорії споживачів до освоєння культурного простору метрополії та її ареалів має носити першочерговий характер.

Серед практичних інструментів активізації та урізноманітнення форм і методів діяльності традиційних культурних інституцій можна виділити наступні:

1. Впровадження новітніх методів музейної комунікації, що передбачає використання інтерактивних підходів та різноманітних діалогових процесів у презентації музейних надбань. Як зазначає фахівець з музейної педагогіки, Ф. Барб-Галль, «кожному від дитини до особи похилого віку, важливо особисто долучитися до мистецького твору; витвір мистецтва – це точка інтенсивного життя. Відвідувачу треба показати, що він у центрі цього життя, а не десь поза ним. Тоді його сприймання й мистецтва, й музею кардинально зміниться. Головне – спрацювати так, щоб бути певним: із музею люди пішли з чимось – знаннями, емоціями тощо»⁵⁸⁷. Інтерактивні методи музейної презентації надають можливість відвідувачу бути не лише пасивним слухачем, але й активно залучатися до екскурсії, ставити запитання, давати відповіді, торкатися, оглядати, брати у руки визначені елементи експозиції, намагатися відтворити певні елементи експонатів на відповідних майстер-класах тощо.

2. Створення вікових музейно-педагогічних програм. Дитячі, підліткові та для людей більш старшого віку програми покликані враховувати рівень загальної обізнаності відвідувача музею, його тематичний спектр зацікавлень, а також відповідність презентації того чи іншого музейного продукту емоційній готовності відвідувача. На даний час лише 27 музеїв України мають програми для дітей і підлітків.

3. Налагодження співпраці між освітніми та культурними інституціями для спільної реалізації навчальних та виховних завдань.

Важливо якісно змінити підхід до відвідування культурних інституцій із примусового (ініційованого батьками або «зادля галочки») до добровільного та програмного. У такому випадку музеї матимуть можливість залучати нових відвідувачів, а вчителі будуть зацікавлені у використанні музейних розробок і надбань в процесі викладання та у позакласних заходах. Активування даного інструменту потребує включення в освітні програми із відповідним закріпленням на нормативно-правовому рівні черговості, тривалості та джерел фінансування відвідування музеїв та проведення уроків безпосередньо у приміщенні музеїв. Для відвідувачів із віддалених периферійних територій необхідно також визначити в обласних освітніх програмах джерела фінансування інфраструктурного забезпечення відвідування центральних культурних осередків (транспортні витрати, проживання та харчування тощо).

⁵⁸⁷ Не для галочки. Яким чином українські музеї стають відкритими й цікавими для дітей та підлітків // Український тиждень. – № 22 (395)12. – С. 46.

4. Розробка та впровадження у профільних навчальних закладах новітніх міждисциплінарних програм підготовки кадрів з музейної справи, зокрема, з таких наукових дисциплін, як «музейна педагогіка», «музейна культура», «музейна комунікація», «візуальне мислення» тощо, а також програм перепідготовки та підвищення кваліфікації музейних працівників для набуття ними сучасних знань і навичок з музейної комунікації та інших дисциплін психологічно-педагогічного та музеєзнавчого характеру.

4. Розвиток інноваційного інфраструктурного забезпечення сфери культури та туризму в містах-метрополіях та їх метрополійних ареалах.

Перспективний розвиток культурної та туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів слід пов'язувати з активізацією механізмів інноваційного розвитку культури та туризму, що передбачає ширше впровадження маркетингових та інформаційних технологій у діяльності суб'єктів даної функціональної сфери метрополізації. Практичними інструментами даних механізмів можна вважати:

- розширення мережі центрів надання інформаційних послуг для туристів та он-лайн платформ послуг з розміщення та екскурсій;

- розбудова Wi-Fi мережі та систем доступу до широкосмугового Інтернету у закладах культури та туризму;

- покращення сервісу у культурних інституціях шляхом перекладу на головні європейські мови більшої кількості музейних експозицій, використання навігаційних матеріалів та аудіо-гідів;

- креативна промоція існуючих музейних колекцій та закладів культури для зовнішнього щодо регіональних метрополій споживача, також відповідних закладів культури і туризму, що знаходяться на периферії метрополійних ареалів, для внутрішнього споживача шляхом їх презентації на рівні місцевих центрів туристичної інформації та включення у туристичні (музейні) маршрути для іноземних і вітчизняних туристів;

- розосередження фестивальної діяльності з центрів метрополій у напрямку периферії метрополійних ареалів з метою активізації механізмів їх культурної самоідентифікації та економічного розвитку готельного і ресторанного бізнесу;

- підвищення якості надання туристичних послуг та розробка заходів на підтримку формування нових туристичних продуктів, у тому числі, культурних брендів «високої» культури (на протигагу масового розвитку брендів «поп-культури», що отримали особливе поширення у метрополійних центрах);

- запровадження ширшої цінової диверсифікації та маркетингових програм для відвідувачів культурних інституцій (раннє бронювання квитків, спеціальні цінові пропозиції для сімейного відпочинку, тематичні музейні тури тощо);

- оновлення статистичної бази та впровадження широкомасштабної аналітичної он-лайн платформи обліку та аналізу туристичних потоків в межах міст-метрополій та їх метрополійних ареалів;

- розробка сайтів для музеїв (особливо філій, що розміщені на периферії метрополій), а також включення до туристичних баз даних маловідомих та віддалених від метрополійного центру музеїв та приватних родинних колекцій;

– промоція інституту відповідального культурного освоєння простору (для виховання культури відповідального споживання продукту сфери культури та туризму, посилення відповідальності за порушення законів про охорону культурної та археологічної спадщини).

5. Формування та поширення позитивного іміджу про метрополійне місто на національному та наднаціональному рівнях.

Розвиток метрополійної культурної ідентичності обласних центрів повинен супроводжуватися процесами включення та розширення їх присутності у культурних процесах вищого ієрархічного рівня (міжрегіонального, міжнародного, світового), що є можливим шляхом активізації таких інструментів, як:

– стратегічне планування розвитку метрополій як інформаційних центрів загальнонаціонального рівня, що передбачає стимулювання розвитку потужних видавництв, інформаційних агенцій, станцій радіо- та телезв'язку;

– брендинг метрополійних центрів через мережу рекламних, консалтингових, аудиторських компаній, активну міжнародну виставкову діяльність, проведення визначних та суспільно значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (ділові форуми, наукові конгреси, культурні номінації, брифінги, круглі столи тощо);

– підтримка програм оновлення культурного простору головних міст – культурних метрополій шляхом просування великих проектів у сфері культури (кінофестивалі, культурні бієнале, тижні індустрії високої моди);

– розвиток спортивної інфраструктури та тренувально-оздоровчих баз з метою проведення спортивних подій найвищого рівня;

– сприяння розвитку кластерів «спорт-рекреація-оздоровлення» з метою налагодження платформи співпраці, враховуючи потенціал високорозвиненої лікувально-діагностичної медичної індустрії міст-метрополій та рекреаційні можливості периферійних територій (в тому числі, щодо розміщення у них спортивних тренувальних центрів);

– активне позиціонування міст-метрополій на ринку ділової гостинності та дестинацій МІСЕ – туризму у відповідності до ключових сфер ділової активності метрополійних центрів;

– розбудова мережі багатофункціональних конгрес-центрів, виставкових потужностей та готелів вищого класу.

Особливої ваги у питаннях поширення позитивного іміджу про метрополійні міста на національному та наднаціональному рівнях набуває активна, відкрита до діалогу, позиція органів муніципальної влади щодо участі у різноманітних конгресах та робочих зустрічах з налагодження практики міжмуніципального партнерства та використання можливостей співфінансування розвитку перспективних проектів у сфері культури та туризму.

Для метрополійних центрів Західного регіону України, що є, фактично, східним кордоном ЄС, комунікаційним і культурним рубежем Сходу і Заходу Європи, особливо актуальним є участь у Конгресі культури Східного партнерства.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ Конгрес культури Східного партнерства у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://epccongress.lviv.ua>.

Конгрес культури Східного партнерства вперше було організовано у рамках Конгресу ініціатив Східної Європи у 2011 р. у м.Люблін, яке ще два роки поспіль (2012-2013 рр.) приймало таку подію міжнародного рівня. Конгрес культури Східного партнерства є елементом масштабного багаторічного проекту Східне партнерство, як культурний проект, що спрямований на стимулювання співпраці, взаємного обміну ідеями та досвідом між Європейським Союзом та країнами за його східним кордоном на основі: спонукання до ефективного і тривалого міжнародного співробітництва, використання його в цілях розвитку, інтеграція спільнот, розширення діалогу між органами місцевої та регіональної влади.

У 2015 р. м. Львів вперше приймав Міжнародний конгрес культури країн Східного партнерства. Завдяки налагодженню діалогу представників місцевого самоврядування, органів центральної влади, громадських організацій, установ соціального, культурного, освітнього характеру були створені реальні механізми культурного співробітництва та реалізації професійних культурно-освітніх програм, розробки фінансових механізмів культурної співпраці й мобільності творчих осіб та інституцій в країнах Східного партнерства і ЄС.

Слід наголосити, що процес активізації вищенаведених механізмів підвищення потенціалу реалізації культурної та туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів якісно корелює із складовими реформування даних сфер суспільного життя на національному рівні. Зокрема, даний процес детермінується такими макроекономічними та інституційними чинниками, як формування новітньої (відповідної до сучасного світового досвіду) законодавчої бази для сфер культури та спорту, реструктуризація системи управління ними (у напрямку дерегуляції та ширшого залучення до даного процесу недержавних інституцій, незалежних культурно-мистецьких організацій для стимулювання конкурентного розвитку), диверсифікація форм та джерел фінансування розвитку культурно-мистецьких інституцій та суб'єктів туристично-репрезентативної сфери (в частині створення дієвих перерозподільних фінансових механізмів і ширшого залучення недержавного фінансування, ресурсу меценатства, конкурсного і грантового фінансування) тощо.

Новітні суспільно-політичні зрушення та виклики, перед якими стоїть Україна сьогодні відкривають нові можливості для розвитку як цілої країни, так і її великих міст – центрів ділової активності та суспільного життя. Роль міст-метрополій у культурній та туристично-репрезентативній сфері полягає у використанні наявного культурного потенціалу та трансляції досвіду і метрополійних імпульсів розвитку вищого ієрархічного порядку у напрямку периферії метрополійних ареалів для побудови міцних цивілізаційних і світоглядних основ заможного та успішного суспільства для всіх верств населення країни.

5.7. Перспективні шляхи розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції

Сучасне планування та комплексний розвитком метрополій ґрунтується на стратегічному баченні, узгодженій діяльності та вирішенні проблем, які охоплюють окремі елементи функціонування метрополій – суспільні, економічні, духовні, фізичні – в їх динамічній взаємодії. Дослідження проведені в 4-х європейських метрополійних містах – Лондоні, Мілані, Мюнхені та Рандстаді, дозволили встановити п'ять основних правил, на яких опирається їх суспільно-просторовий благоустрій⁵⁸⁹:

- розробка та вдосконалення візії «цілісної форми» міста;
- прийняття мережевої моделі в суспільному благоустрої;
- утримання відповідних до стратегічної візії розвитку міста зв'язків між всіма просторовими елементами (спорудами, соціальною та інженерною інфраструктурою);
- інтеграція плану зонування території та плану розвитку транспорту;
- обмеження для використання автотранспорту та стимулювання альтернативного транспорту.

Більшість з окреслених основних правил суспільно-просторового благоустрою прямо чи опосередковано пов'язані з ефективним функціонуванням транспортної системи міста (регіону, держави), як важливої інфраструктурної компоненти його соціально-економічної системи, що безпосередньо створює та реалізує умови для функціонування виробництва та життєдіяльності мешканців.

Транспортна система метрополійного міста за своєю суттю є поєднанням мережі шляхів сполучення, транспортних засобів та служб перевезень, що, об'єднуючи всі види транспорту та всі ланки транспортного процесу в їх взаємодії, забезпечує реалізацію транспортно-економічних зв'язків з метою успішного функціонування господарського комплексу метрополійного міста, як у його власних межах, так і поза ним⁵⁹⁰. Саме завдяки діяльності транспортної та логістичної системи метрополійного простору (ареалу) відбувається безпосередня реалізація його транспортно-логістичної метрополійної функції.

Загальний рівень розвитку транспортно-логістичної системи метрополійного міста та технічний стан транспортної інфраструктури суттєво впливають на рівень витрат із перевезення вантажів та пасажирів, швидкість, якість і ціну продукції, яка транспортується, мобільність та транспортну доступність населених пунктів, стан довкілля і, як наслідок, темпи соціально-

⁵⁸⁹ Jałowicki B. Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich. Białystok: Wyższa szkoła Finansów i Zarządzania, 2002. – 231 s.

⁵⁹⁰ Проблеми суспільної географії. Територіальна організація суспільства: розуміння категорії // Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. / За наук. редакцією Г. П. Підгрушного. – К. : Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.

економічного розвитку самого міста, його прилеглої території⁵⁹¹.

Поетапно впливаючи на прилеглу територію, транспортно-логістична інфраструктура метрополійного міста генерує імпульси росту та вдосконалення, які стають каталізаторами для розвитку інших видів виробничої діяльності та сфери послуг, поглиблюють спеціалізацію окремих територій, сприяють раціональному функціонуванню господарського комплексу метрополійного регіону, розширюють простір співпраці між містами, регіонами та державою, що в результаті впливає на процес підвищення рівня його соціально-економічного розвитку.⁵⁹² Крім цього, ефективне функціонування транспортно-логістичної системи метрополійного міста є одним з найважливіших чинників реалізації його соціального та економічного потенціалу, підвищення його ролі, як на національному, так і міжнародному рівнях щодо конкурентоспроможності та рівня життя мешканців.

Незважаючи на те, що транспортно-логістичні системи обласних центрів Західного регіону України, як складові частини транспортної системи України, функціонують в межах одного нормативно-правового поля та соціально-економічного простору держави, рівень розвитку і реалізації їх транспортно-логістичної функції суттєво відрізняється. Це пов'язано, в першу чергу, з відмінностями у рівнях соціально-економічного розвитку та природно-ресурсного потенціалу кожного з обласних центрів та областей, в яких вони розміщені, і як наслідок, різним потенціалом транспортних систем як одного з найважливіших компонентів їх соціально-економічних систем. Так, зокрема, за результатами інтегрального оцінювання розвитку транспортно-логістичної функції метрополійних міст (обласних центрів) Західного регіону України (2005-2013 рр.)⁵⁹³ було встановлено, що єдиним містом серед усіх обласних центрів Західного регіону України, в якому найбільш повно реалізована транспортно-логістична метрополійна функція стало м. Львів. Місто Львів, як найбільше за чисельністю населення та рівнем соціально-економічного розвитку місто Західного регіону України, яке розміщене найближче до кордону з ЄС, є одним з найважливіших транспортних центрів України. Львів тісно пов'язаний з численними країнами та містами світу повітряними, залізничними та автомобільними шляхами; функціонують всі основні види транспорту – залізничний (Головний залізничний вокзал), авіаційний (Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького), автомобільний (Головний автовокзал). Крім того, у місті працює розгалужена мережа маршрутного автотранспорту, тролейбусних та трамвайних маршрутів.

Серед основних компонентів транспортно-логістичної системи кожного з обласних центрів Західного регіону України, особливу увагу варто звернути

⁵⁹¹ Современные проблемы общественной географии / Под ред. С.С. Артоболевского и Л.М. Синцера. – М.: Издатель И.П. Матушкина И.И., 2011. – 72 с.

⁵⁹² Там само.

⁵⁹³ Метрополійні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М. І. Мельник. – Львів, 2014. – С.36.

на розвиток авіаційного транспорту кожного з міст, оскільки саме рівень його розвитку є визначальним індикатором метрополійності міста, а ступінь зв'язаності з іншими містами, зокрема, закордонними, чітко характеризує його місце в континентальній та світовій метрополійній ієрархії.

Серед усіх обласних центрів Західного регіону України, найкращі перспективи та найвищий потенціал для розвитку авіаційного транспорту, та, як наслідок, підвищення свого метрополійного статусу, як в межах України, так і на європейському рівні, має м. Львів. Оскільки, на даний момент, у місті розміщений найсучасніший аеропорт в Західній Україні з найбільшим пасажиропотоком та маршрутною мережею в регіоні – Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького володіє найвищим ступенем диверсифікації зв'язків, адже його маршрутна мережа складається з 35 напрямків, з яких 32 міжнародних та 3 внутрішніх.

Пасажиропотік львівського летовища у 2014 році склав 585,2 тис. осіб, з них – 479,6 тис. пасажирів скористалися міжнародними та 105,6 тис. – внутрішніми напрямками. Торік Міжнародним аеропортом «Львів» імені Данила Галицького було обслуговано 7708 рейсів, з яких 5638 – міжнародні і 2070 – в межах України⁵⁹⁴.

Знаковою подією для перспективного розвитку Міжнародного аеропорту «Львів» може стати проведення на його основі першого на теренах України експерименту із застосуванням принципів відкритого неба, що дозволить будь-якій іноземній авіакомпанії безперешкодно отримати в Україні дозвіл здійснювати польоти до Львова.

В межах реалізації даного експерименту, будь-яка авіакомпанія з ЄС отримає змогу здійснювати необмежену кількість рейсів між різними містами ЄС і Львовом. Передбачається зняття обмежень на кількість маршрутів, рейсів та авіакомпаній, які можуть виконувати польоти. Єдиним обмеженням може стати лише фізична пропускна спроможність аеропорту (до 2000 чол. на годину). На даний момент часу з аеропорту «Львів» здійснюються міжнародні регулярні повітряні рейси у 19 міст з 12 країн світу, зокрема: Австрії, Азербайджану, Греції, Єгипту, Кіпру, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Німеччини, Тунісу, Туреччини, Польщі, Росії та Чорногорії.

Варто зазначити, що Міністерство інфраструктури України вже звернулося до всіх відомих європейських лоукостів з повідомленням про зняття обмежень, а також з пропозицією виходити на ринок авіаперевезень у Львові. Це, передовсім, стосується таких 8-ми відомих європейських авіакомпаній, як: Air Berlin, EasyJet, Germanwings, Meridiana Fly S.p.a., Norwegian Air Shuttle, Ryanair, Vueling Airlines, WizzAir Hungary.

Успішна реалізація експерименту сприятиме здешевленню вартості квитка на авіаперельоти та збільшенню пасажиропотоку в аеропорту, зростанню рівня зв'язаності міста з іншими містами та країнами світу, активізації розвитку туристичної сфери та загального об'єму транзитних перевезень.

Окрім Львова, кожен з обласних центрів Західного регіону України володіє аеропортами регіонального значення. Проте, протягом 2014 р. лише в

⁵⁹⁴ Офіційний веб-сайт Міжнародного аеропорту імені Данила Галицького м. Львів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lwo.aero/uk/press-release>.

3-х регіональних аеропортах (м. Івано-Франківськ, м. Ужгород та м. Чернівці) здійснювалися пасажирські авіап перевезення, а в аеропортах Луцька, Рівного та Тернополя профільна діяльність зовсім не проводилась.

Відповідно до опублікованих Державною авіаційною службою України підсумків роботи за 2014 року, українськими аеропортами в цілому було здійснено обслуговування майже 11 млн пасажирів (на 28% менше в порівнянні з 2013 р.)⁵⁹⁵. Не зважаючи на негативні тенденції, які спостерігалися за результатами діяльності міжнародних вузлових аеропортів України в 2014 р., Міжнародний аеропорт «Івано-Франківськ» продемонстрував приріст пасажиропотоку на 1,2% (послугами аеропорту в 2014 р. скористалося 25,2 тис. пасажирів). Міжнародний аеропорт «Івано-Франківськ» належить до аеропортів класу «Б» і здійснює запасні функції для мм. Львів і Чернівці.

З 2010 року авіапідприємство, завдяки угоді концесії спільно з ВПС України, знаходиться в управлінні ТОВ «Скорзонера», яке володіє туристичним комплексом «Буковель». Єдиним постійним рейсом в аеропорту Івано-Франківська є щоденне авіасполучення з м. Київ лайнерами компанії «Дніпроавіа». Натомість, взимку, коли аеропорт переходить в режим роботи регіонального «курортного хаба», мережа його напрямків сполучення суттєво розширюється. Так, зокрема, станом на 30 січня 2015 р. у зимовому розкладі відзначалися 10 відправлень на тиждень до Києва, по 4 – до Москви, по 2 – до Дніпропетровська та Харкова й по 1 – до Одеси⁵⁹⁶. Основні перспективи розвитку Міжнародного аеропорту «Івано-Франківськ» пов'язані, перш за все, з діяльністю та потенціалом розвитку туристичної сфери Івано-Франківської області, зокрема, туристичного комплексу «Буковель».

Міжнародний аеропорт «Ужгород» з 2001 р. є обласним комунальним підприємством, його територія безпосередньо межує з державним кордоном Словаччини, тому літаки, з міркувань безпеки, змушені заходити на посадку через її повітряний простір⁵⁹⁷. Міжнародний аеропорт «Ужгород» належить до аеропортів класу «Г», він є допущений до цілодобової експлуатації із встановленими мінімумами. Аеропорт в м. Ужгород обслуговує лише один регулярний рейс авіакомпанії «Мотор-Січ» – з/до Києва. Окрім цього, аеропортом обслуговуються окремі нерегулярні ділові та чартерні авіаперельоти, що є дуже корисним для інвесторів, котрі прилітають в Закарпатську область та для доставки вантажів для їх підприємств, які працюють на території області.

Міжнародний аеропорт «Ужгород» володіє статусом гірського аеропорту, оскільки знаходиться на висоті 117 м. над рівнем моря, що дозволяє йому приймати повітряні судна, як під час сприятливої погоди, так і за складних погодних умов. За результатами 2014 р. в Ужгороді послугами

⁵⁹⁵ Підсумки діяльності авіаційної галузі України за 2014 рік. Державна авіаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.avia.gov.ua/uploads/documents/9458.pdf>.

⁵⁹⁶ Офіційний веб-сайт Міжнародного аеропорту Івано-Франківськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://airport.if.ua>.

⁵⁹⁷ Міжнародний аеропорт “Ужгород” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Ужгород_\(аеропорт\)](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Ужгород_(аеропорт)).

аеропорту скористалися близько 12 тис. пасажирів («мінус» 19,5% до 2013 року), а рейс Ужгород – Київ (Жуляни) був визнаний одним із найбільш рентабельніших внутрішніх авіарейсів України в 2014 р.⁵⁹⁸ Постійні асигнування з обласного бюджету та наявність регулярного перевізника дозволяють Міжнародному аеропорту «Ужгород» підтримувати своє функціонування на належному рівні, але кардинальні зміни в статусі та рівні розвитку аеропорту потребують значних інвестицій. Основні перспективи розвитку Міжнародному аеропорту «Ужгород», на нашу думку, пов'язані з його географічним розташуванням, активізацією інвестиційних процесів в промислового комплексу області, а також освоєнням потужного природно-ресурсного та туристичного потенціалу Закарпаття.

Міжнародний аеропорт «Чернівці» – регіональний аеропорт класу «В» в 2014 р. пройшов офіційну процедуру сертифікації, яка засвідчує його здатність забезпечити безпеку польотів та придатність до експлуатації цілий рік вдень та вночі, обладнаний спеціальними посадковими системами і здатний до експлуатації повітряних суден класу 4 та більше ЗС. Стан авіаційної безпеки Міжнародного аеропорту «Чернівці» дозволяє також здійснювати вантажні перевезення. Від початку 2015 р. Міжнародний аеропорт «Чернівці» прийняв 52 рейси, з яких 23 міжнародних, що дозволило підприємству заробити 670 тис. гривень. Враховуючи вигідне географічне розташування Міжнародного аеропорту «Чернівці» до кордонів Євросоюзу та високий сезонний попит на авіаційні перевезення, українські туристичні оператори включають у свої програми відкриття нових авіарейсів з аеропорту Чернівці до Росії, Португалії, Італії, Єгипту тощо. Проте, незважаючи на високий потенціал для розвитку, Міжнародний аеропорт «Чернівці», на даний момент, залишається збитковим дотаційним підприємством, зі значними обсягами заборгованості по заробітній платі, з відсутністю не тільки міжнародних, але й внутрішніх регулярних авіарейсів.

Серед 3-х регіональних аеропортів, які не здійснюють профільної діяльності, два (в м. Рівне та м. Тернопіль) пройшли офіційну процедуру сертифікації, яка засвідчує їх здатність забезпечити безпеку польотів та придатність до експлуатації цілий рік вдень та вночі, обладнані спеціальними посадковими системами та здатні до експлуатації повітряних суден. В обох аеропортах функціонують всі необхідними служби для забезпечення обслуговування повітряних суден і пасажирів, підтримки в належному стані льотного поля, а також заправки кондиційним паливом повітряних суден та автомобілів.

Міжнародний аеропорт «Рівне» на сьогодні займається переважно авіаційними вантажними перевезеннями та обслуговуванням потреб антитерористичної операції на Сході України: щотижнево на аеродромі здійснюється зліт та посадка літаків з пораненими учасниками бойових дій та тілами загиблих, здійснюється відправка різноманітних вантажів. Міжнародний аеропорт «Тернопіль» наразі здійснює лише окремі міжнародні та внутрішні чартерні рейси, а також вантажні перевезення. Обидва

⁵⁹⁸ Підсумки діяльності авіаційної галузі України за 2014 рік. Державна авіаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.avia.gov.ua/uploads/documents/9458.pdf>.

аеропорти мають схожий перелік проблем: висока заборгованість по заробітній платі, збитковість, відсутність міжнародних та внутрішніх регулярних рейсів, і, як наслідок, непевні перспективи в майбутньому. Збереження обох аеропортів як діючих підприємств з їх подальшою модернізацією на основі розробки і послідовної реалізації обґрунтованої стратегії розвитку аеропортів на державному рівні; залучення іноземних інвесторів, можуть дати відчутний поштовх для їх ефективного функціонування в профільному напрямку в найближчій перспективі.

Поблизу м. Луцьк знаходяться 2 недіючі аеродроми: цивільний в с. Крупа та військовий поблизу с. Вишків. Цивільний аеродром є повністю занедбаним, із постійно деградуючою інфраструктурою, військовий аеродром, який знаходиться в кращому технічному стані, служить базою для зберігання військової та нелітаючої авіаційної техніки. Керівництво м. Луцьк та Волинської області постійно озвучують ідеї щодо відродження повітряного сполучення на основі переобладнання військового аеродрому, який має вдале розташування, збережену в доброму стані злітну смугу, навігаційне обладнання та знаходиться в державній власності. Враховуючи вигідне географічне розташування м. Луцьк щодо кордонів Євросоюзу, залучення іноземних інвесторів сприятиме відновленню авіасполучення з м. Луцьк, в першу чергу, налагодженню вантажних авіап перевезень та окремих чартерних рейсів, а в подальшому й регулярних авіарейсів.

Короткий аналіз діяльності існуючих аеропортів Західного регіону України засвідчує той факт, що тільки Міжнародний аеропорт «Львів» імені Д. Галицького на даний час має реальні перспективи (за умови ефективної реалізації зваженої стратегії розвитку та покращення соціально-економічної ситуації в країні) суттєво наростити свій пасажирооборот та рівень зв'язаності з іншими містами та країнами світу, і, як наслідок, підвищити метрополійний статус Львова, як в українському, так і в європейському масштабі. Успішне функціонування Міжнародного аеропорту «Львів» в перспективі дозволить сформувати сприятливі передумови для створення на його базі нового східноєвропейського «авіаційного хаба», який передбачає не лише подальше зростання пасажиро- та вантажо потоку, але й розбудову вантажних логістичних терміналів, що в комплексі із розгалуженою системою залізничних і автомобільних доріг сприятиме загальноекономічному розвитку регіонів, дозволить збільшити обсяг інвестицій, активно впливати на соціально-економічні процеси в регіонах, створювати нові робочі місця та конкурувати з авіатранспортними вузлами Центральної, Східної та Південно-Східної Європи⁵⁹⁹.

Перспективи розвитку 6-ти регіональних аеропортів обласних центрів Західного регіону України, як і можливість підвищення їхнього рівня реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції, безпосередньо залежать від вирішення нагальних проблем: малої кількості або ж цілковитої відсутності регулярних авіарейсів, деградуючої інфраструктури, недостатньої

⁵⁹⁹ Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку аеропортів до 2023 р. / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245808230 &cat_id=244274160.

місцевої та державної підтримки, збитковості, заборгованості по заробітній платі, несприятливого інвестиційного середовища. На нашу думку, перспективними шляхами для вирішення численних проблем регіональних аеропортів Західного регіону України та їх подальшого розвитку можуть бути:

- розробка державної цільової програми, спрямованої на підтримку регіональних аеропортів, які формують основну мережу аеропортів України;
- вирішення правових та економічних питань щодо забезпечення комплексного розвитку інфраструктури аеропортів шляхом залучення приватних інвестицій;
- координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо розвитку регіональних аеропортів;
- залучення коштів державного та місцевих бюджетів для будівництва, реконструкції, модернізації та подальшої експлуатації об'єктів аеропортів;
- використання за цільовим призначенням земель регіональних аеропортів.

Перспективи розвитку авіаційного транспорту кожного з обласних центрів Західного регіону України, як основного елемента їх метрополійної транспортно-логістичної системи, знаходяться в тісному взаємозв'язку з розвитком автомобільного та залізничного транспорту, а також транспортно-логістичної інфраструктури. Саме їх ефективна взаємодія є важливою передумовою соціально-економічного розвитку метрополійних територій, основою активізації соціальних та господарських процесів, покращення інвестиційного клімату, створення нових робочих місць та підвищення конкурентоздатності метрополійного центру.

Протягом останніх років спостерігається стрімкий процес трансформації територіальної структури транспортних систем великих міст, який зумовлений суттєвою активізацією світових інтеграційних та глобалізаційних процесів, новими технологіями та інноваціями в транспортній сфері, зростанням об'ємів контейнерних перевезень, а також застосуванням сучасних інформаційних технологій для управління транспортними потоками. Він характеризується: зростанням швидкостей перевезення та об'ємів транспортних потоків між країнами, регіонами та містами; звуженням розподілу за спеціалізацією окремих видів транспортних потоків; появою нових елементів територіальної структури – мультимодальні логістичні центри, контейнерні термінали, полімагістралі. В результаті трансформаційного процесу, багатокомпонентна транспортна система перетворюється в єдину складну логістичну систему, орієнтовану на мінімізацію витрат та якомога швидшу та якіснішу доставку товару чи перевезення пасажирів, за допомогою комбінації з усіх доступних видів транспорту⁶⁰⁰. В таких умовах, значно підвищується значення логістики в

⁶⁰⁰ Пашинская Н.Н. География транспорта: современные направления исследований // Теория социально-экономической географии: современное состояние и перспективы развития / Под ред. А.Г. Дружинина, В.Е. Шувалова: Материалы Международной научной конференции (Ростов-на-Дону, 4-8 мая 2010 г.). – Ростов н/Дону: Изд-во ЮФУ, 2010. – С. 302.

процесі організації транспортних потоків, відбувається формування транспортно-логістичних систем великих міст, які забезпечують інтеграцію виробництва та системи розподілу.

Автомобільний та залізничний транспорт, транспортна мережа та транспортно-логістичної інфраструктура формують транспортні системи обласних центрів Західного регіону України, від рівня, динаміки та ефективності взаємодії яких значною мірою залежить рівень розвитку транспортно-логістичної функції кожного великого міста. Володіючи вигідним транспортно-географічним положенням практично всі обласні центри Західного регіону України знаходяться на шляху основних транзитних потоків між Європою та Азією – через шість з семи великих міст регіону (крім м. Івано-Франківськ) проходить хоча б один міжнародний автомобільний транспортний коридор (МТК), а через м. Львів – два МТК.

Відповідно до визначення експертів КВТ ЄЕК ООН транспортний коридор – це частина національної або міжнародної транспортної системи, яка забезпечує вагомі міжнародні вантажні і пасажирські перевезення між окремими географічними регіонами, складається з рухомого складу й стаціонарної інфраструктури всіх видів транспорту, що працюють на даному напрямку, а також множина технологічних, організаційних і правових умов здійснення цих перевезень⁶⁰¹.

Розширення меж ЄС призвело до формування на його території нової транс'європейської транспортної мережі. Група високого рівня (ГВР), яка біла створена за ініціативи Європейської комісії ЄС, у листопаді 2005 р. розробила карту основних маршрутів європейської транспортної мережі – мультимодальних осей північного, центрального, південно-східного, південно-західного напрямку та водних магістралей. Територією Карпатського регіону України проходить центральна вісь (табл. 5.11), яка включає маршрут, відповідно до напрямку МТК №3⁶⁰².

Проходження міжнародних транспортних коридорів територією Західного регіону України, а також сусідство з 4-ма країнами ЄС значною мірою визначають комунікаційний каркас території регіону, впливають на процес формування територіальної структури господарства, забезпечують реалізацію просторових зв'язків і виступають одним з важливих факторів розміщення господарських об'єктів. Вони сприяють залученню потужних транзитних потоків на територію, як окремих областей та їх центрів, так і держави в цілому, позитивно впливаючи на їх роль в міжнародній економіці та безпосередню участь в Європейській транспортно-логістичній інтеграції, формуванні Паневропейського транспортного простору.

Ефективне використання власного транзитного потенціалу є одним із основних шляхів підвищення рівня розвитку та реалізації транспортно-логістичної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України і підвищення свого метрополійного статусу в країні та в масштабах

⁶⁰¹ Платов Р.О. Европейская транспортная политика: тенденции и приоритеты / Р.О. Платов // Вестник транзитного бизнеса. – 1998. – № 41. – С. 7.

⁶⁰² Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

Європейського континенту. Перспективи дієвого освоєння власного транзитного потенціалу обласними центрами залежать, в першу чергу, від якісно-кількісних характеристик рухомого складу та стаціонарної інфраструктури всіх видів транспорту, які знаходяться в їх розпорядженні, а також від узгодженості численних технологічних, організаційних і правових умов здійснення перевезень в межах МТК.

Таблиця 5.11

Міжнародні транспортні коридори та коридори Організації співробітництва залізниць на території Західного регіону України

Назва міжнародного транспортного коридору (МТК) або коридору Організації співробітництва залізниць (ОСЗ)	Спеціалізація	Назва обласних центрів через які проходить МТК
МТК №3 (Брюссель - Ахен - Кельн - Дрезден - Вроцлав - Катовіце - Краків - Львів - Київ)	автомобільний	Львів, Рівне
МТК №5 (Венеція - Трієст/Копер - Любляна - Марибор - Будапешт - Ужгород - Львів - Київ)	автомобільний	Львів, Ужгород
Гданськ - Одеса (Балтійське море - Чорне море) (Гданськ - Ягодин - Ковель - Луцьк - Тернопіль - Чернівці - Кишинів - Одеса - Іллічівськ)	автомобільний	Луцьк, Тернопіль, Чернівці
Європа - Кавказ - Азія (TRASECA) (Ягодин - Ковель - Луцьк - Тернопіль - Хмельницький - Вінниця - Умань - Одеса)	комбінований	Луцьк, Тернопіль
Європа - Азія (Краковець - Львів - Рівне - Житомир - Київ - Полтава - Харків - Дебальцеве - Ізварине)	автомобільний	Львів, Рівне
Коридор ОСЗ №3 (Згожелець - Мостиська - Київ - Москва)	залізничний	Львів, Тернопіль
Коридор ОСЗ №5 (Хедьешалом - Захонь - Жмеринка - Пенза - Кокчетав - Достик - Ляньюньган)	залізничний	Львів, Тернопіль
Коридор ОСЗ №7 (Гданьск - Люблін - Жмеринка - Одеса)	залізничний	Рівне
Паневропейський №3 (Берлін/Дрезден - Вроцлав - Львів - Київ)	залізничний	Львів, Тернопіль
Паневропейський №5 (Венеція - Трієст/Копер - Любляна - Будапешт - Ужгород - Львів)	залізничний	Ужгород, Львів, Тернопіль

*Джерело: складено за⁶⁰³

⁶⁰³ Офіційний веб-сайт Міністерства Інфраструктури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mtu.gov.ua>; Офіційний веб-сайт Організації співробітництва залізниць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osjd.org>.

Серед семи обласних центрів Західного регіону України, м. Львів має чи не найпотужнішу основу для розвитку своєї транспортно-логістичної системи та ефективного використання транзитного потенціалу. Так, зокрема, через територію м. Львова та Львівської області проходять 3 МТК з 5 функціонуючих в регіоні, 4 коридори ОСЗ (з 5-ти), а на кордоні з Польщею діють 5 автомобільних пунктів перетину кордону: Краковець, Шегині, Рава-Руська, Смільниця та Угринів, а також 2 залізничних – Рава-Руська та Мостиська. Сукупна протяжність залізничних колій загального користування у Львівській області становить 1279,7 км, тобто 5,9% залізничних колій України. Густота автошляхів на Львівщині складає 375 км на 1000 км², при середньому значенні по Україні в 275 км на 1000 км²⁶⁰⁴.

Проте, існує ряд чинників, які обмежують, як ефективно використання транзитного потенціалу, так і процес розвитку транспортно-логістичної системи міста та Львівської області в цілому. До їх числа варто віднести:

- відсутність цілісної концепції розвитку транспортно-логістичної системи міста (в т.ч., як метрополійного) та області;

- низький рівень та неналежну якість транспортно-логістичної інфраструктури та рухомого складу в області для більш ефективного використання власного транзитного потенціалу (недостатня кількість автошляхів I та II категорії; відсутність високошвидкісного залізничного сполучення з країнами ЄС, особливо з Польщею; складна та тривала процедура перетину державного кордону та митного оформлення; недостатня потужність та пропускна спроможність наявних пунктів пропуску через державний кордон);

- брак координації між різними видами транспорту та логістичної сфери для дієвого функціонування транспортно-логістичної системи міста.

Усунення вищезгаданих обмежувальних чинників, на нашу думку, можливе лише в тісній співпраці держави (на всіх її щаблях, від центрального до керівництва міста), бізнесу та громадськості. Тільки в тісній взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів стає можливим не лише формування цілісної концепції розвитку транспортно-логістичної системи міста Львова та Львівської області, в межах Транспортної стратегії України до 2020 р. та Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу (ТДК) України, але й налагодження процесу її реалізації та дієвого контролю за його перебігом.

Серед розроблених проєктів, спрямованих на підвищення загального рівня розвитку транспортно-логістичної системи м. Львова та Львівської області і, як наслідок, рівня розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції обласного центру, варто відзначити:

- евроколія – будівництво 84 км залізничної колії Європейського стандарту (1435 мм) від кордону Польщі до м. Львова та всіх необхідних інфраструктурних об'єктів з метою забезпечення швидкісного залізничного сполучення м. Львова з Польщею та ЄС в рамках III Європейського транспортного коридору;

⁶⁰⁴ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

– євровокзал – формування багатфункціонального комунікативного вузла європейського значення «Вокзал «Львів». Проект передбачає підведення вузької колії до залізничного вокзалу, а також сполучення його з аеропортом;

– проект будівництва та експлуатації на умовах концесії нових швидкісних автомобільних доріг «Львів – Краковець» та «Львів – Броди»;

– будівництво нового Бескидського двоколійного залізничного тунелю на перегоні Бескид – Скотарське, який знаходиться в Карпатах і входить до п'ятого панєвропейського транспортного коридору (Італія – Словенія – Угорщина – Словаччина – Україна – Росія);

– розбудова потужних ліцензованих митних складів на всіх пунктах перетину державного кордону в Львівській області.

Розробка концепції розвитку транспортно-логістичної системи Львова як метрополійного міста, на нашу думку, буде доцільною лише після офіційного визнання та затвердження такого статусу, як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні.

Серед обласних центрів Західного регіону України м. Ужгород знаходиться найближче до кордону з ЄС, володіє вигідним географічним становищем, високим рівнем транзитного потенціалу та сприятливими передумовами для розвитку потужної транспортно-логістичної системи. Через Закарпатську область, яка межує з 4-ма країнами ЄС (Словаччина, Румунія, Польща та Угорщина), та м. Ужгород проходить МТК №5, 2 коридори ОСЗ (з 5-ти) та один панєвропейський залізничний коридор №5. На кордоні з Угорщиною діють 7 пунктів перетину державного кордону (з яких 5 автомобільних та 2 залізничних), з Словаччиною та Румунією – по 5 (з яких 2 автомобільних, 2 залізничних і 1 пішохідний). В найближчій перспективі створення пішохідного та велосипедного пункту перетину Лубня – Волосате на кордоні між Закарпатською областю та Польщею, який має з'єднати території заповідників – Ужоцького і Бещадського національних парків відповідно.⁶⁰⁵

Обмежувальні чинники, які перешкоджають ефективному використанню транзитного потенціалу та розвитку транспортно-логістичної системи м. Ужгорода та Закарпатської області (крім тих, що характерні для Львівської області) мають і свої специфічні особливості. Так, наприклад, обмежувальним чинником для автомобільного і залізничного сполучення є головний хребет Українських Карпат, який відділяє область від решти України. Автомобільне транспортне сполучення Закарпаття з рештою регіонів України здійснюється через п'ять гірських перевалів: Ужоцький, Верецький, Торунський, Воловецький та Яблуницький.

Основними проектами, спрямованими на підвищення загального рівня розвитку транспортно-логістичної системи Закарпатської області та транспортно-логістичної метрополійної функції міста Ужгорода, які на даний час є розроблені та чекають своєї реалізації, варто відзначити:

⁶⁰⁵ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

- прокладення сучасної швидкісної автомобільної траси Косино – Ізварино в межах розвитку паневропейського МТК № 5 «Великий шовковий шлях»;
- відновлення залізничного сполучення з Івано-Франківською та Чернівецькою областями через ст. Берлібаш (Ділове), а також прямого залізничного сполучення з Румунією (Рахів – Сігет);
- будівництво нового Бескидського двоколіїного залізничного тунелю на перегоні Бескид – Скотарське, який входить до паневропейського МТК №5;
- створення міжнародного транспортно-логістичного центру м. Чоп на основі діючих та провідних підприємств країн-операторів вантажних потоків в складі Чопсько-Захоньського транспортного вузла;
- створення ефективної інтермодальної системи шляхом побудови річкового порту на р. Тиса в районі м. Чоп.

Волинська та Рівненська області, а також їх адміністративні центри м. Луцьк та м. Рівне мають сприятливе географічне розміщення (м. Луцьк межує з Польщею та Білоруссю, м. Рівне – з Білоруссю) та відносно розвинуту транспортно-логістичну інфраструктуру. В поєднанні з тенденцією західних інвесторів розміщати виробництва неподалік кордонів ЄС з метою оптимізації транспортних витрат, такі фактори стають важливою передумовою для активізації розвитку транспортно-логістичної системи кожної з областей та одержання значного економічного ефекту.⁶⁰⁶

Через територію м. Луцька та Волинської області проходять 2 МТК (МТК Гданськ – Одеса, МТК Європа – Кавказ – Азія (TRACESA)), 1 коридор ОСЗ (№7 Гданськ – Люблін – Жмеринка - Одеса), на кордоні з Польщею діють 6 пунктів перетину кордону: 2 автомобільних – Устилуг, Ягодин, а також 4 залізничних – Ягодин, Володимир-Волинський, Ізов, Лудин. На кордоні з Білоруссю діють 9 пунктів перетину кордону: 8 автомобільних та 1 залізничний.⁶⁰⁷

Через територію м. Рівне та Рівненської області проходять 4 МТК (МТК №3, МТК Європа – Азія, МТК Гданськ – Одеса, МТК Європа – Кавказ – Азія (TRACESA)), 1 коридор ОСЗ (№7 Гданськ – Люблін – Жмеринка – Одеса), на кордоні з Білоруссю діють 5 пунктів перетину кордону: 4 автомобільних та 1 залізничний.⁶⁰⁸

Серед розроблених проєктів, спрямованих на підвищення рівня розвитку транспортно-логістичної системи Волинської області та транспортно-логістичної метрополійної функції м. Луцьк, які чекають своєї реалізації, варто відзначити:

- відкриття нових автомобільних пунктів пропуску на українсько-польському кордоні: «Кречів-Крилув» (Іваничівський район) та «Амбуків-Грудек» (Володимир-Волинський район);

⁶⁰⁶ Стратегічний план економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності Центрально-волинського субрегіону (м. Луцьк, м. Рівне, Здолбунівський, Ківерцівський, Луцький, Рівненський райони) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.city-adm.rv.ua/.../ukr/Rivne_Lutsk_region_SP_07_05_2011.doc.

⁶⁰⁷ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

⁶⁰⁸ Там само.

– реконструкції дороги М-07 Київ-Ягодин (напрямок Ковель-Любомль);

– створення в м. Луцьк мультимодальних термінальних комплексів багатоцільового призначення.

Розробленими проектами для підвищення рівня розвитку транспортно-логістичної системи Рівненської області та транспортно-логістичної метрополійної функції м. Рівне є:

– розвиток дорожньої та залізничної інфраструктури уздовж трансєвропейських транспортних магістралей, що проходять територією області;

– створення в м. Рівне мультимодальних термінальних комплексів багатоцільового призначення;

– модернізація пунктів перетину державного кордону.

Чернівецька область та її центр м. Чернівці розташовані на перетині магістральних шляхів Центральної, Південної та Східної Європи; на півдні та сході регіон межує з Румунією та Молдовою відповідно, що створює сприятливі умови для розвитку та підвищення рівня розвитку його транспортно-логістичної системи. По території області проходять відгалуження Тернопіль – Чернівці – Порубне та Чернівці – Мамалига від МТК Балтійське море – Чорне море (Ягодин – Ковель – Луцьк – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань – порти Чорного моря); функціонують 22 пункти перетину державного кордону, з яких 8 – на кордоні з Молдовою (4 автомобільних, 2 залізничних, 2 пішохідних) та 14 – на кордоні з Румунією (6 автомобільних, 4 залізничних, 4 пішохідних).⁶⁰⁹

Основним обмежувальним чинником для розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та ефективного використання транзитного потенціалу Чернівецької області та м. Чернівці є вкрай незадовільний стан транспортної інфраструктури, як державного, так і місцевого значення, що ускладнює транспортне сполучення області та потребує невідкладного капітального ремонту.

Серед розроблених проектів для підвищення рівня розвитку транспортно-логістичної системи Чернівецької області та транспортно-логістичної метрополійної функції м. Чернівці на даний час пріоритетними є:

– прокладання 40 км залізничної колії сполученням Мамалига – Ларга в обхід території Молдови з метою прямого з'єднання м. Чернівці з м. Хмельницький, а відтак – і з рештою України;

– запровадження додаткового транспортного сполучення з Румунією, зокрема, з прикордонними регіонами (наприклад, поїзд Чернівці – Сучава) та містами, що мають потужні міжнародні аеропорти, з яких здійснюють авіарейси європейські low-cost-компанії;

– оптимізація автомобільного та залізничного сполучення м. Чернівці з основними транспортними вузлами України.

Місто Тернопіль та Тернопільська область в цілому мають зручне транспортно-географічне розташування у центрі Західного регіону України

⁶⁰⁹ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

на перетині міжнародних транспортних магістралей. На схід і з півночі – на південь Тернопіль пересікають три державні автомобільні дороги: автомагістраль Брест-Чернівці з'єднує західну частину Білорусії з Румунією, є головним коридором північно-південного напрямку до Балканських країн і Середземномор'я; інші дві дороги Харків-Київ-Львів і Київ-Ужгород з'єднують схід і центр України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Відстань від м. Тернопіль до м. Київ – 470 км., до м. Львів – 127 км, до кордону з Польщею, Словаччиною, Румунією та Угорщиною – від 220 до 350 км. Через територію області проходять 2 МТК (МТК Гданськ – Одеса, МТК Європа – Кавказ – Азія (TRASECA)), 1 коридор ОСЗ (№7 Гданськ – Люблін – Жмеринка – Одеса) та Панєвропейський коридор №3 (Берлін/Дрезден – Вроцлав – Львів – Київ). Це створює сприятливі можливості для вигідного розташування логістичних центрів, оптових ринків та транспортних компаній. Немає облаштованих автомобільних, залізничних чи пішохідних пунктів перетину державного кордону.⁶¹⁰

Обмежувальні чинники, які перешкоджають ефективному використанню транзитного потенціалу та розвитку транспортно-логістичної системи м. Тернопіль та Тернопільської області (крім характерних для Львівської області): неналежний стан транспортної інфраструктури як державного, так і місцевого значення, що ускладнює транспортне сполучення в області та знижує ефективність використання транзитного потенціалу області в межах МТК, а також висока частка доріг, які потребують капітального ремонту.

Для підвищення рівня розвитку транспортно-логістичної системи Тернопільської області та транспортно-логістичної метрополійної функції м. Тернопіль пріоритетними є проекти щодо:

- створення транскордонного торговельно-логістичного центру на основі транспортно-логістичної системи м. Тернопіль;
- оновлення та розширення кількості одиниць рухомого складу всіх складових транспортно-логістичної підсистеми міста та області, особливо залізничної, для включення її до мережі міжнародних транспортних коридорів;
- формування єдиної системи управління транспортними процесами й вдосконалення шляхів сполучення в області та м. Тернопіль.

Місто Івано-Франківськ та Івано-Франківська область також мають вигідне геополітичне та транзитне розташування: з'єднані розгалуженою транспортною мережею з багатьма важливими економічними районами України та з сусідніми державами Європи, входять в зону розвитку міжнародних транспортних коридорів, знаходяться на перетині трансєвропейських шляхів. На півдні регіон межує з Румунією, відстань до кордону з іншими країнами ЄС (Польщею та Угорщиною) складає відповідно 250 та 300 км, що створює досить сприятливі умови для активного розвитку власної транспортно-логістичної системи. По території області безпосередньо не проходить жоден МТК, проте, м. Івано-Франківськ знаходиться в зоні високої досяжності до МТК,

⁶¹⁰ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

паневропейських залізничних коридорів та коридорів ОСЗ. Не має облаштованих автомобільних, залізничних чи пішохідних пунктів перетину державного кордону.⁶¹¹

Обмежувальні чинники для розвитку транспортно-логістичної системи м. Івано-Франківськ та Івано-Франківської області (крім характерних для Тернопільської області) включають відсутність діяльності щодо покращення умов перевезення залізничним та автобусним транспортом протягом тривалого періоду часу.

Пріоритетні проекти розвитку транспортно-логістичної системи Івано-Франківської області та транспортно-логістичної метрополійної функції її центру стосуються:

– впровадження нових вимог до якості надання послуг перевезення та якості транспортних засобів для перевезення пасажирів у містах та між містами на законодавчому рівні;

– відкриття пункту пропуску і будівництва автодороги через українсько-румунський кордон в межах населених пунктів с. Явірник, Зеленьської сільської ради та Поєніле-де-суб-Мунте повіту Марамуреш (Румунії);

– завершення розробки та практичне впровадження стійкої транспортної концепції та інтегрованої транспортної моделі м. Івано-Франківськ;

– будівництво Великої об'їзної дороги в м. Івано-Франківськ.

Транспортні системи обласних центрів Західного регіону України, що об'єднують всі сучасні види транспорту, які в цілому відповідають їх внутрішнім та зовнішнім транспортно-економічним зв'язкам, потребують на даному етапі істотного вдосконалення та модернізації для підвищення якості транспортних послуг, в першу чергу, у міжнародному сполученні. Ефективна інтеграція всіх елементів транспортної системи кожного з обласних центрів у метрополійну транспортно-логістичну систему, на нашу думку, є одним з пріоритетних завдань керівництва великих міст в разі інституційного затвердження їх метрополійного статусу (як окремої адміністративно-територіальної одиниці або добровільного об'єднання вже існуючих), як на регіональному, так і на національному рівнях.

Таким чином, до числа перспективних шляхів розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції великих міст, зокрема, обласних центрів Західного регіону України, варто віднести:

1) розробку концепції розвитку транспортно-логістичної системи метрополійного міста (обласного центру), як складової частини стратегії розвитку конкретної метрополійної території, та їх затвердження на регіональному та державному рівнях;

2) здійснення інституційного, організаційного та фінансового забезпечення процесу формування та розвитку транспортно-логістичної системи метрополійного міста (обласного центру) в межах стратегії розвитку конкретної метрополійної території;

⁶¹¹ Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3) оптимізація транспортно-логістичної системи обласних центрів шляхом її інтеграції з обласною та державною системами з метою загального підвищення транспортної доступності та інтенсивності перевезення вантажів і пасажирів різними видами транспорту;

4) активізація розвитку (або відновлення функціонування) авіаційного транспорту кожного з обласних центрів, як основного елемента метрополійної транспортно-логістичної системи великих міст, в напрямку зростання їх рівня їх зв'язаності з іншими містами України та світу;

5) модернізація мережі існуючих залізничних та автомобільних шляхів загальнообласного, загальнодержавного і міжнародного значення, особливо тих, які є частинами МТК, паневропейських коридорів та коридорів ОСЗ;

6) вдосконалення системи перетину державного кордону в напрямку підвищення пропускної спроможності існуючих пунктів перетину кордону шляхом підвищення рівня їх транспортно-логістичної інфраструктури та нормативно-правового забезпечення, а також розбудову нових сучасних пунктів перетину державного кордону;

7) вдосконалення та оптимізація системи міського транспорту в обласних центрах Західного регіону України.

5.8. Модернізація організаційно-управлінської метрополійної функції на основі впровадження електронного урядування

Актуальність впровадження електронного урядування у практику регулювання міського та метрополійного розвитку зумовлена найперше пріоритетністю реформ децентралізації влади та державного управління, зазначених у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», результатом впровадження яких має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування), що здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики. Для реалізації важливих реформ передбачено впровадження нової «Програми електронного урядування»⁶¹². Така необхідність електронного урядування (ЕУ) також зумовлена впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та Інтернет-технологій у державні органи влади та органи місцевого самоврядування (ОМС) як ефективної форми взаємодії влади і суспільства для підвищення доступності та якості адміністративних послуг. У контексті євроінтеграційного вектору України особливого значення набувають запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняних та зарубіжних практик електронного урядування регіональних метрополій. Посилення співпраці

⁶¹² Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» / Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

засобами електронного уряду між ОМС та бізнесом і мешканцями сприятиме зростанню рівня відповідальності та довіри населення до місцевої влади.

На міському рівні така співпраця органів влади та мешканців є доволі успішною, оскільки майже всі обласні центри – потенційні регіональні метрополії Західної України мають високий рівень доступу до Інтернету, що характеризується активністю у соціальних мережах та значною громадянською позицією, особливо під час та після подій на Майдані 2013-2014 рр. Практика діяльності ОМС у електронному форматі доводить про значні можливості ЕУ у сприянні відкритості і прозорості органів влади всіх рівнів, ефективності та економічності такого адміністрування, що унеможливує корупцію на місцях через знеособленість звернення громадян тощо.

Застосування ЕУ в містах-метрополіях актуалізується вимогою суспільства щодо підвищення доступу до надання адміністративних послуг мешканцям, покращення їх якості, а відтак є ознакою формування громадського суспільства. Впровадження такого інструменту як ЕУ в Україні є вагомим євроінтеграційним чинником, який надає потужний імпульс гармонізації взаємодії органів влади з громадянами, громадськими організаціями, бізнесом та іншими органами влади відповідно до вимог та стандартів Європейського Союзу (зокрема, Рекомендацій Ради Європи з питань електронного урядування).

Покращення рівня управління метрополією передбачає тісніший зв'язок міста-центру з прилеглими населеними пунктами, що стає можливим за рахунок інтегрованості баз даних та систем управління органів місцевого самоврядування, а також налагодження обміну інформацією між міською радою та іншими державними установами. Це у свою чергу сприятиме посиленню дії організаційно-управлінської метрополійної функції, яка є основною та визначальною серед системи метрополійних функцій.⁶¹³

Впровадження ЕУ у обласних центрах є важливим кроком до розвитку інформаційної економіки та модернізації державного управління загалом. Починаючи з 2000-х рр. наша держава приділяє значну увагу впровадженню інформаційних технологій з метою підвищення рівня інформованості громадян про діяльність органів державної влади та для налагодження додаткових засобів зворотного зв'язку з суспільством, створення дієвих механізмів контролю з боку громадськості за роботою владних структур⁶¹⁴.

Важливим аспектом дослідження модернізації державного управління є аналіз рівня впровадження ЕУ у практику ОМС та державного управління в обласних центрах Західної України та визначення на основі оцінки зовнішніх атрибутів ЕУ його впливу на рівень реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції.

⁶¹³ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: науково-аналітична доповідь / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. М.І. Мельник. – Львів, 2014. – С.11.

⁶¹⁴ П'ятіна О. Інформаційна відкритість органів державної влади як складова формування їх корпоративного іміджу [Електронний ресурс] / О.П'ятіна // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. управ. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. управ. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 2(9). – С. 164-175. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11pasfki.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11pasfki.pdf).

Розв'язання даної проблематики лежить у площині вирішення таких завдань:

– аналіз існуючих методик моніторингу впровадження інструментів ЕУ в практику ОМС, зокрема, обласних центрів Західного регіону України, на предмет відповідності критеріїв оцінки стану надання адміністративних послуг запитам мешканців;

– виявлення взаємозв'язку між рівнем впровадження електронного урядування в регіональних метрополіях та станом реалізації організаційно-управлінської метрополійної функції;

– розробка пропозицій щодо удосконалення стану ЕУ у регіональних метрополіях.

Зазначимо, що ЕУ є не лише одним із видів державного урядування чи діяльністю ОМС у віртуальному просторі, воно є також ознакою включення органів управління до глобальних політичних та управлінських процесів, які стали можливими завдяки впровадженню мережі Інтернет, формуванню великих баз даних в електронному форматі (реєстри даних БТІ, реєстр платників податків та ін.) й наданню доступу до публічної інформації, відкриттю даних для мешканців про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

Одне з визначень ЕУ характеризує його як процес управління державою за допомогою сучасних ІКТ, що інтенсифікують процес взаємодії влади і громадян у мережі Інтернет.⁶¹⁵ Ключовим тут є власне інтерактивна взаємодія між зацікавленими учасниками процесу, що розглядається як співпраця громадян і державних інститутів, відбувається в більш оптимальному режимі, аналогічно тому, як це відбувається при автоматизації управління в бізнес-середовищі.⁶¹⁶ Економічний аспект ЕУ полягає у досягненні максимальної ефективності управління державою.

Узагальнюючи різні визначення цього поняття зазначимо, що під «електронним урядуванням» слід розуміти спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, які забезпечують функціонування певних служб у режимі реального часу та роблять максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами.

Міжнародний досвід показує, що технології ЕУ сприяють покращенню ефективності та якості адміністративних послуг, зниженню корупції, мінімізації адміністративного тягаря для громадян і бізнесу, а також посиленню демократії та конкурентоспроможності.⁶¹⁷

На початковому етапі розвитку ЕУ у обласних центрах України було актуальним забезпечення односторонньої діяльності, що не можна ще віднести до стану взаємодії. Воно полягало у інформування громадян про перелік

⁶¹⁵ Серенко А.О. Механізми взаємодії органів влади з громадянами в системі електронного уряду: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / А. О. Серенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2011. – 20 с.

⁶¹⁶ Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. – Київ: ПРООН/ МПВСР, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/ postranichno.pdf>.

⁶¹⁷ Там само.

адміністративних послуг, графік прийому громадян, перелік документів, необхідних для отримання послуг. За оцінкою ПРООН (2011 р.) ОМС України все ще перебувають на початковому етапі впровадження елементів ЕУ та електронного документообігу (як внутрішньої складової ЕУ). Зазвичай експерти виділяють такі етапи впровадження інструментів електронного урядування у практику ОМС: впровадження ЦНАПів, модернізацію офіційних веб-сайтів, введення електронного документообігу в державних установах та в ОМС.

Водночас 27% українців (10,2 млн осіб) мають доступ до Інтернету (згідно з дослідженням GFK, 2009 р.). Кількість користувачів Інтернету швидко зростає в малих містах із населенням до 50 тис мешканців та серед осіб середнього віку. Тому електронне урядування має перспективи для ширшого залучення місцевих громад до процесу прийняття рішень на локальному рівні.⁶¹⁸

Важливим кроком у напрямі децентралізації адміністративних послуг, стало ухвалення Розпорядження КМУ № 523 від 16.05.2014 р. «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг». Згідно Розпорядження надання низки найбільш популярних серед населення адміністративних послуг (зокрема, реєстрація юридичної особи або фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, реєстрація права власності на нерухоме майно, реєстрація місця проживання особи, оформлення та видача паспорта громадянина України, оформлення та видача або обмін паспорта громадянина України для виїзду за кордон) від органів виконавчої влади мало бути поетапно передано до центрів надання адміністративних послуг до січня поточного року.⁶¹⁹

Тобто ЕУ передбачає, що будь-яка особа через інформаційно-комунікаційні засоби може звертатися до органів державної влади, ОМС для отримання необхідної інформації, і головне – для отримання адміністративних послуг, витрачаючи при цьому якнайменше часу та інших ресурсів, що сприяє економії бюджетних коштів на адміністрування. Зазначимо, що ЕУ умовно поділяється на внутрішню та зовнішню інфраструктури. До внутрішньої інфраструктури відносимо електронний документообіг як систему обміну, поширення та зберігання даних всередині відповідного органу місцевого самоврядування. До зовнішньої належать інформація на офіційних веб-сайтах органів державної влади й ОМС та діяльність мережі Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Ми зупинимося на аналізі зовнішньої інформаційної інфраструктури ЕУ, що взаємодіє з фізичними та юридичними особами, мешканцями міст-обласних центрів (які є потенційними регіональними метрополіями для свого регіону), що виконують низку метрополійних функцій, які поширюються далеко за адміністративні межі головного міста.

Саме організаційно-управлінська метрополійна функція реалізується на так званій «третій пояс» від обласного центру – зовнішній пояс у межах

⁶¹⁸ Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. – Київ: ПРООН/ МПВСР, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/ postranichno.pdf>.

⁶¹⁹ Джига Т.В. Проблемні питання децентралізації адміністративних послуг в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Т.В. Джига – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1797>.

зони впливу регіональної метрополії, який формується залежно від величини міста-ядра, його адміністративних функцій, характеру містобудівного облаштування територій, наявності магістралей загальнодержавного значення, міжнародного авіасполучення, транспортно-логістичної інфраструктури та ін.⁶²⁰

Зазначимо, що політичні та адміністративні функції регіональних метрополій вчені виділяють по-різному, акцентуючи увагу на домінуючих проявах цих функцій і залежно від ваги метрополії у системі прийняття політичних, управлінських рішень. Так, наприклад, О. Денисенко «організаційно-управлінську функцію» трактує за змістом як таку, що «пов'язана з організацією, координацією та управлінням важливими для суспільства видами діяльності в соціальній, економічній та політичній сферах»⁶²¹.

Натомість А. Новосельцева пропонує виділяти командно-адміністративну та організаційно-інституційну метрополійну функції⁶²². До командно-адміністративної відносяться концентрація та діяльність ключових індивідів, інститутів та організацій, що здійснюють управління глобальними процесами, генерують нові тенденції розвитку людства, визначають форми та характер відтворення глобальної ділової активності. Глобальні метрополії є центрами прийняття рішень, місцем локалізації штаб-квартир та головних корпорацій, урядових і неурядових структур національного та міжнародного рівнів, закладів науки, культури й мистецтва наднаціонального значення. Командними центрами глобальної економіки (за С. Сассен) названі метрополії через їх стратегічне положення за низкою ресурсів у світовому масштабі.

Як зазначає А. Новосельцева, саме метрополії формують умови та механізми платформ для взаємодії адміністративних, неурядових і некомерційних структур, бізнесу та населення, різних соціальних груп. А локалізація в місті-метрополії таких законодавчих структур з наднаціональними повноваженнями сприяє появі нових інноваційних форм та правил, обумовлених динамікою взаємодії, їх інституційному оформленню та закріпленню в практиці за короткий термін⁶²³.

Виділена нами організаційно-управлінська метрополійна функція детермінується організаційною та управлінською складовими, які тісно пов'язані між собою у виконанні політико-адміністративних завдань регіональних метрополій, структура яких детально подана у п. 2.1

⁶²⁰ Присяжнюк В. К. Державне управління містобудівними системами та планування міських поселень України / В. К. Присяжнюк, В. Ю. Глеба // Наук. вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – К. : ВПЦ Академії муніципального управління, 2011. – Вип. 1/2011. – С. 52.

⁶²¹ Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 Економічна та соціальна географія / О.О. Денисенко ; Інститут географії НАН України – К., 2010. – С.8.

⁶²² Новосельцева А.С. Ключевые функции мегаполисов в глобальной экономике: системность исследования [Электронный ресурс] / А.С. Новосельцева // Вестник ВолГУ. – 2011. Серия 9. Вып. 9. – С.74. Режим доступа: http://www.volsu.ru/struct/generalservices/publish/vestniki/lastmagazine/ser-9issledovaniya-young-scientists-vyp-9-2011/2_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf.

⁶²³ Там само.

монографії. «Вузлове» положення в глобальних і міжрегіональних потоках інформації, адміністративних послуг, а також у мережах міського розселення надає можливості регіональним метрополіям виконувати управлінські функції для цілого метрополійного ареалу.

Як показали результати аналізу організаційно-управлінська метрополійна функція великих міст характеризується не лише високим рівнем концентрації об'єктів політико-адміністративного значення, а й діяльністю основних органів влади через надання адміністративних та дозвільних послуг. Сприяє підвищенню доступності адміністративних послуг мешканцям регіональної метрополії впровадження ІКТ у процес діяльності органів влади (місцевої, регіональної та державної).

Розвинена інформаційно-комунікативна інфраструктура регіональних метрополій є фундаментом для включення їх у регіональні та глобальні інформаційні потоки. Недорозвиненість такої інфраструктури унеможлиблює повноцінний обмін інформацією і, як наслідок, знижує інтеграцію метрополій в систему надрегіональних взаємодій. Варто зазначити, що сучасна інформаційно-комунікаційна інфраструктура, впроваджена у більшість сфер життєдіяльності метрополії, підвищує її привабливість для економічних агентів, формує імпульси для розвитку ділової активності, сприяє залученню людського капіталу, що своєю чергою формує конкурентні переваги метрополії в регіональній метрополійній мережі. Адже концентрація адміністративних та неурядових організацій призводить до підвищення щільності мереж міжміських взаємодій.

Зауважимо, що за результатами наших досліджень станом на 2014 р. серед обласних центрів Західного регіону України лідером за рівнем розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції було місто Львів (92 бали з можливих 100), аутсайдером – Тернопіль (27 балів). Як кореспондують між собою рівень реалізації зазначеної функції та стан впровадження інструментів ЕУ в практику ОМС можна виявити, провівши порівняння результатів Моніторингу впровадження інструментів електронного урядування як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді «100 міст – крок вперед» (2014 р.). Зазначимо, що оцінку впровадження окремих інструментів ЕУ в Україні проводять зазвичай громадські та міжнародні неурядові організації (ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», Асоціація міст України, Transparency International Україна, Громадянська мережа «ОПОРА» за підтримки Програми розвитку ООН в Україні⁶²⁴), методологічні підходи яких хоч і базуються на нормах чинного законодавства, кращих закордонних практиках, однак мають різні переліки показників та критерії оцінки, що унеможлиблює порівняння даних різних міст між собою. Окрім того, зазначений Моніторинг (2014 р.) не враховує думку споживача адміністративних послуг про якість їх надання, доступність та задоволеність результатом діяльності працівників ЦНАП тощо.

⁶²⁴ 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс] ; за заг. ред. І. С. Кусляк, А. О. Серенюк. – Вінниця : ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. – 86 с. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=1577/>

Практика здійснення аналогічних моніторингів оцінки діяльності інструментів електронного урядування в містах України запроваджена з 2013 р. Слід зазначити, що методика оцінки ефективності впровадження інструментів електронного урядування у містах України зазнала протягом 2013-2015 рр. значних змін (у Моніторингу 2013 р. оцінка впровадження якості здійснювалась на результатах двох базових інструментів: контент офіційних веб-сайтів (83 показники) та система електронного документообігу ОМС⁶²⁵, що пов'язано з об'єктивними змінами оцінки рівня реалізації електронного урядування та мети самих досліджень. Так, у моніторингах 2013-2014 рр. методика базувалася на результатах анкетування та методом експертних оцінок, які мають значну суб'єктивність. У Моніторингу 2014 р. оцінюються такі три складові електронного урядування, як: контент офіційних веб-сайтів органів місцевого самоврядування; запровадження та функціонування систем електронного документообігу; оцінка діяльності ЦНАП у містах.

Згідно отриманих результатів дослідження у загальному рейтингу веб-сайтів серед 100 міст України лідерами у 2014 р. серед міст Західного регіону були: Рівне (перше місце, 148 балів з можливих 165), Львів (2-е місце, 146), Івано-Франківськ (12-е місце, 126 балів), Тернопіль (13-е місце, 125 балів). Аутсайдерами стали місто Луцьк (28-е місце, 109 балів), Чернівці (33-е місце, 103 бали), сайт міста Ужгород був не доступний для перегляду будь-яким з стандартних браузерів, а тому відсутній у вибірці, хоча офіційний веб-сайт у міста є і він доволі інформативний.

Оцінка офіційних веб-сайтів ОМС даного Моніторингу проводилась за п'ятьма блоками: 1) доступ до інформації (53 показники); 2) зворотний зв'язок з громадськістю (13 показників); 3) адміністративні послуги та доступ до публічної інформації (16 показників); 4) зручність користування веб-сайтом (8 показників); 5) оперативність оновлення інформації на сайті (8 показників). Таким чином, офіційний веб-сайт кожного ОМС, що увійшов до вибірки було проаналізовано за 98-ми показниками (максимально можливий бал при цьому – 151). Більшість з цих показників є обов'язковими або рекомендованими чинним законодавством. Передусім це кількісні показники, норми яких визначено на законодавчому рівні, в той час як окремі показники до оцінки були додані згідно їх цінності для життєдіяльності територіальних громад.⁶²⁶ Якісні оцінки при аналізі зручності користування веб-сайтом, в т.ч. людей з особливими потребами (слабозрячих), здійснювались за відсутності у чинному законодавстві чітких технічних вимоги до сайтів ОМС.⁶²⁷

До Рейтингу органів місцевого самоврядування міст, що увійшли до блоку «Система внутрішнього електронного документообігу» (всього показників 18, максимальний бал – 23) увійшли такі міста Західного регіону

⁶²⁵ Чи стануть українські міста електронними? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pard.org.ua/chi_stanut_ukransk_msta_elektronnimi.html.

⁶²⁶ 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс]; за заг. ред. І. С. Куспляк, А. О. Серенок. – Вінниця: ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. – 86 с. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=1577>, С.11.

⁶²⁷ Там само – С.12.

України: Луцьк (3-є місце, 18 балів), Тернопіль (5-є місце, 16 балів), Львів (6-є місце, 15 балів), Івано-Франківськ та Чернівці (на 11-му місці, по 10 балів кожне), Ужгород (15-є місце, 6 балів), Рівне (18-є місце, 3 бали).

У загальному рейтингу з оцінки діяльності Центрив надання адміністративних послуг (11 показників, максимальний бал 13) обласні центри Західної України розмістились так: Івано-Франківськ (1-є місце, 13 балів), Луцьк (2-є місце, 12 балів), Тернопіль (4-є місце, 10 балів), Ужгород (5-є місце, 9 балів), Рівне (6-є місце, 8 балів), Чернівці (7-є місце, 7 балів), Львів (8-є місце, 6 балів). Зазначимо, що такий низький бал у міста Рівне виглядає дещо суперечливо відносно найвищої оцінки діяльності рівненського ЦНАП громадянами у 2014 р., за результатами дослідження Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» на замовлення Центру політико-правових реформ за фінансової підтримки ЄС. За їх даними 96% мешканців м. Рівне, що зверталися до міських органів надання послуг відповіли позитивно, оцінюючи функціонування даної установи як «добре».⁶²⁸

Підсумкового рейтингу за результатами впровадження інструментів електронного урядування у методології Моніторингу (2014 р.)⁶²⁹ не проведено, а тому можна лише підсумувати бали вищенаведених рейтингів та вивести загальний для обласних центрів Західного регіону (табл. 5.12). За результатами підсумкового рейтингування лідером з ЕУ в Західній Україні є місто Львів, аутсайдером – місто Ужгород.

Таблиця 5.12

Результати впровадження інструментів електронного урядування в обласних центрах Західного регіону України, 2014 р.

Обласні центри	Львів	Рівне	Тернопіль	Івано-Франківськ	Луцьк	Чернівці	Ужгород
Рейтинг офіційних веб-сайтів, бали							
	146	148	125	126	109	103	0
Система внутрішнього електронного документообігу, бали							
	15	3	16	10	18	10	6
Діяльність ЦНАПів, бали							
	6	8	10	13	12	7	9
Загальний рівень впровадження інструментів електронного урядування, бали							
	167	159	151	149	139	120	15
Місце у загальному рейтингу							
	1	2	3	4	5	6	7

*Джерело: складено за⁶³⁰

⁶²⁸ Рівненський ЦНАП отримав найбільше позитивних оцінок від громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vse.rv.ua/news/1422457726-rivnenskiy-snap-otrimav-naybilshe-pozitivnih-ocinok-vid-gromadyan.html>.

⁶²⁹ 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс]; за заг. ред. І. С. Куспляк, А. О. Серенок. – Вінниця: ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. – 86 с. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=1577>, С.12.

⁶³⁰ Там само. – С.64-85.

Отже, результати проведених соціологічних опитувань думки споживачів адміністративних послуг та моніторингу впровадження ЕУ в містах України показали їх недостатню об'єктивність і виявили недоліки в організації моніторингу виключно на основі соціологічного опитування та експертної оцінки. А тому пропонується доповнити існуючу методику оцінки рівня ЕУ в містах України об'єктивними (кількісними) показниками, як: фінансові витрати на реалізацію ЕУ в містах, частка задоволених громадян, частота щоденних звернень громадян до ЦНАП та ін.

Рівень впровадження ЕУ у великих містах є свідченням реалізації її організаційно-управлінської метрополійної функції. Проте, помітні диспропорції на невідповідність між достатньо високим станом впровадження інструментів ЕУ в діяльність ОМС та низьким рівнем транслявання організаційно-управлінської функції м. Тернопіль, а також низький рівень ЕУ при високому рівні розвитку організаційно-управлінської функції м. Ужгород, що свідчить про необхідність удосконалення методики оцінки як ЕУ, так і розвитку самої функції, а також пояснюється різним метрополійним потенціалом міст загалом (рис. 5.15). Тому, враховуючи недосконалість існуючих методик стану впровадження ЕУ вважаємо за доцільне доповнити їх індикаторами реалізації зовнішньої інформаційно-комунікаційної інфраструктури ЕУ: інформативність офіційних веб-сайтів та діяльність ЦНАПів.

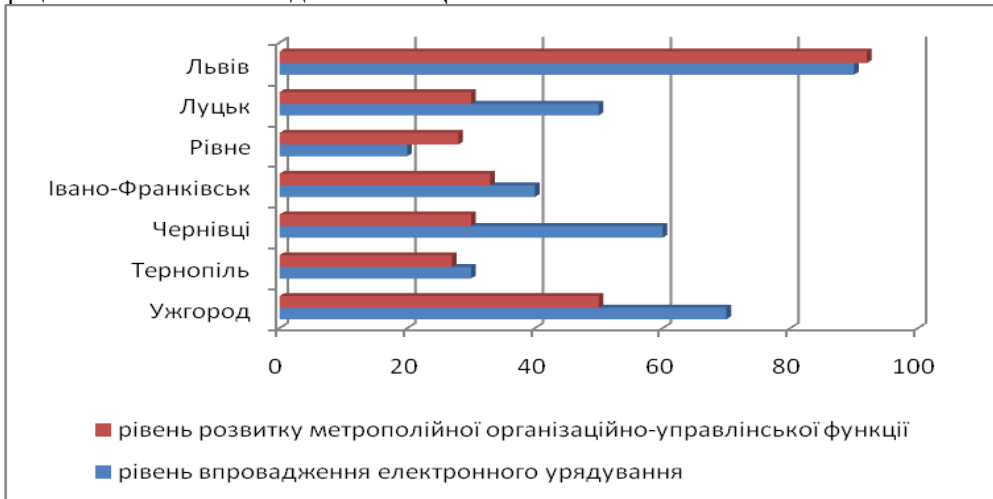

Рис. 5.15. Порівняння рівнів впровадження ЕУ та реалізації організаційно -управлінської функції містами Західної України у 2014 р., %*

*Джерело: складено за⁶³¹

Лідером впровадження ЕУ у Західному регіоні є м. Львів. Перспективи впровадження інструментів ЕУ в місті зросли із запуском у червні 2015 р. он-лайн-порталу «Особистий кабінет мешканця», який

⁶³¹ 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс] ; за. заг. ред. І. С. Кусп'як, А. О. Серенок. – Вінниця : ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. – 86 с. – Режим доступу: <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=1577>, С.64-85.

надаватиме он-лайн-доступ до адміністративних послуг і електронних сервісів міста на основі електронної ідентифікації мешканця за допомогою інноваційного механізму BankID, реалізованого в партнерстві з низкою найбільших українських банків, а в подальшому – і за допомогою MobileID та електронно-цифрового підпису. Окрім того, початково на сайті будуть доступними адміністративні послуги на рівні Львівської міської ради (електронне звернення, запис на прийом до посадовця, оплата комунальних послуг, перевірка стану виконання звернення, перевірка квартирної черги, подання показників лічильників, запис дитини в ДНЗ, запис на прийом в ЦНАП), а згодом планується розширити їх, доповнивши довідками про несудимість в МВС, про доходи в ДФС тощо.⁶³²

Така синхронізація забезпечить кращу інтегрованість між різними відомствами: ОМС, державними установами, що дозволить мешканцям отримати послуги за принципом «єдиного вікна». Для цього особливо важливо запровадити систему електронного документообігу та автоматизованого обміну даними між державними адміністраторами і місцевими дозвільними органами, що сприятиме економії фінансових та людських ресурсів, а відтак дозволить регіональній метрополії у майбутньому передати частину адміністративних функцій на інші населені пункти, зосередившись на найважливіших з них. Ще одним вектором модернізації міського управління для м. Львів є також реалізація ініціативи CityNext, учасником якої місто є з 2014 р. та першим в Україні, яке запровадило рішення на хмарній платформі Microsoft Azure. Співробітництво передбачає впровадження низки електронних сервісів для мешканців, гостей міста та спеціалістів міської ради: «Панель міста» буде об'єднувати та інтегрувати між собою всі сфери життєдіяльності міста для підвищення рівня якості життя мешканців.⁶³³

Отже, впровадження інструментів ЕУ в управління розвитком метрополій має значні переваги: сприяє динамічній організації інформаційної взаємодії під час вирішення комплексних проблем управління суспільством, підвищує інтегрованість (щільність) зв'язків між державними установами та мешканцями, формує можливість громадян впливати на прийняття рішень, забезпечує оперативність реагування на проблеми розвитку та доступ до відповідних територіально розподілених інформаційних ресурсів, сприяє обміну інформацією в режимах передавання даних і електронної пошти (за умови інтеграції інформаційних мереж та баз даних – інтегрованої інформаційно-аналітичної системи).

Подальший перспективний розвиток ЕУ в великих містах України потребує проведення скоординованих організаційно-технологічних заходів і

⁶³² «Коли інші займалися політикою, Львів просто працював» – Я. Мерило на презентації «Особистого кабінету мешканця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/society/lviv-changes/225608-koly-inshi-zaimalys-politykoiu-lviv-prosto-pratsiuvav-ya-merylo-na-prezentatsii-osobystoho-kabinetu-meshkantsia>

⁶³³ Львівська міськрада презентувала е-сервіс «Панель міста» на базі «хмарних технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/society/lviv-changes/223768-lvivska-miskrada-prezentovala-e-servis-panel-mista-na-bazi-khmarnykh-tekhnologii>.

погодження дій органів державної влади та ОМС в рамках єдиної державної політики на основі їх уніфікації, систематизації та стандартизації. Слід забезпечити рівні умови доступ громадян до адміністративних послуг із використанням ІТ-технологій. Для посилення впливу метрополійної управлінської функції слід удосконалювати процедуру надання адміністративних послуг шляхом розширення мережі ЦНАП у районних центрах та селах, тобто у межах метрополійного ареалу.

РОЗДІЛ 6

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ МЕТРОПОЛІЗАЦІЇ

6.1. Принципи та методи просторової організації й розвитку метрополійних систем регіону

У сьогоднішніх соціально-економічних та політичних умовах постає вимога дослідження проблем формування й розвитку метрополій, ширшого використання метрополійних ефектів у розвитку держави. Важливою причиною проведення дослідження цієї проблеми та оновлення проектної документації є бажання влади різних рівнів оптимізувати відносини великих міст з оточенням та виокремити метрополійні території як самостійний елемент. В Україні це пов'язується з проектом адміністративно-територіальної реформи та виділенням як самостійних одиниць розселення «міста – регіону».

Існуюча правова й методологічна бази в Україні є недостатніми для розв'язання всього кола проблем гармонізації відносин міст і прилеглих територій та зорієнтовані, здебільшого, на вирішення локальних задач. Недостатньо враховано нові інвестиційні умови, ринкові аспекти, питання власності й вартості, у т.ч. і на землю, зміни в системі управління територіями. Це зумовлює потребу оновлення методологічного інструментарію просторової організації та розвитку метрополій; обґрунтування принципів і методів просторової організації й розвитку метрополійних систем.

Відповідно до цього потребують вирішення такі завдання:

- обґрунтувати принципи просторової організації та розвитку метрополії;
- структурувати задачі організації й розвитку метрополії;
- визначити місце просторового чинника в системі чинників підвищення ефективності метрополії та здійснити його аналіз;
- обґрунтувати питомий показник ефективної метрополії;
- розробити прикладні методики просторової організації та розвитку метрополії.

1. Принципи розвитку метрополій. Напрями просторової організації метрополійних систем і їх цілеспрямованого розвитку визначаються глобальною метою розвитку держави і регіонів. Згідно з теорією планетарного розвитку академіка В. Вернадського глобальною метою має стати гармонійний сумісний розвиток (коеволуція) людини і природи, штучних і природних систем⁶³⁴. Академік М. Мойсеев, який займався проблемами моделювання глобальних процесів, зазначає, що перехід до ноосфери – це перехід до нових алгоритмів розвитку, які формуватимуться розумною людською діяльністю, забезпечуватимуть передбачення

⁶³⁴ Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера [Электронный ресурс] / В. И. Вернадский // Библиотека трудов акад. В. И. Вернадского. – М. : Мысль, 1994. – С. 45. – Режим доступа : http://libfree.com/139325182_ekologiyasamoorganizatsiya_biosferi.html.

позитивних і негативних результатів діяльності, втілюючи глобальну мету коеволюції людини і природи⁶³⁵.

Виділяються чинники підвищення ефективності територіальних систем:

1) економічні – пов'язані зі станом і заходами, спрямованими на ефективне використання ресурсного потенціалу через функціональну сферу;

2) соціальні – стосуються демографічної ситуації, особливостей демографічного відтворення, умов матеріального, культурного та духовного життя етносу, ефективнішого використання людського потенціалу території;

3) політичні – зводяться до внутрішньо- та зовнішньо-політичних трансформацій у державі;

4) інформаційні – створення громадської думки стосовно процесів у державі, покращення інформаційного забезпечення функціональної сфери.

Просторовий чинник інтегрує вищеперелічені аспекти і є множиною характеристик і взаємодій, з допомогою яких фахівці можуть впливати на просторову ситуацію та процеси розвитку систем. У результаті дослідження просторового чинника окреслюються напрями і пріоритети регіонального розвитку, обґрунтовуються чинники й механізми підвищення ефективності організації систем та управління містобудівними процесами.

Існуючі чинники вдосконалення і розвитку територіальних систем можна класифікувати також на: державні і регіональні, соціально-політичні, економічно-фінансові, організаційно-управлінські, зовнішні та внутрішні стосовно даного об'єкта. За ступенем впливу на ефективність системи можна виокремити загальні та специфічні. Загальні можуть бути розділені на лімітуючі і стимулюючі. Лімітуючим називають чинник, вплив якого визначає можливість існування системи в певних умовах, наприклад, запаси води, родючість ґрунтів та інші компоненти, необхідні для розселення людей в конкретних умовах. До специфічних відносяться ті, що трапляються тільки в конкретному середовищі, скажімо, висока сейсмічність території, яка обумовлює певну форму її заселення та господарювання.

З теорії систем відомо, що складність управління зростає значно швидше, ніж складність самої системи. Отож стосовно метрополій як складного соціального, природного, економічного, системотехнічного комплексу з великою різноманітністю цілей, кількістю елементів і зв'язків, говоритимемо про спрямований розвиток. На відміну від керованого розвитку, конкретні цілі при цьому не обґрунтовуються. Виробляються процедури системного аналізу просторових ситуацій, установлення пріоритетів і цілеутворення, пошуку компромісів і механізмів саморозвитку, визначається певна система норм і обмежень, а також ведення моніторингу.

Необхідність переходу на нові засади просторової організації та цілеспрямованого розвитку територіальних систем підтверджується наявністю гострих суперечностей і конфліктів, зумовлених розміщенням,

⁶³⁵ Моисеев Н. Н. «Мировая динамика» Форрестера и актуальные вопросы экологической эволюции [Электронный ресурс] / Н.Н. Моисеев. – М., 2000. – Режим доступа : nmoiseev.ru/bibliography.htm.

параметрами та властивостями, потребою збереження духовних цінностей і природного середовища. Вирішення таких завдань потребує спеціального дослідження простору і взаємодій просторових характеристик.

Глобальна мета гармонійного розвитку людини і природи потребує чітких моральних норм діяльності людей. Це моральний імператив, тобто категорійні обмеження, які не повинні порушуватись за жодних обставин. Окрім того, функціональна діяльність людини повинна обмежуватися подібним екологічним імперативом. Отже, два імперативи (внутрішній і зовнішній щодо людини) задають коридор, в якому повинні реалізовуватися всі процеси життєдіяльності людей. Моральний і екологічний імперативи є взаємопов'язаними категоріями, що стосуються загальнолюдських цінностей.

Формування *морального імперативу* включає систему впливів на духовний світ людини протягом усього її життя. У просторовій моделі це відображається структурою функцій, спрямованих на задоволення духовних і культурно-освітніх потреб населення, створення умов для розкриття творчого потенціалу людини, їх якістю, в т.ч. й естетичними властивостями середовища. Серед критеріїв морального імперативу велику роль мають відігравати національні та регіональні традиції, охоронні об'єкти й історичні цінності регіону. Ці чинники покликані активізувати суспільний потенціал і спрямувати його на розв'язання проблем розвитку регіону. Водночас спроби уніфікації культури, домінування суто економічних критеріїв провокують руйнівні процеси.

Екологічний імператив істотно пов'язаний з обґрунтуванням кількісних показників відновлення ресурсного потенціалу, гранично допустимих впливів на довкілля через споживання невідновлюваних ресурсів і шкідливі наслідки техногенного характеру. Отже, у просторовому чиннику людський вимір є визначальним, він проявляється як у тому, наскільки чітко й обґрунтовано будуть сформульовані вимоги імперативів стосовно всіх інших просторових характеристик і взаємодій, так і наскільки люди виявляться спроможними прийняти нові норми та дотримуватися їх. Вирішення таких проблем потребує об'єднаних зусиль сфер науки, освіти, законодавства, практичної діяльності, у т.ч. пов'язаної з просторовою організацією й розвитком метрополій.

2. Іншою важливою вимогою є структуризація задач просторової організації та розвитку метрополій. Базуючись на п'ятивимірній моделі простору «людина – функція – умови – геометрія – час»⁶³⁶, загальне формулювання задачі Z можна записати у вигляді логічного виразу:

$$Z = A, Y = \langle A, L, F, X, G, T \rangle, \quad (6.1)$$

де в лаemannих дужках вихідні дані, зокрема

A – цілі, яких потрібно досягти при розв'язанні задачі;

Y – потенціал, необхідний для досягнення поставлених цілей;

L – необхідні трудові ресурси;

F – наявні функціональні можливості;

X – існуючі матеріальні та фінансові ресурси;

⁶³⁶ Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Інститут регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – 400 с.

*G – геометричні чинники містобудівної системи;
T – часові виміри (час реалізації й сукупності проекту, історичний аспект).*

Більшість задач просторової організації і розвитку метрополій з урахуванням вимог сталого розвитку передбачають досягнення певних соціальних, економічних і екологічних цілей. Особливість таких задач також і в тому, що функціональне призначення і розташування об'єктів на місцевості пов'язане з питанням просторової організації. Тобто задачі є багатоцільовими, а їх вирішення потребує взаємодії фахівців різних спеціальностей (землевпорядників, урбаністів, інженерів, соціологів, економістів тощо). Орієнтовний перелік задач просторової організації та розвитку метрополій згруповано в табл. 6.1

Таблиця 6.1

Характерні задачі просторової організації й розвитку метрополій

Задачі	Цілі, що досягаються		
	соціальні	економічні	екологічні
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1. Оптимізація структури землекористування: 1.1. Ступеня розораності. 1.2. Традиційного й органічного землеробства. 1.3. Енергетичних культур. 1.4. Рекультивация земель	підвищення фахового рівня працівників; зростання технологічного рівня і культури праці	підвищення родючості ґрунтів; збільшення доходів та рентабельності виробництва	раціональне природокористування; зниження забруднення земель
2. Удосконалення функціональної структури: 2.1. Забезпечення функціональних потреб. 2.2. Оптимізація зонування території. 2.3. Використання поновлюваної енергії. 2.4. Утилізація відходів	підвищення рівня життя та зайнятості населення; покращення санітарного стану території	підвищення ефективності використання наявних ресурсів; зниження енергетичної залежності господарств	зниження викидів парникових газів
3. Удосконалення планувальної структури: 3.1. Узгодження з надсистемою. 3.2. Розвиток зовнішніх відносин. 3.3. Розвиток внутрішньої вулично-дорожньої мережі	підвищення рівня зайнятості; зростання безпеки життєдіяльності населення	зростання ділових зв'язків та інвестиційної привабливості території	зменшення переїздів і викидів в атмосферу

1	2	3	4
4. Удосконалення інфраструктури: 4.1. Виробничої. 4.2. Соціальної. 4.3. Інженерної. 4.4. Транспортної. 4.5. Інституційної.	підвищення рівня зайнятості, духовності й культури населення; покращення благоустрою житла	зростання ефективності використання потенціалу метрополії; покращення системи управління процесами розвитку	зниження забруднення території, води й атмосфери
5. Покращення естетичних характеристик: 5.1. Вивільнення й переосвоєння територій. 5.2. Естетизація середовища. 5.3. Формування ландшафтного каркасу	підвищення рівня духовності й культури; покращення благоустрою територій; покращення проживання	підвищення туристичної та інвестиційної привабливості метрополії; збільшення атрактивності метрополії	озеленення території; створення штучних водойм; збільшення екологічної стійкості

Таким чином, оцінивши наявний просторовий потенціал метрополії і порівнявши його з вимогами сталого розвитку, можна встановити найбільш актуальні цілі та задачі щодо її просторової організації й розвитку, а також ресурси їх досягнення. Вимоги полягають у тому, щоб наявний потенціал був використаний з високою ефективністю, не порушуючи при цьому основні умови сталого розвитку, а саме: забезпечити соціально-економічні та духовно-культурні потреби сучасного покоління, не руйнуючи природної основи розвитку майбутніх поколінь. Вирішення сформульованих завдань можливе на засадах екосистемного підходу, коли часткові проектні рішення з удосконалення просторової організації окремих поселень узгоджуються з загальними цілями розвитку та вимогами екологічного й морального імперативів розвитку метрополії.

3. Автором розглядаються принципи та методи просторової організації й розвитку метрополій. Отож постає **задача аналізу просторового чинника в соціально-еколого-економічній ефективності функціонування метрополії**. Загальною метою просторової організації й розвитку метрополії є підвищення питомої соціально-еколого-економічної ефективності її функціонального виміру. Питома просторова ефективність функціональної системи залежить від кількості зайнятих у ній людей (L), території системи (S) і часу продукування корисних результатів (T) за певних фіксованих умов (X). Отож проблема підвищення організації системи пов'язана з ефективним використанням усіх вимірів простору метрополії.

Зокрема, це стосується зниження затрат праці людей (підвищення продуктивності праці), економії території й часу. Досягти високої питомої ефективності використання просторового потенціалу можна за умови раціонального територіального розподілу функцій, їх масштабів і оптимальної концентрації, узгодження взаємодій у просторі та часі, впровадження ресурсощадних і екологічно безпечних технологій, виробництв із замкнутим циклом.

Зазначимо, що задачі просторової організації тісно переплітаються з питаннями суто технологічного характеру і повинні вирішуватися сумісно фахівцями різного профілю на єдиній методологічній платформі й обґрунтованих нормативах використання простору та часу. Концентрація просторових характеристик для різноманітних функціональних зон буде суттєво різною, хоча принципи економії праці, території й часу залишатимуться незмінними.

На просторову організацію впливає рівень невизначеності ситуацій (невизначені або типові). Невизначеність ситуації зумовлюється також рівнем інформаційного забезпечення та наявності аналогів. У сьогоденних умовах різко зростає кількість задач, алгоритм розв'язання яких не до кінця сформований, а інформаційне забезпечення недостатнє. Діяльність залежить і від масштабів об'єктів. Традиційно вважається, що організація об'єктів більшого масштабу складніша, оскільки вимагає опрацювання значного масиву інформації й пов'язується з завданнями формування простору для великої кількості людей.

Застосування моделі п'ятивимірного простору⁶³⁷ дозволяє виявити резерви просторової організації на всіх етапах життєвого циклу метрополійних систем, які полягають у:

— реалізації системного аналізу та прогнозуванні процесів, програм комплексного розвитку метрополій. Прикладом суттєвих диспропорцій у цей період є розпорошеність господарських ділянок і територій, що негативно впливає на соціально-економічні й екологічні показники, природно-ландшафтну основу метрополії. Відсутність належної орієнтації в часовому вимірі призводить до помилкового резервування територій, а також дрібних забудов, що не доцільні з огляду перспективного розвитку. Вони переважно відірвані від основних зон освоєння, нераціонально вирішуються інженерно-технічні задачі;

— втіленні системного проектування територій, що охоплює всі просторові виміри та складові проекту: функціональне зонування, структурне планування, розвиток функціональної інфраструктури, благоустрій територій тощо. Прикладами порушення принципів системності в проектуванні приміських зон служить наявність численних транзитів через природоохоронні й рекреаційні території, неефективне використання територій. Особливо завищеними є території під промисловими функціями, що знижує питому ефективність простору. Системність у проектуванні передбачає розгляд усіх етапів життєвого циклу метрополійних систем (передпроектний аналіз,

⁶³⁷ Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Інститут регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – 400 с.

проектування, реалізація, використання, ліквідація). Показовим прикладом порушення цього принципу є проектування сміттєзвалищ, коли на стадії проектування не розроблялися належним чином питання розміщення, а також закриття й ліквідації об'єкта;

— впровадженні просторово-часового узгодження реалізації проектних рішень. Аналіз реалізації великих територіальних проектів у метрополіях свідчить, що навіть за належної якості проекту має місце неповна або непослідовна їх реалізація, що істотно впливає на стан і ефективність функціонування систем. Особливо це актуально для проектів, реалізацію яких доцільно здійснювати поетапно з введенням окремих об'єктів як завершених циклів, а також з випереджуваними темпами введення в експлуатацію елементів інфраструктури.

Вивчення теоретичних, методологічних і законодавчих основ просторової організації метрополійних систем дає підстави допустити, що основна частина просторового чинника вдосконалення і розвитку містобудівних систем зосереджена на поліпшенні взаємозв'язку між вищеназваними складовими чинника. Водночас у сучасних умовах реалізації й управління процесами відсутня можливість коригування проекту на основі необхідного зворотного зв'язку.

У результаті вивчення просторово-часових протиріч, усунення яких, насамперед, бере на себе просторовий чинник удосконалення й розвитку метрополій, можна зробити висновок, що їх виникнення зумовлено відсутністю ефективних взаємозв'язків між основними підсистемами метрополії, у ліквідації невідповідностей між архітектурно-розпланувальними, природно-ландшафтними, соціально-економічними та іншими умовами. На сьогодні явно недостатнім є й рівень наукової розробки цього питання.

Слід виокремити дві групи засобів реалізації просторового чинника: прямі й опосередковані. Прямі засоби – такі просторові нововведення в організацію метрополії, які не зачіпають інших чинників (економічно-фінансових, організаційно-управлінських тощо), забезпечують удосконалення систем і окреслюють ефективні напрями розвитку за рахунок поліпшення просторових параметрів і властивостей. Опосередковані засоби передбачають такі зміни просторової організації метрополії, що призводять до суттєвих або часткових змін в інших сферах діяльності та в регіональній політиці, і як результат, обумовлюють поліпшення процесів у метрополії.

Просторовий чинник, таким чином, виступає складовою загальної системи засобів підвищення ефективності метрополійних систем, не замінюючи і не применшуючи значення інших чинників. Разом із тим слід відзначити, що саме на просторовий чинник покладається завдання координації зусиль спеціалістів різних предметних сфер, спрямованих на вдосконалення політики розвитку метрополій.

4. Головною метою просторової організації та розвитку метрополій є підвищення соціально-еколого-економічної ефективності їх функціонування. Постає вимога **обґрунтування питомого показника ефективності метрополії**. Базуючись на багатовимірну модель простору та методи оцінки

його потенціалу⁶³⁸, обґрунтовано показник соціально-еколого-економічної ефективності метрополійних систем. Він враховує потенційну корисність системи, втрати корисності, ресурсомісткість, шкідливі щодо екології наслідки функціонування системи, віднесені до характеристик людського, геометричного і часового вимірів. Визначено умови екстенсивного та інтенсивного розвитку метрополій.

Ефективність як інтегральна характеристика будь-якої функціональної системи має велике методологічне й практичне значення, про що свідчить увага до цієї категорії науковців різного профілю. Для метрополійних систем ефективність важливо оцінювати в контексті духовних, соціальних, екологічних, економічних та інших наслідків діяльності людей. У загальному вигляді ефективність метрополії можна записати залежністю

$$W_c = f(K, H, C, I, S, T), \quad (6.2)$$

де W_c – ефективність системи;

K – корисні результати системи;

H – супутні негативні наслідки функціонування системи;

C – сумарні затрати невідновлюваних ресурсів на отримання результатів функціонування системи;

L – характеристики людського виміру;

S – площа системи;

T – час, протягом якого отримані результати.

У наведеній формулі затрати ресурсів включають працю людей, затрати, пов'язані з використанням технічних засобів і споруд, затрати енергії та технологічних матеріалів. Для приведення корисності та затрат до однієї розмірності використовують грошові чи енергетичні еквіваленти. Показники ефективності будуються, зазвичай, за мультиадитивним принципом. Це відповідає природі ефективності, бо загальні показники корисності, витрат і негативних наслідків отримуються шляхом додавання відповідних часткових показників (властивість адитивності), тоді як для узагальнення ефективності у вигляді безрозмірного або відносного показника потрібні операції множення чи ділення (мультиплікативні властивості). Так, оцінка економічної ефективності здійснюється у грошових одиницях і виражається відношенням економічного ефекту до затрат коштів або праці людей. Проте наявні залежності не враховують техногенних впливів виробництва на довкілля, а тому можуть розглядатися лише як часткові показники ефективності метрополій. Аби звести різні за фізичним змістом величини до однакових одиниць виміру, використовуються енергетичні еквіваленти, коли витрати будь-якої речовини можна виразити в енергетичних одиницях.

Шкідливі техногенні впливи функціональних систем на довкілля також можна виразити в енергетичних одиницях. Негативні техногенні впливи на довкілля розглядаються як складник плати за корисність. Така концепція економіко-екологічної ефективності є придатною і для оцінки

⁶³⁸ Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Інститут регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.; Нагірний Ю.П. Аналіз технологічних систем і обґрунтування рішень : практикум / Ю.П. Нагірний, І.М. Бендера, С.Ф. Вольвак. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2013. – 240 с.

метрополійних систем, проте вона не враховує геометричного і часового вимірів простору, а людський вимір береться до уваги лише опосередковано через затрати праці.

Просторову соціально-еколого-економічну ефективність метрополійних систем пропонуємо розглядати як відносний показник, у якому чисельник відображає потенційну корисність, втрати корисності, сукупні затрати ресурсів і негативні наслідки функціонування систем, а знаменник – характеристики людського, геометричного і часового вимірів простору. Тобто в узагальненому вигляді підтверджуються висновки В. Дружиніна, Д. Конторова та Ю. Нагірного⁶³⁹. Зокрема, у праці⁶⁴⁰ наведено графічну інтерпретацію інтенсивного, екстенсивного та екстенсивно-інтенсивного розвитку систем, що справедлива і для розвитку метрополій. Перехід на вищий щабель корисності системи можливий екстенсивним, екстенсивно-інтенсивним та інтенсивним шляхами. У першому випадку приріст корисності здійснюється за рахунок зростання ресурсомісткості системи; в другому – ресурсної та інформаційної складових; в останньому – за рахунок підвищення рівня організації простору та інформаційної складової.

Показник просторової ефективності дозволяє виявити існуючі тенденції в системі, наявні суперечності в їх просторовій організації, а також обґрунтовувати напрями розвитку. Модель п'ятивимірного простору, оцінка просторового потенціалу та ефективності його використання створюють передумови для обґрунтування прикладних методик синтезу метрополійних систем різних ієрархічних рівнів.

5. Методики просторової організації та розвитку метрополій.
Вимоги до проектних вирішень просторової організації й розвитку метрополій. Практика проектування пов'язана з пошуком елементів, зв'язків, структур та їх конфігурацій, яких бракує в системі й які необхідно ввести для досягнення окреслених цілей та встановлення властивостей простору. Методики згруповані навколо питань, які потребують детальнішого опрацювання:

- формування системи центральних місць, реорганізації урбанізованих просторів та системи розселення;
- розвитку транспортних зв'язків на території;
- творення цілісної системи туристично-рекреаційних територій метрополії;
- планування охорони природи;
- захисту метрополії від техногенних та природних ризиків;
- розвитку сільського господарства;
- розвитку промислового комплексу і визначення індустріальних площ;

⁶³⁹ Моисеев Н.Н. «Мировая динамика» Форрестера и актуальные вопросы экологической эволюции [Электронный ресурс] / Н.Н. Моисеев. – М., 2000. – Режим доступа : nmoiseev.ru/bibliography.htm; Нагірний Ю.П. Аналіз технологічних систем і обґрунтування рішень : практикум / Ю.П. Нагірний, І.М. Бендера, С.Ф. Вольвак – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2013. – 240 с.; Дружинин В.В. Системотехника / В.В. Дружинин, Д.С. Конторов. – М. : Сов. радио, 1976. – 296 с.

⁶⁴⁰ Нагірний Ю. П. Аналіз технологічних систем і обґрунтування рішень : практикум / Ю.П. Нагірний, І.М. Бендера, С.Ф. Вольвак – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2013. – 240 с.

- забезпечення метрополії сировинними ресурсами;
- розвитку інженерної інфраструктури та енергетичне забезпечення метрополії.

Формування системи центральних місць, реорганізація урбанізованих просторів та системи розселення метрополії. Реорганізація урбанізованих систем передбачає: збереження історичної складової системи розселення; визначення меж і впорядкування урбанізованих просторів; розвиток природних, сільських та промислових просторів, що творять приміські зони; упорядкування та капіталізацію житлового фонду садово-городніх об'єднань тощо.

З питаннями урбанізації, системи розселення та центральних поселень тісно пов'язане питання *транспортної доступності й розбудови структурних зв'язків на території*, у т.ч. виділення зони поганої доступності до центру. В області існує ієрархічна система сполучень, виділяється рівень великомасштабних міжрегіональних і регіональних зв'язків. У схемі розпланування області професійно опрацьовані питання найвищого масштабу та розбудови міжнародних транспортних комунікацій. Оскільки значна частина метрополії знаходиться поза зонами впливу міжнародних комунікацій, слід поглибити аналіз і деталізувати рішення транспортних зв'язків на нижчому ієрархічному рівні, передбачити розвиток доріг регіону, реконструкцію системи приміського транспорту, у т.ч. залізничного. Враховуючи зростаючу роль місцевого самоврядування, потрібно вирішити завдання розвитку спільної інформаційної інфраструктури метрополії, зокрема центрів дорадництва, інформаційних послуг як внутрішнього, так і зовнішнього користування. Наприклад, важливого значення набуває поінформованість населення про можливі напрями розвитку населеного пункту, його позитивні результати й негативні наслідки. У функції таких інформаційних центрів має входити формування громадської думки щодо доцільності та ефективності проектних рішень для уникнення чи пом'якшення конфліктних ситуацій.

Оптимізація структури землекористування в межах метрополії суттєво впливає на зміни в просторовій організації. Так, наявність неуживаних, заболочених, еродованих або рекультивованих площ може в перспективі мати різне функціональне використання (зелені й відпочинкові зони, вирощування енергетичних культур тощо). З цим пов'язані й відповідні об'єкти (споруди для відпочинку і спорту, ґрунтозахисні тераси, вали або насадження, біоенергетичні комплекси). Вдосконалення структури метрополії здійснюється на підставі передпроектного аналізу, а також показників рівня й повноти реалізації функцій. Саме на цій стадії встановлюється потреба в окремих функціональних об'єктах або необхідність їх реконструкції. Наприклад, низький рівень безпеки життєдіяльності, зокрема захисту від повеней, потребує значних капіталовкладень на захисні споруди. Для підвищення якості житлового фонду й санітарного стану поселень необхідна система централізованого водопостачання й каналізації, очищення та утилізації стоків. Такі масштабні проекти потребують оцінки наявних ресурсів, можливих інвестицій і обґрунтування за соціальними, економічними та екологічними критеріями.

Виділення та формування системи туристичних і рекреаційних територій у метрополії. Для просторової організації й розвитку Західного регіону України загалом і Львівської області зокрема важливе місце має рекреаційний потенціал. У проекті просторового планування туристичних і рекреаційних територій області розглянуто питання на макрорівні. Для конкретизації цього проекту на рівні метрополії слід детальніше враховувати систему таких показників, як чистота повітря, наявність мінеральних рекреаційних ресурсів, лісових зон, функціонування і стан готелів і об'єктів відпочинку, туристичні маршрути, економічна значимість туризму для метрополій, природна привабливість ландшафту, існування місць, важливих для пізнавального туризму, тощо. У цілому територія має характеризуватися інтегральними показниками наявного рекреаційного потенціалу та ефективністю його використання:

- організацією й упорядкуванням системи об'єктів і зон туризму і рекреації;
- станом сучасної туристичної та рекреаційної інфраструктури;
- збереженням і відновленням історично сформованих культурних ландшафтів;
- розвитком зон охорони історико-культурної спадщини, збереження, консервації й ревіталізації пам'яток історії та культури.

На цьому рівні проектування наявна можливість здійснювати детальний аналіз ландшафтів для формування туристично-рекреаційної системи, що передбачає вивчення естетики краєвидів, атракційності ландшафтів і їх рекреаційного освоєння. Така карта об'єктивізує визначення зон пріоритетного туристично-рекреаційного використання з урахуванням природних і технічних обмежень, що істотно конкретизує зони означених територій.

Планування охорони природи у просторовому плануванні для метрополії має важливе значення у зв'язку зі специфічними природно-ландшафтними умовами й загрозами їх збереження. Планування охорони природи тісно пов'язане з ландшафтним проектуванням і передбачає на підставі аналізу множини природно-ландшафтних умов та землекористування виявлення територіальних конфліктів щодо охорони природи та розроблення природоохоронних заходів. Робота включає збір природоохоронних даних, аналіз наявних планів і конфліктів та прийняття на цій основі рішення стосовно важливості певних територій. Після нанесення інформації на карти відбувається пристосування її до завдань просторового планування. Охорона та збереження довкілля, раціональне природокористування, обґрунтування екологічно допустимих рівнів використання території, усунення екологічних наслідків життєдіяльності людини – актуальні завдання просторового проектування, які вимагають особливої уваги.

У практиці визначення пріоритетних природоохоронних територій здійснюється шляхом нанесення їх на карту. Визначення меж окремих природоохоронних об'єктів (національні парки, біосферні резервати, території захисту боліт, місця розселення видів тощо) та їх об'єднання

встановлює межі зон природоохоронних територій. Для кожної території доцільно сформуванати таблицю даних, що її характеризують, описати наявні конфлікти й рекомендації щодо їх усунення.

Важливим є виділення цілісних (нерозділених) природних комплексів – розглядаються ліси, сільськогосподарські угіддя, що не розділені дорогами і поселеннями та творять цілісні природні комплекси. Такі території мають особливе значення для охорони природи і є найважливішим шаром у природоохоронній інформації регіонального планування.

Захист територій від техногенних і природних ризиків, зокрема паводків: завдання полягає у стримуванні паводку, запобіганні лиху, створенні місць для води, де вона завдасть найменшої шкоди. Традиційно передбачаються різні види захисту. В проекті обґрунтовуються, вибираються і впроваджуються заходи, найдоцільніші в кожній конкретній ситуації, проте перевага надається природним. Проект має базуватися на Програмі протипаводкового системного захисту територій регіону⁶⁴¹. Фахова концепція захисту території зобов'язує визначення зон затоплення забудови. Окрім того, окреслюються зони загрози паводків у випадку відмови інженерного захисту.

Сільське господарство у проектах територій метрополій. Підкреслимо, що для Львівської області характерний: низький рівень забезпечення населення сільськогосподарськими угіддями; подрібнення структури сільськогосподарських угідь; включення у їх структуру природних комплексів; відтік людей з сільського господарства в інші галузі; складність рельєфу значної частини території області, що потребує спеціальних ґрунтозахисних заходів; низький рівень ефективності використання та значний відсоток земель, що не обробляються (близько 100 тис. га цінних с/г земель). Метою цієї частини проекту є обґрунтування пропозицій на виділення пріоритетів і умовно придатних територій для сільськогосподарського використання. Слід чітко визначити систему використання земель на перспективу, їх заліснення й вирощування біоенергетичних рослин. Для таких обґрунтувань наявні статистичні й картографічні матеріали, зокрема Держкомзему, що містять інформацію про власність, розораність ґрунтів, локалізацію угідь з низькою родючістю, які можуть бути використані для заліснення чи біоенергетики.

Розвиток промислового комплексу та визначення індустріальних площ у плані метрополії. Розробка проекту пов'язується з формуванням цілісного господарського ринку праці, товарів і послуг, використанням ефектів від співпраці виробництв для збільшення конкурентоспроможності регіональної економіки, реорганізацією галузевої структури господарського комплексу (підвищення ролі науки та інноваційної продукції). Завершується проект визначенням осей розвитку й виділенням територій технопарків. Для

⁶⁴¹ Щодо проблем комплексного протипаводкового захисту територій регіонів України від катастрофічних паводків та мінімізації збитків від шкідливої дії вод [Електронний ресурс]: інформаційно-аналітична довідка ; нарада з питань комплексного протипаводкового захисту території України. – Офіц. сайт Державного агентства водних ресурсів України. – К., 2012. – Режим доступу : http://www.scwm.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=512&Itemid=39.

індустріальних площ територія має відповідати вимогам доіндустріальної забудови, мати відповідний рельєф, добрий зв'язок і залізничне сполучення.

Суттєво зростає роль розвитку функціональної сфери як виробничого чинника, так і обслуговування. Першочергове значення мають задачі оптимізації виробництва з урахуванням сучасних технологій та об'єктів їх інфраструктури. Важливо тут розташовувати малі підприємства, повніше використовувати географічне положення та потенціал щодо розвитку міжнародних зв'язків, туристичних і рекреаційних послуг.

Забезпечення метрополії сировинними ресурсами. Проект передбачає визначення пріоритетних територій цього напрямку. Має бути розроблено пропозиції розвитку сировинної бази, для чого окреслено території поширення покладів корисних копалин та складена карта сировинного потенціалу. Завдання проекту полягає у виявленні й планувальному фіксуванні територій, здійсненні їх класифікації, а не у вирішенні питань хто і як їх освоюватиме.

Розвиток інженерної інфраструктури, енергетичне забезпечення метрополії, а також використання місцевих джерел енергії включає розвиток: цілісної системи забезпечення регіону водою, у т.ч. і створення водосховищ; системи очищення стоків і переробки відходів; систем забезпечення метрополії енергією. Стосовно метрополії важливим є розвиток вітрової і малої гідро- та біоенергетики. У цій сфері виділяються дві групи проблем: ставлення громадськості й ситуація на окремих ділянках. За вихідну умову взята вимога збільшення виробництва енергії на основі відновлюваних джерел.

Знизити енергетичну залежність метрополії, а відтак підвищити економічну ефективність виробництва, можна шляхом повного використання наявного потенціалу відновлюваної енергії. Резервування в структурі землекористування площ під енергетичні структури і розміщення на території приміських сіл біоенергетичних комплексів дозволить знизити видатки виробництва та населення на енергоносії, а також покращити екологічну й санітарну ситуації.

Після виконання тематичних проектів робиться їх «зшивання» та узгодження між собою. На цій основі і визначається проект просторової організації та розвитку метрополії як цілісний містобудівний документ.

Закладені методологічні засади створюють рамкові умови просторового проектування й відповідний алгоритм виконання проектів просторової організації і розвитку окремих територіальних систем. При опрацюванні конкретних проектів потрібно дотримуватися методологічної цілісності й чіткості окремих частин проекту: передпроектного аналізу – обґрунтування концептуальних засад просторової організації і розвитку метрополії, а також проектної реалізації.

Потрібно активізувати проектування на рівні окремих територій, у якому слід врахувати викладені вимоги. Для посилення конкурентності та підвищення якості проектних робіт на нижчому ієрархічному рівні доцільно проектування окремих територіальних одиниць метрополії доручати різним творчим колективам.

6.2. Сучасні імперативи просторової організації метрополійних субрегіонів

Важливою передумовою активізації просторового розвитку регіонів загалом (а відтак – й успішного розвитку національного економічного простору в цілому) є модернізація системи управління просторовим розвитком метрополійних субрегіонів. У цьому контексті особливо гострою є потреба розробки нової теоретичної концепції управління землекористуванням у метрополійних субрегіонах, яка б об'єднала у собі різні методики та інструменти соціальних, економічних і галузевих наук.

Одним із ключових елементів загальної системи управління просторовим розвитком і землекористуванням в Україні традиційно вважається землевпорядкування, в ході якого повинні вирішуватися політичні, правові, соціально-економічні, організаційно-територіальні та екологічні завдання. Однак більшість фахівців визнає, що сьогодні землевпорядкування використовується в основному для вирішення організаційно-технічних та правових аспектів перерозподілу земель, а не як засіб оптимізації та організації раціонального використання земель, інструмент управління просторовим розвитком територіальних систем. При цьому наголошується, що у сфері містобудівної та землевпорядної діяльності існує чимало юридично неврегульованих моментів. Тому нормативно-правова база регулювання земельних відносин у метрополійних субрегіонах потребує подальшого вдосконалення.

На наш погляд, у просторовій структурі метрополійного субрегіону доцільно виділяти складові (структурні елементи) чотирьох типів:

- 1) метрополійний центр та інші населені пункти (міста, містечка, села, селища);
- 2) найближчі околиці населених пунктів (резервні території для зростання населених пунктів);
- 3) міжсільбищні (відкриті) території;
- 4) окремі складові населених пунктів і їх околиць (окремі квартали, масиви тощо).

В Україні поступово утверджується нова парадигма управління просторовим розвитком, що базується на поєднанні галузевого і територіального підходів до організації управління, і має за мету забезпечення належних просторових передумов для максимального задоволення потреб жителів конкретних територій.⁶⁴² Це обумовлює необхідність суттєвого оновлення й поглиблення науково-методичних засад планування використання земель на різних рівнях.

Свого часу прийняття Генеральної схеми планування території України стало проривним кроком у забезпеченні цілісності відповідних робіт на всіх рівнях та їх наближення до європейських імперативів. Сьогодні ця схема потребує коригування, зокрема в частині розвитку підходів щодо функціонального зонування з ймовірною інтеграцією поняття

⁶⁴² Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / за ред. д.е.н., проф. Л.Т. Шевчук. – Львів: ІРД НАН України, 2011. – 256 с.

функціональних регіонів різних рівнів і типів (у тому числі й метрополійних субрегіонів) та досягнення тіснішого зв'язку з «Порядком денним територіального розвитку ЄС 2020».⁶⁴³

Останнім часом все більше урбаністів і, зокрема, урбаністів-практиків, наголошують на пріоритетному значенні містобудівних і розселенських заходів для організації не лише міських (урбанізованих), а й інших видів територіальних систем. Однак, землевпорядна наука переконливо довела, що *організація раціонального використання й охорони земель, з логічної точки зору, неодмінно повинна передувати будь-яким містобудівним заходам і діям.*⁶⁴⁴ Отже, ***при плануванні просторового розвитку систем будь-якого ієрархічного рівня на першочергову і поглиблену увагу заслуговують саме питання планування використання земель.***

У сфері містобудівної та землевпорядної діяльності існує чимало юридично неврегульованих моментів, а також нерідко зазначається, що містобудівна документація не виконує тих функцій, які їй відведено законодавством. Цих проблем не вирішує і новий Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (що набрав чинності 12 березня 2011 р.), який вніс суттєві зміни в перелік видів містобудівної документації на місцевому рівні. Тому нормативно-правова база регулювання земельних відносин у метрополійних субрегіонах потребує подальшого вдосконалення.

Вивченню специфіки управління землекористуванням в умовах ринкової економіки присвячено чимало наукових робіт, однак критичний аналіз ситуації, що склалась у сфері землекористування, та наукових публікацій з цього напрямку засвідчує, що планування використання земель у метрополійних субрегіонах в Україні досі не лише не вирішує своїх прямих завдань, а й належним чином відповідні питання не висвітлені навіть на теоретичному рівні.

Обмеженість земельного ресурсу ставить завдання ефективного його використання в ринкових умовах з метою забезпечення потреб як метрополійного центру, так і його приміської зони. Як об'єкт майнових відносин земельний ресурс поєднує функціональні, технічні, правові та економічні характеристики. Тому завдання, які виникають у процесі його використання, вимагають застосування економічних, планувальних, адміністративних, правових механізмів та врахування людського фактора.

Щоб забезпечити збалансований розвиток метрополійного субрегіону в цілому, треба прагнути до максимального узгодження приватних інтересів окремих землевласників і землекористувачів з громадськими інтересами.

У метрополійних субрегіонах простежується чітка тенденція до збільшення інтенсивності використання територій з наближенням до міста: збільшується частка забудованих земель, земель промислового та комерційного використання, земель громадського призначення, земель, які використовуються для транспорту та зв'язку, земель технічної

⁶⁴³ Territorial Agenda of the European Union 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu-territorial-agenda.eu/Reference%20Documents/Final%20TA2020.pdf>

⁶⁴⁴ Волков С.Н. Землеустройство. – Т. 1. Теоретические основы землеустройства / С.Н. Волков. – М. : Колос, 2001. – 496 с.

інфраструктури, відповідно, знижується інтенсивність використання земель сільськогосподарського призначення.

На наш погляд, у цій ситуації потрібно всебічно сприяти розвитку девелоперської діяльності у метрополійних субрегіонах, адже у найбільш загальному трактуванні під «девелопментом» прийнято розуміти якісне поліпшення нерухомості, що забезпечує підвищення її вартості.

На основі загальної класифікації об'єктів нерухомості серед фахівців прийнято виділяти такі види девелопменту: девелопмент земельних ділянок (часто його називають ленд-девелопментом), житловий, офісний, торгово-розважальний, складський, а також девелопмент промислової нерухомості та об'єктів соціально-культурного призначення.

Важливою проблемою у вітчизняній системі управління використанням земельних ресурсів є нестача достовірної інформації та недосконалість системи реєстрації права власності на землю. Особливо гострою ця проблема є в метрополійних субрегіонах. Оскільки тут, як правило, особливо активно відбувається оборот земельних ділянок (відведення, надання, вилучення землі тощо), змінюються розміри і межі землеволодінь і землекористувань підприємств, організацій і установ, змінюються спеціалізація, організаційно-правові форми і земельні площі сільськогосподарських підприємств. Тому планування землекористування у метрополійних субрегіонах потребує нестандартних і якісно нових землевпорядних рішень. При цьому слід враховувати й те, що в метрополійних субрегіонах земельні ресурси є основою економічної діяльності, що пов'язано, насамперед, з використанням земель як територіального ресурсу (базису) і головного засобу виробництва та привабливого капітального активу. Цілком зрозуміло, що для «прозорого розвитку» ринку земель, інвесторам окрім гарантування прав власності необхідно ще забезпечити швидкий доступ до детальної та достовірної інформації щодо меж земельних ділянок, попередніх і теперішніх власників, обмежень і обтяжень щодо використання землі, а також обмежень на відчуження окремих земельних ділянок.

За результатами проведених досліджень нами обґрунтовано доцільність розробки експериментальних Комплексних схем просторової організації метрополійних субрегіонів (КСПО МС) та визначено ключові завдання щодо функціонального зонування метрополійних субрегіонів.

Комплексна схема просторової організації метрополійного субрегіону (КСПО МС) – це комплекс текстових і графічних матеріалів юридичного, організаційно-економічного та технічного змісту, в яких на основі всестороннього аналізу природних, економічних і соціальних умов подано науково обґрунтовані пропозиції щодо впорядкування просторової структури, а також міжгалузевого й міжгосподарського перерозподілу земельних ресурсів, організації їх раціонального використання й охорони на перспективу. Іншими словами, КСПО МС – це передплановий і передпроектний документ, що регламентує комплекс взаємопов'язаних між собою заходів щодо організації просторової структури метрополійного субрегіону та регулювання земельних відносин на субрегіональному рівні. При цьому особлива увага повинна

акцентуватися на проблемах просторової організації і розвитку соціальної та виробничої сфери у приміській зоні метрополійного центру, оптимізації її технічної та природоохоронної інфраструктури, які б якнайповніше відповідали потребам розвитку як самого метрополійного центру і його приміської зони, так і регіону загалом.

Основна мета розробки КСПО МС полягає у формуванні просторових передумов для збалансованого розвитку метрополійних субрегіонів як багатофункціональних систем (і в тому числі – у створенні умов для науково обґрунтованого перерозподілу земель, економічно вигідного розвитку різних форм господарювання, формування багатокладної економіки, раціонального використання і охорони земель), а також в інформаційно-довідковому забезпеченні ринкових земельних відносин у метрополійному субрегіоні.

Для досягнення основної мети КСПО МС в ході її розробки повинні розв'язуватися такі **ключові завдання**:

- аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів у МС, визначення на цій основі головних шляхів організації раціонального використання і охорони земель;

- еколого-господарське (функціональне) зонування території МС;

- підготовка інформації, показників і нормативів з регулювання ринкових земельних відносин в частині вартості землі та плати за неї; формування заставних, кредитних, податкових ставок; відшкодування землевласникам і землекористувачам збитків і втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва при вилученні земель тощо;

- уточнення меж населених пунктів (міст, сіл і селищ міського типу), а також аналіз стану використання земель, що знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування;

- виявлення або уточнення площ земель, що використовуються неефективно або не за цільовим призначенням, вибулих з обороту або переведених в менш цінні угіддя; формування або корегування площ земель, що підлягають перерозподілу;

- виділення земель з різними режимами використання;

- виявлення резервів земель, придатних для капітального будівництва;

- обґрунтування потреби в земельних ресурсах для багатофункціонального розвитку МС, визначення потреб у земельних ділянках для громадян, підприємств, організацій, установ та асоціацій як для сільськогосподарських, так і для несільськогосподарських цілей;

- виявлення резервів земель, придатних для сільськогосподарського освоєння, меліорації і поліпшення, обґрунтування включення цих земель до фонду перерозподілу і черговості залучення нових земель в сільськогосподарський оборот;

- уточнення меж територій (земель) природоохоронного, природно-заповідного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

- визначення потреби в капіталовкладеннях, матеріальних і трудових ресурсах для реалізації запланованих заходів, розробка пропозицій щодо

фінансування і здійснення заходів, передбачених схемою, за рахунок засобів держбюджету, надходжень від земельного податку і інших джерел фінансування;

– розрахунок техніко-економічних показників КСПО МС, зокрема: екологічної, економічної та соціальної ефективності запланованих заходів.

КСПО МС повинна координувати всі заходи, пов'язані з використанням і охороною земель, а також визначати основні напрями землевпорядних та містобудівельних заходів у метрополійному субрегіоні, забезпечуючи виконання стратегічних задумів, розроблених на регіональному рівні, шляхом формулювання конкретних завдань для відповідних землевпорядних проектів.

Об'єктом КСПО МС повинна стати вся територія метрополійного субрегіону (всі землі в його межах).

При розробці експериментальних Комплексних схем організації території метрополійних субрегіонів слід керуватися тим, що в Україні склалися необхідні передумови для всебічної екологізації територіального планування. Це вимагає утвердження в проектній практиці такого порядку, при якому ландшафтно-екологічні обмеження стають визначальними при прийнятті будь-яких проектних рішень, що розробляються на усіх територіальних рівнях. За цих умов повинно відбутися своєрідне «зміщення пріоритетів» і при плануванні використання земель. Зокрема, у схемах землевпорядкування метрополійних субрегіонів слід значно більше уваги приділяти аналізу не лише техніко-економічних аспектів проектних пропозицій, а й оцінці їх соціально-екологічних наслідків. Тому значно повніше повинні враховуватись ландшафтно-екологічні умови кожної конкретної території при встановленні допустимих режимів її використання.

На особливу увагу при впорядкуванні просторової структури метрополійного субрегіону заслуговує процедура резервування земель, яка повинна здійснюватися публічними органами для суспільних потреб.

Однією з обов'язкових складових частин планування просторової структури на субрегіональному рівні є функціональне зонування відповідних територій, яке трактується нами як важлива передумова структурної оптимізації територіальних систем будь-якого рівня.⁶⁴⁵ Функціональне зонування метрополійного субрегіону повинно сприяти подальшому збалансованому розвитку усього регіону і, таким чином, узгоджуватися із загально визначеними пріоритетами регіонального і державного управління.

Основною метою функціонального зонування території метрополійного субрегіону можна вважати формування необхідних просторових передумов для максимально повної реалізації інтегрального потенціалу території та запобігання (або, принаймні, мінімізації) можливих конфліктів між цільовими функціями (сельбищною, господарською, рекреаційною, природоохоронною тощо) конкретних зон та їх характерними ознаками.

⁶⁴⁵ Казьмір Л. Функціональне зонування території адміністративного району: зміст і основи методики / Л. Казьмір // Вісн. Львів. держ. аграрного ун-ту: Землевпорядкування і земельний кадастр. – 2005. – № 8. – С. 62-68.

Перспективне функціональне зонування території метрополійного субрегіону дозволить визначити найбільш раціональний розподіл території між різними функціями, а також регламентувати види та інтенсивність господарської діяльності, розміщення виробничих і невиробничих об'єктів, трасування інженерно-транспортних комунікацій; розкрити необхідні умови та існуючі обмеження розвитку (в часі та просторі) різних видів діяльності; встановити просторові відмінності цих умов, оптимальний режим розвитку окремих територій; обґрунтувати шляхи найефективнішого використання природних і економічних ресурсів, охорони та збагачення природного середовища, тобто – досягти повної відповідності між характером використання простору та його потенційними можливостями.

У комплексній схемі організації території метрополійного субрегіону доцільно виділяти такі функціональні зони:

- 1) території населених пунктів;
- 2) землі природоохоронного призначення (у тому числі землі лісового та водного фонду);
- 3) землі технічної інфраструктури поза межами населених пунктів (включаючи землі енергетики, транспорту та зв'язку);
- 4) землі сільськогосподарського призначення;
- 5) землі промисловості (території для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних об'єктів промислових підприємств поза населеними пунктами);
- 6) землі рекреаційного та історико-культурного призначення, що знаходяться поза межами населених пунктів;
- 7) землі спеціального призначення.

На наш погляд, при виділенні функціональних зон варто дотримуватись зазначеної послідовності.

З метою забезпечення пріоритетності дотримання вимог природоохоронного використання території при розробці перспективного функціонального зонування метрополійних субрегіонів доцільно користуватися картографічними матеріалами з ландшафтно-екологічної структуризації відповідної території. Накладання на ці матеріали даних про сучасний стан використання території дозволить виділити ділянки існуючих (чи потенційних) конфліктів між природними та соціально-економічними умовами території і способом її використання, а, отже, сприятиме конкретизації завдань щодо їх усунення.

6.3. Конфліктогенність міського простору: підходи до дослідження та шляхи подолання в умовах метрополізації

Стрімке пришвидшення процесів урбанізації та глобалізації кінця ХХ – початку ХХІ ст. проявляється як у трансформації дослідження феноменологічної площини містотворення, так і в урізноманітненні наукових пошуків просторово-урбаністичного бачення розвитку міста суспільними науками. Динамічні процеси трансформації міського простору та

метрополізації засвідчують, що місто у сучасних реаліях є не лише локалізацією потенційних можливостей розвитку людини та соціуму, але й епіцентром розвитку руйнівних конфліктних тенденцій, що ставлять під сумнів можливості повноцінної життєдіяльності та відтворення фізично та ментально здорового населення в умовах міського середовища та суспільного прогресу.

Дослідження міста та міського простору, з огляду на багатоаспектність та мегаструктурність даних явищ, перебуває у формі міждисциплінарного дискурсу та здійснюється у різноманітних предметних ракурсах. Відповідно до економічного трактування, місто є територіально-концентрованою формою зосередження різних сфер (матеріальних та нематеріальних), галузей і видів діяльності, а отже, і головних продуктивних сил та стилю життя; місто зосереджує основний інтелектуальний, промисловий, транспортний, культурний, управлінський потенціал країни, сферу послуг, матеріалізує усі підсистеми суспільних відносин (економічних, соціальних, правових, політичних, ідеологічних тощо).⁶⁴⁶

Сучасні урбаністичні концепції розглядають місто з позицій соціальної, середовищної, просторової парадигми⁶⁴⁷. Місто, не залежно від розміру, статусу та адміністративного підпорядкування, розглядається не стільки, як форма поселення чи організації виробництва, скільки, як форма соціальної спільноти, істотною рисою якої є інтеграція різних способів життєдіяльності в єдину систему, що розвивається і має власні закони та механізми підтримки порядку та сталості. Місто-простір є цілісним органічним утворенням, на перетині якого перебуває взаємодія природних та антропогенних елементів та соціальних взаємодій. Завдяки соціо-просторовому підходу стає можливим повноцінний розгляд таких категорій, як спосіб та якість міського життя, проблематика та конфліктність ситуації у міському просторі, в тому числі метрополійному.

Міське середовище, як зазначає Т. Дрізде⁶⁴⁸, це не лише ландшафти, але і якісний стан його природних та «рукотворних» складових, рівень розвитку інформаційного обміну, характер панівної символіки та люди, способи взаємодії з якими (співпраця, суперництво, компроміс, пристосування) і навіть саме відношення людини до свого найближчого соціального оточення, складає один із найважливіших факторів виживання і відтворення здорових людей поруч зі здоровим середовищем.

⁶⁴⁶ Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т.2 / Редкол. : С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – С.453.

⁶⁴⁷ Штадельбауер Й. Мегагорода как конфликтогенные пространства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://demoscope.ru>; Турбина Е.Г. Город в теории: опыты осмысления пространства [Електронний ресурс] / Е.Г. Турбина – Режим доступу : <http://www.openspase.ru>; Фуртай Ф. Глобальный город в эпоху «Глобальной деревни» (к вопросу об эволюции городов в эпоху цивилизации масс) / Ф. Фуртай // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2009. – №2. – С.124-134; Костина Д.А. Феномены архитектурного пространства мегаполисов / Д.А. Костина // Архитектон. – 2010. – №32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archvuz.ru>; Возняк Т. Феномен міста / Т. Возняк. – Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2009. – С.141.

⁶⁴⁸ Дрізде Т. Человек и городская среда в прогнозном социальном проекторвании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru>. – С.131.

Акцептація соціо-просторової концепції урбанізації спонукає нас розглядати міський простір (життєве середовище міста (в т.ч. міста-метрополії) як соціокультурно обумовлений часо-простір, в якому протікає життя та діяльність людей-містян. Адже, «обжитий простір всього міста, складений з просторів людського спілкування – прямого чи опосередкованого – все це міське середовище».⁶⁴⁹ Саме суб'єктно-об'єктні взаємозв'язки та взаємодії, що відбуваються у триєдиній середовищній парадигмі міста (час, простір, територія), на нашу думку, є причиною та наслідком виникнення конфліктів і явища конфліктогенності міського простору. У даному контексті під «конфліктогенністю міського простору» ми розуміємо темпорально-, територіально- та соціальнообумовлену схильність міського середовища спричиняти (розвивати) конфлікти та посилювати їх прояви у соціо-екологічній, соціо-економічній та соціо-культурній площинах, що ведуть до конструктивно-деструктивних змін, процесів та явищ у центро-периферійному середовищі міст та впливають на якість життя населення.

У контексті міського розвитку, конфліктогенністю є існуючі та можливі екологічні, економічні та соціальні конфлікти, що виникають у процесі взаємодії суб'єктів міського розвитку, що впливають на стан міського середовища та проявляються через мобілізацію просторових, матеріальних і духовних ресурсів, асиметричність деструктивних дій та наявність згубних наслідків для сторін-носіїв інтересів.⁶⁵⁰ Слід зазначити, що конфлікти, особливо економічні і соціальні, не обов'язково передбачають наявність відвертих антагоністичних дій, а можуть проявлятися у суперечливих психологічних станах, намірах, настановах, емоційній ворожості суб'єктів конфлікту.

Міра конфліктогенності міського середовища, а також прояви конфліктів перебувають у залежності від рангу міст у світовій урбаністичній градації. Що на вищих щаблях урбаністичної ієрархії перебувають міські середовища, то щільнішими, частішими та різноплановішими стають суб'єктно-об'єктні взаємодії та, відповідно, більш ймовірними та вираженими стають конфлікти.

Перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства на рубежі ХХ – ХХІ ст. у цивілізаційному вимірі проявився у тотальній інтелектуалізації та інформатизації сфер людського життя, розвитку транспортних, логістичних, інженерних, комунікаційних мереж, а також у зміні ієрархії світової урбаністичної системи. Концентрація, розподіл та синергія взаємодії фінансових, інформаційних, людських потоків у масштабі міст-метрополій стала джерелом розвитку процесів, як конструктивного, так і деструктивного характеру, що безпосередньо пов'язується в єдине логіко-семантичне поле конфліктогенності метрополійного простору.

Дж. Фрідман у праці «The World City Hypothesis» (1986) висуває сім гіпотез – положень виникнення феномену світових міст, серед яких

⁶⁴⁹ Городская среда. Технология развития : Настольная книга / В.Л. Глазычев, М.М. Егоров, Т.В. Ильина и др. – М. : «Издательство Ладья», 1995. – С.20.

⁶⁵⁰ Мозговий А.А. Конфліктогенність міського простору: методологія дослідження / А.А. Мозговий // Український географічний журнал. – 2010. – №32, 2014. – С. 49.

зустрічаємо також гіпотези, що розкривають бачення конфліктогенності останніх, а саме, автор констатує, що виникнення та формат світових міст актуалізує головні протиріччя індустріального капіталізму, серед яких просторова і класова поляризація населення; ріст світових міст також супроводжується випереджаючим зростанням соціальних витрат понад фіскальні можливості держави.⁶⁵¹ Одним із трьох просторових рівнів поляризації є метрополійна, що прямо пов'язана із такими проявами конфліктогенності міського середовища, як просторова сегрегація бідних міських гетто, розростання приміських житлових нетрів та етнічних анклавів робочого класу. Просторова поляризація, властива для світових міст, виникає із класової поляризації, якій, зокрема, притаманні такі ознаки, як: величезний розрив у доходах між працівниками транснаціональної еліти та малокваліфікованими працівниками, широкомасштабна імміграція у світові міста із сільської місцевості та з-за кордону, а також структурні тенденції в еволюції сфери зайнятості.

Схожі бачення конфліктогенності у міських утвореннях мега-рівня знаходимо у дослідниці та авторки терміну «глобальне місто» С. Сассен, яка розглядає глобальне місто як стратегічний простір – концентратор постіндустріального виробництва, особливо у фінансовому секторі та сфері послуг, а також місце локалізації контролюючих та управлінських функцій, що виокремлюють глобальні міста з національного територіального контексту.

Концентрація функцій «влади і впливу», а також «управління і контролю» у моделі глобального міста виявляє потенційну конфліктогенність глобального міста у формі викривлення структури зайнятості та ВВП.⁶⁵² Зокрема, внаслідок згортання традиційного промислового сектору та прискореного розвитку сфери послуг (особливо високотехнологічних галузей) та ділового сектору (банківська справа, страхування) у глобальних містах зростає контрастність та поляризація структури зайнятості населення. З однієї сторони, зростає частка високооплачуваного та висококваліфікованого персоналу, а з іншої – невпинно зростає частка низькооплачуваних на низькокваліфікованих працівників (як правило, іммігрантів), що, в основному, зайняті у сфері обслуговування, побутових послуг, туризму, розваг та відпочинку. Таким чином, на переконання С. Сассен, глобалізація, що призвела до появи глобальних міст, не сприяє зростанню середнього класу, толерує зростання ваги та цінності високопрофесійних працівників (у корпоративному секторі) та сприяє знеціненню інших сфер економічної активності, при чому, джерело бідності слід вбачати саме у низькооплачуваній праці сфери обслуговування, а не у безробітті.

Конфліктогенність міського простору локалізується не лише у площині урбаністичної ієрархії міських систем, а також у площині соціальних взаємодій та систем комунікацій між індивідами. Особливої поляризації набувають характер та міцність міжособистісних відносин у

⁶⁵¹ Friedmann J. The World City Hypothesis / J. Friedmann // Development and change, 1986 – 17 /1. – С.76.

⁶⁵² Сассен С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки / С. Сассен // Прогнозис. – 2005. – №4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urbanclub.ru>.

міському середовищі, формалізація особистісних відносин, послаблення моральних принципів, зниження глибини міжособистісних контактів.

Різна ступінь стійкості особистісних вражень відбивається на поведінці різних категорій людей, що у свою чергу обумовлює, наприклад, що істинна симпатія частіше зустрічається у селі, ніж у місті – хоч, можливо, її поверхневих проявів у місті більше, – і частіше серед людей простих, робітничих, ніж серед інтелектуалів та бізнесменів.⁶⁵³

Духовному життю великих міст притаманні такі характеристики, як прагматизм та розрахунок, що обумовлює психологічні особливості життя у сучасних містах, особливо великих, у формі підвищеної нервовості, що походить від швидкої та безперервної зміни внутрішніх і зовнішніх вражень: вулична штовханина, швидкі темпи, різноманіття господарського, професійного, громадського життя у великих містах перебувають у глибокому контрасті з життям маленького міста чи села, що відрізняється повільним, звичним і рівномірним духовним та розумовим ритмом; цей глибокий контраст вноситься до наших органів чуття, – фундаменту нашого духовного життя, – і в ту кількість свідомості, витрати якої жадає від нас велике місто, як від істот, що пізнають лише на підставі розбіжностей.⁶⁵⁴

Очевидно, сучасний цивілізаційний розвиток засвідчує неминучість виникнення різноманітних протиріч та конфліктів економічного, соціального, екологічного, комунікативного, психологічного, морального характеру, які особливо значної амплітуди набирають в умовах ущільнення суб'єктно-об'єктних суспільних взаємодій у міському просторі (особливо в умовах метрополізації простору). Конфлікти, з однієї сторони, є мотивованими як результат певних обставин, а, з іншої, виступають причинами подальших конструктивних чи деструктивних суспільно-економічних змін, процесів та явищ. Різноманітність явища конфліктогенності в умовах метрополізації обумовлює розробку різноманітних моделей вирішення конфліктів, що можуть стати базою для вироблення прикладних рекомендацій щодо розвитку міст, подолання існуючих викликів, зумовлених метрополізацією, та здійснення планування та прогнозування регіонального розвитку.

Одним з шляхів подолання конфліктогенності міського середовища в умовах метрополізації є використання технологій Smart City (розумного міста), Urban Bata, Big Data (баз даних) та методів просторового аналізу і прогнозування для дослідження складових міського простору, що впливають на якість життя містян. Однозначного підходу до ефективності, якості та повноти використання згаданих технологій немає через велику варіативність міських систем і аспектів якості життя у них, однак інформаційні технології можуть з великим ступенем достовірності сигналізувати про наявні та перспективні можливості щодо створення вищої якості життя у містах, особливо містах-метрополіях. Аналізування стану та динамічних змін у часі і просторі міста показників функціонування системотворчих сфер

⁶⁵³ Кули Ч.Х. Человеческая природа и социальный порядок / Ч.Х. Кули. пер. с англ. – М.: Идея-пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – С.109.

⁶⁵⁴ Зіммель Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зіммель // Логос. – 2002. – №3 (34). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru>.

функціонування міських систем дозволяє отримати висновки щодо можливостей підвищення якості життя у містах, що виявляється у наступному:

- зниження рівня стресу шляхом налагодження якісної роботи міських сервісів (транспорт, комунального обслуговування, медичного обслуговування, охорони правопорядку і т.п.) здатне істотно покращити якість життя містян;

- виявлення та стимулювання нових точок економічного зростання на основі аналізування даних щодо потоків виробництва та споживання. Як зазначається у дослідженні⁶⁵⁵, інформація, отримана завдяки аналізу баз даних щодо потоків споживання та переробки продуктів харчування і перетоків трудових ресурсів зі сфери надання професійних фінансових послуг на користь новостворених робочих місць у незалежних бізнес-формах сфери харчування після кризи 2008 р., дозволила констатувати про поживлення економіки та слугувала індикатором соціально-економічного зростання;

- регулювання процесів міграційної активності: аналізування баз даних щодо працевлаштування зовнішніх мігрантів, їх звернень до служб зайнятості та міграційних сервісів, а також реєстрація іноземцями нових приватних бізнес форм, громадських об'єднань та спільнот дозволяє оцінити міграційні потоки міст-метрополісів, сигналізувати про міру соціальної адаптації мігрантів та потенційну локалізацію етнічних скупчень у поселенській мережі та пов'язані з ними ризики виникнення конфліктів на етнічному ґрунті;

- аналізування баз даних транспортних переміщень населення міста за кінцевими точками GPS-навігаторів в смартфонах дозволяє оптимізувати транспортну систему міста та адаптувати її до моделей переміщення населення у просторі міста у реальному часі.

Міра економічної ефективності та доцільності використання баз даних і сучасних технологій для вирішення питань конфліктогенності міського життя обмежується рядом правових та моральних чинників, оскільки передбачає необхідність аналізу великих масивів даних, що часто сягають поза межі права приватної власності та порушують право на конфіденційність особистої інформації. Однак, в умовах сучасного цивілізаційного поступу, розвиток технологій та інформації є незворотнім процесом, що впливає на трансформацію міста, суспільства та економіки, тому впровадження інформаційних технологій у регулювання міського простору має опиратися на дотримання справедливого консенсусу щодо використання індивідуальних даних та можливостей і обмежень інформації й технологій.

Новим механізмом подолання конфліктогенності міського середовища є розвиток локальної культурної ідентичності. Показовим є проведення Фестивалів сусідів⁶⁵⁶, Днів вулиць тощо. Такі культурні акції скеровані на диверсифікацію територіальної локації культурного життя міста. Як відомо,

⁶⁵⁵ Can Smarter City technology measure and improve our quality of life? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://theurbantechnologist.com>.

⁶⁵⁶ Культура на районі: Змінити Підзамче по-сусідськи! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.varianty.net/21784-kultura-na-raioni-zminyty-pidzamche-po-susidsky>.

міські фестивалі проводяться, в основному, у центральній частині міста та функціонально скеровані на зовнішнього споживача (туриста) з метою культурної промоції міста, у той час як локальні культурні продукти та події скеровані на розвиток громади конкретного району міста-метрополії. Розвиток локальної культурної ідентичності в контексті подолання конфліктогенності міського метрополійного простору сприяє налагодженню співпраці між мешканцями міста, подоланню ізоляції та розвитку згуртованості громад, скороченню сегрегованих зон у просторі міста-метрополії, що у своїй сукупності дозволяє напрацювати механізми взаємодії для вирішення місцевих проявів конфліктогенності та формування якісного міського життєвого середовища.

Вирішенню багатьох урбаністичних, соціальних та екологічних проблем міського простору сприяє застосування у політиці міського планування креативних стратегій розвитку міст. Креативні стратегії – це стратегії розвитку міста, що використовують певні інноваційні ідеї, творчий підхід до вирішення проблем, як правило, з акцентом на розвиток культури, мистецтва, збереження історичної спадщини, підтримку визначних особливостей міста та розвиток його унікальності.⁶⁵⁷ Серед відомих проєктів креативних стратегій міського розвитку слід зазначити такі, як проєкт «Креативні міста» (розроблений у 2008 р. за участі 15 європейських країн), проєкт «Європейська культурна столиця» (укладений Радою Міністрів Євросоюзу у 1985 р.), проєкт «Мережа креативних міст ЮНЕСКО» тощо. Використання креативних стратегій розвитку міст у політиці міського планування здатне стати вагомим інструментом подолання проявів явища конфліктогенності багатьох метрополійних міст, оскільки така містопланувальна концепція сприяє збереженню унікальності міста, стимулює ендогенний розвиток творчого потенціалу мешканців, зберігає та примножує культурну спадщину міста, формує сприятливі передумови для життя мешканців та розвитку міської системи в цілому на засадах сталості та збалансованості.

З метою подолання екологічних конфліктів у розвитку великих міст застосовується низка екологічних та «зелених» ініціатив, що спрямовані на скорочення викидів парникових газів, ширше використання альтернативних джерел енергії, ефективізацію міської системи утилізації відходів та раціоналізацію використання міського простору. Серед найпоширеніших екологічних ініціатив міського розвитку можна відзначити такі, як використання газу біорозкладних відходів міських сміттєвих полігонів для виробництва біогазу для потреб міського транспорту, заборона використання пінопласту та похідних від нього продуктів в якості упаковки товарів, ширше використання у системі міського транспорту електромобілів, ефективізація систем водопостачання та водовідведення на основі найсучасніших методів контролю витоків та інтелектуальної діагностики стану водопроводу, використання технологій очищення дощової води та використання її для потреб каналізаційного господарства міста, використання сучасних систем пасивного охолодження та опалення, використання вертикальних садів та дахів будівель у якості додаткових площ озеленення міського простору,

⁶⁵⁷ Шевцова А.О. Креативні стратегії розвитку міст: сутність поняття та підходи до його розуміння / А.О. Шевцова // Український географічний журнал. – 2014. – № 2. – С.39.

використання кінетичної енергії пішохідних доріжок метрополітенів, облаштування підземних велосипедних та автомобільних надземних вертикальних паркувальних зон для оптимізації території міської забудови тощо.

Вибір конкретних механізмів та інструментів подолання проявів явища конфліктогенності міського простору в умовах метрополізації детермінується існуючими рамками містобудівної та просторової політики кожного конкретного мегаполіса, однак вимагає напрацювання системи дієвої взаємодії адміністрації міст, громадських організацій, мешканців та представників бізнес-середовища для вироблення спільного бачення розвитку міст на засадах збалансованості, фінансової самодостатності та якісного розвитку ключових містоутворюючих систем міста-метрополії.

6.4. Місцева згуртованість як основний фактор розвитку метрополійного потенціалу території: інституційний аспект

Доктрина «соціальної згуртованості», як відповідь на численні виклики та ризики, що виникають в процесі глобалізації світової економіки, зростання міжнародної конкуренції та нестійкості соціально-економічного розвитку, була сформульована в світових наукових колах протягом останніх років ХХІ ст. та є потужним механізмом вирішення означених вище глобальних проблем і сприяння забезпечення добробуту та високої якості життя світової спільноти.⁶⁵⁸ На даний час вона стала однією з базових концепцій ефективного розвитку для багатьох розвинутих соціально-економічних систем.

Основи дослідження соціальної солідарності та згуртованості було закладено відомим французьким соціологом Е. Дюркгеймом і продовжено Ю. Хаберсоном, Р. Патнемом. Теоретично-методологічне підґрунтя наукових уявлень щодо ідеї соціальної згуртованості та концепції її розвитку заклали програмні документи Ради Європи та інститути, створені при ній.⁶⁵⁹ Відповідно до трактування Ради Європи, соціальна згуртованість – це здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів, мінімізуючи диспропорції в розвитку й уникаючи маргіналізації людей з метою створення в суспільстві атмосфери солідарності, яка зводить до мінімуму відчуженість. Концептуальним ядром доктрини соціальної згуртованості виступає включеність (залученість) людей у життя суспільства, тому відповідно обґрунтовуються заходи спрямовані на подолання соціальної ізоляції й соціальної дезінтеграції (наприклад, бездомності, бідності).⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів [Електронний ресурс] / А. Колот. – Режим доступу: www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/2144/3/Soc_zgurt.doc.

⁶⁵⁹ Гриненко А.М. Соціальна згуртованість суспільства: соціально-політичний аспект / А.М. Гриненко, В.В. Кирилук // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 8. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2013. – С.262.

⁶⁶⁰ Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. – К.: Заповіт, 2006. – 44 с.

Так, зокрема, на думку А. Колота, соціальна згуртованість, у найбільш загальному її розумінні, – це включеність і участь членів суспільства у політичному, економічному та культурному житті; це почуття солідарності і приналежності до суспільства, що засноване на ефективному використанні громадянських прав та інших надбань демократичного суспільства. В основі соціальної згуртованості суспільства – добробут абсолютної більшості громадян, гармонійні і стабільні відносини, мінімізація соціальної ізоляції та соціальної дезінтеграції.⁶⁶¹

Натомість, Т. Кицак та В. Кирилюк вважають, що соціальну згуртованість суспільства доцільно розуміти: як набір певних якостей спільноти, включаючи спроможність спільноти до певних суспільно значущих дій та акцій; як соціальні процеси, що можуть здійснюватись на наднаціональному, національному та субнаціональному рівнях, включаючи процеси ідентифікації та самоідентифікації; як стосунки між членами спільнот (громадами, суспільствами, націями тощо); як соціальний капітал, накопичений суспільством.⁶⁶²

Поняття місцевої згуртованості, на нашу думку, тотожне за змістом поняттю соціальної згуртованості суспільства, але з прив'язкою до конкретної території, регіону чи міста, з врахуванням їх специфіки та пріоритетів соціально-економічного розвитку.

На даний час однією з характерних особливостей глобальної світової системи є формування міжнаціональних та наднаціональних територіальних одиниць, які в своїй діяльності чітко орієнтуються на міжнародні зв'язки. Глобальна метрополійна мережа стає опорним каркасом світової економіки. Подібні співвідношення спостерігаються також і на континентальному та регіональному рівнях, де потужні метрополійні центри або метрополійні території, як елементи континентальної або глобальної метрополійної мережі, відіграють роль провідних вузлів соціально-економічних систем окремих країн, регіонів чи їх об'єднань. Вони утверджуються як суб'єкти національної та міжнародної політики, а система їх метрополійного управління вибудовується на основі положень концепції *governance*: практична реалізація принципів відкритості та прозорості влади, побудова дієвого суспільно-приватного партнерства. Першочерговим завданням системи метрополійного управління стає інтеграція численних, часом різнонаправлених, проєктів соціально-економічного та просторового розвитку, що запроваджуються на їхній території, у межах однієї метрополійної стратегії розвитку, а також мобілізація та згуртування місцевої громади для її подальшої реалізації.

З іншого боку, як свідчить європейський досвід функціонування та управління метрополійними територіями, саме високий рівень місцевої

⁶⁶¹ Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів [Електронний ресурс] / А. Колот – Режим доступу: www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/2144/3/Soc_zgurt.doc.

⁶⁶² Кицак Т. Г. Соціально-трудові аспекти соціальної згуртованості суспільства / Т.Г. Кицак, В.В. Кирилюк // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 171-175 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/stvttp_2013_2_27.pdf.

згуртованості в адміністративних одиницях практично всіх розвинутих країн ЄС, складових частинах майбутньої метрополійної території, ставав головним каталізатором для їх ефективної співпраці в сфері узгодженого просторового планування, спільного громадського транспорту, житлового будівництва, соціальної, транспортної та комунальної інфраструктури. На основі цієї співпраці сформувалося міцне підґрунтя для створення метрополійних територій, у якості окремих елементів в адміністративно-територіальному устрої країни, або добровільних об'єднань існуючих адміністративно-територіальних одиниць. Завершальним етапом формування метрополійних територій було їх нормативно-правове затвердження та інституційне забезпечення, яке, в основному, включало прийняття на державному рівні спеціального закону, який регламентував всі аспекти функціонування метрополійних ареалів (склад, управління, бюджет, просторове планування) в межах чинного адміністративно-територіального устрою країни, створення необхідних для їх ефективного функціонування інституцій (органи управління, департамент транспорту, департамент просторового планування, громадські організації), розробку стратегії соціально-економічного та просторового розвитку метрополійної території.

Залежно від рівня місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків в межах метрополійних територій, виділяють три основні територіальні зони за ступенем впливу та інтенсивністю зв'язків⁶⁶³:

- метрополійний центр, зона в межах адміністративних кордонів міста-метрополії (найвищий ступінь впливу місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків);

- метрополійна територія – високоурбанізовані зони в складі метрополії, розташовані в передмісті, що формують мережу інтенсивних зв'язків соціально-економічного характеру та характеризуються високим відсотком активного населення, що постійно працює в метрополійному центрі або в сусідніх адміністративно-територіальних одиницях, які входять до складу метрополійної зони (високий ступінь впливу місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків);

- метрополійна область – значна територія навколо метрополійної території, до складу якої входять більш чи менш урбанізовані адміністративно-територіальні одиниці, що економічно залежать від метрополії та формують мережу соціально-економічних зв'язків, хоча й менш інтенсивних, ніж у межах метрополійної території, однак досить динамічного характеру (невисокий ступінь впливу місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків).

Поєднання метрополійного центру з метрополійною територією, в якості суб'єкта не лише національної, але й міжнародної соціально-економічної системи, потребує принципово нової системи ефективного управління, яка зможе ефективно функціонувати в складних сучасних умовах. Досягнення ефективності управління мерополійними територіями та зміцнення

⁶⁶³ Rozenblat C. Les villes europeennes: [etude comparative] / Celine Rozenblat, Patricia Cicille. – P. : La Documentation française (DATAR), 2003. – 94 p.

їх метрополійного потенціалу, на нашу думку, можна забезпечити завдяки реалізації окремих специфічних завдань, безпосередньо пов'язаних із загальним рівнем місцевої згуртованості та інтенсивністю внутрішніх зв'язків:

1. Забезпечення процесів самоорганізації метрополійних співтовариств (метрополійних територій). Громада центрального міста-метрополії, з високим рівнем місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків, здійснює прямий та опосередкований вплив на довколишні громади з метою схилити їх до самоорганізації у формі метрополійного об'єднання (співтовариства). Головними цілями такого об'єднання є утворення повноцінного суб'єкта суспільно-політичних та фінансово-економічних відносин, повноправного партнера для вищих територіальних рівнів, більш потужного гравця в національній та міжнародній конкурентній боротьбі. В більшості випадків, подібні спроби метрополійної самоорганізації здійснюються за підтримки центральної влади, як головної зацікавленої сторони в зростанні стійкості та привабливості економіки держави завдяки підвищенню конкурентоспроможності нового територіального утворення (Німеччина, США, Італія, Іспанія, Нідерланди, Данія, Франція, Швейцарія та інші). Центральна влада багатьох країн, сприяючи формуванню та нормативно затверджуючи метрополійне об'єднання, зберігає за собою контроль за його діяльністю, адже володіє потужними фінансовими важелями для регулювання його розвитку. В окремих випадках, спроби метрополійної самоорганізації наражаються на спротив, як центральної влади, так і окремих громад потенційної метрополійної території (Англія, Іспанія, Португалія).⁶⁶⁴

У процесі самоорганізації територіальних громад в метрополійне об'єднання відбувається врегулювання широкого спектру відносин всіх адміністративно-територіальних одиниць, які входять до його складу. Часто сусідні територіальні громади не поспішають приєднуватися до метрополійного об'єднання під керівництвом центрального міста, захищаючи свої локальні інтереси. Так, зокрема, постійно діюча суспільно-приватна партнерська організація, до компетенції якої входить розробка та реалізація стратегій розвитку метрополійної території м. Барселони (Асоціація стратегічного плану Барселони), до сьогодні не змогла переконати хоча б половину комун, що входять до складу метрополійного регіону, взяти участь у стратегічних заходах метрополійного рівня.⁶⁶⁵

2. Координація діяльності всіх учасників метрополійних об'єднань, як один з найважливіших елементів місцевої згуртованості, в межах реалізації ними метрополійних функцій та проектів у основних сферах суспільної життєдіяльності. Незважаючи на те, що під впливом численних зовнішніх та внутрішніх обставин сучасне суспільство дедалі більше структурується та ускладнює свої внутрішні зв'язки, виконання базових функцій та надання базових послуг все ще залишається у віданні локальних чи місцевих органів влади. Разом з тим можна спостерігати зростання кількості суспільних суб'єктів, залучених до процесу прийняття управлінських рішень на

⁶⁶⁴ OECD Territorial Reviews: Competitive Cities, Paris. 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org>.

⁶⁶⁵ Area Metropolitana de Barcelona [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amb.cat>.

муніципальному рівні управління в межах метрополійних об'єднань. Це відбувається, в основному, завдяки активізації впливу процесів децентралізації та суспільно-приватного партнерства. Забезпечення високого рівня життя населення, просторове планування, управління міським розвитком, інфраструктурою та транспортною системою, співпраця з громадськістю – відносяться до числа основних повноважень муніципальних керівних органів управління в межах метрополійних об'єднань у розвинутих європейських країнах. На сучасному етапі розвитку ефективна реалізація власних повноважень муніципальними органами управління в межах метрополійних об'єднань є неможливою без участі представників всіх учасників даного об'єднання та інших зацікавлених сторін (представників центральної влади, громадськості, професійних об'єднань, релігійних організацій тощо). Саме тому питання їх координації стає одним із головних завдань на шляху до забезпечення ефективного функціонування метрополійного об'єднання (метрополійної території). Особливу актуальність дане завдання має в метрополійних об'єднаннях з великою кількістю муніципальних організацій, агенцій дорадчого характеру і громадських об'єднань (суспільно-приватних партнерських структур), які беруть безпосередню участь у процесах розробки та реалізації метрополійної політики. Ускладнюючи метрополійну інституційну структуру метрополійного об'єднання, зазначені суб'єкти в своїй діяльності потребують постійного узгодження із муніципальними органами управління, що особливо характерне для багатьох метрополійних міст Великобританії, Іспанії, Нідерландів та Німеччини.

Слід особливо відзначити, що починаючи з 2000 рр., чільне місце в процесах соціально-економічного розвитку метрополійних об'єднань та їх стратегічного планування посідають проблеми сталого розвитку: якість життя, охорона здоров'я та довкілля. Саме завдяки цьому відбувається еволюційна зміна підходів до вирішення завдань просторового розвитку від галузевого (в основному розвиток метрополійного транспорту та спільних інфраструктурних проєктів) до глобального (ефективна комплексна система управління метрополійними територіями).⁶⁶⁶ Таким чином, перед органами управління метрополійними територіями постають завдання глобального рівня, які є комплексними, мають міжгалузевий характер і потребують багатосуб'єктного механізму реалізації, що передбачає скоординовані дії різних рівнів влади, представників бізнесу та громадськості, а також високий рівень місцевої згуртованості, як запоруки їх ефективної реалізації.

3. Мобілізація та згуртування метрополійної громади на основі розвитку місцевої культури та ідентичності. Вона характерна для метрополійних об'єднань країн, у складі яких є високо соціально-економічно розвинені етнічні територіальні громади (м. Барселона в Іспанії, м. Мюнхен в Німеччині, м. Единбург у Великобританії). Окрім цього можливе використання почуття приналежності до певного простору (міського,

⁶⁶⁶ Хашиєва Л. Трансформація завдань територіального розвитку на прикладі стратегій європейських міст [Електронний ресурс] / Л. Хашиєва. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11hlvsem.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11hlvsem.pdf).

метрополійного), як потужного чинника місцевого єднання та громадської мобілізації, або ж утвердження специфічної культурної ідентичності, як додаткового ресурсу для соціально-економічного розвитку метрополійної території. Не варто забувати також про конструктивні прояви національної та релігійної ідентифікації метрополійної громади, які можуть стати потужним соціо-культурним підґрунтям для активізації процесу її просторового розвитку.

Основним ефектом високого рівня місцевої згуртованості та інтенсивності внутрішніх зв'язків у процесі управління метрополійними територіями та зміцнення їх метрополійного потенціалу, на нашу думку, виступає високий ступінь колективної дії (добровільні кроки на користь спільних інтересів) всіх суб'єктів метрополійного об'єднання. Така колективна діяльність передбачає формування довіри між всіма суб'єктами метрополійного об'єднання та впевненості у їх спроможності вирішувати поставлені завдання. На метрополійному рівні весь спектр питань вимагає згоди всіх учасників метрополійного об'єднання; лише за допомогою колективних дій метрополійне керівництво повинно стимулювати згуртування громадськості, бізнес-структур, неурядових організацій та органів влади різних рівнів.

До основних форм колективних дій суб'єктів метрополійного об'єднання можна віднести⁶⁶⁷:

- інноваційне та ефективне управління – співпраця органу управління метрополійного об'єднання з іншими органами місцевого самоврядування чи співпраця з приватним сектором (спільні інфраструктурні проекти, оптимізація транспортної системи), з громадськими організаціями та громадянами (соціальна робота, волонтерська служба);

- комплексність та висока доступність соціальних послуг – міжмуніципальне співробітництво, підтримання громадської безпеки силами громади; охорона здоров'я – лікарні і перша допомога, навчання, сміття, водопостачання, відпочинок та рекреація, залучення користувачів у формування послуги та оцінювання її надання;

- місцевий економічний розвиток (висока продуктивність та економічна ефективність, бізнес-кластери зі спеціалізованими постачальниками та надавачами послуг);

- стале управління ресурсами (захист довкілля, охорона заповідних та зелених зон, парків, енергоменеджмент).

Таким чином, високий рівень місцевої згуртованості в метрополійних об'єднаннях, стимулюючи активізацію колективної дії всіх його суб'єктів, дозволяє підвищити метрополійний потенціал території, завдяки: розвитку ефективної міжмуніципальної співпраці; доступу до зовнішніх фондів підтримки; впровадженню соціальних інновацій та новітніх соціально відповідальних механізмів розвитку в різних сферах суспільної життєдіяльності.

⁶⁶⁷ Скалій І. Інструмент самооцінки для сталого місцевого розвитку [Електронний ресурс] / І.Скалій. – Режим доступу: http://www.vmr.gov.ua/en/.../Assesment%20Tool_UNDP_I.%20Skaliy.pptx.

В сучасних умовах на теренах України, незважаючи на існування вищого соціально-економічного потенціалу, жоден з вузлових міських центрів не володіє достатньо високим рівнем місцевої згуртованості для ініціювання створення та фактичного формування метрополійних об'єднань. У майбутньому, за умови позитивних зрушень в соціальній, економічній, духовній та інтелектуальній сферах України, зростання рівня соціальної та місцевої згуртованості може стати потужним каталізатором перспективного формування та інституційного затвердження метрополійних об'єднань як окремих новостворених адміністративно-територіальних одиниць з особливим статусом або добровільних об'єднань чинних адміністративно-територіальних одиниць. Нажаль, на сьогодні подібні завдання піднімаються на рівні академічних дискусій та довгострокових пріоритетів в стратегіях просторового розвитку потужних українських агломерацій, а їх реалізація стане можливою лише за умови відновлення розвитку соціально-економічної системи України загалом, та кожної з потенційних регіональних метрополій зокрема.

6.5. Метрополійні мережі ЄС: механізми співробітництва та можливості інтеграції для вітчизняних метрополій

У структуруванні сучасного економічного простору регіонів важлива роль належить метрополіям, які формують центри опорних каркасів господарства держави. Про вплив метрополії на прилеглі території та за межі адміністративних утворень, до яких вони входять, відомо з праць багатьох дослідників: урбаністів, географів та економістів. А про особливості співпраці метрополій з аналогічними територіальними утвореннями та формування метрополійних мереж висвітлено лише загальні риси без конкретизації механізмів такої інтеграції. Посилення взаємовідносин між метрополіями зумовлено новим принципом організації простору, що базується на зв'язках між віддаленими метрополіями, незалежно від масштабу і фізичної відстані між ними, а зміна зв'язків між метрополією та прилеглою територією призводить до тіснішої співпраці між рівноцінними та рівносильними містами-метрополіями. Метрополізація є своєрідною відповіддю глобалізаційним викликам, що відображається у включенні в міжнародне співробітництво міст-метрополій.⁶⁶⁸ Тому дослідження передумов формування метрополійних мереж та механізмів їх функціонування стає важливим завданням регіональної політики.

Визнаючи значне напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно діяльності метрополійних мереж, слід відмітити фрагментарний підхід до висвітлення особливостей співробітництва всередині цих мереж. Визначення передумов інтеграції міст у мережі та розуміння механізму їх

⁶⁶⁸Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – s.10-11.

функціонування дозволить приймати раціональні управлінські рішення щодо регулювання урбанізаційними та метрополізаційними процесами. Саме тому аналіз взаємодії міст-метрополій з іншими аналогічними утвореннями через виконання їхніх функцій є необхідним для визначення напрямів розвитку кожної метрополії в мережі та розробки відповідного економіко-організаційного забезпечення, яке сприятиме реалізації спеціалізації метрополій в конкурентному середовищі.

Слід передусім вивчити передумови інтеграції метрополій ЄС до метрополійних мереж, розкрити механізм співробітництва метрополій в мережі, визначити особливості співпраці метрополій та окреслити можливості інтеграції для вітчизняних метрополій.

Міжміське (міжмуніципальне) співробітництво властиве для міст різного ієрархічного рівня: від малого – до великого та, навіть, надвеликого – метрополійного. Особливістю міжміської співпраці є реалізація спільних цілей, завдань в інтересах кількох міст для раціоналізації залучення й використання ресурсів. Оскільки малі та середні міста мають обмежені можливості та володіють значно меншими просторовими, фінансовими та людськими ресурсами, їх інтеграція є очевидною і важливою. Щодо інтеграції надвеликих міських агломерацій, метрополій у мережі, то тут важливо визначити не лише причини й цілі співробітництва, а й передусім механізм його реалізації.

У регіональному та міському плануванні в умовах глобалізації, посилення конкуренції і одночасно – інтеграції та співробітництва, застосовується полімасштабний підхід. Він передбачає аналіз розвитку території, міста, зокрема, на різних рівнях: 1) глобальної та регіональної (європейської) мережі міст; 2) системи міст країни того самого рангу; 3) системи міст регіону, міських та сільських поселень, що входять в агломерацію; 4) внутрішньої територіальної структури самого міста. Однією з основ ідеології просторової організації та розвитку міст в Європі є перехід від ієрархічної моделі до мережевої, поліцентричної на всіх її рівнях. Мережева модель просторової організації передбачає існування певного набору міських функцій, розширення якого за рахунок нових функцій призведе до підвищення рангу регіонального центру в ієрархії міст та спричинить перебудову міського господарства та підвищення вагомості сфери управління й послуг.⁶⁶⁹

Відповідно до визначення метрополія, як просторове утворення, передбачає тісну співпрацю з прилеглою територією, з сусідніми поселеннями, а на етапі більшої розвиненості, коли регіональна метрополія переходить до рангу наднаціонального, то ведеться активніша співпраця з метрополіями вищого ієрархічного рівня. Незважаючи на довгу дистанцію, яку треба пройти метрополії у своїй еволюції, не можна не розуміти, що потрапляння в систему «глобальних міст» (надрегіональних, світових

⁶⁶⁹ Дунаев И.В. Ключевые принципы политики пространственного развития и модернизации региональных экономик в Евросоюзе / И.В. Дунаев // Перспективы науки и образования. – 2014. – №2 (8). – С. 222.

метрополій) має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності будь-якої агломерації, її найближчого оточення, регіону і країни в цілому.⁶⁷⁰

Окрім просторових положень поліцентричний розвиток регіону базується ще на кількох принципах:

1) економічні – полягають у використанні переваг центрального положення, концентрації та економії на масштабі виробництва товарів чи послуг за відсутності додаткових витрат, пов'язаних з надмірним зосередженням економічного та людського потенціалів в одному-двох метрополійних регіонах. Ціль поліцентричного розвитку – підвищення конкурентоспроможності економіки, як окремих центрів, так і регіону за рахунок скорочення міжрегіональних відмінностей;

2) політичні – передбачають, що узгоджений розвиток кількох центрів неможливий без розвитку демократії, децентралізації, субсидіарності;

3) культурні – визначають свідомий вибір суспільства і державних структур.

Переважання горизонтальних зв'язків між регіональними центрами, середніми та малими містами над вертикальними (столиця – регіональні центри – інші міста) доводять тезу про ослаблення ієрархічних відносин.

Особливу увагу в ЄС при міському та регіональному плануванні приділяють регіональним метрополіям, до яких належать великі міста, що мають вузлове положення, та прилегла урбанізована територія, яка дає нові можливості розвитку суспільства, економіки, за рахунок формування більш різноманітного ринку праці, споживчого ринку та узгодження пріоритетів розвитку базової інфраструктури.

Регіональні центри країн ЄС, особливо ті, які недавно приєдналися до Союзу, володіють важливими адміністративними та інституційними ресурсами, вищою якістю життя населення, різноманітністю виконуваних функцій та є головними вузлами нових мережевих структур – мереж оптової та роздрібною торгівлі, ділових послуг, центрами муніципальних союзів, місцями проведення різних заходів тощо.

В ЄС раціональна організація простору завдяки реалізації регіональної політики навколо великих регіональних центрів та їх агломерацій (тобто, функціональних міських районів – functional urban areas, FUA) розглядається в якості ключових факторів економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності.⁶⁷¹

Зазначимо, що регіональні та надрегіональні (світові) метрополії відрізняються певною спеціалізацією, тобто, успішніше розвиваються за видами діяльності, в яких метрополії є визнаними загальноєвропейськими та міжнародними лідерами, що зумовлено міжнародним розподілом праці у

⁶⁷⁰ Розанов А. С. Глобальные метрополи. Москва – российский глобальный город [Электронный ресурс] / А. С. Розанов, М. В. Румянцева. – Режим доступа: www.msu.ru/projects/amv/doc/h1_1_1_5_nim_6.pdf.

⁶⁷¹ Дунаев И.В. Ключевые принципы политики пространственного развития и модернизации региональных экономик в Евросоюзе / И.В. Дунаев // Перспективы науки и образования. – 2014. – №2(8). – С. 223.

постіндустріальній економіці, раціональною маркетинговою стратегією метрополії та низкою чинників, зокрема, глобалізацією й регіоналізацією. Використання можливостей, створених глобалізацією, обумовлюють транскордонне співробітництво.⁶⁷²

Підтвердженням цьому є положення Стратегії міжнародної діяльності м. Гельсінкі, які полягають у тому, що розширення ринку товарів, послуг, праці, активне формування мереж співпраці з передовими міжнародними центрами вимагає від регіональних метрополій тісної стратегічної співпраці як з довколишніми регіонами, так і на глобальному рівні.⁶⁷³

Наприклад, спеціалізація метрополій ЄС: Гельсінкі (понад 1 млн осіб) – центр інновацій, науки та економіки знань⁶⁷⁴; Лондон – фінансовий центр; Париж, Мілан – центри світової моди; Рурська метрополія – культурна (театральна) столиця Європи тощо.

Щодо особливостей міжмуніципальної співпраці, то з досвіду розвитку метрополії Гельсінкі можна виділити характерні етапи такого співробітництва, кожен з яких визначається певними ознаками. На первинному етапі місто-метрополія формує співпрацю з прилеглими містами, які входять до складу Гельсінської агломерації (Гельсінкі разом з містами-супутниками Вантаа, Еспоо та Кауніайнен утворює метрополійний регіон з населенням понад 1 млн осіб).

На регіональному рівні: у регіоні Фінської затоки формується трикутник співпраці: Гельсінкі, Таллінн і Санкт-Петербург, який є перспективним для розвитку ємного інноваційного середовища світового значення, завдяки сприятливим умовам для підприємництва, розвитку логістичних зв'язків. На даний момент у співпраці міст більш інтенсивно розвиваються двосторонні відносини: Гельсінкі-Таллінн, Гельсінкі-Санкт-Петербург. Гельсінкі сприяє стратегічному економічному зростанню та інтеграції регіону. В результаті поліпшення транспортних зв'язків Гельсінкі, Таллінн і Санкт-Петербург забезпечуються тісніші економічні відносини, партнерство здійснюється у сфері соціального забезпечення та охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища, транспорту та логістики.⁶⁷⁵

За межами регіону Фінської затоки основними партнерами співпраці є м.м. Стокгольм і Берлін. Співпраця між Північними країнами Європи має давні традиції, і продовжує зміцнюватися. Окрім того, м. Гельсінкі розвиває функціональну співпрацю з іншими європейськими столицями та мегаполісами світу, що базується на багатогалузевому співробітництві.

Водночас на надрегіональному рівні місто Гельсінкі входить до мережі Балтійських метрополій – BaltMet. Мережа була створена в 2002 р., в яку входять столиці регіону Балтійського моря, транскордонні метрополії та

⁶⁷² Стратегия международной деятельности г. Хельсинки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hel.fi/hel2/ajankohtaista/Halke/Kv_strategia_ru.pdf.

⁶⁷³ Там само. – С.8.

⁶⁷⁴ Инновационная стратегия метрополии Хельсинки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.city-strategy.ru/UserFiles/File/helsinki.doc.

⁶⁷⁵ Стратегия международной деятельности г. Хельсинки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hel.fi/hel2/ajankohtaista/Halke/Kv_strategia_ru.pdf, С.16.

11 метрополій регіону: Берлін, Копенгаген, Гельсінкі, Мальме, Осло, Рига, Стокгольм, Санкт-Петербург, Таллінн, Вільнюс і Варшава. Мета співпраці в мережі полягає у впровадженні положень Лісабонської стратегії ЄС на місцевому рівні шляхом збільшення конкурентоспроможності міст-учасників, а також у захисті інтересів регіону Балтійського моря як інтегрованого, економічно розвиненого і наукоємного регіону на міжнародному рівні. Довгострокова мета діяльності мережі – сприяння перетворення регіону Балтійського моря в один з найбільш конкурентоспроможних регіонів ЄС.⁶⁷⁶

Одним з основних завдань діяльності мережі BaltMet є розробка та реалізація нових міжнародних проектів шляхом залучення інвестицій в регіон і сприяння співробітництву між органами місцевого самоврядування, підприємствами та науковцями.⁶⁷⁷

Мережа BaltMet провадить спільну роботу з метою сприяння інтеграції та підвищенню конкурентоспроможності регіону Балтійського моря. Така співпраця між метрополіями ведеться за основними сферами: 1) сприяння інноваціям; 2) розробка бренду та маркетингу регіональної ідентичності; 3) інфраструктура та сталий розвиток; 4) інтеграція та капіталізація досвіду міст. Чотири вищевказані сфери дій створюють основу для бачення міст BaltMet як інтегрованого, впізнаваного на світовому рівні, конкурентоспроможного регіону Балтійського моря.⁶⁷⁸

Мережа BaltMet здійснює координацію конкретних проектів співпраці метрополій-учасників та відстоює їх інтереси у контексті регіону Балтійського моря і ЄС. У рамках діяльності цієї мережі реалізуються проекти:

1) BaltMet Inno – розроблено єдину стратегію інновацій партнерських міст і розвинуто мережу співпраці між містами-учасниками (<http://www.inno.baltmet.org>);

2) BaltMet Invest – полягає у розробці загальної стратегії координованого залучення інвестицій і планування в трьох столицях країн Балтії (Рига, Таллінн, Вільнюс) – www.invest.baltmet.org;

3) BaltMet Exchange займається програмою обміну для представників департаментів культури Гельсінкі, Таллінна, Риги, Вільнюса і Варшави з метою співробітництва та обміну досвідом (<http://exchange.baltmet.org>);

4) BaltMet Infra реалізує важливі для метрополій проекти розвитку інфраструктури і транспорту в масштабі регіону Балтійського моря;

5) Baltic Challenge проводить щорічний міжнародний конкурс на краще інноваційне рішення технологій інформації та комунікацій, призначений для широкого кола користувачів (www.balticchallenge.net).

Метрополії BaltMet продовжують сприяти синергичності та обміну практикою у певних галузях управління містами, а також культурному та інформаційному обміну між метрополіями, щоб забезпечувати прогресивний соціально-економічний розвиток.

⁶⁷⁶ Мережа Балтійських метрополій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.baltmet.org.

⁶⁷⁷ Там само.

⁶⁷⁸ Портал ризького самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.riga.lv/RU/Channels/Riga_today/riga_pasaule/baltmet.htm.

Метрополії Рига і Стокгольм, зокрема, активно співпрацюють і надають взаємну підтримку в рамках міжнародних організацій: у союзи столиць ЄС, Мережі балтійських метрополій (BaltMet), Союзи балтійських міст і Європейській організації міст (Eurocities).

Гельсінкі співпрацює з іншими мегаполісами Балтійського регіону в напрямі реалізації цілей спільної балтійської політики і політики ЄС північного виміру через участь у європейській мережі міст Eurocities.⁶⁷⁹

Критерієм участі в мережах і організаціях є сприяння реалізації стратегічних цілей всієї метрополії, підвищення знань і умінь відповідальних за управління та встановлення важливих професійних зв'язків. Тобто, одна метрополія може одночасно входити до різних мереж співпраці: від локального (в межах агломерації) – до надрегіонального (між метрополіями) рівнів. Такі мережі співробітництва слугують зміцненню діалогу між метрополійними регіонами та їх подальшій інтеграції.

Майже всі європейські метрополії беруть участь у роботі організації Eurocities, яка сприяє співпраці великих міст ЄС і відстоює їх інтереси (налічує 135 міст-членів з 35 держав Європи). Ця мережа великих європейських міст була заснована в 1986 р. з метою підвищення впливу міст на «європейські процеси прийняття рішень і розвиток прикордонного співробітництва». Eurocities зосереджує свою діяльність на: підвищенні обізнаності про важливість міського аспекту у реалізації політики гуртування; поліпшенні якості життя у великих європейських містах; допомозі містам в інтеграції до Європейського Союзу; підтримці демократичних процесів в містах Центральної та Східної Європи; підтримці місцевого самоврядування⁶⁸⁰.

Союз столиць ЄС (Union of Capitals of the European Union, UCUE) забезпечує основу для поглибленого співробітництва між 27 столицями Європи для вирішення їх проблем. Документи, прийняті на спільних конференціях столиць ЄС, підкреслюють особливу відповідальність міст для подолання існуючих регіональних, економічних, культурних і соціальних відмінностей у Європі⁶⁸¹.

Глобальне співробітництво між метрополіями координується також в таких організаціях як: Міжнародна федерація житлового будівництва і планування (International Federation for Housing and Planning (IFHP), Місцеві органи влади за збалансованість та діалог глобальних міст (Local Governments for Sustainability and Global Cities Dialogue), Світова асоціація великих мегаполісів та столиць Метрополіс (Metropolis). До мережі Метрополіс входять понад 100 мегаполісів та столиць, метою діяльності якої є обмін досвідом в питаннях поліпшення якості життя для населення. У травні 2015 р. Метрополіс прийняв спільну декларацію, запропоновану мером Берліна на

⁶⁷⁹ Стратегия международной деятельности г. Хельсинки [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.hel.fi/hel2/ajankohtaista/Halke/Kv_strategia_ru.pdf, С.21.

⁶⁸⁰ EUROCITIES [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.berlin.de/rbmskzl/en/international-relations/city-networks/eurocities/artikel.23488.en.php>.

⁶⁸¹ UCUE – Union of Capitals of the European Union. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.berlin.de/rbmskzl/en/international-relations/.../artikel.23474.en.php>.

саміті ООН-Хабітат, яка фокусується на п'ятьох принципах впровадження нового міського порядку денного (New Urban Agenda):

1. Єдиний порядок денний. Новий міський порядок денний об'єднує всі напрями для розвитку міст.

2. Видимість та здійсненність. Метрополії підтримують частину амбітних цілей ООН щодо подолання бідності до 2030 р., однак очікується, що новому міському порядку денному відповідатимуть чіткі заяви про роль міст у використанні необхідних ресурсів і механізмів реалізації.

3. Метрополії як ключові місця сталого розвитку. Метрополії мають багато проблем, але вони також володіють великим потенціалом, зокрема, місцевих науково-дослідних центрів, що зумовлює їх бути осередками або кластерами сталого розвитку.

4. Партнерство. Держави-учасники ООН і сама ООН повинні розробити новий міський порядок денний в партнерстві з містами, що передбачає тіснішу співпрацю між ними, об'єднання сильних сторін і спільний пошук вирішення проблем.

5. Субсидіарність. Рішення повинні стосуватися мешканців. Лише якщо питання не знаходить вирішення на нижчих рівнях управління, воно повинно вирішуватися на вищому рівні.⁶⁸²

У 1990 р. в м. Краків був організований Союз польських метрополій, метою якого є зміцнення співпраці між усіма центрами регіонів у напрямку створення громадянського суспільства, встановлення партнерських контактів з європейськими містами і забезпечення швидкого соціально-економічного розвитку. На даний час всі польські міста є членами Спільки польських метрополій, а також членами Асоціації Євроміста.

Створення різного виду мереж міст та метрополій сприяє спільному вирішенню низки проблемних питань та знижує рівень соціальної напруги. Головною складовою механізму партнерства та співробітництва метрополій на основі кооперації та обміну є партисипативне управління. Позитивна роль підключення громадськості до процесу управління полягає, насамперед, у тому, що участь громадян підвищує довіру до міських інститутів влади, які часто складаються з представників діаметрально протилежних інтересів. Такий механізм успішно діє тільки в тому випадку, коли він природно формується на основі існуючих організаційних структур, у таких сферах, як: санітарно-гігієнічна служба, паркове господарство, доступ до соціальних послуг, розвиток великих інфраструктурних проектів та ін.

Аналіз умов формування та мети співробітництва між містами-метрополіями в метрополійних мережах довів доцільність такої співпраці для вирішення низки спільних проблем у соціально-економічному розвитку. Формування вітчизняних метрополій та об'єднання їх у європейські метрополійні мережі є можливим при подальшій інтеграції України до ЄС. На даному етапі можна й доцільно формувати внутрішні мережі для

⁶⁸² Müller überzeugt mit seiner Berliner Initiative: Metropolen-Netzwerk verabschiedet in Buenos Aires Deklaration zum UN-Habitat-Gipfel [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.berlin.de/rbmskzl/aktuelles/pressemitteilungen/2015/pressemitteilung.319670.php>

співпраці та впроваджувати основи партисипативного управління у діяльність місцевого самоврядування і державної служби, що сприятиме переходу до розуміння й необхідності активної участі громадян у розвитку міста та удосконаленню інституту громадянського суспільства.

6.6. Концептуальні засади формування просторової політики розвитку регіональних метрополій в Україні

У сучасних умовах глобальної економічної інтеграції та інституційних трансформацій найбільш значущими процесами організації просторового розвитку є процеси метрополізації. Формування та розвиток міст-метрополій як потужних полюсів економічного зростання, поширення їх впливу на соціально-економічний розвиток прилеглих територій, а також включення у мережу наднаціональних соціальних, фінансових, інституційних зв'язків є необхідними передумовами побудови обґрунтованих та ефективних механізмів просторової політики розвитку територій та регіонів.

Формування метрополійних міст (метрополійних регіонів) у результаті розвитку метрополізаційних процесів, як найбільш важливих місць акумуляції капіталу, інформації, товарів (послуг) та населення, а також посилення їх ролі у сучасному суспільно-економічному розвитку обґрунтовується двома об'єктивними факторами:

1) міста-метрополії (метрополійні регіони) у просторовому аспекті є двигунами інновацій та ядрами економічного зростання⁶⁸³;

2) міста-метрополії (метрополійні регіони) у поселенському аспекті є каталізаторами та абсорбційними центрами міграційних процесів і соціокультурного різноманіття, що генерують потенційні конфлікти.

Специфіка міст-метрополій (метрополійних регіонів) як вузлів концентрації та синергії взаємодії фінансових, соціокультурних, економічних, людських, інформаційних потоків у глобальному масштабі, зумовлює виникнення ряду проблем⁶⁸⁴:

1) територіального характеру, що пов'язані з конфліктом земельних інтересів: концентрація та набуття містами-метрополіями ознак фінансових, логістичних, ділових, культурних центрів системотворчого значення є причиною зміни територіальної організації міст та виникнення ряду просторових конфліктів, пов'язаних із ущільненням міського простору, нерівномірним розвитком окремих сегментів ринку нерухомості, просторовою експансією великими містами-метрополіями прилеглих периферійних територій та поглибленням територіальних соціально-економічних диспропорцій;

⁶⁸³ Мельник М. І. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу / М. І. Мельник // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С. 86-97.

⁶⁸⁴ Кушнірецька О.В. Конфліктогенність міського простору: підходи до дослідження в умовах метрополізації / О.В. Кушнірецька // Регіональна економіка. - 2014.- №2. – С. 48-56.

2) інфраструктурного характеру, що пов'язані із ущільненням та зростаючим навантаженням на транспортні, інфраструктурні, інженерні мережі (водопостачання та водовідведення, електро- та тепlopостачання) та комунальне господарство (утилізація відходів тощо);

3) соціального характеру, що пов'язані із соціальною поляризацією та поглибленням диспаритету у доходах населення: концентрація функцій влади і впливу, а також управління і контролю у великих містах-метрополіях зумовлює викривлення структури зайнятості як наслідок згорання традиційного промислового сектору та прискореного розвитку сфери послуг, що проявляється у зростанні частки високооплачуваного персоналу, зайнятого у корпоративно-управлінському секторі, та невпинного зростання частки низькокваліфікованих працівників, зайнятих у сфері обслуговування, побутових послуг, туризму, розваг та відпочинку;

4) екологічного характеру, що пов'язані як з середовищним навантаженням, так і ментальним напруженням у площині соціальних взаємодій та систем комунікацій між індивідами у просторі метрополій: психологічні особливості життя у сучасних містах-метрополіях характеризується формалізацією особистісних відносин, послабленням моральних принципів, зниженням глибини міжособистісних контактів, підвищеною нервовістю, що походять від швидкої та безперервної зміни внутрішніх і зовнішніх вражень та спричиняють виникнення ряду проблем фізичного і психологічного здоров'я населення, посилення девіантної соціалізації;

5) публічного характеру, що пов'язані із необхідністю забезпечення рівного, як за якістю, так і за кількістю, доступу мешканців метрополії та периферії метрополійних регіонів до системи надання адміністративних послуг.

Зазначені проблеми розвитку метрополізаційних процесів вимагають вироблення єдиної політики врегулювання, оскільки виходять за межі єдиного муніципалітету і вимагають співпраці усіх локалітетів в межах метрополійних утворень різного ієрархічного рівня.

Метою розробки концепції та впровадження збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) є: в рамках державної політики регіонального розвитку напрацювання механізмів, важелів, інструментів і стимулів регуляторно-управлінського, нормативно-правового, фінансово-економічного характеру щодо просторового (економічного, урбаністичного, соціального тощо) розвитку міст-метрополій та їх метрополійних ареалів, що мають стати основою подолання центрo-периферійних дисбалансів та метрополізаційних викликів сучасності, збалансування територіально-структурних зрушень в економічних системах регіонів, оптимізації розвитку територій та регіонів на основі використання метрополізаційного потенціалу великих міст-метрополій та посилення міжмуніципального, міжрегіонального, міжнародного співробітництва (рис. 6.1).

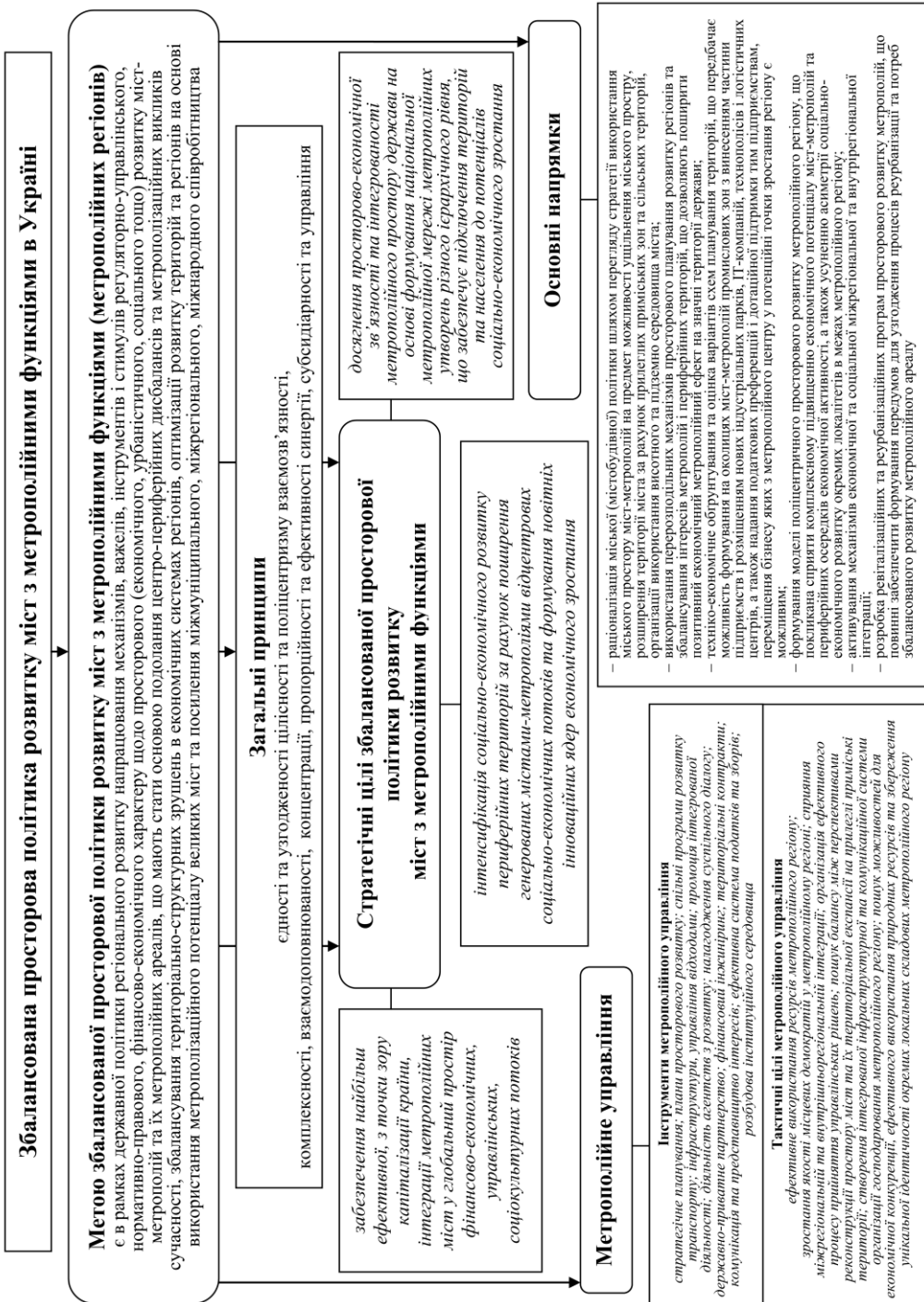

Рис 6.1. Структурно-логічна схема концептуальних засад формування просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями в Україні

Обґрунтування збалансованої політики просторового розвитку міст з метрополійними функціями вимагає врахування таких **об'єктивних закономірностей та суб'єктивних чинників** територіальної організації суспільства⁶⁸⁵:

1) системно-синергетичний характер суспільного розвитку – наявність у суспільно-територіальних комплексах та системах синергетичних ознак – емерджентності, неврівноваженості, чергування стійких та нестійких станів та етапів розвитку;

2) стадійно-еволюційний характер розвитку суспільства – послідовна зміна окремих стадій, формацій, циклів та фаз розвитку суспільства в цілому й окремих його компонентних і територіальних складових;

3) ієрархічність суспільно-територіальних структур – виявляється у «вертикальній» підпорядкованості та взаємозумовленості розвитку компонентів у складних суспільно-територіальних утвореннях; така ієрархічність тісно пов'язана з дифузним характером територіального розвитку суспільства, коли будь-які інновації «переміщуються» від ядер вищого ієрархічного рівня до ядер нижчого рівня, даючи їм нові імпульси розвитку;

4) мультиплікативна зумовленість розвитку суспільно-територіальних систем – пов'язана з примножувальним впливом деяких чинників та умов розвитку, що є причиною формування поряд з системоутворюючими компонентами низки інших – доповнювальних, супутніх тощо; цей механізм становить основу комплексного розвитку регіонів.

Визначення стратегічних пріоритетів збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями на основі використання їх метрополійного потенціалу обґрунтовується необхідністю врахування **ключових детермінантів просторового розвитку України**:

– врахування сучасних метрополізаційних викликів у стратегічних документах регіонального розвитку України;

– визначення моделі розвитку міст-метрополій (метрополійних регіонів) та розробки метрополійної політики їх розвитку на основі узгодження з регіональною (просторовою) політикою;

– обґрунтування інструментів посилення позитивного впливу метрополізаційних процесів на просторовий розвиток держави, а також напрацювання механізмів економічної та соціальної (міжрегіональної та внутрірегіональної) інтеграції;

– розробка методичного інструментарію оцінки та моніторингу економічних ефектів від реалізації містами-метрополіями метрополійних функцій;

– обґрунтування ефективної системи інституційних та організаційно-економічних механізмів управління метрополійними просторами в контексті

⁶⁸⁵ Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Збірник наукових праць. – 2010. – № 18. – С. 65-78. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/dprmu/2010_18/6_PidDen.pdf.

євроінтеграційних процесів;

– вирішення проблеми конфліктогенності міського середовища та обґрунтування ефективних інституційних та організаційно-економічних механізмів активізації розвитку периферійних територій;

– врахування метрополізаційних процесів при реформуванні адміністративно-територіального устрою України.

Основним пріоритетом збалансованої просторової політики розвитку міст-метрополій (міст з метрополійними функціям) є формування умов для самодостатнього, інтегрованого та збалансованого розвитку міст-метрополій та їх метрополійних ареалів (метрополійних регіонів).

Досягнення мети збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями в межах визначеного пріоритету передбачає досягнення таких **стратегічних цілей**:

1) забезпечення найбільш ефективної, з точки зору капіталізації країни, інтеграції метрополійних міст у глобальний простір фінансово-економічних, управлінських, соціокультурних потоків;

2) інтенсифікація соціально-економічного розвитку периферійних щодо метрополійних міст територій за рахунок поширення генерованих містами-метрополіями відцентрових соціально-економічних потоків та формування новітніх інноваційних ядер економічного зростання;

3) досягнення просторово-економічної зв'язності та інтегрованості метрополійного простору держави на основі формування національної метрополійної мережі метрополійних утворень різного ієрархічного рівня, що забезпечує підключення територій та населення до потенціалів соціально-економічного зростання.

Логіка формування та впровадження концепції збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) повинна керуватися загальними та спеціальними принципами.

Загальними принципами побудови збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) є принципи:

1) єдності та узгодженості – система метрополійних утворень різного ієрархічного рівня (глобальна, національна метрополія, регіональна метрополія, місто-метрополія, метрополійний субрегіон тощо) функціонує у законодавчо затвердженому полі адміністративно-територіального устрою країни та узгоджується із державною регіональною, містобудівною, соціально-економічною, інфраструктурною політикою та єдиною системою просторового планування територій;

2) цілісності та поліцентризму – об'єкти, інститути, інституції та зв'язки між ними в межах метрополійного простору формують його як цілісне організоване середовище, що дозволяє формувати центр метрополії та множинні ядра (центри) на периферії метрополійних ареалів;

3) взаємозв'язності, комплексності та взаємодоповнюваності – місто-метрополія (метрополійний регіон) є просторовим утворенням, що формується на основі зв'язків та залежностей між об'єктами, інститутами,

інституціями, як у межах просторової підсистеми міста-метрополій, так і між просторовими підсистемами нижчого ієрархічного рівня в межах метрополійного субрегіону та об'єктами, інститутами, інституціями надметрополійного рангу (в т.ч. міжрегіональні, міжнародні, глобальні зв'язки та залежності), що у цілісності функціональної взаємодії доповнюють одні одних та формують при цьому комплексну систему метрополійного простору міста (регіону).

4) концентрації, пропорційності та ефективності – архітектоніка побудови метрополійного простору повинна обумовлюватися оптимальними пропорціями організації просторових підсистем міста-метрополії (метрополійного регіону), їх раціонального розміщення у відповідності до ресурсно-поселенської мережі та інфраструктурної доступності, що забезпечує досягнення максимальної економічної ефективності від їх просторової організації;

5) синергії, субсидіарності та управління – досягнення синергетичного ефекту для метрополійного простору міста-метрополії (метрополійного регіону) шляхом взаємодії його просторових підсистем на основі побудови дієвого механізму співробітництва (міжмуніципального, міжрегіонального, міжнародного, глобального) та системи інститутів управління метрополійним простором.

Спеціальними принципами побудови збалансованої просторової політики розвитку міст-метрополій (міст з метрополійними функціями, метрополійних регіонів) є принципи, що впливають із розуміння інтегрованості України у глобальні соціально-економічні процеси, а також обумовлюються підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС, що передбачає необхідність вироблення та впровадження у практику нового мислення, моделей поведінки, які становлять культуру інтеграції та забезпечують підготовку та повноправне входження країни у Європейську спільноту на усіх функціональних та секторальних напрямках. У рамках формування та впровадження концепції збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) необхідним є врахування практики функціонування та розвитку метрополійних регіонів у ЄС, а також стратегічного бачення ЄС просторової політики розвитку міст (сільських територій) та метрополійних регіонів.

Особлива увага європейської політики просторового розвитку звернута на політику розвитку міст, оскільки вони є центрами економічної активності, залучення інновацій та зайнятості; майже три чверті населення ЄС проживає у міських ареалах; висока частка міського населення стикається з такими проблемами, як злочинність, бідність, безробіття, сегрегація, транспортні колапси, проблеми забруднення навколишнього середовища тощо. Отже, міський розвиток є вагомим складовим елементом європейської політики, що фокусується на пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності в умовах соціальних, культурних та екологічних викликів.⁶⁸⁶

⁶⁸⁶ European Commission. Urban development. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development.

Серед ініціатив європейської політики міського розвитку слід виділити такі як:

- 1) зелені міста (екологічно-чисті міста);
- 2) відкриті міста (міста, що сприяють інтеграції між різними субгрупами населення);
- 3) інноваційні міста (фокус міської політики скерований на підтримку сталого розвитку енергетики, транспорту, електронної комунікації і охорону здоров'я);
- 4) креативні міста (міста, що творчо сприяють розвитку культури).

Політика зближення ЄС на програмний період 2014-2020 рр. скеровуватиметься на всебічну підтримку міського розвитку країн учасниць, що безпосередньо відображатиметься у визначенні інвестиційних пріоритетів. Зокрема, кожна держава-член ЄС, принаймні 5% коштів, виділених через систему Європейського фонду регіонального розвитку, буде скеровувати на потреби стійкого міського розвитку, у тому числі, як на надання підтримки, так і для обміну досвідом між містами.

У безпосередньому зв'язку з політикою розвитку міст європейською спільнотою впроваджується політика розвитку сільських територій, які складають половину площі земель об'єднаної Європи, однак локалізують менш як одну п'яту її населення. Розвиток сільських територій у рамках політики зближення ЄС пріоритетно фокусується на сприянні диверсифікованості економічної активності та покращення якості життя у сільській місцевості, що у відповідності до Європейської стратегії 2020 та цілей Загальної сільськогосподарської політики (ЄСП) до 2020 концентрується при визначенні трьох ключових довготермінових цілей⁶⁸⁷: підвищення конкурентоздатності сільського господарства; сталий менеджмент природних ресурсів та змін клімату; збалансований територіальний розвиток сільських територій. Серед пріоритетних програм розвитку визначені ті, що прагнуть, серед іншого, сприяти: створенню робочих місць поза сільським господарством; розвитку доступу і поєднання між містами та сільською місцевістю; підтримці малих і середніх підприємств та розробці базової інфраструктури у селах.

Пріоритетами просторової політики розвитку сільських територій ЄС, що повинні враховуватись при розробці національної інтеграційної політики та матимуть безпосередній вплив на визначення пріоритетів просторової політики держави загалом та розвитку метрополійних міст (регіонів) зокрема (як таких, що безпосередньо межують зі сільськими територіями), слід виокремити такі:

- 1) сприяння передачі знань та інновацій у сільське, лісове господарство та сільські території;
- 2) підвищення конкурентоспроможності та життєздатності всіх видів сільського (фермерського) господарства;
- 3) сприяння організації управління ризиками в сільському господарстві;

⁶⁸⁷ European Commission. Agriculture and Rural Development. Rural Development policy 2007-2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm.

4) відновлення, збереження і зміцнення екосистем, які залежать від сільського та лісового господарства;

5) підвищення ефективності використання ресурсів і сприяння переходу до низьковуглецевої та кліматично сталої економіки в сільському та лісовому господарстві, харчовій сфері;

6) сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності та економічному розвитку сільських територій.

Основними засадами управління реалізацією стратегічних цілей збалансованої просторової політики розвитку міст-метрополій (міст з метрополійними функціями, метрополійних регіонів) є засади метрополійного управління, що на основі загальноприйнятих підходів в організації демократичного управління будь-якими відкритими системами (прозорості, доступності, відповідальності, справедливості, легітимності, репрезентативності, субсидіарності, захисту ключових прав і свобод тощо) детермінують організацію адекватного управління метрополійними утвореннями у XXI ст. Серед них виділяють наступні⁶⁸⁸:

– міста для громадян: міста повинні розвиватися не лише для досягнення економічних цілей, але також для того, щоб справджувати очікування людей на вищу якість життя шляхом реалізації низки заходів, що підвищують привабливість міського життя;

– узгодженість політики: цілі і інституційні рамки метрополійного управління повинні бути адаптовані і сконцентровані на вирішенні ключових локальних проблем (таких, як економічний розвиток, доступне житло, затори, розповзання міст, безпека, якість навколишнього середовища, а також регенерація старих районів), які повинні вирішуватися з урахуванням взаємозв'язків та компромісів;

– координація: метрополійне управління повинно відображати потенціал і потреби усього метрополійного регіону. Роль та обов'язки кожного рівня управління метрополійних ареалів повинні бути чітко визначені з метою сприяння узгодженості політики та налагодження міжсекторальної інтеграції. Враховуючи адміністративну фрагментацію метрополійних регіонів, координація є також необхідною серед місцевої влади різної юрисдикції, а також серед різного роду виборних інституцій та регіональних рад та агенцій, що здійснюють функціональні чи секторальні обов'язки;

– ендогенний розвиток: основна увага повинна концентруватися не стільки на економічному розвитку, що базується на залученні інвестицій через фінансові і фіскальні стимули, скільки на інвестиціях в інфраструктуру та людський розвиток з метою найповнішого використання місцевих ресурсів. Метрополійне управління у даному випадку повинно сприяти шляхом встановлення пріоритетів, а також промоції цілісного підходу до розвитку на основі використання сильних сторін і можливостей метрополійного регіону;

– ефективне фінансове управління: метрополійне управління повинно забезпечувати витрати на заходи, що мають загальну користь, а також відповідають вимогам прозорості, підзвітності і моніторингу;

⁶⁸⁸ Cities for citizens. Improving metropolitan governance. – OECD. – 2001. – p.161.

– гнучкість: для того, щоб адаптуватися до економічних і соціальних трендів сучасності, технологічних інновації та просторового розвитку, інституції управління повинні бути відкриті до змін, володіти якостями перспективного бачення та стратегічного планування;

– партисипативність: враховуючи зростаюче різноманіття і розмір метрополійних регіонів, метрополійне управління повинно забезпечити участь громадянського суспільства, соціальних партнерів та всіх рівнях урядування, що входять у метрополійний ареал, а нові технології та методи комунікації мають підтримувати та заохочувати більш інтерактивні форми метрополійної політики, що роблять управління ближчим до людей;

– партикулярність: за винятком випадків, в яких стандартизований підхід є виправданим, політика та інституції управління повинні розроблятися відповідно до унікальних особливостей і умов різних частин країни та досягати максимальної ефективності витрат коштів;

– соціальна згуртованість: метрополійне управління повинно сприяти цілям єднання населення, несегрегованості метрополійного регіону, доступності та безпеки, розвитку можливостей, сприяння інтеграції проблемних міських ареалів;

– суспенсивність: економічні, соціальні та екологічні цілі метрополійного управління повинні повністю інтегруватися та узгоджуватися з політикою міського розвитку, а також бути відображеними в концепціях здорового та екологічного міста, розглядатися в контексті побудови ширшого біо-регіону, що дозволяє у сукупності активізувати повномасштабне співробітництво між міськими та сільськими територіями.

Метрополійне управління, як інституційна основа побудови збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів), може реалізовуватися у формі формальних та неформальних інститутів в межах метрополійного регіону, сформованих як за вертикальним, так і за горизонтальним принципом, що у своїй сукупності та співпраці сприяють досягненню стратегічних цілей розвитку метрополій, що передбачає досягнення в процесі управління **тактичних цілей метрополійного управління**, спрямованих на:

- ефективне і дієве використання ресурсів метрополійного регіону;
- зростання якості місцевих демократій у метрополійному регіоні;
- сприяння міжрегіональній та внутрішньорегіональній інтеграції;
- організація ефективного процесу прийняття управлінських рішень;
- пошук балансу між перспективами реконструкції простору міст та їх територіальної експансії на прилеглі приміські території;

- створення інтегрованої інфраструктурної та комунікаційної системи організації господарювання метрополійного регіону;

- пошук можливостей для економічної конкуренції, ефективного використання природних ресурсів та збереження унікальної ідентичності окремих локальних складових метрополійного регіону.

Для досягнення цілей метрополійного управління можуть бути застосовані різноманітні **інструменти метрополійного управління**, серед

яких виділяють⁶⁸⁹ такі, як стратегічне планування; плани просторового розвитку; спільні програми розвитку транспорту, інфраструктури, управління відходами і т.д.; промоція інтегрованої діяльності; діяльність агентств з розвитку; налагодження суспільного діалогу; державно-приватне партнерство та фінансовий інжиніринг; територіальні контракти; комунікація та представництво інтересів; побудова ефективної системи податків та зборів; розбудова інституційного середовища тощо.

Першочерговими завданнями досягнення стратегічних цілей збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) в межах визначених пріоритетів державної просторової політики та стратегічного бачення просторового розвитку ЄС є:

1) врахування та відображення метрополізаційних процесів у стратегічній документації державної політики регіонального (просторового) розвитку та поточних варіантах зміни адміністративно-територіального устрою, що передбачає інституціоналізацію та делімітацію метрополійних утворень різного ієрархічного рівня (метрополійних міст (міст з метрополійними функціями), національних та регіональних метрополій, метрополійних регіонів (субрегіонів) тощо);

2) розробка методики статистичного супроводу (індикаторів, показників), оцінки та моніторингу явищ та процесів метрополізації, що відображатимуть як кількісні виразники функціонального метрополійного поширення впливу міст-метрополій, так і якісні процеси та зв'язки метрополії (міста-метрополії, регіональної метрополії) з прилеглими територіями та метрополійними утвореннями національного та наднаціонального рівня;

3) запровадження механізмів інтенсифікації соціально-економічного розвитку периферійних щодо метрополійних міст територій на основі поширення генерованих містами-метрополіями відцентрових соціально-економічних потоків та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку нових центрів ділової активності та економічного зростання, що передбачає активізацію інструментів просторового планування і прогнозування розвитку метрополійних регіонів, узгодження містобудівної документації та генеральних планів розвитку прилеглих до міста-метрополії адміністративних утворень, а також розробку узгодженої системи інфраструктурного забезпечення розвитку метрополій;

4) вироблення механізмів та інституційних форм управління та налагодження співпраці в межах метрополійних утворень різного ієрархічного рівня, що забезпечують координацію їх поточної та стратегічної діяльності на основі виокремлення сфер компетенцій, відповідальності та фінансових ресурсів розвитку.

Основними напрямками збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями (метрополійних регіонів) слід визначити наступні:

⁶⁸⁹ Danielewicz J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji / J. Danielewicz – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – S. 157.

1) раціоналізація міської просторової (містобудівної) політики шляхом перегляду стратегії використання міського простору міст-метрополій на предмет можливості ущільнення міського простору (у випадку наявності у просторі міст нераціональної забудови), необхідності розширення території міста за рахунок прилеглих приміських зон та сільських територій, доцільність організації висотного середовища міста (за рахунок знесення існуючої малоповерхової житлової (промислової) забудови, що не несе істотної історичної цінності та будівництва на їх місці багатоповерхової) та опрацювання можливостей використання підземного простору міста (для реалізації проектів розосередження транспортних мереж);

2) використання перерозподільних механізмів просторового планування розвитку регіонів та збалансування інтересів метрополій і периферійних територій, що дозволяють поширити позитивний економічний ефект регіональних метрополій як «економічних локомотивів» розвитку національної та регіональних економік на більш значні території держави: впровадження обґрунтованих перерозподільних та організаційно-економічних механізмів активізації потенціалу периферійних територій є можливим завдяки «розосередженню житлових поселень та ділової активності від обласного центру як полюсу конкурентоспроможності до інших населених пунктів, які формуватимуть точки зростання по усій території області»⁶⁹⁰;

3) техніко-економічне обґрунтування та оцінка варіантів схем планування територій, що передбачає можливість формування на околицях міст-метрополій промислових зон з винесенням частини підприємств і розміщенням нових індустріальних парків, IT-компаній, технополісів і логістичних центрів, а також надання податкових преференцій і дотаційної підтримки тим підприємствам, переміщення бізнесу яких з метрополійного центру у потенційні точки зростання регіону (середні і малі міста, села) є можливим. Реалізація альтернативних планувальних рішень сприятиме покращенню екологічної ситуації в містах та підвищенню рівня зайнятості населення прилеглих територій, а вивільнені території міст-метрополій можуть бути використані для будівництва нових об'єктів четвертинного сектору, бізнес-інфраструктури та підприємств V-VI технологічних укладів;

4) формування моделі поліцентричного просторового розвитку метрополійного регіону, що покликана сприяти комплексному підвищенню економічного потенціалу міст-метрополій та периферійних осередків економічної активності (наприклад, міст нижчого рангу), а також усуненню асиметрії соціально-економічного розвитку окремих локалітетів в межах метрополійного регіону;

5) активування механізмів економічної та соціальної міжрегіональної та внутрішньорегіональної інтеграції, що передбачає: створення

⁶⁹⁰ Дацко О. І. Пріоритети просторового планування регіонального розвитку в умовах метрополізації / О. І. Дацко, Н. С. Науменко, У. В. Щурко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону : [зб. наук. пр.. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.)]. – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.183.

інфраструктурних мереж (транспортних, інформаційних, фінансових) між містами з високим потенціалом економічного зростання та менш розвинутими (сільськими) територіями і невеликими містами з наданням останнім більшої фінансової самостійності задля підвищення ділової активності на рівні різних адміністративно-територіальних утворень, можливості маятникової міграції робочої сили, капіталізації потенціалу віддалених поселень тощо; впровадження моделі міжрегіональної взаємодії, що базується на принципах поєднання і взаємного посилення рівноцінних центрів зростання шляхом налагодження міжрегіональних коопераційних зв'язків, реалізації спільних міжрегіональних проектів для міських агломерацій (економічних диполів) з впровадженням механізмів нейтралізації явища депресивності прилеглих територій; запровадження єдиних стандартів щодо умов життя (охорони здоров'я, освіти, водозабезпечення, екологічної безпеки) для виключення мобільності населення через неприйнятні умови життя; забезпечення рівного доступу населення до транспортних, телекомунікаційних, адміністративних, фінансових та інших послуг для формування просторової згуртованості шляхом покращення їх якості⁶⁹¹;

б) розробка ревіталізаційних та реурбанізаційних програм просторового розвитку метрополій, що повинні забезпечити формування передумов для узгодження процесів реурбанізації та потреб збалансованого розвитку не тільки в центрі, а й у всьому метрополійному ареалі загалом.⁶⁹²

Наголошуючи на індивідуалізованому підході у виборі моделі розвитку метрополійних просторів, виходячи з різної географічної, економічної та суспільної специфіки, у просторовому аспекті розвиток метрополійних ареалів має відповідати концепціям «компактного міста» і «поляризованої урбанізації» (що, згідно з Т. Маршалом, означає розвиток процесів урбанізації в певних місцях та у визначених напрямках, який би запобігав неконтрольованому «розростанню» міських територій). При цьому, динамічний розвиток метрополійних просторів в умовах глобальної конкуренції не повинен суперечити політиці реурбанізації та збалансованого розвитку. Реурбанізація (яка пов'язана з ревіталізацією деградованого простору) повинна призводити до зміцнення ідентичності метрополійного центру і тим самим підвищувати конкурентоспроможність усього метрополійного простору. Завдяки метрополізації центри великих міст стають більш привабливими. Оскільки більшість з них не в стані задовольнити зростаючий попит на земельні ділянки в центрі, необхідні ревіталізаційні та реурбанізаційні програми.⁶⁹³

⁶⁹¹ Синютка О. М. Розвиток метрополійних функцій великого міста: автореф. дис.... канд. економ. наук: спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / О.М. Синютка; «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ird.gov.ua/irdd/ar20151016_a805_Synyutka.pdf. -С.13.

⁶⁹² Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

⁶⁹³ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

Реалізацію політики реурбанізації (переселення жителів міст до сільських поселень) в контексті збалансованої просторової політики розвитку міст-метрополій необхідно здійснювати у напрямку активізації джерел самозабезпечення життєдіяльності сільських населених пунктів, що передбачає стратегічні і тактичні дії у наступних напрямках:

1) розвиток галузевих кластерів (туристичного, творчих індустрій, аграрного, деревообробного, заготівельного тощо), основна діяльність яких зосереджуватиметься в обласних центрах, але частина доданої вартості пропонованих в межах об'єднання товарів та послуг, продукуватиметься та реалізовуватиметься у сільських поселеннях регіону;

2) формування спеціалізованих поселень з належним рівнем розвитку соціальної, гуманітарної інфраструктури (у т.ч. через надання ділянок у малих містах чи сільських поселеннях під житлову забудову великим корпораціям, кластерним об'єднанням тощо), що забезпечить можливість швидкого та безперервного доїзду (швидкісні електричні поїзди, спеціальні автобусні рейси, належний рівень автодорожньої інфраструктури для добирання на роботу на власному автомобілі) фахівців, які проживатимуть у таких поселеннях, на роботу до обласного центру;

3) розробка програм податкового сприяння, дотаційної підтримки компаній, діяльність яких може здійснюватися у малих містах, чи навіть селах (наприклад, ІТ-компаній), що у подальшому стимулюватиме «переміщення» такого бізнесу у потенційні точки зростання регіону;

4) реалізація органами виконавчої влади обласного та районного рівнів проектів подальшої розбудови інфраструктури, пріоритетно – транспортної, інформаційної від сформованих «точок» зростання у регіоні до сільських поселень, що сприятиме вищій мобільності жителів села, а також забезпечуватиме розвиток цих територій загалом;

5) кадрове забезпечення реалізації програм розвитку та підвищення конкурентоспроможності периферійних територій, зокрема, шляхом виявлення на місцях, сприяння отриманню відповідної кваліфікації представниками креативного ядра малих міст та сільських територій, формування мережі їх працевлаштування у органах виконавчої влади «на місцях», а також системи стимулів комплексної реалізації їх потенціалу для забезпечення розвитку території.⁶⁹⁴

Зважаючи на довгострокові інтереси просторового розвитку країни в рамках формування збалансованої просторової політики розвитку міст з метрополійними функціями, в Україні необхідно розробити інституційні та організаційно-економічні механізми комплексної та ефективної реалізації метрополійного потенціалу великих міст, а також інших осередків ділової активності, конкурентоспроможності та регіонального зростання, які сприятимуть збалансованому розвитку сільських поселень, периферійних та

⁶⁹⁴ Дацко О. І. Пріоритети просторового планування регіонального розвитку в умовах метрополізації / О. І. Дацко, Н. С. Науменко, У. В. Щурко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону : [зб. наук. пр.. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.)]. – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 180-185.

депресивних територій, що передбачає дії у таких **стратегічних напрямках**⁶⁹⁵:

– інституційно затвердити статус регіональних метрополій та метрополійних субрегіонів, при цьому останні не повинні виділятися як окремих (додатковий) рівень адміністративно-територіального поділу країни, щоб не дезорганізувати існуючий адміністративно-територіальний устрій. Наприклад, у Польщі розглядали два варіанти «монтажу» метрополійних просторів у сучасну структуру адміністративно-територіального поділу. Перший – це виділення метрополійних просторів у вигляді обов'язкових асоціацій муніципалітетів (гмін) (хоча є й аргументи на користь добровільного об'єднання) і делегування їм окремих повноважень гмін і повітів (зокрема тих, що пов'язані з просторовим плануванням). Другий (і, можливо, більш раціональний) варіант пов'язаний з ліквідацією міських повітів у їх сьогодишньому вигляді і створення замість них метрополійних повітів, які б охоплювали метрополійний центр і навколишні гміни (з обов'язковим наданням певних повноважень щодо вирішення питань просторового планування на рівні метрополійних повітів)⁶⁹⁶;

– провести комплексний аналіз економічного потенціалу усіх населених пунктів країни і, з врахуванням пріоритетної поляризованої моделі просторового розвитку, визначити поряд з регіональними метрополіями також потенційні осередки зростання в регіонах (районні центри, міста чи сільські поселення) та їх спеціалізацію;

– визначити основні бар'єри та чинники розвитку метрополійних субрегіонів, в т.ч. екологічні і соціальні конфлікти, демографічні, суспільні і економічні процеси (сегрегація, поляризація, інтеграція, диференціація, маргіналізація тощо);

– розробити систему заходів та стимулів щодо формування сприятливого середовища для інноваційної діяльності, підвищення інвестиційної та резиденційної привабливості і конкурентоспроможності регіональних метрополій у національній, європейській та глобальній метрополійних мережах;

– розробити та затвердити систему індикаторів проведення моніторингу економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків між метрополійним центром і прилеглою територією, в т.ч. інтенсивності їх впливу на процеси регіонального розвитку;

– удосконалити інституційне забезпечення міжмуніципального співробітництва між регіональними та глобальними метрополіями, впровадити механізми співпраці між органами місцевого самоврядування, що входять до складу метрополійних субрегіонів;

– розробити та інституціалізувати механізми просторового планування в метрополійних субрегіонах, гармонізувати їх з механізмами

⁶⁹⁵ Синютка О. М. Розвиток метрополійних функцій великого міста: дис.... канд. економ. наук: спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / О.М. Синютка; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України». – Львів, 2015. – 233 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ird.gov.ua/irdd/d20151016_a805_Synutka.pdf. – С. 162-165.

⁶⁹⁶ Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

просторового планування регіонів загалом для зниження соціальних і економічних диспропорцій територіального розвитку, а також забезпечення внутрірегіональної інтегрованості простору;

– розробити та прийняти на законодавчому рівні концепцію просторового розвитку країни з окремим підрозділом щодо державної метрополійної політики, включаючи комплекс важелів, інструментів і стимулів щодо розвитку національної метрополійної мережі, а також механізми її координації з економічною, містобудівельною та інфраструктурною політиками;

– забезпечити координацію діяльності регіональних органів управління різних рівнів (в т.ч. співробітництва з територіальними громадами) в інституціалізованих адміністративно-територіальних межах метрополійних субрегіонів для забезпечення ефективності управління їх розвитком та вироблення обґрунтованої метрополійної просторової політики, зокрема, в частині розвитку транспортно-комунікаційної інфраструктури та доступності, диверсифікації джерел ресурсного забезпечення пріоритетів просторового розвитку шляхом активізації державно-приватного та соціального партнерства, залучення коштів грантових програм, ревіталізації міського простору та зниження його конфліктогенності;

– сприяти залученню вітчизняних метрополій до глобалізаційних процесів та включення у національні та європейські регіональні метрополійні мережі, що суттєво вплине на покращення власних конкурентних позицій та дасть можливість отримувати переваги від партнерства з іншими метрополіями.

Отже, збалансована просторова політика розвитку міст з метрополійними функціями повинна базуватись на максимальному використанні їх потенціалу, а саме можливостей територіального поширення генерованих ними позитивних соціально-економічних ефектів. Просторове планування та формування моделі поліцентричного просторового розвитку регіону, ефективні перерозподільні та організаційно-економічні механізми комплексного підвищення економічного потенціалу як міст-метрополісів, так й інших осередків економічної активності (наприклад, міст нижчого рангу) дозволять збалансувати їх пріоритети, що сприятиме усуненню асиметрії у соціально-економічному розвитку, а отже і депресивності окремих територій. Тому в Україні необхідними є: чітке визначення моделі розвитку метрополій; розробка метрополійної політики (її узгодження з регіональною); обґрунтування інструментів посилення позитивного впливу метрополізаційних процесів на просторовий розвиток, механізмів економічної та соціальної (міжрегіональної та внутрірегіональної) інтеграції; розробка системи управління метрополійними субрегіонами; узгодження регулювання розвитку міст-метрополій та реалізації просторової політики в умовах реформування адміністративно-територіального устрою та в контексті євроінтеграційних викликів.

Перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст-метрополій як центрів креативної, інноваційної та конкурентної економічної діяльності пов'язані з розширенням внутрішньорегіональних,

міжрегіональних і міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендегенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання.

6.7. Організаційно-економічні та інституційні механізми реалізації політики розвитку регіональних метрополій

Реалізація обґрунтованої політики розвитку регіональних метрополій в Україні обумовлюється виваженим і комплексним застосуванням організаційно-економічних та інституційних механізмів просторового розвитку територіально-суспільних систем різних ієрархічних рівнів відповідно до завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (ДСРР) на основі ефективної просторової організації окремих територій, налагодження продуктивного співробітництва між територіальними громадами (сприяння територіальній соціально-економічній інтеграції), стимулювання економічного росту периферії за рахунок прискореного поширення інновацій, генерованих метрополіями, на прилеглі території. Системна дія відповідних механізмів складається із елементів: правового, організаційно-економічного, інформаційного, мотиваційного, фінансового та кадрового забезпечення.

Правовий супровід. Правове регулювання відносин між територіальними громадами здійснюється відповідно до чинного законодавства, яке включає ст. 142 Конституції України, Бюджетний кодекс України, також закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регіональної політики», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад»⁶⁹⁷ та ін.

На сьогодні метрополійне місто не є одиницею адміністративно-територіального устрою (АТУ), а в містобудуванні, територіальному плануванні вживається здебільшого як категорія «агломерація». На даний момент існує певна правова колізія при вживанні у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року різних термінів: «місто», «регіональний центр», «агломерація», «метрополія», «субрегіон» (як об'єднання районів), без пояснення їх змісту та обґрунтування критеріїв визначення, без наведення відмінностей між ними, без затвердження основних термінів у нормативно-правових актах. А тому слід внести зміни до чинного законодавства, яке регулює регіональний розвиток, оскільки неузгоджена термінологічна база в теорії та практиці регіональної політики не сприяє консолідованій діяльності органів державної регіональної влади та місцевого самоврядування у вирішенні спірних питань.

⁶⁹⁷ Богачов С. Управління розвитком міських агломерацій в Україні: економіко-правові проблеми / С. Богачов // Схід. – 2015. - № 5. – С. 15.

Важливого значення набуває правове вирішення передачі метрополійних функцій від однієї метрополії іншій, або ж перенесення метрополійних функцій на інші міста для розвантаження ядра метрополії. Окрім того, правового значення набуває необхідність закріплення у чинному законодавстві механізмів управління розвитком метрополій: економічних (грантової підтримки, на засадах спільного фінансування інфраструктурних проєктів), інституційних (механізми міжмуніципального співробітництва, взаємодії місцевої влади та бізнесу тощо).

Врегулювання земельних питань при плануванні та розвитку метрополійних міст потребує змін у законодавстві, а саме у Земельному кодексі. Визначення територій під соціально доступне житло, врегулювання ринку землі тощо повинно бути зафіксованим у генеральних планах та схемах просторового планування регіонів.

Сучасні проблеми недосконалості ефективної регіональної політики полягають у: недієвості національної стратегії розвитку держави та чітких пріоритетів державної регіональної політики, спрямованих на інтеграцію соціально-економічного простору України; відсутності законодавчого регламентування понять «агломерація» та «метрополія», а також підходів до управління ними в рамках єдиної нормативно-правової бази; зволіканні з проведенням адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування, що забезпечило б децентралізацію державних повноважень та деконцентрацію матеріальних, фінансових, трудових, виробничих ресурсів в умовах посилення євроінтеграційних процесів; недостатній реалізації міжмуніципальної та міжрегіональної співпраці; слабкій самоорганізації територіальних громад та невирішеності спірних питань між громадами міста і прилеглими сільськими громадами на основі консенсусу; недієвості державно-приватного партнерства у місцевій та регіональній площинах через суперечливі положення основних документів їх розвитку; відсутності інструментів забезпечення рівного доступу населення до соціальних послуг та поширення єдиних соціальних стандартів якості життя від міста до сільської території.

Організаційно-економічне забезпечення стосується, насамперед, узгодження всіх стратегічних та містобудівних документів від міської програми соціально-економічного розвитку до стратегічних планів розвитку регіонів із врахуванням їх пріоритетних завдань розвитку, а також координації галузевих політик (соціальна, промислова, інноваційна та ін.) із державною регіональною політикою.

Досвід зарубіжних кран доводить про доцільність управління метрополіями на засадах угоди між усіма учасниками об'єднання (керівним органом може бути Інститут міста або ж інша установа). Для удосконалення статистичного супроводу розвитку території та вирішення спірних питань необхідною є делімітація метрополійних меж. Слід також посилити дієвість механізму управління розвитком міст-метрополій за рахунок економічної складової, зокрема проєктно-грантової підтримки, спільного фінансування флагманських інфраструктурних проєктів тощо.

Забезпечення метрополії (ядра і населених пунктів у зоні впливу метрополії) актуальними генеральними планами та схемами забудови

території для вирішення спірних питань потребує кваліфікованої підтримки дій містобудівників, урбаністів, економістів.

Підвищення ролі та функціональних можливостей міст-обласних центрів у розвитку регіонів можливе при реалізації наступних заходів:

- забезпечення розвитку інфраструктури міст (соціальні та транспортні інфраструктурні проекти);

- підтримка інтегруючої ролі міст як центрів економічного та соціального розвитку на засадах державно-приватного партнерства;

- визначення механізму стимулювання співробітництва територіальних громад, розроблення планів розвитку міст та прилеглих до них населених пунктів, реалізації спільних проектів; поширення широкосмугового Інтернету;

- створення умов для розповсюдження позитивних процесів розвитку міст на інші території.

Перспективні напрями реалізації: підтримка розвитку підприємництва на місцевому рівні та нових виробництв, що орієнтуються на місцеві джерела сировини; запровадження різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проектів на засадах державно-приватного партнерства тощо); розширення сфери дії фінансового інструменту стимулювання місцевого економічного розвитку за рахунок таких важелів як інвестиційні субвенції, бюджети розвитку в складі місцевих бюджетів, банківське пільгове кредитування; створення умов для зміцнення економічної інтеграції як між регіонами, так і між територіальними громадами; розвиток інституційно-правових форм співробітництва територіальних громад; розроблення та впровадження моделі міжрегіональної взаємодії на основі принципу взаємного посилення «центрів зростання».

Саме тому, реалізація інструментів програмного характеру: програм соціально-економічного розвитку міст, районів, регіонів (метрополійних ареалів), модернізації їх стратегічного планування та територіального планування вимагають синхронізації та узгодженості на рівні планування та реалізації ключових заходів для уникнення протиріч та загострення конфліктних ситуацій. Всі з аналізованих нами регіональних метрополій мають затверджені сучасні стратегії соціально-економічного розвитку, актуалізовані стратегічні пріоритети. Узгодженості та синхронізації потребують передусім стратегічні документи національного рівня: ДСРР із стратегічними документами регіонального та місцевого (районного та міського) рівнів.

Пропонуємо створити на рівні області чи кількох областей (наприклад, Західного регіону України) координаційний центр з метою узгодження розробки стратегій розвитку обласних центрів з прилеглими територіями, синхронізації стратегій розвитку регіону та обласних центрів (регіональних метрополій), модернізації генеральних планів територій тощо. До складу такого центру повинні увійти науковці, архітектори, девелопери, підприємці, активісти недержавних громадських організацій та представники органів місцевого самоврядування.

Саме така координація дозволить зосередитися на пріоритетах регіонального та метрополійного розвитку, сприятиме формуванню та реалізації тих метрополійних функцій, які володіють значними мультиплікаційними ефектами. Діяльність такого координаційного центру повинна бути скерована на генерування інноваційних підходів та ефективних механізмів стратегічного та територіального планування, узгодження й синхронізацію цілей, заходів стратегій регіонального розвитку та координацію дій влади і громадянського суспільства, їх взаємоконтроль.

Інформаційний супровід полягає в удосконаленні статистичного забезпечення, прозорості використання бюджетів, впровадження електронного урядування, удосконалення умов надання адміністративних послуг тощо. Упровадження європейської системи статистичної звітності на регіональному рівні у форматі NUTS (NUTS 2 – регіон, NUTS 3 – група районів (субрегіон) та міська агломерація)⁶⁹⁸.

Мотиваційний аспект. Потребують негайного вирішення питання незавершених адміністративної реформи та реформи адміністративно-територіального устрою України з нестабільною інституційною структурою у сфері регіональної політики; неврахування потреб окремих міст і районів під час розроблення програм розвитку регіонів.

Передбачається, що після досягнення відповідного рівня економічного розвитку за рахунок концентрації ресурсів в окремих точках регіонального зростання, можна переходити до нового етапу мультиплікації й генерування успіху в інших регіонах для досягнення збалансованого просторового розвитку країни.

Проблема необхідності принципового перегляду пріоритетів внутрішньої регіональної політики держави на користь локального (міського) рівня в умовах децентралізації на сьогодні є недостатньо опрацьованою, що в умовах обмеженості ресурсів (фінансових, часових, кадрових) може призвести до помилок при адаптації успішного зарубіжного досвіду до вітчизняних реалій. Враховуючи те, що зарубіжні ідеї концепції цілісності політик держави і міста є інваріантними до всіх викликів цивілізаційного розвитку: від зміни енергетичної парадигми, технологічної революції до економіки, що базується на знаннях тощо⁶⁹⁹. Врахування виконання обласними центрами нових метрополійних функцій, які є своєрідними реакціями на виклики цивілізаційного розвитку, об'єктивно спонукає до реформування взаємозв'язків між державою та містом, між містами та прилеглими поселеннями, між регіональними метрополіями тощо.

Фінансовий супровід. Бюджетна децентралізація, продовження та підтримка впровадження партисипативного бюджетування, удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання через створення обґрунтованого механізму об'єднання ресурсів різних місцевих бюджетів з

⁶⁹⁸ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року // Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

⁶⁹⁹ Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm>.

метою розв'язання спільних проблем розвитку територій сприятиме у цілому ефективній реалізації організаційно-управлінської та економічної метрополійної функції.

Кадрове забезпечення вимагає підготовки нових управлінців у сфері державного регіонального управління та місцевого самоврядування; стимулювання взаємодії органів місцевого самоврядування різних територіальних рівнів під час вирішення спільних питань місцевого та регіонального рівня в рамках інструментів співробітництва між територіальними громадами. Окрім того слід популяризувати в експертному середовищі стандарти, інструменти та принципи європейської політики розвитку місцевих громад, сприяти залученню органів місцевого самоврядування різних територіальних рівнів, громадських об'єднань, представників приватного бізнесу до процесу розроблення, виконання, проведення моніторингу та оцінки виконання програм регіонального та місцевого розвитку; залучати до формування міської політики розвитку обласних центрів (метрополійної політики) наукову громадськість та експертів, формувати активний діалог з мешканцями міста.

Проблеми просторового розвитку метрополій, які необхідно вирішити в Україні для стимулювання економічних трансформацій у регіонах та налагодження раціонального співробітництва між територіальними громадами, вимагають реалізації завдань, декларованих ДСРР. Насамперед, це: «підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів за рахунок удосконалення планування розвитку інфраструктури міст», а також «зосередження регіональної політики на використанні потенціалу найбільших урбанізованих центрів через розширення мережі між субрегіональними та місцевими центрами і сільськими територіями, включаючи покращення транспортної доступності»⁷⁰⁰.

Для реалізації поставлених завдань необхідно модернізувати принципи здійснення державної регіональної політики, удосконалити методологію стратегічного планування регіонів та міст-метрополій з метою ефективного виконання визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на рівні профільних міністерств (Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України), органів державної регіональної влади та місцевого самоврядування, неурядових організацій та інституцій (зокрема, Асоціації міст України).

Зокрема, для модернізації системи управління розвитком регіональних метрополійних центрів України на рівні *центральної влади державної влади* першочергово необхідно:

– удосконалити нормативно-правове регулювання проблем, що гальмують розвиток та ускладнюють процес використання механізмів міжмуніципального співробітництва в Україні шляхом децентралізації

⁷⁰⁰ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року // Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

функцій державного управління, делегування значної частини його повноважень органам місцевого самоврядування та іншим самоврядним інституціям, надання їм більшої самостійності у вирішенні спільних з регіонами сусідніх держав завдань регіонального та місцевого розвитку (зокрема, в частині формування місцевих бюджетів та їх використання);

– внести зміни та доповнення до чинних Законів України: «Про засади державної регіональної політики» (2015), «Про планування та забудову території» (2000), «Про архітектурну діяльність» (1999), «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011), «Про адміністративно-територіальний устрій» шляхом регламентації у них категорій «агломерація», «метрополія», «метрополізація», «метрополійний субрегіон», «метрополійний простір» та похідних від них понять. Доцільно також розробити відповідні механізми регулювання розвитку метрополій як новітніх складних урбаністичних утворень. Відповідні зміни внести до змісту ДБН 360 92 «Про планування та забудову населених пунктів», Генеральної Схеми планування України. Адже діюче законодавче поле в багатьох випадках обмежує вирішення проблемних питань щодо взаємовигідного функціонування та розвитку суміжних населених пунктів, а у випадку формування об'єднаних територіальних громад може призвести до посилення земельних та соціальних конфліктів. Слід також закріпити правовий статус регіональних метрополій як міст з метрополійними функціями, визначити критерії метрополізації та спеціалізації обласних центрів як осередків економічного зростання регіону та країни загалом;

– здійснити ґрунтовну наукову експертизу та громадське обговорення уже прийнятих та поданих законопроектів щодо адміністративно-територіальної реформи в Україні. Сьогодні пропонувані зміни до Конституції України, Законів України «Про органи самоорганізації населення», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та ін., які замість формування мотивації громад до співробітництва передбачають посилення владної вертикалі та закріплення основних управлінських повноважень за органами влади;

– сприяти формуванню відповідного інституційного середовища – загальнодержавної нормативно-правової системи забезпечення комплексного розвитку регіонів шляхом зміцнення їх економічної та фінансової спроможності, децентралізації владних повноважень;

– ініціювати внесення змін до низки базових законів з питань регіональної політики, зокрема: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про засади державної регіональної політики» у частині регламентації механізмів врегулювання соціально-економічних відносин ядра метрополії з її периферією, умов міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці, інструментів та важелів становлення консенсусу між містом, агломерацією та прилеглою територією;

– при реформуванні державної регіональної політики взяти за основу науково обґрунтовану парадигму її проведення на засадах децентралізації (делегування повноважень на місцевий рівень виборним органам) і

деконцентрації (передачі повноважень на місцевий рівень з відповідним фінансовим забезпеченням). Лише оптимальне поєднання цих двох процесів має породжувати синергетичний ефект просторового розвитку.

З метою поглиблення розуміння суті метрополізаційних процесів у регіональному економічному просторі, врахування сучасного стану реалізації метрополійних функцій великими містами (обласними центрами України) та оцінювання їх потенціалу задля розробки ефективної регіональної політики в контексті реалізації адміністративно-територіальної реформи рекомендуємо *органам державної регіональної влади*:

- активно залучати до дискусії представників громадськості, керівництво районних адміністрацій, голів депутатських комісій, депутатів Верховної ради України від регіонів з метою вирішення актуальних практичних проблем розвитку метрополій та розробки напрямів забезпечення просторового розвитку загалом;

- створити на рівні областей чи кількох областей (наприклад, Західного регіону України) координаційний центр з метою узгодження розробки генеральних планів територій, стратегій їх розвитку тощо. До складу такого центру повинні увійти науковці, архітектори, містобудівельники, активісти недержавних громадських організацій та представники органів місцевого самоврядування;

- для маркетингового дослідження інтересів та потреб територіальної громади міста та сіл щодо будівництва нових об'єктів, виділення земельних ділянок під забудову доцільно залучати кошти вітчизняних та зарубіжних фондів (насамперед, європейських), які підтримують місцеве самоврядування та самоорганізацію територіальних громад на демократичних засадах;

- сприяти створенню міжкомунальних співтовариств (асенізаційних, водорегулюючих асоціацій, об'єднань громадського транспорту тощо) для активізації міжмуніципальної співпраці. Мотивувати органи місцевого самоврядування до використання можливостей міжмуніципального співробітництва через поширення кращих його практик, спрямованих на розвиток територіальних громад, публічне висвітлення досягнень органів місцевого самоврядування як інструменту заохочення до подальших напрацювань у напрямі підвищення стандартів якості життя громади;

- провести інвентаризацію об'єктів власності територіальних громад і сформувати їх реєстри. Оскільки співробітництво між громадами передбачає обов'язкове залучення матеріальних ресурсів, неодмінною є легітимізація права комунальної власності територіальних громад на ці об'єкти – оформлення права власності на ці об'єкти за територіальними громадами (наразі право власності на комунальне майно не закріплене за їх конституційним власником – територіальними громадами. Тому будь-яке розпорядження комунальним майном, в тому числі об'єднання комунальних ресурсів в межах метрополій без належно оформленого права власності на ці об'єкти і згоди територіальних громад на їх використання, є неможливим);

- здійснити необхідне системне планування співробітництва між містами-метрополіями та їх периферією, яке базуватиметься на добровільному бажанні територіальних громад щодо спільного вирішення

власних проблем. Завдання держави у цьому випадку – сприяти мотивації і надавати комплексну правову, методологічну і технічну підтримку такого співробітництва;

– сприяти формуванню інфраструктурних мереж (транспортних, інформаційних, фінансових) між містами з високим потенціалом економічного зростання та менш розвинутими (сільськими) територіями і невеликими містами з наданням останнім більшої фінансової самостійності задля підвищення ділової активності на рівні різних адміністративно-територіальних утворень, можливості маятникової міграції робочої сили, капіталізації потенціалу віддалених поселень тощо;

– активізувати впровадження моделі міжмуніципальної взаємодії, що базується на принципах поєднання і взаємного посилення рівноцінних центрів зростання (наприклад, таких агломерацій як Львівська, Дрогобич-Трускавець-Борислав, Червоноград-Сокаль) шляхом налагоджування коопераційних зв'язків, реалізації спільних проектів для агломерацій з впровадженням механізмів нейтралізації депресивності прилеглих територій;

– розробити та сприяти дотриманню соціальних стандартів якості життя населення метрополійних просторів щодо охорони здоров'я, освіти, водозабезпечення, екологічної безпеки; забезпечити мешканцям рівного доступу до транспортних, телекомунікаційних, адміністративних, фінансових та інших послуг.

У контексті активізації євроінтеграційних процесів слід розглянути необхідність модернізації міської інфраструктури міст-метрополій, зокрема прикордонних, а також розробити механізми їх соціально-економічної інтеграції з прикордонними територіями сусідніх країн через інструменти формування транскордонних метрополійних ареалів і міжмуніципального співробітництва. Для цього необхідно на рівні *Асоціації міст України*:

– сприяти формуванню мереж співпраці між населеними пунктами в межах метрополійних ареалів. Для активізації мережевого міжмуніципального співробітництва органам місцевого самоврядування прикордонних населених пунктів (за посередництвом Асоціації міст України) доцільно створити мережі обміну досвідом з питань розвитку прикордонної, дорожньо-транспортної і комунальної інфраструктури. Відповідні мережі можна організувати на базі існуючих міжмуніципальних об'єднань у прикордонних регіонах (Обласної асоціації місцевих рад «Ради Львівщини», Асоціації розвитку і реформ міст, селищ і сіл «Закарпаття – XXI століття», регіональних відділень Асоціації міст України, обласних відділень Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад, Асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна»);

– впроваджувати механізми формування метрополійних ареалів і транскордонного міжмуніципального співробітництва (транскордонного державно-приватного і муніципального партнерства, взаємодії та партнерства міст-побратимів тощо) шляхом реалізації державних та регіональних програм, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток прикордонних територій України (зокрема регіональних програм з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції тощо).

Зазначимо, що Бюджетний кодекс України (стаття 24) дозволяє навіть без юридично оформленого поняття метрополія на практиці, вирішувати спільні питання фінансування проектів. Адже «кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів»⁷⁰¹.

На даному етапі децентралізації детальної розробки та регламентації потребують фінансові механізми забезпечення фінансування спільних проектів метрополій та прилеглих територій. Для цього повинні бути прозорі механізми наповнення бюджетів розвитку місцевих громад. Існування метрополії без зміни АТУ можливе, однак слід внести зміни до регіонального менеджменту, удосконаливши процеси горизонтальної інтеграції між громадами. Для цього потрібна політична воля та консенсус політичних еліт.

Проблема делімітації меж метрополії потребує вирішення адміністративного статусу об'єднаних територіальних громад. Сьогодні законодавець та суспільна думка не цілком готові до подальшого удосконалення законодавчого поля у плані розвитку поняття "міська агломерація" та надання йому відповідного статусу законом. Проте тренди економічного розвитку в умовах глобалізації, поглиблення євроінтеграції фактично спрямовують на шлях підвищення конкурентоспроможності через залучення інвестицій у промислові зони типу "грінфілд", які, очевидно, мають розташовуватись поблизу великих міст, тобто в межах агломерацій. Для реалізації таких проектів тепер вимагаються спільні скоординовані зусилля кількох органів місцевого самоврядування та, очевидно, місцевих органів виконавчої влади⁷⁰².

Отже, зважаючи на вищенаведене, можемо стверджувати, що вже сьогодні існують законні методи об'єднання зусиль територіальних громад та місцевих органів виконавчої влади до створення горизонтальних партнерських зв'язків через такі інструменти як:

- 1) повне використання можливостей чинного законодавства;
- 2) створення місцевих (субрегіональних) асоціацій органів місцевого самоврядування та агенцій регіонального розвитку;
- 4) підписання окремих договорів на рівні територіальних громад та місцевих органів виконавчої влади на реалізацію окремих спільних проектів. Наприклад, розпочати можливо зі спільних договорів про створення єдиної стратегії розвитку території;
- 5) широко застосовувати усі механізми теорії міжмуніципального співробітництва та використання принципів досягнення консенсусу (наприклад, як це сьогодні діє на рівні країн ЄС- NUTS 3).

⁷⁰¹ Бюджетний кодекс України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran549#n549>

⁷⁰² Парасюк І. Л. Економічно-правові аспекти понять "агломерація" та "міська агломерація" в українському законодавстві / Парасюк І. Л. // Ефективне управління. – 2010. – № 9. – С. 12-16. С.15-16.

При обґрунтуванні збалансованої політики просторового розвитку регіону слід врахувати те, що поряд з територіальним поширенням генерованих метрополією позитивних соціально-економічних ефектів відбуваються також процеси нового функціонального наповнення провідних регіональних метрополій, їх просторової експансії, а тому слід:

– врахувати при розробці схем планування територій необхідність формування на околицях міст-метрополій промислових зон з винесенням частини підприємств та розміщенням нових індустріальних парків, ІТ-компаній, технополісів та логістичних центрів, а також, надання податкових преференцій та дотаційної підтримки тим підприємствам, переміщення бізнесу яких з метрополійного центру у потенційні точки зростання регіону (середні і малі міста, села) є можливим. Це сприятиме покращенню екологічної ситуації в містах та зростанню зайнятості населення прилеглих територій. У свою чергу, вивільнені території міст-метрополій повинні використовуватися переважно для будівництва нових об'єктів четвертинного сектора, бізнес-інфраструктури та підприємств V-VI технологічних укладів⁷⁰³.

Функціональна спеціалізація регіональних метрополій потребує відповідної державної регіональної політики посилення конкурентоспроможних функцій цих метрополій для збереження їх унікальності.

Керований розвиток метрополійними територіями України дасть змогу в перспективі:

– розвинути систему поділу праці на основі диверсифікації та спеціалізації економіки (збалансування соціально-економічного розвитку за рахунок перерозподілу функцій між містом-метрополією та метрополійною територією, делегування непрофільних функцій метрополійного центру на рівень малих міст);

– оптимізувати і здійснити обґрунтоване використання земельних ресурсів на загальнонаціональному, регіональному та локальному рівнях (координація системи територіального планування та використання земель із врахуванням їх містобудівної цінності);

– забезпечити збалансований розвиток освітньої, торгівельно-розважальної, соціальної інфраструктури за рахунок винесення частини міських функцій за межі міста-метрополії, створення транспортно-доступних спеціалізованих комплексів на метрополійній території тощо.

Підсумовуючи вищезазначене слід відмітити, що перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст як центрів креативної, інноваційної та конкурентної діяльності пов'язані з розширенням внутрірегіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендогенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання.

⁷⁰³ Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: [науково-аналітична доповідь] / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; за наук. ред. д.е.н. Мельник М.І. – Львів, 2014. – 65 с.

6.8. Метрополійність великих міст в контексті нових викликів української національній ідеї

Вплив великих міст – як потужних просторово-агломераційних полюсів соціально-економічних зрушень, імпульсів розвитку наукового, освітнього, інтелектуального та іншого потенціалу нації, темпів її духовно-культурного відродження – в процесі метрополізації визначає не лише економічні напрямки діяльності, транспортну та інформаційну інфраструктуру, комунікаційні й торгові зв'язки, а й творчо-когнітивну активність людей, якісний рівень їхнього життя та побуту, цінності та мотиви праці, широту громадських і національних інтересів тощо. Отже, метрополійність великих міст позначається не тільки на відчутному матеріально-територіальному радіусі їх метрополійного впливу, а і на внутрішньому рівні духовного світу людини, громади, нації, на їх світоглядно-моральних, патріотичних якостях.

Зрозуміло, що чим більший масштаб розвитку того чи іншого міста, чим вагоміша його роль в акумулюванні та перерозподілі фінансових потоків та матеріальних ресурсів, тим вище його місце у системі регіонального, державного управління (особливо із наближенням його статусу у сфері прийняття управлінських рішень до статусу центру регіону). З розширенням радіусу впливу великих міст (особливо столиці держави) зростає значення метрополійних процесів в контексті вибору вектора інтеграції країни, форм колективної оборони, захисту ідей державотворення і національної безпеки, особливо у час військових інтервенцій та загроз буттю українства в світовому розмаїтті.

Форс-мажорні обставини, в яких, на жаль, не за своєю волею опинилася сьогодні Україна, не тільки загострили питання децентралізації і реформування державно-територіального устрою, а і показали, що проблема національної ідеї не вписується в прокрустове ложе регіональної метрополійності. Вона вимагає проведення комплексних досліджень не лише метрополійного впливу великих міст, місцевої згуртованості (як індикатора участі територіальних громад в економічному, політичному, культурному житті метрополійного ареалу та відстоюванні громадянських прав його мешканців), але й аксіології соборності, українськості та інших державоцентричних характеристик, притаманних людині як основи синергійності нації, захисту її ідентичності та самодостатності в умовах нових викликів цілісності України, тяглості процесу державотворення та посягань на природні права насолоджуватися надбаннями цивілізованого світу, незалежно інтегруючись у вільний світ.

Нав'язана Україні з боку Росії війна, засвідчила: нині в українській нації немає нічого ціннішого, більш консолідуючого та водночас найбільш ненависного для агресора, аніж ефективний духовно-інтелектуальний концепт-конструкт державотворення. Рашизм окупанта, втілений в сучасній загарбницько-реваншистській ідеології «русского мира», виявив і виявляє усю свою сьогодишню військову потугу і давню традиційну імперську лютю до Української Національної Ідеї (УНІ) як основи основ державотворчих

візій, що ґрунтується не лише на древній культурі Руси-України, а й акумулює модерні європейські цінності, свободи Майдану та соціогуманізм бінарного захисту та розвитку людини і нації, їх бажання співпраці та інтеграції з вільним світом⁷⁰⁴. В той же час дії нашого північного сусіда, що, знявши прадавню фальшиву маску братерства та стратегічного партнерства, виявились у порушенні Великого договору між Російською Федерацією і Україною та нехтуванні обов'язками гаранта Будапештських домовленостей щодо захисту неядерної сусідки. Ненависть до УНІ, боязнь Майданів як масового вияву європейських цінностей, зростання національно-державницької самосвідомості, зміцнення власної самобутності актуалізували та активізували розроблення російським політологом не тільки загарбницько-імперської ідеології цинічного «декомпозиціонування України» (нахабно камуфлюючи її під нагальну потребу федералізації, захисту російськомовних), але й прискорили реалізацію сепаратистами і найманцями Росії масових вбивств мирних людей, знищення лікарень, шкіл тощо. «Градами» та «буками» нині розстрілюється новітня візія національного ідеалу, його місія у майбутніх **соборних, націоцентричних і державотворчих** цивілізованих пошуках. Світ знову стає свідком боротьби українства за ідею своєї державної самостійності – споконвічної основи єдності, буття і суверенності нації та утвердження її іншості.

Знаний український вчений І.О. Белебеґа в своїй останній прижиттєвій книжці наводить і аналізує 109 дефініцій української національної ідеї⁷⁰⁵. Однак, заради об'єктивності, слід зазначити два моменти: по-перше, підтвердити слова відомого вченого з Харкова, що «у наведеному переліку означень висвітлена лише фрагментарна сутність УНІ»; по-друге, не розширювати цей аналіз, аби тільки констатувати, що у науковому українському обігу дискурс національної ідеї – найбільш суперечливий, аж до зловмисно-вдаваного нерозуміння і повного заперечення. У нас немає часу на суперечки, тому замість категоричних відкидань і заперечень – краще здійснювати розгляд конструктив.

Звичайно, кожен свідомий громадянин України, що живе на її землі (чи поза нею), але любить Україну і працює задля її добра, – може плекати свою власну ідею. Попри те, в ім'я її втілення, усі ми, українці, повинні мати і працювати спільно на єдину соборну ідею україноцентричної держави як духовно-інтелектуальної запоруки її розбудови, тобто ідеологію буття і смислу збереження етнічної, економічної, мовно-культурної, релігійної та іншої ідентичності українства. УНІ – це засаднича платформа і екзистенційна матриця недопущення знеособлення людини і знедержавлення нації, її духовно-інформаційного коду підвищення імунітету (опірності) до асиміляції та реваншистсько-імперського зодноріднення. Адже саме насильні перерви в

⁷⁰⁴ Вовканич С. Й. Соціогуманістичні засади ідеології духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні, або Імперативи (р)еволуційних трансформацій гуманітарної політики в умовах загроз буттю українськості / С.Й. Вовканич. Препр. наук. доп. – Львів: ІРД НАН України, – 2014. – 38 с.

⁷⁰⁵ Белебеґа І. О. Нація і Націоналізм: Від націоналізму до національної ідеї / І. О. Белебеґа. – Харків: ФОП. – 2014. – 240 с.

тяглості (спадковості) розвитку батьківських традицій, імперські заборони генерувати власні інноваційні ідеї в цивілізаційному розмаїтті народів світової співдружності, штучні голодомори, зловмисно-цілеспрямовані насильні виселення – стали смертоносними і найбільше деукраїнізували соціум, схибили його мислення та зросійщили інформаційний простір.

За таких умов дослідження концептуальних засад метрополійності великих міст в контексті нових викликів української національної ідеї спрямоване на визначення основоположних складових української ідеї в системі сучасного державотворення за умов гібридної війни, реальних загроз національній безпеці. Адже саме нова соціогуманістична парадигма бінарного захисту і людини, і нації соціалізує як людиноцентричні європейські цінності, так і охоплює націоцентричні їх орієнтації з врахуванням сьогоднішніх воєнних, інформаційних, духовно-інтелектуальних, енергетичних, економічних та інших викликів корінному народу, що живе на своїй землі, у власному мовно-культурному та історичному середовищі, однак і далі вмирає за своє природне право – право зберегти національну ідентичність, захистити державний суверенітет і українськість від асиміляційних чинників у власному інформаційному просторі. Тому у сучасних умовах важливо не лише підвищити роль опірності асиміляції як імунітету соціуму, але також, в контексті посилення метрополізаційних процесів, актуалізувати потенціал великих міст як суспільно-просторових «полюсів росту» та генераторів якісних імпульсів структурної трансформації економіки, посилення згуртованості територіальних громад, консолідації нації та її інтелектуалізації, зростання соціальної активності у впровадженні УНІ та євроінтеграційних процесів.

Незалежно від розмаїття поглядів, дискусій і підходів до формування УНІ не можна заперечити факти, що історично процес виникнення, становлення та поширення української ідеї пролягає від Руси-України, демократичної Конституції Пилипа Орлика, Кирило-Мефодіївського соціального гасла «Україна без холопа і пана», через Міхновське усвідомлення України як національної самостійної держави, боротьбу УНР, її злуку з ЗУНР та визвольно-бойовий клич УПА «здобути або вмерти» за неї, до сьогоднішніх пошуків і розробки євроінтеграційної стратегії розвитку нашої країни в системі модерних світових держав та досягнень їх життєвих стандартів. Не дивно, що упродовж цього тривалого і складного періоду на історичний генезис складових УНІ впливали та впливатимуть спадковість і новаторство, еволюційність і революційність майданів, зовнішні та внутрішні фактори, суперечні інтереси, світогляди і цінності та, зрештою, запекла кроваво боротьба тотожностей, цінностей та ідей.

Сьогодні ми є свідками кровопролиття на сході України не лише за базові **людиноцентричні європейські цінності** – людську гідність, свободу, демократію, верховенство закону, толерантність тощо⁷⁰⁶. Українство незахищене ні від зовнішньої агресії сусіда, ні від внутрішнього рудименту т.з. «радянської людини», її загарбницько-ординської психології,

⁷⁰⁶ Європейські цінності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org>.

сформованої сусідом. Тому змушене боротися за двовалентний захист людини і нації, їхню соборну єдність і державну суб'єктність, суверенітет й ідентичність, за історичну та сьогодишню правду, за український інформаційний (і не лише) простір, ресурси, активи, зрештою, за своє буття як вільного народу та державницьку тяглість його розвитку. За таких непростих умов трансформуються цінності, модернізується не лише економіка, а нових смислів набувають і знання, і культура, і свідомість – їх ролеві функції в безперервності поступу, генеруванні нових ідей, месиджів, брендів тощо.

Упродовж історії національна ідея формувалася як своєрідний комплекс вірувань і духовне кредо народу, квінтесенція патріотичних почувань, національного світобачення та усвідомлення державної незалежності, суверенності її інтересів. Врешті вона установилася як концепт-конструкт збільшення **духовно-інтелектуального потенціалу нації** – себто людей-державотворців і співгромадян, які, спираючись на минуле, нині мобілізують державотворчі сили на здобутки європейського майбутнього, на становлення і консолідацію українського народу як єдиної політико-етнічної спільноти і цілісної одиниці світового співтовариства, що наближає національний ідеал до найвищих досягнень людства в різних сферах його розумної життєдіяльності на шляху прогресу і добробуту. Отож, запропонований концепт УНІ не залишає поза увагою націоцентричність державотворення, він суголосний сучасній інноваційній, інформаційно-просторовій моделі розбудови національної держави, реалізації її євроінтеграційних намірів та впровадження нової соціогуманістичної парадигми захисту і людини, і нації, зокрема напрямком, що увійшли в Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»⁷⁰⁷. В свою чергу, аксіологічний підхід до державотворчих процесів актуалізує екзистенційний імператив: не виносити «за дужки» систему ідеологічного забезпечення, яка ґрунтується на загальноукраїнських інтересах, що акумулюють такі стратегічні пріоритети національної ідеї – **Україна:**

- **соборна,**
- **українська,**
- **гідна людини, нації та цивілізованого людства.**

Визначивши пріоритетність «СУГ» (соборність, українськість, гідність) і акцентуючи увагу на імперативі комплексного їх дослідження в сучасній структурі складових УНІ як стратегем (програм дій), підкреслимо потребу міждисциплінарного підходу до їх аналізу. При цьому наголосимо, що:

Соборна – це не тільки географічні, територіально-просторові атрибути, а соборна здатність нації разом ефективно творити українську державу за допомогою консолідації сил усіх громадян, що знаходяться в Україні та поза її межами. Соборність, євроінтеграція – це не лише конкурентоздатність, технічна якість продукції, її економічна ціна, а,

⁷⁰⁷ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

головно, соціальні цінності людини. Це – духовна єдність народу на своїй землі, його якісно-ціннісна (аксіологічна) характеристика, його соціальний капітал як довіра до уряду, банків, міліції, судів та інших інституцій, в якій точці країни і критики вони б не містилися. Духовно-моральна, ментально-світоглядна соборність сильніша від матеріально відчутної. Навіть тимчасова окупація українських земель Росією не зменшує, а підсилює почуття соборності, цілісності народу, особливо його згуртованості навколо волонтерського руху, українських цінностей, бажання звільнитись від агресора. Саме таке розуміння соборності допомагає сформувати єдиний національний економічний, мовно-інформаційний, культурний, релігійний та інші простори, вистояти українцям у боротьбі з найбільшою в Європі армією, усвідомити себе соборною державоцентричною нацією, незалежно від місця проживання. Це особливо важливо для формування українського соціуму як спільноти, в якій домінують доцентрові (соборні, євроінтеграційні), а не відцентрові (регіональні, українофобські) сили і поля впливу, що зловмисно підживлюються ззовні матеріально та ідеологічно.

Отож, соборність має тверду (матеріальну, територіальну) і м'яку (ідейно-політичну, пам'ятно-історичну, духовно-інтелектуальну, інформаційно-культурну) складові, охоплює не лише інтеграцію економік регіонів, а й консолідацію народу на рівні патріотичних, духовних, морально-психологічних і світоглядних характеристик, внутрішньо притаманних людині, її свідомості, соціальним цінностям та ментальності. У ракурсі соборності нового значення набуває реінтеграція тимчасово окупованих територій (зокрема рекультрегіоналізація – адаптація воюючих сторін в духовному, культурному аспекті), зростає роль метрополійних впливів великих міст, моральних авторитетів тощо. У 3-му тисячолітті український народ, як і понад триста років тому, прагнуть поневолити. Якщо Україна сьогодні, не будучи соборною територіально, є соборною і єдиною в боротьбі з агресором, то це свідчить, що тест на соборність є репрезентативним і валідним індикатором, не тільки кількісної цілісності території, а й якісного формування пасіонарності нації, її згуртованості навколо державницької ідеї та готовності захищати державність. Сьогодні можна лише пошкодувати, що ні на рівні регіональної, ні загальнонаціональної політики держави своєчасно не було науково-ідеологічно введено такий стратегічний пріоритет національної ідеї, як соборність, по-перше, як стратегему (програму дій) сталого розвитку країни, по-друге, як максими (принципи, імперативи) управління державно-націотворчими процесами. Якби ми вчилися соборності, то сьогодні мали б національну державу, були в НАТО, ЄС і не мали б АТО⁷⁰⁸.

Таким чином, поняття «Соборна Україна» в триптиху УНІ об'єднує як низку матеріальних (земельно-територіальних, мінерально-природних) економічних, фінансових, інфраструктурних, екологічних ресурсів, так і ідеальних (духовно-інтелектуальних, інформаційних, культурно-освітніх, науково-технологічних, світоглядних та інших) нематеріальних трансферів і

⁷⁰⁸ Vovkanych Stepan, Can We Survive without the National Idea? Spring – Winter / Stepan Vovkanych // The Ukrainian Quarterly. – 2012. – № 3-4. – P. 47-58.

активів, людських капіталів, морально-правових норм та соціально-психологічних факторів суспільного поступу, зрештою, підвищення ефективності економіки, суб'єктності державотворення України та сталості її розвитку.

У цьому плані окреслимо специфіку таких завдань:

– світоглядне виховання молодого покоління в дусі загальнонаціонального розуміння (усвідомлення) давніх традицій державності українського народу. Йдеться, насамперед, про спільне розуміння історії довголітньої кровопролитної боротьби та важких страждань нації аби прийдешні покоління жили в суверенній українській державі, та, врешті, мали достатні мотивації удосконалювати здобуте батьками, захищати історичну справедливість щодо самостійного розвитку на своїй – не чужій землі, в «колі вільних народів» і на фундаменті нових соціогуманістичних людських та міжнародних взаємин;

– орієнтація мотивів молоді та широкого суспільного загалу на досягнення сучасниками ефекту синергійності та націоцентричності (україноцентричності) в розбудові такої майбутньої держави;

– творення спільної концепції творення модерної майбутньої української держави, концепту бачення шляху консолідації нації на співжиття, формування її ідеології державотворчих процесів та аксіології вибору вектора інтеграції в світове співтовариство;

– досягнення єдності українського народу шляхом усунення потужного впливу асиміляційного чинника сильних світу цього та їх сателітів, які, намагаючись вижити на гостинній українській землі, свідомо чи несвідомо допомагають імперському загарбнику зросійшити Україну, розмиваючи національну ідентичність титульного народу, що дав назву державі в центрі Європи.

Таким чином, феномен соборності України, насамперед, – це її цілісність, згуртованість і керованість, ціннісні (аксіологічні) вектори прориву на світові простори, а не регіонально-партійні ідеологеми розриву і поділу населення на сорти, регіони і ринки збуту продукції. Соборність – це національно-свідома синергійність діянь людей як організованої спільноти, її ознака як духовно-інтелектуальної соціетальної «молекули», яку не можна розривати без втрати її якісних характеристик, як не можна їх зберегти без розв'язання проблем культурно-інформаційного середовища та простору. Соборність – це не тільки кількісна, територіальна та фізично візуальна, а й якісна величина, яка акумулює духовні елементи, внутрішньо притаманні українськості як характеристиці нації, ексклюзивним носієм якої вона є і за якою українців вирізняє світ серед його розмаїття. Задля зміцнення соборності слід думати не лише над тим, аби Україна – право-і лівобережна – дихала на повні груди двома легенями, але і над тим: як поєднати під час реформ її адміністративно-територіального устрою, приміром, метрополійність великих міст з децентралізацією влади, українізацію з конвергенцією і субсидіарністю громад; як гармонізувати структури місцевого самоуправління з загальнонаціональними інститутами префектів, реінтегрувати тимчасово окуповані землі та людей на них тощо.

Українська – ідентифікує та верифікує якісний підхід до складової соборності, ілюмінує історичне бажання нації самореалізуватися, зберегтися без агресивно-загарбницьких зазіхань на чуже і, урешті, запанувати «в своїй сторонці». Це ментально означає усвідомлення спільнотою своєї самодостатності, чинника тягlosti (спадковості) її розвитку, потрібного для спроможності ковітального відродження корінного (титульного) народу на обітованій землі в умовах перманентних загроз його національній ідеї. Отже, йдеться про формування і утвердження у свідомості нації й світу нових державницьких світоглядних ідей, стереотипів, державотворчих мотивів, які позиціонували б розбудову України як «рідної хати» (за Митрополитом Андреем Шептицьким), як українського дому нації, який слід будувати на спільних духовних цінностях, патріотичних почуваннях, інтелектуальних та культурних кодах та ідеалах українського народу, на притаманних йому традиціях, нормах і правилах поведінки, на інноваційних засадах модернізації національної економіки та державної політики відповідно до нових завдань, економічних укладів, національних інтересів і цивілізаційних глобальних викликів.

Сучасний тезаурус людства не страждає дефіцитом знань як будувати хату? Актуальне інше: яку хату будувати і як її захистити, аби вона не стала рідною агресивному сусідові, що завжди був і є проти національного та духовного відродження українців. Тільки в захищеному національно-інформаційному просторі, у своїй рідній хаті, як вчили наші генії, – «своя правда». А без цього не матимемо ні власної сили, ні бажаної волі, ні світового розуміння української ідеї, ні нашої боротьби за неї; що гірше, якби проголошений у світі 2016 рік милосердя не пройшов мимо нас, а з ним й ми – мимо осердя цивілізації!

У цьому контексті серед головних завдань цього блоку бачаться наступні:

– збереження **національної ідентичності** (тотожності, автентичності) корінного, водночас титульного українського народу від навмисної асиміляції;

– інтенсифікація духовного і національного його **ковітального відродження**, де пріоритетом має стати збереження **українськості** як соборної ознаки національної ідентичності, що вирізняє українців в окреме самобутнє утворення, яке має домінантні ознаки нації: власну землю, питому мову, відрубну культуру та своє, лише йому притаманне, світобачення, яке у глобальному вимірі – гідне поваги серед світової мозаїки культур інших народів;

– виконання заповіді власного Національного Державного Гімну – «запануємо в своїй сторонці», зберігши свою **тотожність** і державну **суб'єктність**. Отже, на передній план висувається проблема захисту Української України в умовах, коли російську буде «старший брат» разом з найманцями-сепаратистами в так званих регіональних республіках. За цих випробувань треба частіше вдумуватися в гасла поляків початку 60-тих років минулого сторіччя: «Зробимо Польщу Польщею!» чи постійний принцип американців – «Люби Америку, або забирайся геть!»;

– навчання українців: патріотичної любові до України, спільнотної згуртованості, бути українцями не лише буковинськими, чи галицькими (за Франком), додаю, – не донецькими чи харківськими, – а соборними; радіти кожному успіху України і відчувати її болі; розуміти наявне розмаїття культур, діалектів, регіональних особливостей як джерел розвитку загальнонаціонального мовного багатства, а не спекулятивних приводів «захисту» русинства, лемків як окремого народу чи псевдокраїни Новоросія – що насправді збудує ненависть і поділ.

Патріоти України нікого не виганяють і не анексують чужі землі, не фетишизують моду мультикультурності та не творять Нову Україну на не своїх землях. Вони формують прийнятне толерантне поняття – громадянська (політична) нація. Вони вдома, у своїй оселі та громаді, на обітованій землі будують громадянське суспільство і толерантну державну ідеологію, в якій етнічність ніколи апіорі не визначала українськість. Їм нікуди і не треба виїжджати. Євромайдан довів: їхні цінності – відповідальна свобода, партнерська праця з вільним світом, демократія, повага людини і нації – європейські. А Європа і європейськість – їхній природний стан; героїзм свідчить про їх пасіонарність та готовність вмирати за національну ідею. Однак, не їх вина, що агресія шовіністичних великоросів змусила проливати кров не лише за свою прадідівську землю, а й збереження національної ідентичності, за інформаційний простір, за мову, традиції, реформи, врешті, за європейські цінності, за які благополучний світ не хоче вмирати. Тут Україна над Європою. Ба більше, українцям доля витягнула жереб: у 3-му тисячолітті прорватися з імперського ізоляціонізму на світові простори, аби, нарешті, відвоювати право своєї суб'єктності – бути українцями, а не малоросами в провінційних регіонально-обласних псевдореспубліках, скросених неофіурерами за російськими ідеологічними лекалами.

Гідна людини, нації і цивілізованого людства як складова УНІ робить досягнення європейських стандартів життя основною метою її реалізації. Цей сенс стає маяком на дорожній карті досягнення рівня людського розвитку, передбачає створення належних соціально-економічних, екологічних умов окремій особистості шляхом не лише піднесення матеріального добробуту, європейських стандартів життя (до яких нація поки що не «дотягує»), але і духовних, ментальних можливостей самореалізації, спілкування, освіти, науки, національно-творчого середовища, яке поза «рамами нації» (за Франком), поза національною ідеологією ні створити, ні зберегти – неможливо. Все, що твориться поза рамками нації – фарисейство або намагання дистанціюватися від своєї нації, її свободи.

Складові високої ідеї нації, ослабленої імперським етно-інтелектогеноцидом, повинні нести не лише всі компоненти ковітального розвитку для досягнення європейських стандартів життя, а й мати певні пріоритети для свого духовно-культурного, національного відродження через соціогуманістичне ставлення до потоптаної нації, червонокнижний захист її мови, культури, інформаційного простору; гуманно допомогти усунути антиукраїнську імперську семіотику, телепропаганду тощо. Ми не станемо вільними, з одного боку, без очищення нашого інформаційного простору від

постімперської російської брехні, зомбування і совдепії, а з іншого, – маємо твердо усвідомити, що не може бути вільною людиною допоки підневільною є її нація. Не однією своєю долею живе людина. Вона буде дім для своєї родини, нації, але ця її «рідна хата» не може в 3-ому тисячолітті будуватися на фундаменті теорій чучхе чи «русского мира», ігноруючи підмурівок досягнень цивілізованого людства.

Революція Гідності задекларувала розбудову Нової України, де гідність, свобода людини та нації, їхні цінності не будуть відірвані від європейських і загальнолюдських. Новітні месиджі сповідує значна частка народу, яка стала на захист своєї Батьківщини, готова створити справді адекватні суспільні інститути, спроможні модернізувати економіку, провести в життя програми розвитку держави, соціально-економічні, правові та інші реформи. Отож, в Стратегії «Україна-2020» не могла не відбитися рефлексія: «громадяни України довели і продовжуватимуть у надтяжких умовах щоденно доводити, що саме гідність (підкреслено нами – С.В.) є базовою складовою характеру Українського народу»⁷⁰⁹. Щодо основних завдань блоку «Гідність», то Стратегія навіть містить дорожню карту Уряду реалізації 62 реформ в економіці, банківській і фінансовій справі, освіті, медицині, обороноспроможності й т.д. У цьому контексті УНІ покликана допомогти виділити першочерговість їх проведення, підтримати Уряд, водночас акцентуючи, що політична воля, знання, внутрішня національна програма дій – це якості та цінності, які повинні бути йому притаманні.

Уряд України не може не розуміти, що процеси глобалізації, ренаціоналізації та регіоналізації, які паралельно і динамічно відбуваються в сучасному світі, перманентно формують великі міста-метрополії, інтеграційні економічні новоутворення, політичні союзи і військові блоки. Метою таких державних і міждержавних мегаутворень є підтримання певного світового порядку, розв'язання проблем колективної оборони, системний захист зовнішніх національних інтересів і внутрішніх ринків, конкурентоспроможності людського капіталу, синергізму в системі соціально-економічного, духовно-інтелектуального розвитку, збереження етнічної, мовно-культурної, релігійної, промислової та іншої ідентичності. Природно, що до таких глобальних прогресивних утворень мірою своїх спроможностей і світоглядних орієнтацій прагнуть країни, що вибороли державний суверенітет, вибрали свій шлях сталого розвитку та генерування власного досвіду. Це стосується і України, яка всупереч багатовіковому уярмленню здобула державність, однак, аби протистояти сучасним викликам, що більше, розбудувати успішну національну державу в умовах війни, має чинник власної безпеки вивести поза зону постійних ризиків.

У цьому плані вона зобов'язана не втратити, а в перспективі щораз більше нарощувати темпи середовищеспроможності свого національного і духовного відродження, чітко визначити вектор підвищення конкурентоспроможності в освітньому, фахово-знанцевому, науково-технологічному, інформаційно-інноваційному та інших якісних ціннісних

⁷⁰⁹ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015..>

(аксіологічних) сутностях суспільного прогресу. Це архіважливо, щоб на рівнопартнерських засадах увійти в систему міжнародного розподілу праці не в статусі постачальника дешевої робочої сили чи сировинних ресурсів, а креативного інноваційного суб'єкта. Для цього політика розвитку, передовсім суспільного, людського, у т.ч. духовно-інтелектуального потенціалу, національної і регіональної економіки, її структуризації має ґрунтуватися як на загальнолюдських людиноцентричних і націоцентричних цінностях, так і на максимах модернізації національної економіки, орієнтир якої – значна питома вага експорту виробленої високотехнологічної продукції, підвищення добробуту людини та реалізація складових одвічної української національної ідеї як стратегем (програм дій) розвитку модерної країни, підвищення її потуги, синергії і суб'єктності⁷¹⁰. Отже, якщо складові УНІ – це стратегеми, невід'ємні від коротко-, середньо- і довготривалих планів розбудови України, то максими – це фундаментальні принципи її розбудови як дороговкази спільного руху громад, регіонів, спільноти й уряду в європейському цивілізованому напрямі та готовність захищати свій вибір; руху до бінарного соціогуманістичного захисту і людини, і нації, до гармонії загальнолюдських, європейських і українських цінностей, яким не властиве насильне домінування євразійсько-тоталітарного «руського мира» як шовіністичної ідеології загарбань чужих земель, культур, майна, активів тощо.

Сьогоднішні реалії чітко засвідчують, що реалізація УНІ – це не лише здобуття власної держави, а й її активний інноваційний розвиток зі збереженням своєї ідентичності та захистом своєї територіальної цілісності. Втілення УНІ нині – це боротьба на два фронти: не лише з неорганізованістю і бідністю суспільного загалу, а з вивозом багатими своїх статків, нечесно зароблених на подальшому зубожінні народу, обдуреного монополіями домовленостями олігархів. Це і протистояння: тиску ззовні асиміляційного фактору, антиукраїнських «дезам» постімперського шовіністичного середовища в інформаційному просторі українців; наслідкам багатовікового їх зодноріднення, насильної «інтеграції» до складу Російської імперії; нищенню українськості, самобутності, генофонду нації та недопущенню її на світові ринки як повноправного національного суб'єкта міжнародних відносин і продуцента високоякісних товарів, організатора ділової й творчої активності людей.

Для реалізації Стратегії «Україна-2020», підвищення ефективності національної економіки, насамперед, слід активніше мобілізувати низку неекономічних факторів (соціальні цінності, довіру людей до уряду, суду, банків, міліції тощо, їх знання, мотиви, добродійність, чесність); потрібні стаери, а не бігуни на короткі виборчі дистанції, керівники-мислителі, що бачать націю в триєдиному Шевченковому вимірі: минуле, сучасне і ще ненароджене майбутнє. Керівник, що не є подвижником УНІ, – не державотворець, і не будівничий українського Ідеалу. Маємо опрацювати довгострокову **систему ідеологічного духовно-інтелектуального супроводу державотворення в Україні** за умов нових потенційних викликів, загроз і безпекових ризиків; зробити складові УНІ стратегемами не лише на 20 років,

⁷¹⁰ Конституція України. Прийнята 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Голос України. – 1996. – 13 липня.

а й на довшу перспективу. Головне, вже зараз в Стратегії «Україна 2020» надолужити довготривалу відсутність в державі чіткої ідеологічної концепції.

Стратегізація складових УНІ дозволить розробити конкретні урядові програми, дерево цілей їх впровадження, систему забезпечення ресурсами, проведення необхідних реформ, прийняття законів тощо. Адже сподіватися, як колись, на регіони, а тепер на децентралізацію – не варто. Регіональних лідерів ніколи не вистачало на серйозний розгляд ідеологій державотворення в Україні, на панукраїнські проекти безпеки по всьому периметру пограниччя. УНІ має розглядатися комплексно як у всеукраїнському, так і в загальносвітовому контекстах, насамперед, в плані безпеки територій, захисту цінностей, регіонального розмаїття інтелектуальних активів. Не можна ігнорувати неекономічні чинники у сьогоднішніх умовах неефективної держави⁷¹¹. Словоблуддя щодо, буцімто, потреб федералізації України, «почути Донбас» – це від лукавого. Слухати треба усю Україну в ексклюзивно українській тотожності! Прийняття України на 70-ій Генеральній асамблеї ООН непостійним членом Ради Безпеки може цьому сприяти, якщо навчатимемося аксіології УНІ. На жаль, досвід духовно-інтелектуальної, інформаційної боротьби з більшовизмом, з комунізмом не навчив ні Україну, ні світ протистояти російському неореваншизму. Всі «Голоси...» демократичних країн не працюють, зате пропагандистська фальш, «дези» «Russia today» потужно гальмують здоровий глузд землян.

У XXI сторіччі вага цінностей, буцімто, вже є зрозумілою: будь-які міжнародні союзи повинні, насамперед, утворюватися на основі духовно-культурних, освітньо-інтелектуальних, морально-етичних національних цінностей, що збагачують і збагачуються самі загальнолюдськими здобутками, а не асимілюють самодостатні народи й народності. Голоси сильних світу сього не можуть робити безголосими ними ж ослаблені народи. Тому розглядаймо світову політику, українську регіональну та національну економіку в системі національної безпеки, захисту українськості, гарантування умов для бінарного розвитку і людини, і нації серед світового розмаїття культур, мов, економік тощо. Надання нової якості складовим УНІ як стратегем розвитку України дозволить задіяти не лише згаданий механізм рекультуралізації тимчасово окупованої ворогом нашої землі, а і запозичити з практики ЄС низку інших принципів партнерства – конвергенції, субсидіарності, компліментарності тощо⁷¹². В умовах асиміляційного чинника, постімперських дій т.з. «радянської людини», її використання агресором в інформаційній і гарячій війні не обійтися без комплексного врахування людино-націоцентричних цінностей, тобто без нової соціогуманістичної концепції захисту людини і нації⁷¹³.

⁷¹¹Пасхавер О. Коли держава неефективна, економіка залежить від неекономічних факторів / Олександр Пасхавер // День. – 2013. – № 120-21 (4003-4004). – С. 2.

⁷¹² Субетто А.И. Ценности в системе общественного интеллекта. Ценносная война и защита ценностей самоидентификации российской цивилизации / А.И. Субетто // Социальная экономика. – 2010. – №3. – С. 93-96.

⁷¹³ Вовканич С. Й. Соціогуманістичні засади ідеології духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні, або Імперативи (революційних трансформацій гуманітарної політики в умовах загроз буттю українськості : препр. наук. доп. / С.Й. Вовканич. – Львів: ІРД НАН України, – 2014. – 38 с.

Все це вимагає міждисциплінарних досліджень ідеології державотворення в Україні, копіткої роботи центрального уряду разом з регіонами. Над сучасною візією націо-державотворення мають працювати економісти, політологи, націологи, етнологи, юристи, соціологи, соціальні психологи – теоретики і практики, урядовці й громадськість, історики економічної, політичної та філософської думки. Саме вони повинні довести суспільному загалу, по-перше, загальноукраїнське розуміння УНІ як наріжного каменя і цементуючого чинника у соціогуманістичному фундаменті побудови Нової України; по-друге, що УНІ виступає, як мінімум, у триединому європейському форматі – **етнічному, національному і цивілізаційному**: цей формат, в свою чергу, має широко імплементуватися для глибокого усвідомлення на суспільному, груповому та особистісному рівнях. Формат «три складові на три рівні» – основа концепту системи ідеологічного забезпечення державотворення українського народу, виповнення його євроінтеграційних устремлінь та досягнення національної безпеки України для нас, живих, а, головне, – ще ненароджених. По-третє, якщо характеристикам «СУГ» надати статусу наскрізних пріоритетів національної економіки та доміант регіональної політики, то УНІ набуде не тільки концентрованого виразу загальнонаціональних інтересів та патріотичних почуттів українців, а й трансформується в стратегеми – державні програми консолідації дій нації щодо пріоритетного використання інтелектуально-інноваційних чинників творення модерної спільноти. Цій спільноті будуть притаманні високі знання, культура, досягнення науки, найвищий уклад економіки, пов'язаний з інформаційними та нанотехнологіями, з належною мобільністю людей. У системі складових «СУГ» пропонується також розглядати низку інших чинників (метрополійність міст, згуртованість громад, керованість країною, децентралізація влади, прорив на міжнародні ринки, митропольність церкви тощо), які впливають на реалізацію УНІ як інтегрального фактору безпеки розвитку нації.

Досліджуючи роль суспільно-просторових центрів метрополійного впливу у процесах територіальної чи міжнародної інтеграції в контексті реалізації національної ідеї, треба твердо усвідомити, що аксіомою є наступний факт: визначальна ідея російських імперій за своєю сутністю завжди була і фактично є нині – антиідеєю української нації. Росія завжди воювала і воєє проти УНІ. Захланний агресор захоплює не лише землі, а наступає на нашу тотожність, цінності, національну ідею і безпеку, не лише нашу, а й світу. Однак, Україна поки повною мірою не відчуває світового розуміння, що захисники Донбасу воюють проти Росії «за нашу і вашу свободу»⁷¹⁴. Нам треба думати не лише як: а) поєднати можливості великого міста-метрополії з певною кількістю громад прилеглих територій, аби схилити їх до більшої самоорганізації, до нових форм метрополійного співробітництва; б) скоординувати діяльність всіх учасників метрополійних

⁷¹⁴ Вовканич С. Й. Національна і світова безпека новітньої доби: соціогуманістичний концепт // С. Й. Вовканич. Народознавчі зошити. – Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2015. – № 4 (124). – С. 751-761.

товариств для підвищення місцевої згуртованості, урізноманітнення форм життєдіяльності, державно-приватного партнерства та кращого використання інноваційно-промислових, науково-освітніх, інших метрополійних функцій великого міста. З позиції підсилення ваги регіональних метрополій в панукраїнській, європейській та світовій метрополійних мережах, Україні треба думати ширше в кількох вимірах. По-перше, як консолідувати націю, аби вона дихала на повні груди, двома легенями – правобережною і лівобережною. По-друге, як поєднати в процесі децентралізації метрополійність великих міст з соборністю країни заради захисту ідентичності титульної нації та розвитку культурного розмаїття інших народів, що живуть в інформаційному просторі України, і не тільки на територіях, прилеглих чи близьких до цих великих центрів. По-третє, як зберегти, а не маргіналізувати місцеві діалекти самобутніх субетносів на окремих територіях з загальнонаціональною стратегією духовно-інформаційного відродження корінної потолоченої нації, її простору для розбудови її «рідної хати» після багатовікового поневолення, справедливо поєднавши функції префектів, метрополійний вплив великих міст і активність місцевого самоврядування територіальних громад. І, по-четверте, як, урешті, за допомогою реформ вийти з великої тіні впливу агресивного сусіда, аби сильні світу цього, аналізуючи анексію Криму, злочини сепаратистів на сході України (яких морально і матеріально підтримує Росія), не задумувалися: допомагати Україні чи ні, зараховувати її далі чи ні до когорти сателітів Москви, об'єктів традиційного впливу росіян, чи Київ на правду – батько городів руських і чому він «розтринькав» свою метро- і митропольність; аби ми, українці – сучасні і прийдешні, змогли вільно «запанувати у своїй сторонці» разом з вільним світовим співтовариством, прийняти свою конституцію, відродити власну мову, єдину українську Помісну церкву тощо.

З огляду на це, Україна потребує нових якісних змін і трансформацій, стратегіями і максими яких ще належить разом креативно опрацювати і всенародно соціалізувати. Сенс цих змін, насамперед, вимагає глибокого розуміння і важкої праці щодо зміцнення консолідації країни та соборності нації як здатності разом творити нове, підвищувати добробут людей, вийти на світові ринки, захистити національні інтереси та суверенітет країни. Формат будь-яких суспільних трансформацій, модернізації економіки підприємств, окремих регіонів, підвищення ролі громад не має виходити поза рамки широкого вивчення соціогуманістичних пріоритетів держави в системі стратегічних досліджень всеукраїнських проблем, проектів і реформ. Зокрема, пов'язаних з соціалізацією Європейської Хартії місцевого самоврядування, тобто з децентралізацією «по горизонталі» на рівні територіальних громад, підвищенням їх метрополійності, згуртованості, синергії, життєспроможності, конкуренції та темпів євроінтеграції; однак, не з децентралізацією «вертикалі» управління Україною, де бюджетна, фіскальна чи інша фінансова децентралізація може стати небезпечною для оборонного бюджету держави, її прогресу, верифікації національної ідеї. У нашій історії надання Магдебурзького права містам ніколи не означало

децентралізацію, а радше – підсилення місцевого самоуправління. Нині потрібна децентралізація, аби не допустити регіоналізації як передумови федералізації, розчленування України, її російсько-імперського цілеспрямованого «декомпозиціонування». З сьогоднішніх державотворчих позицій укріплення нашої соборності та самостійності доцільним є строге табу принаймні на три «Д»: денаціоналізація українців, десоборнізація їхньої країни і децентралізація управління нею. На українців чекає важка праця щодо, не вперше згадуваної нами, рекультуралізації та відродження потолочених регіонів. У цьому довготривалому процесі функції самоуправління дедалі більше покладатимуться на територіальні громади, а глибоке закорінення складових УНІ як стратегем зміцнення соборності і незалежності країни, досягнення європейських стандартів життя – на підвищення ролі загальноукраїнського інституту префектів.

Таким чином, проблеми регіональної політики, процеси метрополізації не виносямо за дужки макроекономічної політики України, її суспільних загальнонаціональних трансформацій, безпекових систем, глобальних чи інтеграційних викликів, особливо тягlosti (спадковості) розбудови національної держави на своїй землі. Цю гармонію в процесі децентралізації влади повинно забезпечити поєднання пропонованої реформою суспільного інституту префектів разом із підвищенням самоврядності територіальних громад. Розглядаймо їх комплексно в широких рамках соціогуманістичного захисту народів і народностей, не оминаючи їхні низові структури, сучасні тренди децентралізації та субсидіарності, потреби людини, громади, нації та загальнолюдські цінності цивілізованого розвитку світу.

ПІСЛЯМОВА

В умовах сучасних викликів просторового розвитку ефективність процесів метрополізації, які пов'язані з посиленням функціональної ролі великих міст на світовому та макрорегіональному рівнях, визначає не лише розвиток прилеглих територій, інтенсивність продукування та ретрансляції управлінських і технологічних інновацій, а й входження регіонів до світового соціально-економічного простору, підвищення їх конкурентоспроможності та країни загалом.

Складність і багатоаспектність явища метрополізації пояснює широке коло теоретичних підходів і концептуальних конструкцій щодо визначення суті, передумов, чинників і наслідків цього процесу, починаючи з теорій локалізації і розміщення, концепцій («розвитку інфраструктури», «агломерації», «центр-периферія», «осей розвитку», «дифузії інновацій», «полюсів і центрів зростання», «регіонального росту», «кумулятивного зростання») до сучасних теорій «економічних кластерів» та концепцій «розвитку мережі глобальних і світових міст», «мережевого суспільства», та, власне, самої концепції «метрополізації», яка виникла під впливом процесів регіоналізації, глобалізації та інтернаціоналізації економік.

На даний час не існує єдиного наукового підходу до визначення та розуміння метрополізаційних процесів. Існуючі підходи варіюють від розуміння їх як динаміки становлення міст – метрополій, концентрації фінансово-економічної, політико-адміністративної сили у окремих великих містах, до їх бачення як просторового варіанту глобалізації світової економіки.

На основі розгляду існуючих теоретико-концептуальних засад і особливостей метрополізації виокремлено її домінантні ознаки як процесу: підвищення концентрації соціального, культурного, економічного (у т.ч. фінансового), інформаційного, інноваційно-креативного та управлінського потенціалів в деяких найбільших містах, що мають вигідне «вузлове» положення, яке визначається як відносинами сусідства, так і сформованою системою зв'язків; відокремлення і нарощування позицій в територіальній організації суспільства ядерних елементів метрополій (фактично, найбільших міст); набуття та виконання окремими містами та прилеглими до них територіями особливо важливих для суспільного розвитку функцій на світовому та макрорегіональному рівнях; поглиблення територіально-соціальної нерівності (сегрегації, стратифікації), її часткового згладжування і, в підсумку, загального посилення фрагментації формування полімасштабних вузлових районів.

Встановлено, що основними чинниками метрополізації виступають такі як: регіоналізація і глобалізація економіки; сформована архітектоніка розселення, розвиток урбанізованих територій та активізація процесів функціонально-просторової інтеграції; високий економічний, науковий та інноваційний потенціал міст; транспортно-комунікаційна «зв'язаність» території, розвиток транспортних мереж та вузлів, доступних для комунікаційних, організаційних та інформаційних зв'язків, в т.ч. і на міжнародному рівні; регіональна локалізація ареалів впливу провідних

бізнес-груп та мережевих компаній; політико-територіальна та адміністративно-територіальна системи, геополітичні «силові поля» і «центри домінування»; локалізація унікальних місць (міст), враховуючи їх історичну, архітектурну і культурну цінність та потенціал. Наслідками впливу цих чинників є формування високоурбанізованої просторової системи, якій властиві потужні доцентрові інтеграційні зв'язки з приміською зоною; концентрації та диференціації економічної діяльності в містах, в т.ч. розвитку нових видів економічної діяльності і сфери послуг вищого порядку; збільшення радіусу макрорегіонального та регіонального впливу великих міст. Поряд з територіальним поширенням генерованих метрополіями позитивних соціально-економічних ефектів існує загроза поглиблення територіальних соціально-економічних диспропорцій внаслідок їх просторової експансії.

Різноманітність теоретичних підходів у дефініціях явища метрополізації об'єднується єдиним спільним розумінням їх функціонального значення щодо впливу на периферійні метрополійні території. На нашу думку, саме у здатності створювати, на основі акумульованого капіталу, відцентрові потоки та ядра розвитку на периферії метрополійних територій на противагу територіальній експансії, концентрації та поглинання щоразу більших об'ємів ресурсів (а також населення, товарів, інформації тощо), полягає істинне обґрунтування та «покликання» існування метрополісів – міст-перехресть, міст материнської опіки та стимулів розвитку периферійних щодо метрополії територій.

Пошук виважених рішень регуляторного, управлінського, нормативного характеру щодо просторового (економічного, урбаністичного соціального тощо) розвитку міст-метрополій та їх метрополійних ареалів мають стати основою подолання центр-периферійних дисбалансів та метрополізаційних викликів сучасності.

Результатом метрополізації є метрополія, а результатом розвитку метрополії виступає метрополійний простір. Причому місто, яке претендує на статус «метрополії» має бути могутнім полюсом диверсифікованої економічної активності, влади, багатства і споживання, акумулювання й перерозподілу фінансових, торговельних, людських та інформаційних потоків; виступати центром продукування політичних та економічних рішень, високої концентрації і тяжіння населення, інформації і послуг; організовувати і контролювати свій метрополійний простір; позиціонуватись як економічно конкурентоспроможне; володіти розвиненою інфраструктурою (в т.ч. бути міжнародним транспортним вузлом) та сучасною структурою господарства, що зорієнтована на інновації, науково-виробничу інтеграцію, сферу послуг, високотехнологічний індустріальний комплекс; виконувати метрополійні (центральні) функції вищого ієрархічного порядку — надрегіонального рівня за зоною поширення; відзначатися високою інтегрованістю в сучасні мережні взаємодії та інвестиційно-інноваційною абсорбційністю.

Регіональна метрополія в монографії розглядалась як сформований в регіоні поліфункціональний центр (ареал) конкурентоспроможності, який є вузлом перетину мереж різного географічного масштабу, центр концентрації

інституцій вищого рівня, осередок підключення регіону до глобальних зв'язків і процесів за рахунок передачі імпульсів розвитку, що виникають з міжнародних зв'язків, на прилеглу територію. А метрополійний потенціал міста вивчався як сукупність можливостей, засобів та ресурсів, якими володіє ядро метрополії (місто), і які можуть бути залучені в систему глобальних взаємодій міста-метрополії з прилеглою територією, регіоном, державою та наддержавними утвореннями для досягнення цілей просторового розвитку країни загалом.

Метрополійні функції міст, зокрема їх концентрація та вагомість в межах певної території чи країни в цілому, є основними якісними характеристиками процесу метрополізації, які набуваються та, в подальшому, реалізуються окремими найбільшими містами, за наявності відповідних умов та необхідного потенціалу. Ступінь реалізації та масштаб просторового поширення метрополійних функцій як сукупний результат діяльності метрополійної системи, відображають її суспільно-просторову сутність у найважливіших сферах суспільної активності – в організаційно-управлінській, економічній, духовно-культурній, інформаційно-комунікаційній.

На основі системного підходу виокремлено основні критерії, що детермінують наявність (відсутність) метрополійної функції великого міста: інтенсифікація та концентрація суспільно-економічних взаємовідносин, в т.ч. зв'язків з іншими метрополіями; кількість і якість «споживання» міського простору в ареалах метрополізації (ресурсних, естетичних, креативних, інноваційних, рекреаційних та інших можливостей) в руслі постіндустріальної просторової трансформації; значимість (надання послуг вищого порядку) і дифузія рішень управлінського характеру; функціональний радіус (масштаб) впливу, тобто просторове поширення функцій регіональної метрополії; інтенсивність впливу функції на прилеглу територію. Ранг регіональної метрополії визначається: функціональним радіусом її впливу на різні територіальні суспільні системи та рівнем інтегрованості в сучасні мережні взаємодії, зокрема з іншими метрополіями. Чим більшу територію за своїм впливом охоплює та чи інша функція, тим більше проявляються в ній ознаки метрополійності.

Метрополійні функції сучасного великого міста генеруються наявністю: представництв і підприємств транснаціональних фірм, транснаціональних фінансових і кредитних установ; зручних транспортних зв'язків національного і міжнародного рівня; установ і закладів обслуговування вищого рівня (готелів, закладів громадського харчування і відпочинку); вищих навчальних закладів (університетів), науково-дослідних інститутів і технологічних центрів; значних і відомих культурних установ (музеїв, театрів), культурних та мистецьких заходів національного і міжнародного рівня; специфічних якостей «духу місця», «краси місця», обумовлених просторовим характером.

Запропонована методика ідентифікації ієрархічно-функціональної структури регіональних центрів та оцінки ступеня реалізації їх метрополійних функцій дозволила врахувати відмінності та особливості між різними містами, зокрема, за розміром території та чисельністю мешканців,

географічним положенням, загальним рівнем урбанізації, соціально-культурного та фінансово-економічного розвитку. Це дозволило виділити загальну структуру функціонального використання простору містом-метрополією.

Запропонований методичний підхід до інтегральної оцінки метрополійних функцій великих міст – регіональних центрів, які базуються на ідентифікації ієрархічно-функціональної структури метрополійності міста, а саме – визначенні основних метрополійних функцій та об'єктів, які їх репрезентують, в розрізі п'яти функціональних зон (адміністративно-політична, економічна, інноваційно-креативна, комунікаційна, культурно-інформаційна) та можливого просторового діапазону їх впливу на оточуючу територію. Відповідно до цього підходу проведена оцінка рівня реалізації метрополійних функцій основних регіональних метрополій України за 2005-2014 рр. підтвердила статус м. Києва як регіональної метрополії в європейській метрополійній мережі (інтегральний індекс в 4 рази перевищив показники інших 5-ти великих міст). Міськими осередками з метрополійним статусом регіональної метрополії в складі національної метрополійної мережі можна вважати м. Харків, Одесу, Дніпропетровськ, Донецьк та Львів, які хоч і поступаються столиці за рівнем реалізації практично всіх метрополійних функцій, проте за аналізований період поступово нарощують свій метрополійний потенціал. При цьому найбільший темп зростання спостерігався у м. Львові – 4,2 б.п. в рік.

На основі аналізу 5-ти великих міст України встановлена спеціалізація розвитку їх метрополійних функцій: м. Донецьк (до 2014 р.) – адміністративної (основною перевагою була присутність 18 штаб-квартир міжнародних компаній та ТНК) та господарської (в 2013 р. функціонувало 75 великих промислових підприємств); м. Дніпропетровськ – господарської та інвестиційної; м. Харків – освітньої, наукової та інноваційної (лідер в 2010 р. та 2012-2014 рр.); м. Одеса – політичної (21 дипломатичних представництв), логістичної (домінування в 2009-2013 рр.), культурної та туристичної; м. Львів – політичної (18 посольств та консульств), транспортної, культурної та туристичної.

Враховуючи, що будь-яка територія є гетерогенною щодо проходження імпульсів розвитку, генерованих метрополійним центром (внаслідок ефекту «позитивного метрополійного поширення»), глибина проникнення їх по території буде різною, що проявляється у відповідних структурних змінах в економіці регіону. На основі проведеної комплексної оцінки інтенсивності впливу метрополійного ядра суспільної і ділової активності на соціально-економічний розвиток районів Львівської області, враховуючи їх територіальну близькість, встановлено, що глибина проникнення імпульсів розвитку, генерованих метрополійним центром в просторовому аспекті, є різною і залежить, в першу чергу, від абсорбційної здатності їх економік до сприйняття технологічних, управлінських і соціальних інновацій, наявності відповідних умов і ресурсів розвитку.

Встановлено, що інтенсивність впливу Львова на розвиток усіх районів області є доволі диференційованою, тому на середньо та найбільш віддалені

райони ядро впливає з меншою силою. Відповідно знижується інвестиційна активність іноземних інвесторів у міру віддалення від ядра. Проте в зоні інтенсивного впливу м. Львова за показником обсягів роздрібного товарообороту перебували всі адміністративні райони (коефіцієнти кореляції $>0,56$), що свідчить про їх конвергентний розвиток у сфері торговельних операцій, і пояснюється, зокрема, розвитком ринкової інфраструктури (великих гуртових ринків, у тому числі сільськогосподарської продукції, складів, баз тощо) та вищою платоспроможністю попиту в обласному центрі. Натомість міграційні процеси характеризуються високою інтенсивністю лише в метрополійному ареалі до 50 км.

Проведена економетрична оцінка передумов і чинників підвищення метрополійного потенціалу міста Львова як регіональної метрополії за період 2006-2013 рр. показала, що підвищення потенціалу реалізації економічної метрополійної функції міста безпосередньо залежить від розвитку міжнародних та внутрішніх авіасполучень, стимулювання ділової та інноваційної активності, інвестування у житлове будівництво та інфраструктуру, підвищення купівельної спроможності населення, експортної інтеграції підприємств міста у міжнародні ринки послуг.

Підвищення потенціалу реалізації адміністративно-політичної функції лежить у площині розвитку комунікаційної та освітньої функцій, ринкової інфраструктури, створення сприятливих організаційно-інституційних та економічних умов для прибуткової діяльності бізнесу, активізації зайнятості населення, формування платоспроможного попиту, локалізації провідних інституцій, центральних осередків ТНК та міжнародних організацій.

Розвиток освітньої метрополійної функції в першу чергу обумовлений активізацією інноваційної діяльності, розвитком транспортної інфраструктури. Підвищення потенціалу реалізації інноваційної метрополійної функції визначається: активізацією іноземного інвестування та експорту послуг. Розвиток наукової метрополійної функції м. Львова визначається можливостями реалізації його освітньо-кваліфікаційного потенціалу та включеності у міжрегіональні науково-освітні мережі, активізацією прямих іноземних інвестицій та виробництва інноваційних видів продукції, збільшенням числа ВНЗ міста в рейтингу кращих 100 ВНЗ України та кількості інноваційно активних підприємств, а також розвитком транспортної інфраструктури та транспортно-логістичних зв'язків для забезпечення економічних взаємовідносин і комерціалізації наукових розробок.

Потенціал туристичної метрополійної функції м. Львова в першу чергу залежить від розвитку торгівельної, соціальної та транспортної інфраструктури, збільшення обсягів реалізованих послуг та товарообороту ресторанного господарства, а також обумовлений активізацією інвестиційної діяльності. Підвищення можливостей реалізації комунікаційної (транспортної і логістичної) метрополійної функції міста об'єктивно обумовлене розвитком його економічного потенціалу, а саме активізацією інноваційної діяльності підприємств, реалізацією продукції промисловості, а також залученням іноземних інвестицій, адже економічна активність одночасно стимулює і потребує розвитку транспортно-логістичної інфраструктури.

Представлені регресійні моделі залежностей дозволяють визначити потенційні можливості та обґрунтувати механізми реалізації політики щодо підвищення метрополійного потенціалу великого міста.

Аналіз організаційно-інституційного забезпечення розвитку європейських метрополій дозволив виокремити спільні концептуальні засади їх стратегічного планування. А саме: стратегічне планування засноване на партнерських відносинах між органами міського управління, суб'єктами господарювання та громадою відповідного метрополійного субрегіону; чітке визначення пріоритетів розвитку регіональних метрополій базується на їх спеціалізації; представники місцевої громади безпосередньо залучені до розробки стратегій розвитку метрополії; міжрегіональне, міжмуніципальне, міжметрополійне та транскордонне співробітництво використовується як дієвий інструмент соціально-економічної, культурної, науково-освітньої інтеграції, адже є чинником підвищення метрополійного потенціалу великих міст; вирішення екологічних питань у великих містах є пріоритетом стратегічних планів розвитку більшості європейських метрополій; використовуються автоматизовані системи моніторингу та контролю виконання стратегічного плану розвитку метрополій; інституціалізація статусу метрополії сприяє ефективному використанню ресурсів муніципального управління у реалізації пріоритетних напрямів розвитку та відкриває можливості залучення додаткових фінансових коштів за рахунок внесків муніципалітетів, що входять до її складу, трансфертів, залучення іноземних інвестицій в крупні муніципальні проекти, грантової підтримки (фондів) Європейського Союзу.

Формування в межах країни мережі регіональних метрополій, які мають високий функціональний статус і поширюють свій вплив за межі держави, насамперед, сприяє активізації регіонального розвитку країни загалом.

Збалансована просторова політика розвитку повинна спрямовуватись на максимальне використання потенціалу регіональних метрополій в контексті територіального поширення генерованих ними позитивних соціально-економічних ефектів. Тому роль регіональних метрополій як «економічних локомотивів» розвитку національної та регіональних економік визначається існуванням дієвих перерозподільних механізмів, що дозволяють у перспективі поширити позитивний економічний ефект на більш значні території держави.

В основі перерозподільних механізмів мають бути закладені принципи збалансування інтересів розвитку метрополій і периферійних територій. З одного боку, вирішення проблемних питань конфліктованості міського середовища (збільшення кола шукачів роботи, посилення несправедливості у доступі до ресурсів, напруження соціальних сервісів та інфраструктури, погіршення екологічної ситуації тощо), а з іншого, впровадження обґрунтованих перерозподільних та організаційно-економічних механізмів активізації потенціалу периферійних територій є можливим завдяки розосередженню ділової активності від метрополійного центру до інших осередків конкурентоспроможності регіону. Для цього при розробці схем

планування територій необхідно передбачити формування на околицях міст-метрополісів промислових зон з винесенням частини підприємств і розміщенням нових індустріальних парків, IT-компаній, технополісів і логістичних центрів, а також доцільним є надання податкових преференцій і дотаційної підтримки тим підприємствам, переміщення бізнесу яких з метрополійного центру у потенційні точки зростання регіону (середні і малі міста, села) є можливим. Це сприятиме покращенню екологічної ситуації у великих містах та вирішенню проблеми зайнятості населення прилеглих територій. Своєю чергою, вивільнені території міст-метрополісів мають використовуватись переважно для будівництва нових об'єктів четвертинного сектору, бізнес-інфраструктури та підприємств V-VI технологічних укладів.

Реалізація моделі поліцентричного просторового розвитку можлива за умов економічної та соціальної міжрегіональної та внутрішньорегіональної інтеграції. Зокрема, економічна інтеграція вимагає: 1) створення інфраструктурних мереж (транспортних, інформаційних, фінансових) між містами з високим потенціалом економічного зростання та менш розвинутими (сільськими) територіями і невеликими містами з наданням їм більшої фінансової самостійності задля підвищення ділової активності та капіталізації потенціалу на рівні різних адміністративно-територіальних утворень; 2) впровадження моделі міжрегіональної взаємодії, що базується на принципах поєднання і взаємного посилення рівноцінних центрів зростання (наприклад, у Львівській області таких міст, як Дрогобич, Трускавець, Борислав, Червоноград, Сокаль) шляхом налагоджування міжрегіональних коопераційних зв'язків, реалізації спільних міжрегіональних проектів для міських агломерацій, що сприятиме нейтралізації явища депресивності прилеглих територій.

Соціальна інтеграція можлива за умов введення у всіх регіонах однакових стандартів якості життя (охорони здоров'я, освіти, водозабезпечення, екологічної безпеки тощо) для виключення міграційної мобільності через неприйнятні умови проживання; забезпечення рівного доступу населення до транспортних, телекомунікаційних, адміністративних, фінансових та інших послуг для формування просторової згуртованості.

В монографії запропоновано комплекс сучасних універсальних та специфічних інструментів нарощення метрополійного потенціалу великих міст України для зміцнення їх позицій в національній та європейській регіональній мережах, зокрема, в розрізі адміністративно-правових, інституційних, програмних, економічних, управлінських. Запровадження їх у практику регіонального та міського управління позитивно вплине на розвиток пріоритетних метрополійних функцій, оскільки володіє значним кумулятивним та мультиплікативним ефектами, підвищить якість життя населення та покращить соціально-економічний розвиток всього регіону.

Запропоновано комплекс сучасних інструментів нарощення метрополійного потенціалу великих міст України і зміцнення їх позицій в національній та європейській регіональній мережах (краудфандинг, краудсорсинг та краудінвестинг (краудрекрутингу), які дозволять залучити нові можливості від співпраці з мешканцями міста для реалізації суспільно

корисних проектів на основі спільного фінансування та громадського контролю за діяльністю органів влади з метою унеможливлення прийняття управлінських рішень деструктивного характеру (незаконне будівництво, знищення паркової зони, розвиток транспортної інфраструктури всупереч рішенням громади тощо).

Основні пріоритети підвищення метрополійного потенціалу регіональних метрополій лежать у площині активізації розвитку їх метрополійних функцій:

адміністративно-політичної метрополійної функції:

– створити передумови для розміщення (локалізації) у місті дипломатичних представництв, інших міжнародних установ, представництв крупних міжнародних компаній і ТНК;

– налагодити міжмуніципальне співробітництво;

– підвищити ефективність, дієвість сектору ділових послуг (місто як бізнес-центр), залучити до обласного центру потужні організаційно-управлінські та інформаційно-аналітичні комплекси, які володіють значним фінансово-інвестиційним потенціалом;

– сприяти диверсифікації міської економіки, децентралізації владних повноважень і підвищенню функціональної спроможності органів місцевого самоврядування та місцевих територіальних громад.

Інструменти реалізації: ДПП, міжмуніципальне співробітництво, удосконалення нормативно-правового та статистичного супроводу реалізації зазначеної метрополійної функції, подальший розвиток електронного урядування (розробка карт ID для містян, удосконалення роботи ЦНАПів та ін.), краудінвестинг, краудфандинг, партисипативне бюджетування, впровадження механізмів транспарентного управління метрополійної територією.

економічної метрополійної функції:

– формування сприятливого інвестиційного клімату і бізнес-середовища; формування ефективних комунікацій фінансово-інвестиційних інститутів з бізнес-спільнотою та громадськістю

– сприяння розвитку четвертинного і п'ятеринного секторів економіки на основі розробки програми реструктуризації господарського комплексу метрополії, стратегії диверсифікованого економічного розвитку

– інтеграція в глобальну індустрію фінансово-інвестиційних послуг; міжрегіональна та міжнародна взаємодія фінансового ринку метрополії з іншими фінансовими ринками; активізація «посередницької участі» фінансово-інвестиційних інститутів метрополії у фінансових потоках регіонального, національного та міжнародного значення

– розробка та поширення «дорожніх карт» та інвестиційних паспортів для інвесторів; комплексні промоційні заходи і маркетинг пріоритетних об'єктів інвестування

– розвитку комунікаційної мережі та дистанційного фінансового обслуговування клієнтів;

– підвищення якості послуг фінансово-інвестиційних інститутів метрополії.

Інструментами реалізації завдань є: ДПП, залучення інвестиційних та кредитних коштів для реалізації інфраструктурних проєктів (транспортно-логістичної, соціальної, інноваційної інфраструктур), краудсорсинг.

інноваційно-креативної метрополійної функції:

– налагодження співпраці між державним та приватним сектором для організації трансферу знань, впровадження інновацій, взаємодії освіти, науки та бізнесу;

– підтримка інтеграції освіти, науки і виробництва (науково-дослідних, проєктно-конструкторських установ, провідних вищих навчальних закладів, інноваційних, технологічних парків та підприємницьких структур) для генерування і впровадження інноваційних ідей, розвитку інноваційної інфраструктури, організації трансферу знань, впровадження інновацій та продукування суспільних нововведень;

– створення креативних кластерів, планування та підтримка сектору креативних видів діяльності;

– стимулювання попиту і пропозиції з боку різних цільових сегментів внутрішнього ринку креативних індустрій;

– підтримка (сприяння) розвитку регіональних ІТ кластерів в метрополіях (як приклад Lviv ІТ-ВРО) та їх проєктів, серед яких взаємодія бізнесу та освіти в сфері навчання, проєкти просторового розвитку місць роботи (Coworking) та житла (такі як ІТ House в Lviv ІТ-ВРО), відкриття філій в регіоні.

Інструменти реалізації: краудсорсинг, краудфандинг, краудінвестинг, краудрекрутинг, стратегічне планування. Активне залучення краудсорсингу у державному управлінні пов'язане із розвитком ІКТ, соціальних мереж, формуванням діалогових майданчиків. Краудсорсинг сприяє органам місцевої влади приймати більш ефективні управлінські рішення із врахуванням думок, вимог та пропозицій населення (міст, метрополійного ареалу, області, держави) шляхом залучення до вирішення нагальних проблем, можливістю висловити пропозиції та їх оцінювати.

науково-освітньої метрополійної функції:

– підтримці потужних науково-освітніх центрів, формуванні науково-освітніх мереж, сприянні розвитку науково-технічних центрів та технологічних парків;

– сприяння розвитку та інвестуванню наукової та освітньої інфраструктури (студентських містечок, науково-освітніх центрів та мереж, технологічних парків, науково-технічних центрів);

– підвищення рівня включення у міжрегіональні науково-освітні мережі, стимулюванні інтеграції академічного середовища метрополії з науковим середовищем вищих навчальних закладів;

– активній промоції місцевих вищих навчальних закладів на загальнонаціональному та міжнародному рівнях;

– створення умов та стимулів для генерації інновацій, зокрема в ІТ-освіті на всіх рівнях освітнього процесу, розробка нових видів комерціалізації наукових досліджень в галузі ІТ;

– активізація проведення міжнародних наукових конференцій,

конгресів, форумів європейського рівня;

- залучення грантової підтримки наукових та освітніх проектів.

Інструментами реалізації завдань є маркетинг метрополій, формування позитивного бренду та PR-компанії, що сприятиме залученню студентів, активної молоді у обласні центри для позитивного імпульсу зазначеній функції, ефективне стратегічне планування.

транспортно-комунікаційної метрополійної функції:

- оптимізацію транспортно-логістичної системи регіональних метрополій, шляхом її інтеграції з обласною та державною системами, з метою загального підвищення їх транспортної та комунікаційної доступності та інтенсивності перевезення вантажів і пасажирів різними видами транспорту;

- активізацію розвитку (або відновлення функціонування) авіаційного транспорту кожного з обласних центрів (рівень розвитку якого є основним індикатором метрополійності міста, а ступінь зв'язаності з іншими містами, зокрема закордонними, досить чітко характеризує його місце в континентальній та світовій метрополійній ієрархії);

- модернізацію мережі існуючих залізничних та автомобільних шляхів загальнообласного, загальнодержавного і міжнародного значення;

- вдосконалення системи перетину державного кордону, в напрямку підвищення пропускної спроможності існуючих пунктів перетину кордону, шляхом підвищення рівня їх транспортно-логістичної інфраструктури, а також розбудови нових сучасних пунктів перетину державного кордону;

- вдосконалення та оптимізація системи міського громадського транспорту в регіональних метрополіях;

- підвищення рівня доступності широкосмугового Інтернету у всіх обласних центрах та прилеглих територіях для ефективного зв'язку та можливості надання якісних адміністративних послуг.

Інструменти реалізації: ДПП, міжмуніципальне співробітництво, маркетинг метрополії, електронне урядування, впровадження концепції Розумного міста (Smart city) для інтеграції функціональних частин міста в єдину інформаційну мережу: громадського транспорту, поліції, ЦНАПів та ін., впровадження електронного урядування, стратегічне планування.

культурної та репрезентативної метрополійної функції:

- розбудова інституційної інфраструктури сфери культури та туризму на основі розвитку: спонсорства та державно-приватного партнерства, інноваційних інструментів проектного менеджменту, відповідального культурного освоєння простору

- розвиток метрополій як інформаційних центрів загальнонаціонального рівня (радіо та телевізійні станції, видавництва, інформаційні агенції).

- формування і поширення позитивного іміджу про метрополію на надрегіональному та національному рівнях.

- брендинг та ребрендинг метрополійного центру при допомозі рекламних агенцій, консалтингових, аудиторських та аналітичних компаній, активної виставкової діяльності, проведення визначних та суспільно

значимих зустрічей національного та міжнародного рівня (форуми, конгреси, номінації, конференції, прес-конференції, брифінги, круглі столи тощо).

- підтримка і формування нових туристичних продуктів, розвитку готельного і ресторанного бізнесу, підвищення якості надання туристичних послуг;

- розробка програми оновлення культурного середовища метрополії, підтримки великих проектів у сфері культури;

- промоція існуючих музейних колекцій та закладів культури, підтримка проведення фестивалів і релігійних заходів;

- залучення громадських організацій до просвітницької діяльності і проектів розвитку міста;

- розвиток спортивної інфраструктури для проведення спортивних подій найвищого рівня.

Інструменти реалізації: маркетинг метрополії, електронне урядування, брендинг нових міських продуктів, посилення краудсорсингу та краудфандингу в середовищі міста.

соціально-демографічної функції:

- перегляд існуючих та формування нових соціальних стандартів життя населення;

- посилення громадської ініціативності у заходах, які планує та впроваджує місто;

- формування позитивних відкритих просторів для мешканців міста, налагодження комунікації між мешканцями та місцевою владою;

- покращення екологічних показників міста для життєдіяльності населення;

- посилення заходів безпеки мешканцям міста.

Інструменти реалізації: покращення статистичного супроводу діяльності міста та формування доступних для мешканців баз даних, прийняття нових екологічних стандартів для міста, винесення небезпечних для здоров'я містян виробництв, формування та пропаганда здорового способу життя, стратегічне планування, підвищення рівня соціального захисту через адресну допомогу, сприяння волонтерству та запобігання маргіналізації та сегрегації населення.

Розвиток національної метрополійної мережі потребує ряду змін до законодавства України, а саме у частині: уникнення дублювання функцій держави і місцевого самоврядування, регламентації механізмів врегулювання соціально-економічних відносин ядра метрополії з її периферією, визначення умов міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці, обґрунтування інструментів та важелів становлення консенсусу між містом, агломерацією та прилеглою територією. Обґрунтовано доцільність розробки та законодавчого закріплення механізму реалізації спірних питань у діяльності столичної метрополії, регіональних метрополій та прилеглих населених пунктів шляхом узгодження стратегічної та прогнозно-планової документації.

Визначено стратегічні пріоритети збалансованої політики просторового розвитку, які враховують пріоритетність підвищення та використання метрополійного потенціалу великих міст України. Насамперед

необхідно провести комплексний аналіз економічного потенціалу усіх населених пунктів країни і визначити поряд з регіональними метрополіями й інші потенційні осередки зростання в регіонах (районні центри, міста чи сільські поселення) та їх спеціалізацію. Для визначення основних бар'єрів та чинників розвитку метрополійних субрегіонів (зокрема, екологічні і соціальні конфлікти, демографічні, суспільні і економічні процеси) слід розробити та затвердити систему індикаторів проведення моніторингу економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків між метрополійним центром і прилеглою територією, в т.ч. інтенсивності їх впливу на процеси регіонального розвитку.

Статус регіональних метрополій та метрополійних субрегіонів в Україні повинен бути інституційно затвердженим. Крім того, доцільно удосконалити інституційне забезпечення міжмуніципального співробітництва між регіональними та глобальними метрополіями, унормувати механізми співпраці між органами місцевого самоврядування, що входять до складу метрополійних субрегіонів; розробити та інституціалізувати механізми просторового планування в метрополійних субрегіонах, гармонізувати їх з механізмами просторового планування регіонів загалом для зниження соціальних і економічних диспропорцій територіального розвитку, забезпечення внутрірегіональної інтегрованості простору.

Запропоновано розробити та прийняти на законодавчому рівні концепцію просторового розвитку країни та державну метрополійну політику, включаючи комплекс важелів, інструментів і стимулів щодо розвитку національної метрополійної мережі, а також механізми її координації з економічною, містобудівельною та інфраструктурною політиками. Для цього слід забезпечити координацію діяльності регіональних органів управління різних рівнів (в т.ч. співробітництва з територіальними громадами), активізацію державно-приватного та соціального партнерства, залучення коштів грантових програм для ревіталізації міського простору та зниження його конфліктогенності в інституціалізованих адміністративно-територіальних межах метрополійних субрегіонів.

Перспективи нарощення метрополійного потенціалу великих міст як центрів креативної, інноваційної та конкурентної економічної діяльності пов'язані з розширенням внутрішньорегіональних, міжрегіональних і міжнародних зв'язків, активізацією міжмуніципального співробітництва, просторовою оптимізацією економічних кластерів, формуванням інституційного середовища для стимулювання ендегенних чинників розвитку, тобто ефективного використання внутрішнього потенціалу зростання. Обґрунтовано необхідність реалізації системи заходів та стимулів щодо формування сприятливого середовища для інноваційної діяльності, підвищення інвестиційної та резиденційної привабливості і конкурентоспроможності регіональних метрополій в національній, європейській та глобальній метрополійних мережах.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Алаев Э. В. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Бабаєв В. М. Управління великим містом : теоретичні і прикладні аспекти : монографія [Текст] / В. М. Бабаєв // Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 307 с.
3. Бакалова Л. Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста / Л. Бакалова // Управління сучасним містом. – 2007. – № 1–12 (25–28). – С. 182-192.
4. Белебеха І. Нація і Націоналізм: Від націоналізму до національної ідеї. / І. О. Белебеха. – Харків: ФОП. – 2014. – 240 с.
5. Бистряков І. К. Движущие силы развития крупнейших городов Украины / И. К. Бистряков // Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку найкрупніших міст України: Зб. наук. праць. – Вип. 20. – Київ: Ін-т «Діпромісто» ім. Ю.М. Білокопя, 2011. – С. 14-24.
6. Бистряков І. К. Метасистемні особливості формування гео економічного простору розвитку / Гео економічний сценарій розвитку України: монографія / М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко та ін.. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – С. 20-47.
7. Бистряков І. К. Простір розвитку найбільшого міста: філософський дискурс / І. К. Бистряков // Матеріали IV Міжнародних філософсько-економічних читань (18 - 20 травня 2011 р., м. Львів). – Львів, 2011. – С. 335-341.
8. Бистряков І. Просторові аспекти сталого розвитку : постнекласичний дискурс / І. Бистряков, В. Пилипів // Економічна теорія. – 2013. – №. 2. – С. 5-15.
9. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі : пер. з англ. / М. Блауг. – К.: Основи, 2001. – 670 с.
10. Блащук Л.В. Проблеми урбанізації та міського розселення / Л. В. Блащук // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 210-220.
11. Богачов С. Управління розвитком міських агломерацій в Україні: економіко-правові проблеми / С. Богачов // Схід. – 2015. - № 5. – С. 14-17.
12. Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст : міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Бойко-Бойчук – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-2/txts/07bovmmd.htm>.
13. Бужимська К. О. Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / К. О. Бужимська // Вісник ЖДТУ. – № 3 (49) – С. 214-217.
14. Быстряков И. К. Постмодернизм в управлении развитием территорий / И.К. Быстряков, В.Ф. Уколов // Вестник университета (ГУУ). – М.: ГУУ, 2012. – № 15.
15. Быстряков И. К. Пространство взаимодействия власти, бизнеса и общества / И. К. Быстряков, В. Ф. Уколов, Т. Г. Богатырева. – М.: Экономика. – 2008. – 66 с.
16. Быстряков И. К. Современная информационная поддержка развития региональных муниципальных образований / И. К. Быстряков, Е.А.Орехова, А.В. Плякин // Економіст, 2012. – № 7.– С. 8-12.
17. Быстряков И. К. Эстетическая парадигма управления урбанизированным пространством / И. К. Быстряков // Досвід та перспективи розвитку міст України. Теорія і практика прийняття містобудівних рішень: Зб.

наук. праць. – Вип. 22. – Київ: Ін-т «Діпромiсто» ім. Ю.М. Білокопя, 2012. – С.122-135.

18. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – 4-ге вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 302 с.

19. Васильчук І. Краудфандінг і краудінвестинг як фінансові інновації [Електронний ресурс] / І. Васильчук // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 11-12. – С. 59-67. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rcpu_2013_11-12_8.pdf.

20. Вебер А. Теория размещения промышленности : пер. с нем. / А. Вебер. – М. ; Л.: Книга, 1926. – 224 с.

21. Великий Манчестер : матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Великий_Манчестер.

22. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера [Электронный ресурс] / В. И. Вернадский // Библиотека трудов акад. В. И. Вернадского. – М. : Мысль, 1994. – Режим доступу : http://libfree.com/139325182_ekologiyasamoorganizatsiya_biosferi.html.

23. Виборче право України: навч. посіб / за ред. В. Погорілка, М. Ставніччук. – К.: Парламентське в-тво, 2003. – 383 с.

24. Видатки з місцевих бюджетів: Головне управління статистики у Львівській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://database.ukrcensus.gov.ua>

25. Виконання Програми економічного і соціального розвитку міста Луцька на 2014-2015 роки за підсумками 2014 року. Рішення Луцької міської ради №71/8 від 25.02.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutskrada.gov.ua/vykonannya-programy-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-mista-lucka-na-2014-2015-roky-za-pidsumkamy>.

26. Виставкова діяльність в Україні у 2013 році [стат. бюлетень] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.expo.org.ua/ua/statistics.php>.

27. Візняк Ю. В основі земельних конфліктів – недосконалість «Земельного кодексу України» [Електронний ресурс] / Ю. Візняк – Режим доступу : <http://zemlia.ucoz.ua/news/2008-11-20-221>.

28. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? // Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. – К. : Заповіт, 2006. – 44 с.

29. Вовканич С. Соціогуманістичні засади ідеології духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні, або Імперативи (р)еволуційних трансформацій гуманітарної політики в умовах загроз буттю українськості. /С.Й. Вовканич. Препр. наук. доп. – Львів: ІРД НАН України, – 2014. – 38 с.

30. Вовканич С. Національна і світова безпека новітньої доби: соціогуманістичний концепт. // С. Й. Вовканич. Народознавчі зошити. – Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2015. – № 4 (124). – С. 751-761.

31. Возняк Т. Феномен міста / Т. Возняк. – Львів : Незалежний культурологічний журнал «І», 2009.

32. Волков С. Н. Землеустройство. – Т. 1. Теоретические основы землеустройства / С. Н. Волков. – М. : Колос, 2001. – 496 с.

33. Габрель М. М. Особливості ландшафтно-урбаністичної організації територій із загрозами повеней / М. М. Габрель // Містобудування та територіальне

планування : наук.-техн. зб. – К. : КНУБА, 2014. – № 52. – С. 35-49.

34. Габрель М. М. Показники і методи оцінки стану простору метрополій в Україні / М. М. Габрель // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – К. : Наук.-досл. екон. ін-т, 2014. – № 9 (160). – С. 174-179.

35. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем : моногр. / М. М. Габрель ; [Інститут регіональних досліджень НАН України]. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – 400 с.

36. Габрель М. М. Системи громадського транспорту для міст з різними просторовими характеристиками / М. М. Габрель; Н. М. Лисяк // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – К. : Наук.-досл. екон. ін-т, 2014. – № 7 (158). – С. 130–139.

37. Габрель М. М. Структура і формування містобудівних задач / М. М. Габрель // Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб. – К. : КНУБА, 2014. – Вип. 54. – С. 52–57.

38. Габрель М. М. Ціна землі й нерухомості як інтегральний чинник нової методології регулювання явищ субурбанізації / М. М. Габрель, Й. Я. Хром'як, Н. М. Лисяк // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – К. : Наук.-досл. екон. ін-т, 2014. – № 1 (152). – С. 173-182.

39. Габрель М. Принципи просторової організації й розвитку метрополійних систем регіону / М. Габрель, Е. Кобоек // Містобудування та територіальне планування : наук.-техн. зб. – К. : КНУБА, 2014. – № 54. – С. 42-51.

40. Гамбурзьке товариство сприяння підприємницькій діяльності / [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://ru.hamburg-economy.de/information-in-ukrainian>.

41. Геєць В.М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т. / В.М. Геєць. – К. : Фелікс, 2007.

42. География. Современная иллюстрированная энциклопедия – М. : Росмэн. Под редакцией проф. А. П. Горкина. 2006. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dic.academic.ru>.

43. Глосарій термінів Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.dovidka.com.ua/index.html>.

44. Гнатюк С. Досвід і перспективи використання технологій краудсорсингу у надзвичайних ситуаціях» [Електронний ресурс] / С. Гнатюк. Аналітична записка. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/747/>.

45. Городская среда. Технология развития : Настольная книга / В.Л. Глазычев, М.М. Егоров, Т.В. Ильина и др. – М. : «Издательство Ладья», 1995. – 240 с.

46. Готтман Ж. Столичные города [Електронний ресурс] / Ж. Готтман – Режим доступу : http://2013.strelka.com/blog_ru/gottmancapitals/?lang=ru.

47. Гранберг А. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А. Гранберг. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.

48. Гриненко А.М. Соціальна згуртованість суспільства : соціально-політичний аспект / А.М. Гриненко, В.В. Кирилюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 8. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2013. – С. 261-264.

49. Дацко О. І. Пріоритети просторового планування регіонального розвитку в умовах метрополізації / О. І. Дацко, Н. С. Науменко, У. В. Щурко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції

обласних центрів Західного регіону : [зб. наук. пр.. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.)]. – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 171-185.

50. Денежкина Е. Инновационная политика государства и стратегическое развитие городов в условиях кризиса : опыт Великобритании [Электронный ресурс] / Денежкина Е. – Режим доступа : <http://www.hse.ru>.

51. Денисенко О. О. Локалізація штаб-квартир ТНК як прояв організаційно-управлінської функції центрів світового господарства / О. О. Денисенко // Український географічний журнал – 2009. – №3. – С.35-42.

52. Денисенко О. О. Метрополізація як процес територіальної організації суспільства [Текст] / О. О. Денисенко // Український географічний журнал – 2008. – №2. – С. 40-46.

53. Денисенко О. О. Процеси метрополізації світогосподарський аспект : монографія / О. О. Денисенко. – К. : Інститут географії НАН України, 2012. – 193 с.

54. Денисенко О. О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – 24 с.

55. Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект / О.О. Денисенко. – К. : Інститут географії НАН України, 2012. – 194 с.

56. Денисенко О. О. Роль метрополісів у становленні поліцентричних територіальних систем та структуризації простору [Текст] / О.О. Денисенко // Економічна та соціальна географія: наук зб. / ред. кол. С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. – 2008. – Вип. 58. – С. 81-90.

57. Державна та муніципальна влада: проблеми розмежування повноважень : матеріали «круглого столу» «Влада в Києві : від конфліктності до балансу повноважень», 20 березня 2008 р. / за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – 38 с.

58. Джига Т. В. Проблемні питання децентралізації адміністративних послуг в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Т.В. Джига – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1797>.

59. Діяльність малих підприємств Львівської області у 2013 році : прес-реліз / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/press/2014/r500714_68.pdf.

60. Дністрянський М. Периферійність соціального розвитку віддалених депресивних районів України як чинник електоральної активності населення / М. Дністрянський // Вісник Львівського ун-ту : Серія географічна. – Львів, 2007. – Вип. 34. – С. 83-89.

61. Долішній М. І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посіб. / М.І. Долішній, Ю.І. Стадницький, А.Г. Загородній, О.Е. Товкан. – Л.; Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2003. – 256 с.

62. Дорошенко В. Огнище української науки. Наукове товариство імени Т. Шевченка. – Нью-Йорк; Філадельфія, 1951. – 116 с.

63. Дослідження студентів Львова (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.city-institute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=626:2015-07-09-15-02-57&catid=1:latest.

64. Дризде Т. Человек и городская среда в прогнозном социальном проектировании [Електронний ресурс] / Т.Дризде – Режим доступу :

<http://ecsocman.hse.ru>.

65. Дружинин А. Г. Возможности и барьеры пространственного развития региональной метрополии: глобальный контекст и локальная специфика [Электронный ресурс] / А. Г. Дружинин. – Режим доступа : http://geokiyv.org/pdf/reports/17_Druzhynin.pdf.

66. Дружинин А. Г. Метрополизация как доминантная тенденция территориальной организации общества в постсоветский период: универсальные проявления и южно-российская специфика [Электронный ресурс] / А. Г. Дружинин // Географический вестник [Научный журнал Пермского ун-та]. – 2009. – № 3 (11). – Режим доступа : http://www.geovestnik.psu.ru/files/vest/174_metropolizaci_kak_dominantnaq_tendenciq.pdf.

67. Дружинин А. Г. Пространственное развитие города-миллионера : тенденции постсоветского периода / А. Г. Дружинин. – Ростов н/Д: Изд-во Юж. федер. ун-та, 2008. – 192 с.

68. Дружинин А. Г. Устойчивое развитие территориальных социально-экономических систем: теория и практика моделирования: монография / А. Г. Дружинин, Г. А. Угольницкий / – Москва: Вузовская книга, 2013. – 264 с.

69. Дружинин А. Г. Исследование феномена метрополизации как приоритетное направление развития социально-экономической географии «вглубь» / А. Г. Дружинин // Социально-экономическая география: история, теория, методы, практика : Сборник научных статей. – Смоленск : Универсум, 2011. – С. 200-204.

70. Дружинин В. В. Системотехника / В. В. Дружинин, Д. С. Конторов. – М. : Сов. радио, 1976. – 296 с.

71. Дьомін М. М. Загальна методика формування метрополісних територій в Україні / М. М. Дьомін, М. М. Габрель // Містобудування та територіальне планування – 2005. – Вип. 21. – С. 102–113.

72. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т.2 / Редкол. : С. В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 845 с.

73. Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців [Електронний ресурс] – Київ : ПРООН / МПВСР, 2011. – Режим доступу : <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/postranichno.pdf>.

74. Європейські цінності – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org>

75. Загородная и зарубежная недвижимость [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zagorodna.com/uk/>.

76. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2014 році [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 94 с.

77. Запорожець С. А. Організація управління містом як агломераційним центром / С. А. Запорожець // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – №3. – С. 124-129.

78. Засадко В. В. Реалізація метрополійних функцій міст: європейський досвід та українські перспективи / Засадко В. В. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С. 165-171.

79. Засоби масової інформації та книговидання в Україні у 2014 році [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, 2015. – 25 с.

80. Західний Мідленд (графство) : матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Західний_Мідленд_\(графство\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Західний_Мідленд_(графство)).

81. Західний науковий центр НАН України та МОН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://znc.com.ua/ukr/documents/_nas_command/2007/207statute.php.

82. Звіт з регіонального планування 2000 // відпов. ред. Федеральне відомство з будівництва та регіонального планування. Звіти, том 7. – 2000. Бонн – С. 318.

83. Зіммель Г. Большие города и духовная жизнь [Електронний ресурс] / Г. Зіммель // Логос. – 2002. – №3 (34). Режим доступу : <http://magazines.russ.ru>.

84. Инновационная стратегия метрополии Хельсинки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.city-strategy.ru/UserFiles/File/helsinki.doc.

85. Инструменты и механизмы стратегического планирования Ирландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bagalau.kz/ru/evaluation-system/destinations/str/i178>.

86. Інвестиційний паспорт м. Києва. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/kiyiv_misto_dlya_saytu_2.pdf.

87. Інклюзія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інклюзія>.

88. Інформаційна система «Наука в університетах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kis.mon.gov.ua/webform-all-guest-data3?views-year=2014&views-region=All&views-univ=All&views-naz=&page=13>.

89. Історія Наукового товариства ім. Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntsh.org/history#sthash.Tqi0KVeU.dpuf>

90. Італійська Республіка : матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F>.

91. Казьмір Л. П. Метрополізація: сутність, особливості ідентифікації та концептуальні засади досліджень / Л. П. Казьмір, М. Г. Ступень, П. Г. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України ; редкол. : В. С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 61-74.

92. Казьмір Л. П. Ресурсно-діяльнісний підхід до оцінювання рівня розвитку культурної метрополійної функції регіональних центрів / Л.П. Казьмір, О.В. Кушнірецька // Теорія і практика сучасної економіки: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції : 19 листопада 2014 року / Відпов. ред. Вяткін П.С. – Черкаси: ЧДТУ, 2014 – С. 89-91.

93. Казьмір Л. П. Розвиток науково-освітньої сфери як чинник модернізації економічного простору регіону / Л. П. Казьмір // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України. – 2014. – Вип. 5 (109). Механізм регулювання регіонального розвитку в Україні. – С. 486-496.

94. Казьмір Л. Функціональне зонування території адміністративного району: зміст і основи методики / Л. Казьмір // Вісн. Львів. держ. аграрного ун-ту:

Землевпорядкування і земельний кадастр. – 2005. – № 8. – С. 62-68.

95. Казьмір Л.П. Метрополійні функції регіональних центрів: сутність, методи оцінювання та перспективи розвитку / Л.П. Казьмір // Дни науки – 2014 : Матеріали X Международной научно-практической конференции. – Т. 8. Экономические науки. – Прага : Education and Science, 2014. – С. 38-43.

96. Карлова О. А. Визначення ступеню підготовленості та елементів стратегії управління міського комплексу до інноваційних змін / О.А. Карлова // Науковий вісник БДФЕУ. Економічні науки. – №(27) 2014. – С. 383-391.

97. Карлова О. А. Інноваційні моделі процесів надання послуг для ефективного управління на території міста / О.А. Карлова // Кібернетичне управління та інформаційні технології: наукове видання, 2014.– № 1.– С.71-77.

98. Карлова О. А. Концепція та стратегія соціально-економічного розвитку міста / О.А. Карлова // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С.185-192.

99. Карлова О. А. Обґрунтування концепції регулювання розвитку соціально-економічної системи міста / О.А. Карлова : Монографія. Соціально-економічні відносини у державі, її регіонах та населених пунктах: теорія, методологія, практика: монографія/ За заг. ред. Дорофійенко В.В. – Донецьк : «ВІК», 2012. – С. 219-250.

100. Карлова О. А. Реалії функціонування й контролю розвитку міського комплексу / О.А. Карлова / Монографія. Менеджмент міського розвитку: монографія / за ред. О. В. Васильєва, Н.М. Богдан, К.А.Фісуна, Харк. нац. акад. міськ.госп-ва. – Х. : ХНАМГ – 2013. – С. 366-396.

101. Карлова О. А. Системне управління та пропорційний розвиток інфраструктури міст України / О. А. Карлова / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Зб. наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – №45(1018). – С.63-69.

102. Карлова О. А. Формування стратегії соціально-економічного розвитку міста/ О.А. Карлова/ Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Зб. наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. – № 14. – С.83-91.

103. Карлова О. А. Цільова спрямованість розвитку міста, як елементу соціально-економічної територіальної системи. «Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем: новий погляд»: колективна монографія / О. А. Карлова/ Заг. ред. д.е.н., професора Р. Р. Тіміргалєєвої. – Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2014. – С. 294-308.

104. Кицак Т. Г. Соціально-трудові аспекти соціальної згуртованості суспільства / Т. Г. Кицак, В. В. Кирилюк // Соціально-трудові відносини : теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 171-175.

105. Кластер Енергомашинобудування Харківської області як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investment.kharkov.ua/uk/novini/1211-2015-02-13-08-50-14>.

106. Кластерний аналіз визначає рушії економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/repo/4_klastery_final_0.pdf.

107. Книш П. В. Інноваційні соціальні технології: поняття та перспективи використання в системі державного управління [Електронний ресурс] / П. В. Книш

– Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/10.pdf>.

108. Коли інші займались політикою, Львів просто працював. – Я. Мерило на презентації «Особистого кабінету мешканця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/society/lviv-changes/225608-koly-inshi-zaimalys-politykoiu-lviv-prosto-pratsiuvav-ya-merylo-na-prezentatsii-osobystoho-kabinetu-meshkantsia>.

109. Колодійчук А. В. Івано-Франківськ як інноваційна метрополія Прикарпаття: прикладні аспекти / А.В. Колодійчук // *Współczesne tendencje w nauce i edukacji: Zbiór raportów naukowych. „Współczesne tendencje w nauce i edukacji»*. (27.02.2014-28.02.2014) – Olsztyn : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. – Ч. 2 – S. 61-63.

110. Колодійчук А. В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова : підходи і аналіз реалізації / А. В. Колодійчук // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол. : В.С. Кравців (відп. ред.)*. – Львів, 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 97-110.

111. Колодійчук А. В. Інноваційна метрополійна функція міста Чернівців : інфраструктурний підхід / А. В. Колодійчук // *Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук-техн. пр.* – Львів : ПВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 371-376.

112. Колодійчук А. В. Функціональний підхід до дослідження інфраструктури трансферу інновацій в Україні / А. В. Колодійчук // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. Вип. 3(40). – Ужгород, 2013. *Збірник наукових праць* – С. 135-138.

113. Колодійчук А.В. Інноваційна метрополійна функція міста Львова: підходи і аналіз реалізації / А.В. Колодійчук // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України*. – 2013. – Вип. 2 (100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – С. 97-110.

114. Колосов В. А. Принцип полицентризма в регіональній політике и роль крупных городов как локомотивов развития / В. А. Колосов // *Проблемы государственной политики регионального развития России*. М : Научный эксперт. 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/megapolis-v-globalnoy-i-regionalnoy-politike#ixzz3rkZSDTWn>.

115. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів // А. Колот / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/2144/3/Soc_zgurt.doc.

116. Комарницька Г. О. Регулювання урбанізаційних процесів в регіоні: структура та напрямки удосконалення / Г.О. Комарницька // *Луцький національний технічний університет. «Економічний форум»*. Науковий журнал. – 2013. – №1. – С.111-116.

117. Комплексна інформаційна система Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.

118. Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400/\\$FILE/Сесія2.pdf](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400/$FILE/Сесія2.pdf)

119. Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025 рр. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : [http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400489747/\\$FILE/%D0%A1%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F2.pdf](http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam/uhvaly.nsf/0/23349f49bc91ba52c225793400489747/$FILE/%D0%A1%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F2.pdf).

120. Конгрес культури Східного партнерства у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://http://erccongress.lviv.ua>.

121. Конституція України. (Прийнята 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР) // Голос України. – 1996. – 13 липня.

122. Костина Д. А. Феномени архітектурного пространства мегаполісов / Д.А. Костина // Архитектон. – 2010. – №32[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archvuz.ru>.

123. Костюк І. Історико-географічний аспект демографічного і територіального розвитку Львівської міської агломерації [Електронний ресурс] / І. Костюк // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – Випуск 1 (15). – Режим доступу : <http://ukr-tur.narod.ru/istoukrgeo/allpubl/antropos/2/istgeoaspektlviv.htm>.

124. Кули Ч. Х. Человеческая природа и социальный порядок / Ч. Х. Кули. Пер. С англ. – М. : Идея-пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – С.109.

125. Культура на районі : Змінити Підзамче по-сусідськи! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.varianty.net/21784-kultura-na-raioni-zminuty-pidzamche-po-susidsky>.

126. Культурне планування Львова: підготовка культурної мапи. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/webukr.pdf>.

127. Купчинський О. А. 140 Науковому товариству ім. Шевченка / О. А. Купчинський // Вісник НТШ. – 2013. – Ч. 49. – С. 1-9.

128. Купчинський О.А. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові / О.А. Купчинський // Енциклопедія історії України : Т. 7 : Мі–О / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – НАН України. Інститут історії України. – К. : Наукова думка, 2010. – 728 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua>

129. Кушнірецька О. В. Інформаційно-маркетингова функція міста-метрополії: підходи до означення та оцінки / О. В. Кушнірецька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 75-85.

130. Кушнірецька О. В. Метрополійна функція у сфері культури: підходи до дослідження та аналізу /О.В. Кушнірецька // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С. 98-108.

131. Кушнірецька О. В. Розвиток вищої освіти Львівщини в контексті формування інноваційно-креативної метрополійної функції / О.В. Кушнірецька // Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення. – Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. – Вип. 1. – Тернопіль : Тайп, 2014. – С.46-48.

132. Кушнірецька О. В. Урбанізаційні процеси в контексті посилення явища конфліктогенності міського простору / О.В. Кушнірецька // Збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення. - Вип. 11 (м. Тернопіль, 25-26 лютого 2015 р.) – Тернопіль: Тайп, 2015 р. – С.21-22.

133. Кушнірецька О.В. Конфліктогенність міського простору: підходи до дослідження в умовах метрополізації / О. В. Кушнірецька // Регіональна економіка. – 2014. – №2. – С. 48-56.

134. Кушнірецька О.В. Метрополізаційні процеси: підходи до дослідження та аналізу / О. В. Кушнірецька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізм регулювання регіонального розвитку в Україні: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 5 (109). – С. 513-522.

135. Лёш А. Географическое размещение хозяйства : пер. с нем. / А. Лёш. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1959. – 465 с.

136. Лещух І. В. Європейський досвід стратегічного планування розвитку метрополій: організаційно-інституційний аспект / І. В. Лещух // Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (17-18 квітня 2015 р.). – Л. : НУ «Львівська політехніка». – С. 21-26.

137. Лимонов Л. Крупный город: регулирование территориального развития и инвестиционные стратегии/ Науч.ред.О. Литовка, СПб. : Наука, 2004. – 270 с.

138. Липец Ю. Г. География мирового хозяйства: учеб. пособие для студентов / Ю. Г. Липец, В. А. Пуляркин, С. Б. Шлихтер– М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 400 с.

139. Лучшие украинские школы для вундеркиндов [Електронний ресурс] / Фокус. – 2014. – № 13(376). – Режим доступу : <http://focus.ua/society/301509>.

140. Львівська міськрада презентувала е-сервіс «Панель міста» на базі «хмарних технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/society/lviv-changes/223768-lvivska-miskrada-prezentovala-e-servis-panel-mista-na-bazi-khmarnykh-tekhnohii>.

141. Мазур О.А. Наука України: цифри, факти, проблеми / О.А. Мазур // Вісн. НАН України. – 2013. – № 3. – С. 88-100.

142. Мазур Т. Еволюція змісту термінів метрополізація, метрополія, метрополійний ареал, метрополійний простір у контексті урбанізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століть [Електронний ресурс] / Т. Мазур, Є. Король. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6969/1/07.pdf>.

143. Макара С. В. Пространственный анализ: развитие концепции и возможностей применения / С. В. Макара // Вестник финансового университета. – №2. – 2012. – С. 61-72.

144. Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории / Х. Дж. Маккіндер // Полис. – 1995. – №4. – С. 162-169.

145. Марковський Т. Метрополії, метрополійні простори, метрополізація. Основні поняття та проблеми / Т. Марковський, Т. Маршал; [пер. з пол. Л.П. Казьміра; наук. ред. перекладу В.С. Кравців] – Львів, 2014. – 44 с.

146. Маршан П. Метрополисы и экономическое развитие России / П. Маршан, И. Самсон // Вопросы экономики. – 2004. – № 1. – С.4.

147. Мельник М. І. Концептуальні підходи дослідження метрополізації: просторовий аспект / М. І. Мельник // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 9. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2014. – С.63-68.

148. Мельник М. І. Оцінка впливу реалізації метрополійних функцій

обласного центру на соціально-економічний розвиток прилеглих територій / М. І. Мельник // Прометей. – 2014. – №1(43). – С.44-51.

149. Мельник М. І. Підходи до класифікації метрополійних функцій регіональних метрополій / М. І. Мельник, С. Д. Щеглюк // Вісник економічної науки України : наук. журн. – 2013. – № 2(24). – С. 94-97.

150. Мельник М. І. Просторові детермінанти метрополізаційних процесів в умовах глобалізації / М. І. Мельник // Інноваційні виміри розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Ювілейної міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці, 15 жовтня 2014 року) / гол. ред. В. В. Прядко. – Чернівці : Технодрук, 2014. – С.151-154.

151. Мельник М. І. Роль метрополізації в організації економічного простору: функціональний аспект / М. І. Мельник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.3-15.

152. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження : монографія / М.І. Мельник. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 304 с.

153. Мельник М.І. Інституційне забезпечення безпеки бізнес-середовища України в умовах європейської інтеграції / М.І. Мельник // Економіка. Управління. Інновації / Житомирський державний університет ім. Івана Франка. – 2014. – Вип. 1(11). – С. 69-82

154. Мельник М.І. Принципи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку / М.І. Мельник // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С.187-195.

155. Мельник М.І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : [монографія] / М.І. Мельник. - Львів : ІРД НАН України, 2012. – С.178.

156. Мельник М. І. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу / М. І. Мельник // Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С.86-97.

157. Мережа Балтійських метрополій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.baltmet.org.

158. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи та прикладні аспекти просторового аналізу: [науково-аналітична доповідь] / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [Мельник М. І., Синютка О.М., Шевчук А.В., Щеглюк С. Д. та ін.] ; за наук. ред. д.е.н. Мельник М.І. – Львів, 2014. – 65 с.

159. Метрополійна територія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>.

160. Минакир П. А. Пространственная экономика: эволюция подходов и методология / П. А. Минакир, А. Н. Демьяненко // Экономическая наука современной России. – 2010. – № 3(50). – С. 7-26.

161. Міжнародний аеропорт «Ужгород» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Ужгород> (аеропорт).

162. Мілан: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Мілан>.

163. Мозговий А. А. Конфліктогенність міського простору: методологія дослідження / А. А. Мозговий // Український географічний журнал. – 2014. – №3 – С. 43-51.

164. Моисеев Н. Н. «Мировая динамика» Форрестера и актуальные вопросы экологической эволюции [Электронный ресурс] / Н. Н. Моисеев. – М., 2000. – Режим доступа : nmoiseev.ru/bibliography.htm.

165. Мониторинг состояния и проблем развития городов России в годы реформ [Электронный ресурс] / Т.Д.Белкина и др. // Пробл. прогнозирования. – 2011. – № 2. – С.83-102. Режим доступа : <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=2011/2/07>.

166. Нагірний Ю. П. Аналіз технологічних систем і обґрунтування рішень : практикум / Ю. П. Нагірний, І. М. Бендера, С. Ф. Вольвак – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2013. – 240 с.

167. Наказ Державного комітету статистики України від 23.12.2011 № 371 «Методологічні положення зі статистики культури», Київ 2011[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

168. Наконечний В. В. Типологізація міст : управлінський вимір [Електронний ресурс] / В. В. Наконечний – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/14.pdf>.

169. Наукове товариство ім. Т. Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ntsh.org/>

170. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с.

171. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/info/842>

172. Не для галочки. Яким чином українські музеї стають відкритими й цікавими для дітей та підлітків // Український тиждень. – № 22 (395)12, 21 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/138309>.

173. Некрасова Л. А. Формування кластеру, як напрямку інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс] / Л. А. Некрасова, С. О. Попенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2 (12). – С.132-138. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/132-138.pdf>.

174. Новицкий Н. Инновационный путь развития экономики [Текст] / Н. Новицкий // Экономист. – 2000. – № 6. – С. 34-40.

175. Новосельцева А.С. Ключевые функции мегаполисов в глобальной экономике: системность исследования [Электронный ресурс] / А.С. Новосельцева // Вестник ВолГУ. – 2011. Серия 9. Вып. 9. – С.71-77. – Режим доступа : http://www.volsu.ru/struct/generalservices/publish/vestniki/lastmagazine/ser-9issledovaniya-young-scientists-vyp-9-2011/2_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf.

176. Носуліч Т. М. Кадровий потенціал системи охорони здоров'я: проблеми та перспективи розвитку / Т.М. Носуліч // Демографія та соціальна економіка. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – №1. – 2006. – С. 173-179.

177. Орловська В. С. Еволюція міських функцій XIX-XXI ст. в процесі глобалізації [Текст] / В. С. Орловська // Економічний простір. – 2010. – №40. – С.42-55.

178. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/2015 навчального року [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень – К. : 2014. – С. 108 – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

179. Офіційний веб-сайт Міжнародного аеропорту Івано-Франківськ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://airport.if.ua>.

180. Офіційний веб-сайт Міжнародного аеропорту імені Данила Галицького м. Львів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lwo.aero/uk/press-release>.

181. Офіційний веб-сайт Міністерства інфраструктури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mtu.gov.ua>.

182. Офіційний веб-сайт Організації співробітництва залізниць [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osjd.org>.

183. Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ifstat.gov.ua/.

184. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lutsk.ukrstat.gov.ua/.

185. Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>.

186. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua/>.

187. Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>.

188. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.te.ukrstat.gov.ua/.

189. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cv.ukrstat.gov.ua/.

190. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

191. Офіційний сайт Європейської метрополії Лілль (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lillemetropole.fr/mel.html>.

192. Офіційний сайт метрополії Великий Ліон (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economie.grandlyon.com/>.

193. Офіційний сайт міста Страсбург (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.strasbourg.eu/>.

194. Офіційний сайт ПАТ «ВіЕс Банк» (колишній ПАТ «Фольксбанк») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vsbank.com.ua/>;

195. Офіційний сайт ПАТ «Західкомбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inkom.lutsk.ua/>.

196. Офіційний сайт ПАТ «Ідея Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ideabank.ua/>.

197. Офіційний сайт ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.atcominvestbank.com/uk>.

198. Офіційний сайт ПАТ «Кредобанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kredobank.com.ua/>.

199. Офіційний сайт ПАТ «ОКСІ БАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.okcibank.com.ua/>.

200. Офіційний сайт ПАТ АКБ «Львів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.banklviv.com/>.

201. Офіційний сайт Президента Франції Франсуа Оланда [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://www.elysee.fr/>.

202. Офіційний сайт Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Львові Міжрегіонального головного управління Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lv.sfs.gov.ua/>.

203. Офіційний сайт фінансової групи «Ubanks» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubanks.com.ua/>.

204. Офіційний сайт фінансової групи «Оптіма» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://optima-c.com.ua/ua/>.

205. Офіційний сайт Харківської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkovi-stvorili-klasternformatsiynikh-tekhnologiy-27498.html>.

206. Очерки по географии городов / Жаклин Боже-Гарнье, Жорж Шабо. – Москва : Издательство «Прогресс», 1963. – 425 с.

207. П'ятіна О. Інформаційна відкритість органів державної влади як складова формування їх корпоративного іміджу [Електронний ресурс] / О. П'ятіна // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. управ. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. управ. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 2(9). – С. 164-175. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11pasfki.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11pasfki.pdf).

208. Павліха Н. В. Управління сталим розвиток просторових систем: теорія, методологія, досвід / Н. В. Павліха. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.

209. Павлов В. І. Духовність як екзистенційний простір особистості // Постсучасність: проблеми духовної свободи особистості: Монографія / За ред. канд. філос. наук О. О. Сердюк. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – 249с. – С.135-143.

210. Парасюк І. Л. Економічно-правові аспекти понять "агломерація" та "міська агломерація" в українському законодавстві / Парасюк І. Л. // Ефективне управління. – 2010. – № 9. – С. 12-16. С.15-16.

211. Пасхавер О. «Коли держава неефективна, економіка залежить від неекономічних факторів» / О. Пасхавер // День. – 2013. – № 120-21 (4003-4004). – С. 2.

212. Пашинская Н. Н. География транспорта: современные направления исследований // Теория социально-экономической географии: современное состояние и перспективы развития / под ред. А.Г. Дружинина, В.Е. Шувалова: Материалы Международной научной конференции (Ростов-на-Дону, 4-8 мая 2010 г.). – Ростов н/Дону: Изд-во ЮФУ, 2010. – С. 302-305.

213. Перру Ф. Экономика XX века / Ф. Перру // 25 ключевых книг по экономике / А. Бейтон, А. Казорла, К. Далло и др.: пер. с фр. – Урал : ИГО, 1999. – С. 427-448.

214. Перцик Е. Н. Города мира. География мировой урбанизации/ Е. Н. Перцик. – М. : Международные отношения, 1999. – 476 с.

215. Пилипенко І. О. Історичні аспекти становлення та розвитку концепції «центр – периферія» / І. О. Пилипенко // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 1. – С.103-108.

216. Пилипенко І. О. Суспільно-географічна периферія Запорізького та Херсонського пограниччя / І. О. Пилипенко // Розвиток географічної думки на

Півдні України: проблеми і пошуки. Мелітополь: Видавництво «Мелітополь», 2007. – С.126-129.

217. Підготовка наукових кадрів за регіонами у 2013 році [Електронний ресурс] / Статистичний бюлетень – К. – 2014. – С. 28. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

218. Підгрушний Г. Київ та прилегла територія в системі центр-периферійної взаємодії [Текст] / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Український географічний журнал. – 2013. – №1. – С.27-34.

219. Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Досвід та перспективи розвитку міст України [зб. наук. праць]. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

220. Підсумки діяльності авіаційної галузі України за 2014 рік. Державна авіаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.avia.gov.ua/uploads/documents/9458.pdf>.

221. Платов Р. О. Европейская транспортная политика: тенденции и приоритеты / Р.О. Платов // Вестник транзитного бизнеса. – 1998. – № 41. – С. 6-8.

222. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта. Пер. с пол. – М.: Статистика, 1980. – 152 с.

223. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

224. Портал ризького самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.riga.lv/RU/Channels/Riga_today/riga_pasaule/baltmet.htm.

225. Посацький Б. Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування: навч. посібник. – Львів : Видавництво Львівського Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 344 с.

226. Посацький Б. С. Простір міста і міська культура (на зламі ХХ-ХХІ ст.): Монографія. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 208 с.

227. Працівників установ культури навчали проектному менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://city-adm.lviv.ua>.

228. Прибиткова І. Презентація міста у функціонально-діяльнісній парадигмі [Текст] / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 2. – С.3-19.

229. Прийняття в експлуатацію житла у Львівській області у 2014 році: експрес-випуск / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2015/v04021214_25.pdf.

230. Присяжнюк В. К. Державне управління містобудівними системами та планування міських поселень України / В. К. Присяжнюк, В. Ю. Глеба // Наук. вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – К. : ВПЦ Академії муніципального управління, 2011. – Вип. 1/2011. – С. 49-57.

231. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2-х частинах / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі– Київ : КНТЕУ, 2008. – 2 ч.

232. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року // Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. [Електронний ресурс] – Спосіб доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

233. Про музеї та музейну справу. Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 25.

234. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» / Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

235. Проблеми суспільної географії. Територіальна організація суспільства : розуміння категорії // Матеріали теоретико-методологічного семінару, Інститут географії НАН України, 4 та 11 березня 2010 р. / За наук. редакцією Г. П. Підгрушного. – К. : Інститут географії НАН України. – Вип. 1. – 2010. – 66 с.

236. Програма економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська на 2013 рік та основні напрями розвитку на 2015-2016 роки. Рішення виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради № 979-34 від 07.03.2013 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.namvk.if.ua/dt/6014/>.

237. Програма економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська на 2015 рік . Рішення Івано-Франківської міської ради від 19.02.2015р. № 1640-52 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.namvk.if.ua/dt/17489>.

238. Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

239. Програма розвитку освіти Львівщини на 2013-2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvitportal.loda.gov.ua/zaklady-oblasnoho-pidporiadkuvannia/perelik-zakladiv>.

240. Проекти в контрольованому середовищі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Prince2>.

241. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія / за ред. д.е.н., проф. Л.Т. Шевчук. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 256 с.

242. Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1484030238539/gps/teoriyi_kontseptsiyi_regionalnoyi_ekonomiki.

243. Регіональна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua>.

244. Редзюк А. М. Автомобільний транспорт України: Стан, проблеми, перспективи розвитку / А. М. Редзюк. — К., 2005. — 400 с.

245. Рейтинг вищих навчальних закладів України SciVerse Scopus (дані станом на 27 серпня 2014 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jsi.net.ua/scopus/ratings_uni/.

246. Рейтинг ВНЗ України «Компас–2013». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.

247. Рейтинг університетів України III, IV рівнів акредитації Топ-200 Україна у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=49&id=3282>.

248. Рівненський ЦНАП отримав найбільше позитивних оцінок від громадян // [Електронний ресурс]/ – Режим доступу : <http://vse.rv.ua/news/1422457726-rivnenskiy-snap-otrimav-naybilshhe-pozitivnih-ocinok-vid-gromadyan.html>.

249. Рогова А. В. Краудсорсинг как инструмент социально-экономического развития региона [Электронный ресурс]. / А.В. Рогова – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/111-10531>.

250. Розанов А. С. Глобальные метрополии. Москва – российский глобальный город [Электронный ресурс] / А.С. Розанов, М. В.Румянцева – Режим доступа : www.msu.ru/projects/amv/doc/h1_1_1_5_nim_6.pdf.

251. Розподіл кількості працівників Львівської області за розмірами заробітної плати, нарахованої за грудень 2014 року: Експрес-випуск / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/express/2015/v07091214_26.pdf.

252. Руденко А. В. Система «центр-периферия» региона (на примере Республики Татарстан): авто-реф. дис. на соиск. уч. степени канд. геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная и политическая география» / А. В. Руденко. – Москва, 2008. – 21 с.

253. Рютерс М. История города: модернизация, глобализация, «социалистический город» [Текст] / М. Рютерс // Антропологический форум. – 2010. – № 12. Исследования города. – СПб.: МАЭ РАН, Европейский университет в Санкт-Петербурге – 2010. – С.157-184.

254. Савченко К. В. Аналіз технологічної структури економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / К. В. Савченко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 4, Т. 1 – С.171-178.

255. Савчук І. Г. Поліцентричний розвиток як складова сучасної регіональної політики / І. Г. Савчук // Український географічний журнал. – 2013. – № 1. – С.39-45.

256. Самые населённые городские агломерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org>.

257. Сассен С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки / С. Сассен // Прогнозис. – 2005. – №4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.urban-club.ru>.

258. Саханенко С. Є. Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування [Текст] : Автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04 / Сергій Єгорович Саханенко; Донецький держ. ун-т управління. – Донецьк, 2005. – 36 с.

259. Сацик В. І. Глобальна технологічна революція в онлайн-навчанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.edu-trends.info/global_tech_online_learning_revolution/.

260. Сацик В. І. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів / В.І. Сацик // Економіка України. – 2013. – № 5 (618) – С. 77.

261. Семенов В.Ф. Регіональна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Семенов. – Київ, МП «Леся», 2008. – 595 с.

262. Семів Л. Роль освіти і науки у формуванні метрополітарного простору [Текст] / Л.Семів, Р. Семів // Metropolie pogranicza polsko-ukrainskiego. Метрополія польсько-українського пограниччя / pod redakcja Zbigniewa Makiely. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. Ks. Bronislawa Markiewicza w Jaroslawiu. Jaroslaw. – 2010. – S.39-48.

263. Сен-Жюльен Г. Полицентризм и градиент «центр-периферия» в зоне влияния Парижа / Г. Сен-Жюльен / Крупные города и вызовы глобализации [Под ред. В.А. Колосова и Д. Эккерта]. – Смоленск, 2003. – С. 139-152.

264. Середня номінальна заробітна плата за видами економічної діяльності у Львівській області у 2015 році / Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/oper/2015/t150115_15.pdf.

265. Серенюк А. О. Механізми взаємодії органів влади з громадянами в системі електронного уряду: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / А. О. Серенюк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2011. – 20 с.

266. Сизонс М. Управление стратегическим планированием / М. Сизонс // Стратегическое планирование экономического развития: 35 лет канадского опыта / под ред. Дж. Бэйтера, Б. С. Жихаревича, Н. А. Лебедевой. – СПб. : Междунар. центр соц.-экон. исследований «Леонтьевский центр», 2004. – С. 16-24.

267. Синютка О. М. Вплив регіональної метрополії на структуризацію простору: центр-периферійний вимір / М.І. Мельник, І.В. Лещух, О.М. Синютка // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону: зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. : В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2013. – Вип. 2 (100). – 2013. – С.46-61.

268. Синютка О. М. Концептуальні підходи до оцінки розвитку метрополійних функцій регіональних центрів / О.М. Синютка // Регіональна економіка. – 2014. – №2. – С.38-47.

269. Синютка О. М. Концептуальні підходи дослідження процесів метрополізації в умовах просторової трансформації економіки / О.М. Синютка // Актуальні проблеми розвитку економіки та гуманітаристики України в умовах ризиків: збірник матеріалів студ.-викл. наук-практ. конф. (5 грудня 2013 р.) / [ред. кол.: О.І. Кузьмак та ін.]. – Рівне, 2013. – С. 81-83.

270. Синютка О. М. Методичні підходи до оцінки метрополійних функцій регіональних метрополій / О.М. Синютка // Економічні інновації. Актуальні проблеми сталого розвитку України та її регіонів : зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень; редкол.: Б.В. Буркинський (відп. ред.). – Одеса, 2014. – Вип. 57. – 2013. – С. 368-375

271. Синютка О. М. Метрополійні функції основних регіональних центрів України: оцінка рівня реалізації / О.М. Синютка // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №1 (34). – С. 90-94.

272. Синютка О. М. Організаційно-інституційне забезпечення процесу управління розвитком метрополій: досвід Франції та уроки для України / О.М. Синютка, І.В. Лещух // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: [зб.наук.пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; редкол.: В.С. Кравців (відп.ред.). – Львів, 2015. – Вип. 1 (111). – С.10-15.

273. Синютка О. М. Організаційно-інституційне забезпечення стратегічного планування розвитку метрополії: іноземний досвід та уроки для України / М.І. Мельник, О.М. Синютка, І.В. Лещух // Регіональна економіка. – 2015. – №2. – С. 163-174.

274. Синютка О. М. Організаційно-інституційне забезпечення стратегічного планування розвитку метрополії Великий Лондон / О.М. Синютка // Materiály XI mezinárodní vědecko - praktická konference «Dny vědy – 2015». – Díl 5. Ekonomické vědy. Administrativa : Praha. Publishing House «Education and Science»

s.r.o – С. 26-28.

275. Синютка О. М. Основні детермінанти метрополійного статусу великих міст України: функціональний аспект / О. М. Синютка // Регіональна економіка. – 2015. – №1. – С. 27-36.

276. Синютка О. М. Просторові аспекти аналізу розвитку метрополійних функцій регіональних центрів / О. М. Синютка // Перспективи економічного зростання: теоретичні та практичні аспекти: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 19-20 грудня 2014 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – У 2-х частинах. – О. : ЦЕДР, 2014. – Ч.2. – С. 45-46.

277. Синютка О. М. Розвиток метрополійних функцій великого міста: автореф. дис. канд. економ. наук: спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка [Електронний ресурс] / О.М. Синютка; «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 24 с. – Режим доступу : http://ird.gov.ua/irdd/ar20151016_a805_Synyutka.pdf.

278. Синютка О. М. Розвиток метрополійних функцій великого міста: дис.... канд. економ. наук: спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка [Електронний ресурс] / О.М. Синютка; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 233 с. Режим доступу : http://ird.gov.ua/irdd/d20151016_a805_Synyutka.pdf.

279. Сиройч З. Эволюционное развитие городских агломераций: монография / З. Сиройч; отв. ред. В. Н. Новиков – К. : Объединенный Ин-т экономики НАН Украины, 2005. – 210 с.

280. Ситар Л. Й. Стратегічні орієнтири і напрями розвитку інфраструктури сфери культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л.Й. Ситар. –Львів, 2012. – 20 с.

281. Сіройч З. С. Демографічні та соціально-економічні проблеми розвитку міських агломераций: автореф. дис ... д-ра екон. наук / З. С. Сіройч . – Київ : б.в., 2009. – 33 с.

282. Скалій І. Інструмент самооцінки для сталого місцевого розвитку./ І. Скалій // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.vmr.gov.ua/en/.../Assesment%20Tool_UNDP_I.%20Skaliy.pptx.

283. Словник з регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eru.org.ua/index.php?page=883>.

284. Слука Н. А. Эволюция концепции «мировых городов» / Н.А. Слука // Региональные исследования. – 2005. – № 3. – С.19-37.

285. Современные проблемы общественной географии / Под ред. С.С. Артоболевского и Л. М. Синцера. – М. : Издатель И. П. Матушкина И. И., 2011. – С. 71-82.

286. Соловйов С. Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України : наук. розробка / С. Г. Соловйов, В. Г. Даниленко. - К. : НАДУ, 2012. – 68 с.

287. Список муніципалітетів провінції Мілан: матеріал онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_муніципалітетів_провінції_Мілан.

288. Статистичний щорічник Львівської області за 2013 рік: [у 2-х част.] / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у

Львівській області; [під ред. С.І. Зимовіної]. – Львів, 2014. – Ч.2. – 289 с.

289. Статут Західного наукового центру Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України (нова редакція). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znc.com.ua/ukr/documents/_nas_command/2007/207statute.php

290. Стратегии развития старопромышленных городов: международный опыт и перспективы в России / И. Стародубровская [и др.]; под ред. И. Стародубровской. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – С. 186-188.

291. Стратегия международной деятельности г. Хельсинки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.hel.fi/hel2/ajankohtaista/Halke/Kv_strategia_ru.pdf.

292. Стратегічний план економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності Центрально-волинського субрегіону (м. Луцьк, м.Рівне, Здолбунівський, Ківерцівський, Луцький, Рівненський райони) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.city-adm.rv.ua/.../ukr/Rivne_Luts_k_region_SP_07_05_2011.doc.

293. Субетто А.И. Ценности в системе общественного интеллекта. «Ценностная война и защита ценностей самоидентификации российской цивилизации / А.И. Субетто // Социальная экономика, 2010. – №3. – С. 93-96.

294. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів [Електронний ресурс]. – Київ. – 2012 . – Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК).). – Режим доступу : http://www.auc.org.ua/sites/all/sites/default/files/files/Subregional_Structures_Development_2012.pdf.

295. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України / Єрохін С. А. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html>.

296. Ткач І. Д. Зміна функцій поселень давньоосвоєного агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства [Текст] / І. Д. Ткач // Часопис соціально-економічної географії. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 10 (1). – С.196–200.

297. Толковый словарь В. Даля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovardalja.net>.

298. Топ-10 вузів України на думку роботодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/society/2013/04/5/125807/>; http://tvi.ua/new/2014/09/16/6_universitytetiv_ukrayiny_uviyshly_do_reytnhu_naykrasc_hykh_u_sviti.

299. Третьяк А. М. Формування меж адміністративно-територіальних утворень: навч.-методичний посібник / А. М. Третьяк, В. М. Другак, Р. А. Третьяк. – К : ЦЗРУ, 2004. – 85 с.

300. Турбина Е.Г. Город в теории: опыты осмысления пространства / Е.Г. Турбина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.openspase.ru>.

301. Тюнен фон И.-Г. Изолированное государство / Й.-Г. фонТю-нен. – М.: Эконом. жизнь, 1926.

302. Уколов В. Ф. Экономическая безопасность развития пространства хозяйствования / В. Ф. Уколов, И. К. Быстряков // Весник университета (Государственный университет управления) – №26. – 2011. – С.416 – 418.

303. Управління сучасним містом : підручник / за ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: вид-во НАДУ, 2008. – 632 с.
304. Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку аеропортів до 2023 р. / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245808230cat_id=244274160.
305. Фахівці вищої кваліфікації України у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
306. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.business-territory.com/articles/f%D1%96nansova-gramotr%D1%96st-naselessly-ukra%D1%97ni-zalisha%D1%94-bazhati-krashchogo>.
307. Фокус определил 50 лучших городов для жизни в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://focus.ua/ratings/276793>.
308. Фуртай Ф. Глобальный город в эпоху «Глобальной деревни» (к вопросу об эволюции городов в эпоху цивилизации масс) / Ф. Фуртай // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2009. - №2. – С. 124-134.
309. Хашиева Л. Трансформація завдань територіального розвитку на прикладі стратегій європейських міст./ Л. Хашиєва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11hlvsem.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11hlvsem.pdf).
310. Хвесик М. А Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: [монографія] / [М. А. Хвесик, І. К. Бистряков, Л. В. Левковська, В.В. Пилипів]; за ред. акад. НААН України М. А. Хвесика. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 465 с.
311. Ціммерман Х. Вирівнювання добробуту регіонів чи зростання – як знайти баланс / Х. Ціммерман // Урядовий консультативний проект з питань реформи регіональної політики в Україні : нім.-укр. проект. – К. : [б. в.], 2004. – (серія «Матеріали для політичних консультацій») [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: www.doccu.in.ua/Lists/List4/Attachments/.../Materialien-02-ukrainisch.doc.
312. Чи стануть українські міста електронними? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pard.org.ua/chi_stanut_ukransk_msta_elektronnimi.html.
313. Чуева Т. И. Метрополии и «метрополитенские регионы» на примере Рурской метрополии (Германия) [Электронный ресурс]. / Т. И. Чуева, Г. Н. Монахова – Режим доступа: http://arbir.ru/articles/a_4123.htm.
314. Чумаков Д. С. Московский мегаполис в политических процессах эпохи глобализации : дис. канд. полит. наук: 23.00.02 / Чумаков Дмитрий Сергеевич; [Место защиты: Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования «Российский университет дружбы народов»]. – Москва, 2015. – 170 с.
315. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії / О.І. Шаблій: підруч. – Львів: ЛНУ, 2003. – 444 с.
316. Шевцова А.О. Креативні стратегії розвитку міст: сутність поняття та підходи до його розуміння / А.О. Шевцова // Український географічний журнал. – 2014. – № 2. – С.39.
317. Шевченко А. Полеміка щодо визначень поняття «місто» та його функції // Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 2 (2) / [Електронний ресурс] / А. Шевченко. –

Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09saspmf.pdf.

318. Шевченко А. С. Державна підтримка розвитку бізнесу як запорука виконання містом своєї економічної функції / А.С. Шевченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр». – 2011. – № 1 (39) / [Електронний ресурс] / А. Шевченко. – Режим доступу : http://archive.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_gum/apdu/2011_1/doc/3/06.pdf.

319. Шевчук А. В. Інноваційно-креативна метрополійна функція обласних центрів західного регіону України / А.В. Шевчук // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 36: у чотирьох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – Частина IV. – С. 36-44.

320. Шевчук А. В. Метрополійні освітні, наукові та інноваційні функції міст західного регіону України: підходи до оцінки / А.В. Шевчук // Суспільні трансформації і безпека: глобальний, національний та особистісний виміри: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 червня 2014 р.). – Львів: Львівський інститут МАУП, 2014. – С.276 – 280.

321. Шевчук А. В. Освітня та інноваційно-креативна метрополійні функції міст та їх вплив на регіональний розвиток / А. В. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 26-35.

322. Шевчук Л. Т. Львівський урбокластер як інструмент активізації розвитку метрополійних функцій міста Львова / Л. Т. Шевчук, Г. О. Комарницька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 36-45.

323. Шевчук Л. Т. Польський досвід розвитку метрополій: уроки для України / Л.Т. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2013. – №1. – С. 3-8.

324. Шпачук О. В. Місто як уособлена територіальна соціально-економічна система [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Шпачук Олена Володимирівна ; Харківська держ. академія міського господарства. – Х., 2000. – 16 с.

325. Штадельбауер Й. Мегагорода как конфликтогенные пространства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://demoscope.ru>.

326. Шульц С. Економічний простір України : формування, структурування та управління / С. Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – 480 с.

327. Шульц С. Метрополійні процеси та розвиток міської мережі в Україні [Текст] / С.Шульц // Metropolie pogrnicza polsko-ukrainskiego. Метрополія польсько-українського пограниччя / pod redakcja Zbigniewa Makiely. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej im. Ks. Bronislawa Markiewicza w Jaroslawiu. Jaroslaw 2010. – S. 251-258.

328. Щеглюк С. Д. Методичні підходи до оцінки метрополійних функцій регіональних метрополій / С. Д. Щеглюк, В. В. Папп // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 15-25.

329. Щеглюк С. Д. Міждисциплінарні дослідження метрополій: систематизація понятійно-термінологічного апарату // Проблеми сталого розвитку національних економік : зб. наук. пр. / Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Гельветика, 2013. – С. 418-422. – URL: <http://perspektyva.dp.ua/files/articles/04.03.2013.pdf>.

330. Щеглюк С. Д. Особливості метрополізації в Польщі та Україні (на прикладі Лодзі та Львова) / С.Д. Щеглюк, Б. Бартошевич // Геополітика і екогеодинаміка регіонів. Науковий журнал. – 2014. – Том 10. Вип. 2. – С.316-321.

331. Щеглюк С. Д. Оцінювання реалізації метрополійної соціально-демографічної функції в обласних центрах Західного регіону України / С.Д.Щеглюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. : В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 3 (107). – С. 479-492.

332. Щеглюк С. Д. Оцінювання рівня розвитку соціально-демографічної метрополійної функції (на прикладі обласних центрів Західної України) / С.Д.Щеглюк // Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за випуск професор В.В. Кривошеїн. – Д. : Видавництво «Грані», 2014. – С.156-159.

333. Щеглюк С. Д. Проблеми та перспективи розвитку організаційно-управлінської функції регіональних метрополій в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів / С.Д. Щеглюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Механізми ефективного розвитку прикордонних територій: [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 4(108). – С. 199-207.

334. Щодо проблем комплексного протипаводкового захисту територій регіонів України від катастрофічних паводків та мінімізації збитків від шкідливої дії вод [Електронний ресурс] : інформаційно-аналітична довідка. – Офіц. сайт Державного агентства водних ресурсів України. – К., 2012. – [08.07.2010]. – Режим доступу : http://www.scwm.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=512&Itemid=39.

335. Яремчук Р. Є. Методичні підходи до визначення та оцінки транспортно-логістичної функції метрополійного міста / Р. Є. Яремчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / Ін-т регіон. досліджень НАН України; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – 2013. – Вип. 2(100). Метрополійні функції обласних центрів Західного регіону. – ISSN 2071-4653. – С. 86-96.

336. Яремчук Р. Є. Проблеми рейтингової оцінки міст / Р. Є.Яремчук // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія. Економічні науки: Випуск 32: у трьох частинах / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012 – Частина III – С.162-165.

337. 10 зеленых городов мира. Экопутешествия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rodovid.me/ecotourism/10-zelenyh-gorodov-mira-ekoputeshestviya.html>.

338. 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів

електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс] ; за. заг. ред. І. С. Куспляк, А. О. Серенок. – Вінниця : ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. – 86 с. – Режим доступу : <http://nc.gov.ua/news/index.php?ID=1577/>.

339. 200 найбільших компаній / Офіційний сайт журналу «Forbes (Україна)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/ua/ratings/2>.

340. A Região de Lisboa e Vale do Tejo (CCDR-LVT) [Electronic resource]. – Access : <http://www.ccdr-lvt.pt>.

341. Abrantes P. Spatial modelling of metropolization in Portugal. Exploratory analysis of spatial metropolitan patterns [Electronic resource] / P. Abrantes, F. Bação, V. Lobo, J. A. Tenedório/ 14th European colloquium on theoretical and quantitative geography, september 9-13, 2005 – Tomar, Portugal. – Access : <http://www.isegi.unl.pt>.

342. Administrative geography of the United Kingdom: material online encyclopedia «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access : http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_geography_of_the_United_Kingdom.

343. Allmendinger P., Ball M., 2006, New Horizons Research Programme. Rethinking the Planning Regulation of Land and Property Markets: Final Report, Office of the Deputy Prime Minister, London.

344. AMB. Basic data, recent developments, perspectives, Macromunitat de Municipis de l'Area Metropolitana de Barcelona, Barcelona, 2003 // Website the metropolitan territory of Barcelona – Retrieved from : <http://www.amb.cat/web/territori/urbanisme/pdu/metropolisbarcelona-eng>.

345. Anderson A.E. Creativity and regional development / A.E. Andersson // Papers in Regional Science. – 1985. – Vol. 56 (1). – P. 5-20.

346. Area Metropolitana de Barcelona [Electronic resource]. – Access : <http://www.amb.cat>.

347. Aring J. Europäische metropolregionen – annäherungen an eine raumordnerische modernisierungsstrategie / J. Aring // Metropolregionen: Innovation, Wettbewerb, Handlungsfähigkeit / J. Knieling (Hrsg.). – Hannover : ARL, 2009. – S. 10-21.

348. Bartosiewicz B. Metropolisation processes in contemporary space of Poland / B. Bartosiewicz, I. Pielesiak // Spatial development of contemporary Poland in Łódź University geographical research / Edited by T. Marszał. – Łódź : ŁU Press, 2014. – P. 9-35.

349. BBSR: Metropolitan areas in Europe [Electronic resource] BBSR-Online-Publikation 01/2011. Eds.: Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development (BBSR) within the Federal Office for Building and Regional Planning (BBR), Bonn, January 2011. – Access : http://www.bbsr.bund.de/BBSR/EN/Publications/Online_Publications/2011/DL_ON012011.pdf?blob=publicationFile&v=2

350. Berry B.J.L. The impact of expanding metropolitan communities upon the central place hierarchy / B.J.L. Berry // Annals of the Association of American Geographers. – 1960. – Vol. 50. – No 2. – P. 112-116.

351. Blau Judith R. The Elite Arts, More or Less de rigueur: A Comparative Analysis of Metropolitan Culture / Judith R. Blau // Social Forces. – 1986. – Volume 64, Issue 4. – P. 875-905.

352. Blotevogel H.H. New urbanity in metropolitan regions: introduction to the following articles / H.H. Blotevogel, R. Danielzyk, U. Hohn. – Erdkunde. – 2008. – Vol.

62. – No. 4. – P. 283-285.

353. Blotevogel H. Zum Problem der Quantifizierung der Metropolfunktionen deutscher Metropolregionen / H. Blotevogel, K. Schulze. – Hannover: (Hrsg) Knieling, Metropolregionen Innovation, Wettbewerb, Handlungsfähigkeit, 2009. – S. 33-34.

354. Bogue D.J. The structure of the metropolitan community: A study of dominance and subdominance / D.J. Bogue. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1949. – 210 p.

355. Cahyadi G. Barcelona Metropolitan Economic Strategy, / G. Cahyadi, S. TenBrink // Global Urban Development, Praga. 2004.

356. Can Smarter City technology measure and improve our quality of life? [Electronic resource]. – Access : <http://theurbantechnologist.com>.

357. Cantonal Office of Spatial Planning and Surveying, 2002, Settlement Development in the Canton of Zurich. A Review of 50 Years of Spatial Planning, Das kleine Forum, Zurich [Electronic resource]. – Access : http://www.are.zh.ch/internet/baudirektion/are/de/raumplanung/veroeffentlichungen/_jcr_content/contentPar/publication_1/publicationitems/the_twenty_third_pos/download.spoler.download.1392041158636.pdf/forum_en.pdf.

358. Castells M. The Informational City : Economic Restructuring and Urban Development. – The Wiley-Blackwell, 1992.

359. Castells M. The Rise of the Network Society. Information Age, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009.

360. Category: Metropolitan areas of France ; Métropole (intercommunalité française) [Ressource électronique]. – Accès : [http://fr.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tropole_\(intercommunalit%C3%A9_fran%C3%A7ais\)#M.C3.A9tropoles_cr.C3.A9.C3.A9es_par_la_loi](http://fr.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tropole_(intercommunalit%C3%A9_fran%C3%A7ais)#M.C3.A9tropoles_cr.C3.A9.C3.A9es_par_la_loi).

361. CEMAT glossary of key expressions used in spatial development policies in Europe. – Strasbourg, 2007 – 26 p.

362. Chaline C. Les villes nouvelles dans le monde – Paris : PUF, 1985. – 128 p.

363. Cid S. L. Metropolitan Area of Lisbon / S. L. Cid // Konferencja METREX, Wrocław, 2009.

364. Cities for citizens. Improving metropolitan governance. – OECD. – 2001. – 284 p.

365. City population : Denmark // Website Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population. – Retrieved from : <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>.

366. Code général des collectivités territoriales [Ressource électronique]. – Accès : <http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000028538085&idSectionTA=LEGISCTA000023245491&cidTexte=LEGITEXT000006070633&dateTexte=20150316>.

367. Comunidad de Madrid [Electronic resource]. – Access : <http://www.madrid.org>.

368. Conseils Eurométropolitains et commissions permanentes [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/conseils-communautaires>.

369. Consiglio metropolitano : metirial enciclopedia online «Wikipedia» [Risorsa elettronica]. – Accesso : http://it.wikipedia.org/wiki/Consiglio_metropolitano.

370. Creative City Planning Framework [Electronic resource]. – Access : <http://www.torontoartscouncil.org>.

371. Danielewicz J. Delimitacja obszarów metropolitalnych jako podstawa

wdrażania metropolitan governance / J. Danielewicz, M. Turała / *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*. – 2011. – T. 258. Aktualne trendy w naukach o zarządzaniu, finansach i rachunkowości. – S. 109-121.

372. Danielewicz, J. Zarządzanie obszarami metropolitalnymi wobec globalnych procesów urbanizacji – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2013. – 432 s.

373. De modernisation de l'action publique territoriale et d'affirmation des métropoles: LOI n. 2014-58 du 27 janvier 2014 [Ressource électronique]. – Accès : <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000028526298&dateTexte=&categorieLien=id>.

374. Delta Metropolis [Electronic resource]. – Access : <http://www.deltametropool.nl>.

375. Denmark : Regions, Municipalities, Cities & Major Urban Areas – Statistics and Maps on City Population [Electronic resource]. – Access : <http://www.citypopulation.de/Denmark.html>.

376. Department for Business, Innovation & Skills [Electronic resource]. – Access : www.berr.gov.uk/bre.

377. Dickinson R.E. Metropolitan regions in the United States / R.E. Dickinson // *Geographical Review*. – 1934. – Vol. 24. – No. 2. – P. 278-286.

378. Disposizioni sulle città metropolitane, sulle province, sulle unioni e fusioni di comuni : LEGGE 7 aprile 2014, n. 56 [Risorsa elettronica]. – Accesso : <http://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2014-04-07&atto.codiceRedazionale=14G00069>.

379. Domański B. Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju? / B. Domański // *Studia KPZK PAN*. – 2008. – Z. 120. – S. 135-143.

380. Duncan O.D. Metropolis and region / O.D. Duncan, W.R. Scott, S. Lieberman, B. Duncan, H.H. Winsborough. – Baltimore : The Johns Hopkins Press, 1960. – 586 p.

381. Eberstein Isaac W. Metropolitan Function and Interdependence in the U.S. Urban System / Isaac W. Eberstein, W. Parker Frisbie // *Social Forces*. – 1982, 60 (3). – P: 676-700.

382. Elus Eurométropolitains [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-de-strasbourg/>.

383. Encyclopedia britannica [Electronic resource]. – Access : <http://www.britannica.com>.

384. Eurocities [Electronic resource]. – Access : <http://www.eurocities.org/>.

385. Europa [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/europa/>

386. European Commission. Agriculture and Rural Development. Rural Development policy 2007 [Electronic resource]. – Access : http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm.

387. European Commission. Urban development [Electronic resource]. – Access : http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development.

388. European Glossary [Electronic resource]. – Access : <http://commin.org/en/bsr-glossaries/european-glossary>.

389. Final scheme for establishment of Combined Authority. Establishment of Authority [Electronic resource]. – Access : http://www.agma.gov.uk/cms_media/

files/greater_manchester_combined_authority_final_scheme.pdf.

390. Fleurke F. Measuring Local Autonomy: A Decision-making Approach / F. Fleurke, R. Willemse // *Local Government Studies*. – 2006. – vol. 32, № 1 – p. 71-87.

391. Florentino R. The Spatial Governance of the Lisbon's Metropolitan Region / R. Florentino // *The vital city*, European Urban Research Association (EURA) 10th Anniversary Conference, University of Glasgow, 12 – 14 September 2007 [Electronic resource] – Access : http://www.gla.ac.uk/media/media_45500_en.pdf.

392. Franchini T. Madrid Strategic Plan / T. Franchini, F.Valverde // 40th ISoCaRP Congress, Genewa, 2004 [Electronic resource]. – Access : http://www.isocarp.net/Data/case_studies/532.pdf.

393. Friedmann J. Regional development policy / J. Friedmann. – Boston : Mass. Intst. Techn. – 1966.

394. Friedmann J. The urban field / J. Friedmann, J. Miller // *Journal of the American Institute of Planners*. – 1965. – Vol. 31. – No 4. – P. 312-320.

395. Friedmann, J. The World City Hypothesis. Development and change. – 1986 – 17, 1. – P. 69-83.

396. Garcia M. The case of Barcelona / W.Salet, A. Kreukels // A. Thornley (red.), *Metropolitan Governance and Spatial Planning*, Spon Press, London – New York, 2003 – s. 337-358.

397. Gorynia M. Jaka Metropolia Poznań? Debata panelowa na temat planów i wizji rozwoju Metropolii Poznań 2015 – [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.forumgospodarcze.com/wp-content/uploads/2014/04/FGMP-2015-Prezentacja-prof.-Marian-Gorynia.pdf>.

398. Gorzelak G. Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje / M. Smętkowski, B. Jałowicki, G. Gorzelak // *Studia Regionalne i Lokalne*. – 2009. – Nr 1(35). – S. 52-73.

399. Gorzelak G. Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej / G. Gorzelak, M. Smętkowski. – Warszawa : Scholar, 2005. – 224 s.

400. Gottman J. *La politique des Etats et leur geography*. – Paris, 1952. – P. 80-108.

401. Governance [Elektronische Ressource]. – Zugang : <http://www.deutsche-metropolregionen.org/aktivitaeten/governance>.

402. Gras N.S.B. The development of metropolitan economy in Europe and America / N.S.B. Gras // *The American Historical Review*. – 1922. – No 27(4). – P. 695-708.

403. Greater Dublin Area Draft Transport Strategy 2011-2030 [Electronic resource]. – Access : http://www.nationaltransport.ie/wp-content/uploads/2011/12/Draft_Transport_Strategy_for_the_Greater_Dublin_Area_2011-2030.pdf.

404. Greater London Authority. Planning Code of Conduct for elected and co-opted Members of the Authority [Electronic resource]. – Access : <http://www.london.gov.uk/moderngov/documents/s9573/08f%20Appendix%20C3a%20-%20Planning%20Code%20of%20Conduct%20for%20elected%20Members.pdf>.

405. Greater Manchester Combined Authority. AGMA [Electronic resource]. – Access : <http://www.agma.gov.uk/local-enter-prise-partnership/index.html>.

406. Greater Manchester Combined Authority. Annual general meeting [Electronic resource]. – Access : http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/members_and_substitutes_of_the_combined_authority_2011.pdf?static=1.

407. Gualini E. *The Region of Milan* (eds.) / E. Gualini. – London, 2003. – P. 264-283.

408. Haig R.M. Toward an Understanding of the Metropolis / R.M. Haig // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1926. – Vol. 40. – No. 3. – P. 402-434.
409. Hall P. Global city-regions in the twenty first century / P. Hall // *Global-city regions. Trends, Theory. Policy*. – Oxford : Oxford University Press, 2002. –P. 60-77.
410. Hamburg Metropolitan Region [Elektronische Ressource]. – Zugang : <http://english.metropolregion.hamburg.de/contentblob/2947518/data/standortbroschuere-engl.pdf>.
411. Hoover E.M. Location of Economic Activity / E.M. Hoover. – New York : McGraw Hill, 1948. – 340 p.
412. Internet-Seiten des Initiativkreises Europäische Metropolregionen in Deutschland [Elektronische Ressource]. – Zugang : www.deutsche-metropolregionen.org.
413. Jałowiecki B. Czy metropolia jest jeszcze miastem? / B. Jałowiecki. – Warszawa : Scholar, 2009. – S. 7-11.
414. Jałowiecki B. Metropolie. // Białystok: Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, 1999. – 174 s.
415. Jałowiecki B. Metropolizacja / B. Jałowiecki // *Wokół socjologii przestrzeni* [A. Majer, P. Starosta (red.)]. – Łódź: UŁ, 2004. – S. 53–62.
416. Jałowiecki B. Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich. Białystok: Wyższa szkoła Finansów i Zarządzania, 2002. – 231 s.
417. Jałowiecki, B. Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej / B. Jałowiecki, M. S. Szczepański // Warszawa: Wyd. Naukowe «Scholar», 2002. 444 s.
418. Kantor P. Regionalism and Reform; A Comparative Perspective on Dutch Urban Politics / P. Kantor // «Urban Affairs Reviews», 2006. – vol. 41 – № 6 – p. 800-829.
419. Kazmir L.P. Metropolization dualism / L.P. Kazmir, O.V. Kushniretska // *Prospects of world science – 2015 : Materials of the XI International scientific and practical conference*. – Vol. 2. Economic science. – Sheffield : Science and education, 2015. – P. 47-50.
420. Klasik A. Rola metropolii w rozwoju regionalnym [w:] *Funkcje metropolitalne Krakowa* // A. Klasik – vol. 1, MCK Kraków 1998. – P. 40-41.
421. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.bydgoszcz.pl/binary/KPZK_2030_projekt_25012011_bez_map_tcm29-97257.pdf.
422. Korcelli-Olejniczak E. Evaluation of MEGA identification and qualification In ESPON / E. Korcelli-Olejniczak // 1.4.3. Final Report. Comments on ESPON 1.1.1. final report.
423. Korcelli-Olejniczak E. Funkcje metropolitalne Berlina i Warszawy w latach 1990 – 2002. Współzależność pozycji w systemie miast Europy Środkowej / E. Korcelli-Olejniczak // *Prace Geograficzne*, Nr 198 – Warszawa : IGiPZ PAN, 2004. – 226 s.
424. Korcelli-Olejniczak E. Kształtowanie się regionu metropolitalnego Warszawy w świetle analizy zasięgu działalności przedsiębiorstw sektora zaawansowanych usług / E. Korcelli-Olejniczak // *Przegląd geograficzny*. – 2010. – T.82. – Nr 4. – S. 573-592.
425. Korcelli-Olejniczak E. Region metropolitalny – pojęcie, struktura przestrzenna, dynamika / E. Korcelli-Olejniczak. – Warszawa : IGiPZ PAN, 2012. – 190 s.
426. Korcelli-Olejniczak E. On European metropolisation scenarios and the future course of metropolitan development in Poland / E. Korcelli-Olejniczak, P. Korcelli

// Geographia Polonica. – 2015. – Vol. 88. – Issue 1. – P. 107-121.

427. Kozłowski S. Obszary metropolitalne w Polsce – kontekst spójności terytorialnej i współpracy międzygminnej / S. Kozłowski, T. Marszał // BWS. – 2010. – T. 63. – S. 124-133.

428. Krätke S. Metropolisation of the European economic territory as a consequence of increasing specialisation of urban agglomerations in the knowledge economy / S. Krätke // European Planning Studies. – 2007. – Vol. 15. – No 1. – P. 1-27.

429. Kreukels A. Metropolitan governance and spatial planning / A. Kreukels, W. Salet, A. Thornley – London: Spon Press, 2003. – 411 p.

430. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography / P. Krugman // Journal of Political Economy. – 1991. – vol. 99. – № 3. – P. 483-499.

431. Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich // Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – Warszawa, 2013, – 26 c [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: https://www.kujawskopomorskie.pl/pliki/wiadomosci/zit/dokumenty/kryteria_delimitacji.pdf.

432. Kubler D. Bright Lights, Big Cities? Metropolisation, Intergovernmental Relations, and the New Federal Urban Polisy in Switzerland / D. Kubler, W. Schenkel, J.-P. Leresche // «Swiss Political Science Review», 2003 – № 9. – P. 261-282.

433. Kubler D. New regionalism in five Swiss metropolitan areas : An assessment of inclusiveness, delideration and democratic accountability / D. Kubler, B. Schwab // «European Journal of Political Research», 2007 – № 46 – p. 473-502.

434. Kunzmann K.R. The Pattern of Urbanisation in Western Europe 1960-1990. / K.R. Kunzmann, M. Wegener // Berichte aus dem Institut für Raumplanung 28. Dortmund: Institut für Raumplanung, Fakultät Raumplanung, Universität Dortmund. 1991.

435. La cus est devenue l'eurométropole de Strasbourg [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/la-cus-devient-strasbourg-eurometropole>.

436. Łagodziński W. Tworzenie statystycznego obrazu metropolitalnego ośrodka miejskiego na przykładzie metropolii Warszawskiej // W. Łagodziński. – Warszawa: Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Statystycznego, 2012 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do : http://pts.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/pts/Obraz_metropolii_warszawskiej.pdf.

437. Le conseil de développement de l'eurométropole de Strasbourg [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.strasbourg.eu/fr/fonctionnement-ville-cus/communaute-urbaine-strasbourg/le-conseil-de-developpement>.

438. Le Grand Paris, les coulisses de la consultation [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.franceculture.fr/oeuvre-le-grand-paris-les-coulisses-de-la-consultation-de-mich%C3%A8le-leloup-et-marion-bertone.html>.

439. Lei №10/2003 de 13 de Maio, Estebelece o regime de criacao, o quadro de atribucões e competencias das areas metropolitanas e o funcionamento dos seus orgaos, Diaro da Republika.

440. Lei №44/91 de 2 de Agosto Areas metropolitanas de lisboa e do Porto, «Diario da Republica».

441. Llei de l'Area Metropolitana de Barcelona, 03.08.2010 [Electronic resource]. – Access : <http://www.amb.cat/web/amb/la-institucio/llei-amb>.

442. Liszewski S. Metropolia jako przedmiot badań naukowych i obszar dynamicznych przemian przestrzennych oraz społeczno-gospodarczych / S. Liszewski // Procesy metropolizacyjne w teorii naukowej i praktyce. – Warszawa : GUS, 2010. –

443. Ludwig J. Metropolregionen in Deutschland. 11 Beispiele fuer Regional Governance / J. Ludwig, G. K. Mandel, Ch. Schwieger, G. Terizakis – Baden-Baden: Nomos, 2009. – 193 S.

444. Markowski T. Metropolie i procesz metropolizacji w Polsce / T. Markowski, T. Marszał // Procesy metropolizacji w Regionie Podkarpackim Rzeszów – Lwów. Warszawa: Biuletyn KPZK PAN. Z. 230, 2007. – S. 10.

445. Markowski T. Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: Problemy i pojęcia podstawowe / T. Markowski, T. Marszał. – Warszawa : Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, 2006. – 25 s.

446. Marszał T. Someremarkson metropolitan development / T.Marszał // Studia Regionalia. Volume 14. Urban and regional development – concepts and experiences. Warszawa, 2004. – S. 129-131.

447. McKenzie R.D. The metropolitan community / R.D. McKenzie. – New York : McGraw Hill, 1933. – 352 p.

448. Mendes C. Lisbon Metropolitan Area: centralities, urban growth and policiecs / C. Mendes, S. Morgado. – 44th ISOCARP Congress, 2008 [Electronic resource]. – Access : http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1257.pdf.

449. Metropolitan area [Electronic resource]. – Access : http://en.wikipedia.org/wiki/Metropolitan_area.

450. Metropolitan Area sin Sweden: material encyclopedia «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access : <http://en.wikipedia.org/215chm/ListofMetropolitanAreasinSweden>.

451. Metropolitan areas of France : encyclopédie en ligne metirial «Wikipedia» [Ressource électronique]. – Accès : http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Metropolitan_areas_of_France.

452. Metropolitan Konferenz Zuerich [Electronic resource]. – Access : <http://www.metropolitanraum-zuerich.ch>.

453. Metropolregion Rhein-Neckar [Elektronische Ressource]. – Zugang : <http://www.m-r-n.com/start/investieren-und-wirtschaften/rhein-neckar-in-zahlen/lage-in-europa.html>

454. Miasta uczące się. Raport. Europolis. 2015. – Warszawa. – 41 s., S. 12 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.schuman.pl/pl/konferencja-europolis-2015/ranking-miast-uczacych-sie>.

455. Mitchell J.G. Przedmieścia / J.G. Mitchell // National Geographic Polska, 2003 – № 1 – s. 114-135.

456. Müller überzeugt mit seiner Berliner Initiative: Metropolen-Netzwerk verabschiedet in Buenos Aires Deklaration zum UN-Habitat-Gipfel [Elektronische Ressource]. – Zugang: <https://www.berlin.de/rbmskzl/aktuelles/pressemitteilungen/2015/pressemitteilung.319670.php>.

457. Mumford L. The City / L. Mumford. – International Encyclopedia of the Social Science (ed. D. L. Sills). NY, USA: The MacMillan Co& The Free Press, 1968. – Vol. II. – P. 447-472.

458. Melnyk M. I. Conceptual approaches and applied aspects of spatial and functional analysis of metropolisation processes in the region / M. I. Melnyk // Economic Annals-XXI (Економічний часопис-XXI), issue: 11-12 / 2014, pages: 80-84. – [Electronic resource]. – Access : www.cceol.com.

459. Navarro C. Spanish metropolitan areas and the case of Madrid. 2006, [Electronic resource] / C. Navarro – Access : <http://www.vrm.ca/documents/>

Carmen_Navarro.pdf, 25.07.2012.

460. Niziolek M. Problemy ustroju aglomeracji miejskich / M. Niziolek // Wolter Kluwer. Polska, Warszawa, 2008. – P.65.

461. Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/>

462. OECD (2008b), OECD Territorial Reviews: Portugal, Paris. // Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from : <http://www.oecd-ilibrary.org>.

463. OECD (2009), OECD Territorial Reviews: Copenhagen, Denmark, Paris. // Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from : <http://www.oecd-ilibrary.org>.

464. OECD(2007a), OECD Territorial Reviews: Competitive Cities, Paris. // Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from : <http://www.oecd-ilibrary.org>.

465. OECD(2007b), OECD Territorial Reviews: Randstad Holland, Netherlands. // Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from : <http://www.oecd-ilibrary.org>.

466. OECD(2007c), OECD Territorial Reviews: Madrid, Spain, Paris. // Website Online library of the Organisation for Economic Cooperation and Development. – Retrieved from : <http://www.oecd-ilibrary.org>.

467. Official site of AGMA [Electronic resource]. – Access : <http://www.agma.gov.uk>.

468. Official site of Birmingham [Electronic resource]. – Access : <http://www.birmingham.gov.uk/>.

469. Official site of Marketing Manchester [Electronic resource]. – Access : <http://www.marketingmanchester.com>.

470. Official site of the Greater London Authority [Electronic resource]. – Access : <http://www.london.gov.uk>.

471. Official site of the MIDAS [Electronic resource]. – Access : www.investinmanchester.com.

472. Official site of West Midlands [Electronic resource]. – Access : <http://www.westmidlandsitp.gov.uk>.

473. Official Website European statistics [Electronic resource]. – Access : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

474. Parrado-Diez S. Creating Economies of Scale, Promoting Inter Municipal Cooperation / S. Parrado-Diez. – SIGMA Conference: Public Administration Reform and Territorial Organisation: Empowering Local Governments in Ankara, 28 February – 1 March 2006.

475. Peck J. Recreative City: Amsterdam, Vehicular Ideas and the Adaptive Spaces of Creativity Policy / J. Peck // International Journal of Urban and Regional Research. – 2012 – №36 (3) – P.462-485.

476. Pereira M. Governance in the Lisbon Metropolitan Area: between the ambition of reinforcing and local political strategy / M. Pereira, M. Carranca // Contested Regions: Territorial Politics and Policy, Regional Studies Association, Seaford, 2009. – p. 84-85.

477. Perspectives of spatial development in Germany. – Bonn, Berlin : BBR – BVBS, 2006. – 60 p.

478. Plan Estrategic Metropolita de Barcelona, 2010, Barcelona Vision 2020, Strategic Metropolitan Plan of Borcelona Association, Barcelona // Website the

metropolitan territory of Barcelona. – Retrieved from : http://www.medicities.org/documents/12617/16874/Barcelona_-_Visión_2020.pdf/28593a7e-796e-4021-a4e0-fe2d051451fa.

479. Plan Estrategic Metropolita de Barcelona [Electronic resource]. – Access : http://pemb.cat/ca/estatic/que_es_el_pemb/2/

480. Płoszaj A. Pęknięty region 2015 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.institutobywatelski.pl/23383/lupa-institutu/pekniety-region>.

481. Polska [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/polska>.

482. PRINCE2 [Electronic resource]. – Access : http://www.ogc.gov.uk/methods_prince_2.asp.

483. PROT-AML, Plano Regional de Ordenamento do Territorio da Area Metropolitana de Lisboa, Lisbon. 2002, [Electronic resource]. – Access : <http://www.ccd-r-lvt.pt/files/81360af5709e3ee6dc2e5860fd0869ff.pdf>.

484. Ranking Web of Universities [Electronic resource]. – Access : <http://www.webometrics.info/en/Europe/Ukraine>.

485. Raumbewachungssystem Rhein-Neckar [Elektronische Ressource]. – Zugang : <https://www.ssl-id.de/raumbewachung-rhein-neckar.de/RBS-red/FLA/flash.html>

486. Rhein-Neckar in Zahlen [Elektronische Ressource]. – Zugang : <http://www.m-r-n.com/start/investieren-und-wirtschaften/rhein-neckar-in-zahlen.html>

487. Regio Randstad [Electronic resource]. – Access : www.regio-randstad.nl.

488. Regional Planning Guidelines for the Greater Dublin Area 2010 – 2022. Volume I [Electronic resource]. – Access : <http://www.rpg.ie/documents/RPGPrintA4-SinglePages.pdf>.

489. Regional Planning Guidelines for the Greater Dublin Area 2010 – 2022. Volume II [Electronic resource]. – Access : <http://emra.ie/dubh/wp-content/uploads/2015/02/Greater-Dublin-Area-Regional-Planning-Guidelines-2010-2022-VolumeII.pdf>.

490. Regionales Monitoring 2012. Daten und Karten zu den Europäischen Metropolregionen in Deutschland [Elektronische Ressource]. – Zugang : http://www.deutsche-metropolregionen.org/fileadmin/ikm/01_monitoring/Regionales_Monitoring_IKM_BBR_2013.pdf.

491. Regiony metropolitalne w Polsce [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://gdansk.naszemiasto.pl/artykul/gdanski-obszar-metropolitalny-pawel-adamowicz-nie-ma-woli,1914782,art,t,id,tm.html>

492. Review of city region governance in Greater Manchester [Electronic resource]. – Access : [/Downloads/review_of_City_region_governance_in_Greater_Manchester_Final.pdf](http://www.greatermanchester.gov.uk/Downloads/review_of_City_region_governance_in_Greater_Manchester_Final.pdf)

493. Ringli H. Plan-making in the Zurich Region / H. Ringli, P. Healy, A. Khakee, A. Motte (red.) // Making Strategy Spatial Plans: Innovation in Europe, UCL Press Limited, 1997 – p. 111-128.

494. Rozenblat C. Les villes europeennes: [etude comparative] / Celine Rozenblat, Patricia Cicille. – P. : La Documentation francaise (DATAR), 2003. – 94 p.

495. Sarkozy relance le projet d'un «Grand Paris» [Ressource électronique]. – Accès : <http://www.20minutes.fr/paris/169001-20070706-sarkozy-relance-projet-grand-paris>.

496. Seixas J. Catalising dovernance in a paradoxical city: the Lisbon Strategic Chapter and the uncertainties of political empowerment in the Portugal capital city /

J. Seixas // «Urban Research & Practice», 2011 – vol. 4, № 3 – p. 264-284.

497. Shcheglyuk S. Estimation of development prospects of Western region of Ukraine regional centers' metropolitan functions / S. Shcheglyuk // Київський географічний щорічник : наук. зб. / Київське відділення Українського географічного товариства. – К., 2013. – Вип. 8. – С. 122-124.

498. Shevchuk A. Standardization of Education as Essential to the Development of Regional Educational Systems / A. Shevchuk // Economy and Sociology. IEFS. Chisinau. – 2013. – № 1. – P. 31-37.

499. Sieć Metropolii [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropoliagdansk.pl/kim-jestesmy/siec-metropolii/>

500. Silva C. N. Governing Lisbon: Evolving Forms of City Governance / C.N. Silva // «International Journal of Urban and Regional Research», 2006 – vol. 30.1 – p. 98-119.

501. Sito ufficiale di Milano Metropoli Agenzia di Sviluppo [Risorsa elettronica]. – Accesso : <http://www.milanomet.it/>.

502. Startseite Portal der Stadt Zürich [Elektronische Ressource]. – Zugang : <https://www.stadt-zuerich.ch>.

503. Strategia Rozwoju Krakowa [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do : <http://www.bip.krakow.pl/?mmi=209>.

504. Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: http://www.um.warszawa.pl/v_syrenka/ratusz/strategia.php.

505. Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Obszaru Metropolitalnego Gdansk-Gdynia – Sopot. Gdansk. 2014 -2016 r. [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.metropoliagdansk.pl

506. Strategiepapier. Modellvorhaben Regionen der Zukunft [Elektronische Ressource]. – Zugang : http://www.deutsche-metropolregionen.org/fileadmin/ikm/01_leitbilder/IKM_Strategiepapier_2003_Stellungnahme_1.pdf.

507. Swiss metropolitan areas [Electronic resource]. – Access : http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/regionen/11/geo/analyse_regionen/04.parsys.0003.PhotogalleryDownloadFile4.tmp/k00.29s.pdf.

508. Szczecin. Urbanistyczne obszary o zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Unia metropolii polskich / TUP – Warszawa – 4/5 lipca 2016 r., S.11 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://www.metropolie.pl/wp-content/uploads/2016/07/Szczecin-prezentacja-na-4-5-lipca-2016.pdf>

509. Szmytkie R. W kwestii metropolii i obszarów metropolitalnych. – S.35-47 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: http://przeklad.prawo.uni.wroc.pl/wp-content/uploads/2014/06/Szmytkie_PAP_nr_2_2013.pdf.

510. Territorial Agenda of the European Union 2020 [Electronic resource]. – Access : <http://www.eu-territorial-agenda.eu/Reference%20Documents/Final%20TA2020.pdf>

511. The Capital Region of Denmark [Electronic resource]. – Access : <https://www.regionh.dk>.

512. The Greater Manchester Combined Authority: AGMA [Electronic resource]. – Access : <http://www.agma.gov.uk/local-enter-prise-partnership/index.html>.

513. The Greater Manchester Combined Authority: GMCA [Electronic resource]. – Access : http://www.agma.gov.uk/scrutiny/about_agma_scrutiny/index.html.

514. The Greater Manchester Combined Authority: material online-encyclopedia

- «Wikipedia» [Electronic resource]. – Access : http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Manchester_Combined_Authority.
515. The Greater Manchester Strategy [Electronic resource]. – Access : http://www.agma.gov.uk/cms_media/files/final_consultation_draft_gms_2013_2020.pdf?static=1.
516. The London Plan: spatial development strategy for greater London [Electronic resource]. – Access : <https://www.london.gov.uk/priorities/planning/publications/the-london-plan>.
517. The OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013 : Innovation for growth – OECD Publishing, 2013. – P. 220.
518. The World Travel & Tourism Council. Travel & Tourism Economic Impact 2015 [Electronic resource]. – Access : <http://www.wttc.org>.
519. The Greater Manchester Combined Authority [Electronic resource]. – Access : http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Manchester_Combined_Authority.
520. Tomas M. Local Government and Local Democracy. A Case Study: Barcelona. Barcelona 2001, [Electronic resource] / M. Tomas – Access : www.vrm.ca/documents/ws21.pdf.
521. UCRA : исследование информационной прозрачности банков по результатам 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ucra.com.ua/ru/news/ucra-issledovanie-informatsionnoy-prozrachnosti-bankov-po-rezultatam-2014-goda-490>.
522. UCUE – Union of Capitals of the European Union [Electronic resource]. – Access: <https://www.berlin.de/rbmskzl/en/international-relations/city-networks/ucue/artikel.23474.en.php>.
523. Understanding Creative Industries: Cultural statistics for public-policy making [Electronic resource]. – Access : <http://portal.unesco.org>.
524. Unia Metropolii Polskich [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: www.metropolie.pl
525. Utvärdering av samarbetet i huvudstadsregionen [Elektroninen resurssi]. – Access : http://www.helsinginseutu.fi/wps/portal/HelsinginSeutu_sv?urlile=hki:path:/HS/Helsingfors+Region/Samarbetsorgan/Delegationen+f_r+huvudstadsregionen/Utvardering_av_samarbetet¤t=true#asia2.
526. Van der Burg A. J. New Dutch spatial planning policy creates space for development / Van der Burg A. J., Vink B. L., // in *disP*, 164, 2006 – №1. – P. 43.
527. Van der Burg A. J. Randstad Holland towards 2040 – perspectives from national government, 44th ISOCARP Congress. 2008 [Electronic resource] / A.J. Van der Burg, B.L. Vink– Access : http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1368.pdf.
528. VLP-ASPAN, 2004, Spatial planning in Switzerland [Electronic resource]. – Access : http://vlp-aspan.info/content/home/files/spatial_planning.pdf.
529. Vovkanych S. Can We Survive without the National Idea? Spring – Winter / S. Vovkanych // *The Ukrainian Quarterly*. – 2012. – № 3-4. – P. 47-58.
530. Webometrics Ranking of World's Universities: українські вузи втрачають позиції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>
531. Wizja przyszłości metropolitalnych usług publicznych w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym // red. J. Bondaruka // Główny Instytut Górnictwa. – Katowice, 2011 [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do : www.foresightgom.pl/uploads/monografia_do_druku.pdf.
532. Woerdence Beraad [Electronic resource]. – Access :

www.woerdensberaad.nl.

533. World Bank Group Education Strategy 2020 [Electronic resource]. – Access : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:22474207~menuPK:282402~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:282386,00.html>.

534. Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju. – Warszawa : RCSS, 2005. – 138 s.

535. Zielona Księga obszarów metropolitalnych [Elektroniczne źródło]. – Dostęp do: <http://mac.gov.pl/aktualnosci/zielona-ksiega-rozdzial-7-wyznaczenie-obszarow-metropolitalnych>.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1
Вихідні дані для аналізу розвитку організаційно-управлінської метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Кількість генеральних та почесних консульств, од.	17	20	1	2	1	1	0	1	0	1	2	2	3	4
Кількість інших міжнародних установ (візові центри, освітні та наукові центри), од.	5	8	0	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2	3
Кількість легалізованих політичних партій, од.	1323	2013	786	1173	497	868	460	629	523	1269	379	641	923	1297
Кількість громадських організацій, од.	1744	3105	578	702	681	1216	754	1271	545	1084	623	643	857	595
Кількість зайнятих у сфері управління державних службовців, осіб	5110	9008	2012	2877	2961	4458	2352	3443	2239	3220	2018	3042	2300	3076
Кількість зайнятих у сфері управління органів місцевого самоврядування, осіб	1354	1380	280	345	403	450	397	465	301	426	353	452	500	500
Кількість проведених зборів, з'їздів, од.	850,0	578	195	492	196	259	428	751	128	299	768	892	473	1595
Надходження коштів громадських організацій, тис. грн	6879,9	66039,9	1922,5	24838,5	2788,7	7015,4	1400,7	27729,9	821,05	2299,4	3812,5	13986	13776	51328

Міста-партнери, міста-побратими обласних центрів Західної України

Обласні центри Західної України	Міста-партнери, міста-побратими	Дата підпис. угоди
Львів Міст -28, у 18 державках	Вільнюс (Литва)	2014
	Тбілісі (Грузія)	2013
	Рига (Латвія)	2008
	Єрусалим (Ізраїль)	2008
	Ліон (Франція)	2007
	Орхус (Данія)	2007
	Санкт-Петербург (Росія)	2006
	Нові Сад (Сербія)	2005
	Люблін (Польща)	2004
	Корнінг (США)	2004
	Баня Лука (Боснія і Герцеговина)	2004
	Вроцлав (Польща)	2003
	Лодзь (Польща)	2003
	Вінніпег (Канада)	2003 (1973)
	Перемишль (Польща)	1995
	Кутаїсі (Грузія)	2002
	Самарканд (Узбекистан)	2000
	Рочдейл (Велика Британія)	1996
	Краків (Польща)	1995
	Будапешт (Угорщина)	1993
	Рішон Ле Ціон (Ізраїль)	1993
	Жешов (Польща)	1992
	Фрайбург (Німеччина)	1989
	Інсбрук (Австрія)	Без угоди
	Зальцбург (Австрія)	Без угоди
	Відень (Австрія)	Без угоди
Ліон (Франція)	...	
Порту (Португалія)	Без угоди	
Чернівці Міст – 10, у 7 державках	<i>Міста-побратими</i>	
	Сучава (Румунія)	2003
	Подольськ (Росія)	2001
	Тімшоара (Румунія)	...
	Ясси (Румунія)	...
	Назарет-Ілліт (Ізраїль)	1997
	Конін (Польща)	1994
	Клагенфурт (Австрія)	1992
	Саскатун (Канада)	1991
	Солт-Лейк-Сіті (США)	1989
	Портленд (США)	Без угоди
Ужгород Міст – 20, у 12 державках	<i>Міста-побратими</i>	
	Шарошпатак (Угорщина)	2011
	Трогір (Хорватія)	2010
	Ульцин (Чорногорія)	2009
	Кросно (Польща)	2008
	Іглава (Чехія)	2007
	Корвалліс (США)	2007
	Сату-Маре (Румунія)	2006
	Каяни (Фінляндія)	2003
	Кошице (Словаччина)	2003
	Москва, Алтуф'євський район (Росія)	2003

	Хорсенс (Данія)	2002
	Ярослав (Польща)	2002
	Бекешчаба (Угорщина)	2001
	Міхаловце (Словаччина)	2001
	Орел (Росія)	2001
	Ческа-Ліпа (Чехія)	2000
	Ніредьгаза (Угорщина)	1999
	Дармштадт (Німеччина)	1992
	Сомбатгей (Угорщина)	1991
	Пула (Хорватія)	Без угоди
Івано-Франківськ Міст 26, у 9 державах	Міста-побратими	
	Арлінгтон (США)	2011
	Пршеров (Чехія)	2010
	Новосольський повіт (Польща)	2010
	Кошалін (Польща)	2010
	Люблін (Польща)	2009
	Свідниця (Польща)	2008
	Єлгава (Латвія)	2007
	Тракай (Литва)	2006
	Охота (район) (Польща)	2006
	Тирговіште (Румунія)	2005
	Ополе (Польща)	2005
	Нїредьхазза (Угорщина)	2004
	Томашув-Мазовецький (Польща)	2004
	Брест (Білорусь)	2004
	Сургут (Росія)	2003
	Орадя (Румунія)	2003
	Рибнік (Польща)	2001
	Серпухов (Росія)	2001
	Зельона Гура (Польща)	2001
	Хшанув (Польща)	2001
	Жешув (Польща)	2000
	Бая-Маре (Румунія)	1990
	Брест (Білорусь)	...
	Рибнік (Шльонське воєводство, Польща)	...
	Орадея (Румунія)	...
	Дільниця Охота столичного міста Варшава (Польща)	...
Тернопіль Міст 21, у 12 державах	Міста-побратими	
	Батумі (Грузія)	2011
	Тирасполь (Придністровська Молдавська Республіка)	2011
	Хожув (Польща)	2007
	Тарнув (Польща)	2004
	Міста-партнери	
	Мурсія (Іспанія)	2015
	Ялова (Туреччина)	2013
	Шумен (Болгарія)	2010
	Радом (Польща)	2005
	Вільянді (Естонія)	2004
	Слівен (Болгарія)	2002
	Ельблонг (Польща)	1992
	Дружні міста	
	Люблін (Польща)	2014
Йонкерс (США)	2005	

	Торонто (Канада)	2004
	Касторія (Греція)	На стадії переговорів
	Бжег (Польща)	
	Злін (Чехія)	
	Тржич (Словаччина)	
	Камберленд, штат Меріленд (США)	
	Плонськ (Польща)	
	Реджайна (Канада)	
Луцьк	<i>Міста-побратими</i>	
Міст 26, у 14 державах	Волноваха (Україна)	2015
	Бандирма (Туреччина)	2015
	Край Ліппе (Німеччина)	2014
	Холм (Польща)	2014
	Кузнєцовськ (Україна)	2014
	Білосток (Польща)	2013
	Каунас (Латвія)	2013
	Патра (Греція)	2013
	Новогрудак (Білорусь)	2013
	Кійов (Чехія)	2013
	Тракай (Литва)	2010
	Торунь (Польща)	2008
	Горі (Грузія)	2008
	Замость (Польща)	2005
	Енкарнасьон (Парагвай)	2004
	Сянтань (Китай)	2003
	Брест (Білорусь)	2003
	Сочі (Росія)	2002
	Жешув (Польща)	2001
	Ольштин (Польща)	1997
Люблін (Польща)	1996	
Бяла Подляска (Польща)	...	
Вайнгартен і Равенсбург (Німеччина)	...	
Орел (Росія)	...	
Плевен (Болгарія)	...	
Сант-Ніклаас (Бельгія)	...	
Рівне	<i>Міста-побратими</i>	
Міст 7, у 5 державах	Люблін (Польща)	2013
	Сєвєродонецьк (Україна)	2007
	Оберфіхта (Німеччина)	2006
	Забже (Польща)	2001
	Відін (Болгарія)	2001
	Пйотркув-Трибунальський (Польща)	1997
	Зволєн (Словаччина)	1998

... немає даних.

*Складено за:⁷¹⁵

⁷¹⁵ Луцьк, міста-партнери <http://www.lutskrada.gov.ua/citizen/mista-partneri>; Рівне, міста-побратими <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5>; Львів, міста-партнери <http://old.lvivrada.gov.ua/miskarada/mista-partneri>; <http://city-adm.lviv.ua/lmr/partner-cities> Тернопіль, міста-партнери <http://www.rada.te.ua/mista-partneri-ta-po/>; Чернівці, міста-партнери <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96>; Міста-партнери http://www.kiew.diplo.de/Vertretung/kiew/uk/06/Kultur_HP/Staedtepartnerschaften/Liste.html; Ужгород, міста-побратими <http://rada-uzhgorod.gov.ua/download/pobratymy.pdf>; Івано-Франківськ, міста-партнери <http://www.mvk.if.ua/aboutcity>.

**Вихідні дані для аналізу розвитку економічної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України
(показники масштабу)**

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Прямі іноземні інвестиції, на кінець року млн дол. США	245,7	1100,3	17,0	28,5	69,7	152,2	13,8	338,9	20,4	19,7	86,2	167,9	57,7	56,7
Капітальні інвестиції, млн грн	237,5	5141,3	78,1	705,8	117,2	1215,6	180,6	3099,1	223,9	974,7	114,6	1 838,6	41,5	652,0
Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис.м ²	158,7	423,0	80,7	108,0	28,3	115,0	124,4	381,0	133,4	146,0	63,6	59,0	38,90	93,0
Обсяг виконаних будівельних робіт (у фактичних цінах), млн грн	630,4	1404,2	213,6	437,4	233,6	770,4	244,5	848,0	254,4	439,5	240,8	398,9	59,6	104,4
Роздрібний товарооборот підприємств, млн. грн	3 130,5	14142,3	991,1	4 562,1	837,5	4 677,4	817,1	4 993,0	848,3	3 908,5	817,8	4 779,8	954,2	2 657,6
Кількість об'єктів роздрібної торгівлі, од.	1 841,0	1558,0	627,0	571,0	366,0	421,0	582,0	554,0	454,0	378,0	353,0	346,0	333,0	282,0
Обсяг реалізованих послуг, млн грн	3468,2	12417,2	582,2	1546,3	710,1	2225,4	620,8	2263,9	432,5	1803,0	330,3	1527,2	247,8	884,6
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, од.	28345	36457,0	7151,0	9725	7 745	9465,0	8535,0	10294,0	7 199	9015,0	6 680,0	9100,0	4 576	5740,0
Експорт товарів, млн дол США	273,1	428,8	75,9	73,7	114,3	178,1	95,1	200,4	31,1	103,9	202,0	239,5	84,7	123,0
Імпорт товарів, млн дол США	502,3	1 559,3	105,6	93,0	139,2	149,9	58,0	230,9	69,5	93,6	508,1	349,8	143,3	410,7
Експорт послуг, млн. дол США	27,9	155,3	1,3	15,0	21,80	22,2	8,6	41,8	4,0	19,7	6,6	5,2	9,8	21,8
Імпорт послуг, млн дол США	23,0	47,7	0,4	0,9	5,60	11,0	0,7	13,6	1,4	4,7	11,3	9,8	4,3	8,1

**Вихідні дані для аналізу розвитку економічної метрополітної функції обласних центрів Західного регіону України
(показники концентрації)**

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Прямі іноземні інвестиції на одну особу, на кінець року, дол. США	273,2	1451,6	71,5	109,0	285,4	609,1	59,6	1383,3	92,7	91,1	429,3	777,5	501,0	489,4
Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво на 1 особу, грн	323,7	6782,8	322,4	2693,9	473,1	4862,7	823,0	12649,5	1014,7	4491,9	565,0	8512,4	354,6	5620,6
Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис. м ²	158,7	423,0	80,7	108,0	28,3	115,0	124,4	381,0	133,4	146,0	63,6	59,0	38,9	93,0
Обсяг виконаних будівельних робіт на одну особу (у фактичних цінах), грн.	859,2	1852,5	881,7	1669,4	942,4	3081,6	1114,0	3461,2	1152,5	2025,4	1186,7	1846,7	509,2	900,0
Роздрібний товарооборот підприємств на одну особу, грн	4266,5	18657,3	4089,0	17412,6	3377,0	18709,6	3469,5	20379,5	3857,6	18011,5	4011,0	22128,7	8163,0	22910,3
Кількість об'єктів роздрібноі торгівлі на 10 тис. осіб, од.	25,1	20,6	25,9	21,8	14,8	16,8	26,5	22,6	20,5	17,4	17,4	16,0	28,4	24,3
Обсяг реалізованих послуг на одну особу, грн	4726,8	16381,5	2403,3	5901,9	2864,8	8901,6	2828,5	9240,4	1959,5	8308,7	1627,7	7070,3	2117,4	7625,8
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ на 10 тис. осіб наявного населення, од.	386,3	481,0	295,2	371,1	312,4	378,6	388,9	420,2	326,1	415,4	329,2	421,3	391,0	494,8
Експорт товарів на одну особу, дол. США	372,2	565,7	313,3	281,3	461,1	712,4	433,3	818,0	140,9	478,8	995,5	1108,8	723,7	1060,3
Імпорт товарів на одну особу, дол. США	684,6	2057,1	435,9	354,9	561,5	599,6	264,3	942,5	314,8	431,3	2504,0	1619,4	1224,4	3540,5
Експорт послуг на одну особу, дол. США	38,0	204,9	5,4	57,3	88,0	88,8	39,2	170,6	18,1	90,8	32,5	24,1	83,7	187,9
Імпорт послуг на одну особу, дол. США	31,4	62,9	1,7	3,4	22,6	44,0	3,2	55,5	6,3	21,7	55,7	45,4	36,7	69,8

Вихідні дані для аналізу розвитку інноваційно-креативної метрополійної функції обласних центрів
Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Частка інноваційно активних промислових підприємств, у % до загальної кількості промислових підприємств	11,3	22	30,1	18,1	10,8	21,9	27	24,6	24	22,1	21,3	17,6	12,8	12,8
Частка промислових підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, у % до загальної кількості промислових підприємств	9,5	11,6	24,7	11,6	9,2	16,9	27	18,6	12,3	11,8	14,9	7,9	12,8	10,6
Обсяг інноваційних витрат, тис.грн	42715,1	178500	13613,3	12586,4	32655,6	8553,4	9833,2	17256,3	9685	42937,4	3886,2	121279	2648,4	5304,4
Обсяг інноваційних витрат, тис.грн /на одного мешканця обласного центру	56,1	235,1	55,9	48,3	131,6	34,2	41,9	69,6	43,9	198,5	19,2	558,4	22,7	46
Впровадження прогресивних технологічних процесів на промислових підприємствах, од.	5	41	6	4	7	6	26	7	5	62	3	13	2	2
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	108	83	60	16	76	4	39	84	38	42	13	22	4	4
Частка реалізованої інноваційної продукції, у % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	5,5	3,2	3,9	1,4	2,4	0,9	8,7	6,3	2,5	3,2	12,5	6,1	2,3	14,3

Таблиця А.6
Вихідні дані для аналізу розвитку культурної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Кількість професійних театрів на кінець року, од.	10	8	3	3	2	2	2	3	2	2	2	1	2	2
Кількість концертних організацій, од.	8	7	1	1	1	1	1	2	1	3	1	1	2	2
Кількість музеїв на кінець року, од.	11	13	4	5	1	1	1	4	2	2	1	2	3	3
Кількість клубних закладів, од.	23	22	19	18	12	3	18	10	4	3	5	5	8	0
Кількість бібліотек, од.	50	49	27	23	14	20	35	20	29	17	17	27	12	8
Кількість відвідувань театрів на рік, тис.	326,1	406,2	65,6	78,2	121,7	136,3	71,2	80,5	84,4	105,4	138,8	120,8	114,8	84,1
Кількість відвідувань концертних організацій за рік, тис.	133	233,3	74,5	83,7	54	50,4	20	69,6	44,5	79,8	113,8	88,1	102,5	90,3
Кількість відвідувань музеїв за рік, тис.	1000,8	1461,5	240,6	265,3	59,3	82,4	184,9	227,6	249,7	209	48,5	119,4	119,2	289,9
Кількість місць у клубних закладах, тис.	8,9	8,4	3,57	2,9	4,9	1,6	5,1	2,4	2	1,8	2	1,6	3,7	0,5
Бібліотечний фонд всього, тис. примірників	2669	8700	1398,9	1280,6	1361,2	3814,6	1184,3	1126,8	1477,5	1356,8	1711,6	1730,5	802,6	727,6
Кількість відвідувань театрів на рік на одну особу	0,428	0,535	0,269	0,296	0,491	0,546	0,303	0,330	0,382	0,484	0,684	0,556	0,984	0,723
Кількість відвідувань концертних організацій на рік на одну особу	0,175	0,307	0,306	0,317	0,218	0,202	0,085	0,286	0,202	0,366	0,561	0,406	0,878	0,776
Кількість відвідувань музеїв на рік на одну особу	1,314	1,925	0,988	1,005	0,239	0,330	0,787	0,934	1,131	0,960	0,239	0,550	1,021	2,491
Кількість місць у клубних закладах на одну особу	0,012	0,011	0,015	0,011	0,020	0,006	0,022	0,010	0,009	0,008	0,010	0,007	0,032	0,004

Таблиця А.7
**Вихідні дані для аналізу розвитку туристично-репрезентативної метрополійної функції обласних центрів
 Західного регіону України**

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування, од.	27	72	5	30	6	19	8	28	8	15	9	14	10	27
Кількість готелів та аналогічних засобів розміщування, од. на км ²	0,1588	0,4235	0,0327	0,1961	0,1035	0,3276	0,0955	0,3192	0,1356	0,2542	0,2143	0,3333	0,3169	0,8555
Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування, місць	3311	6055	1142	1849	706	814	869	1269	1301	907	830	748	1365	1741
Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності області, осіб	90756	92128	61567	16560	50413	8936	169890	63848	36798	9066	57319	14593	637	11625
у тому числі іноземні туристи в області, осіб	11233	2015	5165	83	3108	0	20089	567	805	0	3433	349	14728	6
у тому числі внутрішні туристи в області, осіб	44455	28648	38966	1997	41740	1434	143012	55672	32375	4375	44903	6171	41691	1804
Кількість екскурсантів в області, осіб	112450	26901	18196	1112	24689	4551	66282	1019836	21367	1371	57283	11728	45669	3661
Кількість проведених виставок, од.	22	20	5	0	4	0	2	0	3	0	1	0	1	0
Обслуговування приїжджих у готелях та аналогічних засобах розміщування, тис. осіб	164,1	254,1	47,7	63,2	47,418	78,802	52,822	69,44	41,634	38,982	51,752	37,736	55,03	51,515

Вихідні дані для аналізу розвитку науково-освітньої метрополійної функції обласних центрів
Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Кількість вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації	25	20	4	4	4	4	7	5	8	6	4	4	3	4
Кількість студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, тис. осіб;	104,9	89,9	27,5	22,6	43,6	29,2	42,3	30,9	50,6	32,3	27,6	20,2	14,4	14,6
Кількість працівників ВНЗ III-IV рівнів акредитації, тис. осіб	10,6	9,6	1,9	2,1	2,9	2,6	3,2	3,2	2,9	3,0	1,6	1,7	1,4	1,6
Кількість працівників наукових установ та організацій, осіб	5124	4506	964	526	1649	1260	1055	368	423	302	242	208	490	320
Кількість установ, що мають аспірантуру	27	28	5	6	4	4	3	4	4	4	2	2	3	3
Кількість установ, що мають докторантуру	12	14	2	2	2	2	3	2	3	2	2	2	1	1
Кількість грантів, отриманих на наукову роботу від міжнародних фондів	64	106	15	32	1	5	46	126	14	8	1	1	15	8
Кількість іноземних студентів, що навчаються у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, осіб	700	1350	285	674	24	50	689	1241	472	1450	16	20	55	22

Таблиця А.9
Вихідні дані для аналізу розвитку транспортно-логістичної метрополійної функції обласних центрів Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис.тонн	4563,6	5097,7	2000	1916,5	3340,9	1227,9	2805,4	3242,1	1935,3	3531,2	2644,5	1767,9	887	1316,8
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн.тонно-км.	636	1026,9	200	568,9	506,9	659,7	202,4	474,5	194,4	486,5	499	518,4	251,2	492,7
Перевезення пасажирів автомобільним транспортом, млн осіб	95,3	125,1	21	24	9,8	54,7	34,7	45	35,7	31,1	17,5	45,2	27,6	21
Пасажирооборот автомобільного транспорту, млн. пас.-км.	1708,7	1944,8	303,6	402,7	157,1	371,9	279,4	405,4	277,2	293,2	83,27	453,6	265,9	259,7
Перевезення (відправлення) вантажів авіаційним транспортом, тонн	177,2	155,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Перевезення (відправлення) пасажирів авіаційним транспортом, тис.осіб	114,5	585,2	0	0	0	0	14,2	10,8	0	0	0	0	0	0
Шільність автомобільних доріг з твердим покриттям, км. на 1000 км ²	381,8	375,6	356,7	356,7	252,2	252,2	300,2	300,2	364	364,8	286,8	286,8	260,8	260,8
Довжина доріг з твердим покриттям, км	590	590	183,3	183,3	237	237	221	221	209	209	259,7	259,7	210	210
Чисельність легкових автомобілів у особистій власності, тис. од.	231,9	285,4	88,3	135,3	105,2	136,2	136,4	161,7	89	132,3	97,13	134,9	142,5	159,3
Інтенсивність перевезення вантажів автомобільними дорогами з твердим покриттям, млн. тонно-кілометрів на 1 км шляхів	1,08	1,74	1,09	3,1	2,14	2,78	0,92	2,15	0,93	2,33	1,92	2	1,2	2,35
Інтенсивність перевезення пасажирів автомобільними дорогами з твердим покриттям, млн. пасажиро-кілометрів на 1 км шляхів	2,9	3,3	1,66	2,2	0,66	1,57	1,26	1,83	1,33	1,4	0,32	1,75	1,27	1,24
Середня відстань перевезення 1 пасажирів автомобільним транспортом, км	17,9	15,5	14,5	16,8	16	6,8	8,1	9	7,8	9,4	4,8	10	9,6	12,4
Середня відстань перевезення 1 тонни вантажів автомобільним транспортом, км	139,36	201,4	100	296,84	151,73	537,26	72,15	146,36	100,45	137,8	188,69	293,23	283,2	374,2
Кількість міжнародних авіасполучень, од.	18	37	3	8	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
Кількість внутрішніх авіасполучень, од.	2	3	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1

Вихідні дані для аналізу розвитку соціально-демографічної метрополійної функції обласних центрів
Західного регіону України

Показники	м. Львів		м. Чернівці		м. Рівне		м. Івано-Франківськ		м. Тернопіль		м. Луцьк		м. Ужгород	
	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014	2005	2014
Щільність населення, осіб на 1 км ² (на поч. року)	4924	4901	1591	1713	4278	4309	2805	2934	3741	3691	4831	5113	3657	3636
Кількість наявного населення (на початок року), тис. осіб	761,6	759,1	243,5	264,1	248	249,6	227,0	243,7	220,7	217,8	216,1	217,1	116,7	116,4
Кількість найманих працівників, тис. осіб	271,7	251,4	72,2	70	77,6	70,5	72,9	73,2	73,8	66,4	72,3	70	31	18,1
Коефіцієнт міграційного приросту (скорочення населення), на тис. осіб	4,1	1,04	6,5	11,4	-0,2	-2,8	4,2	5,8	-10,4	3,3	7,9	5	-0,7	-4,7
Кількість народжених, на тис. осіб наявного населення	9,3	10,8	9,6	10,6	10,1	11,9	10,7	10,3	11,6	12,1	11,7	11,2	12,6	12,0
Рівень зареєстрованого безробіття (на початок року), %	0,7	1	1,1	1	2,3	2,4	8,7	1,4	3,3	2,1	8,3	1,9	1,5	0,9
Середньомісячна номінальна заробітна плата, на одного штатного працівника, грн.	2400	3011	711	3000	758	2875	2258	2868	685	2789	2171	2781	808	3011
Кількість лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 тис. населення, осіб	112	112	142	160	90	36	124	165	54	56	47	40	42	40
Прийняття в експлуатацію житла в розрахунку на 10 тис. населення, м ² загальної площі	2108	3230	3376,8	4150	1156	2825	5348	10 332	6108	6749	3165	3961	3374	7217
Забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, м ² загальної площі	17,9	20,1	19,8	20,3	17	17,9	17,8	23,6	20,4	23,0	19,8	18,4	19,9	21,8
Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	408	1479	315,1	1392	401	1502	403	1466	398,8	1456,8	392,9	1411	388	1450

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2005 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Львів		
	Адміністративно-політична					Дніпропетровськ						
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	67	5	15	4	2	11	92,54	77,61	94,03	97,01	83,58	
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	87	2	2	12	9	1	97,70	97,70	86,21	89,66	98,85	
Економічна												
ВРП на одну особу, тис.грн	28,78	10,56	9,27	13,33	12,47	6,87	63,31	67,79	53,68	56,67	76,13	
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	1531,7	231,1	385,7	298,8	612,4	232,6	84,91	74,82	80,49	60,02	84,82	
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу країнх 100 ВНЗ України, од.	42	18	9	6	9	8	57,14	78,57	85,71	78,57	80,95	
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	39969	15655	3123	6488	10465	4432	60,83	92,19	83,77	73,82	88,91	
Питома вага підприємств, що випроваджували інновації, %	34,9	15,2	10,5	8,6	9,2	8,1	0,00	56,45	75,36	73,64	76,79	
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	86	12	16	12	14	15	0,00	86,05	81,40	83,72	82,56	
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	4	3	4	3	3	2	0,00	25,00	0,00	25,00	50,00	
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	170865	8239	49768	958	15642	10163	0,00	95,18	70,87	90,85	94,05	
Кількість штаб-квартир медиа-холдингів загалом/державного масштабу, од.	3	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Кількість реєстрованих громад, од.	847	258	236	287	321	211	0,00	69,54	72,14	66,12	75,09	
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	25	8	14	7	6	8	0,00	68,00	44,00	72,00	68,00	
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст							100,00	75,47	73,36	79,13	76,22	82,84
							100,00	24,53	26,64	20,87	23,78	17,16

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2006 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична											
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	67	5	17	4	2	13	0,00	92,54	74,63	94,03	97,01	80,60
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	92	2	3	13	10	1	0,00	97,83	96,74	85,87	89,13	98,91
Економічна												
ВРП на одну особу, тис.грн	35,21	11,43	11,08	15,93	15,49	8,68	0,00	67,54	68,53	54,76	56,01	75,35
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	1833,1	257,5	442,6	338	667	273,2	0,00	85,95	75,86	81,56	63,61	85,10
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	44	21	10	7	11	8	0,00	52,27	77,27	84,09	75,00	81,82
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	37518	15248	2982	6388	9998	4213	0,00	59,36	92,05	82,97	73,35	88,77
Питома вага підприємств, що вироблявали інновації, %	31,8	20,2	15,1	7,9	10,6	8,8	0,00	36,48	52,52	75,16	66,67	72,33
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	94	12	17	16	14	17	0,00	87,23	81,91	82,98	85,11	81,91
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	5	3	5	3	3	2	0,00	40,00	0,00	40,00	40,00	60,00
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	207468	8063	52825	1204	13443	8035	0,00	96,11	74,54	99,42	93,52	96,13
Кількість штаб-квартир медиа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	3	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість реалізованих громад, од.	894	260	254	291	329	214	0,00	70,92	71,59	67,45	63,20	76,06
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	29	9	17	8	8	9	0,00	68,97	41,38	72,41	72,41	68,97
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст												
	100,00	24,63	28,07	19,95	23,21	16,72	0,00	75,37	71,93	80,05	76,79	83,28

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2007 р.

Індикатор	Місто						Стандартизовані величини					
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична						Економічна					
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	68	5	17	4	2	14	0,00	92,65	75,00	94,12	97,06	79,41
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	96	2	3	15	10	1	0,00	97,92	96,88	84,38	89,58	98,96
ВРП на одну особу, тис.грн	49,795	15,78	14,17	20,56	21,81	11,24	0,00	68,31	71,54	58,71	56,20	77,43
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ПІІ на одну особу, дол.США на 1 особу	2647,1	548,5	498,4	342,5	1194	407,3	0,00	79,28	81,17	87,06	54,89	84,61
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	45	24	12	7	13	9	0,00	46,67	73,33	84,44	71,11	80,00
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	36495	14656	2842	6427	9302	4068	0,00	59,84	92,21	82,39	74,51	88,85
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	31,9	16,7	13,4	9,8	11,4	9,3	0,00	47,65	57,99	69,28	64,26	70,85
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	105	15	23	15	12	18	0,00	85,71	78,10	85,71	88,57	82,86
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	5	4	5	4	4	2	0,00	20,00	0,00	20,00	20,00	60,00
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	286901	7745	48572	1634	14265	9286	0,00	97,30	83,07	99,43	95,03	96,76
Кількість штаб-квартир мейла-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	942	275	286	313	378	223	0,00	70,81	69,64	66,77	59,87	76,33
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	31	12	20	11	10	11	0,00	61,29	35,48	64,52	67,74	64,52
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст							0,00	73,39	72,46	78,34	74,20	82,90
							100,00	26,61	27,54	21,66	25,80	17,10

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2008 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична											
Економічна												
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	68	5	17	4	2	14	0,00	92,65	75,00	94,12	97,06	79,41
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	99	3	2	15	11	1	0,00	96,97	97,98	84,85	88,89	98,99
Інноваційно-креативна												
ВВП на одну особу, тис.грн	61,592	21,67	19,74	26,32	31,36	14,67	0,00	64,82	67,95	57,27	49,08	76,18
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ТІПІ на одну особу, дол.США на 1 особу	4343,3	681,9	500,7	473	1087	743,7	0,00	84,30	88,47	89,11	74,97	82,88
Транспортно-логістична												
Кількість ВНЗ в рейтингу краших 100 ВНЗ України, од.	46	25	13	9	12	9	0,00	45,65	71,74	80,43	73,91	80,43
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	36023	14206	2814	6048	9005	3888	0,00	60,56	92,19	83,21	75,00	89,21
Питома вага підприємств, що виробляють інновації, %	26,2	13,8	13,7	10,5	9,8	10,6	0,00	47,33	47,71	59,92	62,60	59,54
Культурно-інформаційна												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	110	14	25	16	12	18	0,00	87,27	77,27	85,45	89,09	83,64
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	6	4	6	5	4	3	0,00	33,33	0,00	16,67	33,33	50,00
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	315984	8247	41031	3363	7877	13976	0,00	97,39	87,01	98,94	97,51	95,58
Кількість штаб-квартир мейн-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	972	297	322	372	405	238	0,00	69,44	66,87	61,73	58,33	75,51
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	32	12	19	12	9	11	0,00	62,50	40,63	62,50	71,88	65,63
							0,00	74,44	72,34	76,73	76,55	81,21
							100,00	25,56	27,66	23,27	23,45	18,79

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2009 р.

Індикатор	Місто						Стандартизовані величини					
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична											
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	70	5	18	4	2	14	0,00	92,86	74,29	94,29	97,14	80,00
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	105	3	2	15	11	1	0,00	97,14	98,10	85,71	89,52	99,05
Економічна												
ВРП на одну особу, тис. грн	61,088	21,64	20,75	23,48	27,96	14,49	0,00	64,58	66,03	61,56	54,23	76,28
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	6209,3	923,2	558,2	877	1114,3	791,9	0,00	85,13	91,01	85,88	82,05	87,25
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	47	24	13	9	12	9	0,00	48,94	72,34	80,85	74,47	80,85
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	36285	13817	2607	5534	9048	3721	0,00	61,92	92,82	84,75	75,06	89,75
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	23,5	16,9	12,9	9,7	8,6	13,7	0,00	28,09	45,11	58,72	63,40	41,70
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	115	14	24	16	14	21	0,00	87,83	79,13	86,09	87,83	81,74
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	6	4	7	5	4	3	14,29	42,86	0,00	28,57	42,86	57,14
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	257893	10313	27140	2989	4434	9156	0,00	96,00	89,48	98,84	98,28	96,45
Кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	994	309	339	411	471	245	0,00	68,91	65,90	58,65	52,62	75,35
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	33	14	21	12	9	13	0,00	57,58	36,36	63,64	72,73	60,61
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст												
							1,02	73,70	72,18	77,68	77,87	80,44
							98,98	26,30	27,82	22,32	22,13	19,56

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2010 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична											
	Економічна											
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	70	5	18	5	2	15	0,00	92,86	74,29	92,86	97,14	78,57
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	103	3	2	17	13	2	0,00	97,09	98,06	83,50	87,38	98,06
	Інноваційно-креативна											
ВРП на одну особу, тис.грн	70,424	23,81	22,87	29,13	35,25	16,72	0,00	66,19	67,53	58,64	49,95	76,26
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ПШ на одну особу, дол.США на 1 особу	7031,8	1243,2	633,6	983	1323,2	1011	0,00	82,32	90,99	86,02	81,18	85,62
	Транспортно-логістична											
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	47	25	14	9	12	10	0,00	46,81	70,21	80,85	74,47	78,72
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	35766	13299	2545	4772	8639	3675	0,00	62,82	92,88	86,66	75,85	89,72
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	21,9	22,8	14,7	10,2	8,9	12,5	3,95	0,00	35,53	55,26	60,96	45,18
	Культурно-інформаційна											
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	113	15	23	18	15	22	0,00	86,73	79,65	84,07	86,73	80,53
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	6	5	7	5	5	3	14,29	28,57	0,00	28,57	28,57	57,14
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	279141	12046	32467	2925	1024	9724	0,00	95,68	88,37	98,95	99,63	96,52
Кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	1040	356	371	443	498	258	0,00	65,77	64,33	57,40	52,12	75,19
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	35	18	24	10	7	17	0,00	48,57	31,43	71,43	80,00	51,43
	Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст											
	98,70	30,47	70,95	77,44	79,50	79,50	1,30	69,53	70,95	77,44	76,71	79,50
	20,50	23,29	22,56	23,29	20,50	20,50	98,70	30,47	29,05	22,56	23,29	20,50

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2011 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
Адміністративно-політична												
Економічна												
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	72	6	19	5	2	16	0,00	91,67	73,61	93,06	97,22	77,78
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ГНК, од.	103	3	2	18	15	2	0,00	97,09	98,06	82,52	83,44	98,06
ВВП на одну особу, тис.грн	79,729	28,21	26,09	36,78	42,37	21,33	0,00	64,62	67,28	53,87	46,86	73,25
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	7936,2	1688	633,2	1291	1546,8	1079,4	0,00	78,73	92,02	83,73	80,51	86,40
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу краших 100 ВНЗ України, од.	48	25	14	10	12	11	0,00	47,92	70,83	79,17	75,00	77,08
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	34618	12934	2397	5007	8232	3300	0,00	62,64	93,08	85,54	76,22	90,47
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	23	20,5	16,3	10,5	9,3	12,9	0,00	10,87	29,13	54,35	59,57	43,91
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	113	17	24	20	14	25	0,00	84,96	78,76	82,30	87,61	77,88
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	6	6	7	6	5	4	14,29	14,29	0,00	14,29	28,57	42,86
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	65725	517	15936	1058	15	12168	0,00	99,21	75,75	98,39	99,98	81,49
Кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	1	0	0	0,00	100,00	100,00	75,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	1065	376	409	485	516	263	0,00	64,69	61,60	54,46	51,55	75,31
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	36	23	29	8	8	18	0,00	36,11	19,44	77,78	77,78	50,00
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст							1,02	68,06	68,54	73,89	76,16	76,75
							98,98	31,94	31,46	26,11	23,84	23,25

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2012 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини						
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
	Адміністративно-політична											
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	73	6	19	5	2	16	0,00	91,78	73,97	93,15	97,26	78,08
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	102	3	2	18	14	2	0,00	97,06	98,04	82,35	86,27	98,04
Економічна												
ВРП на одну особу, тис.грн	97,429	31,68	27,56	39,17	45,41	24,76	0,00	67,48	71,71	59,80	53,39	74,59
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	9006,8	1716,5	705,8	1509	2237,8	1193	0,00	80,94	92,16	83,25	75,15	86,76
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу країнх 100 ВНЗ України, од.	49	26	14	10	12	11	0,00	46,94	71,43	79,59	75,51	77,55
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	33989	12262	2215	4756	8335	3255	0,00	63,92	93,48	86,01	75,48	90,42
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	21,6	23,1	17,1	11,7	9,6	14,6	6,49	0,00	25,97	49,35	58,44	36,80
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	113	18	14	18	14	28	0,00	84,07	87,61	84,07	87,61	75,22
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	7	6	8	7	6	6	12,50	25,00	0,00	12,50	25,00	25,00
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	123703	1704	9125	1056	96	18893	0,00	98,62	92,62	99,15	99,92	84,73
Кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	1	0	0	0,00	100,00	100,00	75,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	1095	391	505	566	568	267	0,00	64,29	53,88	48,31	48,13	75,62
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	38	27	27	8	11	18	0,00	28,95	28,95	78,95	71,05	52,63
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст												
							1,36	67,79	70,70	73,68	75,23	75,39
							98,64	32,21	29,30	26,32	24,77	24,61

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2013 р.

Індикатор	Місто						Стандартизовані величини					
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Дніпропетровськ	Львів
Адміністративно-політична												
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	73	6	20	5	2	16	0,00	91,78	72,60	93,15	97,26	78,08
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	102	3	2	18	13	2	0,00	97,06	98,04	82,35	87,25	98,04
Економічна												
ВРП на одну особу, тис.грн	98,89	32,91	28,76	40,58	47,31	25,67	0,00	66,72	70,92	58,96	52,16	74,04
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	7	0	0	0	0	0	0,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу	9537	1227,4	753,5	1773	2336	1484,2	0,00	87,13	92,10	81,41	75,51	84,44
Інноваційно-креативна												
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	49	26	14	10	12	12	0,00	46,94	71,43	79,59	75,51	75,51
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	33309	11791	2108	4446	7995	3219	0,00	64,60	93,67	86,65	76,00	90,34
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	19,6	25,1	14,8	12,2	10,2	12,6	21,91	0,00	41,04	51,39	59,36	49,80
Транспортно-логістична												
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	117	18	14	21	16	32	0,00	84,62	88,03	82,05	86,32	72,65
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	7	7	8	6	7	6	12,50	12,50	0,00	25,00	12,50	25,00
Культурно-інформаційна												
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	97711	557	6945	1165	28	15861	0,00	99,43	92,89	98,81	99,97	83,77
Кількість штаб-квартир медиа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	1	0	0	0,00	100,00	100,00	75,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	1131	419	552	632	613	270	0,00	62,95	51,19	44,12	45,80	76,13
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	39	27	30	8	12	19	0,00	30,77	23,08	79,49	69,23	51,28
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст							2,46	67,46	71,07	74,14	74,06	75,65
							97,54	32,54	28,93	25,86	25,94	24,35

Рівень реалізації метрополійних функцій великих міст України в 2014 р.

Індикатор	Місто					Стандартизовані величини				
	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Львів	Київ	Харків	Одеса	Донецьк	Львів
Адміністративно-політична										
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	95	7	21	-	3	18	92,63	77,89	100,00	96,84
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ГНК, од.	105	3	3	-	14	2	97,14	97,14	100,00	86,67
Економічна										
ВРП на одну особу, тис.грн.	100,28	33,83	30,27	-	50,52	26,39	66,26	69,81	100,00	49,62
Кількість штаб-квартир найбільших фінансових організацій (в т.ч. з іноземним капіталом), од.	8	0	0	-	0	0	100,00	100,00	100,00	100,00
ППШ на одну особу, дол.США на 1 особу*	10867	1325,5	789,2	-	2417	1529,2	87,80	92,74	100,00	77,76
Інноваційно-креативна										
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	48	25	13	-	13	11	47,92	72,92	100,00	72,92
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	32869	11036	2072	-	7861	3182	66,42	93,70	100,00	76,08
Питома вага підприємств, що випроваджували інновації, %*	20,6	22,7	15,2	-	11,5	11,8	0,00	33,04	100,00	49,34
Транспортно-логістична										
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	121	19	15	-	16	37	84,30	87,60	100,00	86,78
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	8	7	8	-	7	6	12,50	0,00	100,00	12,50
Культурно-інформаційна										
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	112671	738	7671	-	281	17464	99,34	93,19	100,00	99,75
Кількість штаб-квартир медіа-холдингів загальнодержавного масштабу, од.	4	0	0	-	0	0	100,00	100,00	100,00	100,00
Кількість релігійних громад, од.	1164	424	531	-	629	284	63,57	54,38	100,00	45,96
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	41	27	31	-	13	20	34,15	24,39	100,00	68,29
Інтегральний показник рівня реалізації метрополійних функцій великих міст										
							0,66	71,20	100,00	73,04
							99,34	32,00	0,00	26,96

ДОДАТОК В

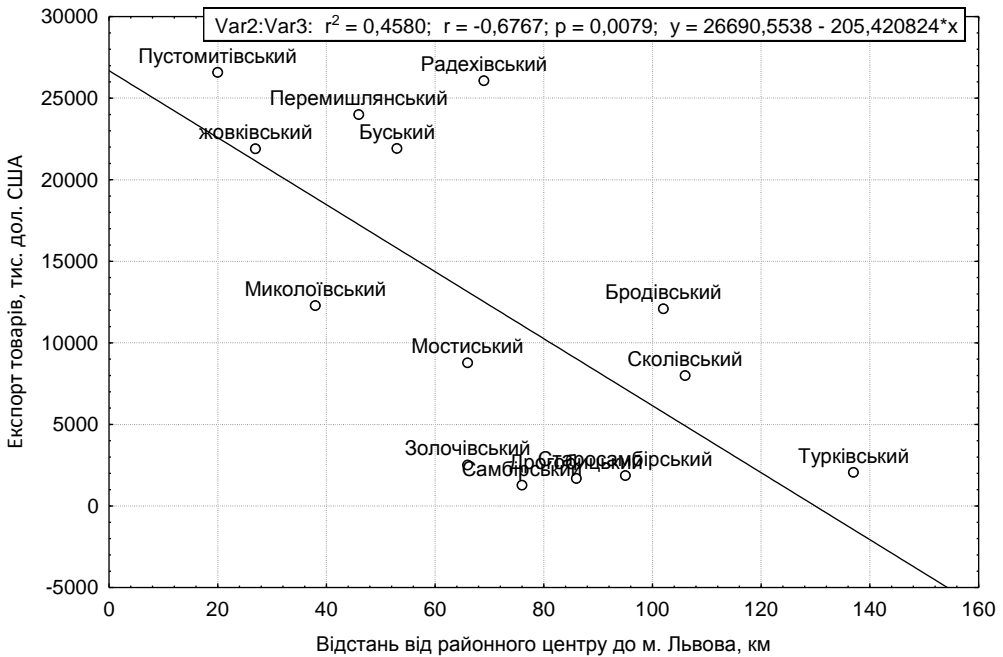

Рис. В.1. Залежність обсягів експорту товарів від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

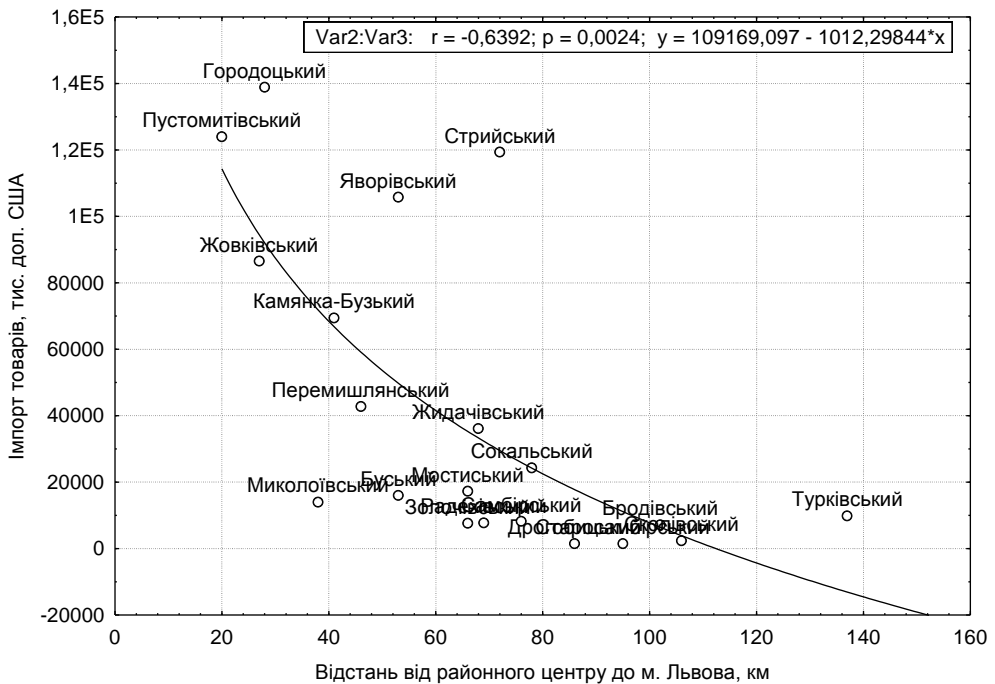

Рис. В.2. Залежність обсягів імпорту товарів від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

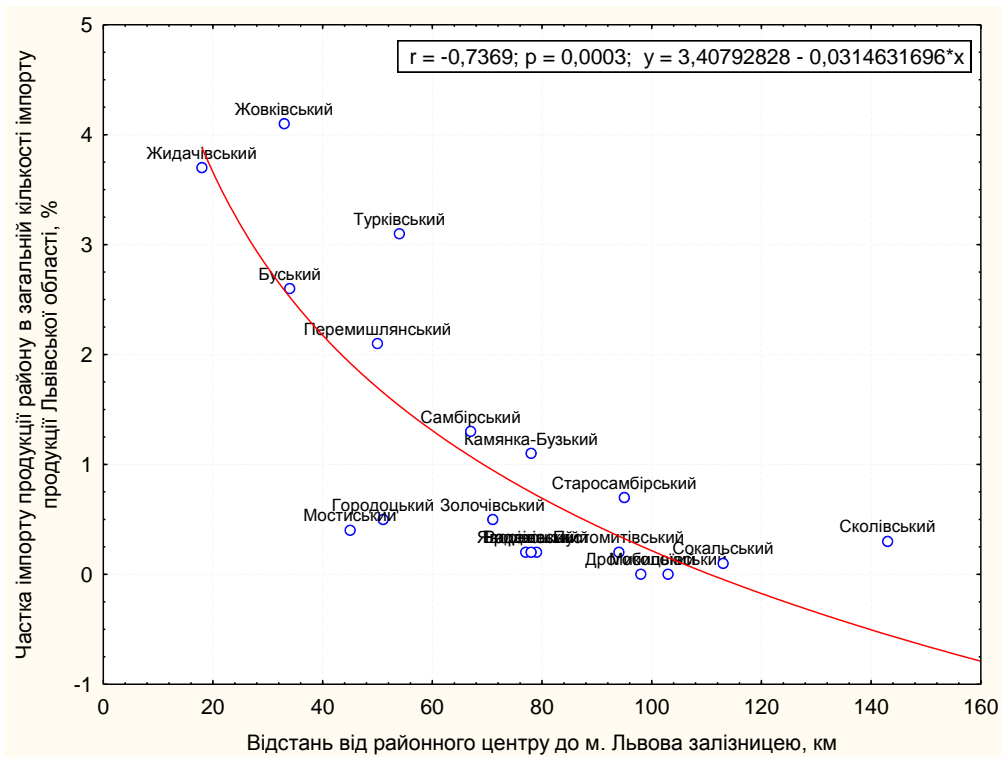

Рис. В.3. Залежність питомої ваги імпорту продукції району від загальнообласного значення від близькості районних центрів до м. Львова, 2013 р.

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1

Вихідні дані для регресійного аналізу впливу чинників на розвиток метрополійних функцій м. Львова

Показник	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість наявного населення (на кінець року), тис. осіб	762,8	762,6	762,3	762	761,7	760	758,1	759,1
Площа, тис.км ²	0,17	0,2	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17	0,17
Кількість найманих працівників, тис. осіб	276,7	362,4	289,3	271	272,1	268	269,6	258,4
Інвестиції в основний капітал, тис. грн	3229400	4358800	4939200	3266400	4044900	6619453	6460524	5530106
Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво, тис. грн	451453	621128	734577	372265	504100	742258	849553	976588
Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис.м ²	153,1	210,3	239,6	187,2	184,5	301,9	242,5	246,6
Обсяг виконаних будівельних робіт (у фактичних цінах), млнгрн	1169,3	1721,5	1987,3	1259,4	1197,6	1544,3	1235,8	1315,7
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	876,3	991,1	-1513,9	-689,3	29,5	1762,5	2,03	2765,5
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис.т	4986,5	5765,2	5669,6	4679,6	5068,2	6249,5	5629,7	5373,2
Перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування, млнпас.	114,2	134,2	148,5	144,7	145,9	141,4	134,8	116,3
Роздрібний товарооборот підприємств, млн грн	3950,9	5704,5	7967,2	7973,7	9172,7	11166,1	12036,2	11831,4
Товарооборот ресторанного господарства, млн грн	168,9	218	287,9	305,6	366,3	431,6	491,8	527,9
Кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі, од.	1804	1851	1703	1675	1592	1622	1591	1558
Обсяг реалізованих послуг, млн грн	3976,5	4544,9	6219,8	6352,6	7140,1	8888,2	8935,4	7581,9
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, од.	29552	30965	32158	32923	33826	34983	35414	36457
Експорт товарів, млн дол. США	304,7	348,6	319,2	221	332,6	371,9	595	466
Імпорт товарів, млн дол. США	606,1	793,1	1485,9	950	1320,5	2222	2303,7	1566,5
Експорт послуг, млн дол. США	37	47,3	58,6	39,3	44,7	81,8	109,8	159
Імпорт послуг, млн дол. США	28,3	35,7	55,5	37,2	41,4	50,5	61,3	63,2
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	294,9	580,2	179,7	696,1	812,8	896	1116,3	1113,4

Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами підприємств, тис.грн	190453,5	242678	273240	258478,9	274366,8	279130	271545	278883
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	32	39	44	42	36	44	45	63
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	303,6	260	239,4	237,6	251,1	290	547,7	704,4
Обсяг інноваційних витрат, млн грн	64,3	78	97,8	137,9	30,3	98,9	110,8	110,3
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	83	90	78	106	70	84	74	71
Рівень зареєстрованого безробіття (на кінець року), %	0,9	0,6	0,5	0,8	0,6	0,7	0,8	1
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	1035	1324	1734	1824	2096	2400	2765	2789
Рентабельність операційної діяльності, %	5,3	3,9	1,1	1,7	4,2	5,4	5,8	7,5
Питома вага збиткових підприємств, %	34,8	33,3	37,7	41,5	42,8	41,1	40,8	38
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	680,1	667,2	625,5	704,5	686,9	832,7	971	1066,7
Пасажирооборот автомобільного транспорту загального користування, млн пас.км	2120,8	2363,6	2602,9	2358	2303,9	2377,1	2334,8	2045,3
Коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб	2,8	1,6	0,8	-0,1	-1,7	-2,1	1,2	-0,8
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, грн	7888,8	9879,3	11884	11695,9	13657,2	17647,7	16994,3	16601,9
Інвестиції в основний капітал на одну особу, тис. грн	4281,6	5776,3	6547,9	4332,2	5371,6	8811,4	8510,7	7285,1
Введення в експлуатацію житла в розрахунку на 10000 населення, м ² загальної площі	2030	2786	3176	2483	2450	4018	3230	3284
Забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, м ² загальної площі	18,2	18,2	18,4	18,5	18,8	19,1	20,1	19,6
Прямі іноземні інвестиції на одну особу, дол США	273,2	407,3	743,7	791,9	1011,2	1079,4	1192,6	1484,2
Роздрібний товарооборот підприємств на одну особу, грн	5184	7482	10453	10467	12055	14710	15866	15594

Продовження табл. Г.1

Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення, од.	1669	1685	1714	1666	1618	1578	1530	1459
Кількість лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10000 населення, осіб	119,3	117,5	102,1	118,1	118,2	121,5	111,8	109,6
Кількість середнього медичного персоналу у розрахунку на 10000 населення, осіб	185,4	185,7	163	178,2	177,6	183,4	169	167,6
Частка інноваційно активних підприємств, у % до загальної кількості промислових підприємств	13,2	17,6	15	14,8	13,6	17,2	17,7	16,6
Частка обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	5,8	3,5	3,1	3,1	2,7	2,4	4,3	3
Питома вага міста в області за:								
Кількість наявного населення (на кінець року), тис. осіб	29,6	29,7	29,7	29,8	29,9	29,8	29,9	29,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб	47,72	49,3	49,38	48,7	49,05	49,43	50,31	50
Інвестиції в основний капітал, тис. грн	54,96	52,6	45,74	48,7	45,81	54,64	57,82	56,3
Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво, тис. грн	49,66	48,1	40,83	46,02	31,87	39,32	36,69	43,2
Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис. м ²	31,7	31,4	30,7	47,8	28,74	41,77	33,16	36,5
Обсяг виконаних будівельних робіт (у фактичних цінах), млн грн	60,66	61,3	57,96	58,99	58,7	60,84	54,31	56
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	75,92	71,7	60,55	24,08	9,72	79,56	0,09	99,7
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис. тонн	22,84	26,7	24,64	26,13	21,77	24,32	39,58	25,2
Перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування, млн пас.	58,96	62,5	65,77	66,41	68,31	67,75	68,39	69,9
Роздрібний товарооборот підприємств, млн грн	57,4	60,2	62,11	61,41	38,35	44,26	38,47	59,8
Товарооборот ресторанного господарства, млн грн	60,65	61,8	64,77	68,02	70,61	72,13	75	77,1
Кількість об'єктів роздрібно торгівлі, од.	36,39	38,6	37,72	39,13	38,43	39,77	40,72	41,6

Продовження табл. Г.1

Обсяг реалізованих послуг, млн грн	61,37	60,4	60,52	60,81	59,86	60,59	58,3	55,4
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, од.	50,88	51,3	51,77	51,44	51,51	51,94	51,9	52,3
Експорт товарів, млн дол США	37,86	33,6	31,97	27,83	34,14	30,94	44,29	36,1
Імпорт товарів, млн дол США	54,17	53,8	57,76	58,55	65,1	69,39	68,29	59
Експорт послуг, млн дол США	50,82	50,8	45,11	41,41	40,53	51,54	49,39	40,2
Імпорт послуг, млн дол США	64,91	61	52,41	61,08	59,23	61,66	66,56	55,8
Прямі іноземні інвестиції, млн дол США	85,53	69	76,5	62,6	64,79	64,56	68,16	65,3
Результуючі зміни								
Кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.	13	14	14	14	15	16	16	16
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	1	1	1	1	2	2	2	2
ВРП на одну особу, тис.грн	8,68	11,24	14,67	14,49	16,72	21,33	24,76	25,67
ПП на одну особу, дол.США на 1 особу	273,2	407,3	743,7	791,9	1011,2	1079,4	1192,6	1484,2
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	8	9	9	9	10	11	11	12
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	4213	4068	3888	3721	3675	3300	3255	3219
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	8,8	9,3	10,6	13,7	12,5	12,9	14,6	12,6
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	17	18	18	21	22	25	28	32
Кількість великих транспортно-логістичних терміналів, од.	2	2	3	3	3	4	6	6
Кількість іноземних туристів, обслужених суб'єктами підприємницької діяльності, од.	8035	9286	13976	9156	9724	12168	18893	15861
Кількість релігійних громад, од.	214	223	238	245	258	263	267	270
Кількість 4 та 5-ти зіркових готелів, од.	9	11	11	13	17	18	18	19

**Питома вага м. Львова в Львівській області за рядом соціально-економічних показників
(вихідні дані для регресійного аналізу)**

	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області	місто	питома вага в області
Кількість наявного населення (на кінець року), тис. осіб	762,8	29,6	762,6	29,7	762,3	29,7	762	29,8	761,7	29,9	760	29,8	758,1	29,9	759,1	29,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб	276,7	47,72	362,4	49,3	289,3	49,38	271	48,70	272,1	49,05	268	49,43	269,6	50,31	258,4	50,0
Інвестиції в основний капітал, тис. грн.	3229400	54,96	4358800	52,6	4939200	45,74	3266400	48,70	4044900	45,81	6619453	54,64	6460524	57,82	5530106	56,3
Інвестиції в основний капітал в жиллове будівництво, тис. грн.	451453	49,66	621128	48,1	734577	40,83	372265	46,02	504100	31,87	742258	39,32	849553	36,69	976588	43,2
Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис. м ²	153,1	31,70	210,3	31,4	239,6	30,70	187,2	47,80	184,5	28,74	301,9	41,77	242,5	33,16	246,6	36,5
Обсяг виконаних будівельних робіт (у фактичних цінах), млн грн	1169,3	60,66	1721,5	61,3	1987,3	57,96	1259,4	58,99	1197,6	58,70	1544,3	60,84	1235,8	54,31	1315,7	56,0
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн.	876,3	75,92	991,1	71,7	-1513,9	60,55	-689,3	24,08	29,5	9,72	1762,5	79,56	2,03	0,09	2765,5	99,7
Перевезення вантажів автомобільним транспортом, тис. тонн	4986,5	22,84	5765,2	26,7	5669,6	24,64	4679,6	26,13	5068,2	21,77	6249,5	24,32	5629,7	39,58	5373,2	25,2
Перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування, млн пас.	114,2	58,96	134,2	62,5	148,5	65,77	144,7	66,41	145,9	68,31	141,4	67,75	134,8	68,39	116,3	69,9
Розарійний товарооборот підприємств, млн грн	3950,9	57,40	5704,5	60,2	7967,2	62,11	7973,7	61,41	9172,7	38,35	11166,1	44,26	12036,2	38,47	11831,4	59,8
Товарооборот ресторанного господарства, млн грн.	168,9	60,65	218,0	61,8	287,9	64,77	305,6	68,02	366,3	70,61	431,6	72,13	491,8	75,00	527,9	77,1
Кількість об'єктів роздрібної торгівлі, од.	1804	36,39	1851	38,6	1703	37,72	1675	39,13	1592	38,43	1622	39,77	1591	40,72	1558	41,6
Обсяг реалізованих послуг, млн грн.	3976,5	61,37	4544,9	60,4	6219,8	60,52	6352,6	60,81	7140,1	59,86	8888,2	60,59	8935,4	58,30	7581,9	55,4
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, од.	29552	50,88	30965	51,3	32158	51,77	32923	51,44	33826	51,51	34983	51,94	35414	51,90	36457	52,3
Експорт товарів, млн дол. США	304,7	37,86	348,6	33,6	319,2	31,97	221	27,83	332,6	34,14	371,9	30,94	595	44,29	466	36,1
Імпорт товарів, млн дол. США	606,1	54,17	793,1	53,8	1485,9	57,76	950	58,55	1320,5	65,10	2222	69,39	2303,7	68,29	1566,5	59,0
Експорт послуг, млн дол. США	37	50,82	47,3	50,8	58,6	45,11	39,3	41,41	44,7	40,53	81,8	51,54	109,8	49,39	159	40,2
Імпорт послуг, млн дол. США	28,3	64,91	35,7	61,0	55,5	52,41	37,2	61,08	41,4	59,23	50,5	61,66	61,3	66,56	63,2	55,8
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	294,9	85,53	580,2	69,0	179,7	76,50	696,1	62,60	812,8	64,79	896	64,56	1116,3	68,16	1113,4	65,3

Частка міста Львова у Львівській області (відсотків)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи місцевих бюджетів	22.1	24.0	24.7	24.5	24.5	21.0	21.9	22.9	21.0
Видатки місцевих бюджетів	26.8	29.3	25.7	24.9	26.2	21.4	21.9	22.7	21.6
Житловий фонд (на кінець року)	27.0	27.1	26.8	26.8	26.8	26.8	26.8	26.8	26.9
Капітальні інвестиції	59.1	63.5	58.5	56.3
Обсяг виконаних будівельних робіт	54.5	59.3	61.3	58.0	59.0	58.7	60.8	54.3	58.0
Прийняття в експлуатацію загальної площі житла	31.8	31.7	31.4	30.7	47.8	28.7	41.8	33.1	36.5
Вантажооборот автомобільного транспорту	43.1	36.7	31.6	30.6	36.3	22.2	23.3	23.1	24.4
Пасажирооборот автомобільного транспорту	51.2	56.3	61.5	66.4	65.6	64.3	60.7	62.2	63.2
Оборот роздрібної торгівлі	54.6	54.6	55.6	56.9	56.4	55.7	55.8	54.7	54.2
Експорт товарів та послуг	44.3	38.6	35.0	33.5	29.3	34.8	33.5	45.0	40.4
Імпорт товарів та послуг	54.3	54.6	54.1	57.5	58.6	64.9	69.2	68.2	58.9
Кількість спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи	91.4	92.2	90.9	91.7	90.9	90.1	89.7	89.7	90.3
Обсяг наукових та науково-технічних робіт	95.0	95.6	95.1	94.7	94.1	91.6	90.5	90.3	92.0
Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах	37.6	37.9	37.8	37.8	37.8	37.7	36.3	35.9	36.6
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах	24.9	24.9	25.1	25.4	26.0	26.4	27.2	27.5	27.8
Кількість учнів у професійно-технічних навчальних закладах	39.6	39.5	39.3	39.4	39.5	38.9	38.0	39.1	40.5
Кількість студентів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації	77.2	77.3	77.6	77.9	78.0	78.2	79.0	79.3	79.6
Кількість лікарів усіх спеціальностей	59.5	61.1	60.0	54.1	60.2	59.1	60.4	58.0	57.3
Кількість середнього медичного персоналу	45.5	46.9	46.4	44.3	47.5	46.9	48.0	46.2	45.4
Кількість лікарняних ліжок	47.8	48.4	48.6	43.0	49.3	49.3	49.9	49.9	49.0

Регресійний аналіз впливу на розвиток економічної (господарської) метрополійної функції м. Львова (вплив на обсяг ВРП на одну особу, грн)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,999982
R-квадрат	0,999964
Нормированный R-квадрат	0,999916
Стандартная ошибка	56,85743
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	4	2,68E+08	67007225	20727,51	5,44E-07
Остаток	3	9698,303	3232,768		
Итого	7	2,68E+08			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	-6551,23	142,926	-45,8365	2,29E-05	-7006,09	-6096,38
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	333,5424	10,64642	31,32907	7,15E-05	299,6608	367,4241
Інвестиції в основний капітал в житлове будівництво, млн грн	3,44354	0,158175	21,7704	0,000212	2,940156	3,946925
Роздрібний товарооборот підприємств, млрд грн	1434,302	21,90766	65,47034	7,85E-06	1364,582	1504,022
Частка обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	408,4333	27,12165	15,05931	0,000636	322,1201	494,7465

Регресійний аналіз впливу на розвиток економічної (господарської) метрополійної функції м. Львова (вплив на обсяг ВРП на одну особу, грн)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,999977
R-квадрат	0,999953
Нормированный R-квадрат	0,999891
Стандартная ошибка	64,62165
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	4	2,68E+08	67006518	16045,78	7,99E-07
Остаток	3	12527,87	4175,958		
Итого	7	2,68E+08			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	-2797,04	168,4304	-16,6065	0,000475	-3333,06	-2261,02
Средньомісячна номінальна заробітна плата, тис. грн	5976,077	173,2127	34,50138	5,35E-05	5424,837	6527,316
Експорт послуг, млн дол США	28,48356	1,169644	24,35234	0,000152	24,76123	32,20589
Коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб	231,8917	23,40011	9,909852	0,002186	157,4221	306,3613
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис.грн	448,6871	29,15208	15,39126	0,000596	355,9122	541,462

Регресійний аналіз впливу на розвиток економічної (інвестиційної) метрополійної функції м. Львова (вплив на обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,998897
R-квадрат	0,997796
Нормированный R-квадрат	0,994857
Стандартная ошибка	24,89529
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	4	841672,1	210418	339,5069	0,000258
Остаток	3	1859,326	619,7753		
Итого	7	843531,4			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	-930,906	122,2048	-7,61759	0,004696	-1319,82	-541,996
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	0,893448	0,034241	26,0928	0,000123	0,784477	1,002419
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	0,64807	0,078759	8,228521	0,003757	0,397424	0,898717
Імпорт послуг, млн дол США	-26,5076	1,53853	-17,2291	0,000426	-31,4038	-21,6113
Кількість найманих працівників, тис. осіб	3,053774	0,353632	8,635469	0,003266	1,928361	4,179188

Регресійний аналіз впливу на розвиток адміністративно-політичної метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,997146
R-квадрат	0,994301
Нормированный R-квадрат	0,986702
Стандартная ошибка	0,13434
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	4	9,445859	2,361465	130,8499	0,001072
Остаток	3	0,054141	0,018047		
Итого	7	9,5			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	-188,497	24,92215	-7,56345	0,004793	-267,811	-109,184
Кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень, од.	0,897724	0,139257	6,446529	0,00757	0,454546	1,340902
Рентабельність операційної діяльності, %	1,378876	0,172404	7,997927	0,00408	0,830209	1,927543
Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 1000 населення, осіб	0,937144	0,123452	7,591187	0,004743	0,544266	1,330022
Товарооборот ресторанного господарства, млн грн	0,372077	0,042762	8,701052	0,003195	0,235988	0,508166

Регресійний аналіз впливу на розвиток адміністративно-політичної метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість дипломатичних представництв (посольств, консульств) іноземних держав, од.)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,995736
R-квадрат	0,991491
Нормированный R-квадрат	0,985109
Стандартная ошибка	0,142158
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	9,419165	3,139722	155,3643	0,000135
Остаток	4	0,080835	0,020209		
Итого	7	9,5			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	8,836608	0,693654	12,73921	0,000219	6,910715	10,7625
Кількість найманих працівників, млн осіб	5,226021	1,931419	2,705794	0,053771	-0,13646	10,5885
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис.грн	0,264081	0,032194	8,202786	0,001204	0,174696	0,353466
Кількість штаб-квартир та центральних офісів міжнародних компаній, ТНК, од.	0,616561	0,217065	2,840446	0,046846	0,013892	1,219229

Регресійний аналіз впливу на розвиток інноваційно-креативної (освітньої) метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,991413
R-квадрат	0,9829
Нормированный R-квадрат	0,970075
Стандартная ошибка	15,0746
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	52247,9	17415,97	76,64011	0,000545
Остаток	4	908,974	227,2435		
Итого	7	53156,88			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	371,6467	89,50447	4,152269	0,014234	123,1424	620,1509
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР, осіб	0,169894	0,016112	10,54461	0,000458	0,12516	0,214628
Освоено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	1,049366	0,523131	2,005935	0,115333	-0,40308	2,501809
Пасажирооборот автомобільного транспорту загального користування, млн пас.км	0,230889	0,034517	6,689141	0,002598	0,135054	0,326723

Регресійний аналіз впливу на розвиток інноваційно-креативної (інноваційної) метрополійної функції м. Львова (вплив на обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,979635
R-квадрат	0,959684
Нормированный R-квадрат	0,929448
Стандартная ошибка	46,33821
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	204453,2	68151,07	31,73907	0,003006
Остаток	4	8588,919	2147,23		
Итого	7	213042,1			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	7,015237	46,83872	0,149774	0,888191	-123,03	137,0604
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	0,127652	0,083189	1,534475	0,199701	-0,10332	0,358623
Експорт послуг, млн дол. США	3,45452	0,592519	5,830223	0,004312	1,809423	5,099618
Коефіцієнт міграційного приросту населення, на 1000 осіб	33,19368	12,40916	2,674935	0,05552	-1,25966	67,64703

Регресійний аналіз впливу на розвиток інноваційно-креативної (наукової) метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи ННТР)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,924199
R-квадрат	0,854145
Нормированный R-квадрат	0,744753
Стандартная ошибка	192,4647
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	867703,2	289234,4	7,80814	0,037893
Остаток	4	148170,7	37042,67		
Итого	7	1015874			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	-2455,21	1368,962	-1,79348	0,147352	-6256,06	1345,637
Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення, осіб	2,81908	1,213466	2,323165	0,080856	-0,55004	6,188201
Питома вага м.Львова в області за обсягом прямих іноземних інвестицій, %	19,51046	11,80022	1,653398	0,173593	-13,2522	52,27312
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	2,598464	8,014892	0,324204	0,762028	-19,6544	24,85137

Регресійний аналіз впливу на розвиток інноваційно-креативної (наукової) метрополійної функції м. Львова (вплив на обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами підприємств, млн грн)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,994277
R-квадрат	0,988588
Нормированный R-квадрат	0,980029
Стандартная ошибка	4,260035
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	6288,254	2096,085	115,5001	0,000243
Остаток	4	72,59159	18,1479		
Итого	7	6360,846			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
У-пересечение	-120,777	21,37464	-5,65047	0,004832	-180,122	-61,4313
Кількість ВНЗ в рейтингу кращих 100 ВНЗ України, од.	11,59361	1,968514	5,889524	0,004156	6,128139	17,05908
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	1,178916	0,297851	3,958076	0,016705	0,35195	2,005883
Перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування, млн пас.	1,585526	0,127616	12,42416	0,000241	1,231206	1,939846

**Регресійний аналіз впливу на розвиток культурно-інформаційної
(туристичної) метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість
іноземних туристів, яким надано послуги суб'єктами підприємницької
діяльності, тис.осіб)**

Регрессионная статистика

Множественный R	0,875967
R-квадрат	0,767317
Нормированный R-квадрат	0,592805
Стандартная ошибка	2,442514
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	78,69464	26,23155	4,396934	0,093261
Остаток	4	23,86349	5,965872		
Итого	7	102,5581			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	-106,36	63,4087	-1,67738	0,168774	-282,411	69,6905
Кількість об'єктів роздрібно́ї торгівлі, тис.од.	8,844889	18,68207	0,473443	0,660579	-43,0248	60,7146
Забезпеченість населення житлом у розрахунку на одного мешканця, м ² загальної площі	5,424227	2,586249	2,097334	0,103966	-1,7563	12,6048
Обсяг реалізованих послуг, млрд грн	0,204678	1,232029	0,166131	0,876113	-3,2159	3,62534

Регресійний аналіз впливу на розвиток культурно-інформаційної (туристичної) метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість іноземних туристів, яким надано послуги суб'єктами підприємницької діяльності, осіб)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,85791
R-квадрат	0,736009
Нормированный R-квадрат	0,538016
Стандартная ошибка	2601,654
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	75483720	25161240	3,717347	0,118533
Остаток	4	27074408	6768602		
Итого	7	1,03E+08			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	-1339,93	6215,654	-0,21557	0,839867	-18597,3	15917,5
Вантажооборот автомобільного транспорту, млн ткм	6,064418	12,65676	0,479145	0,656854	-29,0764	41,20522
Товарооборот ресторанного господарства, млн грн	6,263564	18,43924	0,339687	0,751179	-44,932	57,4591
Інвестиції в основний капітал, млн грн	1,36503	1,153681	1,183195	0,302249	-1,8381	4,568161

Регресійний аналіз впливу на розвиток комунікаційної метрополійної функції м. Львова (вплив на кількість міжнародних та внутрішніх авіасполучень)

Регрессионная статистика

Множественный R	0,990528
R-квадрат	0,981145
Нормированный R-квадрат	0,967005
Стандартная ошибка	0,970637
Наблюдения	8

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	196,1065	65,36882	69,38363	0,000662
Остаток	4	3,768544	0,942136		
Итого	7	199,875			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	7,004936	1,582143	4,427498	0,011444	2,612202	11,39767
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд.грн	14,21508	2,910746	4,883654	0,008139	6,133551	22,2966
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу, тис.грн	0,576834	0,18129	3,181822	0,033477	0,073491	1,080176
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол. США	4,111114	2,112323	1,946252	0,123487	-1,75364	9,975864

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж.1

Міські агломерації України*

Назва агломерації	Кількість населення, тис. осіб
Агломерації півдня і сходу України	
Харківська агломерація	1730-2158
Донецька (Донецько-Макіївська) агломерація	1700-2010
Одеська агломерація	1191-1547
Запорізька агломерація	850-1101
Горлівсько-Єнакієвська агломерація	665-783
Північно-Луганська (Луганська) агломерація	520-688
Маріупольська агломерація	520-647
Миколаївська агломерація	524-591
Центрально-Луганська (Алчевсько-Стахановська) агломерація	513
Краматорська агломерація	486-643
Південно-Луганська (Краснолуцька) агломерація	460
Херсонська агломерація	425-568
Сімферопольська агломерація	380
Севастопольська агломерація	380
Красноармійська агломерація	312-380
Лисичансько-Северодонецька агломерація	345-360
Шахтарська агломерація	250-321
Мелітопольська агломерація	288
Бердянська агломерація	192
Південно-Кримська (Ялтинська) агломерація	188
Каховська агломерація	130
Краснодонська агломерація	
Свердловська агломерація	
Агломерації центру України	
Київська агломерація	3649-5206
Дніпровська агломерація	1530-1860
Криворізька агломерація	840-990
Черкаська агломерація	557
Полтавська агломерація	462
Вінницька агломерація	390-664
Кременчуцька агломерація	396-511
Павлоградська агломерація	300
Нікопольська агломерація	235-312
Кіровоградська агломерація	
Житомирська агломерація	
Чернігівська агломерація	
Сумська агломерація	
Агломерації заходу України	
Львівська агломерація	778-1498
Чернівецька агломерація	654
Івано-Франківська агломерація	504
Закарпатська (Ужгородсько-Мукачівська) агломерація-конурбація	469
Дрогобицька агломерація	172-237
Червоноградська агломерація	114-183
Рівненська агломерація	
Хмельницька агломерація	467-931
Тернопільська агломерація	
Луцька агломерація	
Кам'янець-Подільська агломерація	
Стрийська агломерація	
Шепетівська агломерація	

* Джерело: ⁷¹⁶

⁷¹⁶ Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів. – Київ. – 2012. - Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (USAID ЛІНК). – Режим доступу : http://www.auc.org.ua/sites/all/sites/default/files/files/Subregional_Structures_Development_2012.pdf

ДОДАТОК 3

Таблиця 3.1

Зведена інформація щодо метрополій Франції*

№	Назва метрополії	Місце знаходження штаб-квартири	Дата створення	Кіл-сть муніципалітетів од.	Чисельність населення (станом на поч. 2014 р.), тис. осіб	Примітка	
Класичні метрополії (метрополії загального права)							
1	Європейська метрополія Лілль	м. Лілль	01.01.2015	85	1119,9	Створено шляхом перетворення існуючої протягом 1967-2014 рр. функціональної зони на метрополію	
2	Метрополія Руан-Нормандія	м. Руан	01.01.2015	70	486,5		
3	Метрополія Ніцца-Лаурний берег	м. Ніцца	31.12.2011	49	537,8	Функціональний простір утворено в кін. 2011 р. шляхом об'єднання метрополійного міста Ніцца, муніципалітетів Лазурного берега, селищ, розташованих на території Національного парку Меркантур та муніципалітету Ла-Тур. А 01.01.2015 р. перетворено у метрополію	
4	Метрополія Гренобль-Альпи	м. Гренобль	01.01.2015	49	740,0	Створено шляхом перетворення існуючої протягом 1967-2014 рр. функціональної зони на метрополію	
5	Метрополія Ренн	м. Ренн	01.01.2015	43	420,7		
6	Метрополія Тулуза	м. Тулуза	01.01.2015	37	725,1		
7	Метрополія Монпельє	м. Монпельє	01.01.2015	31	434,1		
8	Метрополія Бордо	м. Бордо	01.01.2015	28	737,5		
9	Еврометрополія Страсбург	м. Страсбург	01.01.2015	28	473,2		
10	Метрополія Нант	м. Нант	01.01.2015	24	602,9		
11	Метрополія Брест	м. Брест	01.01.2015	8	206,7		
Метрополії з особливим статусом:							
<i>а) наявність фіскальних повноважень</i>							
12	Великий Париж	м. Париж	01.01.2016	124	6695,6		
13	Метрополія Екс-Марсель-Прованс	м. Марсель	01.01.2016	92	1831,5		
<i>б) багатокomпонентна динамічна система (де-факто – агломерація)</i>							
14	Великий Ліон	м. Ліон	01.01.1960	59	1282,0	Включає Великий Ліон, метрополійне місто Сент-Етьєн, Агломераційне співтовариство Де'Ізер та Агломераційне співтовариство «Країна В'єнн»	

*Джерело: складено за даними⁷¹⁷

⁷¹⁷ Офіційний сайт Європейської метрополії Лілль (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lillemetropole.fr/mel.html>; Офіційний сайт метрополії Великий Ліон (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economie.grandlyon.com/>; Офіційний сайт міста Страсбург (Франція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strasbourg.eu/>; Category: Metropolitan areas of France [Ressource électronique]. – Accès: http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Metropolitan_areas_of_France; Métropole (intercommunalité française) [Ressource électronique]. – Accès: [http://fr.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tropole_\(intercommunalit%C3%A9_fran%C3%A7aise\)#M.C3.A9tropolies_cr.C3.A9.C3.A9es_par_la_loi](http://fr.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9tropole_(intercommunalit%C3%A9_fran%C3%A7aise)#M.C3.A9tropolies_cr.C3.A9.C3.A9es_par_la_loi)

Склад, структура та основні повноваження Ради метрополії у Франції (на прикладі Єврометрополії Страсбург)*

Суб'єкти		Сфера повноважень
Президент метрополії (заступник мера м. Страсбург. Обирається Радою метрополії із числа її членів)		Загальне керівництво Радою метрополії
Перший віце-президент метрополії (мер м. Страсбург. Обирається Радою метрополії із числа її членів)		1) міжнародні відносини у частині співробітництва з європейськими інститутами; 2) загальний моніторинг розвитку метрополії; 3) транспорт, включаючи стратегічне планування та підтримку міських проектів розвитку транспортної інфраструктури; управління паркуванням
Віце-президенти метрополії, загалом 19 осіб. До компетенції входить управління конкретними сферами життєдіяльності метрополії, наприклад:	<i>мер м. Лінгольшем</i>	Планування розвитку місцевої громади
	<i>мер м. Мундольсхейм</i>	Водопостачання, у тому числі планування та моніторинг розвитку системи водопостачання та каналізації
	<i>мер м. Оствальд</i>	Державні закупівлі, у тому числі визначення керівних принципів регіональної закупівельної політики. Голова регіонального тендерного комітету
	<i>радник мера м. Страсбург</i>	Фінансова та бюджетна політика, у тому числі: 1) надання міжмуніципальних кредитів та отримання позик; 2) фінансовий та бюджетний моніторинг
	<i>мер м. Шильтигхайм</i>	Транспортна інфраструктура
	<i>помічник мера м. Бішхайм</i>	Питання, пов'язані з географією, геологією тощо, зокрема: 1) створення, управління, використання та поширення довідкових географічних даних; 2) геоінформатика – з метою вивчення та просторового аналізу розвитку території; 3) землевпорядкування
Головні радники Ради метрополії (де-факто – заступники віце-президентів), загалом 14 осіб. До компетенції входить управління конкретними сферами життєдіяльності метрополії, наприклад:	<i>радник мера м. Страсбург</i>	Екологія, у тому числі: 1) розроблення планів охорони довкілля, захисту атмосфери від шкідливих викидів тощо; 2) моніторинг якості повітря
	<i>радник мера м. Страсбург</i>	Соціальна економіка
	<i>мер м. Ла-Вантзенау</i>	Інформаційні технології, зокрема: 1) у сфері міжмуніципального співробітництва; 2) смарт-місто; 3) підтримка цифрової економіки; 4) моніторинг розгортання широкосмугового зв'язку
	<i>радник керівника району у м. Страсбург</i>	Зайнятість населення: 1) професійна підготовка, підвищення кваліфікації, перекваліфікація населення; 2) підтримка новостворених бізнес-проектів безробітним населенням; 3) транскордонне співробітництво у сфері зайнятості; 4) моніторинг політики у сфері зайнятості
	<i>заступник мера м. Страсбурга</i>	Сільське господарство, у тому числі координація політики муніципалітетів метрополії у сфері сільського господарства
Радники (члени Ради) – 60 осіб		

* Джерело: складено за даними⁷¹⁸

ДОДАТОК К

Таблиця К.1

**Рейтинг ТОП-200 найбільших компаній України за підсумками
господарської діяльності у I півріччі 2014 р.
(за версією журналу «Forbes (Україна)»)**

№ у рейтингу	Компанія	Місце знаходження головного офісу	Виторг у I півріччі 2014 р.	Сфера діяльності
12	Компанія «WOG»	м. Луцьк	9134 млн грн	Реалізації імпортованих нафтопродуктів у широко розгалуженій по Україні мережі автозаправних станцій (при цьому, надаються і додаткові послуги: організація швидкого харчування, магазин швидкого обслуговування, автомийка, паркування та ін.)
18	ПАТ «Концерн Галнафтогаз»	м. Львів	7196,3 млн грн	Реалізація нафтопродуктів великим та малим гуртом, надання послуг зі зберігання та транспортування нафтопродуктів юридичним особам: роздрібна реалізація пального через широко розгалужену по Україні мережу заправних комплексів «ОККО» (у тому числі, організація швидкого харчування на АЗС, дрібний рітейл)
143	ВАТ «Закарпат-нафтопродукт-Мукачево»	м. Мукачево, Закарпатської області	968,2 млн грн	Торгівля нафтопродуктами (на поч. 2011 р. мережа АЗС, які належали компанії, складала 30 од., в основному розмішених в Закарпатській області. У 2012-2013 рр. компанією викуплено АЗС в Київській, Хмельницькій, Львівській і Харківській областях, а в 2014 р. – Миколаївську мережу «Ранг» (18 АЗС) і 19 АЗС «Лукойл-Україна» в Київській і Дніпропетровській областях)
167	ТОВ «Кроно-Україна»	м. Кам'янка-Бузька, Львівської області	735,8 млн грн	Лесовиробництво (компанія входить до складу швейцарської групи Swiss Krono Group)

Рис. К.1. Питома вага капітальних інвестицій, залучених регіонами України у 2014 році, %*

*Джерело: складено за даними⁷¹⁹

⁷¹⁹ Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Наявність/відсутність послуг з дистанційного обслуговування клієнтів у регіональних банках Західної України (станом на березень 2015 р.)*

№ з/п	Назва банку, місце знаходження головного	Темп зростання активів у 2014 /2013, %	Наявність/відсутність дистанційного обслуговування	
			для фізичних осіб	для юридичних осіб
1	ПАТ «Західкомбанк» м. Луцьк	95,3	Система «Інтернет-банкінг» (Internet banking) – абонентна плата за користування – 40 грн/міс.	1. Система «Інтернет-банкінг» (Internet banking) – абонентна плата за користування – 50 грн/міс. 2. Система «Клієнт-Банк» – абонентна плата за користування – 50 грн/міс. незалежно від кількості платіжних документів (надання додаткової консультації спеціалістами банку – 200 грн).
2	ПАТ «Комерційний інвестиційний банк», м. Ужгород	77,2	Немає	Система «Інтернет-банкінг» (PC-Banking); послуга Смартфон-Банкінг для користувачів системи «Інтернет-банкінг» – послуги надаються на платній основі, інформація щодо її розміру на офіційному сайті банку відсутня.
3	ПАТ «Ідея Банк», м. Львів	101,2	Немає	Система «Інтернет-банкінг» – абонентна плата за користування встановлюється індивідуально згідно договору з компанією.
4	ПАТ АКБ «Львів», м. Львів	141,6	Система «Інтернет-банкінг» (Internet-banking) – інформація щодо вартості послуги на офіційному сайті банку відсутня.	
5	ПАТ «Кредобанк», м. Львів	92,6	Система «Інтернет-банкінг» (KredoDirect) – безкоштовно	1. Система «Інтернет-банкінг» (iFOBS) – послуги надаються на платній основі, інформація щодо її розміру на офіційному сайті банку відсутня. 2. Система мобільного банкінгу (iFOBS.SMS) – вартість одного СМС-повідомлення – 0,25 грн
			Безкоштовний «Платіжний портал», де надаються online-послуги з оплати рахунків, платежів за допомогою мобільного телефону тощо	

*Джерело: складено за⁷²⁰

⁷²⁰ Офіційний сайт ПАТ «ВіЕс Банк» (колишній ПАТ «Фольксбанк») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsbank.com.ua/>; Офіційний сайт ПАТ «Західкомбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inkom.lutsk.ua/>; Офіційний сайт ПАТ «Ідея Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ideabank.ua/>; Офіційний сайт ПАТ «Комерційний інвестиційний банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atcominvestbank.com/uk/>; Офіційний сайт ПАТ «Кредобанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kredobank.com.ua/>; Офіційний сайт ПАТ АКБ «Львів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.banklviv.com/>; Офіційний сайт ПАТ «ОКСІ БАНК» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.okcibank.com.ua/>.

Metropolitan functions of large cities of Ukraine: potential and prospects of implementation

Monograph is devoted to deepening of theoretical and methodical grounds for development of metropolitan functions of large cities and substantiation of practical recommendations for policy improvement of increase of their metropolitan potential. In order to conduct this, the dominant features of metropolisation and main criteria determining the presence (or an absence) of metropolitan function of a large city are systematized. The preconditions, factors and features of development of metropolitan functions (organizational and administrative, economic, innovative and creative, cultural, representative and tourist, scientific and educational, transport and logistics, socio-demographic) of large cities of West region of Ukraine are analyzed. Methodical approaches toward integral assessment of metropolitan functions of large cities were developed, according to which the research on the example of regional metropolises of Ukraine is conducted. A set of instruments for the research of intensity of the influence of metropolitan center upon socio-economic development of administrative districts of a region are offered, which take into account the criteria of their territorial closeness. This allowed determining the “from center to the zones” nature of the depth of penetration of development impulses, generated by the metropolitan center, in the spatial aspect. Correlation and regression modeling were performed defining interdependencies between the development of particular metropolitan functions of a large city and factors, which influence the effectiveness and increase of their realization potential. This was the basis for the development of predictive systems for increase of efficiency and metropolitan status of the city in the short and medium terms. Foreign experiences of organizational and institutional support, as well as strategic management of metropolises’ development were analyzed. Priority directions and instruments for the increase of metropolitan potential of large cities of Ukraine are developed; strategic priorities and measures for balanced policy of spatial development based on the utilization of the potential of regional metropolises are substantiated. Principles and methods of spatial

organization and development of the metropolitan system of region, modern imperatives of spatial organization of metropolitan sub-regions, ways to overcome the conflict in urban space, the mechanisms of cooperation and integration capabilities for national metropolises in the European metropolitan network are defined; conceptual bases of formation of spatial policy of regional metropolis development in Ukraine, particularly in the context of new challenges to Ukrainian national idea are developed.

For scientists, economists, managers and practitioners of different levels of government, graduate students, students and for all those interested in metropolisation.

Наукове видання

**Метрополійні функції великих міст України:
потенціал розвитку та перспективи реалізації**

наук. ред. М.І. Мельник

Монографія

Коректор: Марія Забор
Комп'ютерний макет: Роман Яремчук
Художнє оформлення: Оксана Попко

Підп. до друку 17.04.2016. Формат 70x100 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Наклад 500 прим. Замовл. №1831
Ум.-друк. арк. 45,12. Обл.-вид. арк. 43,67

Друк: ПП «Арал»
м. Львів, вул. О. Степанівни, 49
Свідоцтво про державну реєстрацію
суб'єкта підприємницької діяльності №13135 від 09.02.1998 р.

Мельник М.І.
зав. сектору, д.е.н., проф.

mar.melnyk@gmail.com

Синютка О.М.
к.е.н., голова Львівської ОДА

kancel@loda.gov.ua

Щеглюк С.Д.
к.е.н., с.н.с.

lyana.happy@gmail.com

Кушнірецька О.В.
к.е.н., с.н.с.

okushniretska@gmail.com

Лещух І.В.
к.е.н., м.н.с.

ira_borsch@mail.ru

Яремчук Р.Є.
пров. інженер

wuhor@i.ua

Казьмір Л.П.
к.е.н., м.н.с.

box5@ukr.net

Габрель М.М.
д.т.н., проф.

kafedra.ap@gmail.com

Вовканич С.Й.
д.е.н., проф.

lsvovkanych@gmail.com

Бартосєвич Б.
д-р (PhD), Польща

b.bartosiewicz@geo.uni.lodz.pl

Колодійчук А.В.
к.е.н., м.н.с.

kolodiychuka@i.ua

Синюра-Ростун Н.Р.
м.н.с.

s-rnadia@ukr.net

Мацьків О.І.
аспірант

prooles@gmail.com